Lietuvininkų ŽODIS

LIETUVININKŲ ŽODIS

Lietuvių
etninės
kultūros
draugija

Lietuvos
kraštotyros
draugija

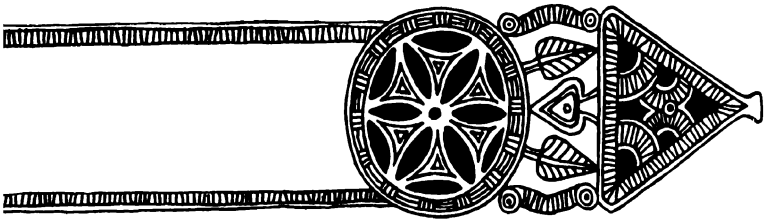

REDAKTORIŲ KOMISIJA:

NORBERTAS VĖLIUS (pirmininkas),
KOSTAS ALEKSYNAS,
AUŠRA KAZIUKONIENĖ,
ALOYZAS VIDUGIRIS

PARENGĖ

KAZYS GRIGAS,
ZITA KELMICKAITĖ,
BRONISLAVA KERBELYTĖ,
NORBERTAS VĖLIUS

DAILININKĖ

RŪTA PABERŽIENĖ

LIETUVININKŲ ŽODIS

LITTERAE UNIVERSITATIS
1995
KAUNAS

UDK 908 (474.5)
Li-172

Leidykla dėkoja už paramą Mažosios Lietuvos fondui

Rinkinio © Litera
ISBN 9986-475-04-X

PRATARMĖ

Baigia nutilti paskutinis lietuvininkų žodžio aidas, tiek amžių skambėjęs nuo Šventapilės iki Klaipėdos. Šiandien, norėdami jį išgirsti, turime skaityti senuosius tautosakos rinkinius, giesmynus, garsiąją Kristijono Donelaičio poemą "Metai", kitus pasaulietinius ir religinius raštus. Šiuo leidiniu norima pagausinti lietuvininkų žodžio paminklus - paskelbti kiek seniau ir ne taip seniai užfiksuotų jų tautosakos, gyvosios kalbos pavyzdžių, atsiminimų, supažindinti su naujausiais tautosakos ir kalbos tyrimais. Daugiausia vietos leidinyje skiriama tautosakai.

Tautosaka Mažojoje Lietuvoje susidomėta anksčiau negu Didžiojoje. Gyvosios kalbos posakius, patarles ir priežodžius savo raštuose čia naudojo daugelis lietuviškų knygų rengėjų ir leidėjų - Šventojo rašto vertėjas Jonas Bretkūnas (1536 - 1602), lietuvių kalbos gramatikų autoriai Danielius Kleinas (1609 - 1666) ir Kristupas Sapūnas (1589 - 1659), žodynų sudarinėtojai Frydrichas Pretorijus (1624 - 1695), Jokūbas Brodovskis (apie 1695 - 1744), Pilypas Ruigys (1675 - 1749), grožinės literatūros kūrėjai ir vertėjai Jonas Šulcas (apie 1684 - 1710), Kristijonas Donelaitis (1714 - 1780) ir kt. XVII a. čia buvo sudarytas pirmasis smulkiosios tautosakos rinkinėlis (apie 90 patarlių ir priežodžių), įdėtas į F. Pretorijaus žodyną. Apie 1300 patarlių bei priežodžių, mįslių ir minklių esama J. Brodovskio žodyne. XVIII a. sudarytas ir

atskiras mįslių, patarlių bei priežodžių rinkinys, kuriame pateikta 573 kūriniai.

XVIII a. Mažojoje Lietuvoje pradėtos užrašinėti ir lietuvių liaudies dainos. Jas rinko Ezopo pasakėčių vertėjas Jonas Šulcas, poetas, giesmių vertėjas Adomas Šimelpenigis (1699 - 1763), kalbininkas Pilypas Ruigys. O 1825 m. pasirodė pirmasis stambus lietuvių liaudies dainų rinkinys - Liudviko Rėzos (1776 - 1840) "Dainos oder Litthauische Volkslieder".

Pasakojamąją tautosaką Mažojoje Lietuvoje 1852 m. pradėjo rinkti žymusis vokiečių kalbininkas Augustas Šleicheris (1831 - 1868), leidinyje "Lietuvių skaitiniai ir žodynėlis" ("Litauisches Lesebuch und Glossar", 1857) paskelbęs 42 pasakų ir sakmių tekstus. Tačiau pirmuoju šio krašto sakmių užrašinėtoju reikėtų laikyti prūsų ir lietuvių kultūros tyrinėtoją Motiejų Pretorijų (apie 1635 - 1707), savo didžiulės apimties veikale "Prūsijos įdomybės" ("Deliciae prussicae oder Preussische Schaubühne") pateikusį daug sakmių nuotrupų ir ištisų tekstų.

XIX a. antrojoje pusėje tautosaką Mažojoje Lietuvoje rinko Eduardas Gizevijus (1798 - 1880), Frydrichas Kuršaitis (1806 - 1884), Augustas Leskynas (1840 - 1916), Adalbertas Becenbergeris (1851 - 1922), Kristupas Jurkšaitis (1852 - 1915), Christianas Barčas (1832 - 1890), Vilius Kalvaitis (1848 - 1914) ir kt. Jų surinkta medžiaga paskelbta leidiniuose

"Lietuvių liaudies dainos ir pasakos" ("Litauische Volkslieder und Märchen", 1882, parengė A. Leskynas ir K. Brugmanas), "Lietuviški tyrinėjimai" ("Litauische Forschungen", 1882, parengė A. Becenbergeris), "Dainų balsai" ("Dainu balsai. Melodieen litauischer Volkslieder", t. 1 - 1886, t. 2 - 1889, parengė Ch. Barčas), "Lietuvių pasakos ir pasakojimai" ("Litauische Märchen und Erzählungen", 1882, parengė K. Jurkšaitis), "Rūtų lapeliai" (1894, parengė V. Kalvaitis), "Prūsijos lietuvių dainos" (1905, parengė V. Kalvaitis), "Iš gyvenimo vėlių bei velnių" (1903, parengė J. Basanavičius).

Iš surinktos ir paskelbtos gausios medžiagos matyti, kad Mažojoje Lietuvoje nuo seno buvo mėgstama dainuoti, pasakoti, kad čia, kaip ir Didžiojoje Lietuvoje, gyvavo turtingas dainuojamosios, pasakojamosios ir smulkiosios tautosakos repertuaras, kad buvo grojama įvairiais liaudies instrumentais, šokama daugelis apeiginių ir pramoginių šokių. Tačiau, lietuviams vis labiau nutaustant ir įsigalint pietistinėms nuotaikoms, lietuvių tautosakos repertuaras vis siaurėjo, vis rečiau buvo grojama tautiniais instrumentais, šokama, dainuojamos lietuvių dainos, sekamos pasakos ir sakmės. Kiek tvirčiau lietuviška dvasia ir tautosaka laikėsi tik su Didžiąja Lietuva besiribojančiose srityse ir Klaipėdos krašte. Nemaža tautosakos kūrinių XX a. pirmaisiais dešimtmečiais čia dar užrašė šio krašto kultūros ir visuomenės veikėjai, apsišvietę

valstiečiai, tarnautojai (Ansas Bruožis, Jurgis Gožė, Jurgis Banaitis, Anė Jagomastaitė-Vilmantienė, Dovas Jagomastas, Elzė Jankutė, Stasys Šimkus ir kt.), moksleiviai - daugiausia Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazijos auklėtiniai. Dalis jų surinktos tautosakos buvo paskelbta A. Bruožio dainų leidinyje "Klaipėdiečių dainos" (1908) ir Jono Balio parengtuose "Tautosakos darbuose" (t. 3 - 1937, t. 7 - 1940) .

Skaudus likimas ištiko lietuvininkus Antrojo pasaulinio karo ir pokario metais. Dauguma jų buvo iššudyti arba išblaškyti po visą pasaulį. Jų sodybose apsigyveno kolonistai iš Sovietų Sąjungos. Buvo pakirstos senos, savitos jų kultūros šaknys. Užgeso ir tautosakinė atmintis. Šiek tiek ji ruseno tik Klaipėdos krašte, kuriame dar buvo likęs vienas kitas senasis gyventojas ir į kurį sugrįžo dalis išblaškytųjų. Į šį kraštą 1954, 1960 m. Lietuvių kalbos ir literatūros institutas ir Lietuvos konservatorija suorganizavo ekspedicijas tautosakai ir tarmių medžiagai rinkti. 1980 m. Klaipėdos rajone (Rusnėje) dirbo Lietuvos paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos, o 1990 m. Klaipėdos ir Šilutės rajonuose - Lietuvių etninės kultūros draugijos ir Lietuvos kraštotyros draugijos kompleksinės ekspedicijos, per kurias buvo renkama ir tautosaka. Šiose ekspedicijose užrašyta apie 3000 tautosakos kūrinių, tačiau dauguma jų pateikėjų - žemaičiai, dzūkai, aptiktas tik vienas kitas senbuvis gyventojas. Iš lietuvininkų tautosaką

pokario metais užrašinėjo ir pavieniai rinkėjai M. Jonaitis, Elena Grinaveckienė, Bronė Kazlauskienė, Marta Juškaitė ir kt. Surinkta tautosaka saugoma Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne.

Šiame leidinyje skelbiami vertingesni Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto ir Lietuvos muzikos akademijos tautosakos rankraštynuose esantys lietuvininkų tautosakos kūriniai, užrašyti XIX a. pab. - XX a. Dauguma jų skelbiama pirmą kartą. Dainas ir giesmes spaudai parengė Zita Kelmickaitė, pasakojamąją tautosaką - Bronislava Kerbelytė, smulkiąją - Kazys Grigas. Tekstus redagavo Kostas Aleksynas, melodijas - Aušra Žičkienė, rodykles sudarė Norbertas Vėlius.

Leidinyje taip pat skelbiami nauji lietuvininkų folkloro (tautosakos, choreografijos, instrumentinės muzikos), mitologijos ir kalbos tyrimai, senųjų lietuvininkų atsiminimai apie jų gyvenimą Mažojoje Lietuvoje, karo ir pokario metais patirtas negandas. Šiuos tekstus spaudai parengė Norbertas Vėlius (Martyno Tydeko atsiminimus - Aloyzas Vidugiris), redagavo Aušra Kaziukonienė.

Tautosakos tekstai ir atsiminimai pateikiami taip, kaip jie buvo užrašyti: tarmiškai, pusiau tarmiškai arba bendrine kalba. Tarmės nenuoseklumai, atsiradę užrašant arba dėl bendrinės kalbos įtakos, paliekami.

Norbertas Vėlius

DAINUOJAMOJI

TAUTOSAKA

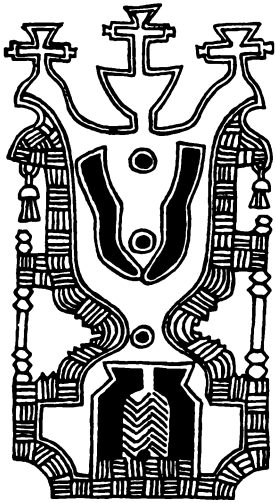

DAINOS

Savitos ir įdomios Mažosios Lietuvos liaudies dainos, XIX a. kerėjusios daugelį pasaulinių įžymybių: J. G. Herderį, G. E. Lesingą, J. V. Gėtę ir kt., iki šiol nėra tiek gausiai skelbtos nei akademinio, nei populiaraus pobūdžio dainuojamosios tautosakos rinkiniuose. Lyginant su gausiausiai publikuotais dzūkų, aukštaičių ir net žemaičių pavyzdžiais, lietuvininkų muzikinė lokalinė tradicija - mažiausiai pažįstama ir tirta.

Karaliaučiaus universiteto profesoriaus L. Rėzos parengtas 1825 m. pasirodęs pirmasis lietuvių liaudies dainų rinkinys "Dainos"[1] su 85 dainų tekstais ir 7 melodijomis, taip pat XIX a. paskutiniojo dešimtmečio stambiausias prūsų liaudies dainų rinkinys su melodijomis "Dainų balsai"[2] - bibliografinės retenybės. Jau užaugo kelios kartos, kurioms ir 1938 m. folkloristės J. Čiurlionytės paskelbtos 12 lietuvininkų dainų melodijos[3] - tolimos istorijos dalykas.

Dar iki karo Lietuvių tautosakos archyve buvo sukaupta nemažai vertingų Mažojoje Lietuvoje dainuotų dainų, kurias

---

[1] ***Rhesa L.J.*** *Dainos oder Litthauische Volkslieder. Königsberg, 1825.*

[2] ***Bartsch Ch.*** *Dainu balsai. Melodieen litauischer Volkslieder. Heidelberg, 1886 - t. 1., 1889 - t. 2.*

[3] *Tautosakos darbai. K.,1938. T. 5, p. 107-114, skyrius "Mažosios Lietuvos dainos".*

įvairiose Tilžės apylinkėse užrašė A. Vilmantienė (LTR 983), D. Jagomastas (LTR 984), E. Jankutė (LTR 804). J. Balys iš minėtųjų užrašinėtųjų medžiagos 1937 m. "Tautosakos darbų" III tome paskelbė 67 dainas. Deja, ir užrašytos, ir paskelbtos jos buvo be melodijų.

1954, 1960 m. Lietuvių kalbos ir literatūros instituto, 1954 m. Lietuvos konservatorijos liaudies muzikos laboratorijos darbuotojų tautosakos ekspedicijų medžiaga, užfiksuota Klaipėdos, Šilutės rajonuose, rodo tame krašte buvus labai gajas ir turtingas senąsias lietuvininkų dainavimo tradicijas. 1990 metų kompleksinė ekspedicija į tuos pačius rajonus rado ką kita. Save vadinantys *šišioniškiais* senieji vietos gyventojai dažniausiai teprisiminė dainos "Išbėg išbėgo iš Rusnės kiemo" fragmentus, sakosi moką tik giesmių, o tų *senoviškų* jau seniai nebedainuoją ir nebeprisimeną.

Sudarant šio leidinio dainuojamosios tautosakos skyrių, siekta svarbiausio tikslo - paskelbti kuo daugiau tipiškiausių, populiariausių to krašto dainų bei jų variantų su melodijomis.

Gal kam pasirodys kiek neįprastas pateikiamų dainų išdėstymo būdas, nes atsisakyta žanrinio principo. Dėmesys koncentruojamas į pateikėjo asmenybę, atstovaujančią konkrečiai lokalinei tradicijai tam tikru laikotarpiu. Pasirinktos dvi ryškiausios individualybės, puikiai išsaugojusios Mažosios Lietuvos tarmės ypatybes bei specifinę dainavimo manierą. Tai - lietuvininkų patriarchas, budriausias ir aktyviausias kovotojas dėl lietuvių teisių Mažojoj Lietuvoj, žymus kultūrininkas Martynas Jankus (1858-1946) iš Bitėnų kaimo (Pagėgių apyl.) ir paprasta kaimo moteris Marija Klingerienė iš Girulių (Klaipėdos raj.).

Iš M. Jankaus didžiausią dainų pluoštą (58 vienetus) užrašė kompozitorius S. Šimkus 1922 metais (LTR 635). Būdamas muzikas profesionalas, S. Šimkus didžiausią dėme-

sį skyrė melodijai ir, užrašydamas dainas, fiksuodavo tik pirmąjį teksto posmelį. Dėl to tekstai po gaidomis dažnai nesutampa su, matyt, kitu laiku užrašytu tekstu. Tautosakos rankraštyne esąs Elzės Jankutės, M. Jankaus dukros, ranka rašytas tėvo dainų tekstų rankraštis su 20 dainų (LTR 805) smarkiai susidėvėjęs, be paskutiniųjų puslapių. Kitos 34 dainos spausdintos mašinėle, bet tai, matyt, padaryta vėliau. Žinoma, jog E. Jankutė tėvo dainų tekstus užrašė 1936 m. Prie S. Šimkaus ranka užrašyto melodijų originalo priklijuoti dainų tekstai ne visada sutampa su E. Jankutės užrašytaisiais. Taip galėjo atsitikti dėl to, kad 1933 m. M. Jankus Tautosakos archyve į plokšteles įdainavo 53, o E. Jankutė - 15 dainų. Kai kurias dainas M. Jankus įdainavo po du ar net tris kartus. Taigi, be didesnės atidos rikiuojant tekstus prie S. Šimkaus užrašytų melodijų, ir atsirado painiavos. Juo labiau kad dalis plokštelių dėl blogos techninės būklės 1947, o paskutinį kartą - 1971 metais buvo nurašytos. J. Čiurlionytė didesniąją dalį M. Jankaus dainų yra iššifravusi 1935 m. Dabartiniu metu Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto fonotekoje į magnetinę juostą perrašytose plokštelėse tėra išlikusios 9 M. Jankaus įdainuotos dainos.

Šiame leidinyje, publikuojant S. Šimkaus melodijas, laikytasi originalo. Jos netransponuojamos, nežymimi ir alteracijos bei kitokie ženklai, kurie ne paties užrašinėtojo ranka rašyti gaidų tekste. Tuo tarpu iš naujo, laikantis šiuolaikinės melodijų šifravimo metodologijos, iššifruotos 1935 m. į plokšteles įrašytos M. Jankaus dainos. Taigi atsiranda galimybė pasekti atlikėjo improvizacijos pobūdį, dainos varijavimo principus, pagaliau pažinti jos gyvastingumą. 1922 m. S. Šimkaus iš klausos užrašytos dainos, be abejo, neatspindi laisvos M. Jankaus dainavimo manieros, bet kompozitorius, turėjęs puikią klausą, gana tiksliai fiksavo melodiją. Dėl to ir

šiame leidinyje spausdiname visus įmanomus gyvosios tradicijos variantus.

Marijos Klingerienės dainos yra visos įrašytos į magnetinę juostą, todėl, šifruojant dainų tekstus bei melodiją, buvo galima tiksliau pažymėti klaipėdiečių tarmės ypatybes, užfiksuoti žemaičių tarmybes. Kiek įmanoma, yra palikti tarmės nevienodumai, skirtingai dainuojami žodžiai net ir toje pačioje dainoje, laikytasi dainininkės dainuojamosios tradicijos. Paliekamos ir senosios tarminės galūnės. Stengtasi išlaikyti dainų leksiką - archaizmus, skolinius, tarminius žodžius. Neįprasti sutrumpinimai aiškumo dėlei vietomis pažymėti apostrofu.

M. Klingerienės repertuaras rodo ją buvus puikios atminties, nes ištekėjusi ji gyveno Klaipėdoje, paskui Austrijoje, Čekoslovakijoje, o Antrąjį pasaulinį karą praleido Šveicarijoje. Jos dainų tekstai vientisi, o gerai išlaikyta vietos tarmė veikia ir dainavimo manierą, kuriai būdingas posmo pabaigos skiemenų trumpinimas ir specifinis akcentavimas. Kai kurios dainos neabejotinai paveiktos žemaičių dainuojamosios tradicijos ("Lieki voliungi", "Staun ir žirgėliai"), bet dainų poetinė struktūra, leksika išlieka savita, būdinga klaipėdiečiams. M. Klingerienė - iš tų pateikėjų, kurie suprato dainų vertę ir labai džiaugėsi, kad jos užrašomos.

M. Jankaus ir M. Klingerienės dainų repertuaras šiame leidinyje sudaro tam tikrą lietuvininkų dainų bazę, nors jų užrašymo laikas skiriasi bene pusšimčiu metų. Tuo tarpu 1954-1985 m. laikotarpiu iš kitų pateikėjų kad ir ne taip gausiai užrašytos dainos gerokai papildo skelbiamą medžiagą ir suteikia jai dar kitokių spalvų.

K. Reizgio dainos pasižymi gyva kalba, puikiai išlaikyta vietos klaipėdiečių tarme. Jo, kaip ir M. Jankaus, M. Klingerienės, dainose išlikusi kasdienėje kalboje jau nevartojama mažybinė priesaga *-užis, -užė (mamužė, qžuolužis, obelužė,*

tėvužis), gyvas ir senasis priešdėlis *py- (pygalvėlis* "priegalvėlė", *pygulėlis* "nakvynė") ir kt. K. Reizgys buvo apsišvietęs žmogus, tarnavęs kaizerio kariuomenėje Berlyne, tapęs kolūkio bitininku, gerai šnekantis vokiškai. Kai E. Grinaveckienė, iš K. Reizgio 1959 m. užrašiusi 13 dainų, sumanė keletą jų išspausdinti vietos laikraštyje, dainininkas kategoriškai atsisakė nurodyti savo, kaip pateikėjo, pavardę, nes esąs evangelikas ir jam nepatogu prieš kitus savo parapijiečius pasirodyti su "nešvankiomis" dainomis. "Tikyba trikdė mums dainiot", - sakė K. Reizgys (LTR 3289).

J. Dovydaičio ir J. Jurgos 1954 m. Šilutės rajone aptiktos pateikėjos M. Bagdonienė, G. Aukštakalnienė, M. Vosylienė - be jokios abejonės, ryškios šio krašto atstovės. Visų jų dainų tekstų (beje, kaip ir kitų šiame leidinyje skelbiamų dainininkų) labai artimus variantus rasime L. Rėzos, Ch. Barčo, V. Kalvaičio rinkiniuose. Žinoma, gaila, kad dainos fiksuotos be magnetofono, iš klausos, tad klausimai, iškilę dėl vienokių ar kitokių žodžių tikslumo, pagaliau net posmų struktūros, liko neišaiškinti, ir teko redaguoti iš analogijos su kitais panašiais to krašto variantais.

Atskirai atkreiptinas dėmesys į A. Dėvilaičio asmenybę. 1956 metais 36 dainų tekstus (be melodijų) iš jo užrašė žurnalistas V. Kaltenis (LTR 3872). Apie talentingą žmogų jis pasakė tuometinei Lietuvos konservatorijos liaudies muzikos laboratorijos vedėjai muzikologei G. Četkauskaitei, ir ji 1967 m. iš jo jau į magnetinę juostą įrašė 20 dainų ir giesmių. Be to, laboratorijos darbuotojai, konservatorijos studentai jau 1954 m. buvo surengę ekspediciją į Šilutės rajoną, Neringą.

A. Dėvilaitis - spontaniškas, kūrybingas, improvizuojantis dainininkas. Jis ilgai esti priklausomas nuo melodijos, turi savotišką, sunkiai perteikiamą vingrų intonacinį piešinį, nosinį tembrą. Su jį lankiusiu V. Kalteniu jis elgėsi kaip su sūnumi (jo sūnus buvo miręs), juo pasikliovė, jam atsiverda-

vo ir duodavo valią dainoms, bet tik kur nors toli nuo namų: miške, valtyje. "Ir pratrūkdavo ta daina netikėtai, - pasakoja V. Kaltenis, - nespėjus sugriebti pieštuko, sąsiuvinio jai užfiksuoti. Paprašytas dar pakartoti, tai darydavo labai nenoriai. Nemėgdavo specialiai dainuoti ir niekad dainomis nesigirdavo, nesididžiuodavo. Daina buvo šio žvejo savastis, niekam nedemonstruojama, ateinanti ir nueinanti savaime"[4].

Rengiant dainą "Išeja tetužis ant ūlyčios", taip ir liko neišaiškintas vienas žodis. Priedainyje žodis *tamur* nepanašus į jokį specifinį garsažodį. Ko gero, jis suprastinas kaip "Ta Mor(ė)" *(Ta Mor(ė) buvo grazni)*. Užrašinėtojo klausiamas, pateikėjas tų garsažodžių prasmės pasakyti negalėjo.

Šiame leidinyje publikuojamos dainos aprėpia bemaž visus Klaipėdos krašte vyravusius dainų žanrus. Daugiausia - vestuvinių, jaunimo bei meilės, šeimos, karinių-istorinių, mažiau - darbo (išskyrus žvejų) dainų. Keletos dainų (pvz., "Aš vis viens žalnierukas", "Už jūrių marių") pateikiami variantai, užrašyti skirtingu laiku. Nors jų tekstai ir gana artimi, bet melodijų versijos gerokai skiriasi.

Tebūnie šios 122 dainos šioks toks ramstelis tolimesnėms gilioms šio įdomaus krašto dainuojamosios tautosakos studijoms.

Zita Kelmickaitė

---

[4] *Iš asmeninio pokalbio su V. Kalteniu.*

MARTYNO JANKAUS DAINOS

1. VAI, KUR NUŽĖGLIUOS

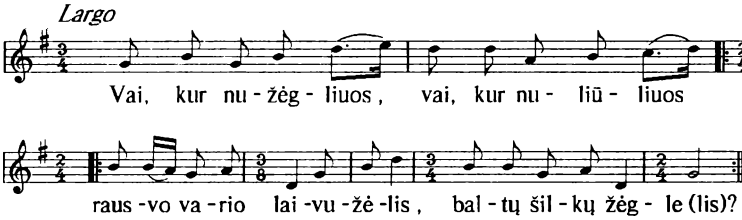

1. Vai, kur nužėgliuos,
   Vai, kur nuliūliuos
   Rusvo vario laivužėlis
   Baltų šilkų žėgleliais? (2x2)

2. Ar ant Paskalvių,
   Ar ant Eigulių,
   Ar ant Bitėnų kiemo,
   Kur aug jaunų mergėlių?

3. Bitėnų mergėlės -
   Didžios didžturėlės,
   Gyrės plonoms drobėlėms
   Bei margosioms skrynėlioms.

4. O kad atjojo
Baltiejie vedėliai -
Nėra margų skrynelių
Nei plonųjų drobėlių.

5. Žyčystos drobėlės,
Burguotos skrynėlės,
Žal' šilkų kaspinėlis
Močiužės mergautasis.

1 a

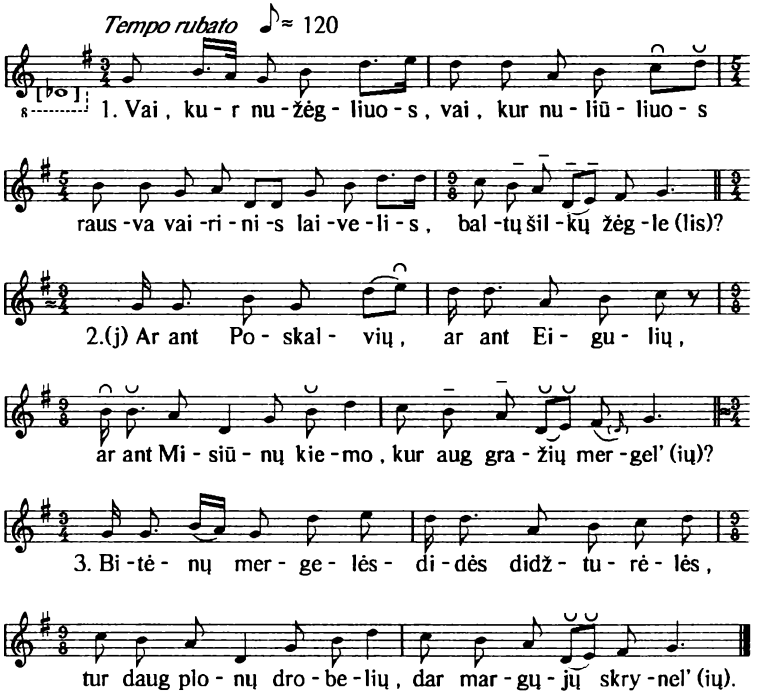

2. EI, LIUSTAS RUNDA

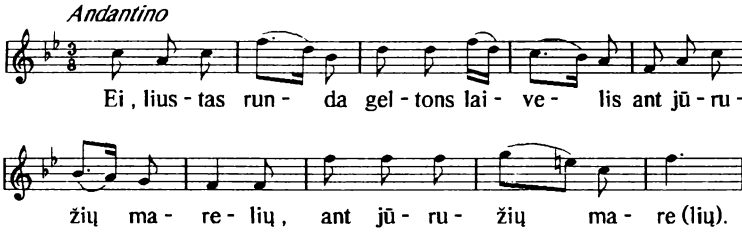

1. Ei, liustas runda
   Geltons laivelis
   Ant jūružių marelių.

2. - Ei šipor šipor,
   Jauns šiporeli,
   Įlipkie į mastelį.

3. Ten tu regėsi
   Kopų kalnelį,
   Dvi margas karčemėles.

4. O jis nemate
   Kopų kalnelio
   Nei margos karčemėles.

5. Tiktai jis mate
   Jauną mergelę
   Žaliam rūtų darželyj.

6. Rūtytes skyne,
   Vainiką pyne,
   Pindama graudžiai verke.

7. - Neverk, mergyte,
   Neverk, jaunoji,
   Nereiks tav sunkiai dirbti.

8. Nei linus rausi,
   Nei javus kulsi,
   Nei staklužes taisysi.

9. Tiktai laivelyj
   Saldžiai liūliuosi,
   Laivo žėglius valdysi.

10. Jei puč vėjelis,
    Tai bėg laivelis,
    Linksma žvejų mergyte.

11. Jei tykst vėjelis,
    Nebėg laivelis,
    Liūst tai žvejų mergyte.

3. AŠ NE PRASTAS TĖVELIO SŪNELIS

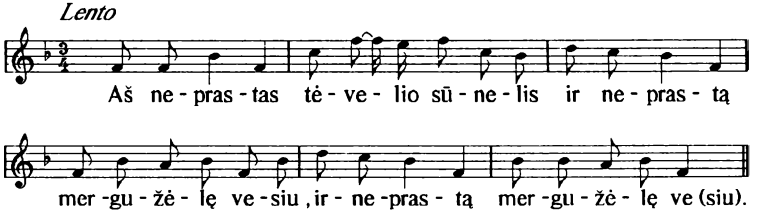

1. Aš ne prastas tėvelio sūnelis
   Ir ne prastą mergužėlę vesiu. (2)

2. Iš Kaukėnų žirgužėlį pirksiu,
   Iš Pakalnės mergužėlę vesiu. (2)

3. Žveng žirgelis, iš Kaukėnų pirktas,
   Verk mergelė, iš Pakalnės vesta. (2)

4. Aš žirgelį į kitą mainysiu,
   O mergelę tą pačią maldysiu. (2)

5. Žvilg žirgelis, į kitą mainytas,
   Verk mergelė, norints ir maldyta. (2)

4. EI, LIŪLIUO LIŪLIUO

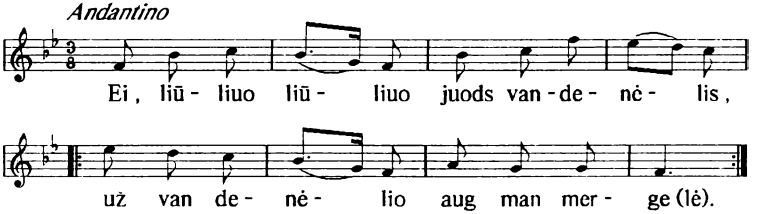

1. Ei, liūliuo liūliuo
Juods vandenėlis,
Už vandenėlio
Aug man merge(lė). (2x2)

2. Aug man mergelė
Kaip parašyta,
Ant šalies krypsta
Jos vainikė(lis), (2x2)

3. Ant šalies krypsta
Jos vainikėlis,
Nesušniūruotas
Josios vyste(lis). (2x2)

4. Kad aš žinočiau,
Kad mano būtų,
Persikeldinčiau
Per Nemunė(lį), (2x2)

5. Persikeldinčiau
Per Nemunėlį
Ir pataisyčiau
Jos vainikė(lį), (2x2)

6. Ir pataisyčiau
Jos vainikėlį,
Ir sušniūruočiau
Josios vyste(lį). (2x2)

7. Ei, liūliuo liūliuo
Juods vandenėlis,
Už vandenėlio
Aug man berne(lis). (2x2)

8. Aug man bernelis
Kaip parašytas,
Ant šalies krypsta
Jo kepurė(lė), (2x2)

9. Ant šalies krypsta
Jo kepurėlė,
Nesusagstyta
Jo šalbierė(lė). (2x2)

10. Kad aš žinočiau,
Kad mano būtų,
Persikeldinčiau
Per Nemunė(lį), (2x2)

11. Persikeldinčiau
Per Nemunėlį
Ir pataisyčiau
Jo kepurė(lę), (2x2)

12. Ir pataisyčiau
Jo kepurėlę,
Ir susagstyčiau
Jo šalbierė(lę). (2x2)

5. PRIEŠ KALNĄ BERŽAI

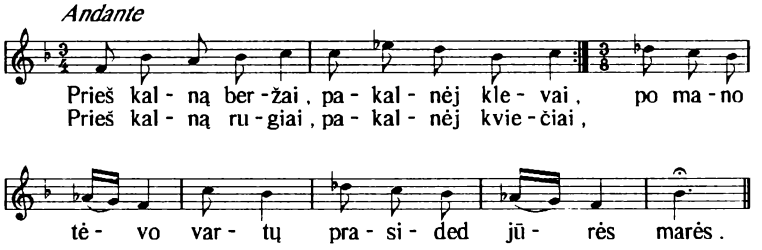

1. Prieš kalną beržai,
   Pakalnėj klevai,
   Prieš kalną rugiai,
   Pakalnėj kviečiai,
   Po mano tėvo vartų
   Prasided jūrės marės.

2. Ei, siuntė siuntė
   Mane motinėlė (2x2)
   Liepinėlių šiūruoti
   Ant jūružių krantelių.

3. Tikt vos nuėjau,
   Dar nešiūravau - (2x2)
   Atjojo jauns bernelis
   Ant juodbėro žirgelio.

4. - Ei bernyt bernyt,
   Bernyti mano, (2x2)
   Nekalbink ilg's kalbelės,
   Bars mane motinėlė:

5. "Ant jūrų krantelių
   Kam ilgai buvai, (2x2)
   Šiūruoti liepinėlių
   Kam ilgai užtrukai?"

6. - Sakyk motinėlei,
   Sakyk sengalvėlei: (2x2)
   "Atlėkė narūnėliai,
   Sudrumstė vandenėlį.

7. Turėjau stovėti,
   Turėjau lūkėti, (2x2)
   Kol narūnėliai nulėkė,
   Kol vandenėliai nusekė.

8. Tada nušiūravus
   Baltai liepinėlius (2x2)
   Ir išdžiovinau
   Ant jūružių krantelių".

5a

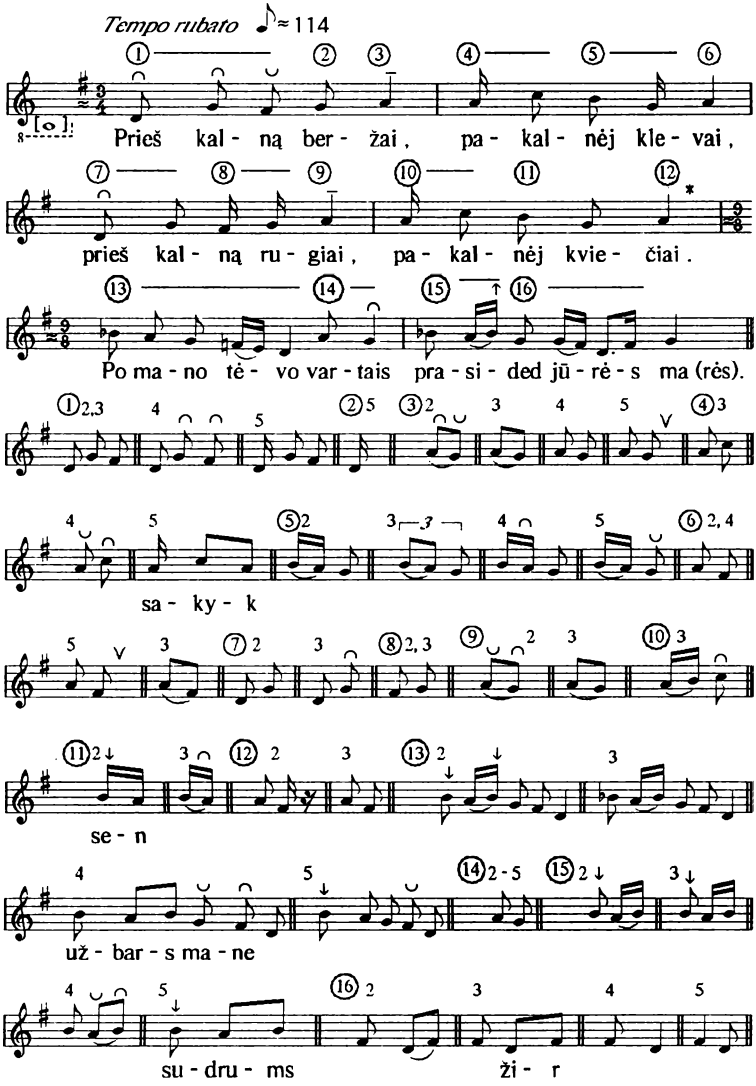

* 4 ir 5 posmuose šių dviejų taktų nėra.

6. SĖDŽIU UŽ STALELIO

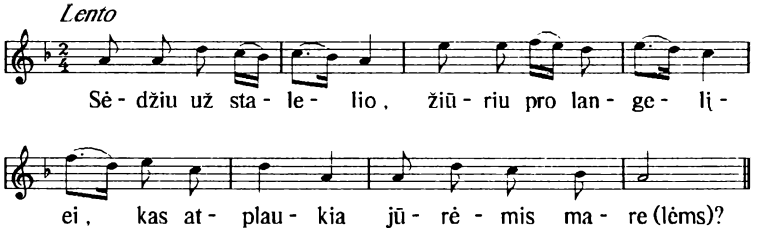

1. Sėdžiu už stalelio,
   Žiūriu pro langelį -
   Ei, kas atplaukia
   Jūrėmis marelėms?

2. Ei, atplauk atplauk
   Varinis laivelis,
   O tam laively
   Sėdi dvi seseles.

3. Sėdi dvi seseles,
   Baltos lelijėles,
   O jiedvi rymo
   Ant baltų rankelių.

4. - Ei sesužėles,
   Baltos lelijėles,
   Kas juodvies tėvelis,
   O kas motinėle?

5. - Šviesus mėnesėlis -
   Tai mudvies tėvelis,
   Skaisčioji saulele -
   Mudvies motinėle.

6. - Ei sesužėles,
   Baltos lelijėles,
   Kas jūs broleliai,
   O kas sesytėles?

7. - Jūrų ešerėliai -
   Tai mudvies broleliai,
   Marių lydekėles -
   Tai mudvies seseles.

8. - Ei sesužėles,
   Baltos lelijėles,
   Kas judvi išleido,
   Kas kraitužį krovė?

9. - Šviesus mėnesėlis -
   Tas mudvi išleido,
   Skaisčioji saulutė
   Kraitelį sukrovė.

7. OI, ŠLAVIAU ŠLAVIAU

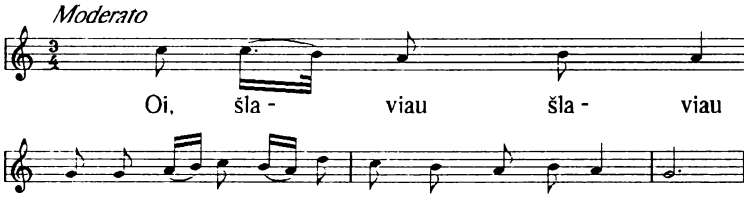

1. Oi, šlaviau šlaviau
   Žalią vejužėlę,
   Laukiau baltų viešnelių.

2. O ir pamačiau
   Per plyną laukelį
   Atjojant raitų pulkelį.

3. Aš nusigandau,
   Jauna mergelė,
   Vejužę bešluodama.

4. - Ko nusigandai,
   Jauna mergele,
   Juk nedidis pulkelis:

5. Brolyčiai penki,
   Aš pats šeštasis,
   Septints mano žirgelis.

8. KOL AŠ DAR AUGAU

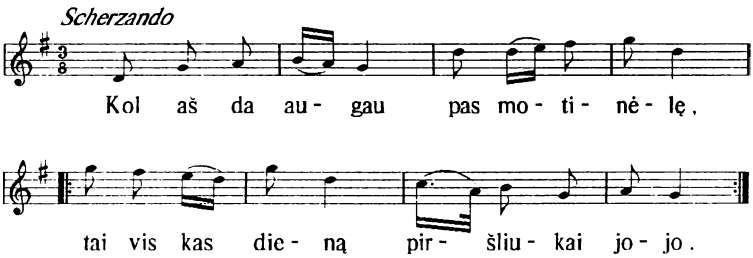

1. Kol aš dar augau
Pas motinėlę,
Tai vis kas dieną
Piršlužiai jojo. (2x2)

2. Perš man iš Tilžės
Ir iš Berlyno,
Iš Karaliaučiaus
Ir iš Kustryno. (2x2)

3. Ant penkių šimtų
Yr sukalbėta,
Iš penkių šimtų
Nei viens netiko. (2x2)

4. Aš nusieisiu
Į aukštą kalną,
Ten pasistosiu
Tarp artojėlių. (2x2)

5. Žiūriu į vieną,
Žiūriu į kitą -
Nėra kaip nėra
Bernyčio mano. (2x2)

6. Aš nusieisiu
Į žalią lauką,
Ten pasistosiu
Tarp šienpjūvėlių. (2x2)

7. Žiūriu į vieną,
Žiūriu į kitą -
Nėra kaip nėra
Bernyčio mano. (2x2)

8. Aš nusieisiu
Į Klaipėdikę,
Ten pasistosiu
Tarp žandarukų. (2x2)

9. Žiūriu į vieną,
Žiūriu į kitą -
Nėra kaip nėra
Bernyčio mano. (2x2)

10. Aš nusieisu
Į Tilžės miestą,
Ten pasistosiu
Tarp dragūnėlių. (2x2)

11. Žiūriu į vieną,
Žiūriu į kitą -
Štai štai ir yra
Bernytis mano. (2x2)

12. - Ei mergyt mergyt,
Mergyte mano,
Ant ko pažinai
Tu mane jauną: (2x2)

13. Ar ant rūbužių,
Šviesaus kardužio,
Ar ant skaisčiojo
Skaistaus veidužio? (2x2)

14. - Nei ant rūbužių,
Nei ant kardužio,
Tik ant skaisčiojo
Skaistaus veidužio. (2x2)

15. Ei močiut močiut,
Močiute mano,
Ant ko auginai
Tu mane jauną: (2x2)

16. Ar ant špacieros,
Ar ant plažieros,
Ar ant sunkiųjų
Rankų darbelių? (2x2)

17. - Nei ant špacieros,
Nei ant plažieros,
Tik ant sunkiųjų
Rankų darbelių. (2x2)

8a

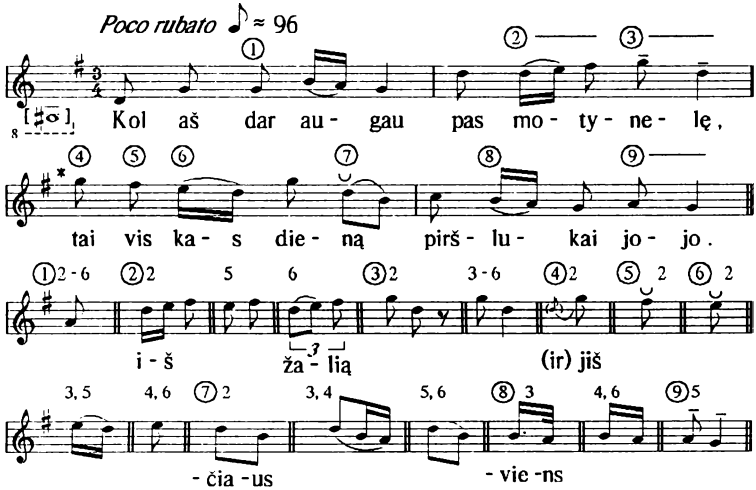

* 3 - me posme nuo čia pakartojama.

9. ANKSTI RYTĄ RYTUŽĮ

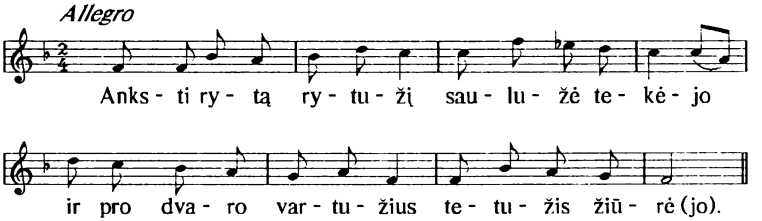

1. Anksti rytą rytužį
   Saulužė tekėjo
   Ir pro dvaro vartužius
   Tetužis žiūrėjo.

2. - Ei sūnyti, kur buvai,
   Kur tu vaikštinėjai,
   Del ko tavo pentinėliai
   Šviesūs surūdėję?

3. - Stainužė aš buvau,
   Žirgužėlius šėriau,
   Del to mano pentinėliai
   Šviesūs surūdėję.

4. - Ei sūnyti, netiesa,
   Nevierni žodeliai:
   Tu leidai lydėjai
   Mergytę per lauką.

5. Po raselę tu braidei,
   Mergytę lydėjai,
   Del to tavo pentinėliai
   Šviesūs surūdėję.

6. - Tetuži, tai tiesa,
   Tai vierni žodeliai:
   Aš leidau lydėjau
   Mergytę per lauką.

7. Po raselę aš braidžiau,
   Mergytę lydėjau,
   Del to mano pentinėliai
   Šviesūs surūdėję.

10. PRADĖS JAU GAIDŽIAI GIEDOTI

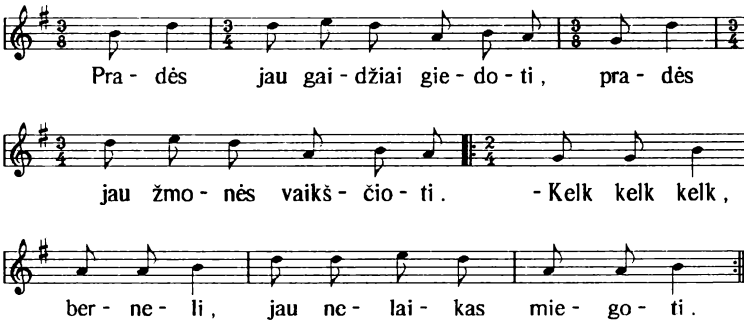

1. Pradės jau gaidžiai giedoti,
   Pradės jau žmonės vaikščioti, -
   Kelk kelk kelk, bernėli,
   Jau ne laikas miegoti.

2. Stov žirgėliai pakinkyti
   Ir į eilę sustatyti
   Prie naujųjų žogrėlių,
   Prie rūtų daržėlio.

3. - Eikš, mergyte, iš daržėlio
   Palaikyti man žirgėlio:
   Aš sėsiu ant žirgo
   Muštravoti žirgėlio.

4. - Nei aš eisiu iš daržėlio,
   Nei laikysiu tau žirgėlio.
   Sėsk patsai ant žirgo,
   Muštravokie žirgėlį.

11. PO TA LIEPA, PO ŽALIĄJA

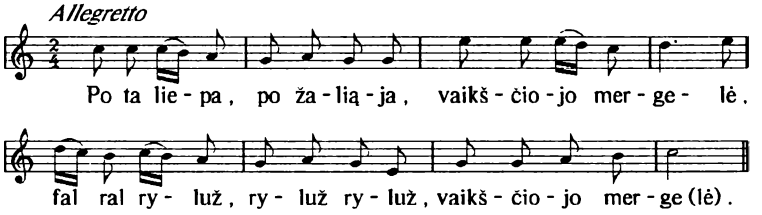

1. Po ta liepa, po žaliąja,
   Vaikščiojo mergelė,
   Fal ral ryluž, ryluž ryluž,
   Vaikščiojo mergelė.

2. Vaikščiodama dūmodama
   Vainikėlį pynė,
   Fal ral ryluž, ryluž ryluž,
   Vainikėlį pynė.

3. - Ei tu vainik vainikėli,
   Kur mudu nueisim,
   Fal ral ryluž, ryluž ryluž,
   Kur mudu nueisim?

4. Jei tu žalias ant galvelės,
   Tai aš už bernelio,
   Fal ral ryluž, ryluž ryluž,
   Tai aš už bernelio.

5. Jei tu žalias į purvelį,
   Tai aš į vargelį,
   Fal ral ryluž, ryluž ryluž,
   Tai aš į vargelį.

12. UŽ JŪRELIŲ, UŽ MARELIŲ

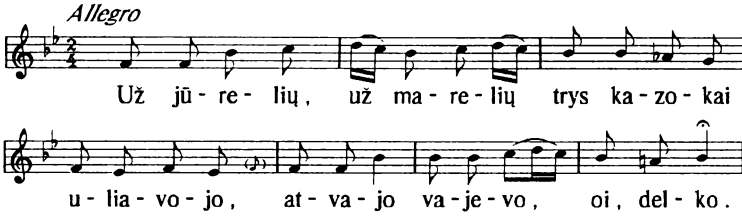

1. Už jūrelių, už marelių
   Trys kazokai uliavojo,
   Atvojo uliavojo, ei, dėl ko.

2. Kazokėliai uliavojo,
   Kol tėvelius perkalbėjo,
   Atvojo uliavojo, ei, dėl ko.

3. - Kuo tėveliams nusidėjau,
   Kad mane jiems pažadėjo,
   Atvojo uliavojo, ei, dėl ko?

4. Kai važiavom pirmą lauką,
   Tai mergytė gailiai verkė.
   Atvojo uliavojo, ei, dėl ko.

5. Kai važiavom antrą lauką,
   Tai mergytė jau prašneko,
   Atvojo uliavojo, ei, dėl ko:

6. - Kazokėliai, mieli broliai,
   Kodėl pas jus ne kaip pas mus,
   Atvojo uliavojo, ei, dėl ko?

7. - Pas mus butai vis mūriniai,
O langeliai zerkoliniai,
Atvojo uliavojo, ei, dėl ko.

8. Pas mus rūtos garbanuotos
Ir mergytės vainikuotos,
Atvojo uliavojo, ei, dėl ko.

9. Pas mus upės vynu teka
Ir berneliai garsiai šneka,
Atvojo uliavojo, ei, dėl ko.

10. Pas mus žirgai eidininkai
Ir berneliai darbininkai,
Atvojo uliavojo, ei, dėl ko.

13. ŠIANDIEN GERSIM, LIUSTĄ KELSIM

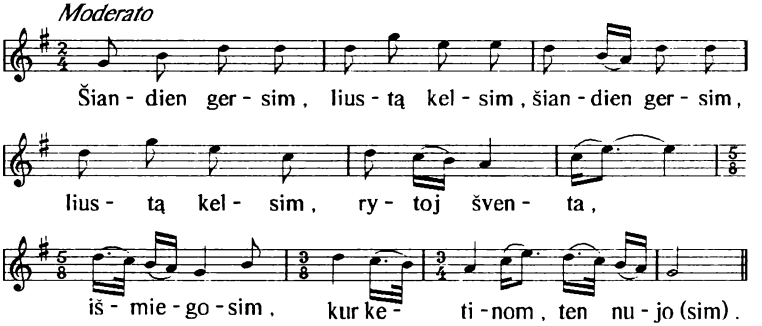

1. Šiandien gersim, liustą kelsim, (2)
Ryto šventa, išmiegosim,
Kur ketinom, ten nujosim.

2. Lygioms lankoms pėsti trauksim, (2)
Vieškelėliais raiti josim,
Nemunėliais plaukte plauksim.

3. Ir priplauksim aukštą kalną, (2)
Ant to kalno didis dvaras,
Vidur dvaro žalia liepa.

4. Po ta liepa, po žaliąja, (2)
Pliuduriuoja šaltinėlis,
Labai skaistus vandenėlis.

5. Vandenėlyj tam skaisčiajam, (2)
Vandenėlyj tam skaisčiajam
Trys mergytės žlugtį skalbė.

6. - Ei mergytės lelijytės, (2)
Gražios dailios negelkytės,
Neužsidėkit su dragūnais.

7. Tur dragūnai pilkas misles, (2)
Šelmužėliai pilkas misles -
Nukels jūsų vainikėlį.

8. Tur dragūnai pilkas misles - (2)
Nukels jūsų vainikėlį,
Uždės juodą žiedrūnėlį.

14. ŠUNYS LOJA TRIBILIUOJA

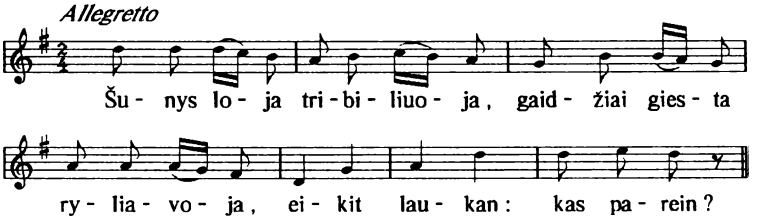

1. Šunys loja tribiliuoja,
   Gaidžiai giesta ryliavoja,
   Eikit laukan: kas parein?

2. Parein parein mergužėlė,
   Balta graži lelijėlė,
   Pirm jos bėga kurtukas.

3. - Ar sugrįši, mergužyte,
   Graži balta lelijyte,
   Ar nakvosi naktužę?

4. - Nesugrįšiu, bernužėli,
   Mano baltas dobilėli,
   Nenakvosiu naktužę.

14a

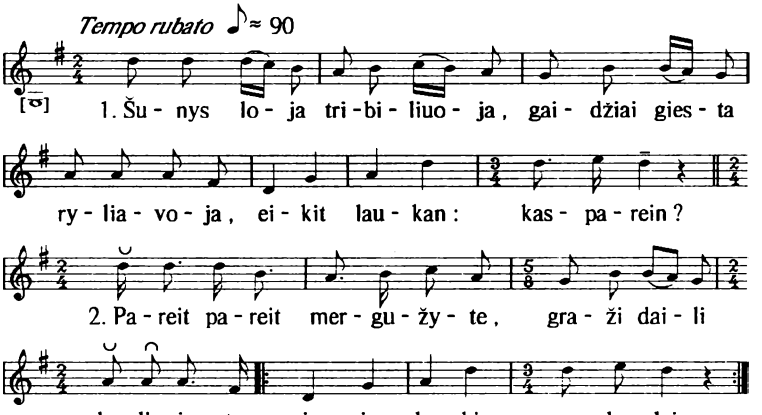

15. NEGI RŪSTAS AUGAU

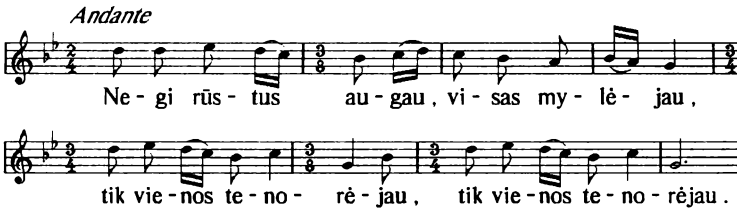

1. Negi rūstas augau,
   Visas mylėjau,
   Tik vienos benorėjau.(2)

2. Kurios norėjau,
   Širdyj turėjau,
   Su ta meiliai kalbėjau.(2)

3. Pirmus metužius
   Kalbint kalbinau,
   Antrus daviau žiedelį.(2)

4. O tuos trečiuosius
   Trečius metelius
   Parsivedžiau mergelę.(2)

5. O kaip parvedžiau
   Jauną mergelę,
   Pats į karą išjojau.(2)

6. Ei, jokit jokit,
   Broliai broleliai,
   Nelikit nei mažiausio.(2)

7. O kad prijosit
   Sriaunią upelę,
   Šaukite kelėjėlio.(2)

8. Kelėjėlio šaukiau,
   Kamanužes taisiau,
   Su mergele kalbėjau:(2)

9. - Ei mergyt mergyt,
   Mergyte mano,
   Kur dėjai vainikėlį?(2)

10. - Ei, mečiau mečiau,
    Neatsižvelgiau
    Į jūras, į mareles.(2)

11. Gulbužė plaukia,
    Plaukdama šaukia:
    - Jau grimzta vainikėlis. (2)

12. O kad prapuolė
    Jaunos dienelės,
    Tegrimzta vainikėlis.(2)

15a

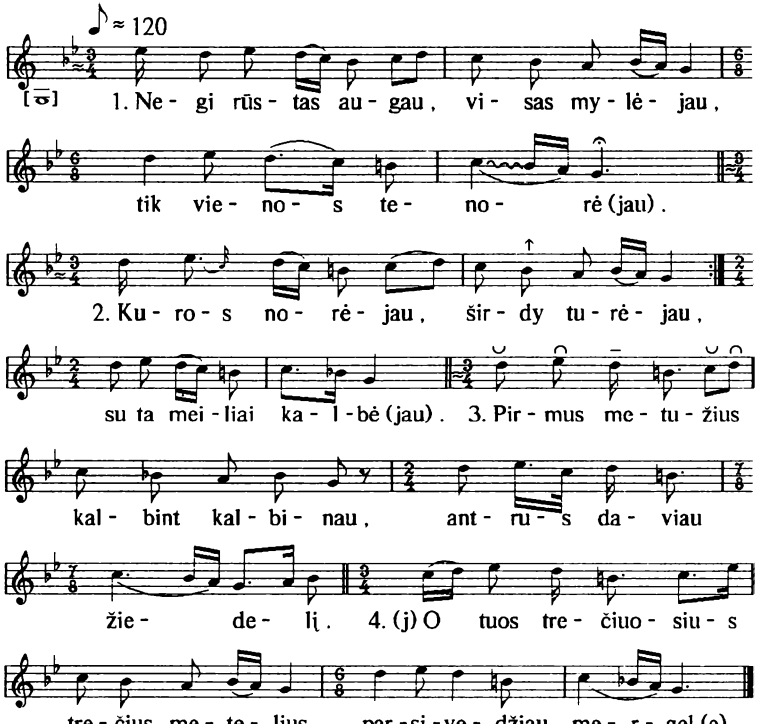

16. KOL AUGAU PAS MOČIUŽĘ

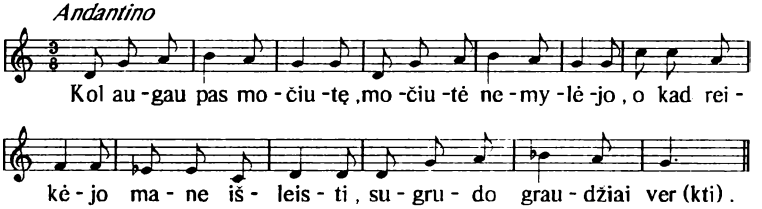

1. Kol augau pas močiužę,
Močiužė nemylėjo,
O kad reikėjo mane išleisti,
Sugrudo graudžiai verkti.

2. Ant pastovėlės stojau,
Į palagėlę sėdau;
- Dabar sudievu tėvui močiužei,
Sudiev broliams seselėms.

3. Kai važiavau per lauką,
Per močiužės laukelį,
Tai šalėms jojo balti broleliai,
Kardužiais švytruodami.

4. Kaip privažiavom lauką,
Anytužės laukelį,
Tai šalėms jojo trys dieverėliai,
Paskui - šelmis bernelis.

5. Kaip privažiavom dvarą,
Anytužės dvarelį,
Tai aš pamačiau savo vargelį
Anytužės varteliuos.

6. Kad atjotų broleliai,
Atsineštų kardelius,
O kad iškirstų mano vargelius
Iš anytos vartelių.

7. Ir atjojo broleliai,
Atsinešė kardelius,
O jie iškirto vartų lenteles,
Tik ne mano vargelius.

16a

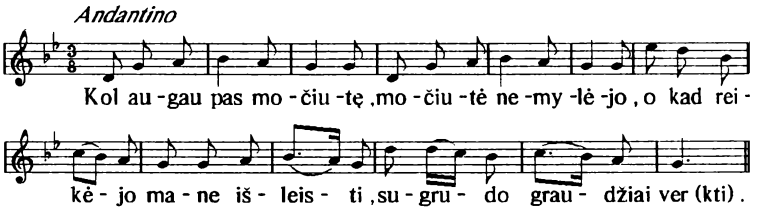

17. GĖRIAU DIENUŽĘ

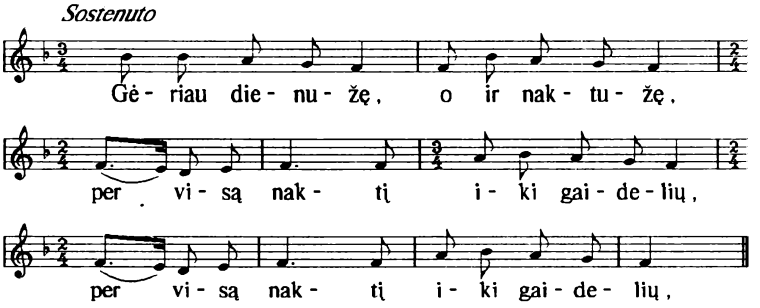

1. Gėriau dienužę,
   O ir naktužę,
   Per visą naktį
   Iki gaidužių. (2x2)

2. Pragėriau žirgelį,
   O ir kamanėles -
   Tai vis dėl tavęs,
   Šelma merguže. (2x2)

3. Siunsčiau tėtužėlį
   Į karčemužėlę:
   - Atvaduok žirgą
   Ir kamanėles. (2x2)

4. Parein tėtužėlis
   Iš karčemužes,
   Netvadav žirgą
   Nei kamanėles. (2x2)

5. - Ei sūnyt sūnyt,
Sūneli mano,
Nepulk per jaunas
Į rūpestužius. (2x2)

6. Sugrįš žirgužėlis,
Sugrįš kamanėles,
Tik nesugrįš jau
Jaunos dienužes. (2x2)

7. Gėriau dienužę,
Gėriau naktužę,
Pragėriau žiedą,
O ir vainikėlį -
Tai vis dėl tavęs,
Šelmi bernužėli.

8. Siunsčiau motynėlę
Į karčemužėlę
Atvaduoti žiedą
Ir vainikėlį. (2x2)

9. Parein motynėlė
Iš karčemužėles,
Neatvadav žiedo
Nei vainikėlio.(2x2)

10. - Ei dukryt dukryt,
Dukryte mano,
Nepulk per jauna
Į rūpestėlius. (2x2)

11. Sugrįš žiedužėlis,
Sugrįš vainikėlis,
Tik nesugrįš jau
Jaunos dienužes. (2x2)

18. PO MANO TĖVO

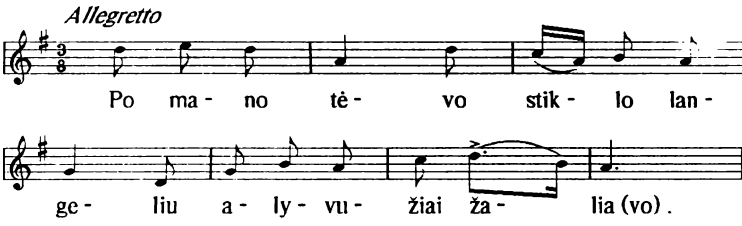

1. Po mano tėvo
Stiklo langeliu
Alyvužiai žaliavo.

2. Žaliai žaliavo,
Baltai žydėjo,
Juodas uogeles nešė.

3. O ir atjojo
Jauns bernužėlis
Ant juodbėro žirgelio.

4. O jis pririšo
Savo žirgelį
Prie alyvų šakelės.

5. Alyvužis linksta,
Žirgužis žvengia
Kas mielą valandėlę.

6. O kad taip linktų
Tėvų širdelė
Leist už manęs dukrelę.

7. Tėvužis žada,
Močiutė leido,
Tiktai jaunoji nėjo.

8. - Ar aš ne baltas,
Baltai raudonas,
Ne tėvužio sūnelis?

9. Ar aš neturiu
Rugių, mieželių
Nei gelsvųjų kvietelių?

10. Rugiai - duonelei,
Miežiai - alučiui,
Kvieteliai - pyragėliui.

11. Pro mano šalį
Upelis teka
Rausvo rinsko vynelio.

12. Iš šalies teka,
Vidur liūliuoja
Vien linksmosios godelės.

13. - Meluoji, šelmi,
Šelmi berneli,
Mane jauną vilioji.

14. Juk tu neturi
Rugių, mieželių
Nei gelvųjų kvietelių.

15. Pro tavo šalį
Upužės teka
Vien graudžių ašarėlių.

16. Nors tu ir baltas,
Baltai raudonas,
Nemėgst mano širdelė.

19. NETANKIAI JOJAU

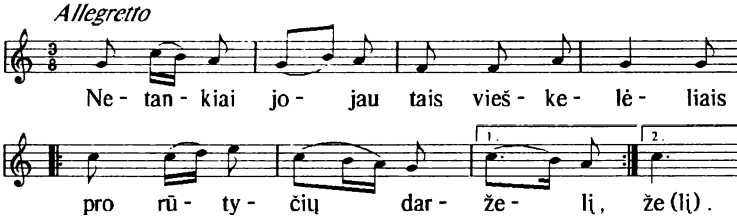

1. Netankiai jojau
   Tais vieškelėliais
   Pro rūtyčių daržėlį. (2)

2. Į metus sykį,
   Į kitus antrą,
   Triskart per nedėlėlę. (2)

3. - Žiūrėk, mergele,
   Žiūrėk, jaunoji,
   Kaip dreba bėrs žirgelis. (2)

4. Taip tu drebėsi,
   Kaip laps virpėsi,
   Kai mano valioj būsi. (2)

5. - Ar taip žadėjai,
   Šelmi berneli,
   Kol mane priviliojai? (2).

6. Ketinai mylėti,
   Širdyj turėti,
   Ant rankelių nešioti. (2)

7. Mane išnešiojo
   Sena močiutė,
   Mažą beaugindama. (2)

8. Į metus kartą,
   Į kitus antrą,
   Triskart per nedėlėlę. (2)

19a

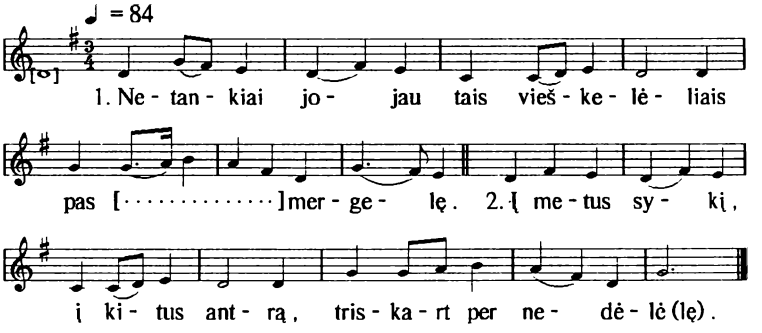

20. VAIKŠČIOJ POVAS PO DVARĄ

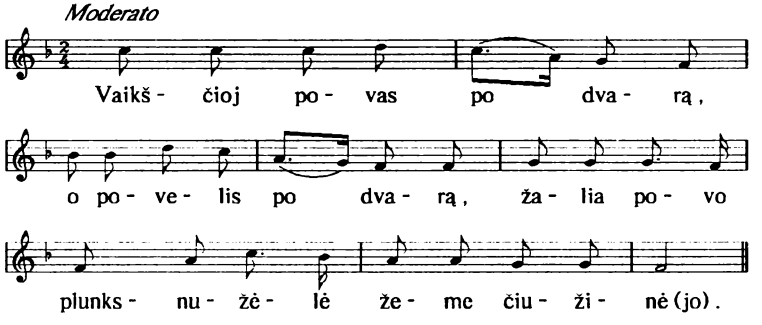

1. Vaikščioj povas po dvarą,
   O povelis po dvarą,
   Žalia povo plunksnužėlė
   Žeme čiužinėjo.

2. - Ar tau gaila povelio,
   Ar povelio plunksnužėlių,
   Ar tau gaila tėvužėlio
   Vargelyj palikti?

3. - Nei man gaila povelio,
   Nei povelio plunksnelių,
   Nei man gaila tėvužėlio
   Vargelyj palikti.

4. - Ar tau gaila povelio,
   Ar povelio plunksnelių,
   Ar tau gaila motinėlės
   Vargelyj palikti?

5. - Nei man gaila povelio,
Nei povelio plunksnelių,
Nei man gaila motinėlės
Vargelyj palikti.

6. - Ar tau gaila povelio,
Ar povelio plunksnelių,
Ar tau gaila mergužėlės
Vargelyj palikti?

7. - Nei man gaila povelio,
Nei povelio plunksnelių,
Tik man gaila mergužėlės
Vargelyj palikti.

20a

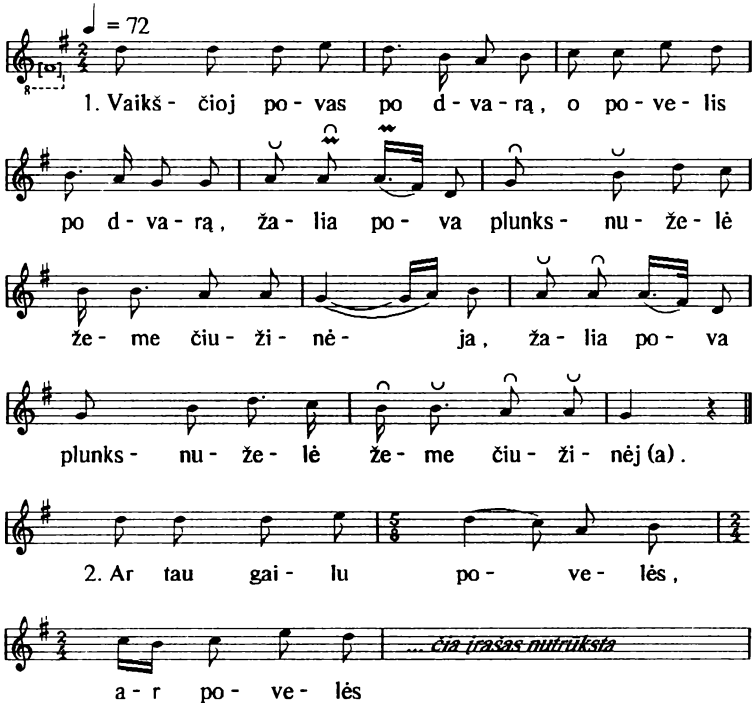

21. DU GAIGALĖLIU PLAUKIA

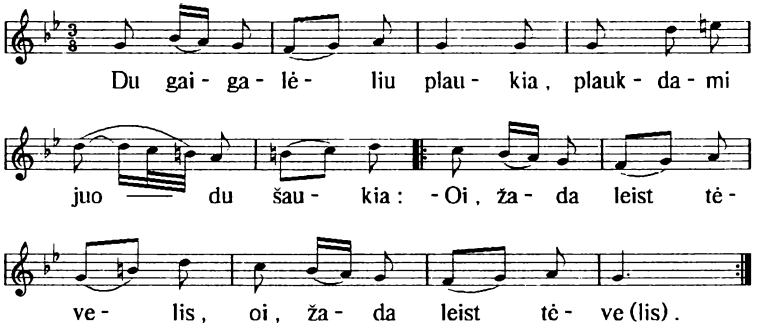

1. Du gaigalėliu plaukia,
   Plaukdami juodu šaukia:
   - Žad mudu leist tėveliai,
   Žad mudu toli leist. (2x2)

2. Už jūrų, už marelių,
   Už gilių vandenėlių,
   Ten vieni vandenėliai
   Bei pilki akmenėliai. (2x2)

3. Ten nėr dainų kampelio,
   Negražios nei mergelės.
   Ten mudu tankiai verksim,
   Ale retai dainuosim. (2x2)

21a

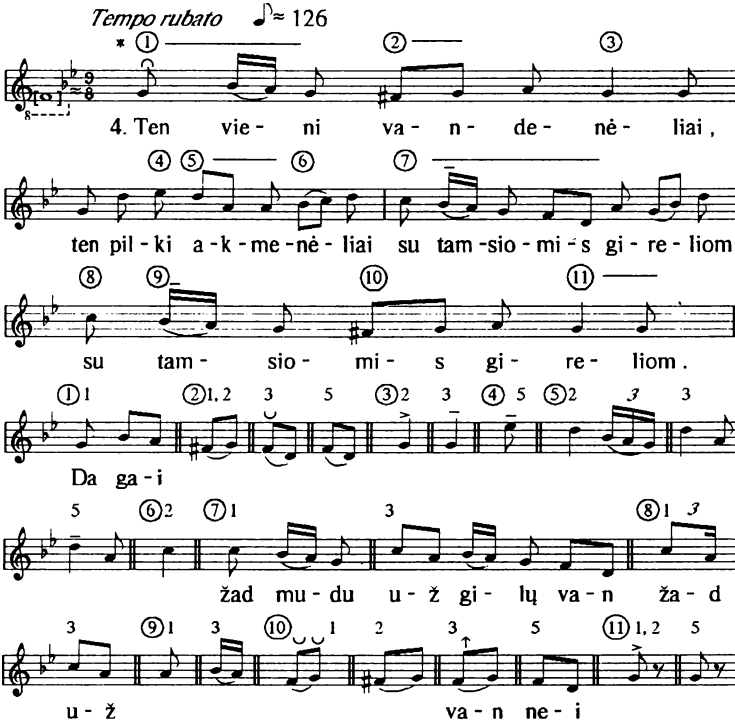

* Pirmuose posmuose įrašas vietomis dingsta, dėl to skelbiamas ketvirtas.

22. PER PUŠYNĖLĮ, PER EGLYNĖLĮ

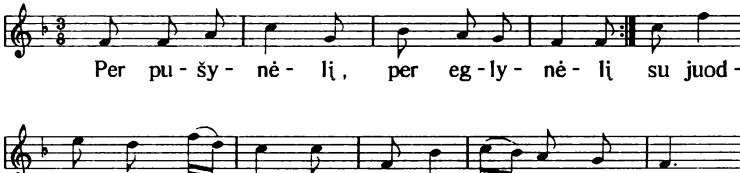

1. Per pušynėlį, per eglynėlį (2)
   Su juodbėrais žirgeliais
   Iki savo mergelės.

2. - Labs ryts, labs vakars, uošve uošvele, (2)
   Ar yr namie mergelė? (2)

3. - Būti, rods, yra, serga negali, (2)
   Gul naujojo lovelėj
   Po margais patalėliais.

4. - Labs ryts, labs vakars, mergyte mano. (2)
   Ar žadi pasigauti,
   Ar žadi mano būti?

5. - Gyti negysiu, tavo nebūsiu - (2)
   Dirbinki man grabelį
   Baltų liepos lentelių.

6. Aš padirbinsiu mergelei mano (2)
   Auksinįjį grabelį,
   Deimantų antvožėlį.

7. Aš palaidosiu mergelę mano (2)
   Po balta bažnytėle,
   Po skambančiais varpeliais.

8. Aš aplankysiu mergelę mano (2)
   Kas šventą vakarėlį,
   Kas nedėlios rytelį.

23. BEAUŠTANČIAI AUŠRUŽĖLEI

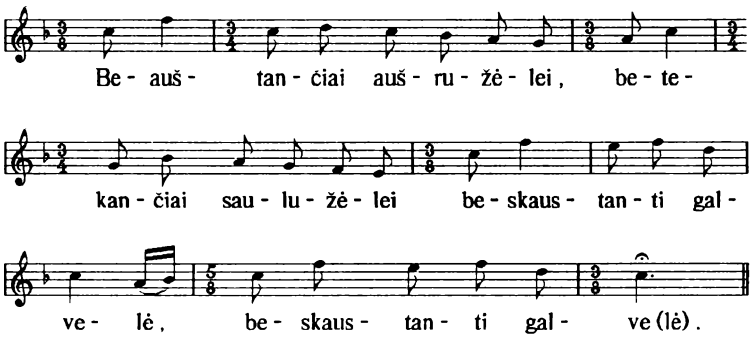

1. Bauštančiai aušružėlei,
   Betekančiai saulužėlei
   Beskaustanti galvelė,
   Beskaustanti galvelė.

2. Rūpinosi motinėlė,
   Rūpinosi sengalvėlė:
   - Kur išleisiu dukrelę,
   Kur išleisiu dukrelę:

3. Ar į didį kiemužėlį,
   Ar į margą dvaružėlį,
   Ar į aukštą kalnelį,
   Ar į aukštą kalnelį?

4. Nei į didį kiemužėlį,
   Nei į margą dvaružėlį,
   Tik į aukštą kalnelį,
   Tik į aukštą kalnelį.

5. Išauš margs pavasarėlis,
Išgys broliai bėrus žirgus,
Lankys sesės kapelį,
Lankys sesės kapelį.

6. Vienas brolis - labą rytą,
Antras brolis - baltą ranką, -
Seselė nei žodelio,
Seselė nei žodelio.

7. Aš krikštelį judindamas
Ir seselę žadindamas:
- Kelki kelki, sesele,
Kelki kelki, sesele.

8. Kelki kelki, sesužėle,
Taisyk naujų staklužėlių,
Išausk plonų drobelių,
Išausk plonų drobelių.

9. - Nebekelsiu, brolužėliai,
Nebekelsiu, raitelėliai,
Neausiu aš drobelių,
Neausiu aš drobelių.

24. SUTEMO TAMSIAI, NUDERGĖ DARGIAI

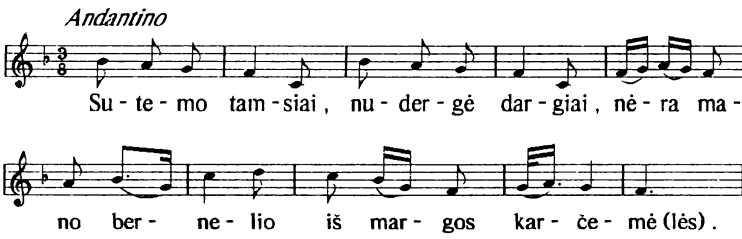

1. Sutemo tamsiai, nudergė dargiai,
   Nėra mano bernelio
   Iš margos karčemėlės.

2. Ei, pareis pareis mano bernelis
   Raibiems gaidužiams giedant,
   Raibiems gaidužiams giedant.

3. Ei, išbars išbars mane mergelę
   Po šeimynužės akelių
   Ir kaimynužiams girdint.

25. OI, KŪLIAU KŪLIAU

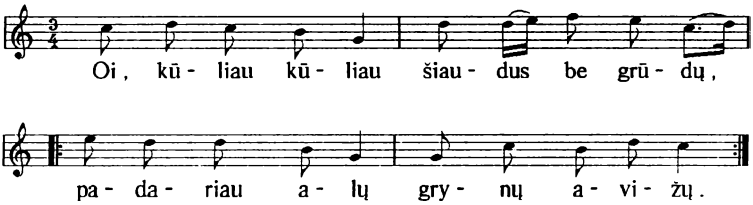

1. Oi, kūliau kūliau
Šiaudus be grūdų,
Padariau alų
Grynų avižų. (2)

2. Mano alutis -
Saldus midutis,
Užgėrta mergytė
Baltai raudona. (2)

3. Baltai raudona,
Meiliai užgerta
Išėjo į lanką
Šienelio grėbti. (2)

4. Ne tiek ji grėbė,
Kiek graudžiai verkė
Ant naujo grėblelio
Pasiremdama, (2)

5. Ant naujo grėblelio
Pasiremdama,
Ant juodos žemužės
Parsilenkdama. (2)

6. - Ei žeme žeme,
Žemuže juoda,
O kad atėmei
Tėvą močiutę,
Atimk ir mane,
Vargų mergužę.

7. Vargužyj augau,
Vargus kentėjau,
Už vargo bernelio
Ir ištekėjau. (2)

8. Žemužė tarė
Atsakydama:
- Neišsiliuosuosi
Varge būdama. (2)

26. MAMUŽE MANO

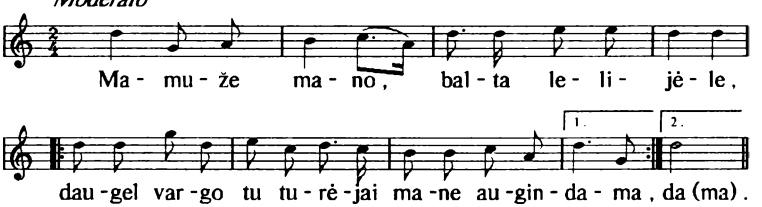

1. Mamuže mano, balta lelijėle,
   Daugel vargo tu turėjai
   Mane augindama. (2x2)

2. Reikėj vystyt, reikėjo čystyt,
   Reiks ir darbus išmokinti,
   Aust ir plonai verpti. (2x2)

3. Mamuže mano, balta lelijėle,
   Daugel vargo tu turėsi,
   Kol mane išleisi. (2x2)

4. Reiks alutėlio, reiks ir brangvynėlio,
   Reiks ir piršliui stuomenėlio,
   Uošviui marškinėlių. (2x2)

27. PALENKĖJ PALENKĖJ SAULĖ TEKĖJO

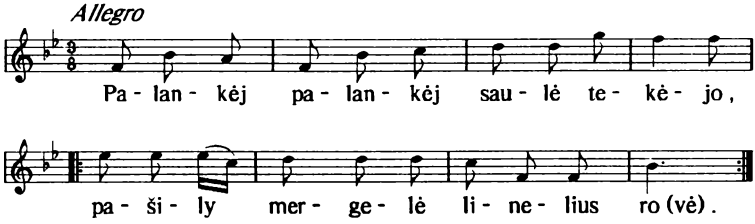

1. Palenkėj palenkėj saulė tekėjo,
   Pašilyj mergyte linėlius rovė. (2)

2. Atjojo bernytis jaunas nevedęs,
   Šankindams mundrindams bėrą žirgėlį. (2)

3. - Labadien padėdievs, linų rovėja!
   - Tau dėkui, bernyti, kur jodinėji? (2)

4. - Pas tavo tėvėlį valgiau ir gėriau,
   Ir tave tėvėlis man pažadėjo. (2)

5. - Netiesa, netiesa, jaunas bernėli:
   Išvažiav tėvėliai į Tilžės miestą, (2)

6. Išvažiav tėvėliai į Tilžės miestą,
   Į Tilžės miestužį rūbužių pirkti. (2)

7. Atjokie, bernėli, seredos rytą,
   Tai rasi širdužę jau sumislytą. (2)

8. Atjojo bernėlis seredos rytą,
   Nerado širdužę dar sumislytą. (2)

9. - Kur vesiu, kur leisiu bėrą žirgėlį,
   Kur mausiu, kur dėsiu aukso žiedėlį?

10. - Vesk bėrą žirgėlį į pūdymėlį,
    Mesk aukso žiedėlį į rūdymėlį. (2)

11. Težvengia žirgėlis po pūdymėlius,
    Terūdyj žiedėlis po rūdymėlius. (2)

12. Atjokie, bernėli, subatos rytą,
    Tai rasi širdužę jau sumislytą. (2)

13. Atjojo bernėlis subatos rytą,
    Tai rado širdužę jau sumislytą. (2)

14. - Kur vesiu, kur leisiu bėrą žirgėlį,
Kur mausiu, kur dėsiu aukso žiedėlį? (2)

15. - Leisk bėrą žirgėlį į žalią lanką,
Mauk aukso žiedėlį ant baltos rankos. (2)

16. Teganos žirgėlis po žalią lanką,
Težėri žiedėlis ant baltos rankos. (2)

28. VAI, TOLI TOLI

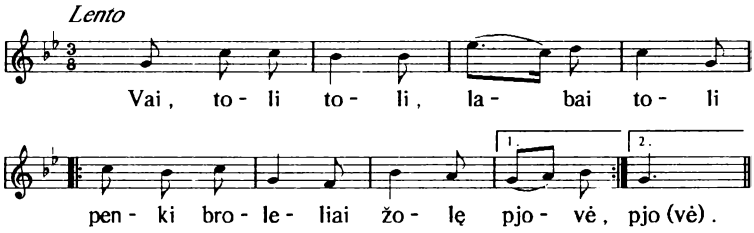

1. Vai, toli toli, labai toli
Penki brolyčiai žolę pjovė. (2)

2. Penki brolyčiai žolę pjovė,
Seselė nešė pusrytėlius. (2)

3. Vienoj rankelėj pusrytėliai,
Antroj rankelėj abrūsėlis. (2)

4. O ir atjojo trys bajorai,
Trys bajorai, lenkų ponai. (2)

5. Vienas atėmė pusrytėlį,
   Antras atėmė abrūsėlį,

6. Trečias nuėmė nuo rankelių
   Aukso žiedelį nuo pirštelio. (2)

29. OI, EISIM EISIM

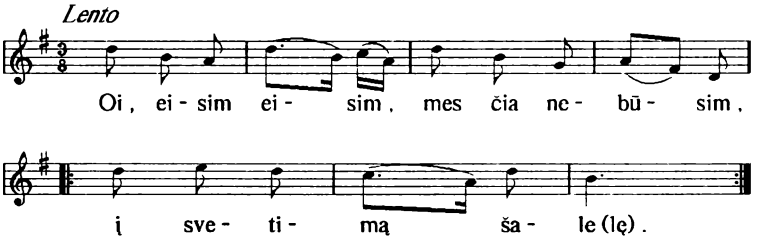

1. Oi, eisim eisim,
   Mes čia nebūsim,
   Į svetimą šalelę. (2)

2. Čion juoda duona,
   Ir tos neduoda -
   Sudžiūsim kaip nendrelės. (2)

3. Juo ilgiaus būsim,
   Labjaus sudžiūsim,
   Kaip nendrelės siūbuosim.

4. Čion vis mus bara
   Ir kožnas varo,
   Kas geras ir kas piktas. (2)

5. Čion girios ūžia
   Ir vėjai dūzgia
   Pro mūs jaunų galveles.

6. Čion sens ir jaunas
   Žudos ir pjaunas,
   Vis eina ant peilelių.

7. Čion anksti kelia
   Ir vėlai gulia,
   Mus bernelius kankina.

8. Čion upės džiūsta
   Ir žmonės blūsta,
   Nežino, ką daryti.

9. Javeliai blogsta,
Žuvelės trokšta
Kas mieląjį metelį.

10. Čion nėr tos dienos
Ir tos adynos,
Kad nėr baugios naujynos.

11. Čion nėr tėvelių
Nei motynėlių -
Nėr čia ko gailėtis.

12. Čion nėr seselių,
Nėra mergelių -
Nėr kam linksmint širdelės.

13. Girios krūmeliai -
Tai mūs tėveliai,
Liepelės - motynėlės.

14. Oro paukšteliai -
Tai mūs broleliai,
Gulbelės - seserėlės.

15. Marių žuvelės -
Tai mūs mergelės,
Nors svetimos šalelės...

16. Čion jauni verkia,
Ašaros merkia -
Iš visų šalių bėdos.

17. Čion medžiai džiūsta,
Berneliai žūsta
Nuog plieninio kardelio.

18. Žirgeliai žvengia,
Šoblelės žvangi,
Kaip kerta mūs galveles.

19. Verks mūs broleliai
Ir žvengs žirgeliai
Kas mielą adynėlę.

20. - Grįžkit, jau grįžkit,
Mūsų broleliai,
Iš svetimos šalelės.

21. - Mes nepargrįšim,
O tik pražūsim
Nuo plieninio kardelio.

29a

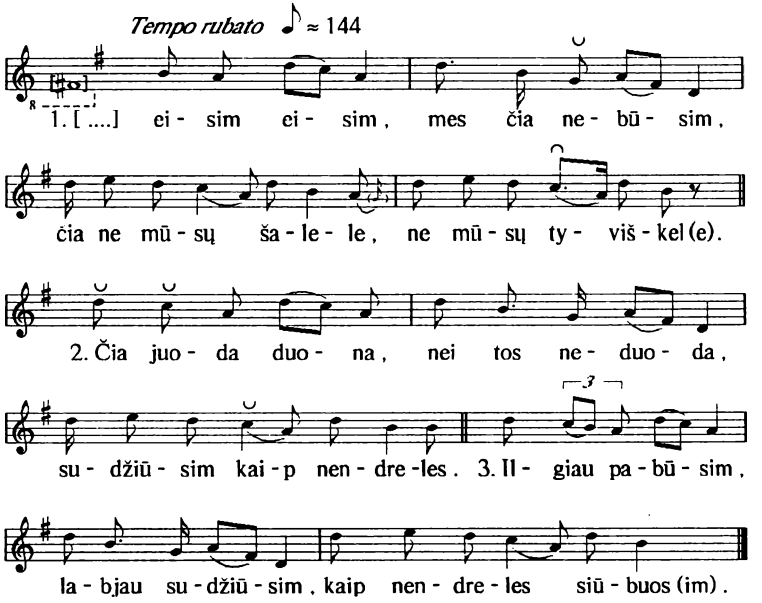

30. OI, EISIM NAMO

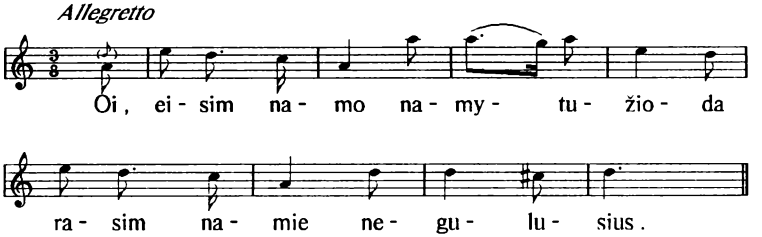

1. Oi, eisim namo namytužio -
   Da rasim namie negulusius.

2. Ten rasim močiužę belaukiančią,
Žilas pakulėles beverpiančią.

3. Verpk verpk, močiute, ploniausiai,
Išleisi dukrelę toliausia -

4. Į tą kiemelį nežinomą
Už to bernelio nemylimo.

30a

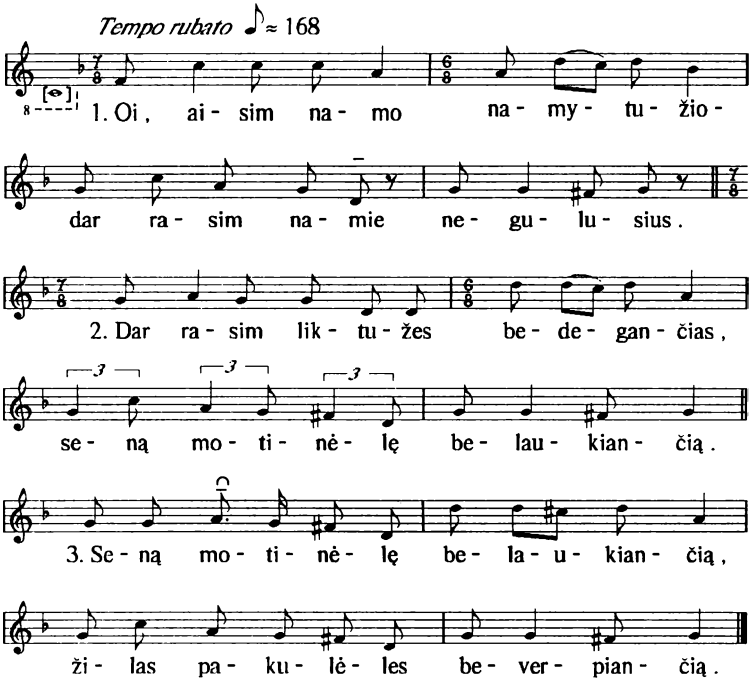

31. DEVYNI METAI, NE VIENA DIENA

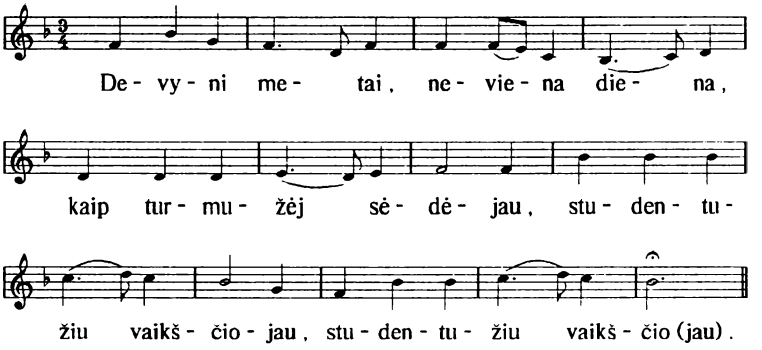

1. Devyni metai, ne viena diena,
   Kaip turmužėj sėdėjau,
   Studentužiu vaikščiojau,
   Studentužiu vaikščiojau.

2. O kad ateitų senasis tėvelis,
   Kad atsineštų nors du tris šimtelius,
   Tai mane išvaduotų,
   Kojeles išliuosuotų.

3. O kad ateitų senoji močiutė,
   Kad atsineštų daug plonų drobelių,
   Tai mane išvaduotų,
   Kojeles išliuosuotų.

31a. DEVYNI METAI, NE VIENA DIENA

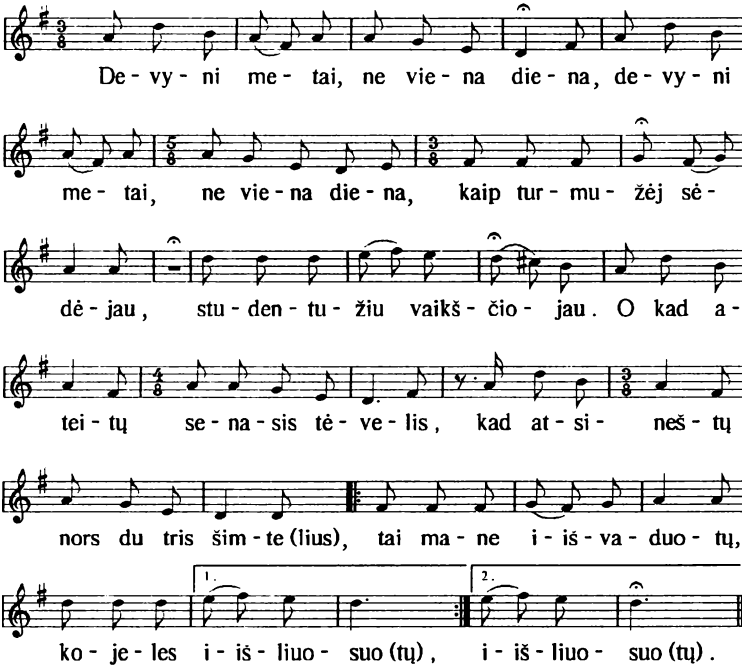

* Kitus posmus pradeda nuo čia ir dainuoja iki galo

1. Devyni metai, ne viena diena, (2)
   Kaip turmužy sėdėjau,
   Vargužių daug kentėjau.

2. O kad ateitų senasis tėvelis,
   Kad atsineštų du tris šimtelius -
   Rasi mane išvaduotų,
   Kojužes išliuosuotų.

3. O ir atėjo senasis tėvelis,
Ir atsinešė du tris šimtelius,
Tik mane nišvadavo,
Kojužes nišliuosavo.

4. Devyni metai, ne viena diena, (2)
Kaip turmužy sėdėjau,
Vargužių daug kentėjau.

5. O kad ateitų sena motynėlė,
Kad atsineštų daug plonų drobelių
Rasi mane išvaduotų,
Kojužes išliuosuotų.

6. O ir atėjo sena motynėlė,
Ir atsinešė daug plonų drobelių,
Tik mane nišvadavo,
Kojužes nišliuosavo.

7. Devyni metai, ne viena diena, (2)
Kaip turmužy sėdėjau,
Vargužių daug kentėjau.

8. O kad ateitų mano brolelis,
Kad atsivestų daug bėrų žirgelių -
Rasi mane išvaduotų,
Kojužes išliuosuotų.

9. O ir atėjo mano brolelis,
Ir atsivedė daug bėrų žirgelių,
Tik mane nišvadavo,
Kojužes nišliuosavo.

10. Devyni metai, ne viena diena,(2)
Kaip turmužy sėdėjau,
Vargužių daug kentėjau.

11. O kad ateitų jauna mergelė,
Kad atsineštų rūtų vainikėlį.
Rasi mane išvaduotų,
Kojužes išliuosuotų.

12. O ir atėjo jauna mergelė,
Ir atsinešė rūtų vainiklį,
Tai mane išvadavo,
Kojužes išliuosavo.

32. AUGIN TĖVAS DU SŪNELIU

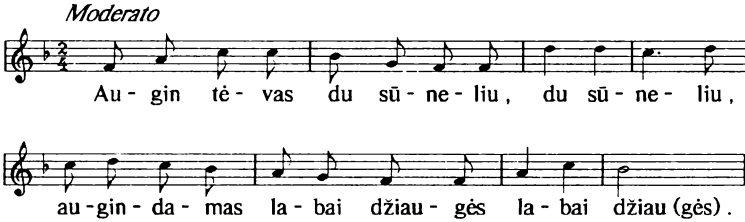

1. Augin tėvas du sūneliu, du sūneliu,
Du sūneliu vienveidėliu, vienveidėliu.

2. Augindamas labai džiaugės, labai džiaugės:
Užaugs užaugs artojukai, artojukai,
Ir pastojo žalnieriukai, žalnieriukai.

3. Žalnieriuko gražus vardas, gražus vardas,
Bet delmone menkas skarbas, menkas skarbas.

4. Artojuko prastas vardas, prastas vardas,
Bet delmone didis skarbas, didis skarbas.

33. AŠ VIS VIENS ŽELNIERUKAS

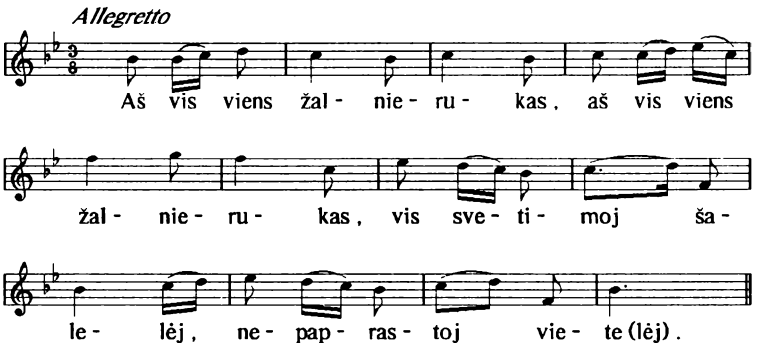

1. Aš vis viens želnierukas,
Aš vis viens želnierukas,
Vis svetimoj šalelėj,
Nepaprastoj vietelėj.

2. Aš palikau tėvelį,
Aš palikau tėvelį
Kaip darže aržuolėlį. (2)

3. Žyd darže aržuolėlis,
Žyd darže aržuolėlis,
Verks ir manęs tėvelis. (2)

4. Verks verkęs tur paliauti,
   Verks verkęs tur paliauti,
   Reiks man toliaus keliauti. (2)

5. Aš palikau mergelę,
   Aš palikau mergelę
   Kaip prie dangaus žvaigždelę. (2)

6. Žib prie dangaus žvaigždelė,
   Žib prie dangaus žvaigždelė,
   Verks ir manęs mergelė. (2)

7. Verks verkus tur paliauti,
   Verks verkus tur paliauti,
   Reiks man toliaus keliauti. (2)

34. AŠ PAS TĖVELĮ

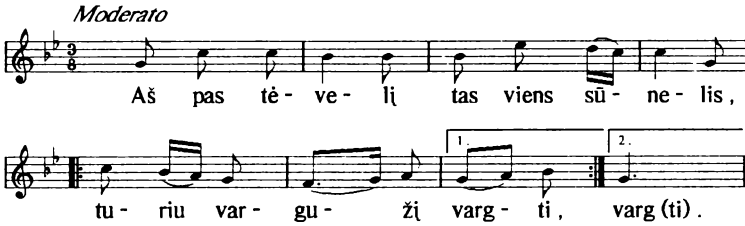

1. Aš pas tėvelį
   Tas viens sūnelis,
   Turiu vargužį vargti. (2)

2. Ten už Berlyno
   Dar šimtą mylių
   Mes liogery gulėjom. (2)

3. Ant mūsų lijo,
   Ant mūsų snigo,
   Ant mūsų ledai krito. (2)

4. Nupuvo mūsų
   Nuo kojų pėdai,
   Nuo pečių mundurėliai. (2)

5. O kai parėjau
Po ilgo karo
Pas senuosius tėvelius, (2)

6. Einu į namą -
Nėra tėvelio
Nei senos motinėlės. (2)

7. Einu į svirną -
Nėra seselių
Nei margųjų skrynelių. (2)

8. Žiūriu į gembę -
Nėr vainikėlių
Nei šilkų kaspinėlių. (2)

9. Einu į stainią -
Nėra brolelio
Nei juodbėro žirgelio. (2)

10. Einu į sodną -
Nėr anžuolėlio,
Nėr dailiosios liepelės. (2)

11. Iš anžuolėlio -
Tėvužiui krikštas,
Iš drūtojo medelio. (2)

12. O iš liepelės -
Močiutei grabas,
Iš baltųjų lentelių. (2)

35. AŠ NUSIEIČIAU Į ARŽUOLYNĄ

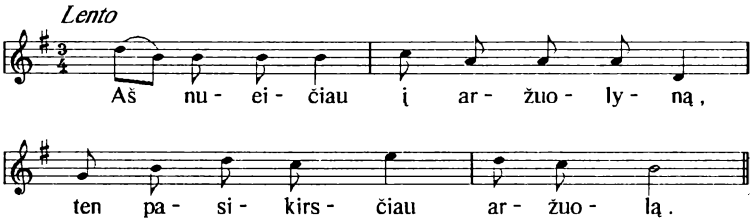

1. Aš nusieičiau į aržuolyną,
Ten pasikirsčiau aržuolą.

2. O ir iškrito vors iš aržuolo
Ir palūžo sprandelį.

3. - Ei tu kiškeli, kinkyk padvadą,
Važiuok parvežti gydyklių.

4. Ir išvažiavo į Tilžės miestą
Parvežt vorui gydyklių.

5. Parvežė drignių ir karčių žolių,
Ir arielkos butelką.

6. Atlėkė musė, vilko giminė,
Ir surijo voro gydyklas.

7. - Ei tu kiškeli, važiuok dar kartą,
Parvežk vorui gydyklių.

8. Išgyk, voreli, taisyk tinklelį,
Iškarkie visas museles.

9. Ei, koks čion zirzims, ei, koks čion birbims,
Kad vors musę pakorė.

10. Atbėgo svirplys, didis karžygys,
Ilgą kirvį nešdamas.

11. O jis pakirto voro kartuvus,
O ir paleido museles.

36. MEŠKA ŠOKO - KUDLOS DULKST

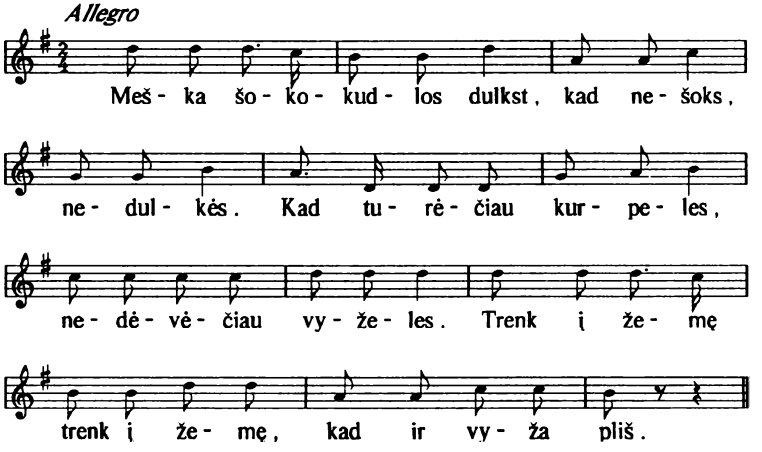

Meška šoko - kudlos dulkst,
Kad nešoks - nedulkės.

Kad turėčiau kurpeles,
Nedėvėčiau vyželes.

Trenk į žemę, trenk į žemę,
Kad ir vyža pliš.

37. KAD AŠ NUMIRSIU MARU METELIU

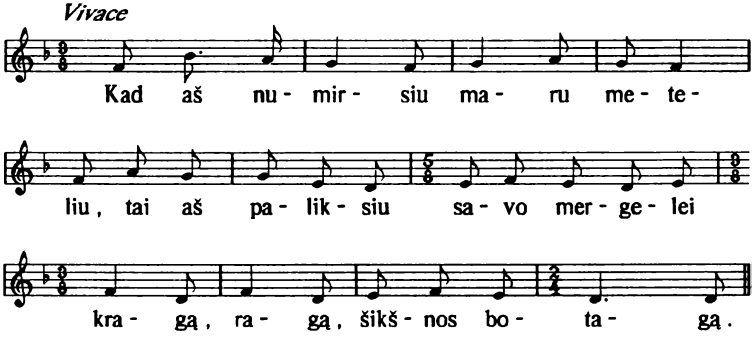

1. Kad aš numirsiu maru meteliu,
   Tai aš paliksiu savo mergelei
   Kragą, ragą, šikšnos botagą.

2. Iš krago gersi, ragu trūbysi,
   Šikšnos botagu bandą varysi,
   Savo bernelį vis atsiminsi.

37a

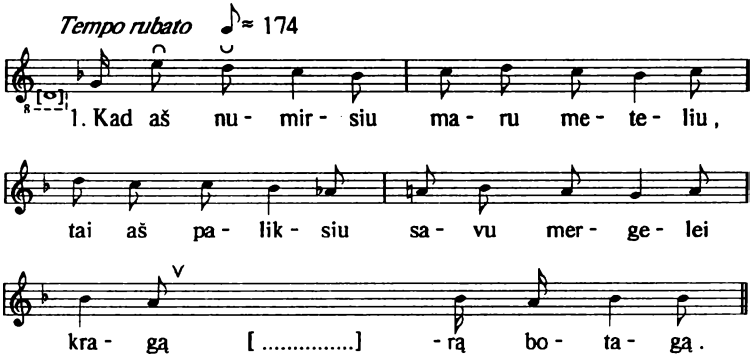

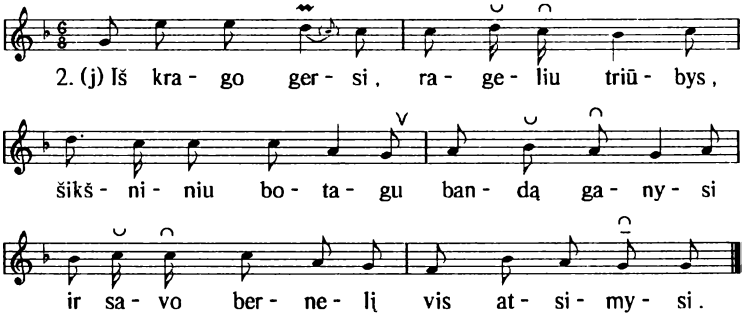

LIETUVININKŲ DAINOS, UŽRAŠYTOS 1935-1980 m.

38. MIELAI AŠ GERČIAU

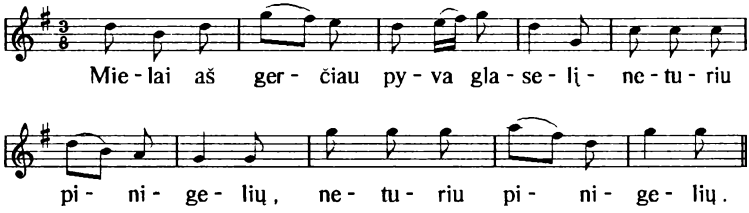

1. Mielai aš gerčiau
   Pyva glaselį -
   Neturiu pinigelių,
   Neturiu pinigelių.

2. - Žyčyk, mergele,
   Žyčyk, jaunoji,
   Baltųjų pinigelių,
   Baltųjų pinigelių.

3. - Gana žyčyčiau,
Jaunas berneli, -
Kada tu man atduosi,
Kada tu man atduosi?

4. - Tada atduosiu,
Kad išmokėsiu,
Kad su laivu žėgliuosiu,
Kad su laivu žėgliuosiu.

5. - An ko ženklinsiu,
An ko pažinsiu
Tave, jaunas berneli,
Tave, jaunas berneli?

6. - Kitų bernelių
Juodi laiveliai,
Baltų linų žėgleliai,
Baltų linų žėgleliai.

7. O mano vieno
Geltons laivelis,
Žalių šilkų žėglelis,
Žalių šilkų žėglelis.

8. An to ženklinsi,
An to pažinsi
Mane, jauną bernelį,
Mane, jauną bernelį.

39. Į ŽVEJUS EISIU

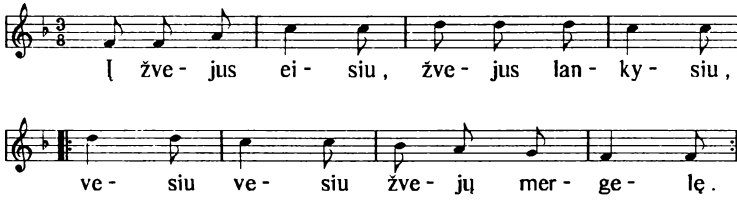

1. Į žvejus eisiu,
Žvejus lankysiu,
Vesiu vesiu žvejų mergelę. (2).

2. Nežvejoj mano
Tėvs nei mamužė,
Žvejos žvejos mano mergužė. (2).

3. Žvejoj mergytės
Pajuodakytės,
Nemok nemok trijų darbelių. (2).

4. Nei jos mok austi,
Nei plonai vepti,
Nei staklelių pasitaisyti. (2)

5. Tik jos temoka
Laive sėdėti,
Baltai baltai rankas mazgoti. (2)

6. Bemazgodamos
Baltas rankeles
Ir nuleido aukso žiedelį. (2)

7. Oi, sakiau sakiau
Broleliu savo:
Pjaudink pjaudink Krokų lankelę. (2)

8. O į devintą
Šį pradalgėlį
Ir išpjausiu aukso žiedėlį. (2)

40. AUG KIEME MERGELĖ

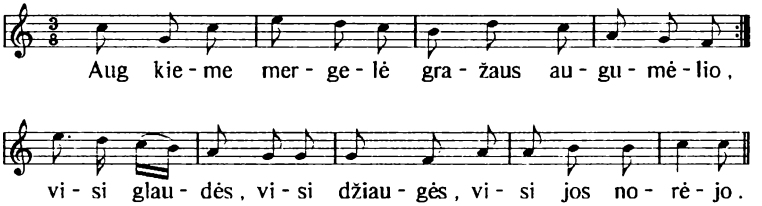

1. Aug kieme mergelė
Gražaus augumėlio, (2x2)
Visi glaudės, visi džiaugės,
Visi jos norėjo.

2. Sagdysiu žirgelį,
Josiu prie mergelės. (2x2)
Nei paslysiu, nei paklysiu,
Naktimis lankysiu.

3. Sagdysiu žirgelį,
Josiu į krygužį. (2x2)
Jei aš nesugrįšiu,
Aš tau parašysiu.

4. Aš tau parašysiu
Margą gromatėlę, (2x2)
Baltą bugo popieruką,
Juodai užlakuotą.

5. Prisisek, mergele,
Prie spintos vartelių: (2x2)
Kiek tu spintą versi,
Tiek tu graudžiai verksi.

6. Atsimink, mergele,
Ant vargo bernelio: (2x2)
Oi, žalnieriukėlis
Yr vargo bernelis.

7. Ant vaktos stovėjau,
Daug šalčio kentėjau.
Ne tiek aš kentėjau,
Kiek bado turėjau.

41. AUGIN MAMUŽĖ

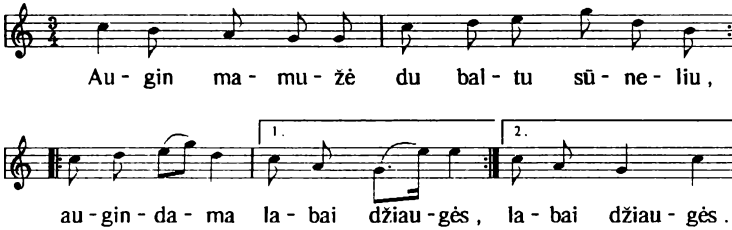

1. Augin mamužė
   Du baltu sūneliu, (2x2)
   Augindama labai džiaugės. (2)

2. Oi, tarė tarė:
   Paaugs artojukai, - (2x2)
   Kaip paaugo - žalnierukai. (2)

3. Rašė karalius
   Į kryguž̨į joti (2x2)
   Abu mudu du broleliu. (2)

4. O kad mud jojom,
   Du baltu broleliu, (2x2)
   Šviesi saulė nusileido. (2)

5. O kad mus šovė,
   Du baltu broleliu, (2x2)
   Šviesus mėnuo užtekėjo. (2)

6. Kad mus laidojo,
   Du baltu broleliu, (2x2)
   Paukštužėliai sučiulbėjo. (2)

7. Varpelius traukė,
   Varpeliai skambėjo, (2x2)
   Su vargonais palydėjo. (2)

8. Juodi grabeliai -
   Tai mūsų nameliai, (2x2)
   O žemelė - tėviškėlė. (2)

42. IŠBĖG IŠBĖGO

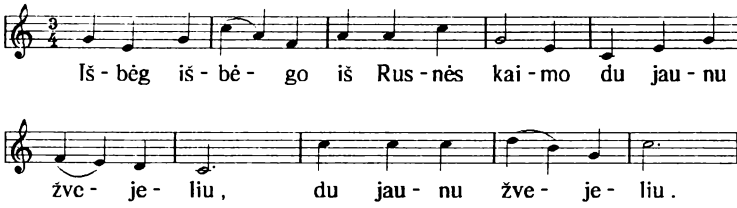

1. Išbėg išbėgo
   Iš Rusnės kaimo
   Du jaunu žvejeliu,
   Du jaunu žvejeliu.

2. Jie leido leido
   Plonus tinklelius
   Nemuno vidurėlin,
   Nemuno vidurėlin.

3. O ir supyko
   Bangų dievaitis -
   Užkilo šiaurys vėjas,
   Užkilo šiaurys vėjas.

4. - Oi drauge drauge,
   Drauguži mano,
   Mesk aukso inkarėlį,
   Mesk aukso inkarėlį.

5. Oi drauge drauge,
   Drauguži mano,
   Lipk stiebo vidurėlin,
   Lipk stiebo vidurėlin:

6. Rasi matysi
   Kopų kalnelį
   Ar Rusnės miestelį,
   Ar Rusnės miestelį.

7. Oi drauge drauge,
   Drauguži mano,
   An kur suksi laivelį,
   An kur suksi laivelį?

8. Ar an Pakalnės,
   Ar an Vorusnės,
   Ar an Rusnės kaimelio,
   Ar an Rusnės kaimelio?

9. Rusnės kaimely
   Kaip Klaipėdužėj
   Yra mano mergytė,
   Yra mano mergytė.

43. PLAUK LAIVELIS NEMUNU

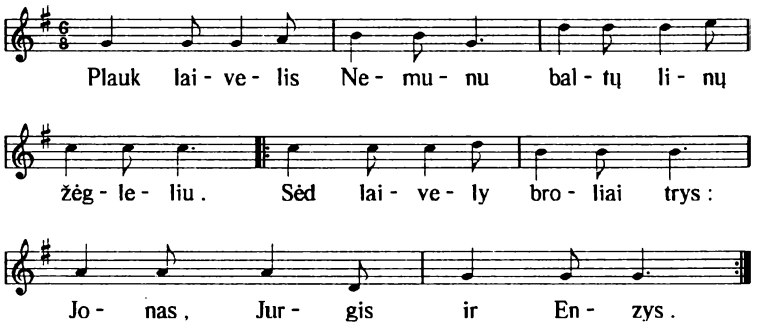

1. Plauk laivelis Nemunu
   Baltų linų žėgleliu.
   Sėd laively broliai trys:
   Jonas, Jurgis ir Enzys.

2. Jons važiavo lig Šišos
   Gimtuves švęst prie marčios.
   Jis siuvėjas yr gabus,
   Veido jis labai gražus.

3. O Enziukas yr žvejys,
   Mėgst dainuot kaip vyturys.
   Ir mergaitės prie jo limp,
   Kad jas kaime pasitink.

4. Jurgis nėr labai turtings,
   Į ponus žiūr apmaudings.
   Jam kas dieną nežt gerklė -
   Ponais gerti jam garbė.

5. Jie važiavo link Skiepų
   Medžiams pargabent čiepų.
   Jau matyti yr Plaškiai,
   Veik parduoti bus žiobriai.

6. Ir užkilo viesulys,
   Ir ant šono kryp žėglys.
   Laivs siūbuoja ir apvirst -
   Niekas brolių neišgirst.

7. Niekas brolių neišgirst,
   Laivs siūbuoja ir apvirst.
   Nemuns savo bangomis
   Amžinai migdo brolius tris.

44. ANT DIDŽIŲ DYVŲ

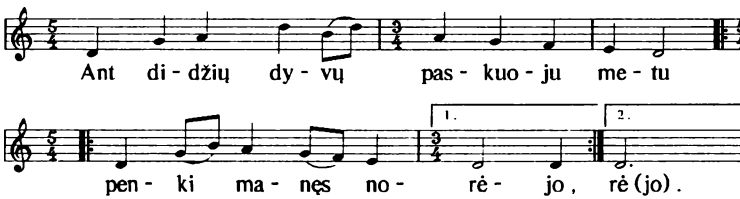

1. Ant didžių dyvų
   Paskuoju metu
   Penki manęs norėjo. (2)

2. Du iš Šiškrantės,
   Du Skirsvytėlės,
   Viens Takamišlių kaime. (2)

3. Tarp šių didžiųjų,
   Tų bagotųjų
   Kaip kulkytė rytėjau. (2)

4. Ko užsipuolei,
   Uogele bernyti,
   Ant manęs vargdienužės? (2)

5. Juk tu žinojai -
   Turto neturiu
   Nei penkių dolerėlių. (2)

6. Mano tėtužis
   Dals davėjužis
   Kare gulėj tarp brolužių. (2)

7. Mano motužė
   Kraičio klojužė
   Gul po juoda žemuže. (2)

45. O KAD AŠ ĖJAU

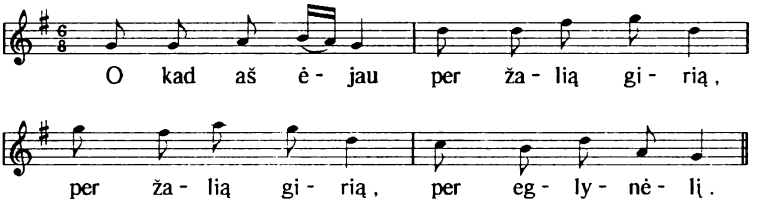

1. O kad aš ėjau
Per žalią girią,
Per žalią girią,
Per eglynėlį.

2. Štai ir sutikau
Du žalnieriuku,
Du žalnieriuku,
Abu broliuku.

3. Juodu sustojo
Ir meiliai kalbėjo:
- Tai gražios gražios
Pakalnės mergelės.

4. Ant jos galvelės
Žals vainikėlis,
Ant jos pirštelių
Aukso žiedelis.

5. - Ei, iš kur, iš kur
Žals vainikėlis,
Ei, iš kur, iš kur
Aukso žiedelis?

6. - Žals vainikėlis -
Iš Klaipėdužės,
Aukso žiedelis -
Iš Rusnės miestelio.

7. - Ei, kiek kaštavo
Aukso žiedelis,
Ei, kiek kaštavo
Žals vainikėlis?

8. - Žals vainikėlis -
Šimtą dolrukų,
Aukso žiedelis -
Šimtą tūkstantukų.

46. EI ŽUVĖDRA ŽUVĖDRĖLE

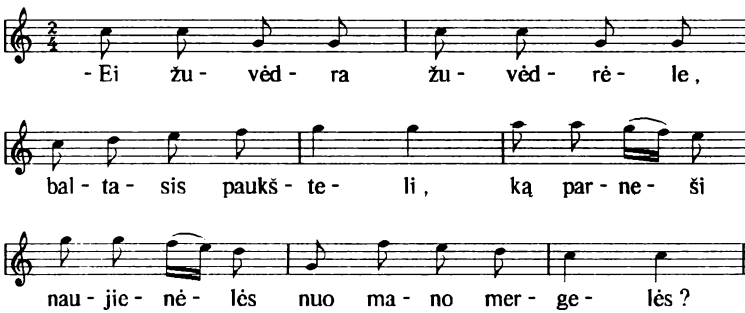

1. - Ei žuvėdra žuvėdrėle,
Baltasis paukšteli,
Ką parneši naujienėlės
Nuo mano mergelės?

2. - Nešti, rods, parnešiu,
Ale ne nuo gero:
Šiandien tavo mergužėlė
Venčiavon važiavo.

3. - Skubink, brolau, žabok žirgą -
Josiu ir aš žiūrėti,
Pažiūrėti tą mergytę,
Kur širdy turėjau.

4. Kad ji ėjo per bažnyčią,
Ji visa žvilgėjo,
Kad ji klaupė prie altoriaus,
Mano širdis alpo.

5. Mėlynasis balandėli,
Ei, kur tu lakioji,
Geltonasis karosėli,
Ei, kur tu plaukioji?

6. Mėlynasis balandėlis -
Po žalią giružę,
Geltonasis karosėlis -
Po jūrą maružę.

47. AŠ VIS VIENS KELEIVIS

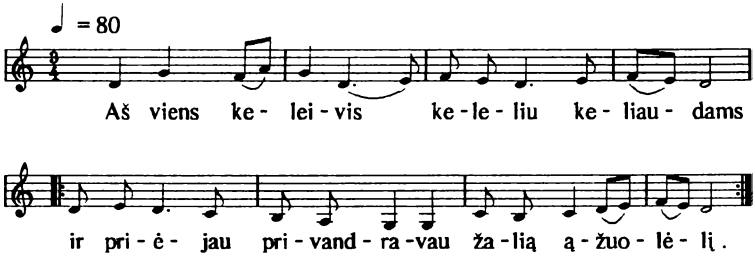

1. Aš vis viens keleivis
   Keleliu keliaudams
   Ir priėjau privandravau
   Žalią ąžuolėlį. (2x2)

2. Aš nusieidamas,
   Apsikabindamas -
   Bau pavirstų ąžuolėlis
   Į mano tėtušį. (2x2)

3. Aš atstodams,
   Graudžiai nusiverkdams -
   Nepavirto ąžuolėlis
   Į mano tėtušį. (2x2)

4. Aš vis viens keleivis
   Keleliu keliaudams
   Ir priėjau prikeliavau
   Žalią obelužę. (2x2)

5. Aš nusieidams,
   Apsikabindams -
   Bau pavirstų obelužė
   Į mano mamužę. (2x2)

6. Aš atstodams,
   Graudžiai nusiverkdams -
   Nepavirto obelužė
   Į mano mamužę. (2x2)

7. Aš vis viens keleivis
   Keleliu keliaudams
   Ir priėjau privandravau
   Žalią bijūnėlį. (2x2)

8. Aš nusieidams,
   Apsikabindams -
   Bau pavirstų bijūnėlis
   Į mano brolužį. (2x2)

9. Aš atstodams,
Graudžiai nusiverkdams -
Nepavirto bijūnėlis
Į mano brolužį. (2x2)

10. Aš vis viens keleivis
Keleliu keliaudams
Ir priėjau privandravau
Žalią rūtytėlę. (2x2)

11. Aš nusieidams,
Apsikabindams -
Bau pavirstų žal' rūtelė
Į mano seselę. (2x2)

12. Aš atstodams,
Graudžiai nusiverkdams -
Nepavirto žal' rūtelė
Į mano seselę. (2x2)

48. SĖJAU KANAPĘ

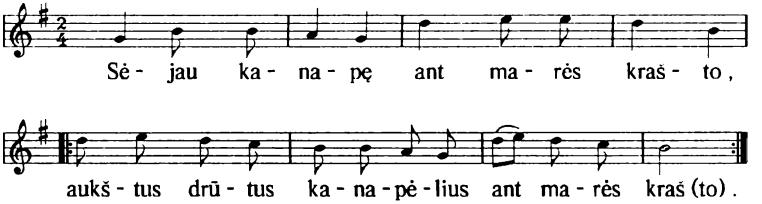

1. Sėjau kanapę
Ant marės krašto,
Aukštus drūtus kanapėlius
Ant marės krašto. (2x2)

2. Nuroviau kanapę
Prie marės krašto,
Aukštus drūtus kanapėlius
Prie marės krašto. (2x2)

3. Verpiau kanapę
Prie marės krašto,
Aukštus drūtus kanapėlius
Prie marės krašto. (2x2)

4. Mezgiau kanapę
Ant marės krašto,
Aukštus drūtus kanapėlius
Ant marės krašto. (2x2)

5. Stačiau tinklelį
Ant marės krašto,
Stiprų drūtąjį tinklelį
Ant marės krašto. (2x2)

49. PASĖJAU LINELĮ, RŪTA

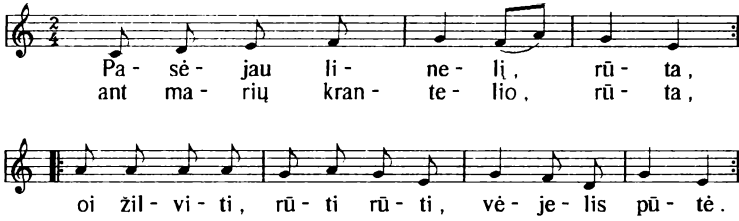

1. Pasėjau linelį, rūta,
   Ant marių krantelio, rūta,
   Oi žilviti, rūti rūti,
   Vėjelis pūtė. (2x2)

2. Pražydo linelis, rūta,
   Ant marų krantelio, rūta,
   Oi žilviti, rūti rūti,
   Vėjelis pūtė. (2x2)

3. Prinoko linelis, rūta,
   Ant marių krantelio, rūta,
   Oi žilviti, rūti rūti,
   Vėjelis pūtė. (2x2)

4. Parvežiau linelį, rūta,
   Nuo marių krantelio, rūta,
   Oi žilviti, rūti rūti,
   Vėjelis pūtė. (2x2)

5. Nubraukiau linelį, rūta,
   Nuo marių krantelio, rūta,
   Oi žilviti, rūti rūti,
   Vėjelis pūtė. (2x2)

6. Išmyniau linelį, rūta,
   Nuo marių krantelio, rūta,
   Oi žilviti, rūti rūti,
   Vėjelis pūtė. (2x2)

7. Suverpiau linelį, rūta,
   Ant marių krantelio, rūta,
   Oi žilviti, rūti rūti,
   Vėjelis pūtė. (2x2)

8. Išaudžiau linelį, rūta,
   Ant marių krantelio, rūta,
   Oi žilviti, rūti rūti,
   Vėjelis pūtė. (2x2)

9. Pasiuvau baltinėlius, rūta,
   Ant marių krantelio, rūta,
   Oi žilviti, rūti rūti,
   Vėjelis pūtė. (2x2)

50. KRYKŠTAU RYKŠTAU PAUKŠTYTIAI

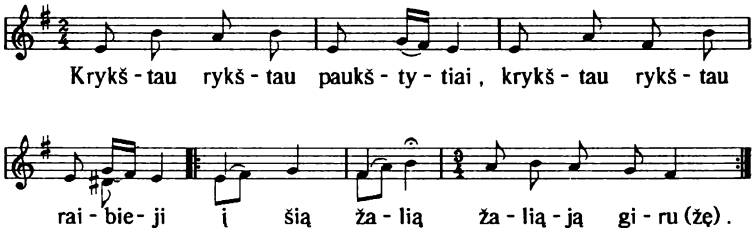

1. Krykštau rykštau paukštytiai,
   Krykštau rykštau raibieji
   Į šią žalią žaliąją giružę. (2)

2. Eičiau klausčiau paukštyčių,
   Eičiau klausčiau raibųjų,
   Katruo keliu parjos jauns bernytis: (2)

3. Ar jis parjos per laukus,
   Ar per žalią giružę,
   Ar jis parjos šiais grįstais tiltais? (2)

4. Nei jis parjos per laukus,
   Nei per žalią giružę,
   Tik jis parjos šiais grįstais tiltais. (2)

5. Kaip užjojo ant tilto,
   Ir įlūžo grindužė,
   Ir nuskendo jaunasis bernytis. (2)

6. Taip brolytis skęsdamas,
   Labai graudžiai verkdamas
   Klausinėjo jaunosios mergytes: (2)

7. - Ar tau gaila žirgelio,
   Ar an žirgo balnelio,
   Ar tau gaila jaunojo bernyčio? (2)

8. - Nei man gaila žirgelio,
   Nei an žirgo balnelio,
   Tik man gaila jaunojo bernyčio. (2)

9. Tilžėj pirktas žirgelis
   Ir an žirgo balnelis,
   O sūnytis mamužės augytas. (2)

51. UŽ STALELIO SĖDAU

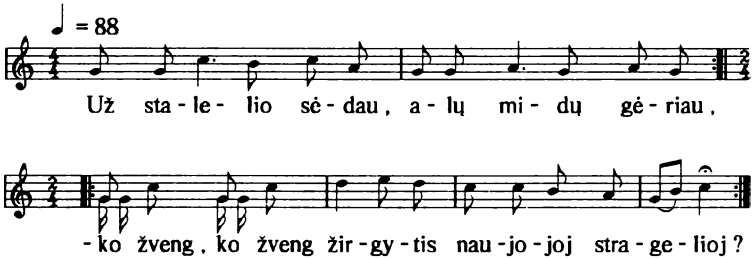

1. Už stalelio sėdau,
   Alų midų gėriau, - (2x2)
   Ko žveng, ko žveng žirgytis
   Naujojoj stragelioj? (2x2)

2. Ant žirgelio sėdau -
   Kepurėlė puolė. (2x2)
   Tetein tetein mergytė,
   Paduod kepurėlę. (2x2)

3. Per girelę jojau -
Girios paukščiai gieda. (2x2)
Apsistok apsistok, žirgyti,
Duok man paklausyti: (2x2)

4. Ar volungės balsas,
Arba lakštingėlių, (2x2)
Ar nu mana mergytės
Meilingi žodeliai? (2x2)

5. Nei volungės balsas,
Nei lakštingalėlių, (2x2)
Tik nu mana mergytės
Meilingi žodeliai. (2x2)

52. ŠERK ŠERK, TĖVELI

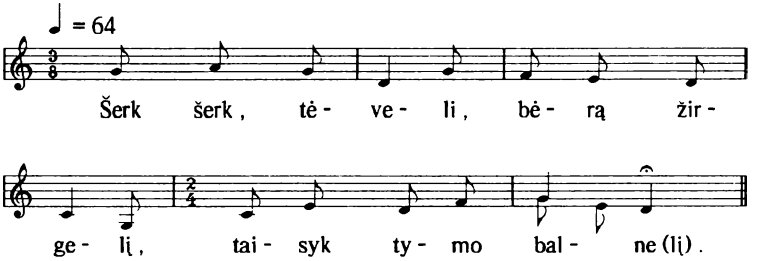

1. Šerk šerk, tėveli,
Bėrą žirgelį,
Taisyk tymo balnelį.

2. Kad aš užaugsiu,
Protužį gausiu,
Patsai šersiu žirgelį.

3. Aš patsai šersiu,
Gražiai šropuosiu,
Josiu josiu pri mergytės.

4. O kaip nujojau
Pirmą kartelį,
Nemėgst manęs mergytė.

5. - Ui mergyt mergyt,
Mergyte mano,
Kodėl manęs nemėgsti?

6. Ar aš ne baltas,
Baltai raudonas
Mano tėčio sūnelis?

7. Ar aš neturiu
Rugių, mieželių
Ir gelsvųjų kvietelių?

8. Rugiai - duonelė,
Miežiai - alelis,
Kvieteliai - pyragėliai.

9. Pro mano tėva
Margą dvarelį
Šviesi upė teka.

10. Iš kraštų senka,
Vidur liūliavo
Saldus rings vynelis.

11. - Oi bernyt bernyt,
Bernyti mano,
Kodėl taip meluoji,
Mani jauną vilioji?

12. Po tavo tėva
Margą dvarelį
Šviesi upė teka.

13. Iš kraštų senka,
Vidur liūliavo
Graudingas ašarėles.

53. PAS MAMUŽĘ AUGAU

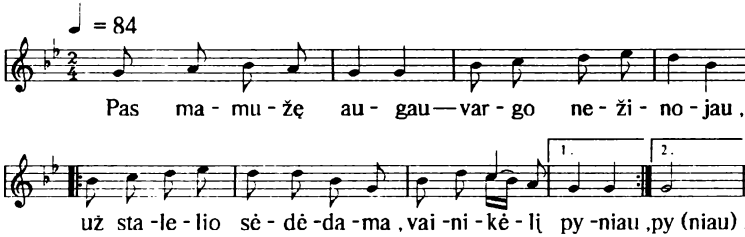

1. Pas mamužę augau -
Vargo nežinojau,
Už stalelio sėdėdama,
Vainikėlį pyniau. (2x2)

2. Kad tėtužis barė,
Mamužė užtarė:
- Pyk, dukryte, pyk, jaunoji,
Tai tavo dienelės. (2x2)

3. Vainikėlis puikus,
O aš pati graži -
Ui ui ui ui, Dieve mano,
Kam aš jauna teksiu: (2x2)

4. Argi žalnierukui,
Argi gizeliukui,
Ar tam šelmiui būro vaikui
Lauko artojukui? (2x2)

5. Ropkojų mergytės
Didelės melagės,
Tos melavo, tos šnekėjo
Mane ilgai miegant. (2x2)

6. Ką aš nemiegosiu,
Ką aš linksma būsiu,
Kad neturiu šiam kiemelyj
Po širdies bernelio. (2x2)

54. OI RŪTOS RŪTYTĖS

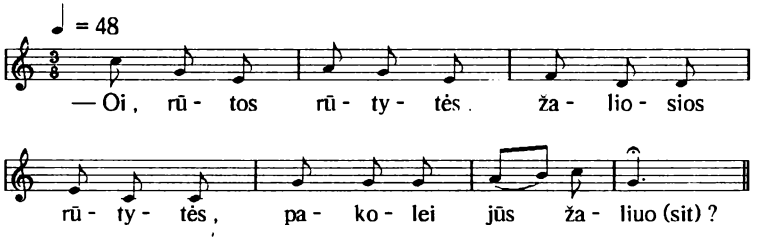

1. - Oi rūtos rūtytės,
Žaliosios rūtytės,
Pakolei jūs žaliuosit?

2. - Patolei žaliuosim,
Patolei sklesdėsim,
Pakol išleis dukrytę.

3. Išleidau dukrytę,
Išleidau jaunąją,
Išleidau audėjėlę.

4. - Sugrįžki, dukryte,
Sugrįžki, jaunoji,
Sugrįžki, audėjėle.

5. - Negrįšiu, mamuže,
Negrįšiu, senuže,
Negrįšiu, sengalvėle.

6. Čia nėra staklužių
Nei šilkų nytužių,
Nei klevo šaudyklėlių.

7. Už jūrių maružių,
Už tamsių giružių,
Čia aug mano bernelis.

8. Čia rasiu staklužių
Ir šilko nytužių,
Ir klevo šaudyklėlių.

9. - Oi miežiai miežiukai,
Žalieji miežiukai,
Pakolei jūs žaliuosit?

10. - Patolei žaliuosma,
Patolei sklesdėsma,
Pakol išleis sūnytį.

11. Išleidau sūnytį,
Išleidau jaunąjį,
Išleidau artojėlį.

12. - Sugrįžki, sūnyti,
Sugrįžki, jaunasis,
Sugrįžki, artojėli.

13. - Negrįšiu, mamuže,
Negrįšiu, senuže,
Negrįšiu, sengalvėle.

14. Čia nėra žagružės
Nei bėro žirgo,
Nei plieno noragėlio.

15. Už jūrių maružių,
Už tamsių giružių,
Čia aug mano mergytė.

16. Čia rasiu žagružę
Ir bėrą žirgužį,
Ir plieno noragėlį.

55. UŽ JŪRIŲ MARIŲ

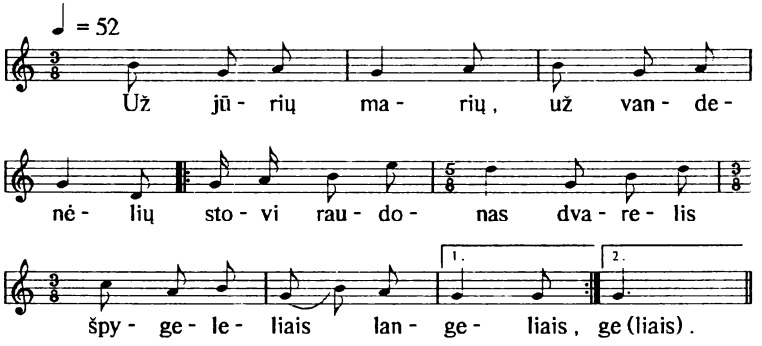

1. Už jūrių marių,
   Už vandenėlių
   Stovi raudonas dvarelis
   Špygeleliais langeliais. (2x2)

2. Į tą dvarelį,
   Į tą naująjį,
   Ten sėdi dvi sesytės,
   Pin rūtų vainikėlį. (2x2)

3. Ir atvažiava,
   Ir atvandrava
   Bernytis iš Berlyno,
   Iš Diršavos miestelio. (2x2)

4. - Eikš eikš, mergyte,
   Eikš eikš, jaunoji,
   Sėsk į mana vežimą,
   Į margą karėtėlę. (2x2)

5. Aš tave vešiu,
Mergyte mana,
Už Diršavos miestelio
Du tris šimtus mylelių. (2x2)

6. Čia negirdėsi,
Mergyte mana,
Nei tetušio dūsaujant,
Nei balandžius ulbaujant. (2x2)

7. Tik tu girdėsi,
Mergyte mana,
Muzikantus špėliuojant,
Trompeterius bliozuojant. (2x2)

56. KAD VEIK IŠAUŠTŲ AUŠRUŽĖ

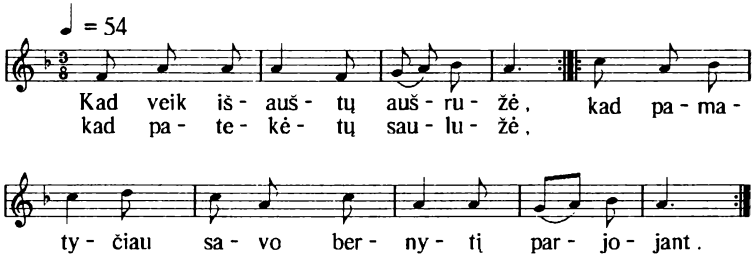

1. Kad veik išaušty aušružė,
Kad patekėty saulužė,
Kad pamatyčiau savo bernytį parjojant. (2)

2. Parjoj bernytis per laukus,
Parjoj jaunasis per laukus,
O ir pririšo bėrą žirgelį pri vartų. (2)

3. - Tišeit tišeina mergyti,
Tišeit tišeina jaunoji,
O kad išeitų dvaro vartelius atrakyt. (2)

4. - Lūkėk, bernyti, stunduką,
Lūkėk, jaunasis, ir antrą,
Lūkėk, bernyti, du tris stundelius - nespėju. (2)

5. - Bepigu tav yr nespėti,
Su draugalėliais kalbėti,
O aš viens jaunas vargo bernytis ant ora. (2)

6. Nudirgs ir mana žirgelis,
Nudirgs ir tyma balnelis,
Nudirgs ir mana puikūs rūbeliai dėl tavęs. (2)

57. OI MAMUŽ MAMUŽ

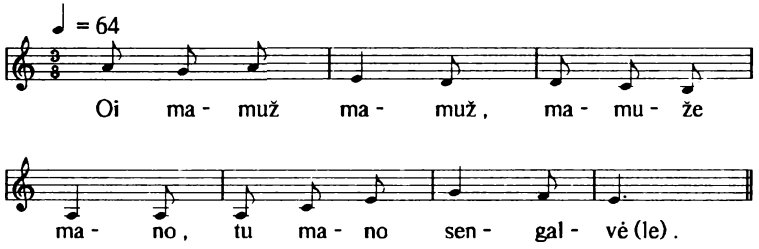

1. Oi mamuž mamuž,
Mamuže mano,
Tu mano sengalvėle,

2. Ar nekęsdama
Mani auginai,
kad taip toli išleidai:

3. Už jūrių marių,
Už vandenėlių,
Už tamsiųjų naktelių?

4. Kalnai, pušynai -
Mano kaimynai,
Eglikės - draugalėliai,

5. O šie berželiai -
Man švogerėliai,
Drebulikės - švogerkėlės.

6. Devyni metai,
Ne viena diena,
Kaip nelankiau mamužę.

7. O šį dešimtą,
Šį dešimtąjį
Reiks atlankyti mamužę.

8. Einu pri vartų,
Einu pri antrų -
Nišeit mano mamužė.

9. Tik teišeina
Jauna mergytė
Man vartus atrakyti.

10. - Tavo mamužė,
Mano mamužė
Gul aukštame kalnelyj.

11. Aukštam kalnelyj
Gelsvam grabelyj
Po žaliosios vejelės.

58. OI, MIEGA MIEGA

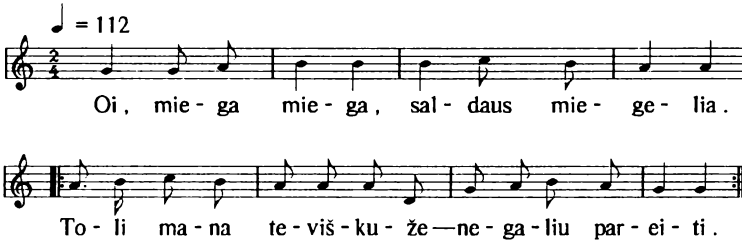

1. Oi, miega miega,
Saldaus miegelia.
Toli mana tėviškuže -
Negaliu pareiti. (2x2)

2. Aš nusieičia
Į žalią girią,
Atsigulčia žalioj girioj
Tarp dviejų pušelių -
O tai sunkus poilselis
Tarp dviejų pušelių.

3. Aš nusieičia
Į žalią lanką,
Atsigulčia žalioj lankoj
Tarp dviejų smilgelių -
O tai sunkus poilselis
Tarp dviejų smilgelių.

4. Aš nusieičia
Į žalią svirną,
Atsigulčia žalioj svirnoj
Tarp dviejų bernelių -
O tai sunkus poilselis
Tarp dviejų bernelių.

59. AN DIDŽIŲ DYVŲ

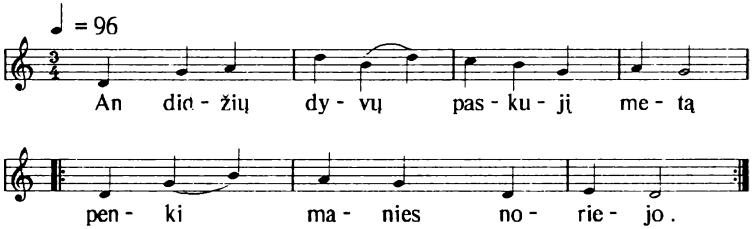

1. An didžių dyvų
Paskujį metą
Penki manies noriejo. (2)

2. Du - iš Iškrantės,
Du - Skirvytėlės
Viens - Tapmiškio kymėlėj. (2)

3. Tarp tų visųjų,
Šių baguotųjų
Kaip kulkikė rytėjau. (2)

4. Ko užsipuolei,
Bagots bernyti,
Ant manęs vargdienėlės? (2)

5. Juk tu žinojai -
   Turtų neturiu
   Nei puikiųjų rūbelių. (2)

6. Mano mamužė
   Krait' klojėjužė
   Gul po juoduoj žemuže. (2)

7. Mano tetužis
   Dal' davėjužis
   Krygužėj tarp brolyčių. (2)

60. NE TOKIOS PAIKOS ŽVEJŲ MERGYTĖS

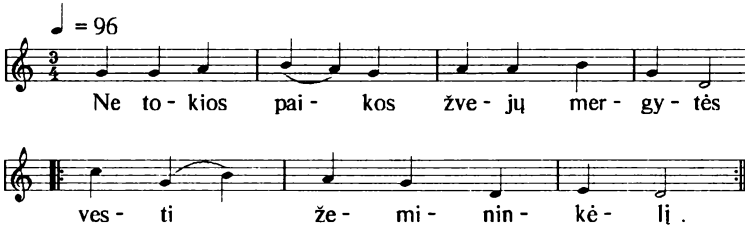

1. Ne tokios paikos žvejų mergytės
   Vesti žemininkėlį. (2)

2. Žemininkėlis yr paiks vaikelis,
   Nemok laivu žieglioti. (2)

3. Į žėglį lipo - kiškos virpėjo,
   Bartikę nusitvėrįs. (2)

4. Žvejų mergytės pajodakytės
   Nemuok trijų darbėlių. (2)

5. Nei jos mok austi, nei pluonai verpti,
   Nei mok, nei mok staklikes taisyti. (2)

6. Tik jos temoka laive sėdėti,
   Šykštai šykštai pūkius šinkuoti. (2)

7. Nėr tokios paikios marių žuvikės
   Pakrantėj šokinėti. (2)

61. KAM NULIŪDAI, MERGYTE

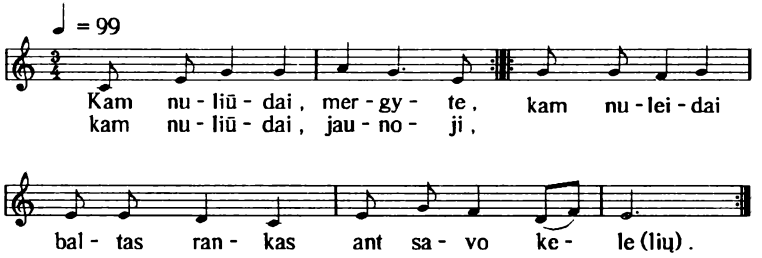

1. - Kam nuliūdai, mergyte,
   Kam nuliūdai, jaunoji,
   Kam nuleidai baltas rankas
   An savo kelelių? (2x2)

2. Ar nebuvai daržely,
   Ar neskynei rūtelių,
   Ar ne tavo vainikėlis
   Darže tarp rūtelių? (2x2)

3. - Kad žinočiau, mergytės,
   Kad žinočiau, jaunuosios,
   Aš ateičiau, pakabinčiau
   An riestos gembelės. (2x2)

4. Kad žinočiau, šeiružės,
   Kad žinočiau, senosios,
   Aš neimčiau, bet suminčiau
   Į juodą purvelį. (2x2)

62. UI LIŪLIŪ LIŪLIŪ, ŠIAUDAI BE GRŪDŲ

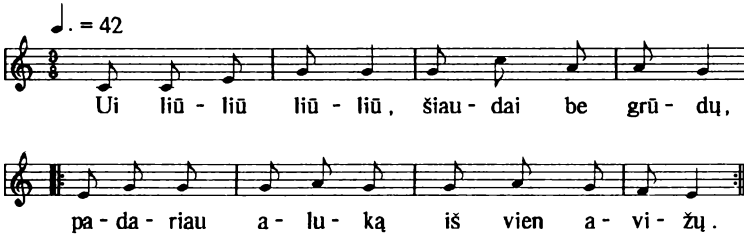

1. Ui liūliū liūliū, šiaudai be grūdų,
   Padariau aluką iš vien avižų. (2)

2. Mano alukas rūgščiai rauduonas,
   Užgėriau mergytę baltai rauduoną. (2)

3. Mano užgerta užčesnavota
   Išėj į lauką šienuko grėbti. (2)

4. Ne tiek ji grėbė, kiek graudžiai verkė
   An juodos žemelės parsipuldama. (2)

5. - Oi žemi žemi, juoda žemuže,
   Atėmei mano tėt' ir mamužę,
   Atimk ir mane, vargo mergytį. (2)

6. Vargelyj gimiau, vargelyj augau,
   Už varga bernyčia ir nutekėjau. (2)

7. Vargas po vargelio, vaiks po vaikelio -
   Tai mudvies abidvies visas turtelis. (2)

63. AUKŠTI KALNAI, LYGIS LANKOS

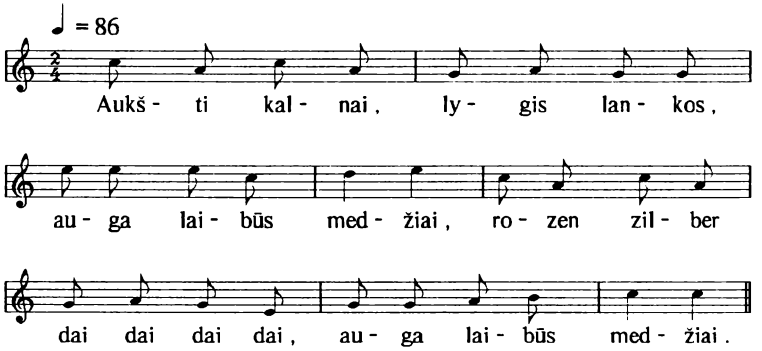

1. Aukšti kalnai, lygis lankos,
   Auga laibūs medžiai,
   Rozen zilber dai dai dai dai,
   Auga laibūs medžiai.

2. Balti žėdai, jūdas uogas,
   Net šakikės linksta,
   Rozen zilber dai dai dai dai,
   Net šakikės linksta.

3. Puo šių šakų šakužyčių
Vaikščiuoji mergytė,
Rozen zilber dai dai dai dai,
Vaikščiuoji mergytė.

4. Vaikščiodama uliavojo,
Pin vainiką žalią,
Rozen zilber dai dai dai dai,
Pin vainiką žalią.

5. Ji pindama dabindama
Su vainiku kalba,
Rozen zilber dai dai dai dai,
Su vainiku kalba:

6. - Ei tu vainik vainikėli,
Kur mudu nueisiam,
Rozen zilber dai dai dai dai,
Kur mudu nueisiam?

7. Jei tu žalias an galvelės,
Tai aš už bernyčia,
Rozen zilber dai dai dai dai,
Tai aš už bernyčia.

8. Jei tu juodas į purvelį,
Tai aš į vargelį,
Rozen zilber dai dai dai dai,
Tai aš į vargelį.

64. SIEJAU KANAPĘ

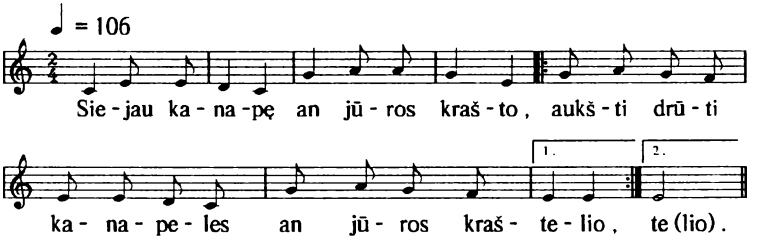

1. Siejau kanapę
   An jūros krašto,
   Aukšti drūti kanapeles
   An jūros kraštelio. (2x2)

2. Plaskamėjau kanapę
   An jūros krašto,
   Aukšti drūti kanapeles
   An jūros kraštelio. (2x2)

3. Ravėjau kanapę
   An jūros krašto,
   Aukšti drūti kanapeles
   An jūros kraštelio. (2x2)

4. Roviau kanapę
   An jūros krašto,
   Aukšti drūti kanapeles
   An jūros kraštelio. (2x2)

5. Myniau kanapę
   An jūros krašto,
   Aukšti drūti kanapeles
   An jūros kraštelio. (2x2)

6. Verpiau kanapę
   An jūros krašto,
   Aukšti drūti kanapeles
   An jūros kraštelio. (2x2)

7. Mezgiau tinklelį
   An jūros krašto,
   Aukšti drūti kanapeles
   An jūros kraštelio. (2x2)

8. Sugavau žuvelę
   An jūros krašto,
   Aukšti drūti kanapeles
   An jūros kraštelio. (2x2)

65. ĮSISĖČIAU AVIŽŲ

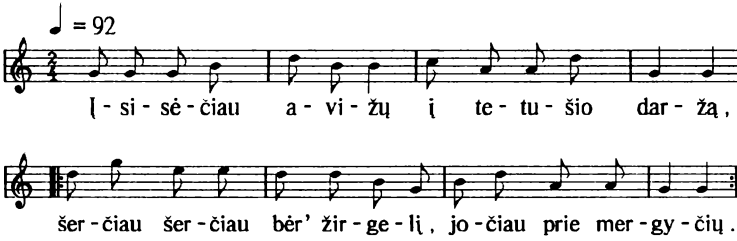

1. Įsisėčiau avižų
   Į tetušio daržą,
   Šerčiau šerčiau bėr' žirgelį,
   Jočiau prie mergyčių. (2x2)

2. Kai prie dvaro prijojau,
   Prie uošvužio dvaruko, -
   Tišeit tišeit mergužyte
   Vartus atrakyti. (2x2)

3. - Nei aš eisiu laukama,
   Nei aš duosiu jam ranką,
   Tesurūdi ir auksa žiedas
   An baltų rankėlių. (2x2)

4. Du brolyčiu kunigu,
   Du brolyčiu zelnieriu,
   Uo aš viena sesužyte
   Lankoj šieną grėbiau. (2x2)

5. Pirmą brūkį kai braukiau,
   Grėblio galvą nusukau.
   Eičiau neščiau pas brolėlį
   Taisyti grėblėlį. (2x2)

6. - Broli, pabaik rašyti,
   Imk grėbluką taisyti:
   Kyl iš jūrių debesėlis -
   Sulys lankoj šienelį. (2x2)

7. - Nei paliausiu rašyti,
   Nei grėbluką taisysiu;
   Reiks man ryt į krygę joti,
   Reiks ir gromatėlės. (2x2)

66. TRIJŲ SESELIŲ JAUNS BROLUŽĖLIS

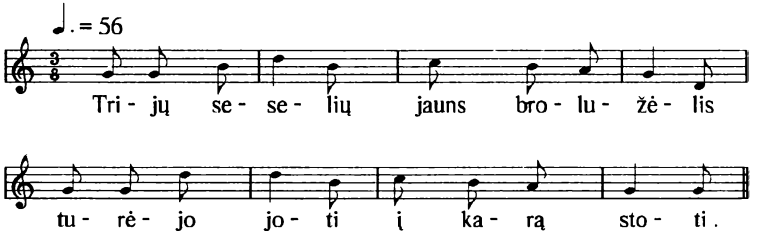

1. Trijų seselių jauns brolužėlis
   Turėjo joti į karą stoti.

2. Viena sesytė brolytį rėdė,
   Antra sesytė žirgą balnavo,

3. O ši trečioji, ši mažiausioji,
   Vartus atkėlė, brolį lydėjo.

4. - Ak brolyt brolyt, brolyti mūsų,
   Ką tu parsiųsi mums trims sesytėms?

5. - Vienai parsiųsiu šilkų vystėlę,
   Antrai parsiųsiu žal' vainikėlį,

6. O šiai trečėjai, šiai mažiausėjai,
   Aukso žiedėlį ant jos pirštėlio.

7. Oi, eisim eisim mes trys sesytės
   Ant aukšto kalno brolyčio laukti.

8. Jau nustovėjom aukštus kalnelius,
   Jau nurymojom lendrės tvoreles -
   Nėra, kaip nėra mūsų brolyčio.

9. Parbėg žirgėlis parsiplunkšdamas,
Tymo balnelis šalia siūbavo.

10. - Ak žirgyt žirgyt žirgėli,
Kur dėjai, žirgėli, mūsų brolelį?

11. - Jei pasakysiu, tai graudžiai verksit,
Jei nesakysiu, man pačiam gaila.

12. Jūsų brolytis krygužėj kirstas,
Krygužėj kirstas, po kojų mintas.

13. Jo kūną lesė juodi varnėliai,
Jo kraują gėrė margi arėliai.

14. Kur kūns gulėjo, dvarai stovėjo,
Kur kraujas varvėjo, rožės žydėjo.

67. UŽ JŪRIŲ MARIŲ

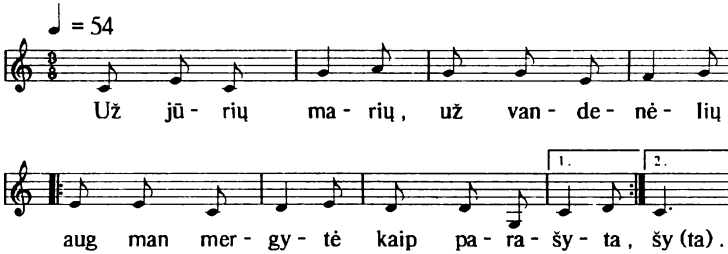

1. Už jūrių marių,
Už vandenėlių
Aug mano mergytė
Kaip parašyta. (2x2)

2. Žyd jos veidelis
Kai bijūnėlis,
Jos vainikėlis
Krypst ant šonelio. (2x2)

3. Kad aš pereičiau
Per vandenėlius,
Aš pataisyčiau
Jos vainikėlį, (2x2)

4. Aš pataisyčiau
Jos vainikėlį,
Sušniūravočiau
Šilkų vystelį. (2x2)

68. SIUNTĖ MANE MAMUŽYTĖ

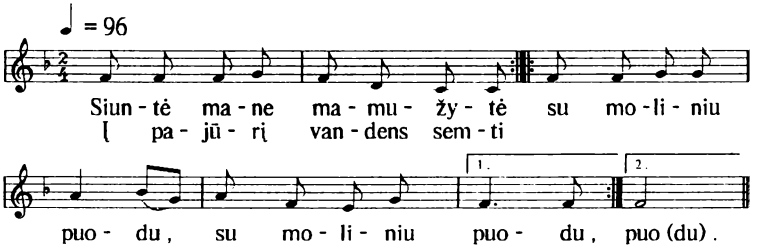

1. Siuntė mane mamužytė
Į pajūrį vandens semti
Su moliniu puodu. (2)

2. Ir atjojo lenkų ponas,
Ir sukūle molia podą.
- Oi pone pone,
Kam sukūlei podą? (2x2)

3. - Tič, neverki, mergužyte,
Graži prūsų niegelkyte:
Tūkstants zluotų dosiu
Už molinį podą. (2x2)

4. - Aš nenoriu tūkstants zluotų,
Tik man gaila molia poda.
Oi pone pone,
Kam sukūlei podą? (2x2)

5. - Tič, neverki, mergužyte,
Graži prūsų niegelkyte:
Savo berną dosiu
Už molinį podą. (2x2)

6. - Aš nenoriu tava berna,
Tik man gaila molia puoda.
Oi pone pone,
Kam sukūlei podą? (2x2)

7. - Tič, neverki, mergužyte,
Graži prūsų niegelkyte:
Savi patį dosiu
Už molinį podą. (2x2)

8. Prasidžiugo mergužytė,
Graži prūsų niegelkytė:
Lenkų poną gavo
Už molinį podą. (2x2)

69. KO NULIŪDAI, MERGYTE

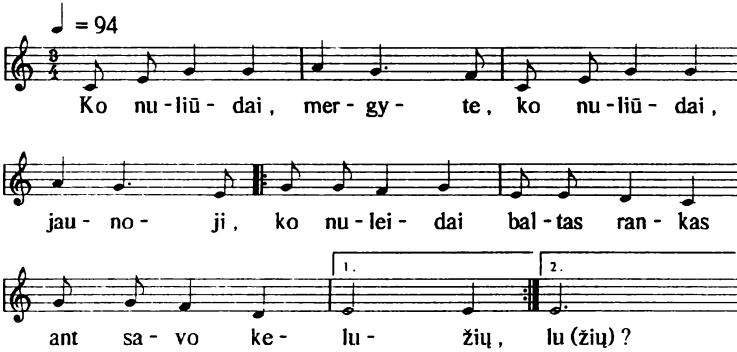

1. - Ko nuliūdai, mergyte,
   Ko nuliūdai, jaunoji,
   Ko nuleidai baltas rankas
   An savo kelužių? (2x2)

2. Bene buvai darželėj,
   Bene skynei rūtyčių,
   Bene tavo vainikėlis
   Darže tarp rūtelių? (2x2)

3. - Nei aš buvai darželėj,
   Nei aš skyniau rūteles,
   Nei yr mano vainikėlis
   Darže tarp rūtelių. (2x2)

4. Kad žinočiau, mamužės,
   Kad žinočiau, senosias,
   Aš neimčiau, bet suminčiau
   Į jūdą purvužį. (2x2)

5. Kad žinočiau, mergytės,
   Kad žinočiau, jauniausias,
   Aš atimčiau, pakabinčiau
   Į margą gembužę. (2x2)

70. OI, KAD AŠ ĖJAU

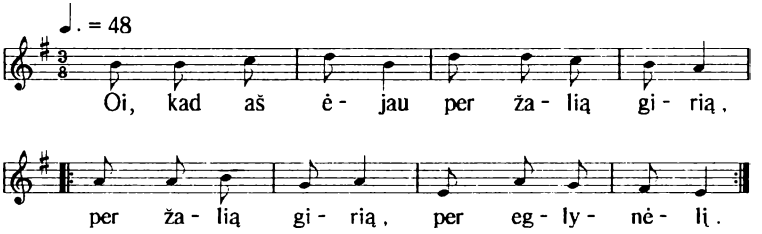

1. Oi, kad aš ėjau
   Per žalią girią,
   Per žalią girią,
   Per eglynėlį, (2x2)

2. Oi, ir sutikau
   Du zelnieruku,
   Du zelnieruku,
   Du baltu brolyčiu. (2x2)

3. Tūdu sustoji,
Meiliai kalbieji:
- Tai puiki graži
Prūsų mergytė. (2x2)

4. An jos galvelės
Žals vainikelis,
An jos pirštelių
Auksa žiedelis. (2x2)

5. Ei, iš kur, iš kur
Žals vainikelis,
Ei iš kur, iš kur
Auksa žiedelis? (2x2)

6. - Žals vainikelis -
Iš Berlynelio,
Aukso žiedelis -
Iš Potsdamelio. (2x2)

7. Oi, kad aš būčiau
Mandri mergytė,
Aš išspardyčiau
gas akmenukus,
Aš išmušdyčiau
Svirnus langelius.

71. PERLĖKĖ ŽĄSINS PER EŽERĖLĮ

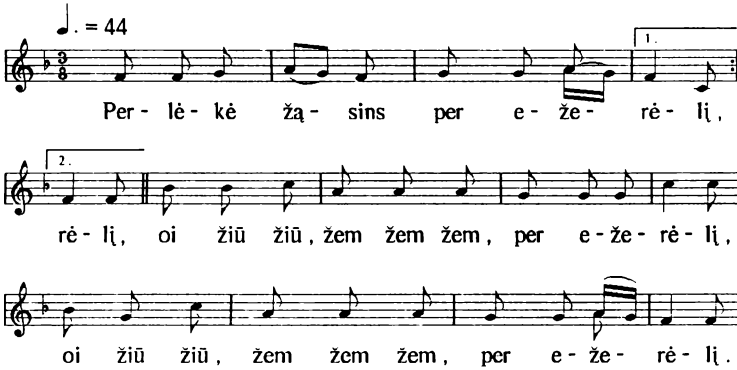

1. Perlėkė žąsins per ežerėlį, (2)
   Oi žiū žiū, žem žem žem,
   Per ežerėlį. (2x2)

2. Per ežerėlį raudons dvarelis, (2)
   Oi žiū žiū, žem žem žem,
   Raudons dvarelis. (2x2)

3. Į tą dvarelį - trys kamarėlės, (2)
   Oi žiū žiū, žem žem žem,
   Trys kamarėlės. (2x2)

4. Pirmoj kamaroj mergytė verpė, (2)
   Oi žiū žiū, žem žem žem,
   Mergytė verpė. (2x2)

5. Antroj kamaroj mergytė rašė, (2)
   Oi žiū žiū, žem žem žem,
   Mergytė rašė. (2x2)

6. Trečioj kamaroj mergytė verkė, (2)
   Oi žiū žiū, žem žem žem,
   Mergytė verkė. (2x2)

72. PAJŪRĖLIAIS PAMARĖLIAIS

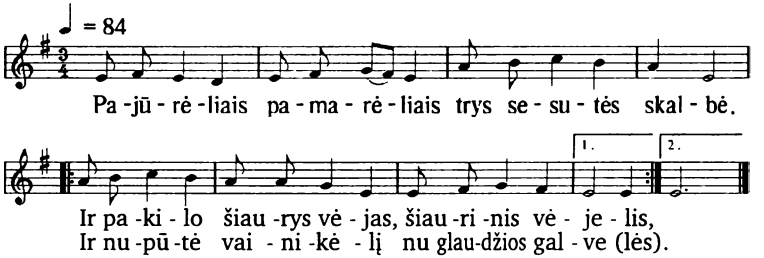

1. Pajūrėliais pamarėliais
Trys sesutės skalbė.
Ir pakilo šiaurys vėjas,
Šiaurinis vėjelis,
Ir nupūtė vainikėlį
Nu glaudžios galvelės.

2. Ir atjojo trys bernytiai,
Visi trys nevedę.
Iš tų trijų kur jauniausias,
Pri vainika plaukia.
(2x2)

3. - Jei priplauksi prie vainiko,
Tai manasis būsi,
Jei nugrimsi į gruntelį,
Danguj linksmas būsi.
(2x2)

4. Vainikėlis pri krašteli -
Bernytis į gruntą.
Bernytėlis į gruntelį -
Du tris žuodžius sakė: (2x2)

5. - Nesakykit senam tėčiu -
Del vainiko skendau,
Bet sakykit senma tėčiu -
Bėrus žirgus girdžiau. (2x2)

6. Nelaiduokit mane jauną
Ant kapų kalnelia,
Tik laiduokit mane jauną
Į rūtų darželį. (2x2)

7. Kiek jūs kartų vartus versit,
Tiek jūs graudžiai verksit,
Kiek jūs kartų rūtų skysit,
Tiek jūs atsimysit:
Čia gul laidots jauns bernytis,
Del vainika skendįs.

73. EI TU KIŠKI PAMARIŠKI

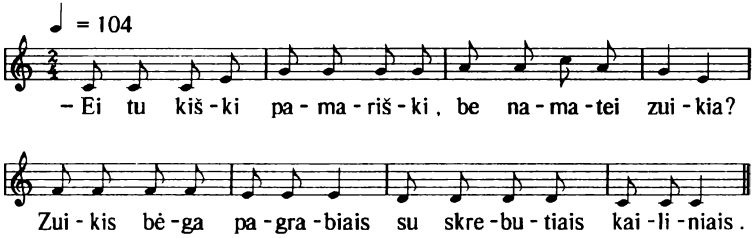

1. - Ei tu kiški pamariški,
   Be nematei zuikia?

2. Zuikis bėga pagrabiais
   Su skrebutiais kailiniais.

3. Ir pamati voverutį
   Šuokinėjant per grabutį.

4. Ir atbėga širvis -
   Uodega kaip kirvis,
   Akys plačias, ausys stačias,
   Dantys kaip varguonai.

74. PARVADYKIT SKVIRBĄ

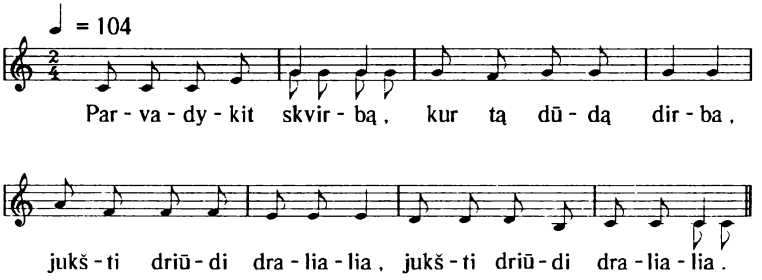

1. Parvadykit skvirbą,
   Kur tą dūdą dirba,
   Jukšti driūdi dralialia. (2)

2. Parvadykit aukštą šaukštą,
   Kur tą dūdą kniaukšta,
   Jukšti driūdi dralialia. (2)

3. Parvadykit uožį puožį,
   Kur tą dūdą druoži,
   Jukšti driūdi dralialia. (2)

75. MORČIAU PERČIAU

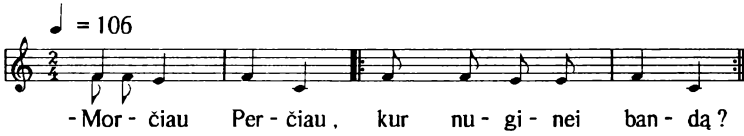

1. - Morčiau Perčiau,
   Kur nuginei bandą?
   - Į pipirų daržą.
   Mergums lėpi parvaryt -
   Mergos bija vilka.

2. Šū šlavi kėmą,
   Varna kukoravo,
   Svečius traktieravo,
   Svetiai susišikį
   Visi išbėgiavo.

76. BIEGAU JŪRUŽĖM

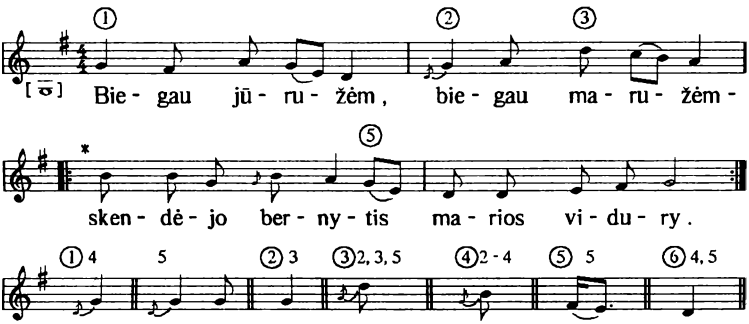

* 3 - me posme šie du taktai kartojami tris kartus

1. Biegau jūružėm,
   Biegau maružėm -
   Skendėjo bernytis
   Marios vidury. (2x2)

2. - Gelbiek, mergyte,
   Gelbiek, jaunoji,
   Kad ne mane patį -
   Mano kepuružę. (2x2)

3. - Gelbiet gelbiečiau,
Kad tik galiečiau, -
Neturiu valiužės
Nuo tėčio mamužės,
Neturiu laivelio
Nei klevo irklelių.

4. - Verksi, mergyte,
Verksi, jaunoji,
Šalia mano grabo
Stovėdama,
Baltąsias rankeles
Gniaužydama.

5. Šalia mana graba
Stovėdama,
Auksinį žiedelį
Maustydama,
Geltonus plaukelius
Glostydama.

77. ŽALIOJ LYGIOJ LANKUŽĖJ

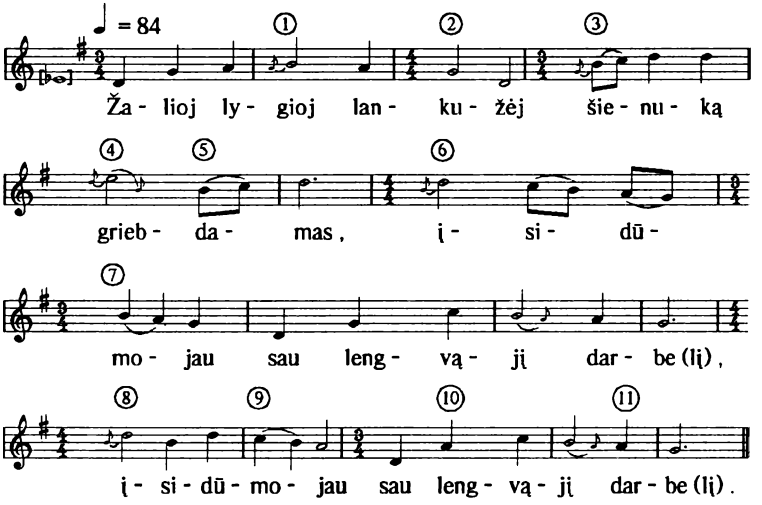

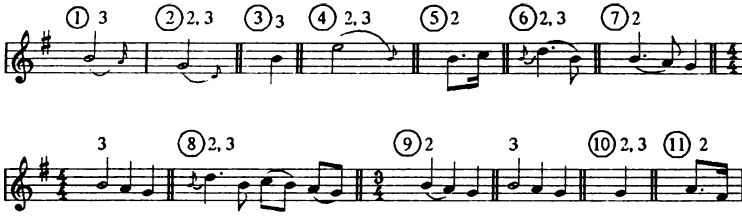

1. Žalioj lygioj lankužėj
Šienuką grėbdamas,
Įsidūmojau
Sau lengvąjį darbelį.
(2x2)

2. Dirbdysiu reizvaltėlį,
Vesu žvejo mergelį, -
Tai lengviai būsu,
Maružėms beklyruosiu.
(2x2)

3. Žalių šilkų plagikė
Mums rodys keluką,
Paliks beverkianči
Tetužis mamužė. (2x2)

78. PER PUŠYNĖLĮ, PER EGLYNĖLĮ

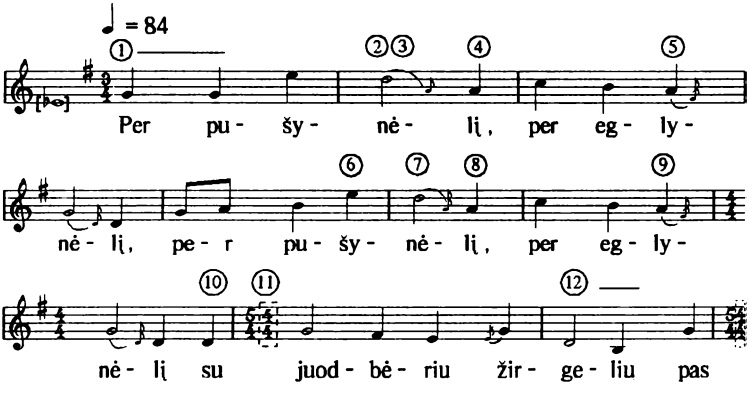

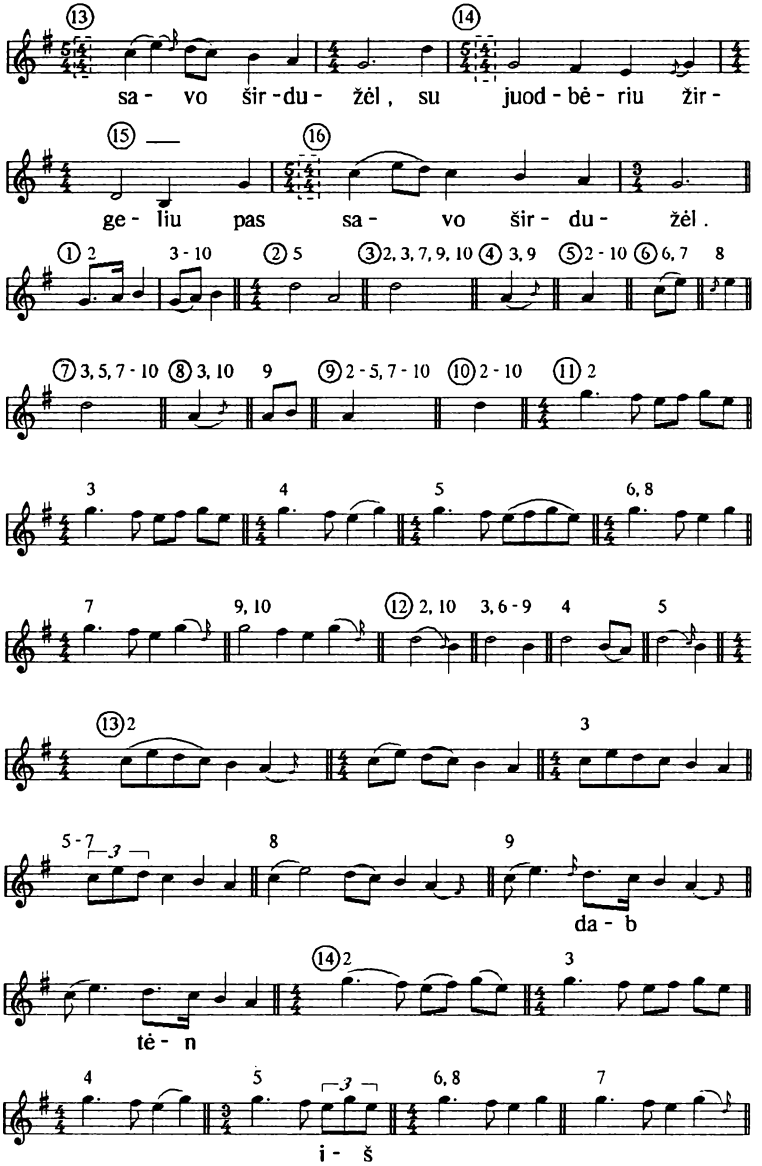
⑬
⑭
sa - vo šir - du - žėl , su juod - bė - riu žir -
⑮ —
⑯
ge - liu pas sa - vo šir - du - žėl .
① 2
3 - 10
② 5
③ 2, 3, 7, 9, 10
④ 3, 9
⑤ 2 - 10
⑥ 6, 7
8
⑦ 3, 5, 7 - 10
⑧ 3, 10
9
⑨ 2 - 5, 7 - 10
⑩ 2 - 10
⑪ 2
3
4
5
6, 8
7
9, 10
⑫ 2, 10
3, 6 - 9
4
5
⑬ 2
3
5 - 7
3
8
9
da - b
⑭ 2
3
tė - n
4
5
3
6, 8
7
i - š

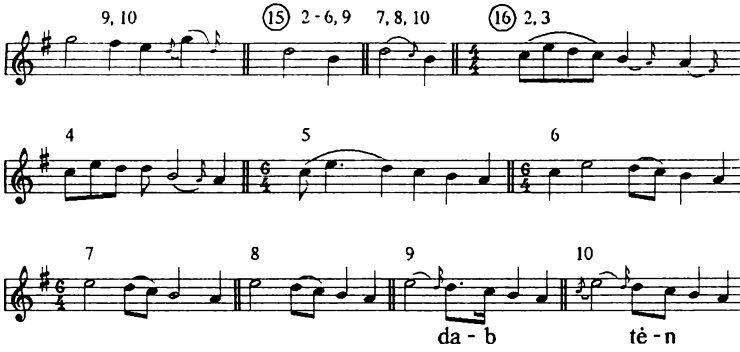

1. Per pušynėlį, per eglynėlį (2)
   Su juodbėriu žirgeliu
   Pas savo širdužėl'. (2x2)

2. Einu par kiemą, girdžiu par sieną - (2)
   Dejuoja mergyti
   Jaunuoji mana. (2x2)

3. - Labs ryts, labs vakars, mamuže mana,
   Labs ryts, labs vakars, geruoji mana,
   Ar nier namy mergyti
   Jaunuoji mana? (2x2)

4. - Būt ir ruods yra, serga nebgali, (2)
   Gul žaliam svirneliej,
   Puo margais patalėl'. (2x2)

5. - Labs ryts, labs vakars, širdyte mano,
   Labs ryts, labs vakars, jaunuoji mano,
   Ar gyti išgysi,
   Ar žadi mana būt? (2x2)

6. - Gyti nišgysu, tava nebūsu. (2)
Dirbdydyk man grabelį
Baltuos lėpuos lentel(ių). (2x2)

7. - Geriau sakyki, širdyte mana,
Geriau sakyki, jaunuojė mana:
"Dirbdydyk man vygėlę
Baltuos lėpuos lentel(ių)". (2x2)

8. Aš padirbdysu širdytei sava,
Aš padirbdysu jaunojai sava
Auks' deimanta grabelį,
Sidabriną kryželį. (2x2)

9. Aš palaiduosu širdytį sava,
Aš palaiduosu jaunojį sava
Aukštoj ten bažnyčėliej
Po sidabro kryžel(iu). (2x2)

10. Aš aplankysu širdytį sava,
Aš aplankysu jaunojį sava
Kas šventą popytėlę
Aukštuoj ten bažnyčė(liej). (2x2)

79. PAS MANA TIEVA

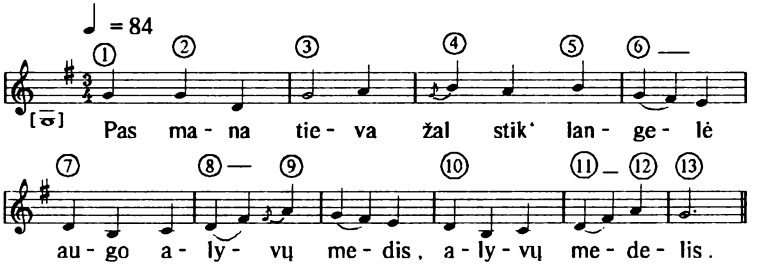

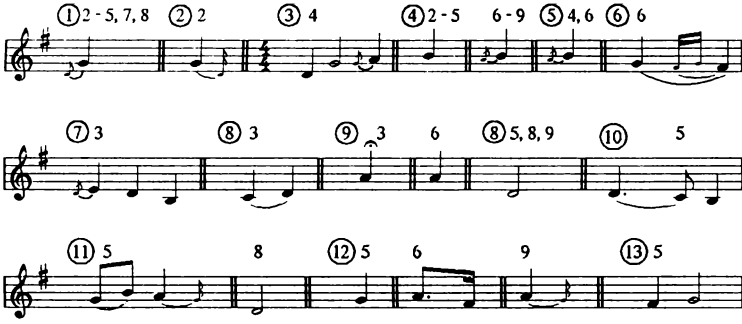

1. Pas mana tieva
   Žal stik' langelė
   Augo alyvų medis,
   Alyvų medelis.

2. Uo ty alyva,
   Uo ty žalyja
   Turėja juodas ogas,
   Juodasis ogelis.

3. Uo tos ogytis,
   Uoj tos jūdosis
   Byra ant žemis jūduos,
   Ant žemis juodūsis.

4. Pririšuo bernelis
   Sava žirgelį
   Pry alyvo medelia,
   Alyvo pry medžio.

5. Ir barė barė
   Tetužis senas,
   Kam rišo pry alyvų medžio
   Žirgelį bierą.

6. - Nebark, tetuži,
   Nebark, senasis,
   Dielei alyvų ogų,
   Alyvų ogelių.

7. Aš nusigausu
   į Tilžės miestą,
   Parvešiu naujį medį,
   Alyvų žaljjį.

8. Atmink, mergyti,
   Atmink, jaunuoji,
   Kad verksi į alyvų
   Tu drebantį šaką.

9. Teip tu drebiesi,
   Teip tu virpiesi,
   Ka trenksu vieną žuodį,
   Tevi netinkantį.

80. IŠEJI CEBEDINIS

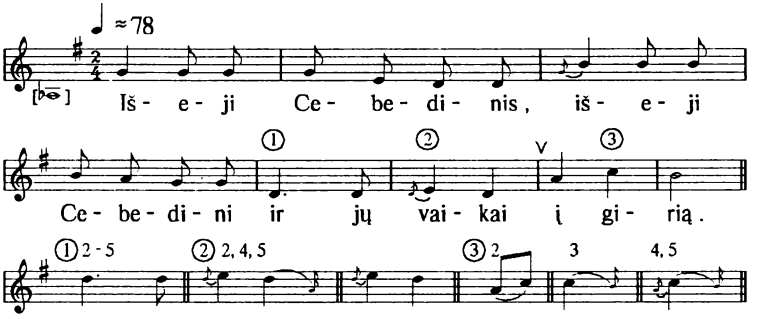

1. Išeji Cebedinis,
   Išeji Cebedini
   Ir jų vaikai
   Į girią.

2. Sugava Cebedinis,
   Sugava Cebedini
   Ir jų vaikai
   Peliedą.

3. Nulopa Cebedinis,
   Nulopa Cebedini
   Ir jų vaikai
   Peliedą.

4. Iškepe Cebedinis,
   Iškepe Cebedini
   Ir jų vaikai
   Peliedą.

5. Suvalgi Cebedinis,
   Suvalgi Cebedini
   Ir jų vaikai
   Peliedą.

81. IŠEJA TETUŽIS ANT ŪLYČIUOS

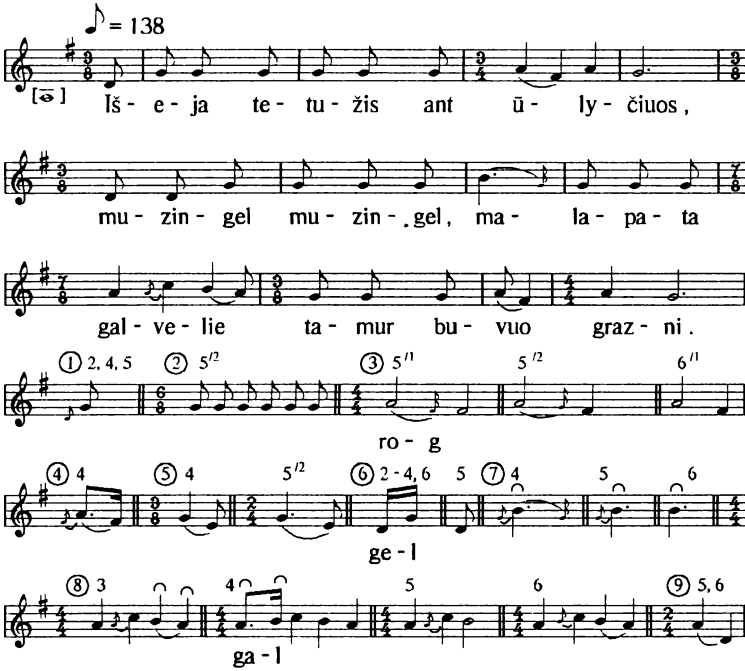

Pastaba: 5 ir 6 posmuose keturi pirmieji taktai kartojami.

1. Išeja tetužis ant ūlyčiuos,
   Muzingel muzingel,
   Malapata galvelie
   Tamur buvuo grazni.

2. Nušuovi žvirbluką, nupyškino,
   Muzingel muzingel,
   Malapata galvelie
   Tamur buvuo grazni.

3. Nupeši žvirbluką, nuskursdina,
   Muzingel muzingel,
   Malapata galvelie
   Tamur buvuo grazni.

4. Iškepi žvirbluką, iščirškina,
   Muzingel muzingel,
   Malapata galvelie
   Tamur buvuo grazni.

5. Padieja ant stala, paroglina,
   Atspyre nelaba svetukų penkiolika,
   Muzingel muzingel,
   Malapata galvelie
   Tamur buvuo grazni.

6. Suėdi žvirbluką, sutraškina,
   A nu jo nelėka nei kaula, nei ašaka,
   Muzingel muzingel,
   Malapata galvelie
   Tamur buvuo grazni.

82. KRITA VUORELIS IŠ ĄŽUOLA

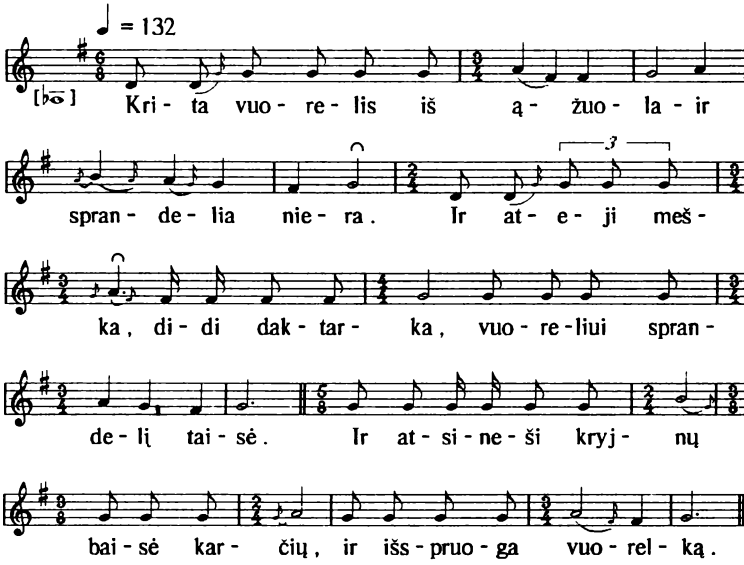

1. Krita vuorelis iš ąžuola -
   Ir sprandelia niera.

2. Ir ateji meška, didi daktarka,
   Vuoreliui sprandelį taisė.

3. Ir atsineši kryjnų baisė karčių,
   Ir išspruoga vuorelką.

83. JEI NORI LENGVIAI BŪT

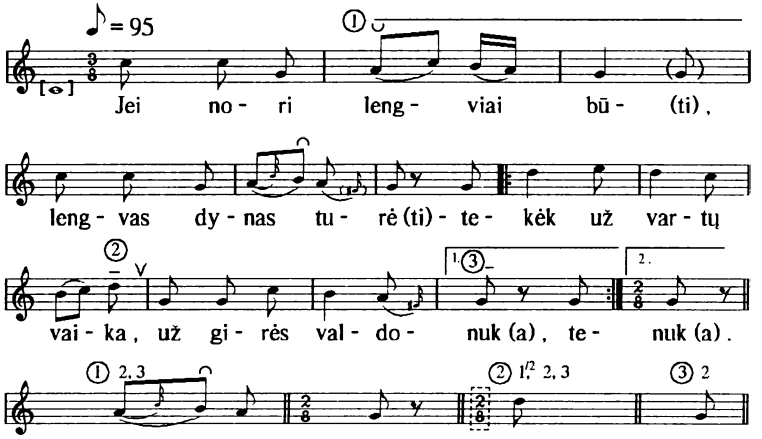

1. Jei nori lengviai būt,
   Lengvas dynas turėt,
   Tekėk už vartų vaika,
   Už girės valdonuka. (2x2)

2. Išeidams į girę,
   Į žaliąją girę,
   Paliks jis tev, mergėle,
   Po pūkų patalėlia. (2x2)

3. Pareidams iš girės,
   Iš žaliosės girės,
   Parneš jis tev, mergėle,
   Daug raibųjų plunksnėlių.
   (2x2)

4. Jei nori sunkė būt,
   Sunkias dynas turėt,
   Tėkėk už vargšų vaika,
   Už žemės artojuka. (2x2)

5. Išeidams į laukėlį,
   Į jodąjį laukėlį,
   Paliks jis tev, mergėle,
   Pry žalioja vygėlia. (2x2)

6. Pareidams iš laukėlia,
   iš jodoja laukėlia,
   Parneš jis tau, mergėle,
   Daug neviernų žodėlių.

84. AŠ NUSIEISU

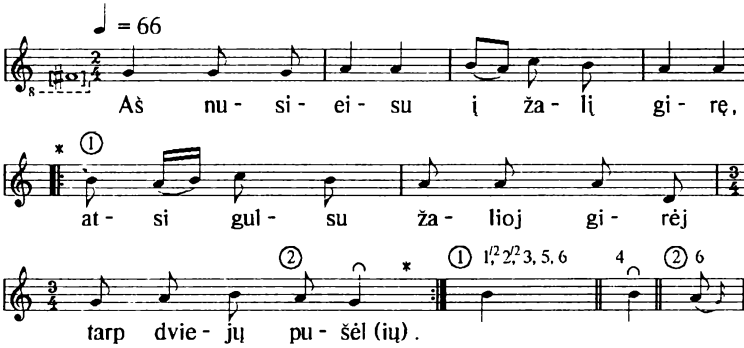

* 4 - me posme nekartojama

1. Aš nusieisu
   Į žalį girę,
   Atsigulsu žalioj girėj
   Tarp dvėjų pušėlių. (2x2)

2. Vėjužio pučiant,
   Šakelėms linkstant,
   O tai sunkus poilsėlis
   Tarp dvėjų pušėlių. (2x2)

3. Aš nusieisiu
   Į žalį lauką,
   Atsigulsu žaliam lauke
   Tarp dvėjų kvėtkėlių. (2x2)

4. Vėjužio pučiant,
   Šakelėms linkstant,
   O tai sunkus poilsėlis
   Tarp dvėjų kvietkėlių. (2x2)

5. Aš nusieisu
   Į Dreižių kėmą,
   Atsigulsu Dreižių kėmė
   Tarp dvėjų mergėlių. (2x2)

6. Vėjužio pučiant,
   Šakelėms linkstant,
   O tai saldus poilsėlis
   Tarp dvėjų mergėlių. (2x2)

85. OI, DYGA AUGA

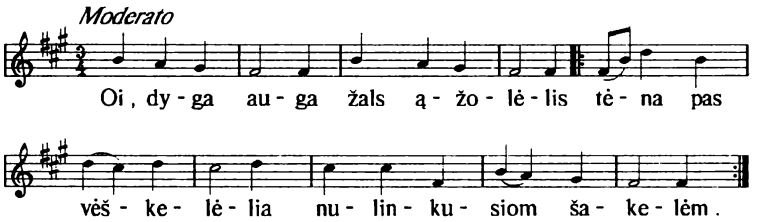

1. Oi, dyga auga
   Žals ąžolėlis
   Tėna pas vėškelėlia
   Nulinkusiom šakelėm. (2x2)

2. Po tų šakėlių
   Nulinkusiųjų
   Sėdėja sens tėvužis,
   Su sūnyčiu kalbėja: (2x2)

3. - Sūnyti mana,
   Jaunasės mana,
   Kur dėsi pentinėlios:
   Nebjaunas - nebnešiosi? (2x2)

4. - Tėvuži mana,
   Senasis mana,
   Kabysio pentinėlius
   Ant linkstančių šakielių. (2x2)

5. Vėjužio pučiant,
   Šakėlėms linkstant
   Nupučia pentinėlios
   Į ėdant' rūdynėlį. (2x2)

6. Oi, dyga auga
Žalia lėpėle
Tėna pas vėškelėlia
Nulinkusiom šakelėm. (2x2)

7. Po tų šakėlių
Nulinkusiųjų
Sėdėja sen' mamuže,
Su dukryti kalbėja: (2x2)

8. - Mamuže mana,
Senoja mana,
Kabysio vainikėlį
Ant linkstančių šakėlių. (2x2)

9. Vėjužio pučiant,
Šakėlėms linkstant
Nupučia vainikėlį
Į jodą purvynėlį. (2x2).

86. PO MANO TĖČIO

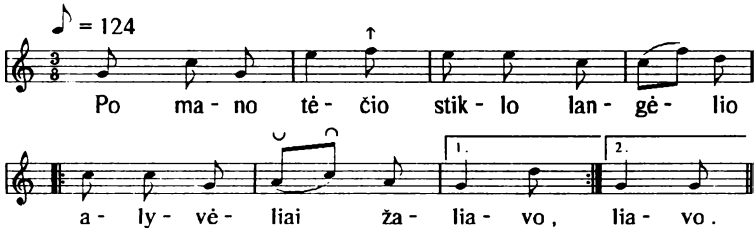

1. Po mano tėčio
Stiklo langėlio
Alyvėliai žaliavo. (2)

2. O tė alyvai,
O tė žalėje
Baltais žėdais žydėjo. (2)

3. O tė žėdėliai,
O tė baltėje,
Jodas ogikes nešė. (2)

4. O tos ogikės,
O tos jodosios
Rynvynėliu kvepėjo. (2)

5. O ir atjojo
Jaunas bernėlis
Ant jodbėrio žirgėlio. (2)

6. O ir pririšo
Juodbėr' žirgėlį
Py žaliu alyvėliu. (2)

7. Žirgėlis mandrus,
Alyvas graudus -
Nulaužė viršūnėlį. (2)

8. Oi, barė barė
Senas tėvužis
Dėl žalių alyvėlių. (2)

9. - Oi, tič, nebarki,
Senas tėvuži,
Dėl žalių alyvėlių. (2)

10. Aš nusijosu
Į Tilžės mėstą,
Pirksu žalių šilkėlių. (2)

11. O tais vyniodams
Ir pridabodams
Sorišu alyvėlį. (2)

12. Oi, sužels sužels
Žals alyvėlis,
Žaliok vėl, kaip žaliavęs. (2)

13. Įsižiūrėkis,
Mergyte mana,
Kaip dreba šis žirgėlis. (2)

14. Tai tu drebėsi,
Mana mergėle,
Kai mana valioj būsi. (2)

87. IR KAD AŠ ĖJAU

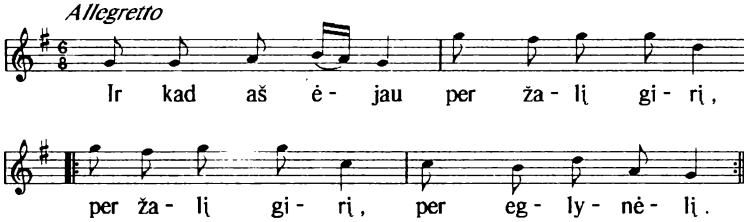

1. Ir kad aš ėjau
Per žalį girį,
Per žalį girį,
Per eglynėlį. (2x2)

2. Ir aš sotėkau
Do zalnėroko,
Do zalnėroko,
Abo broloko. (2x2)

3. Todo sostoja,
Meilingai kalbėja:
- Oi, puikias gražias
Prūsų mergėles. (2x2)

4. Ant jų galvėlių
Žals vainikėlis,
Ant jų pirštėlių
Auksa žėdėlis. (2x2)

5. Oi, iš kur iš kur
Žals vainikėlis,
Oi, iš kur iš kur
Auksa žėdėlis?

6. - Žals vainikėlis
Iš Berlynoka,
Auksa žėdėlis -
Iš Potsdamoka. (2x2)

7. - Oi, kan kaštava
Žals vainikėlis,
Oi, kan kaštava
Auksa žėdėlis? (2x2)

8. - Žals vainikėlis
Šimts dolerokų,
Auksa žėdėlis
Šimts dokatokų.

9. - Per brange dotas
Žals vainikėlis,
Per brange dotas
Auksa žėdėlis. (2x2)

10. Žals vainikėlis -
Šimts dokatokų,
Auksa žėdėlis -
Šimts posgrašokų. (2x2)

88. ŠIANDIEN MES GERSAM

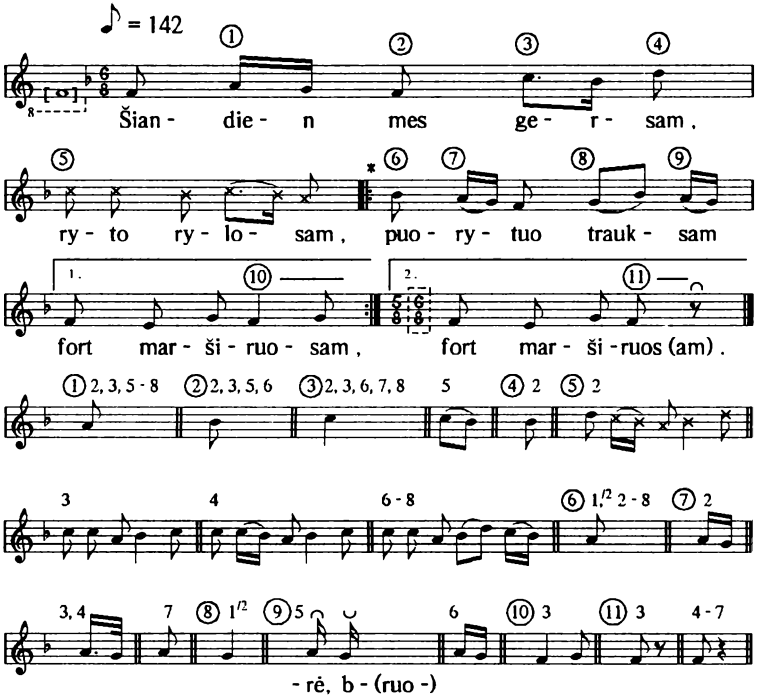

* 2, 4 - 7 psm. antroji melodijos dalis nekartojama, nėra pirmos voltos.

1. Šiandien mes gersam,
   Ryto rylosam,
   Puoryto trauksam
   Fort marširuosam. (2x2)

2. Oi, ir atjoji
   Pons oberleitnants
   Ir pasteliava
   Į krygį juoti. (2x2)

3. Į krygį juoti,
Į karą stuoti,
Sava draugelių
Tik neprastuoti. (2x2)

4. Viena sesyti
Bruolytį riedi,
Antra sesyti
Žergą balnuoja, (2x2)

5. Uo ši trečiuoji,
Vis mažiausioji,
Vartus atvėri,
Bruolį lydieja. (2x2)

6. - Oi brolyt brolyt,
Bruolytis mūsa,
Kan tu parsiųsi
Mums trims sesutėms? (2x2)

7. Vienai parsiųsiu
Šilkų vystelį,
Antrai parsiųsiu
Rūt' vainikėlį, (2x2)

8. Uo ši trečiajai,
Vis mažiausiajai, -
Auksą žėdelį
Ant jos pirštelių. (2x2)

9. Oi, eisam eisam
Mes trys sesytės
Į žalią lanką
Linukus rauti. (2x2)

10. Dar nesurovėm
Nei pussaujelį,
Kaip ir sudūmėm
Kitą mislužį: (2x2)

11. Oi, eisam eisam
Mes trys sesytės
Ant aukšta kalna
Bruolyčia laukti. (2x2)

12. Oi, ir parbiega
Jodbėrs žirgelis,
Auksa kilpeli
Tyma balnely. (2x2)

13. - Oi žirgel žirgel,
Žirgelis mūsa,
Kame palikai
Bruolytį mūsa? (2x2)

14. - Kad aš sakysiu,
Jūs graudžiai verksit,
Jei nesakysiu -
Man pačiam gailu. (2x2)

15. Jūsa bruolytis,
Pats raitelytis,
Krygužėj kirstas,
Puo kuojų mintas. (2x2)

16. Juo galva liekė
Kai kopūstėlis,
Juo kūns išvirta
Kaip ąžoulelis. (2x2)

17. Kur kraus varvieja,
Ruožis žydieja,
Kur kūns gulieja,
Dvarai stuovieja. (2x2)

89. AUKŠTAME KALNELY

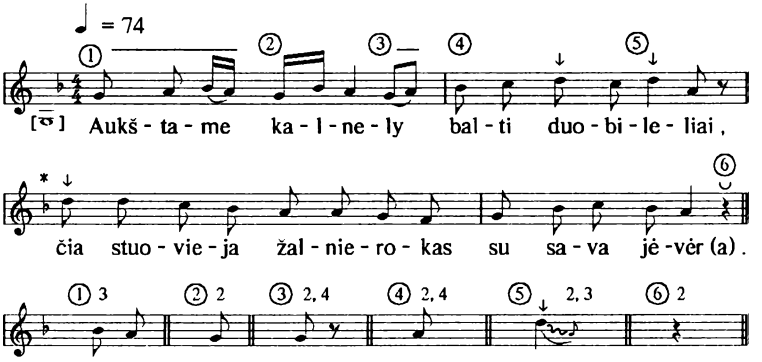

1. Aukštame kalnely
Balti duobileliai,
Čia stuovieja žalnierokas
Su sava jėvėr(a).

2. Štulį pasisiedįs,
Kardą pasiriemįs,
Šilkų koska skepiteli
Ašarelems šlost(yt). (2x2).

3. - Oi tievužis mana,
Oi senasis mana,
Kuokį duosi man žirgelį
Į krygužį juot(i)?

4. - Oi sūnytis mana,
Oi jaunasis mana,
Kuoks gražiausias ir
mandriausias,
Tai tava žirgel(is).

90. OI, PLAUKĖ NARDĖ

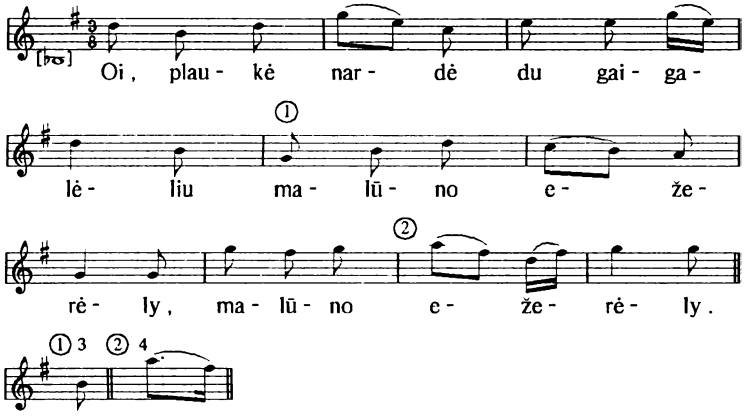

1. Oi, plaukė nardė
Du gaigalėliu
Malūno ežerėly. (2)

2. Žvejai, žvejokit,
Nesibijokit:
Jūs mudu nesugausit. (2)

3. Plūdės ant vandens,
Kuršai po vandens,
Mudu viršum volelių. (2)

91. UŽ JŪRĖMS MARĖMS

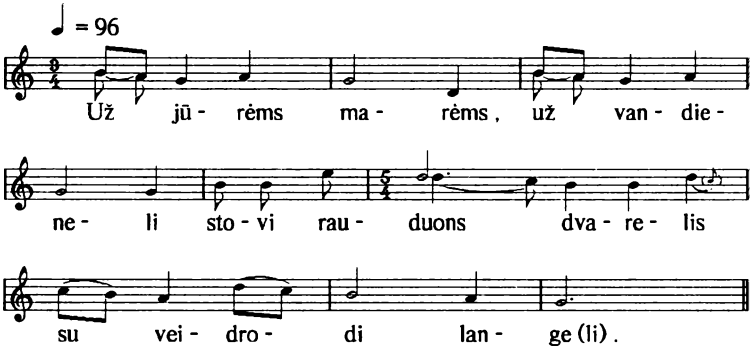

1. Už jūrėms marėms,
   Už vandieneli
   Stovi rauduons dvarelis
   Su veidrodi lange(li).

2. Į to dvarelį,
   Į to margojį
   Sied dvi jaunos seselės,
   Pin rūtų vainike(liu).

3. O ar atjojo,
   Er atvažiavo
   Bernelis iš Berlyno,
   Iš Varšuvos miestelio. (2x2)

4. - Eikš eikš, mergele,
   Eikš eikš, jaunoji,
   Siesk į maną vežimą,
   Į margą karietelę. (2x2)

5. Aš teve vešiu,
   Jauna mergele,
   Du tris šimtus mylelių
   Už Varšuvos miestelio. (2x2)

92. NETANKIAI JOJAU

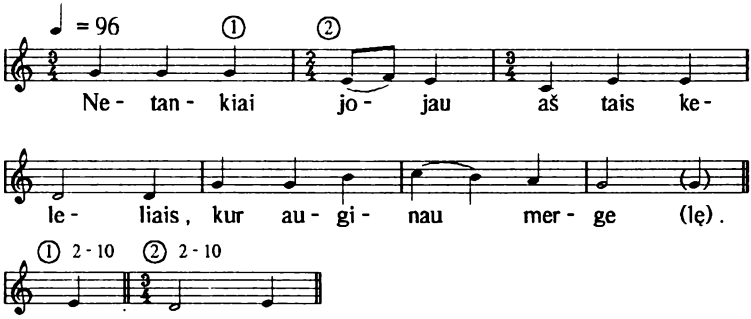

1. Netankiai jojau
   Aš tais keleliais,
   Kur auginau mergelę:

2. Metus į kartą,
   Ketus į kitą,
   Kas subatos vakarėlis.

3. An to kelelio
   Nebžel žolelė
   Nei belapos medeliai.

4. - Želk želk, žoleli,
   Lapok, medeli,
   Dėl mudūs augumėlio.

5. Dėl augumėlio,
   Dėl dailumėlio,
   Dėl veidų skaistumėlio.

6. Per kiemą jojau,
   Pro rūtų daržą,
   Laužiau rūtų šakelę.

7. - Nelaužk, berneli,
   Rūtų šakelę:
   Nustoksi juodbierėlio.

8. - Kad to nustoksu,
   Er kitą gausiu:
   Dar yr tievo stoinelėj.

9. Netverk, mergelė,
   Už laužtinėlei:
   Nustoksi vainikėlio.

10. - Kad to nustoksu,
    Er kitą pinsiu:
    Da yr rūtų daržely.

93. LINGUOJ SVYRUOJ PAUKŠTELĖ

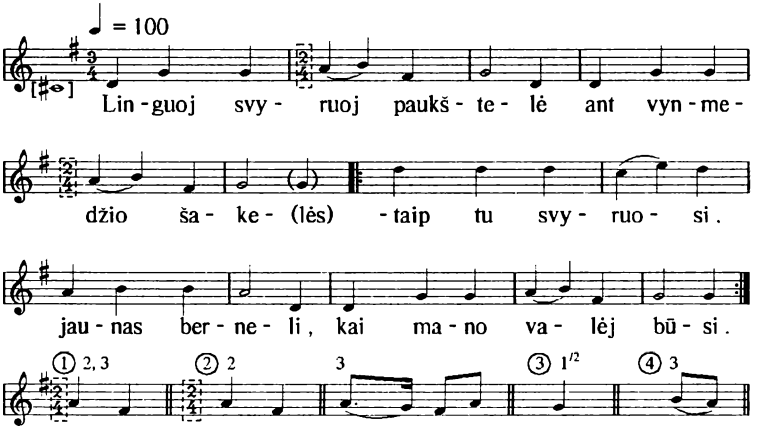

1. Linguoj svyruoj paukštelė
   Ant vynmedžio šakelės -
   Taip tu svyruosi,
   Jaunas berneli,
   Kai mano valėj būsi. (3x2)

2. Atjoja žandariu(kas),
   Atnešė order(uką).
   Tai graudžiai verkė
   Jauna mergelė,
   Kad skaitė orderu(ką). (3x2)

3. - Tai tau, tai tau, berneli,
   Tai tau, tai tau, jaunasis:
   Kad nenorėjai
   Klausyt tėvužį,
   Klausysi amtmonužį. (3x2)

94. AUGA KYMI OSĖLIS

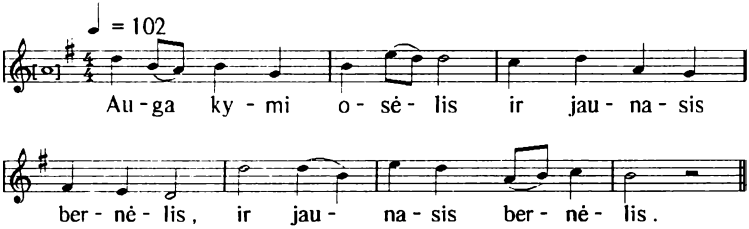

1. Auga kymi osėlis
   Ir jaunasis bernėlis. (2)

2. Pakirsdysu osėlį,
   Padirbysu laivėlį. (2)

3. Padirbysu laivėlį,
   Bėgsu jūroms marėlėms. (2)

4. Ir apvirto laivėlis,
   Ir nuskendo bernėlis. (2)

5. Eit mėrgėlė verkdama
   Jūros marės krantėliu. (2)

6. - Atsilėpki, bernėli,
   Jūros marės gilumi. (2)

7. - Cit, neverki, mėrgėli:
   Gaus' ir kitą bernelį. (2)

8. - Gauti gausu ir kitą,
   Bet neb tokį kaip tevi. (2)

9. Gausu pypkį rūkantį
   Ir urielką geriantį. (2)

10. Aš to pypkį sumušu
    Ir urielką išpilsu. (2)

95. DIRBYSU LAIVĄ

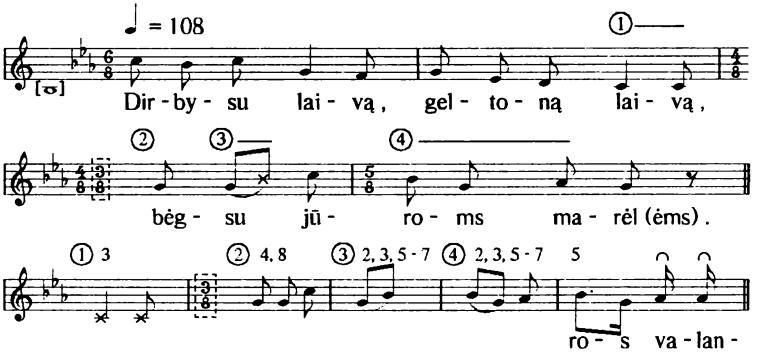

Pastaba: 4, 8 posmuose visa melodija kartojama

1. Dirbysu laivą,
   Geltoną laivą,
   Bėgsu jūroms marėl(ėms).

2. Ar bus priš vėjų,
   Ar bus po vėju,
   Samdysu pjovėjuk(us).

3. Vėvriškių kaime
Gražių vaikinų
Ir gražių pjovėjuk(ų).

4. O ir nupjovė
Smilgių kaimelį
Į pusantros valandėl(ės). (3x2)

96. ŠIRDĖLI MANO, PAKLAIDŪNĖ MANO

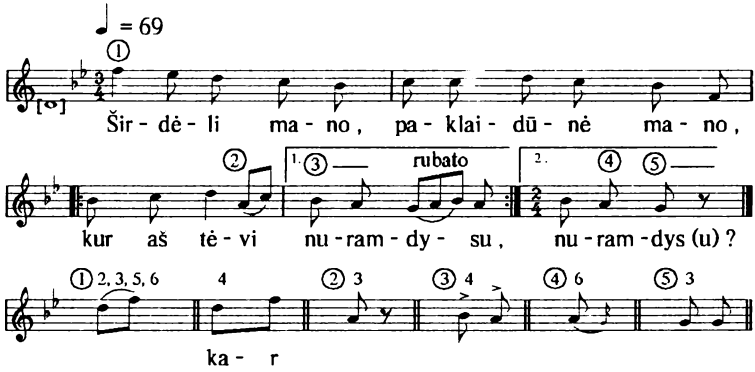

1. Širdėli mano, paklaidūnė mano,
Kur aš tėvi nuramdys(u)? (2)

2. Kroko lankėlėj, Kroko atkrantėlėj,
Tėn aš tėvi nuramdys(u). (2)

3. Kroko lankėlėj, Kroko antkrantėlėj,
Tėn žvėjojo trys žvejokai. (2)

4. Karšis neršėjo, starka šokinėjo
   Po žaliojį Krokų lank(ą). (2)

5. Kroko lankėlėj, Kroko atkrantėlėj,
   Tėn aug jodėji serbant(ai). (2)

6. Jodi serbentai tėn yr mano vargai,
   Avėtėlės - ašarėl(es). (2)

97. OI, MĖGA MĖGA

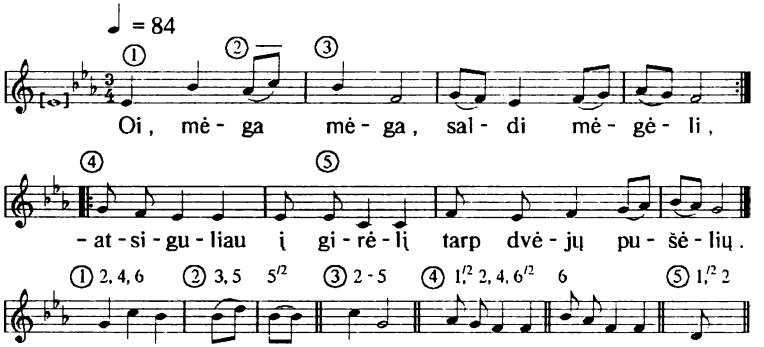

1. Oi, mėga mėga,
   Saldi mėgėli, - (2x2)
   Atsiguliau į girelį
   Tarp dvėjų pušėlių. (2x2)

2. Vėjėlis pučia,
   Girėlė ūžia, -
   Čia nėr saldaus poilsėlio
   Tarp dvėjų pušėlių. (2x2)

3. Oi, mėga mėga,
   Saldaus mėgėlio, - (2x2)
   Atsiguliau į staldėlį
   Tarp dvėjų žirgėlių.

4. Vėjėlis pučia,
   Žirgeliai prausu, -
   Čia nėr saldaus poilsėlio
   Tarp dvėjų žirgėlių. (2x2)

5. Oi, mėga mėga,
Saldaus mėgėlio, - (2x2)
Atsiguliau į svirnėlį
Tarp dvėjų mergikių.

6. Vėjėlis pučia,
Svirnėlij ūžia, -
Čia yr saldaus poilsėlio
Tarp dvėjų mergėlių. (2x2)

98. NETANKIAI JOJAU

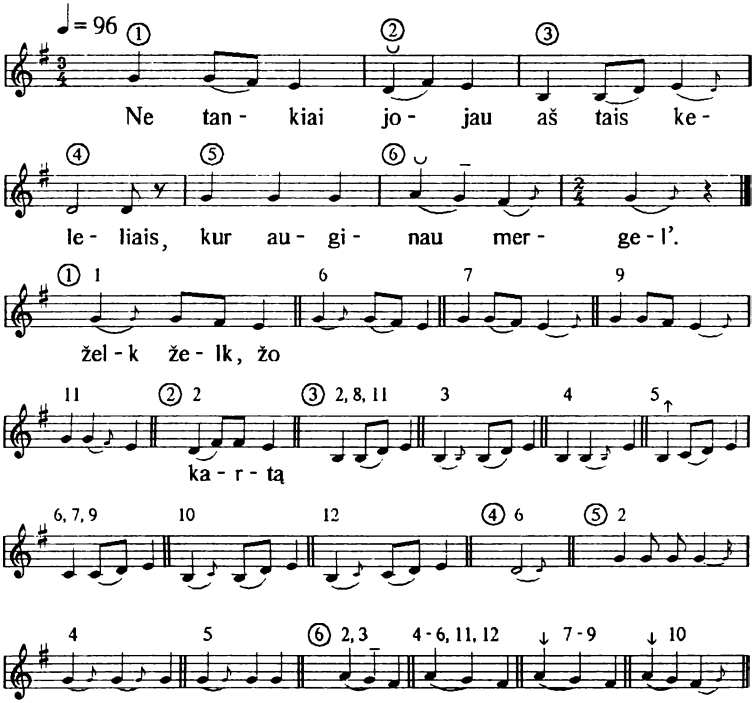

1. Netankiai jojau
Aš tais keleliais,
Kur auginau mergel'.

2. Metūsi kartą,
Kėtūsi kėtą,
Kas subatos vakarėl'.

3. Ant to kalnėlio
Nebžel žolėlė
Nei belapos mėdėlis.

4. Želk želk, žuolėli,
Lapok, mėdėlė,
Dėl mudvos augumėl'.

5. Dėl augumėlio,
Dėl gražumėlio,
Dėl veido skaistumėl(io).

6. Per kymą jojau,
Pro rūtų daržą,
Laužiau rūtų šakėl'.

7. - Nelaužk, bernėli,
Rūtų šakelį -
Nustoksi jodbėrėl(į).

8. - Kad to nustoksu,
Ir kitą gausu -
Dar yr tėvo staldel(ėj).

9. - Neimk, mergėlė,
Man jodbėrėlį -
Nustoksi vainikėl(į).

10. - Kad to nustoksu,
Ir kitą pysu -
Dar yr rūtų daržėl'.

11. Pėnkis vežimus
Kaip šyna krovau
Tų žaliųjų rūtėl(ių).

12. O antrus pėnkis -
Raudonų rožų,
Baltųjų lėlijėl'.

99. AŠ KĖLEIVIS KĖLEIVĖLIS

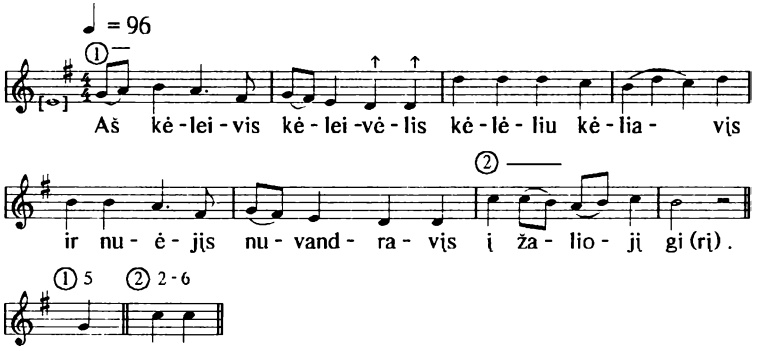

1. Aš kėleivis kėleivėlis
   Kėlėliu kėliavįs
   Ir nuėjįs nuvandravįs
   Į žaliojį gir(į).

2. Į to girį, žalį girį
   Yr ir aukšts kalnėlis,
   Į to girį, žalį girį
   Yr ir aukšts kalnėl(is).

3. Ant to kalno, aukšto kalno
   Aug žali lėipeli,
   Po tu lėipu, žaliu lėipu
   Yr ir jūds vygėl(is).

4. Į to vygį, jūdą vygį -
   Silkų pataleliai,
   Po tų silkų patalelių
   Gul jauna mėrgė(lė).

5. Aš priėjįs pačiūčiavįs:
   - Kokiam šelmui tėksi:
   Ar šam šaučui, ar šam kraučui,
   Ar šam muzikant(ui)?

6. - Nei šam šaučui, nei šam kraučui,
   Nei šam muzikantui,
   Bet tam šelmui bernuželiui,
   Kurs mani čiūčia(u).

100. EIT MERGĖLI, EIT JAUNOJI

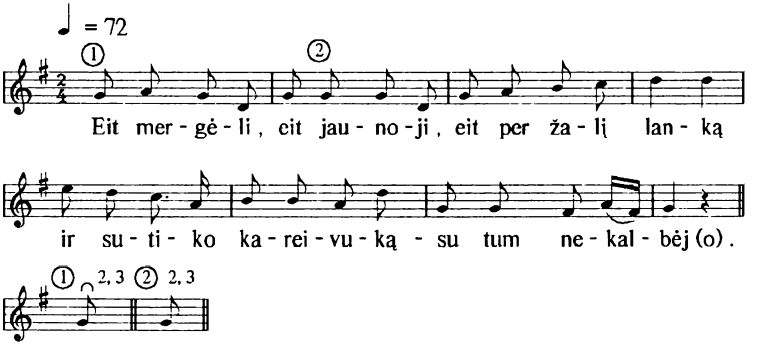

1. Eit mergėli, eit jaunoji,
   Eit per žalį lanką
   Ir sutiko kareivuką -
   Su tum nekalbėj(o).

2. Eit mergėli, eit jaunoji,
   Eit per žalį tėltą
   Ir sutėka batsuvuką -
   Su tum nekalbėj(a).

3. Eit mergėli, eit jaunoji,
   Eit per žalį girį
   Ir sutiko artojuką -
   Su tum suderėj(a).

101. ŠVOGIRĖLI MANO

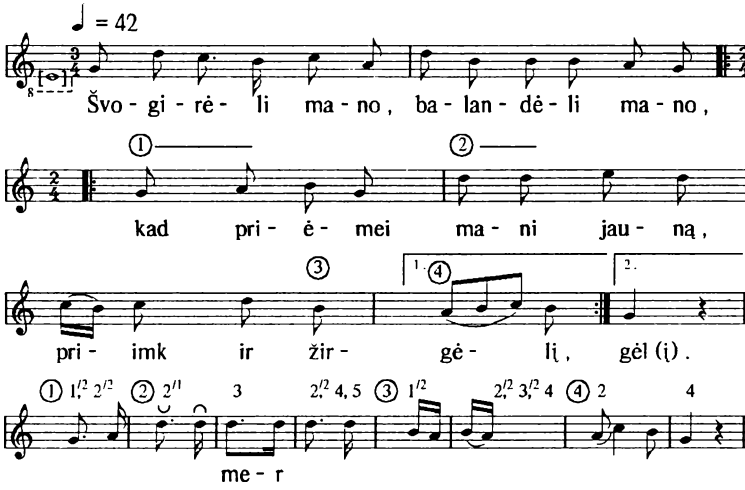

1. Švogirėli mano,
   Balandėli mano,
   Kad priėmei mani jauną,
   Priimk ir žirgėlį. (2x2)

2. Per kėmėlį jojau,
   Kėpurėlė krita -
   Išeis išeis mėrgėli,
   Pridūs kėpurėlį. (2x2)

3. Kėpurėlį dėvė,
   Pati graudžiai verkė.
   - Cit, neverki, mergėlė,
   Bau na mano būsi. (2x2)

4. Per girelį juojau -
   Girės paukščiai gėsti.
   - Apsistoki, žirgėli,
   Bent pasiklausyti. (2x2)

5. Ar gegužės balsas,
   Ar lakštingalėlės,
   Ar tikt mano mergėlės
   Meilingi žodėliai? (2x2)

6. Nei gegužės balsas,
   Nei lakštingėlės,
   Bet tikt mano mergėlės
   Meilingi žodėliai. (2x2)

102. PRI DANSKOS MĖSTĖLIO

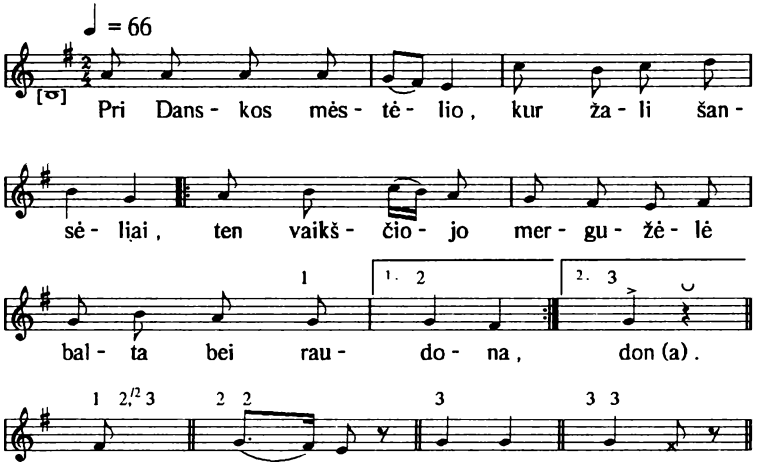

Pastaba: juostoje įrašyti tik 3 posmai.

1. Pri Danskos mėstėlio,
Kur žali šansėliai,
Ten vaikščiojo mergužėlė
Balta bei raudona. (2x2)

2. - Eikš, mėrgėlė, numei,
Eikš, jaunoji, numei:
Vadin tevi kareivukas,
Jaunasis bernėlis. (2x2)

3. - Nei aš eisiu numei,
Nei aš būsiu numei:
Kareivukas - tas rameslas,
Tas manįs nėr vertas. (2x2)

4. Kardėlis rankoj,
Šautuvėlis antroj, -
To darbėlį jau pametįs,
Kitą nebnutvers. (2x2)

5. - Eikš, mergėlė, numei,
Eikš, jaunoji, numei:
Vadin tevi batsuvukas,
Jaunasis bernėlis. (2x2)

6. - Nei aš eisu numei,
Nei aš būsiu numė,
Batsuvukas - tas rameslas,
Tas manįs nevertas. (2x2)

7. Ylėlė rankoj,
Plaktukas antroj, -
To darbelį jau pametįs,
Kito nebnutvers. (2x2)

8. - Eikš, mergėlė, numei,
Eikš, jaunoji, numei:
Vadin tevi suvėjukas,
Jaunasis bernėlis. (2x2)

9. - Nei aš eisu numei,
Nei aš būsu numė:
Suvėjukas - tas rameslas,
Tas manįs nėr vertas. (2x2)

10. Žirklėlis rankoj,
Adatėlė antroj, -
To darbelį jau pamėtįs,
Kitą nebnutvers. (2x2)

11. - Eikš, mergėlė, numei,
Eikš, jaunoji, numei:
Vadin tevi artojukas,
Jaunasis bernėlis. (2x2)

12. - Čia aš eisu numei,
Čia aš būsiu numė:
Artojukas - tas rameslas,
Tas manįs yr vertas.

13. Žagrėlė rankoj,
Botagėlis antroj, -
To darbėlį jau pametįs,
Gali kitą gauti. (2x2)

103. PER ŽALĮ GIRĖLĮ

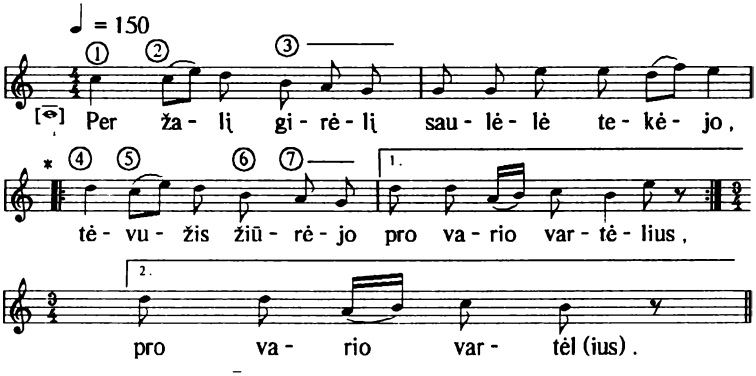

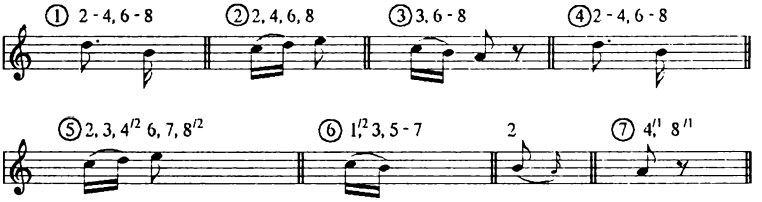

* 4 psm. antroji melodijos dalis kartojama tris kartus: pirma volta - vieną kartą, antra - du kartus.

1. Per žalį girelį
Saulelė tekėjo,
Tėvužis žiūrėjo
Pro vario vartelius. (2x2)

2. - Ei sūnyti sūnužėli,
Kur tu vaikštinėji,
Kami tavo pentineliai
Šviežiai surūdėjo. (2x2)

3. - Aš ėjau per lauką
Žirgėlių girdyti,
Ten ir mano pentineliai
Šviežiai surūdėjo. (2x2)

4. - Ei sūnyti sūnužėli,
Nevėrni žodeliai:
Ten ėjai, lydėjai
Mergėlę per lanką -
Ten ir tavo pentineliai
Šviežiai surūdėjo. (2x2)

5. Per žalį girelį
Saulėli tekėjo,
Mamužė žiūrėjo
Pro stiklo langėlį. (2x2)

6. - Ei dukryti dukružėli,
Kur tu vaikštinėjai,
Kami tavo vainikėlis
Šviežiai supėlėjo? (2x2)

7. - Aš ėjau į daržą
Rūtėlius laistyti,
Tėn ir mano vainikėlis
Švėžiai supėlėjo. (2x2)

8. - Ei dukrytė, ei dukrėlė,
Nevierni žodėliai:
Ten ėjai, lydėjai
Bernėlį per lanką,
Ten ir tavo vainikėlis
Švėžiai supėlėjo. (2x2)

104. ŠĖRIAU ŽIRGĖLĮ

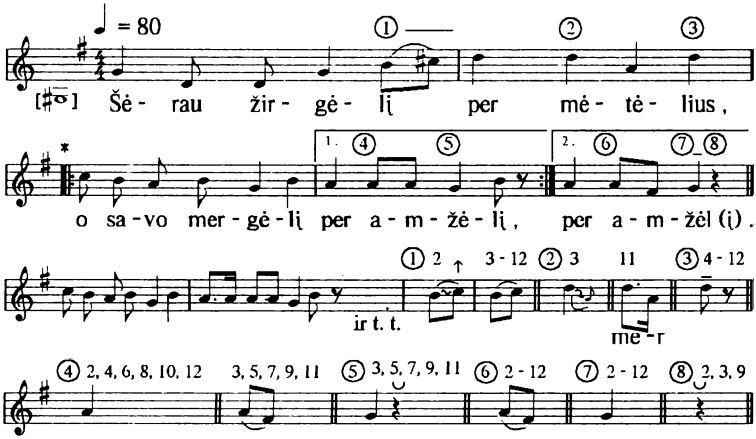

* 4, 6, 8, 10, 12 posmuose nuo šios vietos prisideda dar du taktai.

1. Šėriau žirgėlį
   Per mėtėlius,
   O savo mergėlį
   Per amžėl(į). (2x2)

2. O kai prijojau
   Karčumėlį,
   Pragėrau žirgėlį
   Ir laužtinėl(į). (2x2)

3. Sųsu brūtaitį
   Pas tėvužį,
   Rasi mane jauną
   Išvadūs. (2x2)

4. Ateit tėvužis
   Ateidamas,
   Šimtą jungų jaučių
   Atsivesdamas,
   O tikt mane jauną
   Nišvadav(o).

5. Sųsu brūtaitį
   Pas mamužį,
   Rasi mane jauną
   Išvadūs. (2x2)

6. Ateit mamuži
Ateidama,
Šimtą kapų kiaušių
Atnešdama,
O tikt mane jauną
Nišvadav(o).

7. Sųsu brūtaitį
Pas brolėlį,
Rasi mane jauną
Išvadūs. (2x2)

8. Ateit brolėlis
Ateidamas,
Šimtą bėrų žirgų
Atvesdamas,
O tikt mane jauną
Nišvada(vo).

9. Sųsu brūtaitį
Pas sėsėlį,
Rasi mane jauną
Išvadūs. (2x2)

10. Ateit sėsėlė
Ateidama,
Šimtą kapų drobių
Atnešdama,
O tikt mane jauną
Nišvada(vo).

11. Sųsu brūtaitį
Pas mergėlį,
Rasi mane jauną
Išvadūs. (2x2)

12. Ateit mergėlė
Ateidama,
Savo graudžias ašaras
Atnešdama,
Ta tikt mane jauną
Išvada(vo). (2)

105. OI, TAMSI, OI, TAMSI

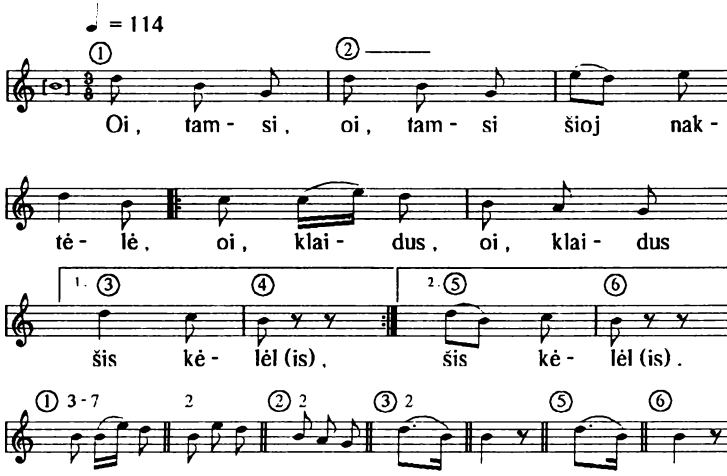

1. Oi, tamsi, oi, tamsi
   Šioj naktėlė,
   Oi, klaidus, oi, klaidus
   Šis kėlėl(is). (2x2)

2. Kur aš jauns bernėlis
   Kur nujosu,
   Šioj tamsoj naktėlėj
   Kur nakvos(u)? (2x2)

3. Ar žalioj girėlėj
   Po ėglėli,
   Ar margoj svirnėlėj
   Pri mergėl(ės)? (2x2)

4. Nei žalioj girėlėj
   Po ėglėlis,
   Bet margoj svirnėlėj
   Pri mėrgėl(ės). (2x2)

5. Mok mano mergėlė
   Plonai verpti,
   Nendrytoj skėtėlėj
   Tankiai aust(i). (2x2)

6. Mok mano mergėlė
   Baltai skalbti,
   Ant rūtų šakėlių
   Išdžiaustyt(i), (2x2)

7. Jeib šiaurus vėjėlis
   Išblaškytų
   Ir skaista saulėlė
   Išdžiovytų. (2x2)

106. LIEKI VOLIUNGI

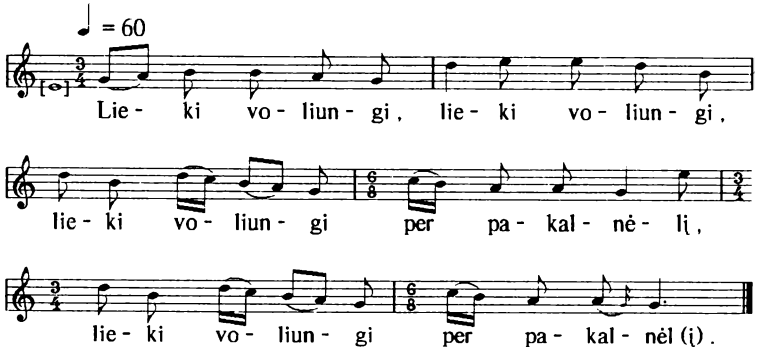

1. Lieki voliungi, (2)
   Lieki voliungi
   Per pakalnėlį. (2x2)

2. Toji pakalnėj, (2)
   Toji pakalnėj
   Bėg srou upėli. (2x2)

3. Į to upėlį, (2)
   Į to upėlį
   Suk verpiteli. (2x2)

4. Į to verpetą, (2)
   Į to verpetą
   Bėg žals laivėlis. (2x2)

5. Į to laivėlį, (2)
   Į to laivėlį
   Sėd dvi sėsėli. (2x2)

6. Tė dvi sėsėli, (2)
   Tė dvi sėsėli
   Galvą šukavo. (2x2)

7. Tėk nešukavo, (2)
   Tėk nešukavo,
   Kėk graudžiai verkė. (2x2)

8. - Nėr man tėvužė, (2)
   Nėr man tėvužė
   Dalelės doti. (2x2)

9. Nėr man mamužės, (2)
   Nėr man mamužės
   Kraiteliui kloti. (2x2)

10. Nėr man brolėli, (2)
    Nėr man brolėli
    Kraiteliui vežti. (2x2)

11. Nėr man sesėlės, (2)
Nėr man sesėlės
Šalip sėdėti. (2x2)

12. Vilks yr tėvužis, (2)
Vilks yr tėvužis
Dalelei doti. (2x2)

13. Meška mamužė, (2)
Meška mamužė
Kraiteliui kloti. (2x2)

14. Zuikis brolėlis, (2)
Zuikis brolėlis
Kraitėliui vežti. (2x2)

15. Katė sesėlė, (2)
Katė sesėlė
Šalip sėdėti. (2x2)

107. AUG AN KALNO BERŽĖLIS

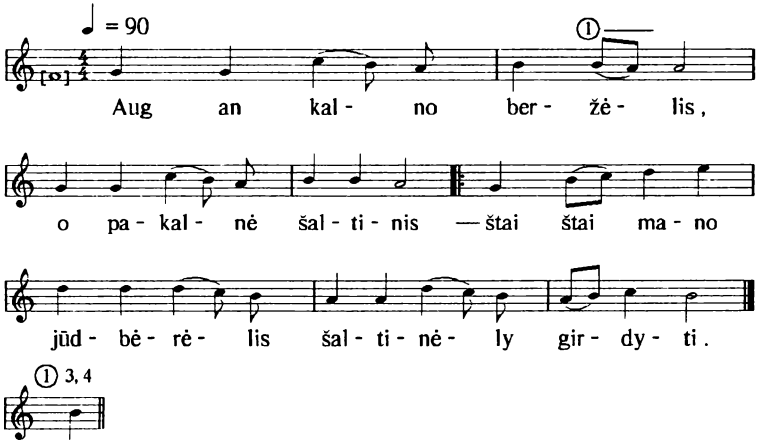

1. Aug an kalno beržėlis,
O pakalnė šaltinis -
Štai štai mano jūdbėrėlis
Šaltinėly girdyti. (2x2)

2. Kai pagėrė, dailėsnis,
Kaip insėdau, štrainėsnis, -
Štai štai mano jūdbėrėlis
Pri mėrgėlių jodyti. (2x2)

3. Kaip nujojau pas dvarą,
Pas margojį dvarėlį,
Pririšau sau jūdbėrėlį
Pri naujųjų vartėlių. (2x2)

4. Ir išėjo mamuži,
Klausinėjo žirgėlį:
- Kas per šelmis šis bernėlis,
Koks jo yra būdėlis? (2x2)

5. - Kad galėčiau kalbėti
Ir būt valia sakyti:
Kils nū manį mėlyns garas
Kaip iš jūros miglelė. (2x2)

108. UŽ JŪROMS MARĖMS

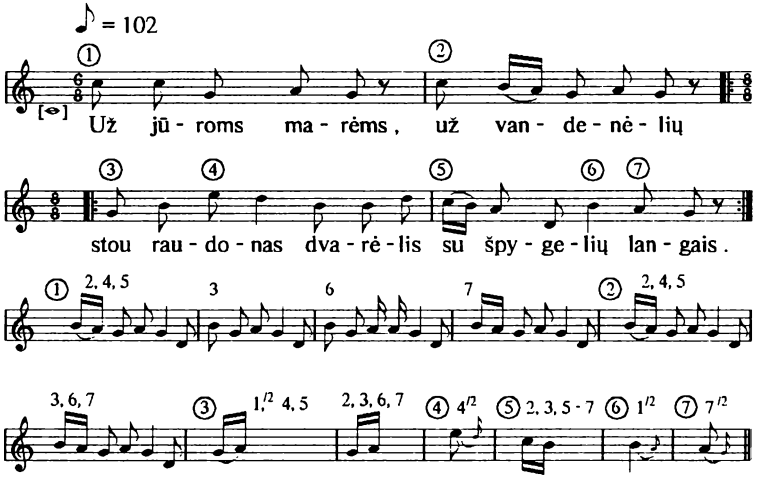

1. Už jūroms marėms,
Už vandenėlių
Stou raudonas dvarėlis
Su špygelių langais. (2x2)

2. Į to daržėlį,
Į to jaunojį
Sėd dvi jauni paneli,
Pėn rūtų vainiką. (2x2)

3. Oi, ir atjojo,
Ir atvažiavo
Bėrnėlis iš Bėrlyno,
Iš Varšavos mėsta. (2x2)

4. - Eikš eikš, mergėlė,
Eikš eikš, jaunoji,
Sėsk į mano vežimą,
Į margą karietą. (2x2)

5. Aš tevi vešiu,
Jauna mėrgėli,
Šešis šimtus mylėlių
Už Varšavos miesta. (2x2)

6. Ten tu negirdiesi,
Mergėli mano,
Nei gegužis kukojant,
Nei balandus ulbojant. (2x2)

7. Bet tik girdiesi,
Mergėli mano,
Trumpėtėrius blozojant
Ir špilmonus špėliojant. (2x2)

109. ŽIŪRĖK, MERGĖLĖ

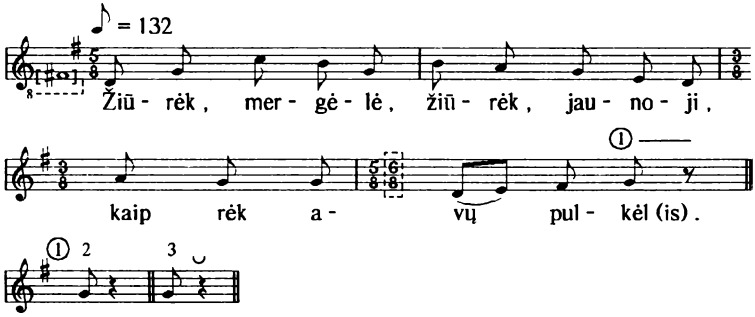

1. Žiūrėk, mergėlė,
Žiūrėk, jaunoji,
Kaip rėk avų pulkėl(is).

2. Taip ir tu verksi,
Mano mergėle,
Kai mano valioj būs(i).

3. Kad aš iškėlsu
Vėną pirštėlį,
Kaip nutrenkta stovės(i).

4. Kad aš ištarsu
Vėną žodėlį,
Kaip žvakelė sutirps(i).

110. EI ŽIRGĖ ŽIRGĖLI

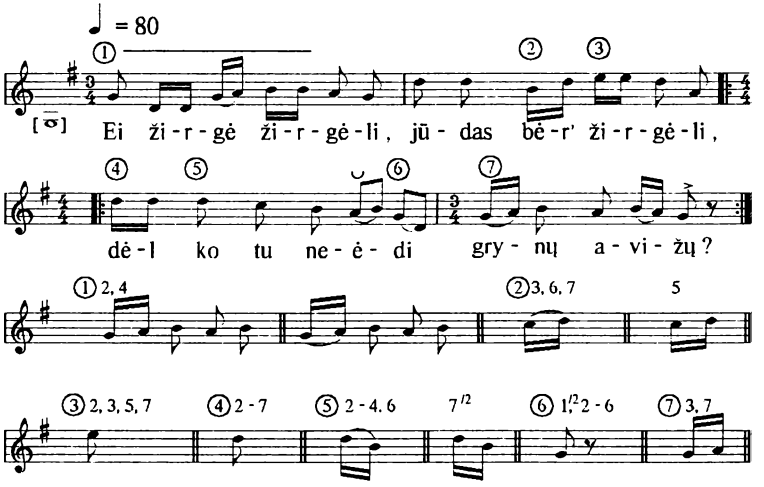

1. Ei žirgė žirgėli,
Jūdas bėr' žirgėli,
Dėl ko tu neėdi
Grynų avižų? (2x2)

2. Ar tavi parūpa
Šės tolims kėlėlis,
Šės tolims kėlėlis,
Dėvynis upėl(is). (2x2)

3. Dėvynės upėlės,
Dėvynės plaukomos,
O ši dėšimtoji
Nerti nerama. (2x2)

4. Žirgėlis nuskendo,
Bernėlis išplaukė,
O ir išplaukdamas
Jėvą nusitvėr(ė). (2x2)

5. - O jėva jėvėlė,
Žalysis mėdėli,
Daugiaus nebžaliosi,
Kaip šį rudėnėl(į). (2x2)

6. Tėvi pakirdysiu,
Tėvi panagysiu
Ir tavo šakėlės
Į krūvą sukraus(u). (2x2)

7. Iš tavo šakėlių,
Dirbysiu laivėlį,
O iš lymenėli -
Mergėlei skrynel(į). (2x2)

111. PATOLEI NEISU

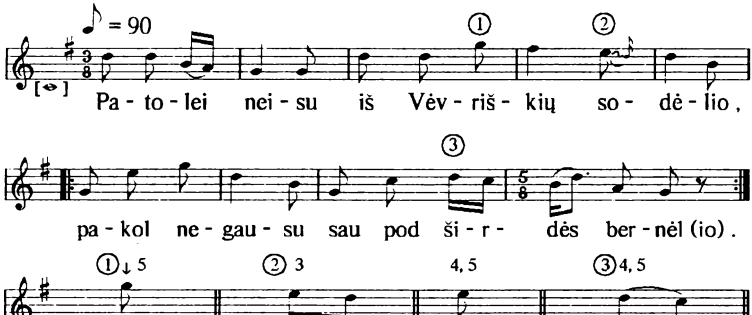

1. Patolei neisu
Iš Vėvriškių sodėlio,
Pakol negausu
Sau pod širdės bernėl(io). (2x2)

2. Jau šįmet eisu
Iš Vėvriškių sodėlio,
Jau šįmet gavau
Sau pod širdės bernė(lį). (2x2)

3. Bent pakinkykit
Šešis bėrus žirgėlius,
Bent prištreingiokit
Žalių šilkų strangėl(es). (2x2)

4. Po mažumėlį
Vėžkit mano kraitėlį,
Kad nesuskultų
Baltoji butėlkėl(ė). (2x2)

5. Po mažumėlį
Vežkit mano kraitėlį,
Kad nesutrūktų
Sidabro glasėl(is). (2x2)

112. IŠLEIDAU DUKRĖLĮ

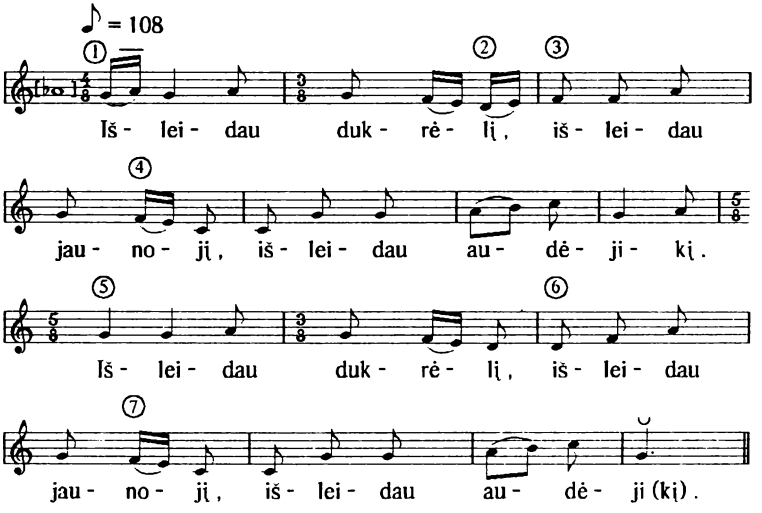

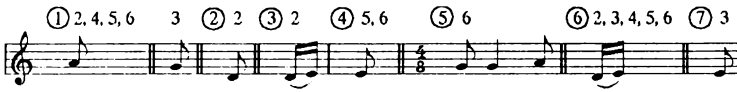

1. Išleidau dukrėlį,
   Išleidau jaunojį,
   Išleidau audėjikį. (3x2)

2. - Sugrįžki, dukrėli,
   Sugrįžki, jaunoji,
   Sugrįžki, audėjiki. (3x2)

3. - Nebgrįšiu, mamuži,
   Nebgrįšiu, baltuoji,
   Nebgrįšiu audėjiki. (3x2)

4. Nėr mani staklėlių,
   Nei silkų nytėlių,
   Nei klevo šautuvėl(ių). (3x2)

5. - Sugrįžki, dukrėli,
   Sugrįžki, jaunoji,
   Sugrįžki, audėjiki. (3x2)

6. Dirbysu staklėlis,
   Mėgzdysu nytėlis,
   Kaldysu šautuvėl(į). (3x2)

113. OŠVI OŠVĖLI, SENAS TĖVĖLI

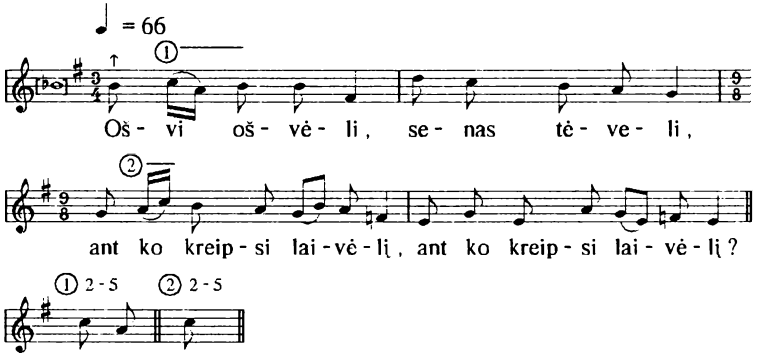

1. Ošvi ošvėli,
   Senas tėvėli,
   Ant ko kreipsi laivėlį,
   Ant ko kreipsi laivėlį:

2. Ar ant jūrėlių,
   Ar ant marėlių,
   Ar ant aukštųjų kalnėlių,
   Ar ant aukštųjų kalnėl(ių)?

3. Nei ant jūrėlių,
   Nei ant marėlių,
   Bet ant aukštųjų kalnėl(ių),
   Kur aug mano mergėlė.

4. Einu per kėmą,
   Girdžiu per sėną -
   Vainoj mano mergėlį,
   Vainoj mano mergėlį.

5. - Ei jūs paikosis,
   Nišmintingosis,
   Ko vainojat mergėlį,
   Ko vainojat mergėlį?

114. ANYT ANĖLI, ŽABOK ŽIRGĖLĮ

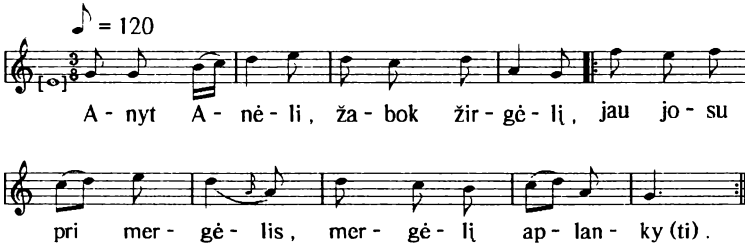

1. Anyt Anėli, žabok žirgėlį,
   Jau josu pri mergėlis,
   Mergėlį aplanky(ti). (2x2)

2. Dar nenujojau nei puskelėlio,
   Kaip sutikau ūšvėlį,
   Ūšvėlį atjojant. (2x2)

3. - Ūšvyt ūšvėli, baltasis mano,
   Ar yr numėi mergėlė,
   Ar yr numėi jaunoji? (2x2)

4. - Būti yr numi, al sunkiai serga,
   Gul aukštojoj svirnėlėj,
   Margūsi patalūsi. (2x2)

5. - Labs ryts, labs vakars, mergėli mano,
   Ar žadi tu išgyti,
   Ar žadi mano būti? (2x2)

6. - Gyti negysu, tavo nebūsu:
   Dirbdydink man grabėlį
   Ant aštūnių kampėlių,
   Ant vidurio varpėlio,
   Kuras taip graudžiai gėst.

7. - Mergėli mano, jaunoji mano,
   Aš tevi padirbysu
   Lėpos lentų grabėlį
   Ant vidurio varpėlio,
   Kuras taip graudžiai gėst.

8. Mergėli mano, jaunoji mano,
   Aš tevi palaidosu
   Ant aukštųjų kalnėl(ių),
   Ant aukštųjų kalnėl(ių),
   Po baltųjų smiltėlių.

115. AŠ TOLI IŠDUOTA

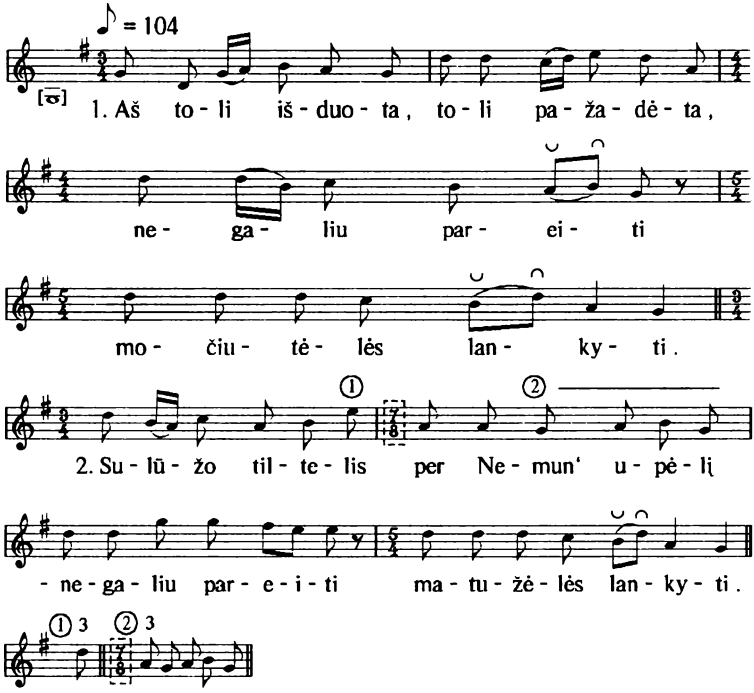

1. Aš toli išduota,
   Toli pažadėta,
   Negaliu pareiti
   Mačiutėlės lankyti.

2. Sulūžo tiltelis
   Per Nemun' upėlį -
   Negaliu pareiti
   Matužėlės lankyti.

3. Dirbysu tiltelį
   Per Nemunės upėlį
   Motužėlį lankyti.

116. TRISKART GAIDELIAI GĖJDOJO

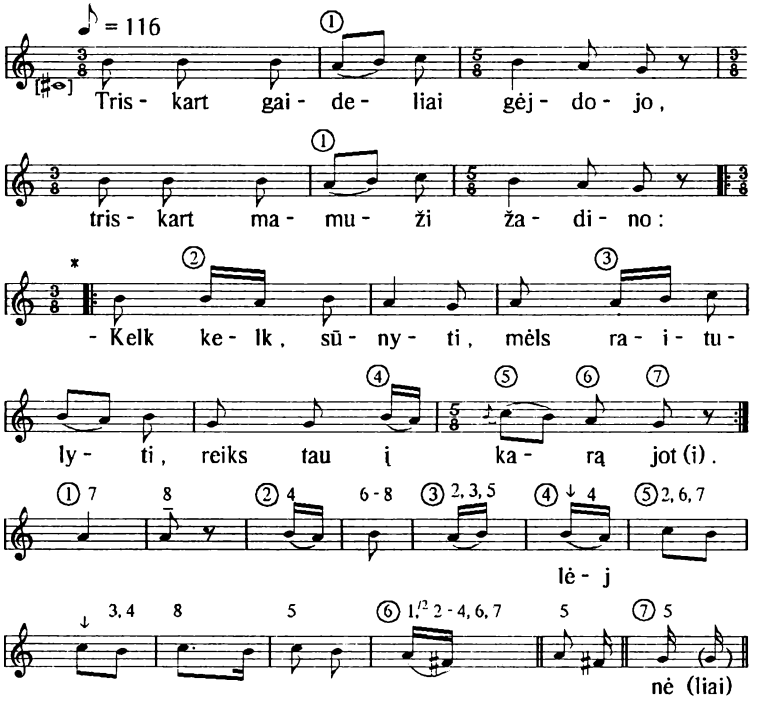

* 7, 8 posmų antroji melodijos dalis nekartojama.

1. Triskart gaideliai gėjdojo,
   Triskart mamuži žadino:
   - Kelk kelk, sūnyti, mėls raitulyti,
   Reiks tau į karą jot(i). (2x2)

2. Uždegs mamuži liktužį,
   Aš nusiprausu burnužį,
   Atsisveikysu tėvą, mamužį,
   Brolį ir sesyt(į). (2x2)

3. Aš per kėmėlį eidamas
Ir žalį žolį mindamas,
O ir pamačiau savo mergelį
Svirnelyj tarp skrynėl(ių). (2x2)

4. Kam tu mastoji mastėlius
Ir kam tu raižai audimus?
Aš nedėvėsu tais marškineliais
Karėlėj terp brolėlių. (2x2)

5. Dos mums karalius drabužius,
Į baltas rankas - kardužius,
Būsam rėdyti ir pastatyti
Kaip vėno tėvo sūneliai. (2x2)

6. Kad visa Prūsų žėmi grūs,
Visi karaliai krauju plūs,
Tikt mes stoviesam, tikt nedrėbėsam -
Francūzus pergalės(am). (2x2)

7. Kad prūsai kris, kardai žibies,
Francūzams kraus per kurpis biegs,
Tikt mes stoviesam, tikt nedrėbėsam, -
Francūzus pergalės(am). (2x2)

8. Francūzai šauks:"Pardon pardon", -
O prousai tars: "Drauf zu, drauf zu".
Tikt mes stoviekiam, tikt nedrebiekiam,
Su Dėvu mes laimėsam. (2x2)

117. OI, EISU EISU

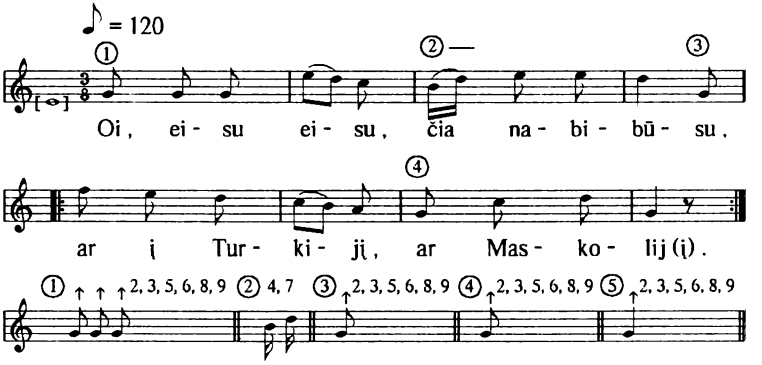

1. Oi, eisu eisu,
   Čia nabibūsu,
   Ar į Turkijį,
   Ar į Maskolij(į). (2x2)

2. Kur margi dvarai,
   Žali pryangiai,
   Daimanti langai,
   Laikruodžiai skam(ba). (2x2)

3. Čia dvi sėsėli
   Žirgus žabojo,
   Žirgus žabojo
   Ir pabalnoj(o). (2x2)

4. O ši trėčioji,
   Vis jauniausioji,
   Vartus atvėrė
   Ir palydėj(o). (2x2)

5. - Ei brūui brūti,
   Mans brūtireli,
   Kan tu pasiųsi
   Mums duovanė(lių)? (2x2)

6. - Tuoms dvims seselims -
   Silkų kuskikis,
   Silkų kuskikis,
   Jūdas kurpikis. (2x2)

7. O šioj trečiojai,
   Visų jauniausiojai, -
   Tris aukso žiedus
   Ir vainikėl'. (2x2)

8. - Oi brūti brūti,
   Mans brūtireli,
   Kur mes sulauksiam
   Tėvi parjoj(ant)? (2x2)

9. Ant aukšto kalno,
Po žalia lėpa,
Tėn mes sulauksiam
Tėvi parjo(jant). (2x2)

10. Oi, parbėg parbėg
Jodbėrs žirgėlis
Be brūtirėlio,
Be mundurėlio. (2x2)

11. - Oi žirge žirge,
Jodbėrs žirgėli,
Kur tu padėjai
Mans brūtirėlį? (2x2)

12. - Pri Zėhdans mėsto,
Ten pri mėstėl',
Ten jį francūzai,
Tengi nušovė. (2x2)

118. AŠ VIS VĖNS KAREIVUKAS

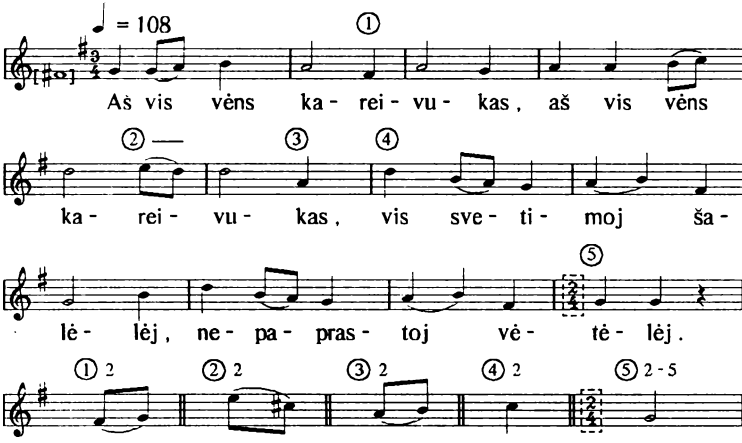

1. Aš vis vėns kareivukas, (2)
Vis svetimoj šalėlėj,
Nepaprastoj vėtėlėj.

2. Aš palikau tėvužį (2)
Kaip darže ožūlėlį. (2)

3. Žyd darža ožūlėlis, (2)
   Verks ir manįs tėvužis. (2)

4. Verks verkįs tur paliauti, (2)
   Reiks man toliaus vandrauti. (2)

5. Aš vis vėns kareivukas, (2)
   Vis svetimoj šalėlėj,
   Nepaprastoj vėtėlėj.

6. Aš palikau mamužį (2)
   Kaip darže obėlėlį. (2)

7. Žyd darža obileli, (2)
   Verks ir manįs mamužė. (2)

8. Verkus verkus tur paliauti,
   Reiks man toliaus vandrauti. (2)

9. Aš vis vėns kareivukas, (2)
   Vis svetimoj šalėlėj,
   Nepaprastoj vėtėlėj.

10. Aš palikau brolėlį (2)
    Kaip darže bijūnėlį. (2)

11. Žyd darža bijūnėlis, (2)
    Verks ir manįs brolėlis. (2)

12. Verkįs verkįs tur paliauti, (2)
    Reiks man toliaus vandrauti. (2)

13. Aš vis vėns kareivukas, (2)
    Vis svetimoj šalėlėj,
    Nepaprastoj vėtėlėj.

14. Aš palikau sėsėlį (2)
Kaip darži nėgėlkėlį. (2)

15. Žyd darže nėgėlkėlė, (2)
Verks ir manį sėsėlė. (2)

16. Verkus verkus tur paliauti, (2)
Reiks man toliaus vandrauti. (2)

17. Aš vis vėns kareivukas, (2)
Vis svetimoj šalėlėj,
Nepaprastoj vėtėlėj.

18. Aš palikau mergėlį (2)
Kaip darže lėlijėlį. (2)

19. Žyd darže lėlijėlė, (2)
Verks ir manįs mergėlė. (2)

20. Verkus verkus tur paliauti, (2)
Reiks man toliaus vandrauti. (2)

21. Aš vis vėns kareivukas, (2)
Vis svetimoj šalėlėj,
Nepaprastoj vėtėlėj.

22. Aš palikau kaimynus (2)
Kaip darže erškėtynus. (2)

23. Žyd darža erškėtynai, (2)
Verks ir manįs kaimynai. (2)

24. Verkę verkę tur paliauti, (2)
Reiks man toliaus vandrauti. (2)

119. SAMDĖ MANE LENKŲ PONAI

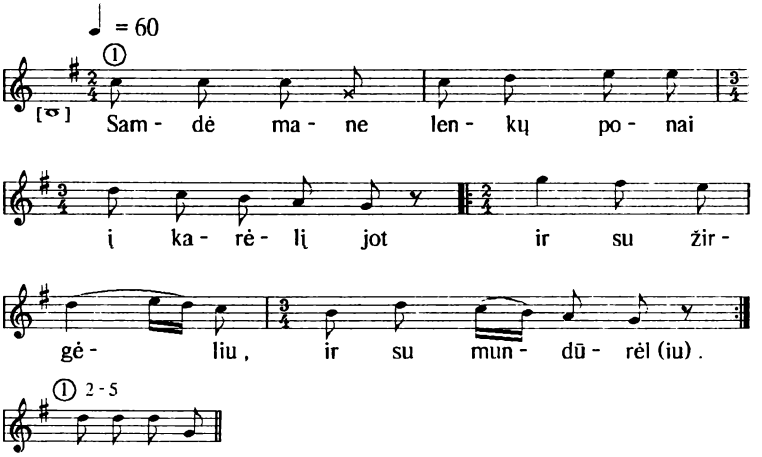

1. Samdė mane lenkų ponai
   Į karėlį jot
   Ir su žirgėliu,
   Ir su mundūrėl(iu). (2x2)

2. Vyrausiojo sėsėrėli
   Mandūrėlį sov,
   O ši jaunoji
   Brolį palydėj(o). (2x2)

3. Klausė sėsė brutėrėlį:
   - Kumet tu parjosi:
   Ar į mėtėlius,
   Ar į pusantrą? (2x2)

4. Parbėg parbėg jūdbėrėlis
   Toj pačioj mėtėl'
   Be bruterėlio
   Ir be mandūrėl(io). (2x2)

5. Klausė sėsė jūdbėrėlį:
   - Kur dėjai bruolėl?
   - Zėhdan mėstėly,
   Ten gi jo nušov(ė). (2x2)

120. STAUN IR ŽIRGĖLIAI

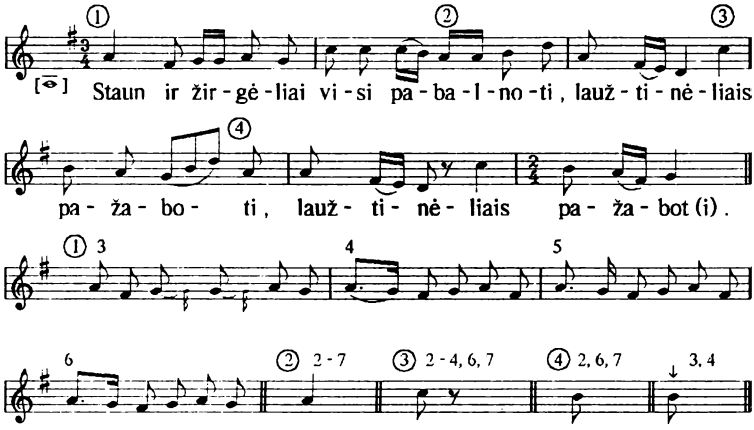

1. Staun ir žirgėliai
   Visi pabalnoti,
   Laužtinėliais pažaboti. (2)

2. Staun ir mergėli
   Pry mano šalėlis,
   Stoviedama graudžiai verkė. (2)

3. - Cit, naverk, mergėli,
   Graži nigėlkėli:
   Kaip išjosu, taip parjosu. (2)

4. O jei aš patsai
   Ir nebiparjosu,
   Parbiegs mano jūdbėrėlis. (2)

5. Parneš mandūrą
Ir auksa karūną,
Juodais kraujais apšlakstytą. (2)

6. Mazgok, mergėli,
Mano mandūrėlį
Savo graudžioms ašaromis. (2)

7. Džiovink, mergėli,
Mano mandūrėlį
Dėnoj saulėj, naktį mėnoj. (2)

121. EI, KUR TU TEN BUVAI

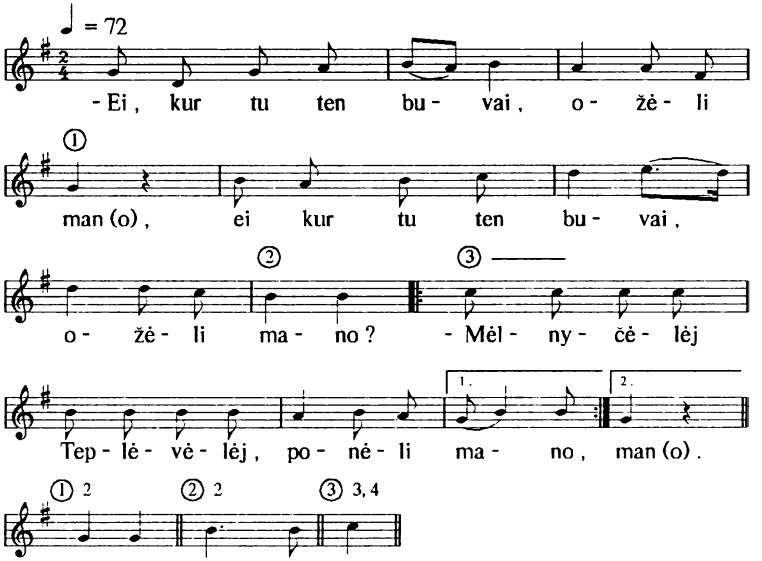

1. - Ei, kur tu ten buvai,
   Ožėli mano? (2x2)
   Mėlnyčėlėj Teplėvėlėj,
   Ponėli mano. (2x2)

2. - Ei, kan tu ten darei,
   Ožėli mano? (2x2)
   Kviečius' pūrus bidėlėjau,
   Ponėli mano. (2x2)

3. - Ei, kų tu ten valgei,
   Ožėli mano? (2x2)
   - Svėstėlį, pyragėlį,
   Ponėli mano. (2x2)

4. - Ei, kų tu ten gėrei,
   Ožėli mano? (2X2)
   Pyvėlį, brangvynėlį,
   Ponėli mano. (2X2)

5. - Ei, kur tu ten gulei,
   Ožėli mano? (2X2)
   - Margoj svirnėj tarp mergikių,
   Ponėli mano. (2X2)

6. - Su kuo tėvi mušė,
   Ožėli mano? (2X2)
   - Su virvėkla per subnėklą,
   Ponėli mano. (2X2)

7. - Ei, kaip tu ten rėkei,
   Ožėli mano? (2X2)
   - Bukum bė, bukum bė,
   Ponėli mano. (2X2)

122. IR ĮŠOKO OŽĖLIS

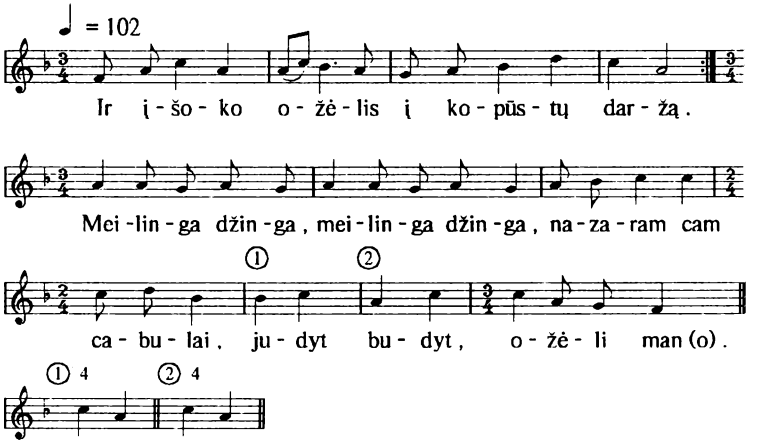

1. Ir įšoko ožėlis
   Į kopūstų daržą, (2X2)
   Mei linga džinga, (2)
   Nazaram cam cabulai,
   Judyt budyt,
   Ožėli mano.

2. Ir nuėdė ožėlis
   Kopūstėnei lapus, (2X2)
   Mei linga džinga, (2)
   Nazaram cam cabulai,
   Judyt budyt,
   Ožėli mano.

3. Ir išėjo Kopūstėnė
   Su ilgu botagu, (2x2)
   Mei linga džinga, (2)
   Nazaram cam cabulai,
   Judyt budyt,
   Ožėli mano.

4. Ir užkirto ožėliui
   Par pilva galą, (2x2)
   Mei linga džinga, (2)
   Nazaram cam cabulai,
   Judyt budyt,
   Ožėli mano.

GIESMĖS

1990 metų tautosakos ekspedicijoje į Klaipėdos, Šilutės rajonus savitas ir gana gausus laimikis buvo protestantiškos giesmės. Apie lietuvininkų liaudies dainas pateikėjai pasakojo kaip apie kažkokį tolimą ir kadaise buvusį dalyką, o apie giesmes, Liuterio tikėjimą kalbėjo ir savo samprotavimus sakė pakankamai noriai. Visi tuomet sutikti pateikėjai pažymėjo ypatingą giedojimo reikšmę evangelikų-liuteronų tikyboje. Iki šiol giesmės giedamos ne tik bažnyčioje, bet ir namie įvairiomis progomis (per Kalėdas, Velykas, Sekmines, konfirmaciją, laidotuves ir kt.). Ir šiaip paprastą dieną su visa šeima, kartais dalyvaujant kaimynams, garsiai skaitomas Šventasis Raštas. Jurgis Sprogys, Poškų kaimo gyventojas[1], prisimena, kad jo tėvas, pastorius, šventą dieną nuo ryto iki vakaro visus namiškius sodindavo *prie knygų*, skatindavo mąstyti ir melstis. Sutikti lietuvininkai vis pabrėždavo esą *šišioniškiai,* nors visų kalba labai stipriai paveikta žemaičių tarmės. Tačiau į savo kaimynus katalikus jie žvelgia gana kritiškai, kaltindami juos nepamaldumu: esą jie dažniausiai pasitenkiną sekmadieniniu bažnyčios lankymu.

"Katalikai siek Dieva tik par tarpininkus, - kalbėjo Ema Preikšienė, - o kožnas evangeliks gera žina, kad žmuogus bus išganyts tik tumet, kumet pats sava geras darbas i gyvu tikiejimu tuo sieks tam gyvenimi. Dvasia atein tik laukama. Bažnyčia tur būt žmogaus viduj. Katalikų bažnyčia didelia graži, ale nugis dairais visur - tik spind, tik žib viskas, vuo melstis i nier kada. O juk viskas tur būt širdy nupaišyta, vuo

[1] *P. Jurgis Sprogys, g. 1922 m. Kuršlaukių k., Dovilų vls., Klaipėdos aps. Nuo 1950 m. gyvena Poškų k., Agluonėnų apyl., Klaipėdos raj. U. Z. Kelmickaitė, V. Balčytytė 1990.*

ne ant sienas. Pas žemaičius Dievs yr burnuo, vo pas mumis - širdy.

Šventą dieną netur būt jokių kalimų, malimų ar kitokių triukšmų. Viskan reik pasiruošt iš vakara. Sekmadieniais nei trobos šluot negal. Visi darbai gal būt viel dirbami tik po saules laiduos. Dviem puonams negali tarnaut - kūnui ir dūšiai, - jei jau šventa diena"[2].

Daugelis vietinių gyventojų tebeturi labai rūpestingai išsaugotų maldaknygių, giesmynų, Biblijų. Labiau susidėvėjusias noriai dovanojo (įteiktos M. Mažvydo bibliotekos lituanistikos skyriui). Bemaž visi giesmių pateikėjai giedojo iš F. Kuršaičio "Pagerintų giesmių knygų", išleistų 1902, 1907 arba 1914 m.

Iš 1990 m. ekspedicijos metu surinktų giesmių pasirinkti geriausiai giedojusių giesmininkų pavyzdžiai, nes visi pateikėjai, skirtingai nei katalikai, gieda labai stabiliai lokalinės tradicijos atžvilgiu, griežtai paiso giesmynų duotojo tipo, nors pačios giesmės viduje nevengia savaip interpretuoti tekstą. Atrinktos giesmės - šiame krašte dažniausiai giedamos, mokamos beveik visų pateikėjų.

Dabartiniu metu giesmės yra neabejotinai paženklintos vokiečių profesionaliosios muzikos tradicijos. Nors, kolektyviai jas giedant, lietuvininkai stengdavosi išvengti vokiečių muzikai būdingo griežto ritmo stereotipo dar Vydūno laikais. "Gaidos, arba balsai, melodės, buvo imtos iš vokiečių. Bet lietuviai giedodami gaidas netrukus galukais pakeitė, ir tuo pasidarė naujos gaidos. O kartais jau iš pat pradžios savo giesmėms buvo naują gaidą sukūrę"[3].

---

[2] *P. Erna Preikšienė-Dotaitė, g. 1926 m. Šiūparių k., Gargždų vls., Kretingos aps. Dabar gyvena Poškų k., Agluonėnų apyl., Klaipėdos raj. U. Z. Kelmickaitė, V. Balčytytė 1990.*

[3] *Prūsų lietuvių giesmės ir jų giedojimas // Mažosios Lietuvos Lietuvių Šventė su giesmėmis, kalbomis ir dainomis. Klaipėda, 1927, p. 21.*

Kad lietuvininkai skyrė *vokiečių balsą* ir *lietuvių balsą*, byloja A. Dėvilaičio giesmė "Kaip ger man, prieteliau dūšelės". Lietuviškoji giesmės ritmo struktūra 3 4 5 3 ir
4 4 4 4
vokiškoji 3 4 3 5 3 5 3 4 3 4 3, kaip matome, gerokai skiriasi.
4 4 4 4 4 4 4 4 4 4 4
Be to, pastaroji - lyg savotiškas vokiškas lendleris.

"Lietuviai giedodavo iš visos širdies. Todėl visi, kurie tada nueidavo į bažnyčią, būdavo giliai pagauti to širdingo, gražaus ir gailingo giedojimo, kuris žymiai pralenkė vokiečių giedojimą. Ir dažnai vokiečiai gėrėjosi lietuvių giedojimu ir atitinkamai prasitarė tūluose raštuose. Vargonininkai iš lengvo prisitaikindavo žmonėms ir užrašydavo giedamas gaidas. Jos nebūdavo visur tos patios. Ta pati giesmė būdavo vienur vienaip, kitur kitaip, nors dažnai panašiai giedama. Šiandien berods vargonai verčia žmones visus vienaip giedoti"[4].

Pastaroji Vydūno pastaba labai tiksliai apibūdina šiandieninę giedojimo situaciją. Būtent toks pavyzdys būtų M. Krukytės iš Priekulės giedamos giesmės (Nr. 131-134). Jos atspindi vyraujančią tendenciją: griežta melodijos struktūra, menka variantų įvairovė. Visiška priešingybė - Šyškrantės kaimo žvejo A. Dėvilaičio giedojimo maniera. Jo giesmės - it siūbuojantis laivas: laisvai improvizuojamos, kartais net atrodo, jog giesmininkas "pasiklysta" melodijoje. Tačiau tai - senojo lietuvininkų giedojimo, dar nepraradusio intonacinio ryšio su to krašto dainuojamąja tautosaka, bruožas. Iš A. Dėvilaičio kad ir negausiai teužrašyti giesmių pavyzdžiai rodo, kaip liaudies dainininko, giesmininko, surinkimininko sąmonėje išliko lokalinės tradicijos intonacinis žodynas, liaudiška atlikimo maniera, organiškai įsipynusi į evangelikų-liuteronų giesmes.

Dar kompozitorius J. Žilevičius yra pastebėjęs kai kuriuos Mažosios Lietuvos giesmių ir liaudies dainų panašumus:

[4] *Ten pat, p. 21.*

mišrias tonacijas (pvz., mūsų skelbiamoje giesmėje "Sarge tu vėrnasis" gretinamos dvi tonacijos: g-moll ir B-dur), mišrius ritmus (žr. M. Jankaus dainas: "Vai kur nužėgliuos" - $\frac{3}{4}$ $\frac{5}{4}$ $\frac{9}{8}$; Prieš kalną beržai" - $\frac{3}{4}$ $\frac{9}{8}$). Ir šiandieninėms Klaipėdos, Šilutės apylinkėse gyvuojančioms giesmių melodijoms būdingi chromatizmai su ryškia moduliacine trauka ("Čia gul pulkelis kūdikių", "Jau grabas čia"). "Kai Liuterio mokslas ėmė prigyti Mažosios Lietuvos lietuviuose, jie pradėjo susipažinti su choralinėmis giesmėmis, kurios savo būdu ir melodijų forma buvo visiškai svetimos lietuviškai sielai... Lietuvis, būdamas lyrikas, negalėjo susigyventi su tokiu šaltu, išdidžiu, svetimu choralu. Todėl jis, norėdamas savo maldoje atverti sielą Dievui, neiškentė nepanaudojęs savų liaudies melodijų, kurių pačios gražiausios vietos lietuvių sieloje buvo giliai įsmigusios. Šita svetimų choralų transformacija vyko nesąmoningai gilios maldos ekstazėje"[5].

Iš 1990 m. ekspedicijoje užrašytųjų giesmių kaip kitados Prūsų Lietuvoje ypač mėgtos buvo minimos "Didelis praraks", "Pilnos rankos". Pasak Vydūno, "jos pasižymi savo keliančiu galingu gražumu...". Įdomu, jog giesmės "Pilnos rankos", "Ak, tu svieto budavone", "Kaip niekingas, prapuolingas", "Kristus - mano linksmybė" aptinkamos Tilžės superintendento vyskupo V. Hofheinzo 115 choralų rinkinyje, kurį išleido Lietuvių literatūros draugija Tilžėje 1894 m. (knygoje "Giesmių balsai"). Svetimtautį ypač žavėjo lietuviškų giesmių melodinis turtingumas. V. Hofheinco surinktas melodijas po jo mirties Tilžės miesto bažnyčios vargonininkas Vilhelmas Volfas harmonizavo ir parengė spaudai. Jam daug padėjo (o ir kai kurias melodijas harmonizavo) Tilžės

[5] *Žilevičius J. Mažosios Lietuvos liaudies muzikos bruožai // Studia Lituanica I: Mažoji Lietuva. - New York, 1958, p. 268.*

lietuvių parapijos vargonininkas Genys. Pateikiame kelias giesmes iš šio giesmyno, idant jas galėtumėte palyginti su dabar giedamomis tomis pačiomis giesmėmis:

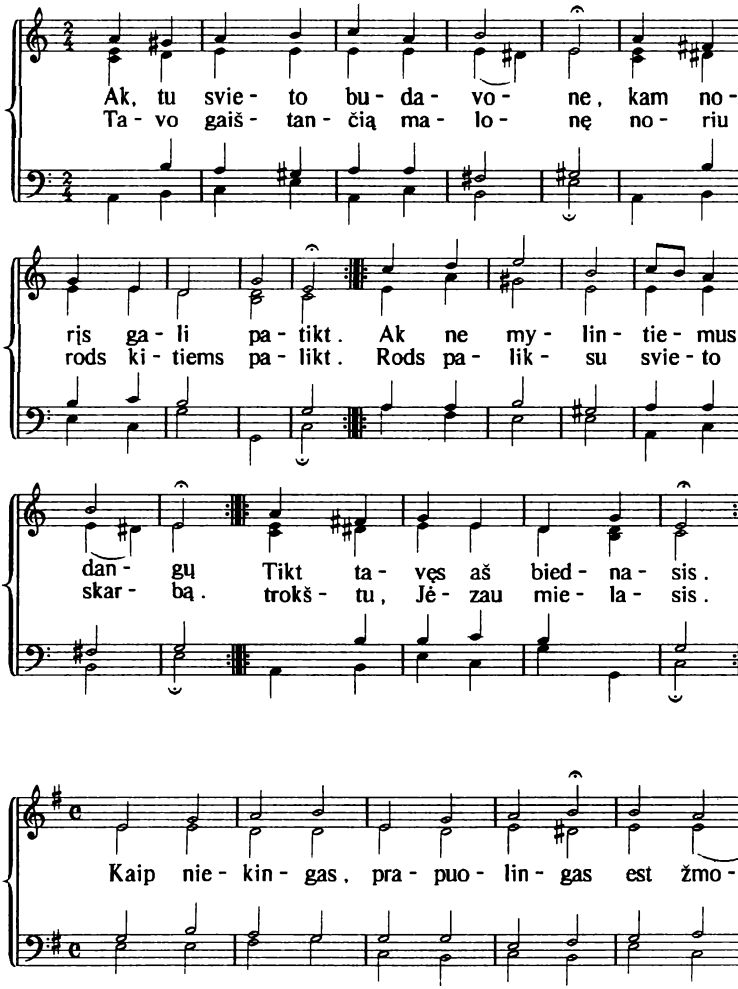

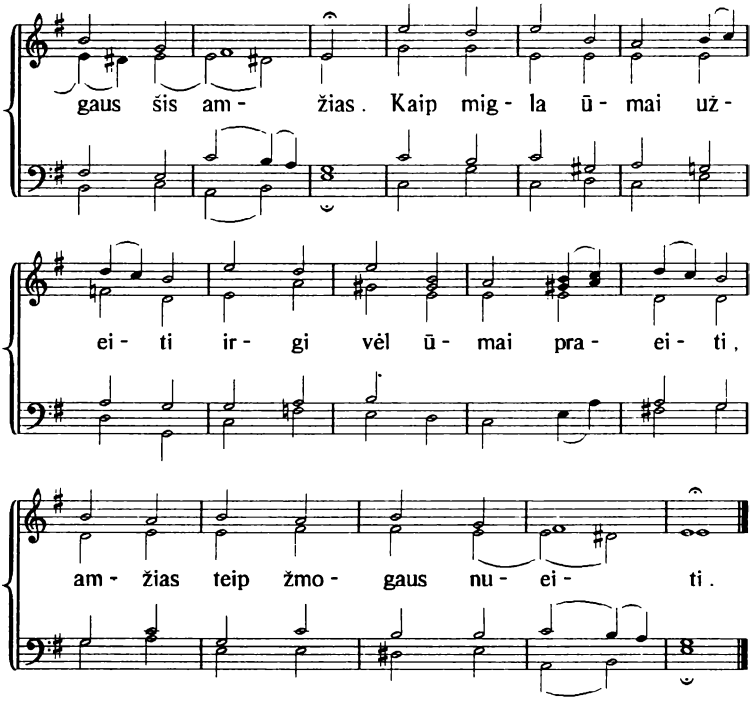

Vertos dėmesio V. Hofheinzo pastabos apie lietuvininkų giedojimą: "Kada lietuvininkų pilna bažnyčia užtraukia "Lieblingschoralus", kaip "Pranašai didis" arba "Pilnos rankos", tai ne tik dreba bažnyčios langai, bet ir kiekvieno besiklausančio širdis (...). Vokiečių choraluose melodijos garsai žygiuoja kaip gvardijos kareiviai parado metu aikštėje koja kojon"[6].

Ir svetimtaučių, ir vietos vargonininkų giesmių harmonizavimas, savotiškas jų struktūrinimas, apibendrinimas pamažu gujo liaudiškąjį giedojimą, o kanonizuoti naujieji giesmynai, šiandien iš kitų pasaulio šalių besiveržiančios naujoviš-

[6] *Ten pat, p. 269.*

kos giesmės ilgainiui gal suteiks evangelikų-liuteronų giesmėms visai kitokią, nebeatpažįstamą spalvą.

Lietuvių tautosakos rankraštyne saugomas Šilutės gydytojo, aktyvaus Klaipėdos krašto tautosakos rinkėjo H. Šoi rankraštis (LTR 2556), kuriame esama ir 16 giesmių. Tačiau suvokti jų visumą sunku, nes yra tik giesmių pavadinimai, o nesant pilnų tekstų, neįmanoma atkurti visą giesmių vaizdą. Savotiškos rekonstrukcijos teko imtis, norint paskelbti tris M. Jankaus giesmes, kurias jis įgiedojo 1935 m. į plokštelę. Iš J. Čiurlionytės iššifruotų melodijų (šiuo metu tų įrašų jau nebėra, nes techninės plokštelių būklė labai prasta) ir fragmentiško teksto užrašymo matyti, jog profesorei buvo gana tolima ir nepažįstama šios rūšies teksto specifika. Be jokios abejonės, atstatant poetinį tekstą pagal giesmyną, gali būti ir ritminių paklaidų, bet šiandien, nesant šios gyvosios tradicijos atstovo, tai padaryti itin sunku ir rizikinga. Įdomu, jog Prūsų Lietuvos bažnytinių giesmių tyrinėtojos D. Pociūtės XVI-XVII a. Prūsų Lietuvos bažnytinių giesmių sąraše[7] aptinkame ir M. Jankaus giedotąją "Niekystės dėl didžiausios".

Skirtingai nuo katalikų tradicijos, kurioje daug giesmių Marijos intencija, evangelikų-liuteronų giesmės dažniausiai skiriamos Šv. Trejybei - Dievui Tėvui, Sūnui ir Šv. Dvasiai. Įdomu, jog nemažai aptiktų giedotųjų visados stengdavosi pažymėti giesmės pobūdį (ryto, vakaro, liaupsės ar kokiai kitai intencijai skirta), dažnas žinojo ir tekstų kūrėjų svetimtaučių pavardes.

Šiame leidinyje pateiktos liuteronų-evangelikų giesmės, giedamos Klaipėdos rajone, atspindi realią šiandien gyvuojančią tradiciją, kurią, be jokios abejonės, įdomu palyginti ir rasti įvairių bendrumų su seniau gyvavusia giedojimo stilistika ir skirtumų nuo jos. Šiuo požiūriu yra itin vertinga

---

[7] ***Pociūtė D.*** *XVI-XVII a. Prūsų Lietuvos bažnytinių giesmių sąrašas// Senosios literatūros žanrai. V., 1992, p. 60.*

D. Pociūtės studija[8], nagrinėjanti Prūsų Lietuvos bažnytinių giesmių kilmę ir pobūdį. Daugybė klausimų - giesmių vertimas iš vokiečių kalbos į lietuvių, melodinio-intonacinio žodyno svetimybės ir savitumai, archaizmai ir naujadarai, - tai vis dar atviras studijų, svarstymų ir atradimų laukas.

Vilija Balčytytė
Zita Kelmickaitė

123. VISI ŽMONĖS TUR NUMIRTI

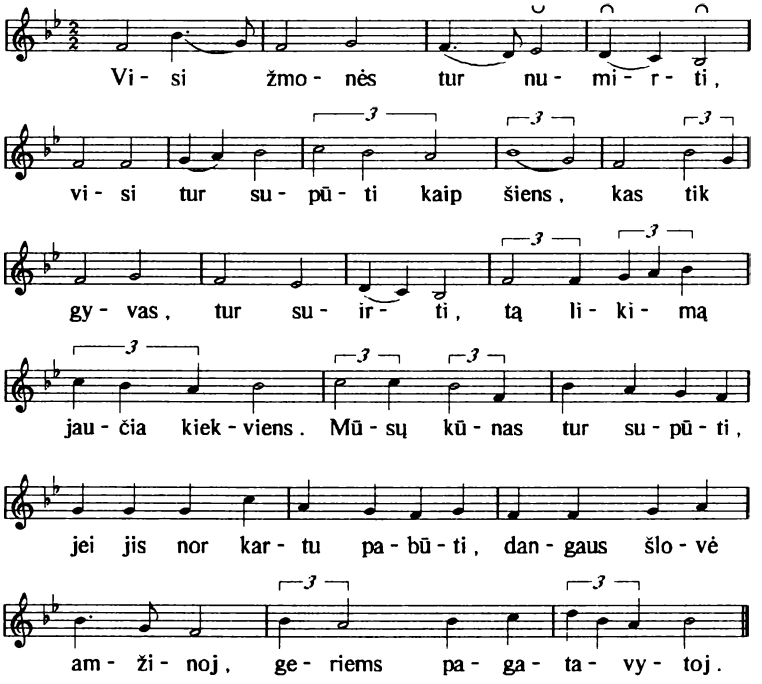

[8] ***Pociūtė D. XVI-XVII a. Prūsų Lietuvos bažnytinių giesmių kilmė ir pobūdis// Senosios literatūros žanrai. P.9-39.***

1. Visi žmonės tur numirti,
Visi tur supūti kaip šiens,
Kas tik gyvas, tur suirti,
Tą likimą jaučia kiekviens.
Mūsų kūnas tur supūti,
Jei jis nor kartu pabūti
Dangaus šlovė amžinoj,
Geriems pagatavytoj.

* 2. Kristus už mane numiręs,
Jo smertis man yra rauda.
Kristus dangų man priskyręs,
Ten nejausu priespaudą.
Todėlei jau linksmybe
Eimi į dangaus grožybę.
Ten regėsu amžinai
Traicę šventąją linksmai.

3. Ten tikra mūsų linksmybė,
Ten tiek tūkstančių dūšių,
Dangaus gavusios šviesybę,
Dievui slūžij su džiaugsmu.
Ten jos lygios kerubinams,
Angelams ir serapinams,
Kurie tą vis giesmę giest:
Švents, švents, šventas Dievas est.

4. Tėvų tėvai ten gyvena
Ir mielieji prarakai,
Ant garbės ten sosto sėda
Šventieji apaštalai.
Ten daug tūkstant tūkstančiųjų
Dūšių, dangun paimtųjų.
Ten mes Dievą liaupsinsim,
Aleliuja girdėsim.

5. Ak Jeruzalės linksmybe,
Kaip tu dūšias linksmini!
Dangiška ak tu šviesybe,
Kaip geruosius garbini!
Čia mes biedni vis smūtnybėj,
O gerieji ten linksmybėj.
Pradest aušti diena ta
Amžinai pagirtina.

6. Dievs jau davė man matyti
Džiaugsmą šitą dangišką.
Nor dangus mane rėdyti
Baltais rūbais, vainiką
Man jau nor garbės uždėti,
Galiu pas Dievą stovėti,
Džiaugtis ir tokiu džiaugsmu,
Nei vienam nežinomu.

7. Čia jau amžinai aš būsiu,
Labą naktį, prieteliau!
Dievs atlygys procę jūsų,
Man įrodytą viernai.
Jau su Dievu jūs, mielieji,
Kūdikėliai, gimdytojai,
Artimieji, jau su Dievu likitės,
Dievs taip jau ir jums padės!

124. JOG TO SVIETO BUDAVONĖ

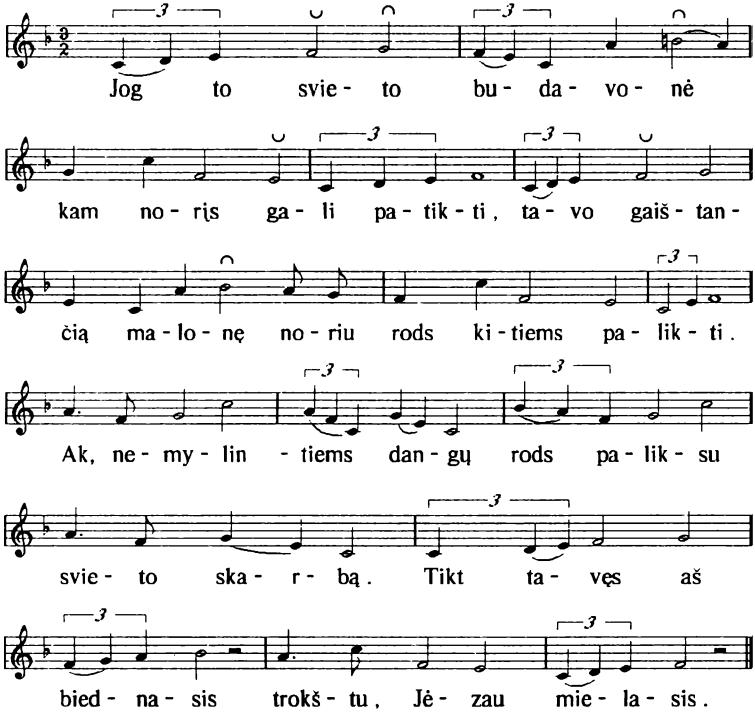

1. Jog to svieto budavonė *
   Kam norįs gali patikti,
   Tavo gaištančią malonę
   Noriu rods kitiems palikti.
   Ak, nemylintiems dangų
   Rods paliksu svieto skarbą.
   Tikt tavęs aš biednasis
   Trokštu, Jėzau mielasis.

2. Tie, kurie darbais pailsta,
Saulei kepinant labai,
To didžiausiai išsiilgsta,
Kad sunkieji jų darbai
Jau iš viso pasiliautų,
Irgi atilsis jie gautų, -
Taip tavęs aš biednasis,
Trokštu, Jėzau mielasis.

3. Ak, kad Jėzaus aš globojams
Kaip tankiai sau velyčiaus,
Jėzaus meilėj ir bučiuojams
Visaip susišildyčiau.
To geresnio aš negeisčiau
Nei su svieto džiaugsmu keisčiau,
Nes tavęs aš biednasis
Trokštu, Jėzau mielasis.

4. Kits manęs dėl tesibasto
Po vilnis ir vandenis
Ir per stroką ar per klastą
Krapštinėdams pinigus,
Išsiilgti aš neliauju,
Tolei Jėzaus dangų gausu.
Tikt tavęs aš biednasis
Trokštu, Jėzau mielasis.

5. Tūkstant kartų aš kalbėjau
Irgi dar vėl tūkstantį,
Mane smertis, kaip norėjau,
Kad valytų vargstantį,
Taipo būtų dūšia mano
Valna nuo smertelno kūno,
Ak, tavęs tikt biednasis
Trokštu, Jėzau mielasis.

6. Ak, ateik, miego broleli,
Smertie, vesk mane grabop.
Jau paleisk savo irklelį,
Vesk mane tikrop kraštop!
Gal tavęs kas nor bijotis,
O tavim aš galiu džiaugtis,
Nes tavęs aš biednasis
Trokštu, Jėzau mielasis.

7. Ak, šiandien kad aš dar gaučiau
Amžių baigt, ak biednasis!
Ak, šiandien kad aš sulaukčiau
Jėzum džiaugtisi užvis!
Tai su angelais aš mielą
Garbinčiau tą Jėzų vieną,
Tikt tavęs aš biednasis
Trokštu, Jėzau mielasis.

8. Bet kadangi, kaip rods noriu,
Taipo pasidžiaugtisi
Čia negaunu, o padoru
Man dar tęst vargus užvis,
Ar tačiau vargą kentėjęs
Ir kantriai jus pergalėjęs,
Tikt tavimi bėdnasis
Džiaugsiuos, Jėzau mielasis.

125. NIEKYSTĖS DĖL DIDŽIAUSIOS

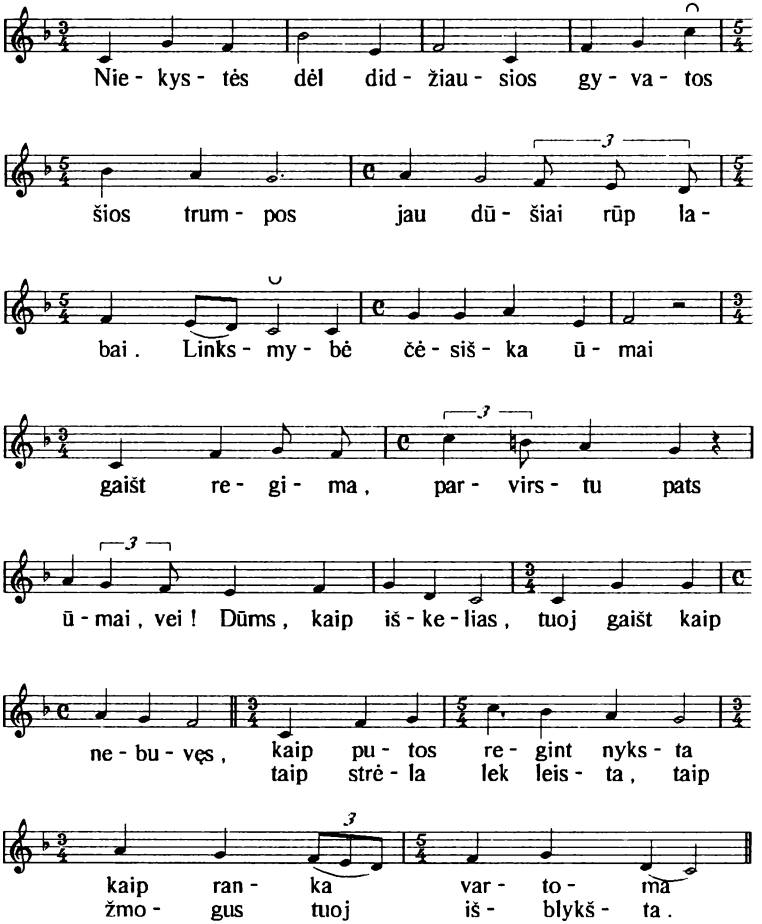

1. Niekystės dėl didžiausios gyvatos šios trumpos*
Jau dūšiai rūp labai. Linksmybė čėsiška ūmai
Gaišt regima, parvirstu pats ūmai, vei!
Dūms, kaip iškelias, tuoj gaišt kaip nebuvęs,
Kaip putos regint nyksta kaip ranka vartoma,
Taip strėla lek leista, taip žmogus tuoj išblykšta.

2. Tačiau esme vivi apjakę ir akli,
Tai regime per vieką. Šiuo svietu tikimės,
Lyg jau čia būt turės mums vieta amžina.
Tas ugnia ir karais garbės geidž su turtais,
Nei kankinamas tol yra, kol ant jo mirusio,
Visų pasotinto, užkastos žemės byra.

3. Paikystė niekada gana pamatoma,
Mums kaip ir nieks dangus. Dvarus čia pakuriam,
Menkai bet rūpinam apie tikrus namus.
Priimkim išmintį, ieškokim jau visi
Ten amžiną dangaus dvarą, kur be visų vargų
Bus dūšia su džiaugsmu, nei smertis ją pravara.

4. Skubiai jau kelkimės, jau pusė yr nakties.
Tusgen kas į vartus, test lempos gatavos,
Aliejum pripiltos, - tikrai jaunikis bus.
Eikš, Jėzau mielasis, tu mums linksmintojis,
Duok gataviems mums būti. Čia vieni tikt vargai,
Ten džiaugsmas amžinai, kurs niekad tur pražūti.

126. KAIP NIEKINGAS, PRAPUOLINGAS

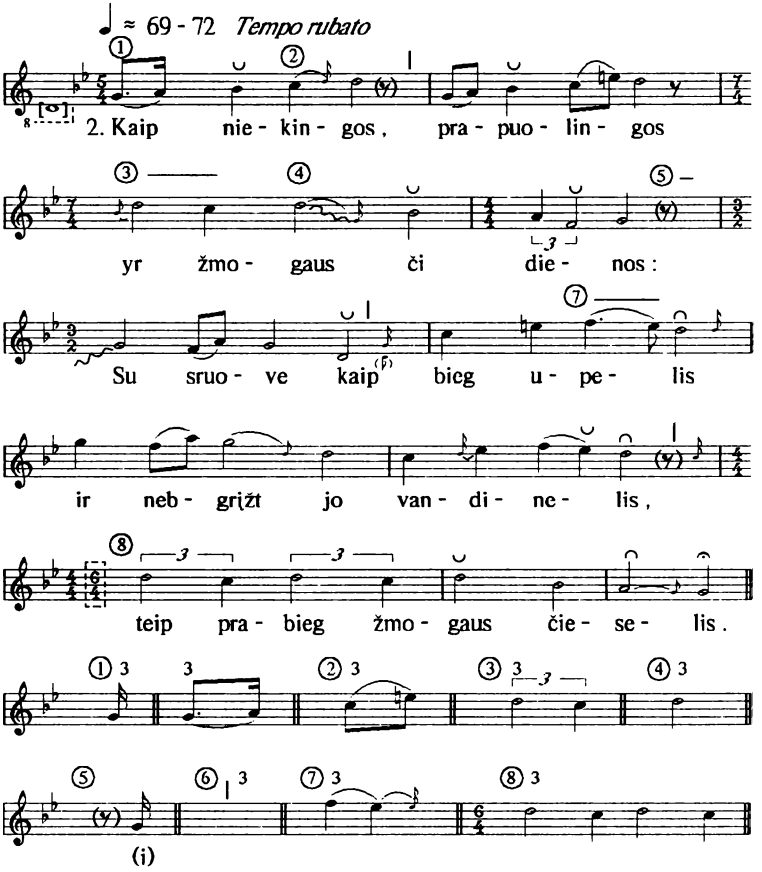

1. Kaip niekingas, prapuolingas
   Est žmogaus šis amžius:
   Kaip migla ūmai užeiti
   Irgi vėl ūmai praeiti,
   Amžius taip žmogaus nueiti.

2. Kaip niekingos, prapuolingos
Yr žmuogaus či dienos:
Su sruove kaip bieg upelis
Ir nebgrįžt jo vandinelis,
Teip prabieg žmogaus čieselis.

3. Kaip niekingas, prapuolingas
Yr žmuogaus čion džiaugsmas:
Dieną kaip naktis pravaro,
Po pakajaus gaunam karą,
Gals teip džiaugsmui pasidaro.

4. Kaip niekingas, prapuolingas
Est žmogaus gražumas:
Kaip dabar čia žyd žolele,
O tuojaus pavyst kvietkele,
Taip žmuogaus praeit gražnele.

5. Kaip niekingas, prapuolingas
Est žmogaus gilukis:
Kulkos taip nestov ant vietos,
Ritas šen oi ten padėtos,
Taip žmogaus gilukis mėtos.

6. Kaip niekingas, prapuolingas
Est žmogaus didumas:
Kurs dar vakar didis buvęs,
Tas veiz šiandien jau pargriuvęs,
Ir didumas jo supuvęs.

7. Kaip niekingas, prapuolingas
Est žmogaus drūtumas:
Tas, kurs vakar pergalėjo,
Sylą kaip ir liūts turėjo,
Šiandien vei graban suėjo.

8. Kaip niekingas, prapuolingas
Est žmogaus išmanyms:
Kam dabar žinot daug duota,
Išmintis privėnčiavota,
Gal beveik išeit iš prota.

9. Kaip niekingas, prapuolingas
Est žmogaus dūmojims:
Kad kaszin kas ką iš raštų,
Kožnas garbint jį paprastų,
Tikt paskui jį, oi, pakastų.*

10. Kaip niekingas, prapuolingas
Est žmogaus puikumas!
Mirt tur kas ir puikavoja,
Brangiausius rūbus nešioja,
Smertis nei puikių netboja.

11. Kaip niekingas, prapuolingas
Est žmogaus valdžiojims!
Mirt tur ir didieji ponai,
Žemių ir žmonių valdonai,
Smerties yr jie dadūnai.

12. Kaip niekingas, prapuolingas
Est žmogaus čia skarbas!
Lobiai gal beveik sudegti,
Gal kas žin dar kam jie tekti,
Turtą gal neturts pasekti.

127. KUR RANDA DŪŠELĖ

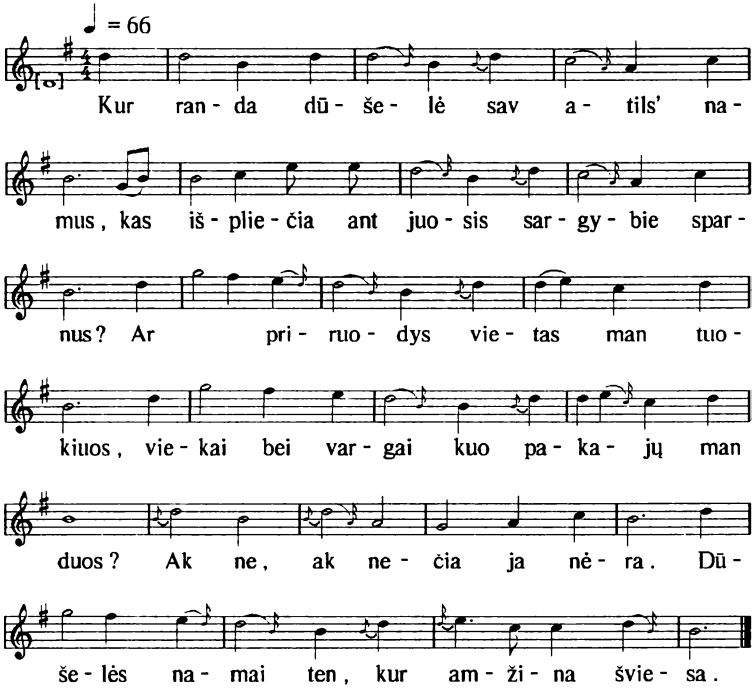

Kur randa dūšelė
Sav atils' namus,
Kas išpliečia ant juosis
Sargybie sparnus?
Ar priruodys vietas man tokiuos,
Viekai bei vargai kuo pakajų man duos?
Ak ne, ak ne - čia ja niera.
Dūšelės namai ten,
Kur amžina šviesa.

128. KAIP GER MAN, PRIETELIAU DŪŠELĖS

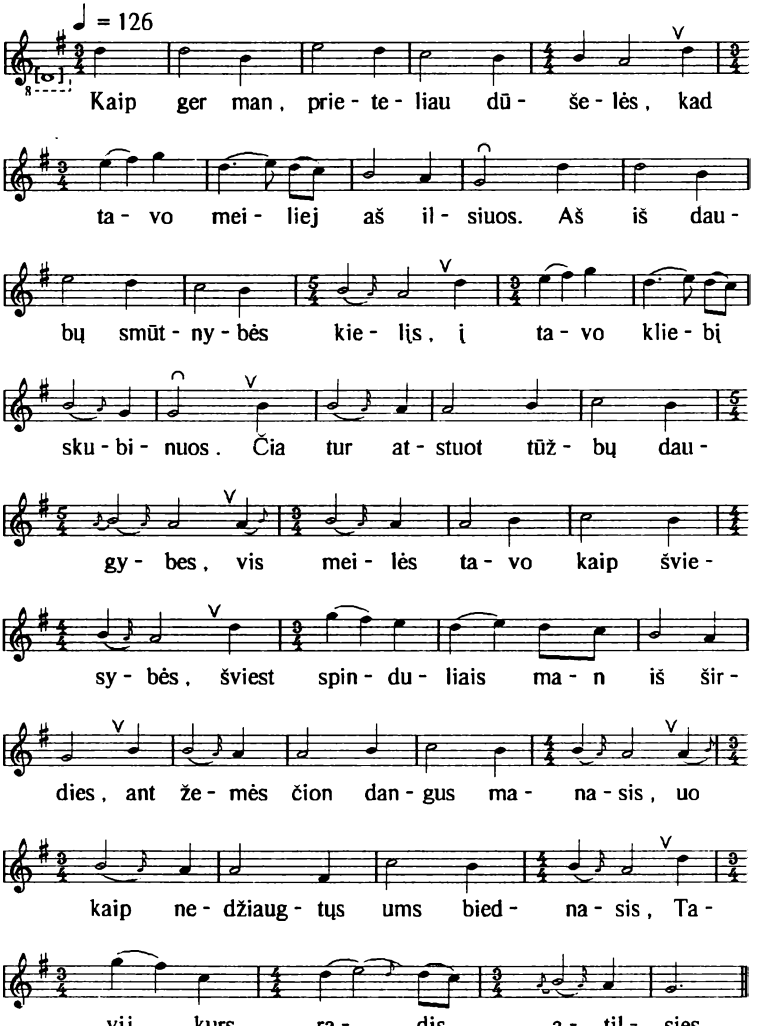

1. Kaip ger man, prieteliau dūšelės,
Kad tavo meiliej aš ilsiuos.
Aš, iš daubų smūtnybės kielįs,
Į tavo kliebį skubinuos.
Čia tur atstuot tūžbų daugybes
Vis meilės tavo kaip šviesybės -
Šviest spinduliais man iš širdies.
Ant žemės čion dangus manasis -
Uo kaip nedžiaugtųs ūms biednasis,
Tavij kurs radįs atilsies.

* 2. Mane sviets tegir ar tepeikia,
Aš juom visai nišsitikiu,
Kačiaig jis meilės man priteikia
Su veidu meilingiausiuoju.
Tavij linksma dūšia manoji,
Nes meilėje tu ją globoji,
Kad ji tavęsp eit verkdama.
Ką man darys piktums piktųjų,
Kad tvanuose vargų baisiųjų
Tu man priduodi inkarą.

3. Kad Moiziešius tiesos jau spausti,
Zokans kad grauja prieš mane,
Velns ir pekla kad praded gausti,
Keliuos tikėdams pas tave.
Slepiuos čia į ronas tavąsias,
Randu čia įlandas tikrąsias.
Keikimai man čia nežaiboj.
Jei viskas kyl mane baugyti,
Tu mans! Kas gal pramižudyti?
Juk tavo meilė už mi stoj.

4. Jei per pūsčias mane vadžioji,
Vadžiok, - juk prie tavęs glaudžiuos.
Mane iš debesių vitoji
Srovėms ir girdai iš olos.
Test man dyvniausia ta kelionė,
Jos bals vien meile bei žegnone,
Kad tu tikt prie manęs esi.
Ką tu teikies šlove dabyti,
Per saulę bei žvaigždes statyti,
Tą tu pirmjaus žemyn vedi.

5. Kitiems test smertės kels baugiausias,
Man ne! Nes man širdis visa
Tavij, man gyvastie saldžiausias,
Gul amžinai ir visada.
Ar kelio galo kas pabūgsta,
Razbajaus kurs dauboms ištrūksta
Ir rand pakajų tikrąjį.
Taigi aš linksmai iš čia keliausiu,
Nes tuom iš pūsčių nusigausu
Į tavo amžną atilsį.

6. Ak, kaip man, prieteliau dūšelės,
Taip ger, kad aš laikau tave!
Dieve, tu gaivestis širdelės,
Tad gandin velns ir vargs mane.
Duok tokio atilsies saldumą
Man pagal tavo meilingumą
Jaust kaip dangaus ragavimą.
Vilionės svieto jau nebosu,
Tikt Jėzum vienu aš džiaugiuosu.
Ak, džiaugsmas! Jėzus mans yra.

128a

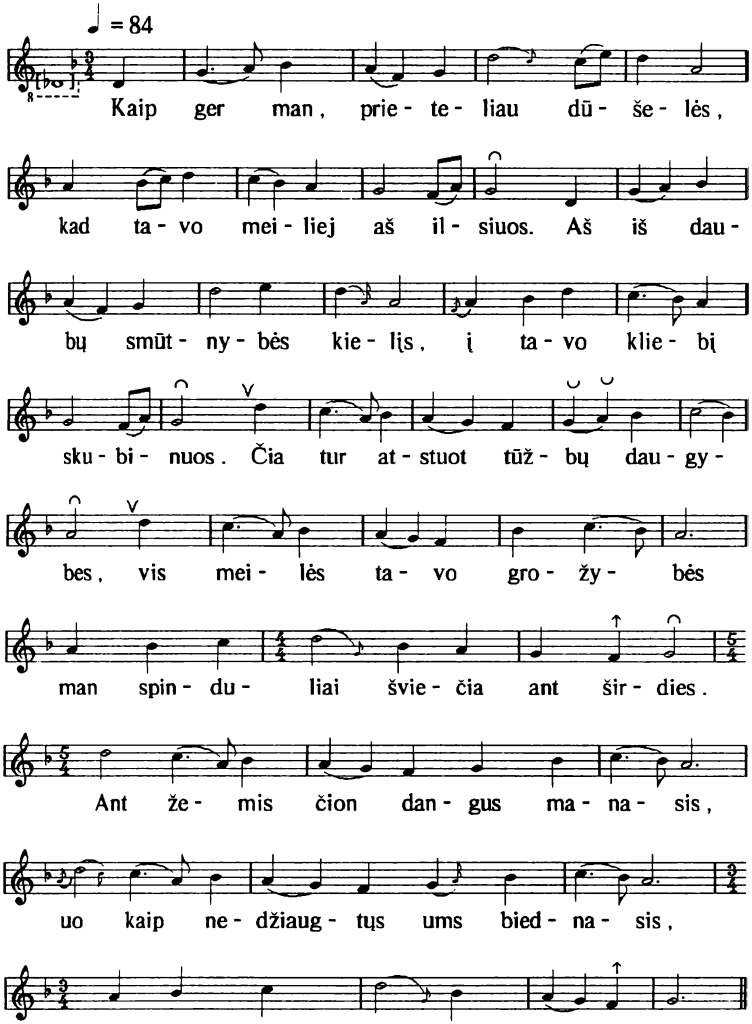
♩ = 84
Kaip ger man, prie- te- liau dū- še- lės,
kad ta- vo mei- liej aš il- siuos. Aš iš dau-
bų smūt- ny- bės kie- lis, į ta- vo klie- bį
sku- bi- nuos. Čia tur at- stuot tūž- bų dau- gy-
bes, vis mei- lės ta- vo gro- žy- bės
man spin- du- liai švie- čia ant šir- dies.
Ant že- mis čion dan- gus ma- na- sis,
uo kaip ne- džiaug- tųs ums bied- na- sis,
Ta- vij kurs ra- dis a- til- sies.

129. PAKELKIM AIDĄ SKAMBANČĮ

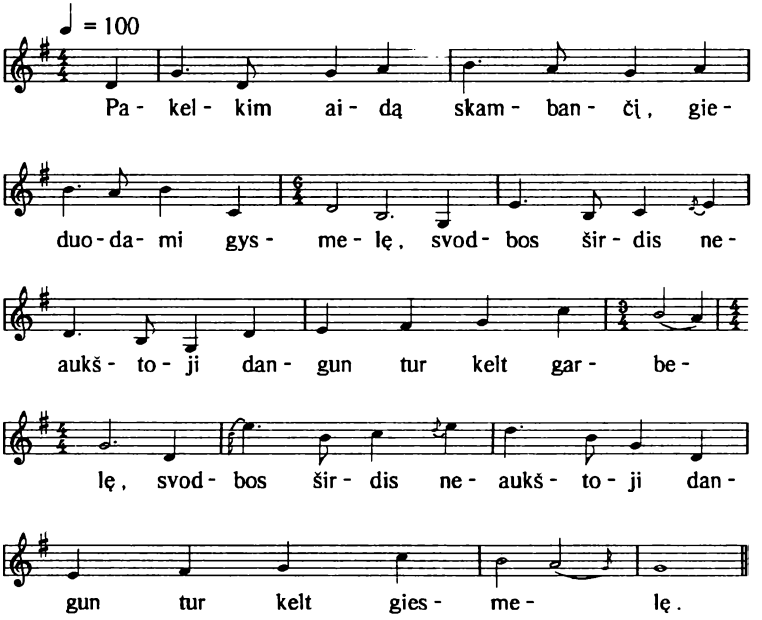

Pakelkim aidą skambančį,
Gieduodami gysmelę,
Svodbos širdis neaukštoji
Dangun tur kilt garbelę,
Svodbos širdis neaukštoji
Dangun tur kilt giesmelę.

130. TAIGI IMK MANO RANKĄ IR VESK MANE

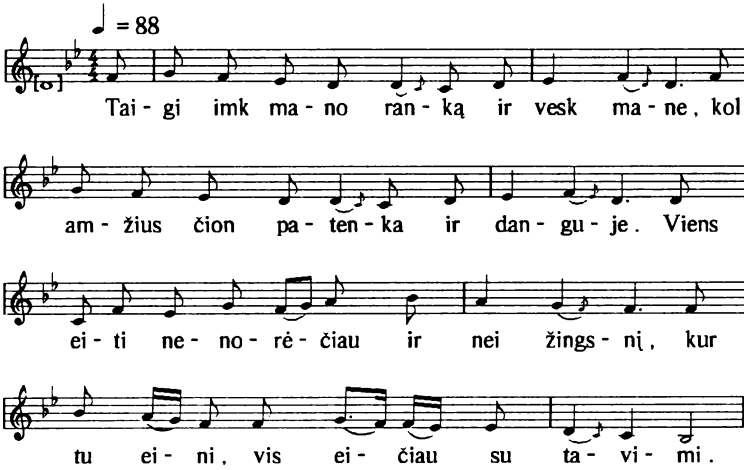

1. Taigi imk mano ranką ir vesk mane,
   Kol amžius čion patenka ir danguje.
   Viens eiti nenorėčiau ir nei žingsnį,
   Kur tu eini, vis eičiau su tavimi.

2. Į locką maloningą įglausk mane,
   Duok širdį pakajingą džiaugsme ir varge.
   Ilsėties duok prie kojų kaip kūdikiui.
   Aš nieko neatboju, tik Tau tikiu.

3. Kad ir nei joks jautimas linksmink mane,
   Gers Tavo est vedimas ir naktyje.
   Taigi imk mano ranką ir vesk mane,
   Kol amžias čia patenka ir danguje.

131. JAU GRABAS ČIA

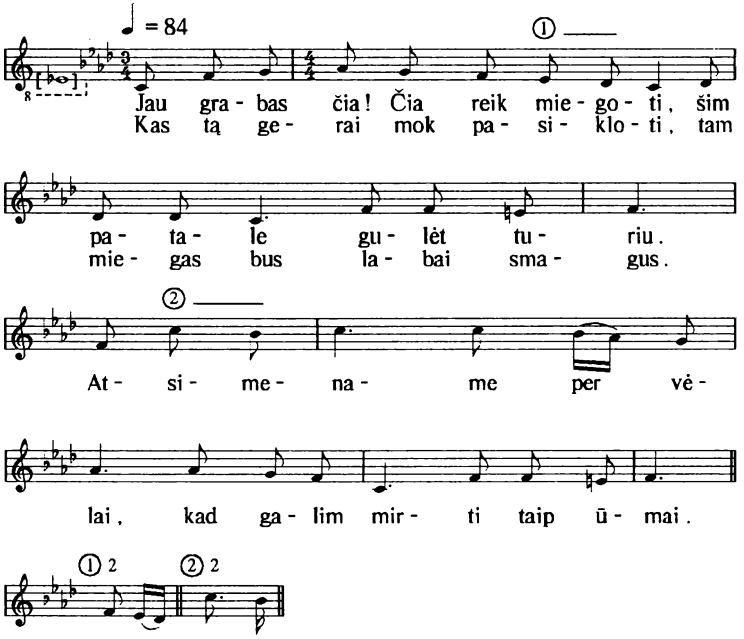

1. Jau grabas čia! Čia reik miegoti,
   Šim patale gulėt turiu.
   Kas tą gerai mok pasikloti,
   Tam miegas bus labai smagus.
   Atsimename per vėlai,
   Kad galim mirti taip ūmai.

2. Jau grabas čia! Tur būt sakyta,
   Kur einama, kur žengiama.
   Svieto troba gražiai taisyta,
   Bet valandėlei žyčyta.
   Čia įsitvert norėdami,
   Veik laukan esme varomi.

3. Jau grabas čia! Ir kūdikėlis
Užgimęs vos ant svieto šio
Ir kartais smaugiams nabagėlis
Nuo gyvastės neprietelio.
Jis be skirtuma smaug visus -
Ar augus, ar nužaugusius.

132. SARGE TU VIERNASIS

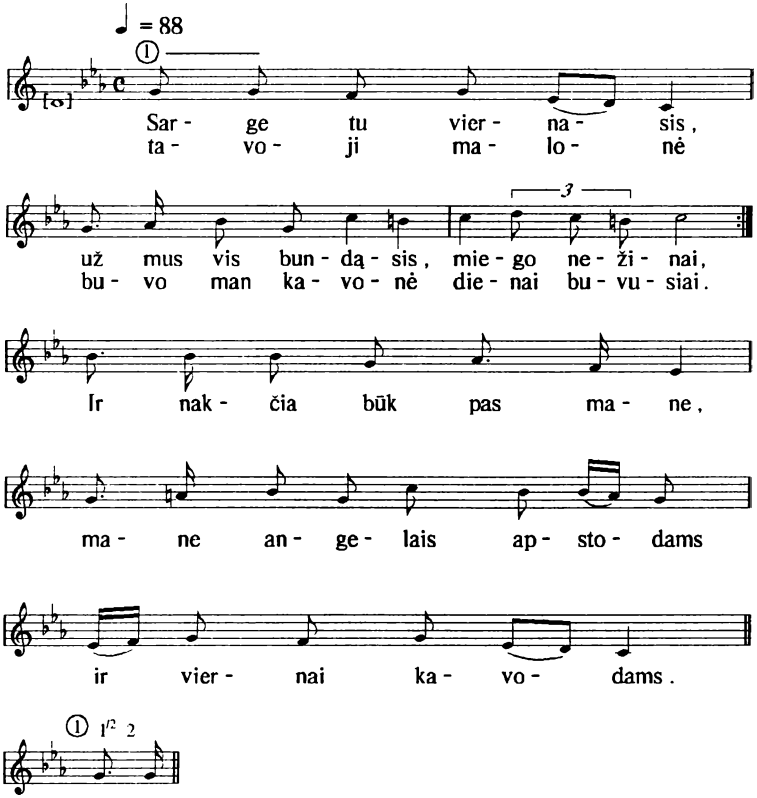

1. Sarge tu viernasis,
   Už mus vis bundąsis,
   Miego nežinai,
   Tavoji malonė
   Buvo man kavonė
   Dienai buvusiai.
   Ir nakčia būk pas mane,
   Mane angelais apstodams
   Ir viernai kavodams.

2. Globk mus iš aukštybės
   Nuo piktų piktybės
   Meile tėviška,
   Griekus nerokuoki,
   Bet meilingai duoki
   Griekų atlaidą.
   Tėve, tas tavo sūnus
   Per savo mūkų daugybę
   Pelnė mums valnybę.

3. Gint namus manųjų
   Nuo bėdų sunkiųjų
   Jie muma yra.
   Denk mus, mielas Pone,
   Tėviška malone
   Bei savo ranka.
   Tu manim, o aš tavim,
   Tavęs skirtis nesiduosiu,
   Bet saldžiai miegosiu.

4. Eikš, užverk kamarą,
Vis, kas bėdą dara,
Pravaryk atstu,
Mane nabagėlį
Imk kaip vištytėlį
Po savo sparnu.
Eikš, užklok, mane kavok!
Kas taip velinio atbotų,
Kad ir išsižiotų?

5. O jei mano lova
Būtų smerties grova,
Man su šia nakčia
Jei man mirt reikėtų
Ir taipo norėtų
Tavoji valia,
Valios tos nesiginu,
Bile žaizdos Jėzaus būtų,
Mirdams nepražūsiu.

6. Jau ketu nutilti,
Teikis susimilti
An manęs.
Dieve, dūmi tau gyvatą,
Dūšią bei sveikatą,
Sergėk tu mane.
Kūną šį jei budysi,
Kaip mane ik šiol prikėlei,
Rūpysi tu vėlei.

133. AIK, DŪŠEL, AN GOLGOTA

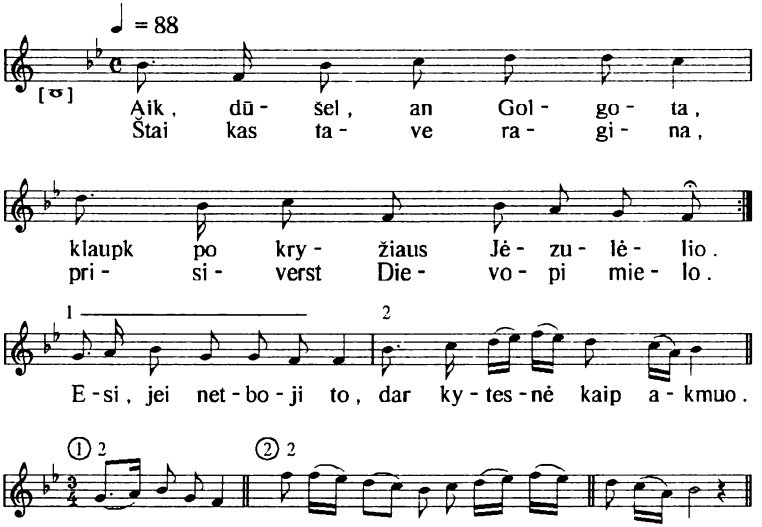

1. Aik, dūšel, an Golgota,
   Klaupk po kryžiaus Jėzulėlio.
   Štai kas tave ragina
   Prisiverst Dievopi mielo.
   Esi, jei netboji to,
   Dar kytesnė kaip akmuo.

2. Tarp dangaus bei žemės štai
   Jėzus kruvins pakabintas:
   Su srove varv jo kraujai,
   Štai juk visas sudraskytas!
   Mūkų mūkas tur jis kęst,
   Jau antai ir miręs est.

3. Nekalts Dievo avinėli,
Aš tatai buvau iškilęs,
O tu savo meilės dėl
Ant manęs tikt susimylęs.
Save kryžiavodinai,
Kad nežūčiau niekadai.

* 4. Jėzau švents be nuotarties!
Savo meilės aš stebjosu.
Žvelk nuo kryžiaus ant manęs,
Kaip tavęs dėl aš gailiosu.
Tavo širdis kruvina
Man didžiausia yr smūtka.

5. Už tavąsias tas mūkas
Kas atpildyt tau galėtų?
Aš tavęs taip mylimas,
Kad tav duočiau tūkstant svietų,
Ak, tai dar nebūt gana
Tikt už tulžies gėrimą.

6. Bet žinau, ko meiliji,
Aš tav savo širdį duosu.
Aš po tavo kryžiumi,
Kolei gyvas, krutuliosu.
Ar man kęst, ar mirt reikės,
Mudu skirti nieks galės.

7. Tavo ronų bei širdies
Testie atviras gilumas,
Čionai slėpsuos, kad norės
Mane tremt bėdų smarkumas.
Kaipo elnį trokštantį
Čion mane pagirdysi.

8. Mano norus kryžiavok,
Svietą duok nieku laikyti,
Jėzau brangus, duovanok
Visada tave matyti,
Versk mi varge dyvinai,
Ale tikt išganomai.

9. Duok, kad man ir mirt reikės,
Žaizdos tavo įsikasti:
Niekur mane negalės,
Kaip tik čionai smertis rasti.
Kur čia kloj sa patalą,
Gal sakyt: jau atlikta.

134. PILNOS RANKOS

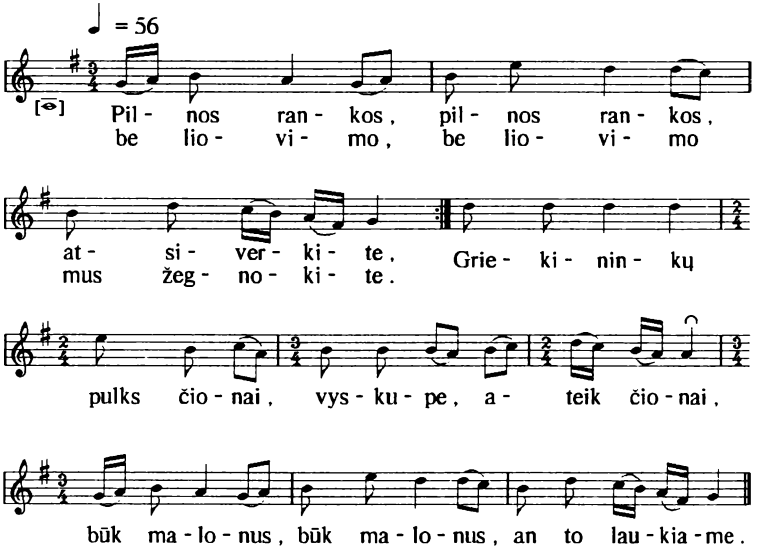

1. Pilnos rankos, pilnos rankos, atsiverkite,
   Be liovimo, be liovimo mus žegnokite.
   Griekininkų pulks čionai, vyskupe, ateik čionai,
   Būk malonus, an to laukiame.

2. Ak, kad gautum, ak, kad gautum širdis tikinčias,
   Kad pasduotum, kad pasduotum valiai Viešpaties.
   Jeib būtum išganyti per jo kraują brangųjį,
   Užtekiek mums, užtekiek mums tu, aušros žvaigždė.

135. KRISTUS - MANO LINKSMYBĖ

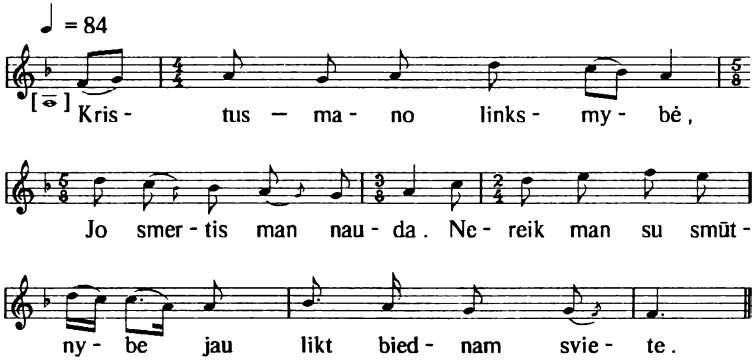

1. Kristus - mano linksmybė,
   Jo smertis man nauda.
   Nereik man su smūtnybe
   Jau likt biednam sviete.

2. Pas Jėzų mirdams eini,
   Savo brolį mielą,
   Irgi su džiaugsmu liekmi
   Vierningą šį svietą.

3. Dabar aš pergalėjau
Biedas, smertį, peklą,
Dabar ant jo laimėjau
Kristaus brangią mūką.

4. Kaip jau merdėt pradėsiu
Ir kęst smerties mūkas,
Kalbėt kaip negalėsiu,
Kristau, linksmink biedną.

5. Kaip jau pradės sutirpti
Širdis man kaip žvakė
Ir mislys jau suirti,
Tai priimk mano dvasią.

6. Kristau, duok Tavo tvertis
Man mūką kruviną
Ir visados tik džiaugtis
Linksmybe amžina.

7. Kristau, duok taip užmigti
Man Tavo ronose.
Negal man sviets patikti:
Buvau čia bėdose.

8. Galėsiu ten tik džiaugtis
Aš Dievui ant garbės,
Visi vargai tur liauties
Locka Kristaus dvasės.

136. DIDELIS PRARAKE, MANO ŠIRDELE

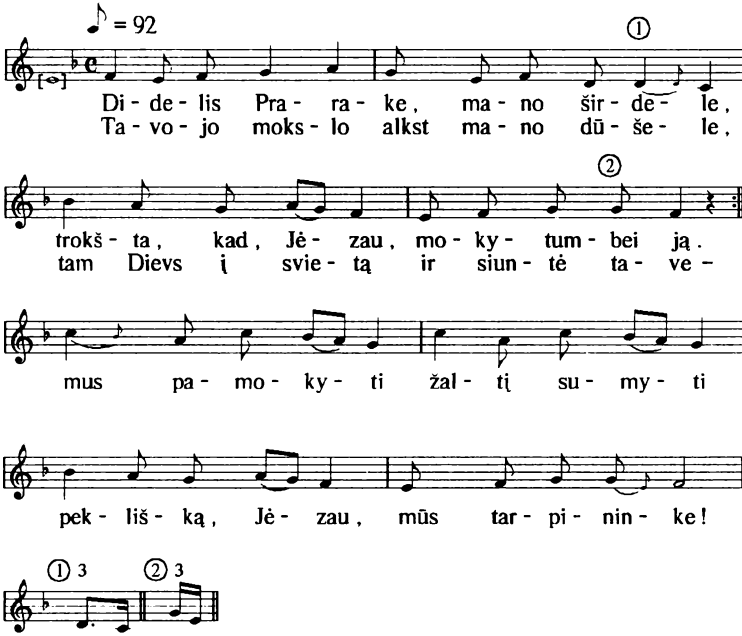

1. Didelis Prarake, mano širdele
   Trokšta, kad, Jėzau, mokytumbei ją.
   Tavojo mokslo alkst mano dūšele,
   Tam Tėvs į svietą ir siuntė tave -
   Mus pamokyti žaltį sumyti peklišką,
   Jėzau, mūs tarpininke!

2. Vyskupas amžinas, vis aš dūmoju
   Vei ant tavęs tikt, mylėdams tave.
   Aš tave širdyje savo nešioju,
   Jėzau, sav tikrai pašventink tu ją.
   Mans užtarėja, mans geradėja,
   Tėvo po dešine melsk už mane!

3. Šlovnas karaliau, taip garbysim tavo
Vardą mes, tavo paduonai vierni.
Brangiu krauju vadavai tu mus savo,
Tavo dabar jau mes ėsam macni.
Jėzau šlovniausias, pon' garbingiausias,
Tu, ak, apgink mus, mūs pons tu esi.

4. Taigi giedosu, kaip tik įmanysu,
Aš, krikščionis, juk tylėt negaliu.
Kristau, tave aš karalium vadysu,
Kol tikt ant svieto čion gyvas esu.
Tav, duok, įtikčiau, duok, kad užmigčiau,
Mirčiau giedodams geruų smerčiu.

137. DAR RUIMOS JĖZAUS EST SVETLYČIOJE

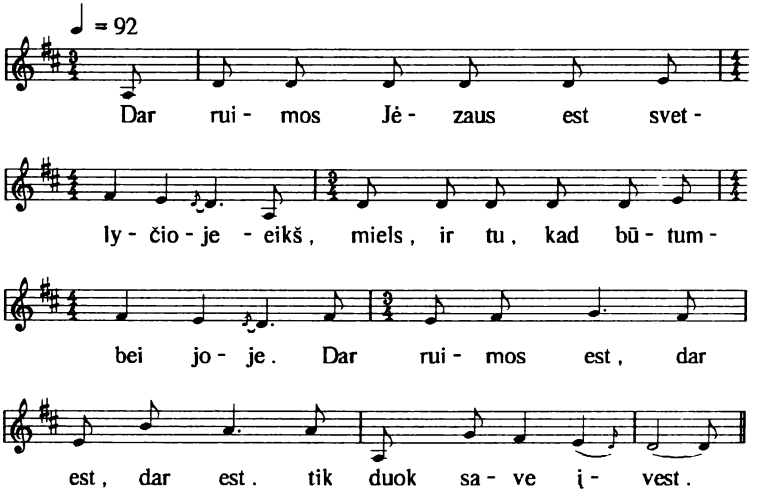

1. Dar ruimos Jėzaus est svetlyčioje -
   Eikš, miels, ir tu, kad būtumbei joje.
   Dar ruimos est, dar est, dar est,
   Tik duok save įvest.

2. Jau leidžias saulė, veik naktis bus čia -
   Girdėk, kaip Pons meilingai kvėč tave.
   Dar ruimos est, dar est, dar est,
   Tik duok save įvest.

3. Pulkai jau Jėzų liaupsina didi,
   Eikš tad ir tu pas Išganytoją.
   Dar ruimos est, dar est, dar est,
   Tik duok save įvest.

4. Kai sapnas nėr apvieryt iš teisos,
   Jei pavėlosi, tau nebus ruimos,
   Tau nebebus, nebus, nebus,
   Tau ruimos nebebus.

138. SENASIS METS PRAŠOKO JAU

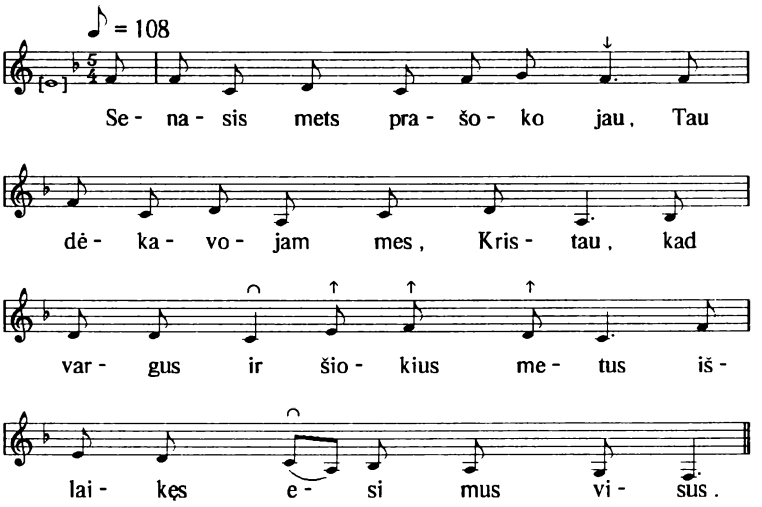

1. Senasis mets prašoko jau,
   Tau dėkavojam mes, Kristau,
   Kad vargus ir šiokius metus
   Išlaikęs esi mus visus.

2. Ak amžinas Sūnau, Tavi
   Visi pakarniai meldžiame:
   Sargyboj savo mus laikyk,
   Toliaus nuo pikto išganyk.

3. Jeib ir šį met' tą naująjį
   Tave liaupsintumbem visi,
   Mus savo išklausyk varde,
   Ant amen amen tarkime.

139. ŠVENTA DVASIA, MUS APLANKYK

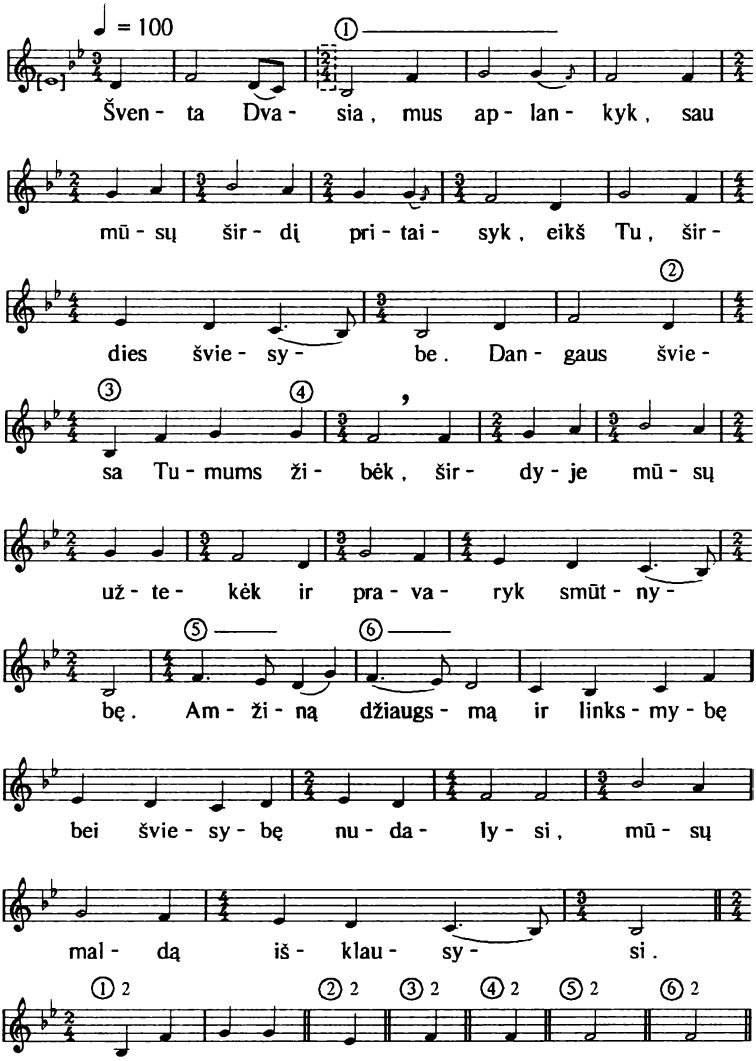

1. Šventa Dvasia, mus aplankyk,
Sau mūsų širdį pritaisyk,
Eikš Tu, širdies šviesybe.
Dangaus šviesa Tu mums žibėk,
Širdyje mūsų užtekėk
Ir pravaryk smūtnybę.
Amžiną džiaugsmą ir linksmybę
Bei šviesybę nudalysi,
Mūsų maldą išklausysi.

2. Tu visos išminties versmė,
Kuri tu viernųjų dūšią
Žinai gražiai gaivinti,
Kad mes viernos vienybėje
Kožną galėtum šiam sviete
Tavo žodį mokinti.
Tu mus biednus pritaisysi
Ir mokysi Tau klausyti,
Tavo garbę apsakyti.

140. AŠ ŠTAI PAS GRABĄ TAVO

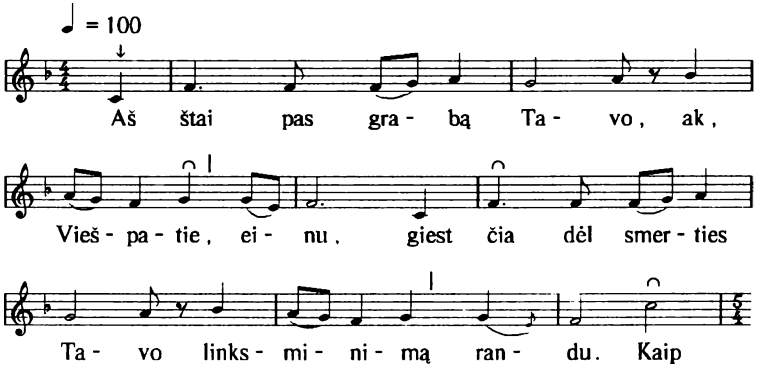

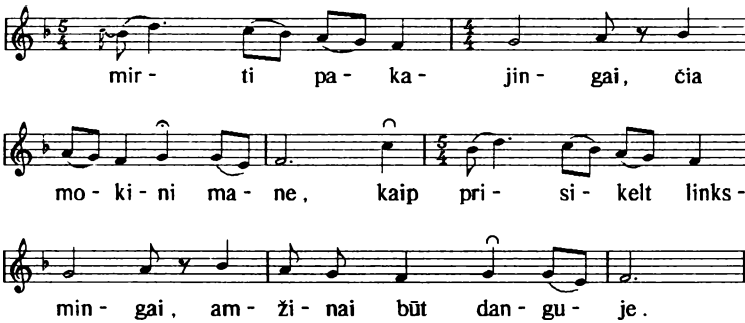

1. Aš štai pas grabą Tavo,
   Ak, Viešpatie, einu.
   Giest čia dėl smerties Tavo
   Linksminimą randu.
   Kaip mirti pakajingai
   Čia mokini mane,
   Kaip prisikelt linksmingai,
   Amžinai būt danguje.

2. Tu žemėj pats gulėjęs
   Ir man tą pašventei.
   Jeibs mirtis kad atėjęs,
   Aš eičiau gult drąsiai.
   Juk man nereik bijoti,
   Kaip man tavęs likta,
   Kas žemės žemei duoti -
   Tavoji ji visa.

141. IŠ DANGAUS ATEIMI AUKŠTŲ

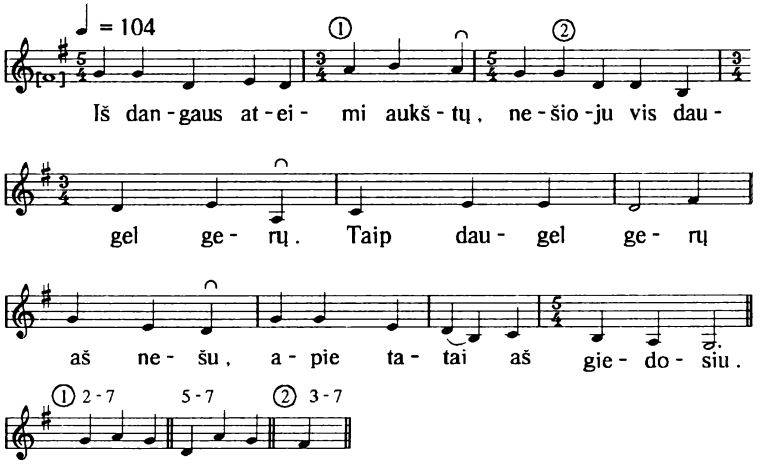

1. Iš dangaus ateimi aukštų,
   Nešioju vis daugel gerų.
   Taip daugel gerų aš nešu,
   Apie tatai aš giedosiu.

2. Bernėlis ėst jums užgimęs
   Išgi mergos čysčiausiosios.
   Bėrnėlis ėsti tai gražus,
   Jūsų linksmybė jisai bus.

3. Tas ėst Kristus mūsų Dėvas,
   Kurs gelbst jus iš kožnos bėdos.
   Jūsų dūšias jis išganys,
   Nug visų griekų apčystys.

4. Jis atneš jums išganymą,
   Nug Tėvo pagatavytą,
   Jei jūs su mumis danguje
   Gyventumbet linksmybėje.

5. Pažinkit nu tikrai ženklus,
Jo prakartą ir vystyklus.
Čionai rasit tą padėtą,
Kursai visą svietą valdo.

6. Todėl linksmi visi būkiam,
Su ganančiais tenai eikiam.
Veizdėkim, ką davė Dievas,
Kokias su sūnum dovanas.

7. Dabok - ten, ak, mano dūšia
Gul aname prakarte.
Kieno gražus tas vaikelis
Est mylasis Jėzulėlis.

142. DIEVS YRA MEILĖ, MANE JIS GANO

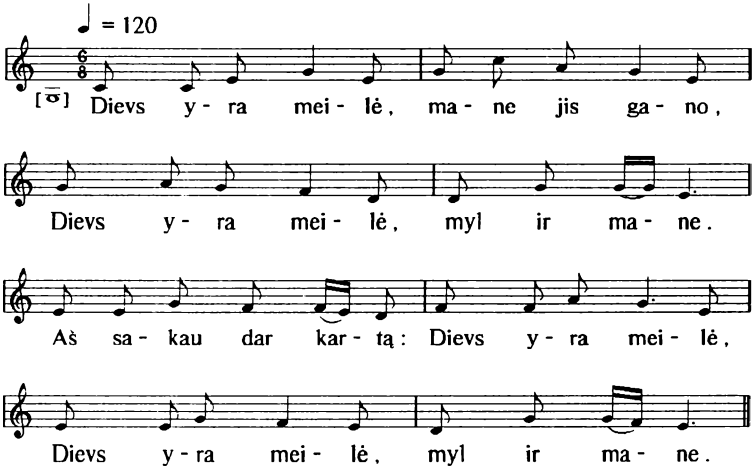

1. Dievs yra meilė, mane jis gano,
   Dievs yra meilė, myl ir mane.
   Aš sakau dar kartą:
   Dievs yra meilė, Dievs yra meilė,
   Myl ir mane.

2. Gulėjau ryšiuos piktųjų griekų,
   Išvalnyt nėjo ryšiai drūti.
   Todėl darkart sakau:
   Dievs yra meilė, Dievs yra meilė,
   Jis myl mane.

3. Gulėjau smerty išgąsty velnio,
   Gulėjau smerty griekų.
   Todėl darkart sakau:
   Dievs yra meilė, Dievs yra meilė,
   Jis myl mane.

4. Gi siuntė Jėzų, savo sūnelį,
   Jis siuntė Jėzų valnyt mane.
   Todėl darkart sakau:
   Dievs yra meilė, Dievs yra meilė,
   Jis myl mane.

5. Jėzus manasis davęs apierai
   Mano didžiausias griekų skolas.
   Todėl darkart sakau:
   Dievs yra meilė, Dievs yra meilė,
   Jis myl mane.

6. Mane jis kvietė žodžiu malonės,
Mane jis kvietė Dvasia šventa.
Todėl darkart sakau:
Dievs yra meilė, Dievs yra meilė,
Jis myl mane.

7. Žodis malonės yr mano valgis,
Žodis malonės - saldus gėrims.
Todėl darkart sakau:
Dievs yra meilė, Dievs yra meilė,
Jis myl mane.

8. Saldžiausia meilė - versmė malonės,
Saldžiausia meilė - dūšių džiaugsmas.
Todėl darkart sakau:
Dievs yra meilė, Dievs yra meilė,
Jis myl mane.

9. Gydai, ak, meile ronas manąsias,
Nuramdai meile bėdas mano.
Todėl darkart sakau:
Dievs yra meilė, Dievs yra meilė,
Jis myl mane.

10. Tu duodi džiaugsmą silpnai dūšelei,
Pakajų duodi mano širdžiai.
Todėl darkart sakau:
Dievs yra meilė, Dievs yra meilė,
Jis myl mane.

11. Įgaut man duodi Tu amžiną džiaugsmą,
Įgaut man duodi sald atilsį.
Todėl darkart sakau:
Dievs yra meilė, Dievs yra meilė,
Jis myl mane.

12. Tave garbysiu, Tave, ak meile,
Tave liaupsysiu, kol gyvs būsiu.
Todėl darkart sakau:
Dievs yra meilė, Dievs yra meilė,
Jis myl mane.

143. ČIA GUL PULKELIS KŪDIKIŲ

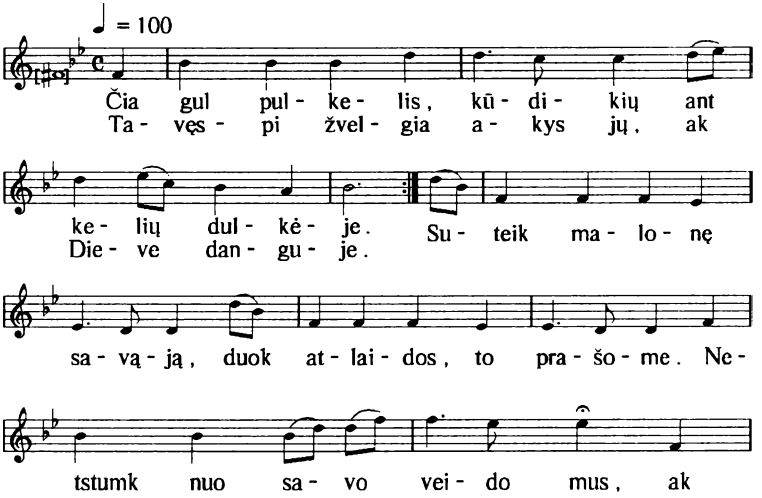

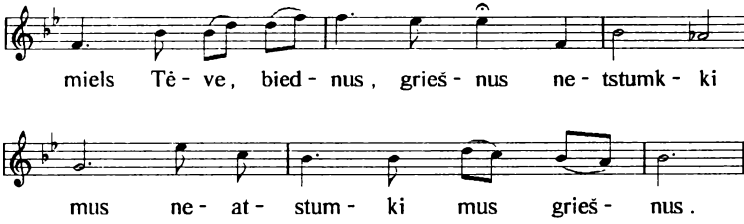

1. Čia gul pulkelis kūdikių ant kelių dulkėje.
   Tavęspi žvelgia akys jų, ak Dieve danguje.
   Suteik malonę savąją, duok atlaidos, to prašome.
   Netstumk nuo savo veido mus,
   Ak miels Tėve, biednus griešnus
   Netstumki mus, netstumki mus griešnus.

2. Kad vainikuoti ten stovėsim ir Jėzų patį jau regėsim,
   Tai bus ant amžių išverkta ir niekados dejuojama.
   Ir kad mes Jėzų ten matysim,
   Tai ir kits kitą ten išvysim.
   Ir šlovysim visi lenktyn,
   Ir balsai kelsis vis didyn.

144. TYKOJ TU, ŠVENČIAMASIS DIEVE SIONO

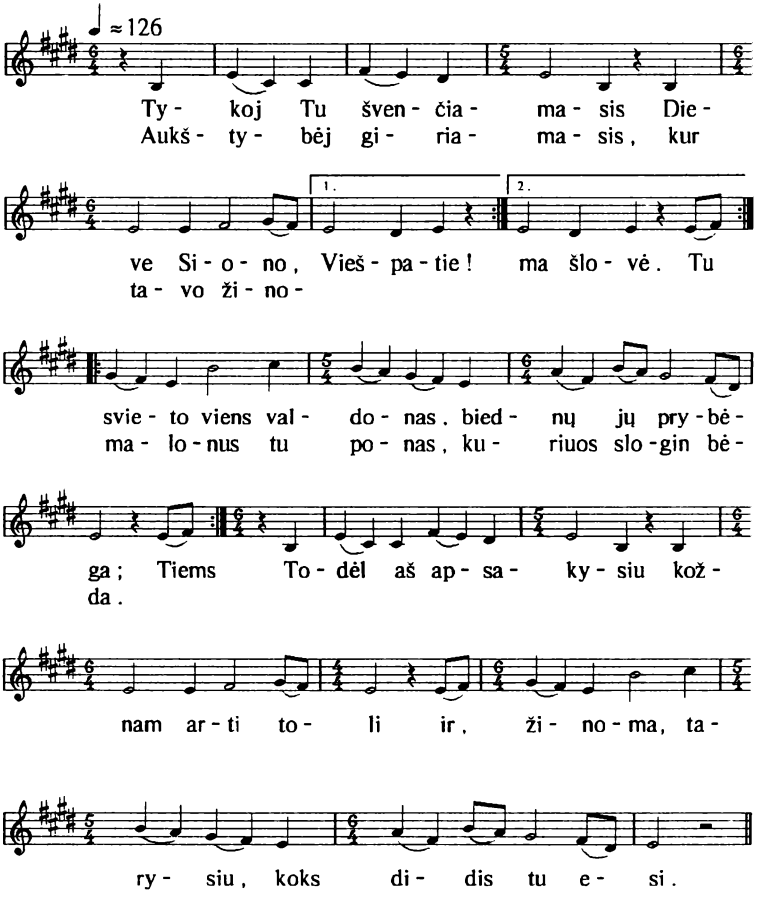

1. Tykoj Tu, švenčiamasis Dieve Siono, Viešpatie!
   Aukštybėj giriamasis, kur tavo žinoma šlovė.
   Tu svieto viens valdonas, biednųjų prybėga.
   Tiems malonus Tu ponas, kuriuos slogin bėda.
   Todėl aš apsakysiu kožnam arti toli
   Ir, žinoma, tarysiu, koks didis Tu esi.

2. Visi Tau tur giedoti ir džiaugtis iš širdies linksmai,
   Visi Tau dėkavoti ir šūkaut nepaliautinai.
   Pašlovints tesie Dievas, daug dyvų darąsis,
   Maloningiausias Tėvas, mus neprastojąsis.
   Tai džiaugsmas man saldžiausias, kad jam aš prilimpu,
   Ir gaivestis skaniausias, kad amžinai tenku.

3. Dieve, Tu vardą savo šlovnai per svietą iškeli,
   Kad verk vaikeliai tavo, Tu širdį jų nuramini.
   Man locką dovanoji, mane Tu vis šelpi,
   Rėdai, peni, kavoji, iš smerties valniji.
   Todėl aš girt neliausiu Tave anksti vielai
   Ir Tau danguj rykausiu linksmybėj amžinai.

PASAKOJAMOJI

TAUTOSAKA

Pirmasis žinomas lietuvių pasakojamosios tautosakos rinkinys - tai S. Daukanto rūpesčiu 1835 m. Žemaitijoje užrašytos "Pasakos masių". Likimas šiam rankraščiui buvo nepalankus: jis laukė spaudos beveik šimtą metų. Gerokai laimingesni buvo iš lietuvininkų užrašyti pasakojamosios tautosakos kūriniai. 1852 m. žymus vokiečių kalbininkas A. Šleicheris, jo padėjėjai K.Kūmutaitis ir Maroldas Ragainės, Tilžės, Pilkalnio, Rusnės ir kitose apylinkėse užrašė 42 tekstus, o 1857 m. jie kaip lietuvių kalbos pavyzdžiai jau buvo paskelbti[1]. Tais pačiais metais pasakojamosios ir kitų rūšių tautosakos tekstus A. Šleicheris išvertė į vokiečių kalbą ir paskelbė atskira knyga[2]. Nuo to laiko daugelio tautų mokslininkai naudojasi šiuo leidiniu kaip lietuvių tautosakos šaltiniu. Nors vėliau išėjo ne viena lietuvių pasakų knyga vokiečių kalba, dėmesys A. Šleicherio išverstiems tekstams neatslūgo: ne per seniai knyga buvo išleista pakartotinai[3].

A.Šleicherio paskelbti pasakojamosios tautosakos kūriniai įėjo ir į lietuvių kultūrą. Po to, kai daugumą jų perspausdino J. Basanavičius "Lietuviškų pasakų įvairių" I tome, jais nuolat naudojasi įvairių mokslinių bei populiarių pasakų leidinių rengėjai. Kai kurie A. Šleicherio tekstai tapo chres-

[1] *Litauisches Lesebuch und Glossar von* ***August Scheicher****. Prag, 1857.*

[2] *Litauische Märchen, Sprichworte, Rätsel und Lieder gesammelt und übersetzt von* ***August Schleicher****. Weimar, 1857.*

[3] ***Schleicher A.*** *Litauische Märchen, Rätzel und Lieder. Hildesheim - New York, 1975.*

tomatiniais, pastebima net jų įtaka lietuvių sakytinei tradicijai.

Lietuvių kultūrai reikšmingas ir kitas - K. Jurkšaičio užrašytų - lietuvininkų pasakų bei anekdotų rinkinys[4]. Be abejo, lietuvininkų pasektų pasakų yra ir tarp Šilutės gydytojo H. Šoi užrašytų tekstų. Dalis jų buvo paskelbta[5], tačiau dauguma dar tebėra rankraščiai[6]. Kadangi H.Šoi, nurodydamas dalies tekstų metriką, teigia, jog užrašyta Telšiuose, užrašymų vietai nustatyti reikia ne tik folkloristų, bet ir kalbininkų pastangų.

Nepaprastai vertingos lietuvininkų sakmės, kurias apie 1902 m. užrašė labai uolus tautosakos bei kalbos faktų rinkėjas Vilius Kalvaitis. Jo pateikėjai buvo gimtųjų apylinkių žmonės, su kuriais nuolat bendrauta. Iš V. Kalvaičio užrašytų ir J. Basanavičiaus leidiniuose "Lietuviškos pasakos" bei "Iš gyvenimo vėlių bei velnių" paskelbtų sakmių matyti, kad pats tautosakos rinkėjas gerai žinojo vietinį repertuarą ir klausinėjo kryptingai. Jeigu ne V. Kalvaitis, mūsų žinios apie lietuvininkų mitologines sakmes būtų gana skurdžios.

Pastarųjų dešimtmečių tautosakininkų bei kraštotyros entuziastų pastangos nebuvo labai vaisingos: potencialių pasakotojų tragiškai sumažėjo, pasakojamosios tautosakos kūriniai retai prisimenami, todėl tekstai apirę. Maža vilčių beliko dar ką nors iš lietuvininkų užrašyti. Deja, jau galima susumuoti rezultatus ir apibūdinti šio etnografinio regiono repertuarą, lyginant jį su kitų Lietuvos etnografinių regionų repertuarais. Tai padaryti įmanoma remiantis mūsų sudaryta Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogo kartoteka, kurioje susisteminta apie 85 tūkstančius tekstų.

---

[4] *Litauische Märchen und Erzählungen. Aus dem Volke gesammelt und in verschiedene Dialekten, vornehmend aber im Galbrasten Dialekt mitgeteilt von* ***C. Jurkschat****, Pf. Heidelberg, 1898.*

[5] ***Scheu H.*** *Pasakos apie paukščius. Žemaitische Tierfabeln. Heidelberg, 1912.*

[6] *Fotokopija - LTR 1583.*

Lietuvininkų regione užrašytų pasakų bei sakmių repertuaras gerokai mažesnis už bendrą lietuvių pasakų ir sakmių repertuarą. Be abejo, visuose regionuose pasitaiko spragų, tačiau lietuvininkų regione jų daugiau. Kadangi dauguma kūrinių čia užfiksuota tik po vieną kartą, galima teigti, kad pagrindinė spragų priežastis yra nepakankamai išsamus tautosakos rinkimas.

Pasakų apie gyvūnus iš lietuvininkų užrašyta 25 variantai, priklausantys 17 siužetų (šio žanro lietuvių pasakų repertuarą sudaro 93 siužetai). Dauguma - visuose Lietuvos regionuose žinomos ir populiarios pasakos: "Lapė vagia žuvį" (AT 1), "Žvejojimas eketėje" (AT 2), "Lapė ir artojas" (AT 154), "Už gerą piktu užmoka" (AT 155), "Melagė ožka" (AT 212), "Paukščių karaliaus rinkimai" (AT 221). Iš retesnių siužetų (visoje Lietuvoje užrašyta 10 - 15 variantų) randame pasakėčias "Varna ir sūris" (AT 57) ir "Lapės ir gervės vaišės" (AT 60).

Lietuvininkų regione užrašyti 126 stebuklinių pasakų variantai, priskiriami 72 siužetų tipams (šių pasakų repertuarą sudaro 196 siužetai). Po 5 - 6 variantus užrašyta pasakų "Baimės ieškotojas" (AT 326), "Stipruolis bernas" (AT 650 A_1), "Karalaitė ant stiklo kalno" (AT 530), po 2 - 3 variantus - pasakų "Stebuklingas stalelis, avinėlis ir lazda" (AT 563), "Zuikių piemuo" (AT 570), "Laumės verpėjos" (AT 501), "Pelenė" (AT 510 A). Tai visoje Lietuvoje populiarios pasakos. Iš retesnių siužetų - pasaka "Slibino kraujyje išsimaudęs stipruolis" (AT 650 C), kurios svarbiausi elementai (herojus tampa nepažeidžiamas; herojus žūsta, kai priešai suranda vienintelę jo pažeidžiamą vietą ar galinčią pažeisti priemonę) yra graikų mituose ir germanų bei Kaukazo tautų epuose. Tik lietuvininkai pasekė pasaką "Princesė ant žirnio" (AT 704), kuri žinoma Vakarų Europos tradicijoje (ji paskelbta

brolių Grimų pasakų rinkinyje; ypač ją išpopuliarino H. K. Anderseno kūrinys).

Lietuvininkai užrašytojams papasakojo 46 etiologines sakmes, kurios priskirtos 37 siužetų tipams. Šalia visoje Lietuvoje populiarių sakmių "Kurmis neina kelių taisyti", "Ožka - velnio padaras", "Varpos - šuns dalis", "Žmogus nežino, kada mirs" ir kt. užrašyta ir retesnių (žinomi vos 4 - 5 variantai): "Arkliui atrodo, kad žmogus didelis", "Šikšnosparnis, varnalėša ir tilvikas", "Skruzdė neša už save sunkesnį daiktą ir patrūksta", "Velnias pasako, kaip suvirinti geležį". Trys etiologinės sakmės kituose etnografiniuose regionuose neužfiksuotos: "Dievas nubaltina beržą, kad šv. Juozapas surastų šventąją šeimyną", "Sedula užauga ant nužudyto žmogaus kapo" ir "Neužmirštuolei liepiama nepamiršti savo vardo".

Nors daugelio mitologinių sakmių siužetų nėra tarp lietuvininkų papasakotų variantų, vis dėlto jų yra kiekviename katalogo poskyryje, išskirtame pagal mitinį personažą. Tai rodo, kad mitinių personažų sistema lietuvininkų regione iš esmės yra ta pati kaip ir visoje Lietuvoje. Apie žmogaus susidūrimus su laime arba nelaime užfiksuoti 4 siužetai (Lietuvoje žinomi 22 šio sakmių ciklo siužetai). Sakmių apie personifikuotas ligas užfiksuoti 7 siužetai iš 33, apie mirtį - 15 siužetų iš 28, apie vėles bei numirėlius - 68 siužetai iš 196, apie žiburinius - 6 siužetai iš 17, apie aitvarą bei kauką - 27 siužetai iš 86, apie kaukučius - 4 siužetai iš 12, apie ugnį - 3 siužetai iš 10, apie laumę - 28 siužetai iš 65, apie gamtos dvasias - 10 siužetų iš 56, apie burtininkus bei raganas - 21 siužetas iš 187, apie juodaknygius - 2 siužetai iš 5, apie žmones su blogomis akimis - 2 siužetai iš 4, apie dvasiaregius - 9 siužetai iš 10, apie vilktakius - 4 siužetai iš 27, apie velnią - 42 siužetai iš 163.

Lietuvininkų regione užfiksuota kitur neaptiktų mitologinių sakmių. Žemaičių Naumiesčio apylinkėse užrašyta sak-

mė: žvejas Kungys nugirsta laumių lėmimą, kad jis mažai pagaus žuvų, ir pasako, kad laumė gimdys vaiką, bet jis neaugs; laumė prašo pakeisti žodžius ir pati pakeičia lėmimą. Klaipėdos aps. užrašyta sakmė, kaip laumė parodo vaikinui tris merginas, kurių pirmoji sėdi už stalo, antroji šluoja, o trečioji aria. Vaikinas veda antrąją, bet ji ima girtauti ir visą turtą kaip su šluota iššluoja. Tik lietuvininkai papasakojo sakmę, jog prieš žmogaus mirtį dailidė girdi balsą, prašantį padaryti karstą. Kitur neužrašyta sakmė apie žmogų, kuris išmėtė ant kryžkelės upioro kaulus, apie žmogų, kuris pamatė, kaip krito nušautas jo toli esantis artimasis. Tik V. Kalvaičio užrašyta sakmė (5 variantai), jog žmonės girdi šunų lojimą ir šauksmus - tai esanti laukinė dvasių medžioklė. Pastaroji sakmė gana populiari vokiečių tautosakoje. Tik vieną kartą lietuvininkų regione užrašyta sakmė, kaip žmogus saugo, kas nugriebia pieną, ir išgirsta šaukiant: "Drelke, kam - Makarelke štarb"; žmogus randa paliktus auksinį puoduką ir šaukščiuką. Iš to, kad mitinė būtybė bando kalbėti vokiškai (praneša kažkam apie mirtį), galima spręsti, kad ir ši sakmė pasiskolinta iš vokiečių tradicijos.

Kitur neužrašytos net trys sakmės apie mažus žmogučius: kūdikiai prašo, kad žmogus juos priimtų ir aprengtų; kai žmogus atsisako tai padaryti, žmogučiai ima kankinti jo arklius. Maži žmogučiai ateina pas arklininkus ir užmeta ant laužo kirvuką; žmogučiai apninka keliu einantį žmogų. Sakmių apie laumes cikle trys siužetai užrašyti tik A. Šleicherio: žmogus pliekia botagu ten, kur girdi skalbiant, ir randa tris kultuves; moteris nuprausia kūdikį ir palieka jį vieną - laumė ją mėgdžioja ir kūdikį nušutina; už lašinius laumė suneša į klojimą vasarojų, bet, kai šeimininkė su paskutiniu lašinių gabalu ją primuša, vasarojų vėl išneša į lauką. Tik iš lietuvininkų užrašyta sakmė (2 variantai), kaip žmogus įsmeigęs į

žemę du peilius, sustabdęs viesulą ir liepęs padaryti darbą. Kitur neužfiksuota ir šiame leidinyje skelbiama sakmė apie rastą pantį - vėjo ryšį bei sakmė, kaip žmogus pamuša gandrą, o vėliau nuplaukia laivu pas žmones, kur šluba šeimininkė yra jo pamušta gandrienė.

Sakmių apie dvasiaregius lietuvininkai papasakojo netgi daugiau negu kitų regionų pateikėjai. Šių sakmių susisteminti 153 variantai, priskirti 10 siužetų tipų, o iš lietuvininkų užrašyta net 114 variantų, priklausančių 9 siužetų tipams. Tik lietuvininkai teigia, kad ketvirtadienį arba žaliąjį ketvirtadienį gimęs, o sekmadienį krikštytas kūdikis tampa dvasiaregiu. Lietuvininkai pasakoja, jog dvasiaregiai matą vėlę, vaikštančią tarp gyvųjų, stovinčią prie kapinių vartų tol, kol numiršta kitas žmogus. Visiškai panašios sakmės, kuriose teigiama, kad vėles mato ypatingų sugebėjimų neturintys žmonės, labai populiarios visuose etnografiniuose regionuose. Lietuvininkų sakmės apie dvasiaregius rodo, kad ne atsitiktinai 1249 m. Christburgo sutartyje rašoma, jog prūsai pasižada neturėti apsimetėlių *Tulissones* arba *Ligaschones* (plg. latvių *lūgšana,* tarmėse *lyugšana* - malda), kurie laidotuvių metu sakė matą mirusįjį, su palyda skriejantį ant žirgo dangaus skliautu.

Tam tikru savitumu pasižymi lietuvininkų papasakoti padavimai. Kituose Lietuvos regionuose neužfiksuotas siužetas, jog kalnas atsiradęs suplyšus milžino prijuostei, kurioje jis nešęs smėlį. Tačiau milžinas panašiai hiperbolizuojamas, kai sakoma, kad, pavyzdžiui, Girnikų kalnas Šiaulių rajone atsiradęs, kai milžinas iškratęs smėlį iš klumpių. Padavime apie Drevernos kalną kartais prijungiamas siužetas apie tai, jog milžinai permesdavo kits kitam darbo įrankius, taip pat siužetas apie vilką, graužusį milžino kojų pirštus. Šie kitose Lietuvos vietose savarankiški siužetai buvo sujugnti į vieną

kūrinį ir paskelbti populiariuose leidiniuose[7], o vėliau, matyt, vėl grįžo į sakytinę tradiciją.

Pamario lietuvininkai pasakoja anekdotus apie kopininkus. Dalis šių anekdotų gyvuoja ir kituose Lietuvos regionuose, tačiau kopininkai juose nefigūruoja.

Kai pasakojamoji tautosaka renkama nepakankamai sistemingai ir nuodugniai, dažniausiai užrašomi kūriniai, kuriuos pasakotojai geriausiai prisimena, t.y. užfiksuojama aktyviausia repertuaro dalis. Taigi iš turimų užrašymų galima spręsti apie XIX a. antroje pusėje ir XX a. lietuvininkų populiariausias pasakas bei sakmes. Šiame regione populiarių kūrinių repertuaras iš esmės panašus į kitų Lietuvos etnografinių regionų repertuarus. Kiekviename regione užfiksuojama retesnių kūrinių ir net unikalių tekstų. Lietuvininkai - irgi ne išimtis.

Lietuvininkų teritorija ilgą laiką buvo aktyvių lietuvių ir vokiečių bei kitų Europos tautų kultūrų kontaktų zona. Prūsai ir lietuvininkai anksti susidūrė su krikščionimis kasdieninėje buityje ir buvo jų stebimi atidžiau negu kitų regionų lietuviai. Todėl mus pasiekė daugiau žinių apie šių žmonių tikybą ir papročius, todėl čia buvo daugiau galimybių patirti kaimynų kultūros įtakas. Lietuvininkų folkloro sąveikų su kaimynų kūryba tyrinėjimai - būtinas gana sudėtingas uždavinys ateičiai.

* * *

Pasakojamosios tautosakos kūrinių iš lietuvininkų užrašyta nedaug. Todėl šio krašto kultūros supratimui svarbūs visi turimi užrašymai. Čia skelbiamų kūrinių rankraščiai saugomi Lietuvių literatūros ir tautosakos institute; senieji - Lietuvių

[7] ***Bicka J.*** *ir* ***Tumosas F.*** *Penkiasdešimt gražiausių Mažosios Lietuvos padavimų. Lauksargiai, 1939.*

mokslo draugijos fonde, o naujieji - Lietuvių tautosakos rankraštyne.

A. Bruožio užrašytų sakmių sąsiuvinis (LMD I 525), išskyrus rinkėjo pavardę, kitų duomenų neturi. Tekstų kilmės vietą liudija jų tarmė. J. Balys, pirmasis paskelbęs tris šio pluošto tekstus, nurodo, kad jie užrašyti Klaipėdos krašte. Rašyta gana įgudusia ranka; užrašytojas mokėjo ne tik tarmę, bet ir bendrinę kalbą. Gali būti, kad A. Bruožis - tai literatūros istorikas, bibliografas ir spaustuvininkas Ansas Bruožis (1876-1928), kilęs iš Klaipėdos raj. Martinų km. Bruožių būta ir Prūsijoje: ši pavardė minima tarp V. Kalvaičio pateikėjų.

Vilius Kalvaitis (1848-1914) - žinomas tautosakos rinkėjas ir skelbėjas. Didžiąją dalį jo užrašytos liaudies prozos paskelbė J. Basanavičius knygose "Lietuviškos pasakos" ir "Iš gyvenimo vėlių bei velnių".

Apie Martyną Grošių iš Klaipėdos aps. Kairių k. šį tą sužinome tik iš jo rankraščio (LMD I 297). Rašyti jam nebuvo lengva: rašysena sunkokai įskaitoma, kartais trūksta raidžių ar skiemenų, nevartojami skyrybos ženklai, pasaką "Laumės verpėjos" užrašė kitas žmogus, o M. Grošius tik pasirašė.

Pasakas M. Grošius siuntinėjo J. Basanavičiui. Įterpti trys laiškai, kuriuose jis sakosi mokąs daug pasakų ir teigia jų neišgalvojęs, skundžiasi vargingai gyvenąs ir tikina, kad "palinksmintas" dar daugiau rašytų. J. Basanavičiaus įtaka jaučiama: kai tekstus sudėjome tokia seka, kaip jie buvo užrašyti, išryškėjo, kad daugėja tradicinių pasakų, o mažėja kažkur skaitytų literatūrinės kilmės kūrinių (beje, juose nepalyginamai daugiau germanizmų). M.Grošių, ko gero, varžė rašymas: jo tekstai pernelyg detalizuoti.

J.Basanavičius pasakas skaitė: jo ranka mėlynu pieštuku užrašyti beveik visų M.Grošiaus pasakų pavadinimai (jie čia ir skelbiami).

Drevernos sakmės ir anekdotai atrinkti iš 1960 m. Lietuvių kalbos ir literatūros instituto tautosakos ekspedicijos medžiagos. Daugelis lietuvininkų tada rengėsi vykti į Vokietiją. Paskutinę savo pareigą tėvų žemei, ją apverkdama, atliko ir pasakotoja A. Endriulienė. Naujausius tekstus užrašė aktyvūs kraštotyrininkai. Abiejų paskutinių skyrių kūriniai užrašyti į magnetinę juostą ir pačių rinkėjų iššifruoti.

Bronislava Kerbelytė

A[NSO] BRUOŽIO UŽRAŠYTOS SAKMĖS

---

145. DUDUTIS, GEGUŽĖ IR GRĖŽLĖ

Senovėje buvęs dudutis atėjęs pas gegužę duonos žyčioti, ir gegužė jo susimildama jam tris kukulius duonos pažyčijusi. Kaip liudininkė prie to žyčijimo buvo grėžė, kuri vislab matė. Kaip paskui gegužė nuo dudučio savo žyčką atgal prašė, tad dudutis užsigynė tris kukulius duonos gavęs, bet sakė tik du tegavęs ir atsivadino grėžę, jeib ta atliudytų jo tiesą esant. Grėžė bet sakė, kad gegužė tris kukulius dudutiui pažyčijusi, ir todėl dar ir dabar šauk:

- Trys trys, trys trys!

Tam prieš vėl dudutis tik šauk:

- Du du, du du!

Gegužė ale iš to apmaudo dėl dudučio apgavimo nuo to čėso pradėjo dudutį visaip kolioti ir šampoti. Veik ji šauk:

- Špicbuks, špicbuks!

Veik vėl:

- Tu šuo, tu šuo!

Ir retkartiais prided dar greičiaus sakydama:
- Tu suėdei mano duonelę!

146. KUNIGS IR PINIGAI

Senuoe čėsuose viens kunigs su klebonu buvo vienoj bažnyčioj. Abudu sapnavo vieną naktį, kad bažnyčios vartų tarpe esanti pinigų skrynė pakasta ir juodu turinčiu ją iškasti. Rytmetyj kunigs su klebonu viens antram savo sapną pasipasakojo ir abu tad sutarė eiti tą skrynę iškasti.

Kunigs spatą pasiėmęs kasa, o klebonas priveizd. Gana giliai kasus, tikt vos vieną ąžuolinį kuolą teprikasė, bet nė jokios pinigų skrynės. Kaip nieko nerado, užvertė duobę. Tada klebons klausė kunigo:

- Ką tu būtum daręs, kad būtuvov mudu pinigus radusiu?

- Žinoma, pusiau persidalijusiu, - atsakė kunigs. - O ką tu mislijai daryti? - užklausė kunigs kleboną.

- Aš tave mislijau užmušti, - atsakė klebonas, - ale dabar rasi taip geriaus buvo, kad neradova pinigų skrynę.

Naktyj vėl kunigs sapnavo, kad turįs pinigus čia pat kasti. O jis rytmetyj anksti atsikėlęs ir kasęs, ir vietoj ąžuolinio stuobro rado didę varinę pinigų skrynę, kurią mat vakar buvo dėl klebono piktų dūmų laimė į ąžuolo stuobrą pavertusi. Kadangi klebonas dabar nieko nebebuvo besapnavęs, tai laimė buvo lėmusi kunigui tą pinigų skrynę. Ir jis dabar bagots pastojęs be rūpesčių gyveno, su tais pinigais ir bėdiniems, ir vargingiems ger darydamas.

147. MERGA IR VELNIAS

Viena merga buvusi labai pasileidusi ir liūbėjusi šventomis dienomis girtauti. Vieną kartą jai vėl šventą dieną iš bažnyčios išėjus ir karčemon girtaut pradėjus, priėjo vakaras. Tai namon einant prisidraugavojo viens vaikis, kur ją namon palydėt apsiėmė. Jiedum beeinant, jis ją su skaniu šnapsu

girdė ir norėjo jąją apstabdinti ant kelio krašto arba griovio kranto pasilsėti. Mergai neįsileidus ant to, jis ją iki namų palydėjo. Merga gulėjo prienamyj, ir jis su ja drauge įėjo. Gaspadoriai dar nebuvo gulę. Į prienamį įėjus, parvertė tas vaikis tą mergą ant lovos ir ėmė smaugti, nes tai buvęs velnias. Ta merga buvo šilkinę kuską po kaklu pasirišusi su vienu mazgu, dabar ans vaikis tą kuską taip sumazgiojęs, kad mazgas ant mazgo buvo ir merga vos atsigauti begalėjo, nes velniui nevalia žmogų nužudyti, bet tikt vargyti ir kankinti. Tai tam piktojui tą mergą bežudant, ana iš netyčių staiga sudejavusi, ir gaspadinė tiktai išgirdusi ėjo veizėti, kas tai mergai kenk. Bet jai su žiburiu išėjus, ji nieko nerado nė matė. Tikt merga buvo užversta ant lovos ir užsmaugta taip, kad veidas jau pamėlynavęs buvo. Gaspadinė norėjo tą kuską atrišti, bet negalėjo ir turėjo todėl kuską supjaustyti. Merga potam tik pamažu teatsigavo ir nuo tolaik pasigerino, ale menką išmintį beturėjo.

148. SENELIS IR PINIGAI

Kurs žmogus nor pinigus pakasti, tas tur juos pakasęs užkerėti, kad nė kits kas atėjęs juos iškastų. Tiktai tas, kurs tą užkerėjimą žino, tegal juos iškasti.

Taip vieną sykį viens senelis ūkininks nešęs savo pinigus jaujyj po pamatu pakasti. Viens kaimyno vaikins buvęs labai gudrus. Tas, šįjį senelį čia bedirbant pamatęs, parėjo ant tos dūmos, kad ans nor savo pinigus pakasti. Ir todėl jis jaujyn įėjęs po spalių pasislėpė, jeib minau užkerėjimą gerai girdėtų. Kaip ansai ūkininks jau skylę iškasęs buvo, atsinešė jis pinigus, supylė į duobę ir tada tąją užrausė. Dabar jis juos užkerėjo, sakydamas:

- Devynias galvas tur padėti, kas šiuos pinigus vartoti nor.

Ans bernuks ale išmintings būdams, kaip jis tuos žodžius išgirdo, stagiai sušuko:

- Ale žvirblių galvas!

Senelis nusigando, mislijo, ar laumės, ar kaukai išsišaukė, ir paėjo namon. Bernuks ėjo ir susigavo devynis žvirblius, nukirto jiems galvas ir, nuėjęs jaujon, duobę atkasė, pinigus išsiėmė ir tas žvirblių galvas apkasė. Kadangi apkerėjims buvo dabar atkerėtas, pinigai jam pikto nedarė. Ir jis, pavartauniai elgdamos, par savo gudrumą ir sumanymą bagots paliko.

149. PINIGAI IR UBAGS

Viens ubags ėjo kartą per girę ir čia iš netyčių pamatė, kaip nekursai ūkininks savo pinigus po vieną medį pakasė. Duobę iškasęs, ūkininkas iš sietuvės pinigus į ją įbėrė, tada duobę tikt lengvai su šakomis ir lapais pridengė ir paėjo namon kitus pinigus atsinešti. Ubags tuo tarpu iš savo uždingsnio išlindo, nuėjo prie duobės ir, kokią mecę pinigų nusėmęs ir į savo terbą įpylęs, duobę taip, kaip buvo radęs, uždengė ir vėl į savo landynę nuėjo. Ūkininkas sugrįžo pinigais nešins ir, nieko nepatėmijęs, vėl į duobę išpylė ir, taip pat pridengęs, paėjo namon paskutiniuosius pinigus atnešti. Tuom tarpu ubags, nudabojęs vislab, vėl atėjo, atdengė duobę, didesnį šmotą pinigų į terbą įsipylė, duobę vėl taip kaip buvus užklojo ir atpenč į savo užkampį nuėjo. Trečiu kartu ūkininks atėjęs tikt pusę sietuvės pinigų beatsinešė, ale vėl nieko nepatėmyjęs tuos pinigus prie kitų pripylęs, duobę užvertė. Dabar ubags ausis ištempęs klausės tą užkerėjimą, kurį ūkininks ištars. Ūkininks šitaip užkerėjo:

- Jūs, pinigai, taip toli turit į žemę nugrimzti, kaip toli mano balsas į girę nuskambės. Ir tol netur jus nei vienas gauti, kol vėl taip toli į girę nušauks, kaip aš kad šaukiu.

Dabar ūkininks atsipūtęs taip aiškiai kaip perkūno griovimo balsą į girę paleido, kad baugu ir girdėti buvo, ir aidas toli toli atsiliepė. Kaip tikt balsas nuskambėjo, tuojau pradėjo tie

pinigai, kurie ubago terboje buvo, su visa terba ant žemės traukties, o nors ubags kiek įgalėdamas stengės, tikt vos bepaspėjo terbas nuo kaklo numauti, kaip visi pinigai su ubago terboms į žemę pragrimzdo. Dabar ubags iš nugąsčio vos kvėpuoti beįstengė. Potam atsigavęs, kaip ūkininks buvo namėj parėjęs, bandė nuo tos pačios vietos ir į girę šaukti, bet bėda - balsas nei toli tiek neskambėjo kaip ūkininko balsas. Dabar turėjo jis be terbų tolyn keliauti. Kadangi pinigus tikt tais metais tegal atkerėti, kuriais septynis rašo, taigi septyni, septyniolika, dvidešimt septyni, trisdešimt septyni ir t. t., o kadangi ubags iki to laiko miręs buvo, tai tie pinigai dar ir šiandien teblauk, kas juos atkerėtų.

150. SENELIS IR PINIGAI

Sykį viens senelis ūkininkas turėjęs daug pinigų ir nešęs anuos jaujėn pakasti. Bernas ėjęs paskum klausyties, kaip jis anuos apkerės. Senelis iškasęs duobę, išbėręs pinigus ir tada ant jų nusilengvinęs, sakydamas:

- Jei aš tų pinigų nebvartočiau, tad tur tas, kurs po mano galvos juos vartoti nor, ir mano mėšlą suvartoti.

Senelis tad tuos pinigus aprausęs, parėjęs namon ir neilgai trukus numiręs. Bernas nuėjęs atkasęs aną pinigų duobę, pasiėmęs tą mėšlą, parsinešęs namo, sudžiovinęs, sutrynęs ir į grietinę įdėjęs suvalgęs. Kadangi per tai apkerėjimas atliktas buvo, galėjo ans berns tuos pinigus vartoti.

151. /PERŽEGNOTI PINIGAI/

Vėl kitsai senelis ir nešęs savo pinigus pakasti. Bernuks, kurs prie jo slūžijo, tai numanęs ir ėjęs jam paskui. Kadangi senelis ne visus pinigus vienu kartu atnešė, tai, kaip jisai paėjęs likusiuosius atnešti, bernuks priėjęs ir tuos pinigus peržegnojęs. Dabar negelbėjo nei joks užkerėjimas tiems

pinigams. Kadangi senelis veik po to numirė, tai atėjęs naktyj velns pas tą bernuką ir jam sakęs:

- Dabar savo pinigus atsiimk, ale man katiluką atiduok, nes man jo reik.

Mat bernuks buvo užmiršęs tą katiluką peržegnoti, kuriam senelis pinigus įpylęs užkasė. Bernuks pasiėmė pinigus, o katiluką paliko, bet tas po to veik prapuolė.

152. ŠIRŠONAI

Viens dvarponis ėjo sykį savo pjovėjus, kurie girioj pievą pjovė, pridaboti ir beeidamas užėjo krūmyną, kurs nebuvo čystai išpjautas. Ponas klaus pjovėjų, kodėl tą krūmelį nečystai išpjovę. Šie sako:

- Pone, čia yra širšonai: mes negalime čia įeiti pjauti.

Ponas klaus, kas tie širšonai, ir eina tan krūmelin paveizėti. Pamatęs širšonų kulį, pons su lazda į tą pabadė. Dabar ale visi širšonai ant jo susimetė, ir šis rankoms mostagodamas kiek galėdamas namon bėgo, o širšonai lydėdami jį gerai sugylė.

Antrą dieną pons, nuo suputimo mažumą atsigavęs, eina pro duris veizėti, ką jo darbininkai veikia. Jam prie durų bestovint, pralėkė vambolė pro šalį. Pons greitai duris uždaužė ir, į stubą įžengęs, sako:

- Ak, dabar aš jau jumis, širšonus, pažįstu! Vakar jūs buvot su geltoni šarki, šiandien jūs juodus apsivilkot. Dabar manęs neprigausit!

153. VĖJO RYŠYS

Sykį viens bernuks, į priegulę eidamas arklius ganyti, atrado vėžkelyj pantį. Jis tą pantį paėmęs aplink pilvą apsirišo ir užsisprunkliavo. Vos jis tiktai padarė, pagriebė jį vėsuls ir, iškėlęs į orą, pradėjo su juom sukties. Šiam bernukui laimė buvo, kad vėsuls, galą nešęs, jį už medį užkliudė. Čia tas

pantis atsimezgė, ir bernuks nukrito ant žemės, bet nieko nepasižeidė. Kaip jis atsigavo, jis tą pantį ieškojo, bet nebrado. Sako, būk tai vėjo ryšys buvęs, bet tas vaikins subrėškus esant jį nepažinęs, nes tokie pančiai esantys nei nuo linų nei nuo kanapių, nei vyti nei sukti - tikt vėjo ryšiai.

154. VELNIAS - KŪLIS

Viens vaikis ėjo sykį prie mergų ir beeidamas pamatė baltą arklį - šimelį pažebotą dobiluos beėdant. Vaikis pamislijo, kad jam būtų didis paskubinims, jeigu galėtų arklį sugauti ir su juom joti. Arklys davės geru būdu susigauti, ir ans pradėjo joti. Jis jojo gerą brydį, ale nėkaip neprijojo mergų kiemą. Galiaus jam rodos, kad paklydęs esąs, ale nėkaip negal atsižįti. Jis jojo vis tolyn. Galiaus pradėjo aušti, ir jis pasijuto ant pilko kūlio bejojįs. Tai buvo velnias.

155. VELNIAS - VOKIETUKAS

Viens vaikis ėjo sykį savo sužadėtąją mergą aplankyti. Jam beeinant, prisidraugavojo prie jo viens vokietuks, kurs sakės ir ant tenlik einąs, kur ir jis ėjo. Šiam vaikiui pasirodė ans vokietukas baukštus esąs, ir jis prisiūlė jam cigarą dėl parūkymo. Ans vis nenorėjo priimti, ale galiausiai tikt šiam prikalbant (nors ans sakės nerūkęs ir negalįs pakelti) jis dėl pabandymo ėmė rūkyti. Kaip šis brėžuką įbrėžė jam cigarą uždegti, pamatė jis, kad ans vokietuks be nosskylių esąs. O tas buvęs velnias.

156. ŽMOGUS IR VELNIAS

Žmogus kartą su velniu suderėjęs, kad velnias tas kančias, kurias linai kentėti tur, neištrivosiąs. Velnias pasiėmė ištrivoti. Visus skausmus iki šukavimo vels iškentėjęs, bet šukuojant turėjęs šokti į šalį, ir žmogus laimėjęs. Velns sakęs, viskas

kitkas dar ėjo, ale į ėkeles nebeištrivojęs, nes čia viens nutver, kits paleid ir vėl nutver, todėl negalima esą ištrivoti.

157. /KEISTAS MYNĖJAS/

Viens žmogus norėjęs linus minti ir ėjęs mynėjų ieškoti. Eidamas sutiko jis mažo augumo žmogelį. Šiam aną pasveikinus, ans klausiąs:

- Kur eini?

Žmogus atsakė:

- Mynėjų linams minti ieškoti.

- Jei dar neturi gana mynėjų, ir aš ateisiu minti. Ar daug tik turi minti? - užklausė tas žmogelis.

Žmogus atsakė turįs pilną jaujo kampą.

- Na, tad mudu šiąnakt išmysiv. Kitų mynėjų nebeik ieškoti, nes aš moku gerai minti, - atsakė mažukas.

Žmogus pakluso, sugrįžo namo ir pasakė pačiai, jog radęs gerą mynėją.

Vakare subrėškus išėjo žmogus su pačia jaujon minti. Jiedviem beminant, atein tas žmogelis, kurs buvo velniukas, ir pagavo minti: spaliai lėkė iki pro stogą, o linų saujas braukė vis per šekumą, ir mintuvai niekad nenustojo. Linai kone jau visi išminti buvo. Žmogus, matydamas, kad geruoju čia nėra, susikalbėjo šnabžda su pačia ir sakė velniui:

- Linų minti daug nebėra, likusius tu viens išmysi, o mudu su pačia eisiv launagą pasteliuoti; kad išmysi, meldžiamas ir tu pareik.

- Na, eikite, aš pasiskubinęs ir greit pareisiu.

Žmogus skubinos su pačia namon ir parėjusi užsidarė visus langus ir duris ir ėmė giedoti ir maldą skaityti. Jiemdviem vos tikt maldą beskaitant, pradėjo mynėjas į langą brazdinti ir sakyti:

- Giliukis, kad tokiu gudriu buvota namon pareiti, nes linus išmynęs būčiau ir juodu taipjau sutrynęs.

IŠ VILIAUS KALVAIČIO RANKRAŠČIŲ

158. /GUDRUOLĖ/

Nekurio karaliaus paločiaus artybėje gyveno žiloje senovėje pavargęs lietuvininks butelninks su savo pačia, dukterim bei sūnumi. Sūnus, girėje bandą ganydams, nekurią dien auksinį grūstuvėlį rado. Tą jis vakare namon parsineš/ęs/ maldavo savo tėvui, idant tą grūstuvėlį karaliui nuneštų. Jo sesuo tai girdėdama tarė:

- Tėte, jei tu tą grūstuvėlį karaliui nuneši, tai jis tav nevierys ir sakys, tu jį pavogęs esi.

Tėvs ale savo sūnaus pavierytą garbę vartojo ir ėjo į paločių. Kai karalius tą grūstuvėlį tik pamatė, seniui į akis tarė:

- Tu tą ne radęs, bet pavogęs esi!

Iš to senasis apsirūstinęs bizino laukan. Jau pro duris eidams tare save:

- Tai jau man mano duktė sake, jog tu man teip sakysi.

Karalius tai girdėdams sušauke senį sakydams:

- Ką, ar tai tu tokią kytrą dukterį turi, kuri mano mislį žinoti gal ir ką aš sakysiąs? Kad ji tokia gudri yra, tai ji tur į vieną vakarą suverpti ir išausti audimą.

Ant to ji davė karaliui pagalį nunešt, jam sakydindama:

- Padaryk man iš to pagalia vindą, špūlę bei stakles, tai aš išausu pagal tavo paliepimą.

Karalius, iš kytrumo senojo dukters didiai nusidyvydams, klause jo:

- O kokį pavadinimą jūs turit, kad tokią kytrą dukterį užauginot?

Tai senis atsake karaliui:

- Mano labai prasts pavadinims - gyvenims tylus, su aklais langais. Aš einu su mažu ant lauko daugio ieškot, mano pati suvalgytą duonutę kepa, sūnus, didę armiją valdydams, medžioja: ką jis sugaun, tą jis užmuš, o ko nesugaun, tą jis gyvą parsineš. O duktė pernykštį džiaugsmą apverkia.

Karalius tai nesuprasdams, todel labai nusidyvyjo tarydams:

- Tai jūsų visi namai gudrybes pilni. O kadang jau ik į mano ausis parėjo, kad tavo duktė gražume sav lygias netur, o ji teip gudri yra, tai aš ją noru nuo šiandien sekmadien, savo gimimo dieną švęsdams, ant mano dvaro pas mane ateinančią matyt. Ale nei apsirėdžiusią nei nuogą, nei pėsčią nei raitą, nei keliu nei taku, o ant dvara tarp vasaros bei žiemos pasistojančią! Jei ji tai gal, tai ji tur mano antroji pati pastot.

Tėvs parėjęs tą karaliaus paliepimą bei kad jis karaliui savo namų pasilaikymą tik per prilyginimus apreiškęs dukteriai papasakojo. Toji nusijuokdama tare:

- Tai jis ne tik vien mane vest nor, bet ir mūs tikrą pasilaikymą žinot!

Ji, trumpai pasimislijus, minėtoj dienoj zuikį susigavo, tad nuogai išsirėdžiusi su tinklu apsisiaute - tame ji nei apsirėdžiusi nei nuoga nebuvo. O zuikiui už ausų nutvėrus ji apsižergusi vede kelio ežia viduriu, kurį vežimo ratai apžergia - taigi nei pėsčia nei raita, nei keliu nei taku. O dvarą atsiekusi, kur jau karalius su savo svečiais jos dyvnojo atėjimo laukė, atsistojo ji čion tarp vežimo bei šlajų. Karalius, matydams apgalėtas esąs ir del juoksmo aplink stoviančiųjų, neatbodams jos gražumo, paliepe šunis paleist ir ją nuo dvaro nusiundyt. Kai ji ale mate šunis ant savę atšokant, tai ji zuikį paleido, o šunys padurmu sukilo zuikį vyt, ji bet valna stovėt

pasiliko. Ir tuomžyg tape ji didiai čestlyvai nuo karaliaus per pačią priimta. Tad pagal jo prispirtą kavarčijimą apsiėme ji jam sava giminės pavadinimą išgvaldyt. Tylūs namai tai yra be šunų, akli langai tai yra be mažų vaikų. Tėtatis eina su mažu ant lauko daugio ieškot - tai yra jis eina sėt. Mamate suvalgytą duonatę kepa - tai esti jeib galėtų žyčytą jau suvalgytą duonutę atiduot. Brolis girioj galvijus ganydams utinėjas: ką jis sugaun, tą jis užmuš, o ką nesugaun, tą jis gyvą parsineš. O aš pernai prakekšau, todėl šįmet tai apverkiu.

- Gerai, - sake karalius, - kas padaryta, tai padaryta, praėjusius daiktus reik pašalyt. Tu dabar mano pati esi, ale aš tav aštriai prisakau niekur į mano davadus nesikišti. Šiaip tuoj tapsi namon vežta.

Šalia paločiaus buvo didi turgaus ruimai. Nekurią turgaus dien daugybei susivažiavus, ir viens raitelis atjojęs, ties karaliaus langu prie vieno vežimo savo kumelę pririšo. Jaunoji karalienė tai per langą mate - ta kumele čia ant vietos apsiturėjo kumeluką. Kumeluks po vežimu palindo. Kai raitelis su važiuotoju sugrįžuse kumelį rado po vežimu gulintį, pakilo tarp jųdviejų ginčė. Raitelis, kačeig žinodams jo kumelės kumelį esant, tape nuo ano apginčyts, jog tai vežimo kumelys, vežims susivaisino. Juodu tuoj ėjo pas karalių savo ginčą išlygt duot. Karalius liepe važuotamjam arklius prikinkyt ir važuot: jei kumelys pagal vežimą bėgs, tai vežims jo motyna, o jei jis liks prie raitelio kumeles stovėt, tai ta jo motyna. Pagal paliepimą tapę padaryta. Suprantama, jog kumelys paskui vežimą bėgo, tai karalius nusūdijo, jog tai vežimo kumelys. Raitelis - karalienes brolis, todel, labai nepakajings būdams, išsidrįso savo naujai vedusią seserį aplankyt ir prie jos rodos ieškot. Toji trumpai pamokino:

- Tu imk ryto tinklą ir ateik vėl šišia prie paločiaus ir štai į šį išdžiūvusįjį ežerą prie lango žvejok. O kad karalius per langą tai matydams sakys: "Ką tu čia darai! Kaip gal išdžiū-

vusiam ežere žuvų būt?" - tai sakyk: "Na, kad vežims gal kumelį paturėt, tai aš čia ir žuvų galiu sugaut".

Karalienes brolis antrądien teip ir padare. Karalius, jį sausame ežere žvejojant pamatęs, tare:

- Žmogau, ar tu jau visai proto nustojęs, kad sausam ežere žvejoji?

Jis atsiliepe:

- Na, kad vežims gal kumelį paturėt, tai ir sausam ežere galima žuvų sugaut.

Karalius tai tuoj suprato mokslą savo župonės ir tare jai:

- Kodėl tu į mano davadus kišaisi? Dabar tave į tėviškę duosu išvežt.

Jis tuoj dave pakinkyt. Ji ale daug vyno drauge ėme, o bevažiuojant jį apgirdydama vėl ant savo dvaro sugrįžo. O rasi dar ir šiandien tenai gyven.

MARTYNO GROŠIAUS UŽRAŠYTOS PASAKOS

---

159. /IŠRADINGAS MEISTRAS/

Karalios, kors ketą kartą iš senovės dedžios laimėjemos yra torėjęs, kad antrą kartą krūnavoto ale gans keteip, kaip kad permą žygią. Jis norėjo, kad jam kronkrase tor būte, kaip kad nei vėns nėra torėjęs. Ta kronkrase torėjo būte ant aštūnių liūtų ir į vėną šoną pri kožna straipsnia po vėną liūtą, o pri antra šona - tigeres, vilks ir meška. Tė vese bovo ant dročų pataisyte. O erelis torėja jam kroną ant galvos uždėte. O veršoj lepdams jei netropijo ant tekra nomaria, tai vėns ar

kets į sobenę tvėre ir laike, ir neleido ant krasės užlepte. Čia reikėjo uždabote, ant kokio nomario reik minte. Jei netropija, negalėjai užlepte, ale jei tropijai ant tikru nomario, tai galėjai užlepte. Ir bovo nomares, kor reikėjo paspauste,tai erelios nulėke pri krona, o antrą nomarę paspaudose, tai atneše pri galvos. O vel ketą nomarę paspaudos, tai uždėjo ant galvos. Ta krase torėjo daug nomario ir reikėjo užsepasote, kaip reik daryte. O jei netropijai, tai negalėjai užlepte nei kroną gaute. O tas veskas torėjo būte nu vėno auksa. O ta krasei reikėjo ir tokio bota, kor tan krasę reikėjo padėte. Ale vyriausias daiktas, kor toke meistere galės raste, kors tokią krasę gal paderbte.

Karalios padare bekant par vesas žemes ir į vesas šales. Ale senoves čėsūse nebovo nei posto vežemo, nei ceitungo, nei eizenban, tik vėn per bėgūnos bovo ženias išnešiotos, o tai ir labai elgai troko, kol veskan į davadą parėjo. Tai atserada vėns žyds, kuria vardas bovo Jeršel, tai apseėme veską paderbte tan, kan tikt karalios norėjo. Jis derba so šimto darbeninko [du] meto, kol veskas gatava pastojo.

Ale tep vese kete aukštai mokinte vyrai neapkente Jeršel, kadange jis galėjo tan darbą pradėte ir nubengte, kor nu jų nei vėns neišmane. Jė pradėjo sakyte, kad Jeršeles auksą vagia. Ale Jeršeles sake:

- Aš nevogsio, jei tik mano darbeninkai nevogs. O jei noriat, tai dokiat auksą ant svara. Potam, kad krase bus gatava, tai ženokiat, kėk auksa davėt, ir veizėkiat, kėk krase sver.

O kaip ta krase bovo gatava, tai mokintėje vyrai norėjo tan krasę pasverte, ale jė neišmane, kaip reik daryt, kadange jims per sunke bovo. Jė bande veseip, kaip tik išmane, ale nėkaip neėjo pasverte. O Jeršeles torėjo dve pate, vėną seną, o antrą jauną. Senoje jį daugiau mylėjo ne kaip jaunoje. Tai tė mokintėje vyrai perkalbėjo Jeršelio jaunąją pačią ir sake:

- Perkalbėk savo vyrą ir paklausk, kaip galėtumbėm tan krasę pasvert, tai gause tos peningos, kor jis yra į do meto užpelnęs, o jis negaus į savo rankas.

Tai ji dabojo, kaip savo vyrą išklauste galėto. O galiausiai jis ir pasake jai, kaip reik pasverte. O ji nuėjo pri tų aukštų mokytojų ir jims pasake, kaip jė tor daryt. Ji sake:

- Jūs toriat imte toštę šėpę ir įzekiote, lig kor yra nugrimzdęs. Tai įdėte krasę į toštę šepę ir vėl užzekiote, kaip geliai į vandenę yra nugrimzdęs. Potam vėl krasę išimte ir tada akmenų prikraute lig antrojo zekio. O akmenios imte lauko ir tada kožną akmenę pasverte ir tada sorokote.

O kol jė šėpę gavo ir kol jė sorokavo, tai troko du meto, iš veso keturi metai troko, kol galėjo karalio kronavote antrą kartą.

O kaip karalios norėjo užlepte ant krasės, ir netropijo ant tekro nomaria užminte, tai liūtas nutvėre jam už kojas ir laike. Tai gavo kete vyresnėje veršų ant Jeršelio ir šauke, kad jis tan krasę paderba, kad karalios negal užlepte. Jis tor būt žodyts. Tai priėjo Jeršeles, tai parode, kaip reik užlepte ir kaip ereles kroną tor uždėte. Tai patės karaliaus pagertas bovo. Ale kete aukštėje ponai šauke, kad Jeršeles tor būte žodyts. Ale karalios jims tą neįvelijo, tai jė išrokavo, kėk ta krase sver ir kėk jė auksa išdeve. Tai jė šauke, kad Jeršeles daug auksa yra pavogęs, jis tor merte. Ale Jeršeles pasvėre stokę auksa jėms po akių ir soterpęs išpyle į sykelę. O kad užšola, tai svėre antrą kartą ir buvo lengvesnes. Tai sake Jeršeles:

- Pri to menko stokelia jau fėlio, o kaip nefėlios pri tokios krases...

Karalios jam vierejo, ale tė didgalviai pole ir ant karaliaus, kam jis Jeršelę pristo: jis tor merte. Tai karalios matydams, kad nėka negal padaryte, tai sake jims:

- Kad jau tor merte, tai temeršta pagal mano valią. Padarykiat tormą penkiolikos metero aukšta, o veršoj dores ir jį čia uždarykiat, o veršoj dorės palekiat atdaras: jei jis šoks

žemi, tai užsemoš, o jei paleks į tormą, tai po dešimties dėnų ja lavoną nuimsiam.

Tai tė didgalviai prasedžioga, kad jė valią gavo, ir padare, kaip karalios sakęs, ir įdėjo Jeršelę į tormą. Ir deve jam stokelę donas ir vyna: "O po dešimties dėnų tavo kūns bus nuimtas".

O ant vakara vėlai atėjo Jeršelio senoje pate jį apgailėte. Tai sake savo pačiai:

- Kam to čia šauke? Eik name į staldę, kor mažoje ožkele yra, pri angos į dešenioję kampą po mėšlu rase baltą kermenelę so raudona galva ir plona šelka, ir nu žole šiaudelę. Ir atnešk šiši, aš teve pamokysio, kaip tav reik daryt.

O kaip ji atneše, tai sake Jeršeles:

- Uždėk kermenelę ir prirešk pri šiaudelia lengviai so šelko, o dešimt sėksnio elga, o ant šiaudelia gala uždėk svėsta, mažomelę svėsta, ir pridėk pri torma sėnos. O kaip jis norės eite pri svėsta, teip ir šiaudelę į aukštą stums. Ir tol jis stums, kol ateis pri manęs. O tai aš gausio šelką. O pri šelka prirešk drūktą siūlą, potam drūktesnę ir ves ir ves drūktesnę.

O teip jis gavo ir drūtos linos, o iš tų lino pasiderba trepes. Ir sake savo sanajai pačiai:

- Eik sakyk, koks tai modevs vyrs yra ir kaip jis ten gerai tor, tai muna jaunoje pate ateis.

O kaip senoje pasake jaunajai pačiai ir pagyre, kad Jeršeles didiai gerai tor, tai jaunoji pate nuėjo pri jo. O kaip je prišauke, tai jis nuleido trepes, ir je užlipa pri savo vyra. Jerešeles sake jai:

- Kaip aš čia gerai torio, tik man reik dar mažoma vyna. Mažoma palūkėk, aš eisio parsenešte vyna.

O kaip nolepa žemyn, tai jis atėme trepes ir sake:

- Nekask ketam dobę, kad pats neįpolse.

Ir išbėga so savo senąja pačia į ketas žemes. O kaip po dešimties dėnų atėjo vyresnėje lavona nuimte žimyn, jė sake kets ketam:

- Vyrą uždarem, o moterą radom.

Ir negalėjo sopraste, kaip tai nusedeve.

O kaip karalios gavo ženote, kad Jeršeles yra gyvs išlekęs, tai labai džiauges ir sake:

- Aš norėčiau ženote, kor Jeršeles yra, tai aš jį didiai apdovenočiau.

O vyresnėje kete bovo paleiste, o kete žodyti, dėl to, kad moterę neteisiai nužode.

160. /LAUMĖS VERPĖJOS/

Gyvena kartą labai kytri gaspadine ir baisiai dide darbininke, kuri turėjo labai puikį, ale baisiai slinką, arba tingį, dukterį. Savo darba neapvaliodama o nu dukteri pagalbos negaudama, labai apmaudą ant dukters įgavo.

Vieną dieną pri šieno griebimo duktė neėjo pagelbėti, o iš to motina taip parpyko, kad ją sugriebuse į girę išvede pakarte. Į girę nusiveduse, ant kryžkelio apsistojo ir apsimislijo, kan dabar iš tikro daryte: ar pakarte, ar ne, - ale nieka negalėjo išgaute. Ji būt ją mielai korusi, ale buvo par puiki. Namon veste ir nenorėjo, kadange par slinka buvo. Abide stovėjo ir verke, nesa ir duktė, kad ir būt galėjuse pabėgti, del tingumo to nedare ir dėl to taip verke.

Su sykiu parvažiavo nekursai bagotas ponas su labai puikiais žirgais bei karieta ir, prie tų moterių apsistojįs, klause, ko jede čia stovinte ir taip labai verkiante. Motina atsake:

- Turiu dukterį didę darbininkę, ale ne slinkę. Visus darbus man atliko, dabar nežinau, kan daryte, jai darba prašant - ar medžių lapus dote skaibyte.

Pons apsimislijęs darbo apstei turįs ir užprašo gaspadines, ar leistų ją pri jo į slūžmą. Gaspadine leido su didiu džiaugsmu. Pons klause algos, ale ji leido dykai, kad tikt darbo turite. Pons ėme dukterį į savo karietą ir vežės ją namon į savo dvarą.

Pons paskyre stubą ana viena apart, kad ją nėks netrukintų, ir pridave jai vieną mergą, kuri viską aprūpinte turėjo. Stuboje stovėjo lova gulėjimui ir stals su visokiais skaniais valgiais valgymui, taipjau ratynai bei tarankis su pakulomis verpimui. Ir ponas prisake, kad ją nieks minau nu darbo netrikdintų.

O kan veike dabar biednoja slinke? Pasivalgiusi į lovą atsigulusi tikt verke. Jei beverkiant, įėjo trys laumės ir klause, kodėl ji verkiante. Ji atsake:

- Turiu daug darba. Ponas man dave šitas pakulas suverpti, ale kadange aš neesu tokio darbo mokyta nei dirbti paslenku, neįmanau ko daryte.

Laumes klaus:

- Kan tu mumi dose, mes tau tan darbą atliksim?

- Kad svodbą turėsiu, jumis į svodbą pakviesiu, - atsake ji.

Teipo jos pradėjo dirbte ir suverpe visas tas pakulas į vieną naktę. Ponas, rytą metą darbą apžiūrėjęs, sake nusidyvydamas:

- Ale didiai dide darbininke!

Ponas ją niekam trikdinte neliepe, bet liepe ilsėte leiste, ir beilsant įneše vėl tarankę linų ir paliko. o antrą rytą įėjęs rado vėl visus suverptus. Tai matydamas, įneše du tarankius vilnų ir mislijo: "Jei tai taip greitai suverps, tai ji galėtų mano pati pastote", nesa tokia stropi gaspadine būtų jam labai naudinga. Trečį rytą įėjįs ir viskan atlikta rasdamas, ją užklause, ar ji norėtų pas jo par patį palikte. Ji iš to labai pasidžiauge ir jo klause, ar ji galėto ant svodbos ir savo tris seseris pasikvieste. Ponas jai tai labai įvelyjo, mislydamas,kad ir jos seserys tokias jau puikias bus kaip ji.

Kaip dabar tos seserys ant tos svodbos atėjo, turėjo viena labai ilgą nosę, antroje vėl - baisiai storas lūpas, o trečioje - vėl be galo didelę subinę. Ponas nusidyvydamas klause pirmosias:

- Kodėl tava tokia didiai ilga nose?

- Ponuži, iš didžio verpimo, - atsake ji. - Kiek su koja mine ir su galva linguoje, ištįsta ir nose.

Antrosias vėl klause ponas, kodėl jai lūpos taip baisiai storos esantes.

- Iš didelio verpimo, - atsake ir toje. - Vis tankiai turi pirštus šlapinte ir todėl taip sukruši lūpas, kad jos taip papamsta, kaip manoses kad yra.

- O kodėl tavo subine tokia drūkta yra? - klausia ponas trečiosios.

- Iš didžio verpimo, - atsake ir ji. - Vis išvien sėdint ir sėdint, subinė taip padrūktėja bei dide pastoja, kad menk panešti begale.

Ponas tan viską girdėjęs prisimine, kan jo pati yra suverpusi. Nusigando ir mislijo, ar ir ji toki pastojusi yra kaip šios trys. Ir kad ji tokia nepastotų ir savo gražuma nepamestų, ėmęs sumušė ratyną ir sukūreno jį. Ir ši jo pati par visą savo amžę nebeprivale dirbte ir verpte. Ir jei ji gyva tebyra, dar ir šiandien tebgyvena.

161./APIE ANTIJOKIO SŪNŲ IR DIEDUKĄ SU ILGA BARZDA/

Perm didiai senų čėso bovo vėns kalves, Antijokes vardo. Tai bovo dides meisteres. Ir jo motereške pagimde jam sūno, ir deve jam vardą Julijos. Kaip Julijos į vyrešką stoną soaugo, tai jis sake:

- Tėvai, nukalk man lazdą nu gelžės, ale ta tor būte labai drūta, kadange daug sylos torio, eisio svėta perbandyte, kaip svėte destes. O rase aš ir kokia palaimą tropysio, galio bagots vyras pastote. Pri to reik iškalt ir drūtą lazdą, kad aš galio priš veskan atseginte, kai mane užpol.

Tai tėvas ėme ašę nu vežema ir iš tų ašio nukale lazdą. Julijos ėme lazdą į ranką ir mete į orą. O kaip lazda nukreta ant žemes, posiau pertrūka. Tai sake Julijos savam tėvoi:

- Ta lazda yra daug per švaka. Tris karos štarkesne tor būte.

Tai tėvs ėme šešias ašes ir kale jam lazdą nu šešių ašių. O kaip bovo gatava, tai Julijos ėme lazdą į ranką ir mete į orą. O kaip ta nokreta, palika gansa. Tai Julijos pasidžiauge ir sake:

-Ta cimblig vedoje lazdike yra.

Tai Julijos ėmęs audeklą ir pasedare maža krapšoka, kor pelnai trys šepeliai telpte galėjo. Čia įsepakavo mėsos ir donas ir kas toliaus reikalinga ant kelionės ir, atsesveikenes nu savo tėvo ir motinos, iškeliavo į svėtą. O per elgą čėsą, kaip jis tole nukeliavęs bovo, jis priėjęs vėną gerę. O per tą beeidams soteko vėną cemermoną. Tas turėjo mažą bylę nu pose centner sunkoma. Ale kaip todo mažojo vyroko į krūvą soseėjo, tai bovo sveikenemos, kad ir pošų galones traškėjo. O po pasesveikenema Julijos klause:

- Kaip tavo vardas yra?

Tai atsake cemermons:

- Mano vardas yra Adom Nars iš Tutų.

Julijos sake:

- O aš eso Julijos Antijokis iš Barbar. - Julijos klausa: - Kan to so ta byle gale daryt?

Adom Nars sako:

- Aš galio drūkčiausią medę pakerste: iš vėna kerčia tor medes kreste.

Julijos sako:

- Jei to iš vėna kerčia pakerte, tai tas medes antverste tor.

Adoms sake:

- Testov teipo, tepalėkt. Rodyk man storiausią medę.

Julijos prirodė storiausią medę. Adoms kerta vėna ypa, tai medes verta tėsiog ant Julijo, ale Julijos so savo lazda kerto medžei prieš, tai stojas ir ant antra šona verto. Julijos:

- Modo esav nepraste vyrokai.

Adoms saka:

- Iš tėsų tu sylą tore, Julije.

Jodo deve vėns antram rankas ir sake vėns antram:

- Dabar modo būsiav į krūvą kaip sovenčiavoto ir neskersiavos, kol gyvo būsiav, o modo nėks ir nepergalės.

Ir jodo keliavo podraug. O kaip jodo bovo gerą galą keliavusio, tai soteka vėną šneiderę. Jes turėjo daug adatų. Julijos:

- Kan to so toms adatoms gale daryt ir kas tavo per antaverkes?

Šneideres sako:

- Aš eso šneideres ir galio dailios rūbos pasiūte.

Tai Julijos paklause:

- Kaip tavo vardas yra?

Šneideres:

- Kadar Šota iš Tabakūno.

Tai Julijos bei Adoms pasveikeno Kadar ir laikės vese trys krūvoj. Ir prikeliavo vėną dvarą. O tas dvars bovo pravinčiots, arba prakeiktas. Ir į tan dvarą paleka gyvente, kadange nei vėna žmogaus nebovo.

Julijos bei Adoms išėjo ant jaktas, o Kadar paleka pėtos išverte. Ale kad jau pėtai benge verte, tai pradėjo kas pri doro barškyt. Kadars atdara dores - štai bovo vyrs nu posantros pėdos, o barzda nu posantro sėksnia. O tas vyrs bovo teip sošalęs, kad jam ne tik rankas ir kojas verpėjo, bet ir barzda lakiojo. Ir maldavos, kad įleisto į stobą. Kadars pasegailėjęs ir įleido į stobą ir pasodeno jį ant benkio. Tai didbarzdes melde, kad jam doto ko valgyt. Kadars, geros šerdės būdams, išėmęs iš varenia stokia meisos ir deve tam didbarzdžioi. Ale tas didbarzdes darės teip sošalęs, kad iš didžio ranko verpėjema ir meisos stokes iškreta iš rankos ant žemes. Kadars, nėko pekto nemislydams, norėjo jam tan meisos stukį nu žemes iš naujo pridot, ir kaip Kadars paslenke, tai tas

didbarzdes užšoko Kadaroi [ant] nogaros tarp pečių ir teip jį skaudžiai somuše, kad Kadars torėjo į patalą golte eite. Kadars meslijo ir gintes. Jis sėko per vėną petę ir per antrą petę ir nėkaip to didbarzdia nenutvėre, kadange didbarzdes mažas bovo, o tarp pečių negalėjo prigaute. Del to bovo priverstas golte eite. O didbarzdes pabėga šalen. O kaip jis bovo pabėgęs, tai parėjo Julijos ir Adoms pri pėto nu jaktas. Ir atrand Kadarą lovoj begulente. Tai Julijos klausia:

- Kadar, kor yra pėta?

Kadars sako:

- Ui ui ui, teip eso apsergęs, kad aš negalėjau nei pėtų prigatavyte.

Adoms sako:

- Na, aš į jo vėtą pėtos prigatavysio.

Tujau pėta bovo gatave. Tai jie vese pasevalge ir bovo linksme. O Kadars torėjo linksmas būte, kad ir nenorėjo, jog jis nenorėjo sakyte, kad yra nu didbarzdia teip skaudžiai plėgos gavęs.

Antrą kartą ėjo Julijos ir Kadars ant jaktas, o Adoms paleka pėtos pritaisyti. Ale so Adomo ėjo ir teip pat kaip Kadaro. Tas didbarzdes ir jam nogarą pripampijo teip, kad torėjo golte eite, o pėta neprigatavyte. Julijos ir Kadars pareit pri pėto - Adoms gol į lovą, o pėtai nėr prigatavyte. Julijos klausia:

- Adom, kor pėtai yra?

Adoms:

- Ui ui ui, teip dikčiom apsergau, kad negalėjau nei pėtos prigatavyte.

Kadars, veskan ženodams, kaip so jo ėjo, linksmai pašokęs prigatavijo pėtos. Ir bovo linksme.

Tretę kartą ėjo Adoms ir Kadars ant jaktas, o Julijos paleka pėtos prigatavyt. O Adoms so Kadaro jokias ir kalbas tarp savęs:

- Julijos ir gaus į skarmalos, kaip ir modo kad gavov.

Julijos verda pėtos, o prieš bengant verte baršken kas į dores. Julijos dores atdara - vyrs stov prie doro nu posantra masta didomo, o tor barzdą nu posantro sėksnia. Ir teip bovo sošalęs, kad ne tik kojas ir rankas verpėjo, bet ir barzda lakiojo. Julijos jį sobare ir sake:

- Ko ieškai ir ko nore šišia?

Ir deve vėną ypą per ausę. Ale didbarzdes, to ypa nėka nebodams, melde, kad į stobą leisto. Julijos ir įleido į stobą ir pasodeno ant benkia. Tai praše didbarzdes ir valgyte. Tai Julijos deve jam meisos. o didbarzdia rankos verpėjo, kad ir meisa iškreta. Julijos lenkės atimte - didbarzdes užšoka jam ant nogaros ir pradėjo skaudžiai mušte. Ale Julijoi paseseke [nutverti] jam už barzdos. Ir nuplėše jį nu savo nogaros žemyn ir sogrėbęs savo didėją lazdą ir pradėjo teip dikčium mušte, kad ir vesa stoba prismerda. Tai pradėjo didbarzdes melste, kad jam gyvastę dovenoto. Julijos, už barzdos nutvėręs, velko jį laukan ant kėma, o velkdams gėdojo teip, kad ant kožna žingsnia galėjo zelbą ištart, kor teip skambėjo:

- Knigerode knigerode, dreg te špece runter, tra ra ra ra ra ra, - kol nuvelka pri labai didžio anžolo, kors ant kėma golėjo.

Ir ėmęs Adoma didėję bylę ir kerto vėną kertę į tą anžolą, ir į tą kertę įmorde tan didę barzdą ir so kylio fast prikyliavo. Ir pėtos pritaise.

Kad Adoms ir Kadars nome parėjo, veslab bovo gatava. Jodo tujau klause, ar nėks nebovo atėjęs. Julijos:

- Ne, nėka neženau.

Potam klausia Julijos:

- Ar norėtov kan matyt?

Jodo atsakė:

- Ir mylai noriav matyte, kan Julijos parodys.

- Na, tai valgykiatau šarpiai, potam eisiam veizdėt.

O kaip jė išėjo veizėte, štai barzda vėna bebovo, o ir mesos dar pri barzdos bovo,kor jis bovo nusiplėšęs, o pats pabėgęs,

kraujais teškydams. Jė tujau sekes, kor jis būto nubėgęs. Jė tais kraujais nuseseke ant vėno kalna. O ant to kalna veršaus čia bovo skylė. O čia jis bovo įlindęs. Jė atseneše elgas kartes ir norėjo so toms iškrapštyt, ale grunta nesekdames deve pakajo ir ėjo nome. O į tan dvarą bovo trys dešimte jaučių. Julijos jaučios pamuše, Adoms nulopo, o Kadars, šneideres būdams, torėjo elgą rimą pasiūte. Tas rimas bovo nu dvidešimties jaučio skūro.

- Aš norio eite į tan skylę veizdėte, kor tas vyrs be barzdos paleka ir kan jis ten dara.

Adoms ir Kadar pareša jį ant rima, įleido jį į tan skylę, kor tas bebarzdes bovo įlindęs. O tas rims nepriteka lig dugna. Julijos nutrūka ir nukreta į ketą svėtą. Adoms ir Kadar atvelka ja lazdą ir numete jam žemyn. O kaip Julijos lazdą gavo, keliavo apveizėte, kaip čia veskas yra. Ir tujau pamate didiai didę dvarą. Tujau ėjo veizdėte, kas čia yra. Ir atrada vėna karaliaus dokterę. Kaip ji pamate Julijo, tai ji nuseganda didiai ir sake:

- Žmogau, žmogau, to ese šičia prapolęs!

- Dėl ka? - sako Julijos.

- Tu ese į smako svėtą parėjęs. O aš eso nu smako pagrobta.

- O aš norio teve išgelbėt. So tais nėkais aš apseeisio.

Ji:

- Po posantro stunda pareis mažases smakas, o dar po tėk - didesnes, o dar po tėk - paskojes, dar didesnes.

Tai ji parode jam mažiausiojo kardą. Julijos nevaliojo pakelti. Tai ji jam deve žolių - tai jis ėme kardą kaip plunksną. O kaip permas smaks parėjo, tai Julijos nukerta ir veskan čysta padare. Tai ji parode antrą kardą - jis vėl nevaliojo pakelte. Tai ji vėl jam žolių, ir jis ėme vėl kaip plunksną, nukerta ir antrą. Tai ji parode ir tretę kardą. Julijos vėl nevaliojo pakelte, tai ji sake:

- Dabar tavęs nebgalio gelbėt.

Julijos:

- Aš imsio antrąję kardą, o pri trečiojo jį neprileisio ir kersio vyriškai. Aš torio drąsę meslę ant priveikima.

Ir tujau parėjo ir tretes smakas. Su to pešes aštūnias stundos, ale Julijos laimėjo ir smaką nukerta. Tai karaliaus doktė bovo linksma. ir jodo ėme deimant, auksa ir sidabra ir ėjo pri tos skylės. Julijos savo lazdą išmete pro tan skylę veršon ant žemes. O kaip lazda nukreta, tai ir žeme padrebėjo. Tai atėjo Adoms ir Kadars ir nuleido jam rimą. Ir pristokojo šimtą sėksnių lynas, tai priteko lig Julijo. Tai Julijos pareša karaliaus dokterę ir vesos skarbos drauge. Tai Adoms ir Kadar užtrauke ją veršoj so vesais skarbais. O kaip jodo [ištraukė] karaliaus dukterę, tai jam rima nebnuleido ir ėjo vese trys nome.

O Julijos lauke tris dėnas ir sake:

- Jei aš negauno nei rima, nei lazdos, tai aš torio čia ant vėtas numerte nei myžęs, nei bezdėjęs.

Ale karaliaus doktė kvarčijo Adomą ir Kadar kas adeiną, kad Julijoi rimą arba lazdą numesto. Jodo sake tarp savęs:

- Jei jis šičia dar pareito, tai modu Julijos užmuš.

Ale karaliaus doktė nedeve pakajo, tai jodo nusvėde lazdą žimyn. O kaip lazda nukreta, tai sake Julijos:

- Dabar eso vyrs, dabar galio ne tik myžte ir bezdėte, bet ir perste.

Ir nuseperdęs ėjo į tan dvarą pasevalgyt ir pasesteprinte. O pasesteprenęs peržiūrėjo ir perieškojo vesos kampos ir atrado tan vyrą nu posantros pėdos, ale be barzdos. Jis į ožkrosnę gydes. O kaip jis pamate Julijo, tai jis pole veršoj ir norėjo nužodyt. Tai jodo pešės tris dėnas, ale kaip Julijos gavo jį priseminte, tai devė jam so savo lazda, kad ir vesas dvaras drebėjo. Tai pagavo vyroks šaukte:

- Jei tu mane užmuše, tai to laukan neišeiste. O jei mane gyvą palėkte, tai aš tave laukan išvesio.

O Julijos, norėdams laukan išeite, paleka jį gyvą. Tai vyroks jį išneše pro tan patę skylę, kor Jolijos bovo nuleists, o ir lazdą drauge. O kaip Julijos nomen parėjo, tai deve Adomoi vėną so spregio per nosę ir Kadaroi vėną per nosę, ir bovo abodo negyv. O Julijos so karaliaus dokteria jei gyvo, dar ir šiandėn tebgyven.

162. /TINGINĖ PATI/

Ketą kartą gyvena botelninks žmogos, vardo Jočkos. Tas torėjo pačią, vardo Mėgopodeles. O kad [reikėjo] lenos raute, tai je perėjo skersai ir išelgo, paskoi į vedorę pasestojose sako:

- Tas kampeles ta dėnele, tas kampeles ta dėnele, - teip ji rode visos ketures kampos, o ant paskoje sake: - Šiai dėnelei nėka.

Ir į vedorę atsegole ir golėjo per vesą dėną. O teip ji dare kožną dėną, kad ji gauto golėte. O kad je bovo nedėlę golėjose, tai jos vyrs klause ir sake:

- Na, Mėgopodele, ar jau veikiai nurause lenos?

Tai je pradėjo šaukte:

- Tėva, ar paiks ese! Kas dabar lenų yra raute!

O kaip je išėjo dar vėną dėną raute, tai je vėl teip [darė] kaip permas dėnas ir golėjo. O jos vyrs ėjo veizdėt, kaip daug dar yra lenų raute, ir atrada ją bemėgant. O kaip jis mate, kad ji didiai mėgt, tai jis tujau paserūpeno žerkles ir apkerpa Mėgapodelio kedelios pagal rumbą į rinkę, o ir drobenios drauge. Tai je paleko nu strėno lig kojo apačios ganc pleka, teip kad ir vesas centroms bovo matyt. O ir nu galvos vėna pose plaukus, ir paneše veskan šalen.

O kaip Mėgopodeles pabodo, tai je į lenos gar nebveizėjo, bet je apseveizėjo seve į rinkę ir sevęs nebepažena. Ir pradėjo sakyt:

- Ar aš eso Jočkaus pate, ar ne? Aš torio eite veizdėte, ar yra Jočkaus pate nome, ar ne. O kad aš užeisio ant kėma o jei

kalike los, tai ir Jočkos sakys, kad jo pate nome yra, tai aš eso svetema ir torio eite ir ieškote, kor mano nomai, ir klausenėte, koks mano vyrs yra. Kad aš galėčiau pri [jo] priseglauste, kaip man būtų gerai.

O kaip kalikė pamate ją ant kėma, o didžiasiai - tan centrom, tai ji skaudžiai pradėjo lote. O je, priėjos pri langa, šauke:

- Tėva Jočkau, ar yra tavo pate nome?

O Jočkos matydams, kad jo pate pri langa stov, jis ir sake:

- Jau seniai nome yra.

Mėgopodeles trake nu kėma ir ėjo ieškote sava namos ir savo vyra. O kalike per savo lojema ją palydėjo.

O kaip vakars priėjo, tai ji soteka penkis vyros. Tai Mėgopodeles sake:

- Vyraitiai, kor jūs einat?

Jė atsake:

- Mes einam vogte.

Je sake:

- Ui, aš moko didiai vogte, - ir ėjo su jais drauge.

O kaip jė ant vėno kėmo užėjo, tai Mėgopodeles pradėjo šaukte, kaip tik galėjo:

- Ei ei, ar toriat kan vogte? Mes atėjom vogte!

Tai tė vyrai pagavo bėgte nu kėmo, kad jų kulnys į sobenę mušes. O Mėgopodeles - jims paskoi, šaukdama:

- Vyraitiai, vyraitiai, kor biegat? Kodėle nevogėt? Čia bovo gera vogte.

Tai tė vyrai apsestojo pri konego kopūsto ir sake:

- Mes imsiam tos kopūstos vogte.

Tai ji pradėjo so abėm rankom raute, o vyrai pasetrauke gerą galą nu kopūsto į šalę. Vėns tų vyro bėga pri konega ir sako:

- Pons konegs, velnias jūso kopūstos vagia.

Konegs sako:

- Kodėl jį nepavarei?

Jis saka:

- Aš velnia didiai bejaus.

Konegs sako jam:

- Aš ne, ale aš negalio paeite: mana kojas didiai skaud.

Jis sako:

- Pons konegože, aš jomes nešio, o jūs skaitykit.

Jis neše, o konegs skaite. O kaip arte priėjo, tai Mėgopodeles staigiai atsesoka šaukdama:

- Ar dar neužteks?

Tai tas vyrs, tan konegą pametęs, pagavo varyte į kojas, o konegs galėjo antra tėk bėgte, kaip tas, kors jį neše.

Potam tė vyrai sakė Mėgopodel:

- Konegs tor didę paršą. Mes eisiam tan paršą pavogte. To paselauk į kleboniją. Mes eisiam tan paršą atnešte.

O kaip je į kleboniją įėjo, tai tė vyrai įėjo pri konega ir sake:

- Pons konegože, velnias įlinda į kleboniją.

Tai konegs saka:

- Jau perma torėjau nu to velnio bėgte, dabar mano kojas teip gel, kad nei pakošinte negalio.

Jė saka:

- Pons konegože, rase galėtome atsegolte: mes nešiam teve ant borio. Mes esam penki, o to šeštases ant borio.

Konegs sake:

- Ja, kad ant borio, tai eičiau. Jūs esat penke, o aš eso šeštases, tai velnias torės bėgte.

O kaip Mėgopodeles pamate, kad jau atneša, je mesliojo, kad paršą jau atneša, tai je, galvą pro angą iškešose, saka:

- Bau rėbos jis yra?

Tai vyrai bores pametę pabėgo šalen, o konegs meslijo, kad velnias jį nor praryte, ir šauke:

- Rėbėje vese pabėga, tik mane lėsają vėną paleka!

O Mėgapodeles neėjo nei dėną lauko, tai konegs siunte savo kočerą, kad jis ją išvaryto. Kočeres priėjęs:

- Eik lauko!

O Mėgapodeles sako:

- O ką aš eisio? Ar aš ne gerai čia torio? - ir paleka besėdente.

Tai konegs sake kočerio:

- Kinkyk gerosios arklios pri karėtos ir važiok pri klebonijas angos ir sakyk, kad nore ją pavežiote. Tai nuvežęs gerą galą į gerę paleisk ją.

Kučeres, privažiavęs pri angos, saka:

- Eikš ir sėsk į karėtą - aš tave pavežiosio.

Megopudeles pasesėd į karėtą, o kočeres, į gerę galą įvažiavęs, sako jai:

- Lipk lauko.

Je saka:

- O ko aš lepsio? Ar aš ne gerai čia sėdo? Važiok toliaus.

Kočerios, pelns baimes būdams, meslijo: "Jei toliaus į gerę nuvažiosio, tai gal tas velnias mane soėste so vėno sykio". Šoko iš vežema ir bėgo nomen pas konegą, ir sako:

- Aš torėjau tan velnią so karėta ir arkliais į gerę palekęs pabėgte, šeip jis būtų mane soėdęs.

Konegs sako:

- Tai gerai, kad savo gyvastę palaikei. Jau šį praėjusią naktę norėjo ir mane soėste, kad tik būčiau rėbos bovęs.

Mėgopodeles parvažiavo į savo namos. O Jočkos stovėjo pri varto. Je šauke:

- Tėva Jočkau, ar yra tavo pate nome?

Jis sako:

- Jau seniai ne nomen.

Je sako:

- Tai aš būsio ta pate.

Jis sak:

- Jo jo, ta pate. Važiok ant kėma.

Jočkos gavo karėtą ir arklios. Ar tai ne gerai?

163. /CIESORIUS PETRAS/

Ketą kartą perm daug meto valde Maskoleją cėsarios, vadenamas Petras. Tas bovo didiai strengos ir bovo uždraudęs, kor jis gyvęs, per to mėstą, kor jis gyveno, tai este per Petersborkę mėstą, kad nei vėns neprivalia nėks resčioms olyčioms važiote. Ale vėns kazoko afcirs, torėdams labai gerą arklę ir apsiveizdėjęs vesor ir nėka nematydams, paleido resčioms so savo arklio. Ale vos bovo pradėjęs važiote, tai so sykio išgerdo balsą:

- Kočeriau, apsestok!

Afcirs atsesokęs pažiūrėjo, iš kor tas balsas atskambėjo, ir pamate jis Petrą bestoviant. Tai jis čolpterėjo savam arklioi, tai tas arklys pradėjo didiai šarpiai bėgte. Afcirs meslijo būsiąs iš cėsoriaus ranko išbėgęs ir atsesokęs atgal pažiūrėjo ir pamate cėsorio Petrą raitą ant arklio. Tai afcirs išteko savo arklioi vėną kartą so votago, tai arklys pradėj eiti vėjo greitomo, ir afcirs įsoko veik į vėną skersgasę, veik į ketą ir ištrūko cėsoriui iš ranko.

O kaip cėsorius matydams, kad afciro negal panokte, tai šarpia jojo pri arčiausias aufvaktes ir deve gendroliu maršą mušte, meslydams: "Jis tan arklę nepaskobs pakavote ir turės pavėlote".

O kaip bovo gendrolis [įsakęs] mušte, tujau vese žalnėriai bovo ant pleciaus so ginklais. Cėsorios perveizdėjo - ir fėlavo, dvylika afciro fėlavo. O te atėjo ir po do, ir po tris, o ant paskojo penke atėjo. O cėsorios neleido jos į jų vėtą priimte - jė torėjo apart į rindą sostote. O kaip vese bovo, sake cėsorios:

- Jūs vese būsiat į Ceberiją nugabente.

Tai vese afcirai nusegando ir meslijo: "Ar dėl to menka pavėlavema mos cėsorios teip sunkiai štropoto?" Tai kalteninks drąsei išmyne cėsorioi priš ir sake aiškio balso:

- Šie vese nekalte, tik aš vėns.

Tai cėsorios Petras apžiūrėjo jį nu galvos lig kojo apačios ir sake jam:

- Ko vardo to ese?

- Pedor Evanovič, - atsake kalteninks.

Cėsorios sako:

- Iš kor to gavai tan arklę?

- Mano tėvs man tan arklę iš dalės deve, - atsake kaltininks.

Cėsorios sako:

- Jo, tavo tėvas paaugeno tokę gerą arklę, o dar geresnę sūno. Parleisk man tan arklę.

- Ne, negalio: tai yra mano vyriausia tėviškes dales. Jei tan arklę paleido, tai keto arklia nebnuperko, kadange penigų nebtorio, - atsake kalteninks.

Cėsorios sako:

- Iš afcira nei kokios dovenos cėsorios neprijem, tikt prijem iš majoro. Nuo šio čėso būk to majors ir slūžyk man vėrnai, o tan arklę aš torio gaute. O tav, jei reiks, ketą parūpysio.

O kete afcirai, tai gerdėdame, sake tarp savęs:

- Perma keip pekloj iš[barė], o dabar veskas ant gera išėjo.

Ir neženojo, katran geriaus apdyvyt - ar afcėra didę pakarnystę, ar cėcorio didę milaširdingystę.

164. APIE GERĄJĘ SOPERŠEMĄ

Gyvena kartą didiai bagotas bekeres. Tas torėjo labai gražo ir mandago sūno. O gyvena čia pat netole labai varginga našlė. Je turėjo dukterę teip jau vargingą kaip je pate, ale labai išmintingą ir vėžlybą, patogią, kore ansai bagotųjų bekerio sūnos mylėjo. Ir jodo tankiai suseeidavo ir dailia pasekalbėdavo vėns apė savo bagotystę, antra pagal

savo bėdnystę. Ir jodo vėns antro negalėjo iš šerdes paleiste dėl didžios meiles bei patekemo, kadange jodo abo vėns antram labai pateko pagal vesą žmogešką natūrą. Ir galiausiai jodo sokalbėjo svodbą daryte. Ale kaip jiedvejų augintojai apė tai gavo paterte, tai nepateko. Bagotėje sake savo sūnoi:

- To so ta merga torėse obagais eite.

O vargingoje našlė sake savo dokteriai:

- Tas bagotases teve pagal tavo bėdnystę teve po kojo pamįs.

Ir teip jodo negalėjo į krūvą sueite. Ir nusedeve, kad vargingosias doktė gavo paterte, kė ketą kartą bovoses karalios Pričkos Didėses tas milaširdingases, kors didę išmintę torėjo ir mokėjo veskan ant gera nurodyt ir so vargingasias apseite. Tas bovo apesakęs, kad jis į Ragainę ant manevro parvažios. Tai vargingoses našlės doktė sotaise didiai širdingai maldos grometą ir uždabojo karaliaus Pričkaus parvažiavimą ir įmete grometą į vežimą. Tai karalios Prečkos, perskaitęs grometą ir nėkam nesakęs, išklausinėjo jųdvėjų paselgemą ir, keta nėka negerdėdams, kaip tiktai garbę nu jųdvėjo, ir karalios Prečkos pasteliavo jodo abodo, ir tikrai permėgeno, ar ir abodo ir tikrai nor į vinčiavonystės stoną įstote. Tai sak jodo abo savam vėšpačioi karalioi:

- Modo vėns antrą didiai myliav ir norėtoviav į krūvą soeite, ale modovi augintojai nesoleid: vėne dėl vargingystes, antre - del bagotystes.

Tai karalios jųdvejų didį meilę prieš vėns antrą [pamatė] ir palėpe eite abėm nome ir uždraude, idant nėkam nėka nesakyto, kor jodo abo yra bovosio. Ir karalios Prečkos pakvėte bagotosios bekerios ant čėsnies ir sūno drauge, o ir vargingosias dokterę. O doktė bovo į skyrę stobą, ir bekeriai apė jąj nėka neženojo, kad ji ir drauge pakvėsta yra. Tai bovo

bekeriams dides džiaugsmas. kad karalios jos į čėsnę pakvėt. Ir jims pri stalo besečėsnavodames sake:

- Gerdėkiat, bekerio do, aš matau, kad jūs toriat labai vėžlybą ir mandago sūno. Ar jūs norėtumbit, kad aš jums vėžlybą marčią priperščiau?

Tai linksmai atsake bekerio do:

- Kodėl ne, vėšpatė karaliau... Tai mūso sūnos bus nu tos obages valnas.

Jie meslijo, kad kokią princesę priperš. Karalios atdaro antros stobos dores ir įveda tan mergą, kor bovo grometą rašiose. Tai bekerio do nusegando ir sake:

- Vėšpatė karaliau, mes ją pažįstam, je nėka netor, tai mūso sūnos so ja bado torės numert.

Tai karalios nusekreipė ant gendroliaus fon Bevern ir sako jam:

- Kėk to tos mergos motinai kalts ese?

Jis atselėpe:

- Lygiai du tūkstančio dalerio.

Tai klausė ir antrojo gendroliaus. Jis ir atselėp: ir du tūkstančio dalerio.

Karalios sak bėkeriom dom:

- Kokią nevėrnybę toriat prėš tą mergą? O gendrolios fon Tetzkau tor svodbą iškelte.

Tai senojo bėkerio polė į kelios ir meldė atleidem už apkalbėjim, o jaunojo dėkavojo už soperšemą.

Jei gyvo, ir šianden tebgyven.

165. /KOPININKAI/

Tarp jūrų ir koršėškujo mario gyvenantėje žmones yra vadenama kopeninkai. Jie maitenas vėn iš žvejybos, kadange laukų netor. O kaip jė atserado, yra kalbama didiai.

Perm meto vėno morenų karaliaus pate ir vaikai, kurių bovo keturi, du sūno ir dve doktere, tė sunkiai nusedėjo priš

savo poną. Jis žodyti nenorėjo ir pavadeno vesos savo vyresnūsius ir sakė jims, kaip jo patė ir vaikai yr nusedėję. O vyresnėje sake:

- Vėšpatė karaliau, mes negaliam jėms prova daryte, kadangi jė mums per aukštas personas yra.

Tai karalios sake:

- Na, kad jims provą nenoriat daryte, tai aš pats darysio. Ir aš kan [liepsiu], jūs toriat daryti ir mano palėpimą išpildyt.

Vyresnėje sake:

- Jūsų palėpimą noriam iš[pildyti], ir kaip sakysiat, teipo darysiam.

Tai sake karalios:

- Imkiat vėną šėpę ir so šėpio iškelkiat per jūras ten pri tų baltųjų kalnų, kor gintars yra randams. Čia jūs jos toriat paleiste. Ir mažumą maista jims dokit drauge, o potam jė pates tegol maitenas. Ale idant keteip nedarykit. O jei aš gausio ženote jos keteip padarius, tai aš dosio jumes vesos pakarte.

Tai jė ėme šėpę ir tos kalteninkos ir padare, kaip jims bovo sakyta. O ir mažomą maista jims paleko ir vesokio antverkio daiktų, kad jė praše dote gyvente. Iš perma jė didiai bėdninai maitenos. O kad jų gemenė išseplateno, tai bovo vadename Jodoje gemene, arba Švarcort. O ir dabar dar yra Švarcort vadenama ir bus, kol svėts stovės. O dabar Švarcort jau kaip mėsteles pastojęs.

Iš pradžios kaip jė pradėjo gyvente, jė pasedare valtes, iš perma kad ir prastas, ir tinklos, ir pradėjo žvejote. O žoves kėle į žemes šoną pardote. O žemininkai bovo priš jos gere žmones. Jos pavaišyte norėdames, padėjo jims pėna, svėsta ir donos. O tė jodėje žmones savo amže nebovo nei pėna, nei svėsta jų amže matę, ale tė daiktai jims labai šmekavo. Tai jė tujau klause, kas tė par daiktai yra. O žemininkai parodė karves, išmelžo pėną ir parode, kaip gal svėsta padaryte. Tai

jė perko vėną karvę, kore bovo tvinkstante, ir parsegabeno nome. O tą jė didiai kavojo ir lauke dėna po dėnos, kad jims pėna doto. Į tą čėsą, kad jė karvę perko, nebebovo tė kele žmones, bet jau keli bilai pelne, kadange jų gemene ne pragaišo, bet išseplateno.

Ir nusedeve, kad vėns vanderboršas ėjo pajūrias ir atrado vėną žmogo negyvą. O tas žmogos turėjo lig kele sapagos, kor vanderboršoi labai pateko. Jis bande nuo kojo nutraukte, o kadange bovo pri kojo prišalosio, bau negalėjo nutraukte, tai jis par kelios nupjove ir, į žaką įsekešęs, parėjo į Švarcort. Ir tropijo į tą botą, kor karvę torėjo. Ir tė žmones priėme jį į nakvynę. O tė žmones, vaikų turėdame, bovo pataisę vakams gulėte tarp sėnos bei krosnes - pardėjo skersai do knepeko, uždėja lentas, ir bovo tei vaiko lova. Ale kad vanderboršas paleko į nakvyną, tai gavo jis į vaiko lovą golėte, o vaikai ketor gavo golėte. Ir tą naktę jų karve veršę atsivede. Ir tan veršę pakešo po tos lovos, kor jų svetys golėjo. O kaip jam tos nupjautoses [kojos] atterpo, tai jis iškrate iš šopago į tą lovą, kor jis golėjo, ir pats naktėje pabėgo, ketims bemėgtant. Ale tas kojas į lovo, o šopagos drauge ėme so savem. O rytą metą, kaip tė žmones atsekėle, išsevere pusrytę. O kaip jė ėjosio valgyt, tai sake gaspadorios:

- Vadinkiat ir tan svetę pri stalo, kad so mumes drauge valgyto, jog nebūto gerai, kad nevalgęs torėto išeite. Rase ir tole tor eite, o nevalgęs gal pavargte ant kelio, tai nebūto gerai.

Tai gaspadene ėjo jį žadyte. O kaip pri lovos priėjo, pamatė kojas vėnas, o patės nebrado, tai so vėno sykio bėgo šalen nu lovos, šaukdama:

- Ta karve yra velnią atsevedose! O tas velnias yra mūsų svetę soėdęs, jog vesas yra soėstas, o kojas vėnos paleko.

O kaip tai gerdėjo, vese nusegando ir išbėgo po kets keta lauko. Tik gaspadorios vėns paseleko į stobą. Tai jis užlepa

ant krosnės ir veizėjo, ar tesai. O kaip tas kojas [pamatė], tai šaukė didžio balso:

- Bėkiat pi kaimyno, bėkiat pi kaimyno ir sakykit, kad kaimynai ateito so ginklais ir pagelbėto priš velnią kariaute. Rase mes galėsiam jį apveikte ir nužodyte. O jei jis gyvs palėkta, tai bėda so mumes.

O kaip kaimynai gavo tą naujyną ir jų bėdą ženote, tai vese atbėgo į pagalbą, kolos ir šakes ir jekšos rankoj nešdames ir didžios baimes pelne būdames, šauke:

- Kor yra velnias?

- Velnias yra į ožkrosnę.

Gaspadorios, ant krosnes užselepęs, su kefektais atkėle lentas, ir velnias bovo ant pleciaus. O kaimynai tan velnią pamatę, tai kete, savo ginklos pametę, deve į kojas ir nei sokte neatsesoko, kol nomen parbėgo. O drūtėje pagelbijo velnią nužodyte. O po ta jė po čėso soprato, kad jė apgaute bovo.

Ir nusedeve, kad jė norėjo jautę zlaktote, tai sovadeno vesos kaimynos ir laike ratą, kaip jė darys. Tai atserado tokie, kure sake:

- Mes galiam jautę pazlaktote.

Vėns ausims negerdėjo, o tas turėjo mušte, o Zūbaites laike, ant jaučio [užlipęs] ir už ragų nusetvėręs, o trečias užreša vervę jaučioi už rago ir užselepa ant krautes, įselepa į bosą, o verve apsereša seve aplink pelvą ir sake negerdiančiam:

- Korli, dabar gale mušte: aš jį vėns užlaikysio.

O kaip Karlis vėną ypą muše ir vesai netropijo, tai Zūbaites so jaučio pro angą laukan išjojo, o tretyses nu krautes so veso boso nubarbėjo ir užsemuše. Zūbaites, ant jaučio sedėdams, šauke:

- Karli, mušk! Karli, mušk!

O jis vėl šauke:

- Zūbaite, laikyk! Tai ne veštytį toriam, tik jautę, ir neeit teip šarpiai užmušte.

Tokė žmones bovo permėje švarcorteninkai.

166. /DU VAGIU/

Perm senų čėso gyveno Keškiūse vėns žmogos, vardu Vikerts. Tas bovo didiai pagertas vages. Jis nėka nelenke, kan jis pamate, tan jis galėjo pavogte. Ir vėną sykę jis nuėjo pri pona konega į Kintos savo kūdekia primaldote, kadange bovo gemęs. Ir kaip nuėjo, tai permas daiktas - veskan apveizėte, ar nėkor kokia daikta galėto pavogte. Ant kėma nemate nėka, kas jam naudinga, ir į koknę įėjo. Tai tujau jo akes aukštyn į dūmtraukę, arba šorštein. Tai jo šerdes pradėjo gelte, kaip jis pamate čia daug mėsos ir lašenių. O kaip jis nomen parėjo, tai nuėjo pri savo kaimyna ir jam papasakojo, kan jis yra pri Kintų konega matęs. Ir jam drįso sakyte, kadange jis ir bovo dides vages. Jis parmane labai žuves iš venterio išvogte. Jo kaimyns bovo vardo Jakotes. Tai sake Jakotes Vikertoi:

- Jei to ir man vėną paltę lašenių parneše, tai aš tav gerą ratą dosio, kaip to gale pri tos mėsos prieite ir tan mėsą gaute.

O Vikters ir apseėme jam vėną paltę parnešte, tai Jakotes sake jam:

- To tore imte vervę ir veršoj ant stogo užselepte ir vervę užrešte dūmtraukia ir per veršo nusileiste pri mesos.

Tai sakė Vikerts:

- Tai gera rata. Aš teip darysio.

Ir jis naktėje nuėjęs pasetaisė, kaip Jakotes bovo jį pamokenęs, ir leidos per veršo pri mesos. O kaip bovo jis mėsą ant pečių užsekabinėjęs ir norėjo į veršo trauktes, tai jis nebvaliojo so mesa į veršo įsetraukte, kadang jam bovo per sunkiai. O jis, tekras vages būdams, tujau ženojo, kaip reik daryti. Jis dar daugiaus ėme mėsos ir bovo ant abėjų pečių, ir į pryšakę, ir į ožpakalę - vėsor bovo mėsa matyte, ir vesas so sodims

nusetepe taip, kad jis išveizdėjo bjauresnes ir už velnią. Ir nuseleido į koknę ir priėjęs pri konego stobos doro ir pradėjo palengo mušnote į konego stobos dores. Tai konegs siunte savo mergą, ir sako:

- Mare, eik veizdėk, kas muša į mano stobos dores.

O kaip merga atdare dores, tai Vikerts tujau so savo velniško veido bovo jai prieš ir sake jai:

- Pons Belzebubs iš peklos siunte ponoi kunegoi mėsos. Ar jis nor priimte? O aš eso velnias, jo tarnų vėns.

O jis teip aiškiai kalbėjo, kad ir konegs, ir į lovą golęs, galėjo girdėt. O kaip merga jį pamate ir jo kalbą gerdėjo, didiai nusegando ir pasake tai veslab konegoi. Tai konegs sake jai:

- Atdaryk jam boto dores ir leisk jį laukon. Tegol jis eit so savo mėsa, kor jis nor.

O kaip merga dores atdare, tai keikdams, kad konegs neprieme Belzebobo mėsos, o kaip lauko išėjo, jis tujau prapole. Ir parėjęs namo sako savo moteriškei:

- Dabar gale mėsą valgyte kaip doną. Dabar aš moko labai gerai mėsą vogte. Kad tos nebebus, tai aš ir ketą parūpysio.

O Jakočio to pažadėtąją paltę nedeve. O konegs rytą metą, į koknę įėjęs, veizda aukštyn į dūmtraukę ir misli: "Aš ir pats torio mėsos". O kaip nėka nemate, tai pradėjo šaukte:

- Mare, Mare, koks bovo tas velnias ir kokios drabužios torėjo?

Marė sake:

- Tas velnias išveizėjo kaip velnias ir drabužiai bovo kaip velnio. O jis ir į velnio vėtą ir nuėjo.

O konegs paleko be šlovės ir be mėsos. O kaip Jakotes to pažadėtąją paltę negavo, tai nuėjęs ir pasake konegoi, kad Vikerts yra jo mesą išvogęs. O kaip Vikerts gavo ženote, kad Jakotes yra jį išdavęs, tai Vikerts pasake žvejams, kad Jakotes jų venterios išlanke ir žoves išvagę. Tai vėns tų žvejo, ženo-

dams, kad Jakotes ėjo venterios lankyt, tai torėjo eite per gerę. O žvejys įselepa į medę ir šauke paukščio balso:

- Jakotes gaus žovės! Jakotes gaus žoves!..

Ir tep vis toliaus. Tai sake Jakotes:

- Gėdok gėdok, paukštele! Kad Jakotes gaus, ir teve dos.

O kete žvejai vaktavo pri mario krantos, kokios venterios jis lankys. O kaip Jakotes į kraštą parėjo nu venterio, tai žvejai jį nutvėrę pradėjo jį mušte, į vandenę pamerkydames. Ir žoves jam atėme. O kaip Jakotes nomen ėjo par gerę, tai tas žvejys vėl šauke:

- Jakotes parseneš žovės! Jakotes parseneš žovės!..

Tai iš apmauda šauke Jakotes:

- Štylėk, velne! Jakotes šūdą gavo, o ne žovės! Jakočio nogara mėlena yra! Dar sakys, kad Jakotes žovės tor.

O ir elgai netroko, tai Jakotes ir Vikerts nureizavo į kalūzę, o tai tokims: už gerą darbą ir gerą algą gauna.

167. /DVYLIKA ŽMOGŽUDŽIŲ/

Ketą kartą bovo vėns žmogos labai vargingas. Jis reša šlotas ir ant torgaus pardeve. Teip jis maitenos. Ir jis į gerę ėškojo gerų verbų, šlotoms tenkančio. Ir, aplinkoi bevaikščiodams, pamate jis vėną kūlę kaip troba didę ir įselepęs į medę ir pjaustė šakas šlotoms, ir į tą kūlę veizėdams. Ir so vėnosyk pradėjo į tą kūlę brazdėte. Tai jis tykiai klausės, kas čia tik nusėdos. Ir išėjo dvyleka vyro iš tun. Vėns torėjo lazdelę ir muše į tą kūlę ir šauke:

- Zion, užsedaryk!

Tai tas kūles užsedare. Ir tą lazdelę padėjo šalep to kūlia ir paėjo šalen. Tai jis, iš medžio išlepęs, ėjo pri to kūlia ir paėmęs tan lazdikę ir muše į tan ir šauke:

- Zion, atsedaryk!

Ir tas kūles atsedare. Tai jis, į tą kūlę įėjęs, parveizėjo veskan, kas čia tik bovo. Jis rado čia visokios naudos, o ir

šešias bačkas, pelnas peningų. Tai jis šarpiai atvažiavo so savo arkliu, kor į gerę drauge torėjo (ta bovo pri slipko prikinkyta). O jis drauge torėjo ir žaką. Jis meslijo, parvažiodamas nome, ir rogio nuseperkte. O kaip jis tos peningos rado, tai jis ėme veną šėpelę peningų iš tų bačko. O kaip jis bovo gatavs nomen keliaute, tai jis ėme tan lazdelę ir muše į tą kūlę ir šauke:

- Zion, užsedaryk!

Ir tujau užsedare, o jis važiavo nome. O rytą metą tujau ėjo pri savo brolio ir sake:

- Brolau, ar nore pelna? Aš tav prirodysio.

Tai sake brolis:

- Kad to pelną gerą ženai, tai eik ir pelnyk, kad vaikams pelnai donas ir drabužio turėtume ir neateitum nu manęs prašyt.

Tai šlotininks pasake veskan, kan jis sakyte norėjo. Tai bagotases broles, gadinks būdams, klause:

- Ar tore ir žaką drauge?

- Ne, - atselėpe bėdnases.

- O kėk žakų tav reik paimte? - klause bagotases.

- Tik vėną, - sake bėdnases.

Bagotases sake:

- Na, aš paimsio tris: tav vėna, o mane do.

Ir pakinke do arklio į šlajas ir nuvažiavo pri to kūlia. Ir šloteninks, lazdikę paėmęs, muše į kūlę ir šauke:

- Zion, atsedaryk!

Tas kūles atsedare, ir jodo ėme tris šėpeles peningų ir, kūlę oždariosio, važiavo nomen. Tai tračią dėną vėl bagotases vadeno šlotininką drauge pri peningų, ale šlotininks sake:

- Aš jau torio gana ir daugiaus nebnorio, man užtenk.

Tai bagotases važiavo vėns ir nuvažiavęs ėme lazdelę ir muše į kūlę ir šauke:

- Zion, atsedaryk!

Ir atsedare. Ir įėjęs sake:

- Zion, užsedaryk!

Ir užsedare. O kaip bovo do šėpelio įsipylęs ir norėjo lauko eite, ir užmeršo to kūlia vardą, ir kūles nebatsedare. Ir jis paleko vedoj į kūlę bestoviąs.

Ir parėjo tė dvyleka vyrai, o tė bovo razbainykai, ir muše į kūlę ir šauke:

- Zion, atsedaryk!

Tai šis paskui šauke:

- Zion, atsedaryk!

O razbainykai sake jam:

- Na, žverbliokai, dabar mes teve toriam, - ir sopjauste jį į dvyleką stokelio ir sokrove į tan bačką, kor bovo peningai ištoštinte.

O jo moteriške lauke dve dėne jį parvažiojant ir nesolaukdama ėjo pri šlotininka ir melde jį, kad jis važioto veizėte, kaip so jo yra. Šlotininks vėns nenorėjo važiote, tai ji leido savo berną drauge važiote. O kaip jodo nuvažiavo, tai ėme šloteninkas lazdelę ir muše į kūlę ir šauke:

- Zion, atsedaryk!

Ir atsedare. Tai perėškojosio rado į dvyleka stokelio sopjaustytą ir į bačką sokrautą. Ir jodo lavoną paėmusio ir vėną šėpelę peningo, ir kaip bovo veskan ant šlajo uždėjosio, tai šlotininks ėme lazdelę ir muše į kūlę ir šauke:

- Zion, užsedaryk!

Ir užsedare. Ir jodo parveže lavoną nome. O ryto metą važiavo gaspadinė ir bernas dote varpą traukte ir grabą parvežte, o merga vėna name paleka. Tai atejo vėns vyras ir klause:

- Ar yra pri jūso koks lavons?

Taip merga sake:

- Ne, pri mūso nėra nei vėns lavons.

Tai tas vyrs pri bota angos padare kryžio ir paėjo šalen. O merga kytre padare kytriai. Je tan kryžio išlėsavo ir padare į dvyleka boto tės anga kryžę.

Ir elgai netrokos tai atvažiavo vėns so keturiais vežimais. Tė vežimai bovo pri kets kėta prikabinti ir į kožną po dve bačke. Ir kočeres klause:

- Ar noriat alėjaus sėka ir brangvyna perkte?

Merga sake:

- Ne, mes nebrukojam.

Tai jis vežemos palekęs ir ėjo į ketos botos apsakyte. O kadange daug boto bovo, tai jis elgai užtroko. O merga, kytre būdama, dare kytriai. Je ėme grąžtalę ir tujau gręže į bačkas. O kaip nėks neišbėgo, tai ji šarpiai verdantę vandenę - į bačkas ir soprato, kad nėks nėr kaip razbaininkai. Ir je ves daugiaus ir daugiaus, kol vesos nupleke, kad vese negyve paleka. Tai sugrįža kučerios atgal ir, mergos kytrystę soprasdams, norėjo perdort so peilio. O kaip jis ant mergos veršo pole, tai merga deve jam karštą vandenę į akes, ir jis atverto aukštinioks, o merga nužode ir tan. Tai bovo dvyleka razbaininko nužodyte. O kaip gaspadene so berno nomen parvažiavo, neišmane, kaip reik geriaus apdyvyt mergos kytrystę. Ir jė torėjo vesos palaidote. Ir numanydame, kad iš to kūlia vese razbaininkai negyve yra, tai jė vesą naudą sau nomen parsegabeno ir gyveno bagotai. O didžiausę dalę gavo šlotenekas.

168. /APIE ŽMOGŲ, KURIS KARVĘ APMAINĖ Į Š<...>/

Ketą kartą gyveno vėns sens žmogelios so savo pačia. O jė bovo labai sene. Ir jodo torėjo vėną karvelę. Ir jodo labai soteko ir ves kan vėns sake, tan sake ir antras. Ir jodo labai meilėje gyveno. Ir vėną sykę sake savo pačiai:

- Mamele, porytoj bus jomarkas - vesiava karvelę į jomarką pardote ir perksiav ožkelę. Jog aš sens ir to sena, modav ir ožkeles pėnoka užteks.

O mamele sako:

- Ja, tėte, modav užteks ir ožkeles pėnoka, užteks. Tėte, to gale vėns karvelę veste į jomarką, o aš nome paleksio ir tav valgia pritaisysio, ir stobą pašildysio, kad sošalęs parese, tai rase šeltą stobą ir galėse nuvargęs šeltoj stoboj dailiai paelsėte.

Tėtes sakė:

- Mamele, to tore teisybį, to tore. Aš vesio vėns karvelę į jomarką. O kaip man tropysias, teip padarysio, teip bus gerai.

- Ja, tėte, teip bus gerai.

Ir tėtes išvede karvelę į jomarką, o mamele paleka nome. O tėtes į jomarką so karvele bestovėdams pamate, kad vėns atsevede ant jomarka ožkelę. Tai sake pats saveje: "Aš karvelę išmainysio į ožkelę, jog aš sens esu ir mano mamele yra sena - modav ir ožkeles pėnoka užteks". Ir išmaine karvelę į ožkelę. Ir jam so ožkele besevadžiojant, pamate, kad vėns nešiojas gaidoką. Tai sake tėtes pats save: "Tai būtų gerai modav so mamele gaidokas! Aš senas ir mamele sena, o zėgoriaus kad neturiav, tai modav rytais ankste pagėdos ir modo ženosiav, kas čėsas yra". Ir išmaine ožkelę į gaidoką. Ir jam bovo per ankste namon eite, tai meslijo: "Aš dar beškę pasevaikštenėsio". Ir bevaikštenėdams pamate vėną žmogo - tas torėjo dve lazde. Tai tėčioi labai pateka, ir sake pats saveje: "Aš sens eso ir mano mamele sena yra, tai būto gera modom abodom po vėną paseremte". Ir išmaine gaidoką į dve lazdele. "Dar mažoma pasevaikštenėsio". Ir pasevaikštenėjęs ėjo ant namų. Ir nomen beetant pamate vėną žmogo bešekant. Tai tėtes sake pats saveje: "Tai būtų gerai, kad aš šūdoką nome parsinešio. Jog kad modo so mano mamele nueitam pri

kaimyna ko žyčiotė, tai sako modav: "Šūda gause, o ne ko jodom žyčiosio". O dabar ir modo pačiodo torėsiav". Ir jis užkalbeno šekantįjį žmogo ir:

- Prėteliau, ar mainyse so manem? Aš tav dosio dve lazde, o to dok man savo šūdoką.

Jis atsake:

- Ja, tėčiau, galiav tai daryti, - ir jis paime tėte lazde ir paėjo šalen.

O tėtes paselauke, kol šūdoks sošala. Ir kaip bovo sošalęs, tai tėtes ėme savo krapšoką ir so knepelio įrause šūdoką, o krapšoką užsekabeno kaip terbą po pažostės ir ėjo nomen. O eidams nomen apmeslijo, kaip so jo jomarko ėjo. Jis meslijo: "Kad būčiau karvelę pardavęs, tai būčiau peningėlio gavęs, o dabar išmainiau į ožkelę. O kad būčiau ožkelę pardavęs, o dabar išmainiau į gaidę. Būčiau bent gaidę parsenešęs, o kad gaidę ir išmainiau. Būčiau bent dve lazdele parsenešęs, ale dabar torio šūdoką. Ui, ir nusemainiau gans ant šūda! Kan dabar darysio?"

O jis ir tujau soprato, kan daryte reikia. Jis sake aisiąs - knabas tor daug griovių kaste. "Eisio pri jo prisemaldote, rase gausio griovių kaste, tai būto man, senam žmogoi, šaune pelna". Ir kaip nuėjo pri knaba ir prisemaldavo, kad jis nor griovio kaste. O knabas pradėjo aplinkoi ostyt ir:

- Žmogau, to esė kelnes prišekęs.

Jis sake:

- Ne, pone, neesu kelnes prišekęs.

Tai pons, didį smarsę numanydams, sake:

- Žmogau, sakau tav - to ese kelnes prišekęs!

Tėtes gynės kaip galėjo ir sake:

- Ne, pone, neesu kelnes prišekęs.

Ir taip jodo štridavos ves toliaus. O jo tėtes elgiaus į stobą bovo, jo šūdoks į krapšok išterpa ir jo daugiaus ponoi smerdėjo. Tai sake pons:

- To iš tėsų ese kelnes prišekęs.

- Ne, aš neesu kelnes prišekęs.

Tai pons paskaite ant stala šimtą dalerio ir sake:

- Jei to neese kelnes prišekęs, imk tan šimtą dalerio, o jei ese kelnes prišekęs, tai gaunė man vesas grioves velto iškaste.

Tėtes sakė:

- Ant jūsų žodžio gal teip būte.

Tai tėtes kelnes nuseleidęs parode ponoi, ir pons mate, kad kelnes yra čystas. O tėtes krapšioką atdaręs ir:

- Pone, pone, šiš šiš yra šūdoks į krepšioką!

Ir so vėno sykio brūkš ir įrause peningos į krepšioką ant šūdoka. O pons knabas, matydams, kad jis yra apgautas, pagrėbe karčioką ir išvaškavo tėčei skaniai nogarą už apgavemą.

Teip tėtes parėjo nome pasedainiodams pasešvelpodams, o parseneše namon šūdoką ir šimtą dalerio. O mamele tėtę garbingai solauke. Je bovo vakarynę prigatavijose ir stubą pašeldžiose. Tai jodo dailiai pasesėdosio, apė veskan tėtes patege veskon, kaip ėjo so jomarko. Jis sake:

- Karvelę nepardeviau - išmainiau į ožkelę.

- Je, tėte, tai gerai. Modav ir ožkeles pėnoka užteks.

- Ale ožkeles neparvedžiau - išmainiau į gaidoką.

- Ale, tėte, kaip gerai gaidoks! Modav gaidoks rytais ankste pagėdos.

- Gaidoka neparnešiau - išmainiau į dve lazdele.

- Ale, tėte, to sens ir aš sena - tai dailia modo eisiav, so lazdelims paseremdamo.

- Lazdeles neparnešiau - išmainiau į šūdoką.

- Ui, tėte, tep gerai! Kad nueite pri kaimyna ko žyčiote, sako: "Šūda gause". O dabar torėsiav ir sav šūdoką.

- Ale šūdoka neparnešiau - išmainiau į šimtą dalerio.

- Ale, tėte, tai to gers kopčios.

169. /KUMELIUKO ŠERMENYS/

Perm senų čėso gyveno vėns gaspadorios labai išmintingai ir davadningai, ir jam veskas gerai sekės. O kaip jo sūnos priaugo, tai jis padeve savo gaspadorystę savam sūnoi. Ir jis gyveno gerai, kol jo tėvas gyvs bovo. O kaip jo tėvas bovo priš /mirtį/ sunkiai apsergęs ir numane, kad jis veikiai mers, tai sake savam sūnoi:

- Myls sūnau, aš tav palėkto tris atsetekemos. Ant perma: neeik idant nėkor be lazdos. Ant antro: nežičyk nei vėnam vesiantę komelę. Ant trečio: neleisk savo pačią nėkor į čėsnę, kad ji mažą vaiką tor.

Ale sūnos laike tai veskan per nėką.

Sūnos ėjo vėną sykę į bažnyčią ir netorėjo lazdą drauge, tai užpolė kaimyno šones ir sodraske jam naujos elgos baltos kailenios. Tai bovo permas atsetekems. Kaip tė ergeliai ir apmaudai pro šalę bovo, tai atėjo kaimyns ir meldė, kad jam pažyčyto arklę. Ir jis jam deve vesiantę komelę. Jis norėjo molę vežte. Ir jam parvažiojant ėjo gaspadorios vaktote, kaip kaimyns so jo kumele važios - ar lengviai, ar sunkiai. Ir jis įselindo į krūmyną ir mate, kad kaimyns bovo įvažiavęs į klampynę ir, negalėdams išvažiote, pradėjo teip skaudiai mušti tan komelę, kol ji bemušant išsemete. Ir tas kaimyns tan komelioką atnešęs mete į krūmyną ir mažne patropijo tam gaspadoriui, į tą krūmyną betopiant. Ale gaspadorios nekėles ir nei kosėjo, o kaimyns, jo nematydams, ėjo dar ir ketą arklę atseveste. Ir kaip prikinke antrą arklę, tai parvažiavęs iškinke komelę ir nuvede tam gaspadorioi, koriam ji priklause. Ir jodo viens antram nėka nesake, kaip ant kelia bovo nusedevose.

O potam vėns kets kaimyns pakvėte jį į čėsnę. Ir jis pats neėjo. Jis leido savo pačią į savo vėtą. O jo pate torėjo mažą vaką, ir tą vaką ėme ji drauge. O ant vakara gaspadores nuėjo

pri kaimyna ubagas, kor jo pate bovo. Ir ja nėks nepaženo. O jis uždabojo, kaip jo pate paseelga. Jis mate, kaip jo pate so keto vyro sogole ir savo darbą derba, o vaką ant skyros vėtos padėjose. Tai gaspadorios lengviai prisetekęs atime vaką ir paneše šalen. Ir nuneše pri keta kaimyna ir deve jam kavote teip elgai, kol jis palėp/s/ tan vaką atnešte. Ir už kavojemą užmokėjo jam jo algą.

O kaip jo pate namen parėjo, tai klausa gaspadorios savo pačios:

- Mamike, kur padėjai vaką ir kaip ten paseelgei?

Je atsake:

- Tėtokai, aš labai vėrnai paseelgiau, o vaks numere ir paleka pri kaimyna. Jis ketena veskan ištaisyt ant laidojema, o mums daugiaus nereik, kaip tik šermenes pakelte.

Tai gaspadorios klause:

- Kumet laidose vaką?

Je atsake:

- Po dvėjų dėnų bus laidotas vakas.

O gaspadorios, jos malagystę ženodams, nėka nesake, tik norėja matyte, kaip je savo malavimą ant galo išves. Ir kaip je sake, teip jis dare. Ir deve pritaisyte šermenes. O je tarpą gavose ir čėsa imoses nubėgo pri to vyro, kors bovo su ja golėjęs ir savo darbą derbosio, ir jam veskan pasake, kaip gaspadorio prigaute nor, kad je be kaltybės ir be koravonės išlekto. Tai sake tas vyras:

- Veskas eis gerai, modo jį apgausiav, tik eik so manem dar vėną sykę golte ir mana norą išpeldyk.

O tai je ir tujaus ant vėtos tan dare, kan jis sake, ir išpelde jo norą. O kaip je parėjo, sake:

- Tannakt kaimyns atgabęs pradėm gatavą, so grabo.

O kaip čėsas jau buvo laidot, tai gaspadorios pakvėte tos kaimynos, korė jam iškadą padarę: ant perma tan kaimyną, korio šones jam kailenios sodraske, ant antro - kors jo komelę

išmeteno, o ant trečio - kor so jo pačia bovo golėjęs ir savo darbą bovo derbęs, ir ant ketverto - kors jo vaką kavojo. Ir dar šešes vyros so gerais makarais. Ir kaip jie vese bovo soseėję, tai sake gaspadorios labai aiškiai permam:

- Tavo šones, kor tu nedode prirešte, mano kailenios sodraskė. Už tai gaune penkioleka ypo ant nogaros.

Tai prišoko tė šeše vyrai so makarais ir išvelko jam šarkos ir patrauke jį par šiaudų buntą ir užskaite jam penkioleka ant nugaros. Ir sak jam:

- Tas yra šermenų dalykas. Dabar eik nomen. Tai, - sak gaspadorios antram, - to mano komelę išmesdenai, to gause antrą tėk, kėk permases.

Tai prišoko tė šeše vyrai so makarais ir išvelko jam šarkos, ir partrauke par šiaudų buntą ir užskaitė jam antrą tėk, kėk permojoi ant nogaros. Ir sake jam:

- Tai yra komelioka šermenes. Eik nomen.

Tai gaspadorios trečiojoi:

- To so mano pačia golėjai ir savo darbą provijai. Už tai gauni antra tėk, kėk antrases gavo.

Tai prišoko tė šeše vyrai so makarais ir išvelko jam kailenios, ir užskaite jam antra tėk, kėk antrases gavo. Ir sake jam:

- Palauk dar valandėlę, dar tavo prova nėr atlikta.

Ir sake gaspadorios savo pačiai:

- Atdaryk grabo, ba aš norio matyte, kaip vakas yra aprėdytas.

Gaspadoriene torėja daryte, kaip jos vyrs jei sake, ar je norėjo, ar nenorėjo. O kaip je atdarė graboką, tai bovo toštas. Ir gaspadorios sake:

- Jog vaka čia nėr! Sakyk dabar, kor yra vakas?

Tai ja pate, toliaus malote nebgalėdama, sako:

- Aš neženau.

Tai gaspadorios:

- Už tavo kekšystę ir prigavystę gaune tėk, /kiek/ jė ves trys gavo - posę par nogarą ir posę par sobenę.

Tai tė šeše išskaite ir jai jos dalią, kaip bovo pastevota. Ir sake gaspadorios tam vyroi, kors jo pačią kekšavo:

- To torė tims šešims vyrams jų algą užmokėte - ant kožno ypa po auksena, tai galėse savo keliaute, nesa to dvejopai nosežengei. O jei ne, tai būse sūdžiai padotas.

Ir jis apseėme užmokėte, kaip jam bovo sakyta. O gaspadorios užmokėjo, ko bovo apseėmęs tam kaimynui, kėk reikėjo už vaką kavojemą. O potam tė lekusėje laike šermenis tris dėnas. Tai bovo vadenamos *komelioka šermenes.*

170. /SKAMBANTIS MEDIS IR GIEDANTIS PAUKŠTIS/

Senoviškūse čėsūse nekoriame mėste gans arte pri karaliaus šlosa bovo vėns prastas boteles, koriame gyvena trys seseres. Jos maitenos iš savo ranko darba. Jos siovo, ade ir štekiav ir ryte ankste, ir vakare vėlai. Karalios įžiūrėjo vėną kartą ir ketą ir mate prastoj trobelej žeborelę degant. Tai karalios pradėjo klausenėte, kas tame prastame botely yra, kad čia ves žioboris yra. Tai bovo sakoma: "Če gyven trys seseres. Jos maitenas iš savo ranko darba. Jos siova, verpia ir štekioja". Karalios, sava akemes matyte norėdams, ėjo pats pažiūrė/t/, o kadange langas per aukšte bovo, tai ėme trepotes ir paselepęs žiūrėjo per langą ir klausės, kan jos kalba.

Didžioje sake:

- Kad aš gaučiau karaliaus kočerę apsežanyt, tai būto man daug geriaus. Tai aš neprivalyčiau teip vargte kaip dabar.

O antroje sake:

- Aš kočera povesam neimčiau. Jis ves yra į staldę. Jog jau ir drabužiai yra pasmerdę vėn arklia mėšlais. Aš geriaus

norėčiau karaliaus valgio užveizdą. Jis vaikščio po feinas stobas ir poikios drabužios nešioja.

Trečioje sake:

- Aš valgio užveizd/o/ ir nenorėčiau. Aš geriaus norėčiau karalio patę gaute, tai aš torėčiau daug geriaus kaip jode abede.

Ir dar daugiaus jos kalbėjo. O karalios tykai priėjo ir tykai atstojo, kad tos trys seseres neimaž nėka nenumane.

O rytą metą karalios pasteliavo tas tris seseres pri savęs ir klause:

- Kan jūs vakar vakare į tan ir tan laiką kalbėjot?

Tai jos, savo kalbą atsemindamos, didiai nosegando, koravones bejodamos, nenorėjo sakyte. O karalios, veskan ženodams, neatleido. Jis sake:

- Man toriat patekte, jūs koravonę nei kokią negausiat.

Tai permoje sake:

- Aš kalbėjau, kad aš gaučiau karaliaus kočerio.

Tai karalios įvadindeno korečio pri sevęs ir klause:

- Ar tav ta mergaite patink?

Jis atselėpe:

- Ja, man patink.

Tai sake karalios:

- Tai imk ją ir veskias ją, testov tavo pate.

Antroje sake:

- Aš kalbėjau, kad aš gaučiau karaliaus valgio užveizdą.

Tai karalios pavadeno valgio užveizdą ir jam sake:

- Ar tav patink ta mergaite?

Jis atsake:

- Ja, man patink.

Tai sake karalios:

- Imk ją ir veskias, je tepalėkta tavo pate.

O trečioje pole karalioi į kelios ir sake:

- Vėšpate karaliau, aš nėka nekalbėjau, kas pekta. Ir kan aš eso kalbėjose, nenorio sakyte.

Ale karalios:

- Tau nebus nėks pekta, to nebejok, tik sakyk man, kan to ese kalbėjose.

Tai mergaite drebančioms sake lūpoms:

- Vėšpate karaliau, mes ne iš tėsų, mes tik del čėso praleidema, kad čėsas nepaelgto. Aš eso sakiose, aš norio karalio patę gaute, tai aš torėčiau daug geriaus kaip jede.

Tai karalios sake:

- Dabar ese mano pate.

Tai mažiausioje ir iš džiaugsma rėke, ir bočiavo karalioi rankas ir kojas. O tėde vėresnėje didiai pavydėjo, kad jaunoje bov geriaus išserinkose. O karalios sake kočerioi ir valgia užveizdoi:

- Dabar mes esam trys švogeriai pastoję. O jodo netoriata bėdno būte. Aš jodom laukų ir dvaro dosio, ir toriata grovai pastote.

Ir po čėso jaunoje /turėjo/ gimdyte. O pri pagimdyma deve pervardyte abede jaunąją grovėnę, kadange sesers bovo. O tede grovėne dabojo, kaip galėto jaunąją karalėnę so karaliome parskerte. O jaunoje karalėne pagimde labai poikę princą. Ale seseres princą pavoge ir padėjo jai šonytį į princa vėtą. O kaip karalios gavo ženote, kad jo pate yra šonytį pagimdžiose, tai smūtne bovo vese karališke namai ir laikė gedėjimą ilgą čėsą.

O po meto vėl torėjo gimdyti. Tai pargabena tėde sesere. Karalėne pagimde ir antrą poikę princą, o seseres jai ir tan pavoge ir padėjo jei katytį. O kaip karalios gavo ženote, kad jo pate vėl katytį pagimde, tai norėjo jis ją dote nužodyte, ale dar dovenojo.

O tretę kartą pagimde princesę. O seseres jai ir tai pavoge ir padėjo jai vėl šonytį. O kaip karalios gavo tai ženote, tai

deve jis savo pačią uždaryti į tormą ir laike ją ant vandens ir ant droskas.

O todo princo pastojo jėgeriai, o princese išmoko siūte, adyte ir štekiote. Ir kaip todo jegerio išėjo ant jaktas, princese paleka vėna nome pri savo darba ir broliams valgia prigatavyte, kadange je vėna į savo botelioką aparto gyvena. Ir atėjo pri princeses vėna sena žmonele ir sake princesei, kad ji eito pėtų stun/doj/ pasemėgote:

- Į tavo vėtą aš veskan tav atleksio. Ir nebejokias, princese.

Jai veskan padavadijo, kan je tor atlekte, ir je mažumą atsegole ant savo lovos ir sapną torėjo. Je ėjo par vėną šlosą ir perėjose didiai čystą vandenelę. Tas bėgo aplink vėną didiai didę medę. O tas didiai gerždėjo. Ir tas balsas skambėjo vesokio poikiausio mozekio balsais. O ant to medžio šakų bovo paukštytes, tas vėl vesokiais balsais drauge gėdojo, kad princese negalėjo nu to medžio dėl tų gražių skambėjimų /atsitraukti/. Ir je klausės ir klausės ir negalėja pelnai priseklausyti. Jai teip pateka, kad iš džiaugsma verkte pradėjo. Tai atejo vėna žmonele ir jai sake:

- Myla princese, jūs ne gyvoms akims matot, jūs tik ir sapne veskan matot. Ale aš jumes pamokysio, kaip jūs toriat daryti. O kad jūs būsiat išpeldę, kan aš jums sakysio, tai jūs torėsiat ir nome pri savo botelioka tokę medę ir teip skambės kaip šis medes ir toks paukštes gėdos. O pagal tan gausiat pažinte sava tėvą ir motiną, lig šiol kor jūs nepaženot. Tai ne jūso tėvas, kor jumes būto torėjęs užaugyt, o motina tai yr netikra motina. Je jumes nepagimde. Dabar kad išpeldysiat, kan aš jums sakiau, tai jūs gausiat tekrą tėvą ir tekrą motiną pažinte. Jodo dar tebeyra gyvo. O motina tikroje bėdą nekaltai kenčia. Pagal tokia paukštytę jūs ją išgelbėsiat.

O kaip mergaite tan veskan gerdėjo, sake:

- Mieloje, išguldyk man, aš veskan norio išpeldyt.

Tai ta žmonele sake jai:

- Dabar įsižiūrėk veskan gerai. Kad pabose nu savo mėgo, tai ateik šišon pri šio medžio ir nulaužk vėną šakekį ir pamerkyk į tan vandenę ir parnešk pri savo botelioka ir įsodink į daržioką tės lango. Tai į keturias naktes paaugs toks medes kaip šes, ir tokią linksmėbę gause gerdėt.

Ir princese pabodo iš mėgo. O kaip je pabodo, tai ta senoje žmonike bovo veskan gerai atlekose ir bov veskas gerame davade. Tai princese pasakojo savo sapną, o senoje žmonike sake jai:

- Myls kūdeke, teip veskas yra, kaip to matei. Tik nukeliauk, tai veskan rase, kaip to sapne matei, ir tan linksmėbę name parsegabęse, ir tav bus ant gero.

Tai princese apseėme ir veskan padaryti, kaip jai sakyta bovo. Tai senoja žmonike, velydama jai palaimą, atsesveikino nu jos ir atstojo nu jos. O elgai netrokos parėjo ir jos do brolio nu jaktos. Ir je papasakojo veslab savo broliams ir norėjo taisytes ant keliones. O broliai jai neįvelijo, sakydamo:

- Kor to, bėdnoje seserele, nukeliause, mergaite, nukeliause?

Ir didyses broles apseėme nukeliaute ir veskan seseres vėtoj vezdėte ir iš /ten/ pargabente, kaip jai bovo sakyta. Tai dideses broles iškeliavo, kaip jo seso jam padavadijose. Ir jis torėjo per vėną šlosą pereite, ketor negalėjo pri tos linksmėbes prieite, kaip per tan šlosą. O tas šlosas bovo pielns kūlio, o tė ritėjo veršoi ir šauke:

- Išgelbėkiat mumes!

O kaip didyses broles ir ėjo per tan šlosą, tai ir jam pradėjo teip:

- Išgelbėk, išgelbėk mumes!

O kaip jis atsesoka veizėte, kas jį šaukia, tai ir jis paverto į kūlę ir paleko į tan šlosą.

O kaip antras broles ir seso nesolauke jo paratant, tai ėjo antras broles ėškote savo didėja brolia ir tan lenksmybę pargabente. Ale kaip ėja par tan šlosą, tai išgerdo šaukiant:

- Gelbėk gelbėk, brolau! Išgelbėk mane!

Tai jis tujau sokos atgal veizėte, kor jo broles šauke, ir paverto į kūlę, paleko į šlosą ir jis.

O kaip mažoje seso, arba princese, nesolauke savo brolio, arba princo, tai keliavo ir ji paskoi ėškote savo brolio ir tan linksmybę pargabente. O kaip netole šlosa buvo, tai soteka vėną seną žmonelę, ir sake:

- Myla doktė, kor to keliauje?

Tai jė jai pasake veskan, kan je tik ženojo: ir savo sapną, kaip je mėgodama bovo mačiose tokę linksmybes medę ir paukštoką, ir kaip jai yra pamokinta linksmybes mede kaip reik įgaute. Tai senoje žmonele sake jai:

- To tore dabote, kaip to par tan šlosą galėse pereite. O keteip aš tav dosio aselą, ir jok so aselo, o savo auses prisekešk pelnas vato, kad nėka negerdėtome. O jei kas teve ir šauks, neatsesok ir nei apsestok, tai to veskan rase, kan sapne matei, ir galėse padaryte, kaip to nore.

Tai princese jojo ant aselo per tan šlosą, o čia pakelo didiai dides ir šauksmas, ir tranksmas:

- Gelbėk gelbėk, seserėle! Gelbėk mumes!

Ale je neapsestojo nei atesoka. Ir bovo pri to linksmybes media. Ir teip rado, kaip je bovo sapne mačiose. O tas šlosas užkeiktas, kad kas norėjo pereite, o atsesoka, tas torėjo į kūlę paverste. O princese perejo ir pagal tan perejemą išgelbėjo vesos. Ir vese paverto į žmones, kožnas kaip bovęs. Ir išėjo iš to šlosa daug princo ir vesokio pono ir jai dėkavojo už išgelbėjemą. O je ėme nu to medžio šakikę ir pamerke į tą vandenę, kor aplink tan medę bėgo. Ir keliavo į savo namos. O ir jos abodo brolio, arba princo. Ir įsodeno tan šakikę į savo daržioką tės lango. O į keturias naktes paaugo dides medes

ir gergždėjo. O tas gergždėjimas bovo vėsokiais balsais. O ir paukštytis atlėkęs gėdojo ir visokiais balsais, o ir vanduo bėgo aplink tan medę teip, kad bovo poikia veizėte ir gražiai klausytes.

O princeses [broliai], arba princai, jėgeriai būdame, ėjo į gerę ant jaktos ir bejaktodamo pamate vėną poną. Tai jau bovo sens pons. Ir jėmdvėm į tą poną beveiziant, pamate atbėgant didę medenę kiaulę tėsau ant senojo pono, jį soplėšyte norėdamo. Tai jodo šarpiai pribėgo ir tan kiaulę paršove, ir sanaję poną išgelbijo. Tai tas ponas jėmdvėm didiai dėkavojo ir sake:

- Eso karalios ir ateisio į jodoms namos, ir atlygysio už jodoms pagalbą.

Tai jodo parėjosio pasake veskan savo seseriai. O seso nusegando, kaip gavo gerdėt, kad karalios keteno aplankyte, ir jėmdvėm sake:

- Ar jodo negalėjotav apseemte pri jo nueite ir atlygenemą atseimte?

Broliai atsake:

- Kaip modo galiav karalioi uždrauste mos aplankyte? Tai jog negaliams daiktas! Jog kad modo jam gera padarėm, tai jis mums ir pekte nedarys.

O seso sake:

- Veskas yra gerai, ale karalio pavaišyt reik tam tenkančio valgio, o mes netoriam. Kan mes veiksiam?

O kaip princese įėjo į daržą pri to medžio ir bovo nusemenose, tai so vėno sykio pradėjo paukštytes kalbėte, ir sake jai:

- Myloje, ar to, tokio linksmybėj būdama, dar man tokia smūtna gale radytes?

Princese sake:

- Broliai man pasake, kad karalios aplankys, o mes neturiam ko jį pavaišyte.

Paukšytes sake:

- Aš ženau, so ko to gale jį vaišyte ir kan jis didiai valga ir kas didiai šmekio! Imk spatą ir kask čia, kor to stove.

Tai iškase tris gorkelios. O s[a]ke:

- Vo jog tore ir peilio bei gabelę ir tore. Imk sopjaustyk ir jam padėk. Tas jam yra geriausias valges.

O kaip karalios aplanke, tai je jam padėjo, kaip paukštytes ją bovo pamokenęs. O kaip karalios ėme valgyt, tai dūrė so gebelio, ir tas gorkeles paverto į brangiausią perlą. O antrą paveizėjo - ir bovo auksas. Ir apveizėjo tretę - tas bovo deimants. Ir kaip tai rado, karalios veizėjo į princesę ir sake:

- Iš kor to tos daiktos gavai?

Princese nusegandose ir smūtna būdama sake:

- Tas paukštytes man sake, kad aš torio kaste į daržą ir tos raduse jums padėte. Tė bovo gurkele, o į tokios daiktos persekeite. Meldžio, vėšpatė karaliau, nekoravokit! Meldžio atleiskit tan koravonę.

Tai karalios lengvo šypsojemo išėjo į daržą ir linksmai veizdėjo į tan paukštytį ir apdyvijo poikę medžio balsą ir to paukščio gėdojimą. Tai paukštytes pradėjo kalbėte ir sake:

- Bėda bėda bėda, kad tėvai vaikų nepažįst, o vaikai tėva ir nepažįsta!

Tai karalios sake:

- Kas tas par žmogus yra, kor savo vaikų nepažįsta? Ir kas tė per vaikai yra, kor savo tėvų nepažįsta?

Tai paukštytis sake:

- To to to, karaliau, ese permases, kor savo vaikos devei pavogte ir į vaikų vėtą katyčios ir šonytį palaikei.

Karalios, tai gerdėdams, didiai nusegando ir elga valandą negalėjo kalbėte. O kaip jis atsegavo, sake karalios:

- Kaip tai galėjo nusedot? Išgoldyk, myls paukštyti, man tai veslab davadne ir nu gruntei, kaip yra nusedevose ir kan tik ženai.

Paukštytes sake:

- Perma sakyk, kor tavo moteriške yra? Ar nebus teipo, kaip aš tav sakysio, ar je nebus nateisiai į tormą apkalta ir bėdą kenčia dėl tavo kaltybes, kad to neuždabojai savo moteriškes sergant ir arti neėjai pri jos jai gimdant, ir devei nu tų pribuvėjo savo kūdekios pavogte, ir savo auses pelnas melagysčio ir neteisybes prekraute devei?

Karalios, tan veslab gerdėdams, pradėjo šaukte:

- Bėda bėda bėda ir koravone man kaltamjam!

Ir baimę torėdams, kad vaikai jį nekorovoto, kaip jis jų motiną koravojo, ir norėjo seve peršaute. Tai paukštytes sake:

- Nedaryk sav nėka iškados. Perma pažink savo kūdekios ir išvalnyk savo moteriškę. Ir kūdekios atdok jų motinai. Tai galėse to so jais pasidžiaugte ir linksmybėj so jais gyvente.

Karalios sake:

- Myls paukštyti, sakyk man, kor yra tė mano kūdikiai?

Paukštytes:

- To jos vesos ese matęs ir so jais kalbėjęs. O jė ves yra į daržą ir gerd modavs sosekalbėjemą.

Tai kreipės karalios ant princo ir princeses ir išpaženo jos per savo kūdekios, ir jos apkabenęs verke ir melde, kad jė jam atleisto ja kaltybę. O kūdekiai teip jau apsekabenę verke ir [prašė], kad jims jų motiną parodyto. Tai karalios deve poikiausiai išgražinte kelę, kuriome karalėne bovo pargabenta. O karalios pole jai į keles ir melde, ka je jam atleisto, kan jis bovo daręs. O karalėne bovo teip nobėdnėjose, kad nėks nebovo matyte, kaip skūra bai kaula. O tan veskan atleido karalioi. O je bovo palengo gaivyta, ir potam je pastojo kaip perma. O karalios į to torma vėtą, kor karalėne bovo apkalta, deve bažnyčią pabodavote. Ir į tan bažnyčią ėjo jė vese kožną dėną Dėvo slūžbą laikyte. O kor princo do ir princese bovo, tas botelioks poikiai išgražintas ant atsemenema. Ir jė vese ėjo tankiai špacerote pri to botelioka. O karalėnes seseres, kor

teip bovo padariose, deve karalios so keturiais jautiais soplėšyte. O jei jė dar gyve, dar ir šiandėn tabgyven.

171. /BĖDOS IEŠKOTOJAS/

Ketą kartą nu senovės čėso gyveno vėns gaspadorios didiai bagotai, ir jis torėjo vėną sūno. Ir jo sūnos augo didiai gerai. O jis teip augo, kad nei varga, nei bėdos napaženo, jis augo ves stoboj. Ir kaip jis paaugo dides, ir gerdėjo žmones kalbant nu bėdos. Kets sake: "Aš turėjau bėdą", - kets sakė vėl: "Aš gavau bėdą matyti". Ir kaip vėną sykę gerdėjo nu bėdos kalbant, tai klause vėno godro darbeninko:

- Kas tai par bėda yra? Ar koks paukštes? Aš bėdos dar neesu matęs nei pažįsto.

Tas godrises darbeninks:

- Bėda yra didiai poikos paukštes.

Tai sūnos sake:

- Ar tan paukštę gal gaute ir perkte?

Jis sake:

- Ja, gal gaute ir perkte, ale tas paukštes yra didiai brangos, o šišia ir nėr gaute. Jis laikos į tolemas gerias.

Tai sūnos sake:

- Aš torio imte savo tėva geriausią arklę ir peningų ir to paukštę nuseperkte.

Tai gudryses darbeninks sake:

- To geriaus prašyk nu savo tėvo tėviškes dalę ir ten pri tų tolemų gerio nuseperk gyvenemą, tai čia to galėse vesokio poikio paukščio priselaikyte. Bėda yra didiai poikos, o vargas yra dar poikesnes, o iškada yra ir teip poikos beveik kaip ir bėda.

Tai sūnos sake savo tėvoi:

- Dok man mano tėviškes dalę, aš eisio ketur gyvenemą perkte, čia man nepatinka.

O kaip jo tėvas jam nenorėjo dote, sakydamas:

- Sūnau, to tik vėns ese ir tore mano pasekėjo būte ir po mano galvos į mano vėtą gyvente.

O sūnos, tai gerdėdamos, parpyko ir dare tėvui teip, kas jam gar nepateko. O kaip jo tėvas norėjo jam ko sakyte, tai jis praše sav polančią dalę:

- Aš eisio nuo tavęs šalen.

O kaip par daug tėva buvo įpykenęs, tai tėvas dave jam jo dalę šešias tūkstantes dalerio ir geriausią arklę. O sūnos, savo dalę gavęs, išjojo bėdos ėškote. Jis meslijo: "Kad tik tos tris paukščios galėtio gaute, korių vardai yra vargs, bėda ir iškada, tai būčiau palaimings". Ir kaip buvo penkioleka mylio jojęs, tai pamate vėną gerę. Tai jis skobenos pri tos geres: "Rase čia tos paukščios rastio". O kaip bovo pri geres, tai soteko vėną žmogo. Ir sūnos klause to žmogaus:

- Kaimyn, ar matei kor bėdą?

Jis sake:

- Sūnau, ar to dar neese bėdą matęs?

Jis sake;

- Ne, dar neesu bėdą matęs.

Tas kaimyns:

- Bėdą dabar patikau, į gerę įėjo.

Jis klause:

- Ar gal ji ir sogaute?

Jis sake:

- Ja, gale sogaute, ale gans pleks ir drobenios išsevelkęs, o ir be arklio.

Tai sūnos sake:

- Palaikyk mano arklę ir pridabok mano drabužios. O kad aš bėdą rasio, tai sugrįžęs tav gerai užmokėsio.

O kaimyns norėjo, kad elgai užtrokto, tai sake jam:

- Tore į vesos kampos kaip gale bėgte ir šaukte: "Ui, ir bėda bėda! Ui ui bėda bėda, eik šen, aš teve kavosio, aš teve priimsio!" Tai tu matyse, kad pri taves toke poike bėda, kor

į tavo amžę tu nebūsi matęs, o ir kete į tavo šalę gyvenantėje apdyves, kas tai per paukštes, vardo bėda.

Tai sūnos tujau ir pradėm bėgo gans pleks o ir drobenios išsevelkęs, o drabužios paleka tam kaimynoi į apdabojimą, o ir arklę paleko. O kaip jis į gerę įbėgo, tai kaimyns, jo drabužios į krūvą surešęs er ant arklia uždėjęs ir pats užsesėdęs pajojo šalen. Ir vargs ženo, kor jis nujojo. O sūnos į gerę vesai do štundo šen ir ten bėgiojo ir šaukiojo šiaip ir teip, kaip jam žmogos bovo sakęs. O kaip nėka nerado nei mate, tai jis meslijo: "Aš tik eisio pri to žmogaus, kor man taip sake, kad aš torio atraste tan paukštę, vardo bėda. O jis sake, kad yra ir daugiaus ir poikesnio paukščio yra. Nei varga, nei iškados". Ir teip bemeslydams sogrįžo dabar atgal pri savo arklio bei drabužio. Ir kaip ant tos vėtos atėjo, kor bovo veskan palekęs, ir nėka nerado - nei arklia, nei drabužio, kadange šis žmogos, korį jis kaimyno vadeno, bovo jau šalen pajojęs ir veslab, ko jis paleko, so sevem drauge ėmęs. Tai meslijo: "Kan dabar darysio aš, pleks būdams? Dabar keteip neeina - torio atgal į gerę eite ir dabotes, kad mane koks žmogos nepamatyto pleką bevaikščiojant, tai mane išjokto. Ir mane šanda yra kokiam žmogoi paserodyt. Dabar šandos torio pelnai, kėk man reik nu pat pelvo gala lig pat gerklės - veskas pelnai šandas prikimšta yra. Kan dabar aš darysio?" Ir į gerę būdams, mažomą apsemesliįęs, sako: "Na, dabar ženau, ką reik daryte. Aš torio čėso gana dabar, ėškosio tų paukščio. O kad aš atrasio kokią paukštę nu tų poikėjo, tai aš nešandyčiaus ir pri kokio žmogaus užeite ir tan paukštę į drabužios išmainyte. Je bėdą sogaučiau, tai man brangiai torėto užmokėte, o jei vargą ar iškadą sogaučiau, tai ir mažomą pigiaus pardočiau, o jei vesos tris sogaučiau, tai būto peningų ir kelionei ant namų. O dar ir daugiaus tų paukščio sogavęs name perseneščiau į mano tėviškę, tai mano tėvas akes atdarys, kad aš tokio paukščio tėvui parneščiau. O tėvas dėl

tų peningų ir nėka nei sodarys, tai ir gyvenemą aš vėl galėsio gaute".

Ale vargšoi teip neėjo, jis torėjo, pleks būdams, šaltę kentėte, o pelvą kad ir meslijos su šanda prikemšęs, dabar badas jį tik valiojo ištoštyt. Jis pradėjo ogas valgyte ir so toms savo išalkio pristenk. O kaip negalėja savo išalkia nuramdyti, tai jis naktims dabojo, kaip galėjo arti kėmą raste. O jis ir rado. Ir jis pradėjo į daržos eite ir maitenos su abolais ir traušiais ir ketais darža daiktais. O kad pasešildyt norėjo, tai jis ejo į staldę, kur aves bovo, ir čia pasešeldęs. O kor jis pripratęs bovo, tas gyvenems bovo didesnes kaip jo tėvo. Par dėnas jis bovo į gerę ir dabojo tų paukščio raste. Jis ves nesoprato, kad jam didele bėda bovo, kad jis bovo veskan prapoldęs. Tan veskan jis laike per šandą, o bėda tor koks paukštes tor būte.

Ir vėną sykę tropijos, kad į tan gyvenemą svots bovo, kadange tas gaspadorios savo gyvenemą padeve savo doktere. Ir jauns gaspadorios parėjo į senojo gaspadoriaus vėtą. O svodboj buvo daug žmonių, o čia bovo ir vesokių mozikių. O kaip jims bešokant didiai šelta rados, tai jė vesos langos atsedare, kad švėžia ora gauto. O į tan čėsą tas bėdos ėškotojis bovo į staldę pri avių ir šeldes. Ir jam besešildant jis apgriebe vėną mažą raitoką ir tan paimęs atseneše pri langa, kor atdars bovo, ir stovėjo gans tykai. Tai so vėno tas mažases raitokas pradėjo šaukte mee, tai svoteninkai pradėjo veizėte, iš kor tas balsas parėjo, ir jė pamate pleką žmogo, ir vese nusegandę išbėgo lauko veizėte, kas tik čia yra. O kaip vese bovo lauko išbėgę, tai bėdos ėškotojas įšoko pro langą į veido ir įpole į ožkrosnę, o raitoką bovo į patvorę pametęs. O kaip svotbeninkai nėka nerado, tai į vedo jie vėl savo lostę kėle. O bėdos ėškotojas rado vėną žmogo į ožkrosnę. Tas žmogos, plekaję pamatęs, pasetrauke į patę galą, o plekases paleka į pryšakę.

Čia bovo jis į tamsą, ir nėks jį nepamate. O kaip tam apserėdžiosiam prikeša kan valgyt, tai plekases priėme ir sovalge, o apserėdęses nėka nebgavo. Ir kaip plekases mate, kad apsirėdžioses nu jo baimę torėjo, tai sake plekases jam:

- O ko tu čia tvyla?

Jis sake jam:

- Aš eso to gaspadoriaus mergos jaunikes, ir ta merga mane pamasena ateite ir šišia įvede, o dabar negalio nei lauko išeite.

Plekases sake:

- Ar to netore nei vėno pažįstama?

Jis sako:

- Ne, netorio nei vėna pažįstama.

Jis sake:

-A aš esu tos svodbos jaunikiui draugas. Ir kaip norėjau vėną štoką padaryte, tai nustokau drabužio. Būk teip gers ir dok man tavo drabužios apserėdyti - aš eisio savo drabužios atsenešte ir tavūsios vėl atdosio, tai galėse so mane pri stala eite ir tapse vesims pažįstams.

Ir jis deve savo drabužios jam apsirėdyte. Ir jis apserėdęs išėja lauko ir vėl po valandos atgal į vedų įėjo ir sake:

- Ar yra namo gaspadorios name?

Tai tujau priejo jaunases ir senases gaspadorios. Ir sake jis jėms:

- Jūso pašale nėr čyste. Jei gerai užmokėsiat, tai aš apčystysio.

Ir jie deve jam keturias tūkstantes dolerio. Ir jis sake:

- Atneškiat man pakolo kūdelę.

Ir jis uždegęs metė ant mergos jaunikio, ir jis išbėgo lauko ir šaukdams:

- Bėda bėda so mane!

Tai bėdos ėškotojes soprato, kas tai bėda yra, ir sake:

- Dokiat man vėną gerą arklę - aš jį teip tole pavarys, kad daugiaus nebgrįš.

O kaip arklę gavo, pradėm jojo nome ir sake tėvoi:

- Dabar bėdą radau. Dok man gyvenemą.

DREVERNOS SAKMĖS IR ANEKDOTAI

---

172. /MILŽINAS DREVERNOJE/

Mamos mama pasakoj (čia yra anekdoti toki), kad milžins laba dikts buvįs. Tai tas norėjįs mares užpilti. Jis į šiuršel prisipylė smiltis ir neš. Tas šiuršels jam sutrūko. To ryšė jam sutrūko, jis pasisėdo čia mūsų lauki lopytis. Kojos jo tokios ilgos buv - net iki netoli Jokšų. Ir vilka... (Kitąkart buvo daug vilkų čion. Čion buvo toki dumplyna - kaip dabar sausa yr. Dumplyna buvo, visoki krūma, visoki prūda... Paskiaus ilgiau ir ilgiau išaugo ta žemė. Žemė aug. Pelkyna visi aug, durpes kur kas.) Ir tenai kitąkart, durpes kur kas, vilka nuėdė milžinou kojų pirštus.

173. /SKALSUS ŠIENAS/

Vėn šien kauks atneš... (Tep pasakoj, o ar tep buv, aš nežinau.) Kad kauks vėn šėn atneš, tai tam, kur atneš, ganc vežims buvo. Tep jis galėj šert ir šert, ir nebuvo mažiau. O tam, kur paėm, tam trūko daug.

Tai ketvirtadienį an kryžkel turėj eit naktės vidury ir tai jo prašyt:

- Kaukel kaukel, ateik ir pas mani. Leisk ir man praturtėt! Aš jau biedns!

Sakyt', kaip ketvirtadėn vėns vyruks nuėj... Turi išaust tuos rūbus ir pasiūt, ir aprėdyt! O kai vėn grūdą atneš, tada atneš ganc centnerį, o tam jau tėk trūkst.

Mama sakė: kaip jis švėsus buv, tada jis lėk ko parnešt, o jei buvo tamsus, ans jau turėj ką norint - ar šėn, ar grūdų turėj.

174. VELNS BIJO ŠERMUKŠNIO

Tai vis bobutės pasakos. Sakė: avis ganys, karves... kerdžioka kiaules ganys, karves ganys, ir atet toki vaikezai ir sudabos, kad galės susipešt. Paims peilį - tiems kerdžiukams ir supjaustys, ir tada tiej šoks. Ir kerdžiukai pareis, tėvams sak:

- Čia visada tokie vaikščioj! Ir mums viską pagriebs, ir šoks, ir mumis mušt nori.

Sako:

- Pasiimkit šermukšnines lazdas kožnas ir apsitverkit tap visi: anie per šermukšnį neet.

Jie tep apbedė, apbedė tuo šermukšniu. Tie atet - ėj ėj api tą šermukšnį ir cypia, kaukia. Sako, kad negalėj dabar preit. Ir nuėj.

Šermukšns, sak, toks meds, kad velns bijo to šermukšnio.

175. /LAUMIŲ ŠLUOTOS/

Toki gurguliai medžiuos - tai, sak, laumių šluotos yr. Tep supints supints - ant vienos šakos ganc kekis yr.

Mano bobutė pasakoj, kad buvo tokios mergaitės - tokios suvargį. Vėns žyds vėn nakt padaboj, kad vėna mergaitė kur išet, o jau vėn liekt. Ta, kur namie liekt, tai sako:

- Ar nuvargai berišant šluotas?

- Jo, be galo nuvargau, - sako. - Ne tep lengva buvo: tokius šakotus medžius patropijau, tep buvo šlekta tas šluotas surišt, bloga buvo surišti šluotas. Suvargusi, sušlapusi.

Ta antroji sak:

- Dabar aš ir eisiu ir vėl pareisiu.

Klaus:

- O kap tevi buvo? Ar geriau buvo?

- Aš, - sak, - buvau į medį įsilipus, ir mane užčiupo. Užčiupo, - sako. - Ir kalbos musėt netekau. Toks kaimyns atėj, ir ans norėj mani užmušt. Aš tep sustingau. Ale paskui jisai nusigando, - sako, - aš nebjudėjau.

176. LAUMĖS KERPA AVIS

Tep liūbėj kit kart žmonės Jon vakar šermukšnio šakas nu medž nulaužt ir karvėm tep už staldžių užkišt užkišt, už staldžių langa Jon vakar. Tep sakydava, kad laumes yr ir atet naktį. Ir tep girdėdavo, kad tep kerp čir čir čir! Tas jau daug kartų buvįs, daug girdėj, kaip kerp. Ir tos aves teip pradėj blogėt, teip pradėj blogėt! O tos laumes vis buvo kirpusios. Ir daugelis jų [avių] išdvėsė. Na, bet paskui sak:

- Atsiginsit nu laumių! Klaipėd yr - toki seneliai gyven. Aukokit tiems seneliams. Jei karvės neklojas, pirmą telyčios veršį turi aukot.

Dar paaiškino tiems, kad jau nelaimė... Tai paskui vėns toks jauns gaspadorius buvįs. Nu, sak:

- Kas dabar daryt? Ką? Kam šitą pirmąjį vaiką reiks duot?

Pirms vaikas dabar gimįs. [Pateikėja juokiasi]. Jo! Atsiliepus jau tos marčios motina:

- Žinom, - sak, - kad vaiks Dėvui priklauso!

177. /GRŪDAI - PELĖMS IR PAUKŠČIAMS/

Kad liūbij sėt, tai tas sėjėjs tris saujas met: vėn sėklai, vėn paukščiams, vėn pelėms, kad pelės javų nekapotų. Ale kap užpuol, tai nėks nepagelbis.

178. /KAD SEKTŲSI ŽVEJOTI/

Liūbij, kad koks žmogus pasikorįs, tai tam nupjaus piršt, piršt nupjaus žuvėjs ir pi savo tinklo piriš - ir tad jis sugaus daug žuvies. Šalip kits nieko nesugaus, o tikt tas, katro piršts pirišts.

179. APIE PIRŠLYBAS

Piršlys jau sakydavo:

- Mergos, dabokitės, kad šįvakar jus atduos! Kad šįvakar jus atduos!

[Kai piršlys ateina pas tėvus, sako:]

- Nelaimė yr nusitikus. Jau tėvai seni yr, jau jėgų nebturi. Aš jums gražią marčią turiu, o jūs turit gražų sūnų. Kaip tik abu kaip brolis su seser panašu! Kaip brolis su seser panašu!

Na, tad jau vaišes pasku suranda. Tada jie del kraičio der, del visko jau, del dalies. Tai dabartės, kai jau prašė tos dalies, tas piršlys sak:

- Tą turite galvot, kad ji labai gra̜ži ir labai gera gaspadinė.

Moterėlės tos iš užpečkio sak:

- Dar mes po pirm pamatysim, kokia gaspadin bus! Jei pi mūs bus ir gaspadinaus, jei teisybė yr, kokia sakai, tai mes tevi ir duosim kokį pūrą kviečių. O jei malavįs būsi, tai tevi šunims užpjudysim.

180. /GAVAI IR TU/

Bimbals arklį buvo sukandįs. Ir ans muš dabar tą bimbal, ir tas arklys nuvirto. Džiaugias tas kopinyks:

- Gavo mano arklys, ale gavai ir tu! - Ir tą bimbal užmušė.

181. KOPINYKS UŽSODIN ŽMONĄ KUMELĮ PERĖT

Kap anksčiau... kopinyks užsodin savo žmon perėt zuikį. [Pasitaiso:] Kumelį! Kumelį perėt! Na, dabar jau tiek laiko praėjo, ir ans sak:

- Jau daba reik veizėt, kap čia bus su tuo kumeliu.

O tas jau supuvs! Jau ans paėmė jau tą gurkel - barkš an žemės! Ir šali to gurkel gulėjo kiškis. Ir tas kiškis kap šoks! Tas sak:

- Ai, bobut! Dar būtum pasėdėjus vėn dėn, tai būt nepabėgįs, būtum sugavį, o dabar pabėg! Kur daba besugausi?!

182. /IŠSIGANDO ŽIOGO/

Kopinyka pamatė žiog ir tada pradėj sakyt:

- Kas čia per gyvs daikts yr?

Kaimyna karts atsinešė, viską. Kirvius, viską atsinešė. Vo tas vyriausias sako:

- Nebaiminkitės, nebaiminkitės! Būkit ba baimės! Labs zagels jums nėk nėk nedarys!

Su kartim tie kopinyka, su virvėm į valtį pririšė ir paliko į valtį, nusiyrė.

183. /SUGAUTAS "KAUKAS"/

Jau buv kartą teip. Vėns ūkinyks pritrūko karvei šėn. Kunigs turėj daug šėn, ir ans nuein vakarais, prisikišęs maišus pilns ir parsineš. Kunigs pastebėj ir sak:

- Kaimyn, kaži kodė man šėn vis trūkst?

Kaimyn sak:

- Je je, kunigėli, - sak, - aš žinau, kas tą šėn naš. Kauks, - sak, - pliks atlek ir vis, - sak, - neš šėn.

Na, kunigs da nevieryj visai, kad tę teip būt. Kunigs vėn vakar eis jau pridabos tų kaukų, uždabos, kas par kauks. Atein kaimyns, prisikiš pilnus maišus to šėn ir nusimet nu staldžio. Na, kunigs priėj pri jo ir sak:

- A kad jį velniai! Dabar žinau, koks kauks yra! Tai tu pats tas kauks!

Kaip tik sugav, tai nustojo - daugiau jau nebėj vogt.

184. /VERŠIS KALTAS/

Ėj viens toks vanderboršs keleivis ir atrado, atrado - nu, lavons, numirėls. Dabar ką daryt? Ans turėjo kiaurus bats, jau kiaura buvo, prakiuro. Tas ims... O įšalę, jau šalta buvo, įšalus tos kojs buvo. Tai ans ir nupjovė tas kojas su batas ir parsineš tas kojas. Pasiprašė nakvynėn į Juodkrant pas tokį Kairį. Dev jam nakvyn. Tas tuos batus pasidėjįs...

Tę karvė buvo veršį vedus, tas veršiuks buvo į kampą pririšts... Ir ans rytą dabar atsikėlįs, - tie batai jau buvo ištirpus, kojas išpurt, išpurt tas kojas lauk, apsimovė tuos gerus batus ir iškeliavo. Iškeliavo toliau.

Atsikėlė tie žvejai - gi kad žmogs suėsts, tik kojos likę! Kojs yra, o žmogaus nėra. Vo tada veršį mušt! Mušė, kol užmušė - kojas nukratė, kam tą žmogų suėdė. Sako:

- Tas ne veršis yr, o velnias! [Juokiasi].

185. /BŪTŲ ARKLIUKAS BUVĘS/

Vėns vyrs norėjo dikte arklį įsigytis. Dev anam vėns būrėls didelį gurkel. Būrėls sak:

- Imk, - sak, - gurkel, užsodink mamą viršum ir perink arklį. Išperės, - sak, - tai turėsi mažą arkliuką.

Dabar peri peri močia su žmona. Kap tę perėj, tas gurkels supuv. Dabar ėmė ir met tą gurkel lauk per tvorą - i zuikis pabėg.

- Ot, - sak, - da vienų nedėl būtum perėjus, - sak, - ir būtų kaziks biis! (Arkliuks jau būt buvįs.)

186. /VARIO TILTAS/

Nuje, už Degučių tin buvo vadinams Vari tilts. Nu, tą tevelis yr pasakojįs, ka ten baudžiavos laikas, ir senolius pasakoja, kad yr karas baigės. Su lenkais. Lenka didelia kariaven. Ir ka jie baigi čia karą, tai jie pastati Vari tiltą ir uždėji vardą jam Vari tilts.

(*Kaimynė*: Esu girdėjusi kap sapnie, ale ka aš nabatminu. Vari tilts, Vari tilts...)

Ir tą senolius pasakodava, i tevelis pasakodava:

- Vaika, atsiminkit!

Ir pastati šventą Juoną Krikštytuojį ten. I tas paminklas. Ka mes ateidavom, mes atsimindavom - Vari tilts. Kad eidavom į Vainutą kartas per Degučius, ir sakydavom:

- Čia Vari tilts!

Ir atsimydavom, ką tėvelis sakydavo, kad čia yr su lenkais karas baigės.

Va ten, pri to Jordano upeli, šventums dynoms dvyliktą valandą baugydava. Kur tas Vari tilts yr.

187. /PASKENDĘS DVARAS/

Nu, ta teip buvo sakoma, ka ten Lazdūnėnūsi buva paskendįs dvars. Paskendįs dvars buva, ir žmonis paskendin, viskas ten. Ir kas ten vaidenos, i tą norieji jie atrasti, kas ten yr. Kasi kasi vakari, saule tekant, saule leidanties kasdava. Nu, ir paskiau pradieja baugyti, ir pabiega, ir nebikasi toliau.

(*Kaimynė*: Su spatas daug gal ką iškasti... Ka mašina užvara, kad vien džirrr - i viskas yr.)

188. /KROKŲ LANKA/

Buvo lauks. Ir bulius kad puole! Buv didelis debesis... Bulius kad puole! Žmonės bėga nuo to buliaus. Ir kaip tik išbėga, pasipylė liūtis. Tai čia taip ir atsirada tuo Lanka. Nuo tuo didelio lytaus.

189. /BALTAS ARKLYS/

Tas Krokų Lanks nežinia kaip atsirado: da nebuvau gimus, kaip ans atsirado. Tik mano motinos motina liūbijo pasakot.

Vasaros metu šienaujant baltas arklys parbėgęs. Žmogus ant jo viršuj sėdėjęs ir šaukęs, kad visi šalin eitų nuo to plecio: nuskęs. Daugumas pasitraukė. Paskui su dideliu kriokimu visas plecis ir nugrimzdęs. Užtai ir Krokų Lanks...

Ir mama liūbijo pasakot. Ji nuo Jotiškių kaimo, netoli Krokų.

190. /ALKOS KALNAS/

Algi kalns pri Juknaičių. Buva tuokis senuovis pasakas, ka ten kuoki skyliki. Į ten namas yra paskęstas, ir ta skyliki tenai bova. Tai įmeti akminuką, ir suskambiedava.

Ta kai vakari eis, tę pasakys tą:

- Labą vakaras, Algi kalna!

Tai čia pagerbs. O tą akminį [mesdavo], kaip ten senieji saka. Tai da mana ūmas muotyna papasak[ojo]. Tai da visai seni pasakuoji da.

191. /VELNIO MĮSLĖ/

Mindavo mįsles tas. Sakydavo: mins jau tas mįsles, o velnias, matai, vėl iškišęs iš po kamina [uodegą].

- O kas tas yra? - velnias. Uodegą iškišęs iš po tos garines: - O kas tas, - sako, - yra? Spėkit.

192. /TABAKO VARDAS/

Ans [velnias] pasiejo tabokus. Nuje. Kaip ans pasiej, tabok i išaug. O ans vis klausia:

- Ar tu pažįsti tą augalą?

Nė vienas nepažinojo. <...> Tada bobai pasake:

- Ar tu man tą, ką palekus numėj, man duosi, ar tu pasakysi, kas tas per augalas?

An buv vaiką numėj pagimdžius. Ką motina tau duos vaiką pagimdžius velniui?! Tas tai neįmanoma. Boba galvoj, ką daryt. Ji apsipyle dažais, su plunksnom apsidėjos er išpuol lauk, kur tie tabokai, draskyti, plėšt. Velns atbėg:

- Štiš, rupūže, višta! A tu - lauk iš mano taboka!

Ta pakilusi i drožia į vikius. No, ans atej į ontrą vakar:

- No, ar įsigalvojai?

- Jo.

- O kaip?

- O taboks!

- Tai, - sak, - reik apdovanot, kad jum skanesni būtų. <...> Kad skanu rūkyt būt - apdovanojims toks.

Ir visi rūko. Juo draudžia, juo daugiau rūko.

193. /DVASREGIS/

Pirma buva tokių žmonių - nei vieną mirusį neidava palydėt. Šišion [Skirvytės kaime] pri kapų buva buteliai visur, senasis Bastakys gyvena. Jis negalėji eit ant kapų. "Aš negaliu eit. Kyk čia svieta matyt! Kapai lūžtinai lūžt ir koks ūžims! Jis girdėji. Jie du broliu buva, kits pri Skirvytes gyvena. Mire pirm svėtkarį.

194. /REGĖJIMAS/

Kintuose buvo senų laikų kepėjas. Man buvo dešimt metų, tai apie jį sakydavo: "Jis negali į kapines eit, jis mato dvasias - jam ten nėr vietos".

Kartą atlydėjo žmogų iki kapinių, bet į kapines nėjo, tik prie jų buvo. Viena moteriškė parvirto. Ans sakąs:

- Tu virtai per karstą.

O ta nieko nematė.

195. /BELDIMAS - PRIEŠ MIRTĮ/

Petrikienė senikė buva. Irgi prieš pat mirtį. Girdam - už langų vaikšto, baldos. Išeinam lauk žiūrėt - nė pėdų, nė žmogaus nėr. Ir sesuo jos mire. Ne už ilga ir ana pati mire... Beld į langus. Čia pat mes girdam - Petrikienei į langą va [beldžia į stalą] ir šaukia: "Maryt! Maryt!" Nu, mes bėgam lauk žiūrėt, aš atidarau langą, žiūriu pro langą - nieka nėr. Ir šaukiu, pėdas žiūriu - nieka nėr.

196. /MIRTIS ŠAUKIA/

Senovėj žmonės, skaitos, jau serga ir jau girdi, kad jau įeina kas, pabarškina. Arba duris atidaro, arba klausia vardą... Ir jei atsakai, tai tada jau, skaitos, išeini, miršti jau. Miršta žmogus jau... O tu jo nematai. Klausi: "Kas?" Ans saka: "Ateik!" O tu: "Ateinu". Nu, tai tada ir iškeliauji jau.

197. /KEISTAS GIEDOJIMAS/

Mūsų mamyte pasakojo. O taip buvo. Gydoja, gydoja ir gydoja iš po grindžių, iš vėršaus - gydoja ir gydoja... Tėvai tiek išsiganda, atidare duris, langus atplėše, bėgo lauk... Bet nieka nemate. Bet gydoja! Saka, iš po grindžių gydoja, iš viršaus - visa troba gydoja. Atidare duris, langus, išbėgo lauka - nieka nėr. Nieka nemata. Įeina į kambarį - gieda.

[- Kur taip buvo? - užrašytojas.]

- Vabaluose, mūsų tėviškėj.

198. /SKENDUOLIO DVASIA/

Pora kilometrų nuo Kintų - toks kanalas per mišką, Velnio ravu vadindavo. Ten nuskendo žmogus. Tai žiemos metu, ant

ledo užsnigus, ten buvo pėdsakas - didelė vienos kojos pėda, gal dešimties metrų. Matyt, dūšia vaikščiojo. Taip šnekėjo žmonės: "Nemėginkit, - sako, - ten užeit: ji vadin kitą".

199. /APSĖSTAS ARKLYS/

Turėji žmogus porą arklių, o vienas arklys kūdas ir kūdas buv. Kiek nešerdavo, kiek šerdavo - visados kaip vieni kaulai, taip vieni kaulai.

O vienąkart vakare, jau sutemusi, gaspadorius ir bernas važiavo, veži rąstus iš miško. Nu, ir tas gaspadorius žiūr, kad bernas prieky ein ir kalb su kuo. Paskiau i tas tuokiuoj tamsesnėj vietoj prapūli. Tai tas paskiau gaspadorius ir klaus to berno, sako:

- Su kuo tu čia kalbėja?

Sako, ka:

- Aš nė su kuo nekalbė[jau].

- Nu, - sako, - aš mačiau, ka tu kalbėjai.

Nu, ir nu tos, nu to laiko arklys pasitaisęs. Nu, ir tai jie suprato, kad velnias apleido, apleido tą arklį jau. Uo velnias buvo apsėdįs jį.

200. /SUMUŠTA KAIMYNĖ/

Uo viens žmogus viel įėji į savo staldį ir atrado svetimą veršį. I ni pruo kur tas veršis negalieji įeiti. Saka, nei durys atdaras buva, užrakints buva iš nakties - i rykmetį svetims veršis į tvartą yr. Nu, i tas žmogus suprata, kad, ka sako, yr kaži kas negera. Saka, tep kap pikta dvasi anam pasiruodi. Tik jokiu būdu negal būti, ni juoks veršis, saka, pro uždarytas duris įeis.

Nu, ir tad ans pasiemi kuokį tin kuolą ir tatą veršį laba smarkia muši. Mušįs, bet jau užmušti neužmuši, bet jau muši. Teip jau sakant, ans pakrita i nekielies. Ir tujau, saka, už kelių valandų atėji kaimyns. Ir saka:

- Kaimyni, gelbiek, - saka, - mana žmuona yr sumušta. - Saka: - Vesa kap sumušta, kaula skaud, vesa y pamielynavusi ir šauk gvaltas, kad gel, pagalbos šauk, kad skaud baisiausia visi kaula. Šauk i šauk: "Aš esu kap sumušta, kap sumušta!"

Nu, ir tas kaimyns saka:

- Daba aš žinau, kad tava žmuona čerauninki. Tava žmuona, - saka, - gyvuolius ein čeravuodama, i dabar už tą grieką tegu i kent.

201. /PADAUGINA SVIESTO/

Ar tas teisybi, ar neteisybi, tą aš nežinau. Tiktas mama bova pasakojusi, kad bova toki ūkininkieni, nu, jau didelį ūkį turieji i turtinga gyvena. Nu, uo, saka, tuos mergas ir liūbėji sakyti, saka:

- Juo juo, kur negyvens ūkininki baguota! Svėsta įpils, svėstą ka sukt nuorės, įpils į kerną puorą lyterių tuos grietinis (šmantas, kap vadina), nu, ir susuks pilną kerną sviesta. U, - saka, - kad anuos vyrs miri, tad nykštį ana bova nupjuovusi tam jau nabaštiko, i tą nykštį pamerki į špiritą. Ir kad sukdava svėstą, į kernas dugną vis įmesdava tą nykštį. I tad ka jau sukdava svėstą, vis jau, kap sakiau, ka pilną kerną vis svėsta prisukdava.

Nu, ir mergas pastebėji vėn sykį, kad iš kur ana dabar to svėsta [gauna] tiek daug. Ir pastebėji, kad ana jau paskiau iš tų pasukų išgryb, tą sviestą nuiemi iš kernuos nu viršaus, svėstas ant viršaus ka jau laikos. Tai paskui, saka, kad jau pyli tas pasukas iš tuos kernuos, pastebieji nykštį. Ir ta ana, saka, tą nykštį paėmi nupluovi, vėl pamerki i vėl pakavoji tą nykštį. Vo a tas gal būti teisybi, a negal būti, ka tas galieji padauginti tą svėstą?

202. /NUTRAUKIA PIENĄ/

Senoviškas raganavimas teip buva. <...> Tas kaimyns netor nieka duoti. Vo jeigu ans duoda, tai nuo karves traukia

pieną. Vyt tą kaimynką šalin, kur ateina skolint. <...> Jeigu paskolins, tai jo kiekvieną naktį pieną trauk šalin. Karves nieka piena neduod. <...> Tai nu devynių rubežių, nu kiek, ana trauk: "Nu butoka", - sak, - "nu butoka po šaukštoką. Nu butoka..."

203. /NUŽIŪRĖTI PARŠAI/

Pas mane atėja viena bobele, tolimesne kaimyne. Ji sak:

- Ale tavo paršai kokie užaugę!

Aš net ir pažiūrėjau: akys raibos, velniškos. Sakau:

- Man čia, - sakau, - tu netinkama esi po tvartus landžiot. - Sakau: - Jūs čia terlijatės ką norint.

Tai ta sak:

- Tai pažįsti ir tu!

- Jo, jo, aš tai pažįstu, aš pažįstu; akių, - sakau, - yr...

Nuje. Tai nuėja. Pakračius ranka ir nuėja. Ji atėjus paršų pirkt. <...>

Paskiau toks buvo vėns strujis, kur mane pamoken, toks seniai seniai nabašnyks, numeręs jau:

- E jau, - sak, - kad pamatysi bobą, kur rainos akys tokios, nuo tos kėravokis.

Čia - teisingai. Paskiau viena buvo tuokia. <...> Nežinau, ka čia reikėjo eit pri karvių, tai ji:

- Žinai ką, - saka, - kad aš nelabai galiu eit, - saka. - Mano akys netinka gyvoliui, svetimam gyvoliui. Mano akys netink. - Pati prisipažena, sak: - Jeigu pažiūriu, tam žmogui negerai sekas su gyvoliais.

204. /GYDANTIS VANDUO/

Pryš saulės tekiejimą Velykų rykmetį visi eidava srovingo vandens iš Sirvytis. Veidą prausti - gydi nu spangų. Ir nei su vienu nesustikįs ir nekalbiejįs. Iki kitų Velykų, ilgai negenda tas vandū, kad tuokį rykmetį atnešts.

205. /VANDENS NEMATĘS/

Berns parsisamdęs, matai. Parsisamdęs žvejui <...> žemininks jau tas berns. Tai antras žvejys ir klausia:

- Kur tu vedi tą žemininką? - saka.

Tai tas saka:

- Vedu žemininką vandenį parodyt. Ba vandens nematęs.

206. /PAVADINO/

Matai, dreverniškis eis prie kuniga: reikėjo vaiką pakrikštyt, ar ką... Tai dabar jis ein pri to kuniga. O jis to kuniga nepažen. Susitinka žmogų ir sak:

- Velns, - sak, - a tu nematei to velnia kuniga?

O čia kalba su kunigu...

207. /TU GERIAU ŽINAI/

Buvo toke dievobaiminga samdinė, merga. Ir atein su dalgiu toks:

- Na, ar pjausiu, ar dursiu dabar!

Ta tus poterius kalb, sako:

- Na, juk tu geriau žina! Tu geriau žina...

O tas buvo berns, kaip smertis apsitaisįs.

208. /LABĄRYT, SILKE/

Na, būdavo ir taip, kad pri kitų ūkinykų būdavo prastesnis maistas ir daugiausia tap, kad vis vienoks. Vienoks ir vienoks. Na, ir rytą tas pats, pietums viel baveik tas pats, vakaryne viel baveik tas pats. Nu, i tada nueis šeimyna į tą valguomąjį, ta vadenos ustuba. Nueis į tą valguomąjį, sėdas. I ta jau atsisies pri stala, vietoj tos pri valgi skaituomos maldelis, kada jau atsisies, ir sakys:

- Labąryt, silki! Labą dėna, silki! Labą vakarą, silki!

Nu, ta jau ty gaspaduoria susigies, jau pagerins maistą.

SMULKIOJI TAUTOSAKA

Tauta ar jos dalis gali būti asimiliuota, atplėšta nuo savo kultūros paveldo, bet išlikti nepamiršta. Taip atsitinka, kai lieka išsaugotų jos kultūros paminklų. Vienas iš tokių paminklų yra tautosaka - meno vaizdais kalbantis dvasinės kultūros duomenų šaltinis. Tuo gerai įsitikiname, kai tik susiduriame su Mažosios Lietuvos tautosakos tekstais, palyginti turtingais, įvairiais ir bene svarbiausia - siekiančiais gana tolimą šios lietuvių tautos atšakos praeitį.

Ypač daug Mažosios Lietuvos žmonių vidinio pasaulio pusių atskleidžia smulkieji žanrai - patarlės, mįslės, etiketo formulės, burtažodžiai, papročius, darbų, aplinkos ir savęs pažinimo patirtį atspindinčios frazės. Šie dalykai tiesiogiai orientuoti į žmonių praktinės veiklos, elgesio normų, etikos, pasaulėžiūros ir pasaulėjautos sritį. Šiuo atžvilgiu visai kitoks dainuojamosios ir pasakojamosios tautosakos turinys. Dainų poetinių tekstų ir melodijų ritmais išrypuojami intymūs žmonių jausmai, pasakos daugiausia tarptautinių siužetų pavidalais kreipia į negirdėtą fantastiką, o smulkioji tautosaka funkcionuoja beveik vien kaip šnekamosios kalbos meninės raiškos elementai, atspindintys be galo daug atitinkamo meto žmonių mąstymo, jutimo, tikrovės suvokimo ir filosofinių apibendrinimų detalių. Beje, smulkioji tautosaka - daugiausia patarlės, mįslės, tradiciniai linkėjimai, keiksmai, kita frazeologija - Mažojoje Lietuvoje pirmiausia ir buvo

pradėta užrašinėti. Jos tekstų pluoštai įvairios paskirties leidiniais ir rankraščiais pasiekė mus kaip patys pirmieji lietuvių tautosakos pavyzdžiai.

Tad kuo gi šis kalbos ir poetinės kūrybos turtas, kurio dalis, atrinkta ir atitinkamai sugrupuota, skelbiama šiame leidinyje, vertinga ir įdomi šių dienų lietuvių skaitytojui? Skaitytojui, žinančiam Mažosios Lietuvos istorijos bei dabarties realijas, na, ir bent kiek išmanančiam apie lietuvių tautosaką. Kas čia savito, suprastino kaip tame regione sukurtas, daugelio ar bent kelių kartų puoselėtas palikimas ir kas toje kūryboje Mažąją Lietuvą sieja su Didžiąja, su tautos kamienu?

Čia skelbiama tik dalis Mažosios Lietuvos smulkiosios tautosakos, nes visos neįmanoma sudėti. Ne visi kompleksinės ekspedicijos dalyvių užrašyti tekstai teikiami dėl pasitaikančio artimų variantų pasikartojimo, užrašymo ar pateikimo trūkumų, kai kurių dalykų abejotino tradiciškumo. Kur kas daugiau tekstų nepanaudota iš XIX bei XX a. Mažosios Lietuvos tautosakos rinkinių. Jų yra daug, visi publikuoti įvairiuose leidiniuose, net gana dideliuose. Iš jų paimta tik dalis vienu ar kitu atžvilgiu įdomesnių tekstų. Niekas nekartojama iš gausių XVII-XVIII a. smulkiosios tautosakos sankaupų, kurios 1956 m. buvo ištisai paskelbtos atskira knyga[1]. Ši knyga skaitytojams dar nesunkiai pasiekiama. Iš jos kaip seniausių Mažosios Lietuvos tekstų šaltinio kai kas cituojama ar minima tik šiame straipsnyje. Tai daroma lyginant atitinkamų kūrinių variantų archaines ir naujoviškiausias detales, pakitimus, nulemtus kalbos istorijos, politinių, socialinių, demografinių procesų.

---

[1] *Žr. Smulkioji lietuvių tautosaka. XVII - XVIII a. Priežodžiai, patarlės, mįslės. Paruošė* ***Jurgis Lebedys****. V., 1956 (toliau - SLT).*

Į klausimą, kas ir kaip Mažosios Lietuvos smulkiąją tautosaką sieja su atitinkama Didžiosios Lietuvos kūryba, atsakyti nesunku. Užtenka pavartyti kelis viename ir kitame regione surinktų tekstų pluoštus, kad įsitikintum, jog tai yra to paties medžio vaisius. Pradedant nuo mažiausių kalbinės raiškos detalių ir baigiant meniniais įvaizdžiais, sakinių konstrukcijomis bei tekstų semantika, adekvačių komponentų šioje kūryboje kiek tik nori.

Ištisai vienur ir kitur kartojasi populiarieji tarptautiniai stereotipai ir išimtinai lietuviški, vien lietuvių mentalitetą atspindintys tradicniai žodžių junginiai. Tai, kas kitur Lietuvoje labai gyva, ir Mažosios Lietuvos rinkiniuose pasitaiko proporcingai dažniau, o ir posakių varijavimo kryptyse nesunku pastebėti tas pačias tendencijas.

Iš populiarių visai Europai bendrų dalykų prašosi primenamos Mažosios Lietuvos rinkiniuose nuolat pasikartojančios patarlės "Nekask duobį kitam - pats įkrisi" Nr. 212, "Dievas dave dantis, duos ir duonos" Nr. 256, "Obuolys nuo obels toli nenukrinta" Nr. 274, "Guli kaip šuo ant šieno: nei pats ėda, nei jaučiui duoda" Nr. 286 ir daug kitų. Kaip kiti, taip ir Mažosios Lietuvos lietuviai, matyt, mėgdavo minti tarptautinę mįslę apie sniegą ir saulę "Atlėkė paukštis iš rytų, įsitūpė į medį be šakų. Atėjo jumprova be kojų, suėdė paukštį be lūpų" Nr. 632. Germanizmą *jumprova* šiame tekste suprantame kaip vietinio kolorito detalę, kitur Lietuvoje neprigijusią, bet dėl to kūrinėlis nepraranda giminystės su visais kitais lietuviškais variantais, kurių visur Lietuvoje užrašyta daug. Ne vien visų lietuvių, o bendrą europiečių meteorologinę patirtį atpažįstame aiškinimuose apie saulės tekėjimo, laidos, mėnulio žymes, padedančias atspėti oro pakitimus (plg. Nr. 912-915, 923). Mažosios ir Didžiosios Lietuvos lietuviai kartu su kitais europiečiais dalijasi daugeliu bendrų darbo patirties apibendrinimų, burtais ir prietarais.

Ypač daug publikuojamame pluošte matome visuose lietuvių kalbos plotuose kartojamų vien lietuviškų tradicinių posakių. Didelė priežodžių, patarlių, mįslių dalis, visi gamtos garsų pamėgdžiojimai, daug kitų pastovių žodžių junginių sukurta ir prigijo tik lietuvių aplinkoje, tik lietuvių kalba. Kitų kalbų atstovams jie neįprasti, neaktualūs ir daugeliu atvejų sunkiai išverčiami, o lietuvių emocijų raiškos ir kalbos stilistikos priemonių fonde jų lyginamasis svoris nemenkas ir Didžiojoje, ir Mažojoje Lietuvoje. Antai ne tik senuosiuose, bet ir naujausiuose Mažosios Lietuvos rinkiniuose nuolat susiduriame su priežodžiais, frazeologizmais, kitų žanrų tekstais, kurių emocinę įtaigą formuoja lietuvių mitinių personažų vardai, plg. "*Giltini* į dantis nežiūrės" Nr.268, "Šnypščia lyg *žaltys, pieno negavęs*" Nr.495, "Slapstos lyg *kipšas nuo perkūnijos*" Nr.496, "*Perkūne dievaiti*, nemušk žemaitį..." Nr.580 ir kt. Bene geriausiai daugelio kūrinėlių bendrą kilmę ir buvusį bei esamą populiarumą iliustruoja gausūs tekstai su adekvačiais garsų sąskambiais, rimų ir metro pradais. Tai lietuvių kalbos fonetinės sudėties ir prozodinės struktūros nulemtos bendrybės, neturinčios ir negalinčios turėti atitikmenų kitose kalbose. Daugiausia tai sąmojo, ironijos blykstelėjimais bei tarties darna pasižyminčios frazės, nuo seno kartotos visų lietuvių. Skaitydami šios publikacijos tekstus "Kol yr - kertau, kai nėr - kentau" Nr.281, "Kas nusidėjo, baugštosi ir vėjo" Nr.289, "Širdeli - ne mila skiauteli" Nr.295, "Kep mok, tep šok" Nr.467, "Jo pleks, jo traks, jo želst, jo kelst" Nr.539 ir lygindami juos su Didžiojoje Lietuvoje užrašytais artimais variantais, matome tik vieną kitą dėl tarmės skirtumų nesutampančią kalbos detalę, o visa kita sukurta pasinaudojant tomis pačiomis kalbos instrumentuotės galimybėmis.

Aliteracijų, asonansų, rimų tipo sąskambių darna labiausiai puikuojasi mįslės, gamtos garsų pamėgdžiojimai, kaip tik

dėl to pasižymintys tautiniu išskirtinumu. Visur, kur tik yra ar buvo gyva lietuvių kalba, buvo menama eiliuotą posmą primenanti mįslė "Ėjau naktį, pamečiau sagtį. Mėnuo rado, saulė pagavo (Rasa)", Nr. 629, ryškiais sąskambiais pasižyminčios mįslės "Vytins kamantins lek į or kiaušins dėt (Apynys)" Nr.665, "Šarange varange po stal susirang (Šuo)" Nr.687), "Yva yvavo, keturios liepos lingavo. Visi girdėjo, tik dviem pagailėjo (Kūdikis lopšyje ir tėvai)" Nr.701 ir daug kitų. Visai tais pat žodžiais ir kreipiniais į Jurgį, kaip K.Donelaitis "Metuose", prieš keliolika metų nuo Ragainės kilusi Lidija Bajoraitė mėgdžiojo lakštingalą, Nr.594. Vienodai seniau ir dabar Mažojoje ir Didžiojoje Lietuvoje mėgdžiojama volungė ("Ieva Ieva, neganyk po pievą", Nr.595), kregždė, vyturys, darbų metu girdimi garsai. Nuo semantinio iki fonetinio lygmens sutampančių kūrinių variantai - pats tikriausias visos lietuvių smulkiosios tautosakos idėjinės ir meninės vienovės įrodymas, kurio kitaip nepaaiškinsi, kaip tik Mažosios ir Didžiosios Lietuvos kultūros vientisumu.

Tik nereikia suprasti, kad Mažoji Lietuva nėra sukūrusi nieko savito. Šio krašto lietuvių sąmojis ir išmintis kaip bendras tautos turtas išlaikė daug originalių atspalvių, kitur Lietuvoje nepasitaikančių detalių. Tai ir specifinės regiono tarmių žymės, ir šimtmečius trukusios germanizacijos ant lietuviškų pradų uždėtas antsluoksnis, ir pajūrio zonos geografinių sąlygų bei verslų įtaka mąstymui, posakių tematikai, meninių įvaizdžių prigimčiai. Iškart Rytų Prūsijos lietuvininkų tarmę atpažįstame iš atskirų žodžių formų, plg.mįslę apie kopūstą "Moter*atė* vienkoj*atė* šimtą rūbų dėvi" Nr.650. Šio krašto tekstuose daug dažniau nei kitur užrašytoje lietuvių tautosakoje susiduriame su leksikos germanizmais: žodžiais *sopags, žakas, dimžakas, delmonas, galgės, kakalys, šneideris, ėdelmons, būras* ir kt. Net iš tekstuose pasitaikančių asmen-

vardžių ("Kiekvienas *Anselis* suranda savąją *Grytelę*" Nr.301), vietovardžių ("*Tilžė* - pinigų milžė" Nr.374) atpažįstame Mažąją Lietuvą su jai būdingomis realijomis. Pajūrio žvejų patirtis ir aktualijos jaučiamos oro spėjimuose, plg. aiškinimą apie rudenį sugauto žiobrio žvynų spalvą ir būsimos žiemos ypatumus (Nr. 910), apie vėjų (Ožinio, Austrinio) kryptis ir nuo to priklausančias oro atmainas (Nr. 925), apie žuvėdras, prieš audrą skrendančias į sausumą (Nr. 931).

Ilgiausią rinkimo ir publikavimo istoriją turinti Mažosios Lietuvos smulkioji tautosaka mena to krašto socialinių santykių raidą. Antai XX a. rinkiniuose jau nebėra tekstų apie baudžiavą, dažnai minimą ir vertinamą XVII - XVIII a. rinkiniuose ("Baudžiava mums privinčiavota kaip marti" SLT 53). Senieji tekstai primena buvusią privilegijuotų sluoksnių pajuokimo ir smerkimo tradiciją ("Mes, biednieji lietuvninkai, edelmonais, kunigais į peklą netilpsim" SLT 69). Ponai, ėdelmonai buvo būrų (baudžiauninkų) lyginami su šunimis, velniais (SLT 57), pabrėžiamas jų gobšumas "Klebono kiauras žakas" (SLT 67). Iš esmės pasikeitęs gyvenimas išdildė iš žmonių atminties šiuos įspūdžius ir meninius įvaizdžius, o senieji tekstai liko kaip tolimas kadaise buvusios tikrovės aidas.

Užtat daug ilgiau išsilaikė tautybių skirtumų pagimdytos trinties atšvaitai. XVII - XVIII a. lietuvininkų piktintasi dėl jų diskriminacijos. Būdavo sakoma "Lietuvininką už vyžą laiko" SLT 69. Jau tada būta tautinio išdidumo apraiškų bei atėjūnų niekinimo tendencijų, plg. T.Lepnerio XVII a. pabaigoje cituotą tekstą "Vokiečiai greit bus tokie pat gudrūs kaip mes" SLT 567, XVIII a. užrašytą ir kelių kitų tautosakos rinkėjų. Tokios ir panašios tautinės savigarbos aspiracijos išliko gajos iki pat Antrojo pasaulinio karo. Štai kaip prie Kuršmarių gyvenęs Jurgis Graštaitis 1936 m. pašiepė vokiečių kalbos

gerai nemokančius, bet vokiškai kalbančius lietuvininkus: "Bile vie, bile vai, bile tik vokiškai" (užr. A.Vilmantienė, Nr. 294).

Taip motyvas po motyvo smulkioji tautosaka gyvais vaizdais pasakoja apie kankinančiai ilgą ir tragišką Mažosios Lietuvos nueitą kelią, apie epochų ypatumus, tautine kalba reikštą žmonių išmintį, dvasios būsenas. Ir apytikriai prieš tris šimtmečius, ir šiais laikais sudaryti rinkiniai mums yra tarsi krauju parašyta Mažosios Lietuvos gyvenimo ir likimo kronika. Ne sausa faktografinė, o tūkstančių širdžių sušildyta, jausmų ir emocijų proveržiais pulsuojanti kronika.

Skaitytojai atkreips dėmesį į skelbiamų tekstų kalbos netolygumą. Vienur jaučiamos gana ryškios klaipėdiškių lietuvų tarmės žymės, kiek jas įmanoma išreikšti šiuolaikinės bendrinės kalbos rašmenimis, kitur tarmiškumo lyg ir nebūta. To priežastys kelios ir gana aiškios. Bene svarbiausia, kad regioną, ilgai priklausiusį Vokietijos valstybei ir, matyt, dėl to gavusį Mažosios Lietuvos vardą, sudarė du gana skirtingi lietuvių kalbos arealai. Klaipėdos krašto šiaurinės dalies lietuviai nuo seno žemaičiavo, įeidami į vadinamąją žemaičių donininkų zoną, tuo tarpu į pietus nuo Nemuno gyvenančių lietuvių kalbėta aukštaičių vakariečių tarme, dėjusia pagrindus bendrinei kalbai. Ši tarmė dominavo nuo XVI a.vidurio ėjusiuose Mažosios Lietuvos leidiniuose, intensyvaus bendrinės kalbos formavimosi metais padėjusiuose įsitvirtinti visoje Lietuvoje aukštaičių vakariečių tarmės normoms. Tad natūralu, kad iš buvusios Klaipėdos apskrities autochtonų užrašyti tekstai daug kuo skiriasi nuo tų, kurie užrašyti iš piečiau, ypač kitapus Nemuno, gyvenusių lietuvių.

Kita priežastis - apytikriai trijų šimtų metų distancija, skirianti pirmuosius tekstų užrašymus nuo paskutiniųjų. Per tą laiką kalbos sistemoje daug kas pasikeitė. Ten, kur Mažojoje Lietuvoje lietuvių kalba ne visai išnaikinta, pastarajame

šimtmetyje tarmės patyrė didelę bendrinės kalbos įtaką. Klaipėdos krašte įvykę dideli demografiniai pasikeitimai lėmė, kad vietiniai gyventojai atsidūrė kitomis tarmėmis kalbančių žmonių apsupime. Be to, iš kai kurių pateikėjų tautosaka užrašinėta, jiems ilgai pagyvenus Didžiosios Lietuvos miestuose, net Sibiro tremtyje. Iš tokių žmonių pastaraisiais dešimtmečiais užrašytuose tekstuose tarmiškumo žymių mažai beišliko. Bene tarmiškiausi tarpukario metais Klaipėdoje dirbusių mokytojų J. Užpurvio, S. Šemerio, A. Venclovos sudaryti klaipėdiškių moksleivių rinkiniai, tačiau ir čia tarmiškumai išreikšti tik apytikriai. Tekstai iš gimtosios tarmės rašyti dabartinės kalbos rašmenimis, jie jau paveikti mokyklos, spaudos, literatūros diegtų bendrinės kalbos įgūdžių.

Kazys Grigas

PATARLĖS, PRIEŽODŽIAI, FRAZEOLOGIZMAI

209. Alutis šnekutis.
210. Kas tau nepatink, ir kitam nedaryk.
211. Kas tav malonu, ir kitam daryk.
212. Nekask duobį kitam - pats įkrisi.
213. Aš jam kalną pyliau, jis man duobę kasė.
214. Giriamas džiaukis, mušamas bėk.
215. Padiek šunio kaulą: viens kąs, er kets kąs.
216. Kelias į peklą gerais norais grįstas.
217. Uždraustas vaisius gundo.
218. Ką matęs, ką girdėjęs, palik neminėjęs.
219. Žodis žvirbliu išlekia, o jaučiu parbūbauja.

220. Ne tas myli, kuris žada, - tas, kuris veda.
221. Gers prietelis vertesnis už žemčiūgą.
222. Valgyk namuos, gausi ir svečiuos.
223. Vėrna rank par ves žem kank.
224. Kad ir ankšta, bile miela.
225. Kai širdžiai tinka, ir akys limpa.
226. Dieną aižosi (vaidijasi) - naktį laižosi (bučiuojasi).
227. Čia kalbam, čia tepalieka.
228. Kuo turtingas, tuo vaišingas.
229. Kas ne iš širdies, tas ne prie širdies.
230. Daug yra pakviestų, bet maža išrinktų.
231. Daug galvų - daug sapnų.
232. Kas kam rūpi, tam tas ir galvoj tupi.
233. Ko širdis peln, tas iš burnos plūst.
234. Pasiūla gera žmona.
235. Nebūk per daug drąsus - akis atdegsi, nebūk per lėts - dalies neteksi.
236. Kito negeisk, savo nepaleisk.
237. Aklkaną papenėk, aklą palydėk.
238. Nesigerindams nei sniego vandeniu nenusimazgosi.
239. Malonu žents, ale gaila varškės.
Žents gers daikts, bet be kaštos jo negausi.
240. Geresnis gals su išgąsčiu neng išgąstis be galo.
241. Ant palinkusios liepos visos ožkos lip.
242. Ant kumpos liepos visos ožkos lip.
243. Keikestis pro burną išeit, pro nosį atlend.
244. Nepaminėta - nepakalbėta.
245. Bepig po kitojo stalu kojas pakišus sėdėt.
246. Kožnas žmogus tur savo broką.
247. Baltojo sviesto nedaug yr.
248. Vis teisingas bus laimingas.
249. Su Dievu negali bartis.
250. Ką Dievs duos, biesas neatims.

251. Dievas kantrus, bet neužmaršus.
252. Dangus ir žemė sugaiš, bet Dievo žodis nesugaiš.
253. Kada bėda didžiausia, Dievo pagalba arčiausia.
254. Melskis ir dirbk.
255. Su Dievu nederėkis.
256. Dievas dave dantis, duos ir duonos.
257. Gyvs į žemį neįlįsi. Nu Dyva teip lemta yr (sirgti).
258. Aš su Dievu neinu į turgų.
259. Dyva (Dievo) žodis nemelo.
260. Genys margas, sviets dar margesnis.
261. Genys margs, žmogaus amžius dar margesnis.
262. Genys margas, kol nenupeštas.
263. Amžių gyvenk, amžių mokykis.
264. Kožn(a)s tur sava riedą.
265. Jauns žmogus gal numirt, a sens tur mirt.
266. Sens tur mirti, jauns gal mirti.
267. Smertis ieška priežastį.
268. Giltini į dantis nežiūrės.
269. Smertis staun kožnam ant keli.
270. Saulis amžiaus negyvensem.
Senyje virstam ka gryba. A berasi gyvą?
271. Duok Dieve sveikam augti, lobingam karšti.
272. Dieve duok pavargti, ne paliegti.
273. Pliki gimę, pliki numirsim.
274. Obuolys nuo obels toli nenukrinta.
Sako, kad koks vaikas, toks ir jo tėvas.
275. Kokia obelis, toks ir vaisius.
276. Koks medis, toks obolys.
277. Kožnam patinka savo būdas.
278. Lenksiu jį saulės lenksmu.
279. Jam nei saulės duktė nemėgst.
280. Gaidį gavęs, avino graiba.
281. Kol yr - kertau, kai nėr - kentau.

282. Kaip yr - kirtau, kaip nėr - kenčau.
283. Paikutis ir bažnyčioje gauna pylos.
284. Mulkį pažinsi iš juoko.
285. Jei kiaulė ragus turėtų, visą svietą (pasaulį) išbadytų.
286. Guli kaip šuo ant šieno: nei pats ėda, nei jaučiui duoda.
287. Viena ranka žegnoja, kita kryžiuoja.
288. Iš šipulio vežimą priskaldo.
289. Kas nusidėjo, baugštosi ir vėjo.
290. Palaikiausis rats baisiausiai girgžd.
291. Jaučiu nebūdams nebaubsi kai bulius.
292. Jis anksti balnoja, ale vėlai išjoja.
293. Iš lietuvininkų išbėgęs, vokiečiams paskui šlubuoja.
294. Bile vie, bile vai, bile tik vokiškai.
Su pašaipa lietuviai sako apie tuos tautiečius, kurie vokiškai blogai temoka, tačiau liežuvį laužosi vokiškai kalbėdami.
295. Širdeli - ne mila skiauteli.
296. Meili - kaip seili: ištįso ir nutrūko.
297. Jaunas vedies ir anksti kėlies nesigailėsi.
298. Kur dūšia mėgsta, čia ir kūns tarpsta.
299. Meilė yra kaipo rasa - neskirt medų nei metėles.
300. Besimylėdamu nosis nusikando.
301. Kiekvienas Anselis suranda savąją Grytelę.
302. Jaunysti - paikysti.
303. Vaikai tarpsta kai medžiai girėj.
304. Nevedus vargai, parvedus vaikai.
305. Daug vaikų - daug "Tėve mūsų" ir daug stukelių duonutės.
306. Ką tėvs sudėjo dūsaudams, sūnus prarado klykaudams.
307. Nelaimi nemiegt.
308. Nenusimink, dūšele, ir vėl tekės saulelė.
309. Vargas vargą veji.
310. Nusiminies lyg žemes pardavies.

311. Badas juk gelžį lauža.
312. Vargstam kap bites į aulį.
313. Gyvs į žemį nelįsi.
Vaistų reik imti: gyvs...
314. Aukštas dangus - neįkopi, kieta žemė - neįlendi.
315. Pons vargšą lupa, o vargšas ierčiuką lupa.
316. Iš marginės gimęs, nesiklostysi kaurais.
317. Kuris veža, tą ir ragina.
318. Jei čia išbėgsi, kitur vargs jau moj.
319. Vargingam sunku sirgti, lobingam sunku mirti.
320. Juo daug tur, juo daug nor.
321. Kas tur daug piningų, netboj nei kunigų.
322. Už pening er vels šok.
323. Skola - ne rona.
324. Mažus vagis karia, o didžius paaukština.
325. Varna varna į akis nekers.
326. Varna varnai į akį nekirs (galvą nekerta).
327. Dovanų kumelei dantų nežiūri.
328. Per pilvą ne vieškelis.
329. Tuščiu pilvu tris keturis laukus pereisi, nuogu - nė per slenkstį neperžengsi.
330. Stori marškiniai - ne nuogals.
331. Nelėksi pirm čėso.
332. Er arklia vėns ontra kaklą kasa.
333. Dovana arklį į dantis nežiūr.
334. Pryš viejį nepūsi.
Menka žvaki mes.
335. Kepal beiškodams er papent nustosi.
336. Del vėnos žuvės į vandin nešoks.
337. Nevykis dviejų zuikių iš karto.
338. Kai vietos neteksi, tai protą paseksi.
339. Pares ožk pry vežem, kad tik šėn būs.
340. Er elgam kamūlio gals priryt.

341. Kaip pasiklosi, taip išmiegosi.
342. Kaip jauns papratęs, taip sens darysi.
343. Ką sėji, tą dagosi.
344. Lenk medį, kol jis jaunas.
345. Galva žmogų vadžioja.
346. Kad ir pasensi, viskan neišmanysi.
347. Kas pirmesnis, tas geresnis, kas pasko, tas kap šo.
348. Kad vilks kieme, tai per vėlai šunį lakyt.
349. Tuščias žakas nestov stačias, o pilnasis neveik virsta.
350. Kožans grėbels po sevs trauk.
351. Be valios nėra galios.
352. Kiekvienas pats savo laimės kalvis.
353. Miegu miegų (aruodų) nepripilsi.
354. Iš miego duonelės nekepsi.
355. Akmuo, vis ritams, neapžel.
356. Amatas - gyvenimo pamatas.
357. Juo vilks bėg, juo jis tunka.
358. Vilks bėg, vilks tunk.
359. Kai numirsim, pasilsiesim.
360. Iš mėg šupin neišvirs.
361. Nekąsi pyragą, nespaudęs noragą.
362. Bepig duoną valgyt, kad jau syk iškepta.
363. Su savo duona visur gausi suolą.
364. Savo kerčioj kožnas ponas.
365. Kėk pasės, tėk dagos.
366. Atsarga gėdos nedara.
367. Atsarga gėdas nepraša.
368. Zoposts kojas nepinioja.
368. Šūdą negraibįs, tauka nelaižysi.
370. Skubykis - ir šiandien bus vakars.
371. Pats rūpinkis, tai ir Dievas padės.
372. Jei čėsu spulėsi, tai bėdoj božėsi.

373. Pats pons Dievs, sako, davė visiems kalbas, tik kuriams (kuršiams) nedavė. Mat jie ant vandens buvo.
374. Tilžė - pinigų milžė.
375. Kitas kraštas, kitas raštas (paprotys).
376. Ožys prakeikiams tunka.
377. Lokys numirė, mesk ir trimitą.
378. Pikts sapnas veik įvyksta.
379. Per skylę žiūrėdams velnią pamatysi.
380. Tu esi kai kauks.
Skūps žmagus tu.
381. Pikts kaip notangaris.
... Sakydavo... tėvai i žmonis ant labai pikto, tokio jau peštuko.
382. Vez atsisprends, kap velns į rupūž.
383. Juo tėtis padangėms dardės, juo mūs javeliai užderės.
384. Ko nemitęs, žiemą pramitęs, vasaroj - ir patvory.
385. Jau uždegs kielė kuodelį.
386. Sausra - brangymetis, liūtys - badas.
387. Pavasaris dainuodams varo visus į laukus.
388. Pavasarį diena gaidžio žingsnį ilgė.
389. Kokia žiema, tokia ir vasara.
390. Su dalgiu nelauksi giedros, bet su grėbliu.
391. Bėgančiam viens kelias, o ieškančiam daug takų.
392. Paukštis gieda kaip snaps augęs.
393. Vienokie paukščiai lakioja krūvoj.
394. Gera rasa - pusė lytaus.
395. Dėl takelio nemesk kelio.
396. Lenk čiepelį, kol jis jaunas.
397. Būk girtens, bet nagirks.
398. Tok kosin kosk, kok apžioj.
399. Apsirekems ne šėn vežems.
400. Negirk dieną pirm vakarą.
401. Girk dieną vakare, o mergą patale.

402. Diena dieną mokina.
403. Aki nematįs pirštu nerodysi.
404. Liaukis ir skanų radęs.
405. Kieno spraga, to ir iškada.
406. Kieno valia, to ir galia.
407. Ant kokios skryns sėd, tok er gėsm trauk.
408. Kieno vežime sėdi, to ir giesmį giedok.
409. Kam loji, to ir don valgyk.
410. Maži šunyčiai ir didžius sujudrin.
411. Jei veršiu nebliausi, jaučiu nebaubsi.
412. Ylą maiše nepaslėpsi.
413. Nauja šluota gerai šluoja.
414. Nauja šluota kiteip šluoja.
415. Utį iš kaili išpurtysi?
416. Šiluma kaulų nelaužo.
Man gerau, kai šilta.
417. Į klaną įpuolęs, sausas nekelsi.
418. Kas blisius gimęs, tas blisius liekt.
419. Oželis vos užgimęs jau abelnai pražilęs.
420. Kur miežiai gul, rugiai netelpa.
421. Su vilku nearsi, su meška neekėsi.
422. Šūds - ne tauks: nudžiūs ir nutrupės.
423. Iš pelų dulkes neišvarysi.
424. Kur vilkė vaikus veda, blėdies nedaro.
425. Kiekviena žuvis turi savo skonį.
426. Ir didis kamūlys galą priryt.
427. Paukštis lekia - plunksna krinta.
428. Katės iš namų - pelės iš kampų.
429. Aklas aklą veda - abu į duobį įkris.
Jie viens ir antras nieko neišmano.
430. Su galva prieš sieną nemuši.
431. Kas šunį kart nor, tas ir štrikį rand.
432. Skolinams arklys visados liesas.

433. Tiršta dranka - rėbis kiaulis.
434. Per savo šešėlį nei viens neperšoko.
435. Jūrą naišsems, upę naišgers.
436. Ir didžiausieje vandens iš lašų susidėję.
437. Iš ožio nei pieno, nei plauko.
438. Jei gaidys ir pramiegos, rytmetys nesuvėluos.
439. Geriaus žvirblys rankoje negi briedis girioje.
440. Geriau žvirblis rankoj kaip balandis ant stoga.
441. Į kalną puolies sausas nekelsi.
442. Iš bėdos velnias ir muses ryja.
443. Biški vuogčiok, biškį prociok, ir turėsi.
444. Naperk paršel į žak.
445. Paršelį perkant, reik jį iš žako ištrauktis.
446. Bėda siundyt, jei šuo ne pats pjauja.
447. Nuo vilko bėgdams pribėgsi mešką.
448. Kad vilks keimi, šunį neblakysi.
449. Jei valgydamas neprivalgei, laižydamas neprilaižysi.
450. Lėki kaip sakalas, nutūpi kaip vabalas.
Jis tik daug kalb,o nieka nišein.
451. Viena kregždi - dar ne pavasaris (ne vasara).
452. Jūras marias perplaukęs, klane nuskendo.
453. Kad int didom paret, karv ir zoik sugaut.
454. Vien didumas neužstoja, karvė zuikį nepanoksta.
455. Iš didelio debesio mažas lietus.
456. Jis iš didelio rašto išėjo iš krašto.
457. Mažas kupstas kartais didžiausį vežimą verč.
458. Tyki kiaulė giliai knisa.
459. Er akl vešt rand grūd.
460. Ne viskas auksas, kas žiba.
461. Tikėkis su gulinčiu, ale ne su miegančiu.
462. Koks pons, tokie ir pakinktai.
Ką norėti iš toki?

LIETUVININKŲ PORTRETAI

1

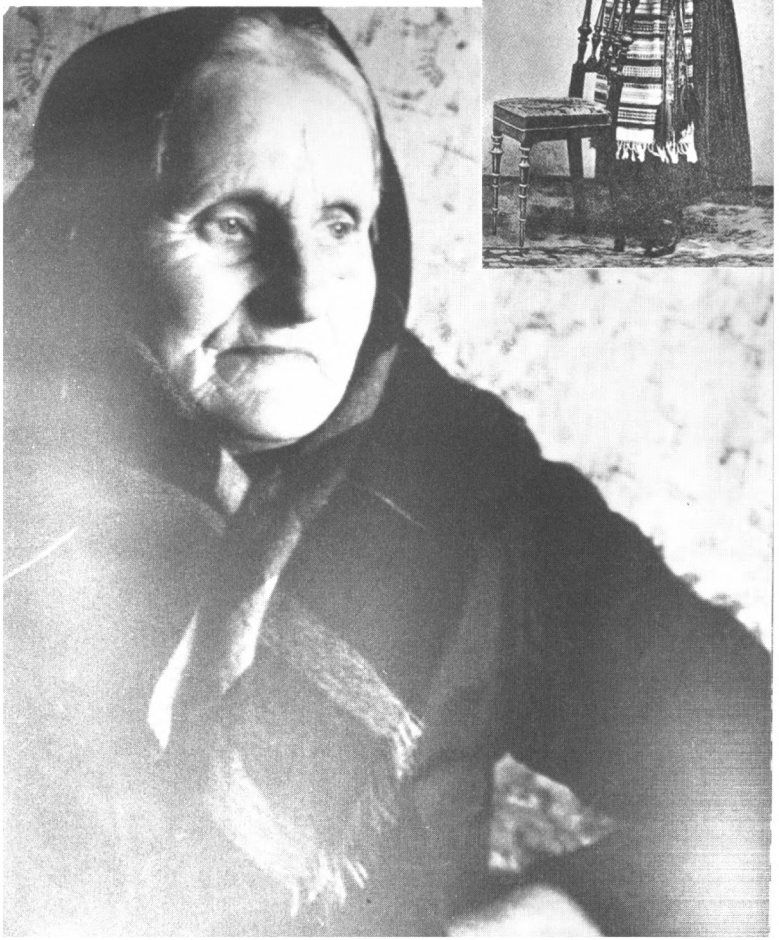

2

3

4

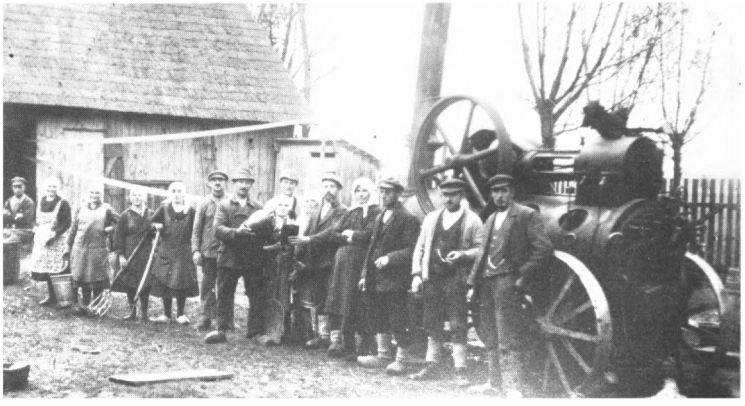

5

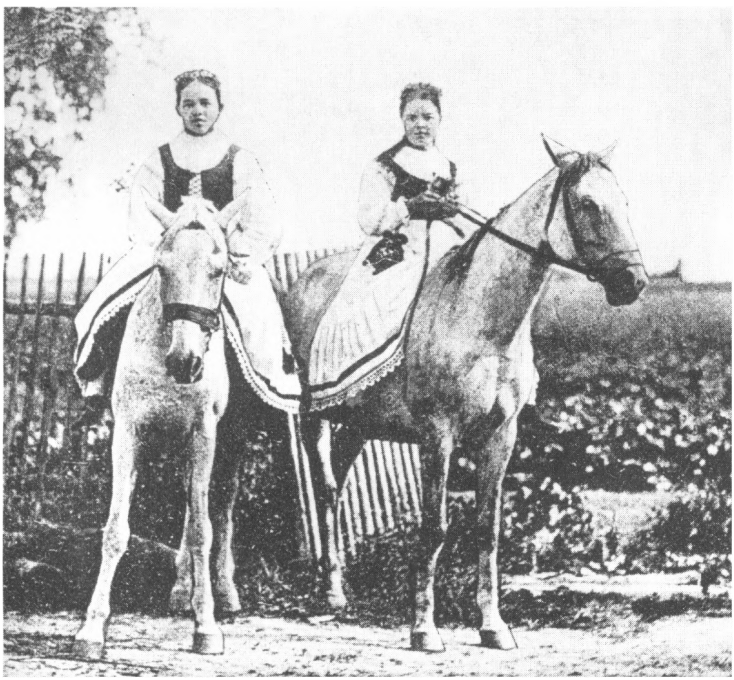

6

7

8

9

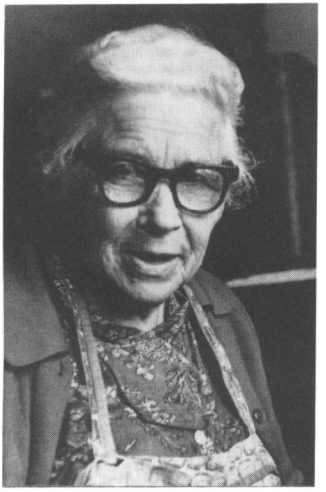

10

11

12

13

IŠ KULTŪROS ISTORIJOS

14

15

16

17

18

19

20

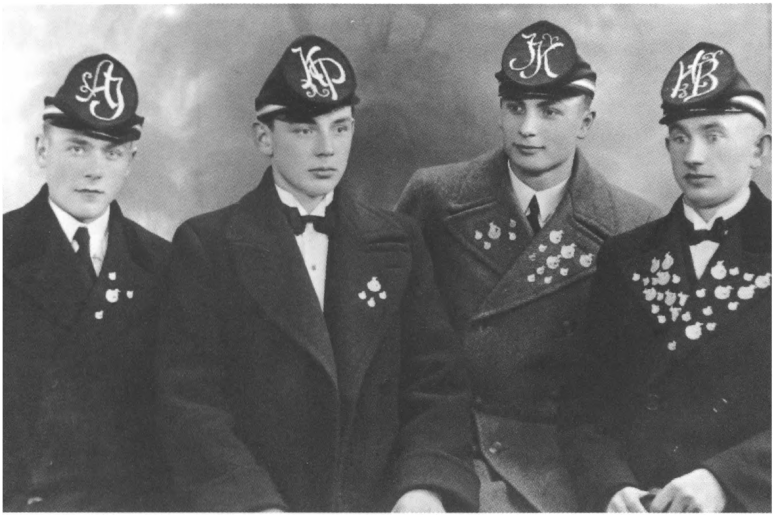

21

22

23

24

25

26

Familie
Lepies
Johann
1904-1985
Trude
1912-
Gerhard
1987-1942

TIONAS DUNELAITIS

27

KULTŪROS VEIKĖJAI

28

29

30

31

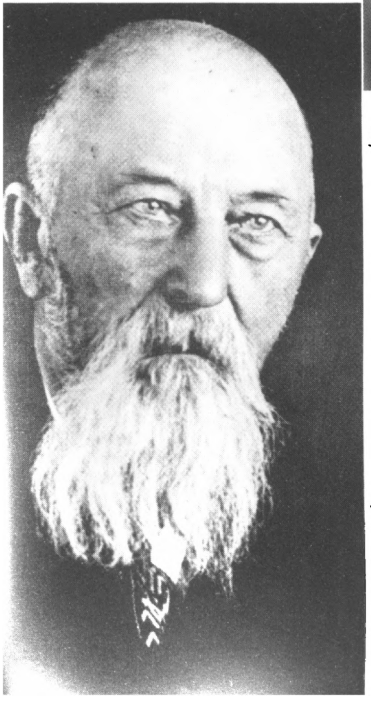

32

33

34

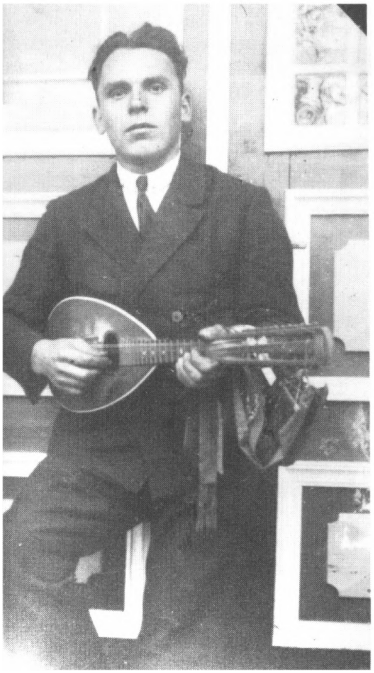

35

36

37

38

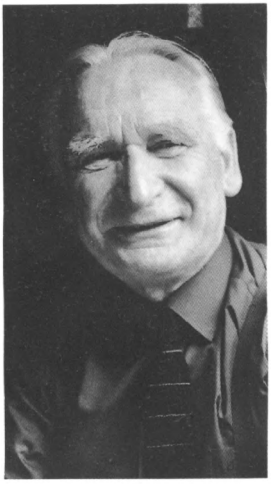

39

40

41

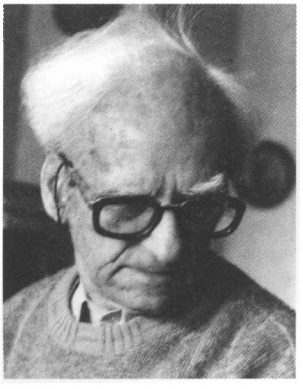

42

43

44

45

NUOTRAUKŲ SĄRAŠAS

LIETUVININKŲ PORTRETAI

1. Senoji pamarietė Madlyna Dėvilaitienė iš Šyškrantės k., Šilutės raj. *R. Kunsko* nuotr. 1969 m.
2. Tilžės Birutės draugijos narė apie 1908 m. Iš senosios spaudos. *S. Žumbio* fotoreprodukcija.
3. Klaipėdos turgus. Iš kn.: *Kraft A., Naujok R.* Ostpreussen. München, 1973. Il. 103.
4. Kuliami javai pas Pėžaičių ūkininką Miką Kavolį. *Martyno Kavolio* nuotr. 1937. Iš *D. Kauno* fotorinkinio.
5. Klaipėdiečių žvejai. Iš kn.: Kovos keliais / Sud. *I. Vanagaitis.* Klaipėda, 1938. P. 119.
6. Lietuvaitės ant žirgų. Iš kn.: *Zweck A.* Litauen. Stuttgart, 1898. S. 160.
7. Anė Bendikaitė (1897 - 1986) iš Agluonėnų (Klaipėdos raj.) ir fotografas B. Aleknavičius. *D. Kauno* nuotr. 1984 m.
8. Elzė Liliškienė iš Stankaičių k. Šilutės raj. *D. Kauno* nuotr. 1978 m.
9. Urtė Dotaitė iš Kisinių k., Klaipėdos raj. *D. Kauno* nuotr. 1978m.
10. Marija Kybelkienė iš Priekulės. *O. Pajedaitės* nuotr. 1981 m.
11. Lietuvininkė iš Vanagų k., Klaipėdos raj. *O. Pajedaitės* nuotr. 1981 m.
12. Evė Ašmonienė (1897 - 1982) iš Mantvydų k., Šilutės raj. *D. Kauno* nuotr. 1980 m.

IŠ KULTŪROS ISTORIJOS

13. Pėžaičių bitininkų draugija. *M. Kavolio* nuotr. apie 1930 m. Iš *D. Kauno* fotorinkinio.
14. Plaškių jaunimo draugija "Liepa" 1919 m. Iš *D. Kauno* fotorinkinio.
15. Tilžės lietuvių giedotojų draugijos 30 metų sukaktuvių šventė (1895 - 1925). Iš *V. Bagdonavičiaus* fotorinkinio.
16. Priekulės "Vilties" draugijos 10 metų sukaktuvės. Centre - Ieva Simonaitytė ir Vydūnas. Priekulės Vingio parke 1929 m. Iš *D. Kauno* fotorinkinio.
17. Vydūnas su Mažosios Lietuvos kultūros veikėjais apie 1930 m. Iš *V. Bagdonavičiaus* fotorinkinio.
18. Pagėgių lietuvių choras sveikina Martyną Jankų, sulaukusį 75 metų. Bitėnai, 1933 m. Iš *D. Kauno* fotorinkinio.
19. Klaipėdos krašto jaunimo draugijų suvažiavimas ant Ievos kalno Juodkrantėje 1934 m. Kalbą sako Adomas Brakas. Iš *D. Kauno* fotorinkinio.

20. Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazijos abiturientai 1933 m. Iš kairės: A. Ilgaudas, K. Preikšas, J. Klingeris, H. Banys. Iš *D. Kauno* fotorinkinio.
21. Klaipėdos visuomenė 1935 m. Klaipėdos kapinėse pagerbia žuvusius už laisvę karžygius. Iš kn.: Kovos keliais. P. 277.
22. Šilutės įžegnotas jaunimas su kunigais Martynu Klumbiu ir Jurgiu Gavėniu 1958 m. Iš *J. J. Gocento* šeimos albumo.
23. Jaunimo įžegnojimas Vanagų bažnyčioje (Klaipėdos *r*aj.). Dalyvauja vyskupas Jonas Kalvanas ir kunigas Ernstas Roga. *D. Kauno* nuotr. 1978 m.
24. Elniškės (Klaipėdos raj.) kapų šventė. Dalyvauja kunigas Jonas Armonaitis. *D. Kauno* nuotr. 1980 m.
25. Karklės kapų šventė III lietuvininkų bendrijos "Mažoji Lietuva" susiėjimo metu. Kunigai Reinholdas Moras, Ernstas Roga ir Kurtas Moras prie sakytojo Jono Liepio šeimos kapo. 1991 m. *A. Stubros* nuotr.
26. Paminklinio akmens Kristijonui Donelaičiui atidengimas Lazdynėliuose *(Višniovka)*. Kalba poeto giminaitis Kristijonas Donelies iš Vokietijos. *V. Šilo* nuotr. 1992 m.

KULTŪROS VEIKĖJAI

27. Klaipėdos krašto chorų dirigentas P. Četkauskas. Šilutė, 1935 m. Iš *D. Kauno* fotorinkinio.
28. Lietuvininkų tautosakos rinkėjas ir leidėjas Vilius Kalvaitis (1848 - 1914). Iš *D. Kauno* fotorinkinio.
29. Poetas, visuomenės veikėjas Jurgis Zauerveinas (1831 - 1904). Iš *A. Matulevičiaus* fotorinkinio.
30. Poetas Frydrichas Bajoraitis (1883 - 1909). Iš kn.: Gyvumo žodžiai. Klaipėda, 1937.
31. Mažosios Lietuvos kraštotyrininkas Jonas Jurgis Gocentas (1897 - 1974). Iš *J. J. Gocento* šeimos albumo. *S. Zolino* nuotr. 1939 m.
32. Visuomenės veikėjas, spaudos darbuotojas Martynas Jankus (1858 - 1946). *L. Tono* nuotr. prieš II pasaulinį karą. Iš kn.: *Alšėnas P.* Martynas Jankus. Torontas, 1967. P. 380.
33. Mažosios Lietuvos kultūros istorikas, visuomenės veikėjas, kunigas Vilius Gaigalaitis (1870 - 1945). Iš *D. Kauno* fotorinkinio.
34. Visuomenės veikėjas Jonas Vanagaitis (1869 - 1946). Iš kn.: Kovos keliais. P. 75.
35. Leidėjas ir spaustuvininkas Enzys Jagomastas (1870 - 1941). Iš *D. Kauno* fotorinkinio.

36. Sodininkas, bitininkas, fotografas ir mandolinų meistras Martynas Kavolis iš Dėglių k., Klaipėdos raj. *M. Kavolio* nuotr. apie 1930 m. Iš *D. Kauno* fotorinkinio.

37. Mažosios Lietuvos raštijos tyrinėtojas Ansas Bruožis (1876 - 1928). Iš kn.: Kovos keliais. P. 106.

38. Spaudos darbuotojas Martynas Šernius (1849 - 1908). Iš kn.: Kovos keliais. P. 106.

39. Lietuvos evangelikų vyskupas Jonas Kalvanas. *O. Pajedaitės* nuotr. 1984 m.

40. Rašytojas, filosofas Vilhelmas Storosta-Vydūnas (1868 - 1953). Iš *D. Kauno* fotorinkinio.

41. Rašytoja Ieva Simonaitytė (1897 - 1978). *O. Pajedaitės* nuotr. 1972 m.

42. Kalbininkas, istorikas Jonas Užpurvis (1891 - 1991). *V. Gocento* nuotr. 1991 m.

43. Vertėjas, atsiminimų autorius Emilijus Kraštinaitis (1903 - 1983). *D. Kauno* nuotr.

44. Lidijos Bajoraitės 90-mečio minėjimas Kaune. Iš kairės: Ieva Labutytė, Erikas Purvinas, Emilijus Kraštinaitis, Lidija Bajoraitė. *B. Aleknavičiaus* nuotr. 1980 m.

45. Mažosios Lietuvos reikalų tarybos nariai. Iš kairės I eilėje: Danutė Bakanienė, Petronėlė Žostautaitė; II eilėje: Domas Kaunas, Vytautas Gocentas (vicepirmininkas), Vytautas Šilas (pirmininkas), Napalys Kitkauskas, Vacys Bagdonavičius, Algirdas Matulevičius. *Z. Putilovo* nuotr. 1994 m.

463. Koks puodelis, toks dangtelis.
Koki Mačiulieni, toks ir jos vyras.
464. Koks klausims, toks ir atsakyms.
465. Koks paukštis, toks ir lizdas.
466. Kokia galva, tokia ir kalba.
467. Kep mok, tep šok.
468. Kaip vienas smuikyja, taip antras šoka.
469. Kaip tarė, taip padarė.
470. Kaip bepavadinsi, taip nepagadinsi.
471. Kaip moterys švilp, taip vyrai šok.
472. Kap senieje švilpė, taip jaunieje šoko.
473. Kap tep, tep ir važioj.
474. Ką blaivas galvojo, tą girtas išlojo.
475. Kas žib, tas trauk.
476. Kas ne galvoj, tai kojos'.
477. Koki šnekta, toki kalba.
478. Kur yr, er byr.
479. Kur laiba, čia trūkst.
480. Kur yra, čia ir byra.
481. Kur lapė, ten ir uodega.
482. Kur maita, ten beveik bus varnos.
483. Kur pinigs muštas, čia jis ir giliuoj.
484. Juo arčiau Roma, juo blogesni krikščionys.
486. Juo katę glostai, juo ji pučias.
486. Ko bred, to užbred.
487. Kitasis ima žentą išlepęs, kits bėdoj būdams.
488. Eina žąsis varinąs.
Girtas.
489. Klaus meškos, o mešk čia pat.
490. Už kepš geresns, už veln piktesens.
491. Vilką mini - vilkas čia.
Mes tik ką apie jus kalbėjom. Vilką...

492. Septintas vanduo iš kisieliaus.
Tolima giminystė.
493. Bastos kaip Palakščio dūšia po Greiniaus kašelę.
Yra dažnai vartojamas posakis, turįs sąryšio su žveju Palakščiu iš Karklės, kuris jau seniai mirė, bet žmonės apie jį ir jo nuotykius ir šiandien dar daug pasakoja.
494. Kiaušis vištą mokin.
495. Šnypščia lyg žaltys, pieno negavęs.
496. Slapstos lyg kipšas nuo perkūnijos.
497. Džiaugias kaip geležį radies.
Linksmas.
498. Saldus kaip medus.
499. Prisimeti kaip pikts pinigas.
500. Prarijo kaip šuo muilą.
501. Giriasi kaip višta kiaušinį padėjusi.
Kai moterėlė koki atėjus girias, tai tėvas daugiau taip.
502. Kvaila kaip višta.
Keistuoli.
503. Pliks kaip tilviks.
504. Kvailio lyg drignių užėdies.
505. Kai į kūtį (tvartą) gyven.
506. Laukia lyg kūdikis zuikučio pyrago.
507. Juods kai pikis.
508. Knark kaip varlė po šliuri.
509. Bliaun keip trušių baublys.
510. Sušalęs kap Giltin.
511. Pasipūtęs kaip pukys.
512. Drūts kai liūts.
513. Sveiks kai brenduolys.
514. Ji kai saulė ilgai prausias.
515. Saldus kai medus.
516. Vyrs kai meldas.
517. Vyrs kai bitins.

518. Juods kai puods.
519. Iš tų šiaudų nebus grūdų.
Nieka neišeis.
520. Šuns balsas nein į dangų.
521. Užteks visam kaimui ir šaltyšiui.
522. Viskas po šaukštų.
Viskas praėjo, laikas keliaut (mirti).
523. Iš tų šiaudų nebirs grūdų.
524. Ilgas plaukas, trumpas protas.
525. Gyriaus puods netaukuots, barščiai nedaryti.
526. Iš tuščio į kiaurą.
527. Iš pap į snap.
Vos užpelnyta, jau ir suvalgyta.
528. Kad kiaul rags turėt, ves svėt išardyt.
529. Gers kap kers, kodots kap pemp, o paiks kap šek.
530. Patropy kaip su pirštu į ak.
531. Tyri ant stala, uo mirkyni ant kraute (ant aukšto).
Ūkininks netvarkings.
532. Išperėts, ale nesutepėts.
533. Serg serg, o kai šventa diena - nėr ko laidoti.
Faktinai neserga.
534. Gandras balts, kakals (kaklas) elgs.
535. Aš tau duosiu riešutų, ka tu neitai prie kitų.
536. Iš lauka - ui, iš vidaus - fui.
537. Kai kakarykū, tai kakarykū.
538. Toks jojams, toks važiojams.
539. Jo pleks, jo traks, jo želst, jo kelst.
540. Žodis iš burnos - kūns be galvos.
541. Ji nemelou i nieka teisybės nesaka.
542. Ten velnia vakus vedžiou.
543. Dieną vapsos, naktį rasos - kada gali atlikti?
Sakoma, kai nespėjama nudirbti kokį darbą.
544. Kad šuo nebūtų šikęs, tai būtų zuikį sugavęs.

545. Kablys kotą attiko.
546. Šuns balsas neeit į dangų.
547. Vyrs kai pypkis, subinė kai knypkis.
548. Juo kreivs medis, juo jis krukis, juo girtuoklis, juo giliukis.
549. Šąla - vyrai baloj kuolus kala.
550. Lyja - mergos baloj klykia.
551. Vyrai nuliūdo dėl barščių bliūdo.
552. Malks kąsnį veja.
553. Štuka galvą nepramuši.
554. Toli už virbą šakals.
555. Tu gali kalbėt kaip devyni nebylia.
556. Su subine vieno amžiaus esu.
557. Kad šuo šik, negal loti.
558. Šiupinį su gaidžio subini.
A. Goberis atsakė paklaustas, ar virdavo šiupinį.

SVEIKINIMAI, LINKĖJIMAI, REPLIKOS

---

559. - Dieve, padėk!
- Dėkui.
560. Dieve, susimilk.
561. Apsaugok (saugok), Dieve.
562. Dieve, peržegnok.
563. Telydi jus Dievas!
564. Pasotyk, Dieve!
Kai pakviesdava pri stala.

565. - Sotink, Dieve!
- Dėkui dėkui!
Valgant (kada randa).
566. Dieve, paskalsyk.
567. Kad tavo žodis Dievo ausį atsiektų.
568. Tegu Dievas padeda.
Sakoma atsisveikinant.
569. Velyju tau gerą giliukį, didelį stukį.
570. Na, sėsk. Valgis į kojis ein. Kojis bus storos.
571. - Tinginy, nori kiaušinį?
- Kad nulupta, tai ir du!
572. - Ar jau ištekėjai?
- Ne. Man visi patink.
- A duok ranką - ir man teip pat.
573. - Kur buva?
- Pri Renki ant benki.
Ant benki - ant krosnies.
574. - Vards?
- Kirvelis.
- Pavardė?
- Nusmuko.

KEIKSMAI, PASIPIKTINIMO ŠŪKSNIAI

575. Ka tau perkūns!
576. Kad tave šventas perkūnėlis apšlakstytų!
577. Kad tave per krūmus!
578. Kad tu pastiptum!
579. Kad tave šunes!

580. Perkūne dievaiti,
Nemušk žemaitį,
Bet mušk gudą
Kaip šunį rudą!
Žinot, mes labai tuos žemaičius gerbėm.
581. Ka tu suruktum!
582. Važiuok į peklą akių atdegti.
583. Teima jį dievai!
584. Teima jį magilos!
585. Ima jį velniai!
586. Po šimts pypkių! Po šimts kalakutų!
587. Tu sena kvagždė!

GARSŲ PAMĖGDŽIOJIMAI, SKAIČIUOTĖS, GREITAKALBĖS

---

588. *Kregždės pamėgdžiojimas:*
Išlėkiau - palikau pilnas skūnias, pilnas miegas,
Parlėkiau - atradau tuštes skūnias, tuštes miegas.
Kad tu bent užspringtum!
589. *Kregždė giesta pargrįžusi:*
Išlėkiau - skūnes pilnas palikau, parlėkiau - viską tuščią radau. Ėskit ėskit, kad paspringste!
590. *Kregždė:*

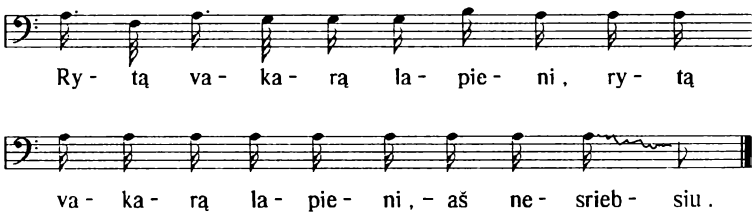

Rytą vakarą lapieni,
Rytą vakarą lapieni, -
Aš nesriebsiu...

591. *Kregždės pamėgdžiojimas:*

Voketike voketike,
Tava trumpa šarkininke.
Tiršk!

592. *Vieversėlis gieda:*

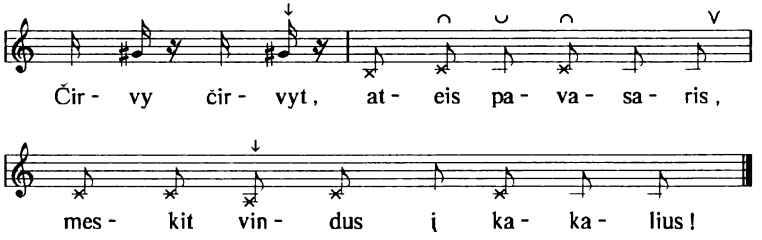

Čirvy čirvyt, ateis pavasaris,
Meskit vindus į kakalius!

593. *Vyturys giest po parkeliavimo:*

Čyvyru čyvyru, pavasaris,
Jurai, mesk skrandą į pašalį!

594. *Lakštingalo daina:*

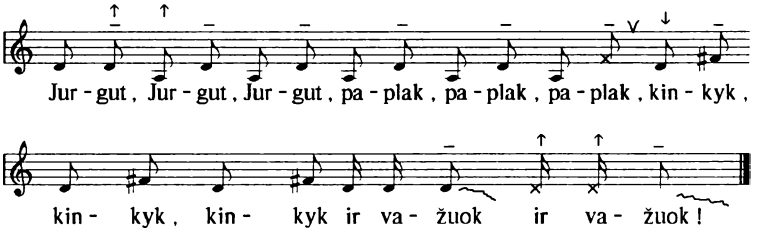

Jurgut, Jurgut, Jurgut,
Paplak, paplak, paplak,

Kinkyk, kinkyk, kinkyk
Ir važuok, ir važuok!
Jurgut, Jurgut,
Kinkyk, kinkyk,
Paplak, paplak, paplak,
Kinkyk, kinkyk
Ir važuok, ir važuok!

595. Jieva Jieva, neganyk po pievą!

596. *Volungė šauk:*
Gryb radau, gryb radau!...

597. *Volungė, arba lytaus paukštis, giesta:*
Grybu ryrau žirkrau!
Arba:
Grybų ryrau rauti, į kašelę krauti!
Volungei nevalia yra iš klano gerti. Tur nuo lietaus lašų troškulį tildyti, kurie ant medžių lapų užkrinta. Todėl volungė trokšdama meldžia lietaus.

598. *Viliungi (Volungė):*
Put piliut,
Put, piliut.

599. *Laukinis karvelis:*
Tas dejuo, kad nėr ką lesti. Kitas sako:
- Cit, brolau! Užeis pavasaris, padūks vyrai, barstys žirnius, ir mudu surinksim.

600. *Sėjėlis sako:*
Sėk, sėk, sėk!

601. *Žvirblis:*

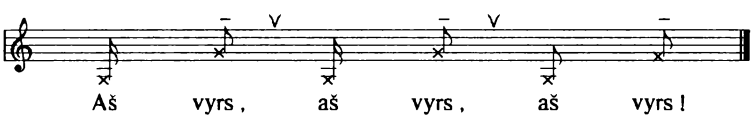

Aš vyrs, aš vyrs, aš vyrs!

602. *Kuosai:*

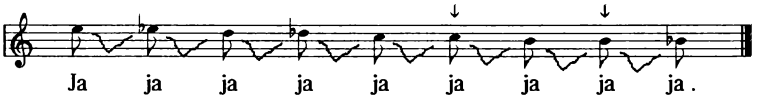

Ja ja ja ja ja ja ja ja ja.
Tai vadindavo vokiečius.

603. *Gaidžio giesmė:*

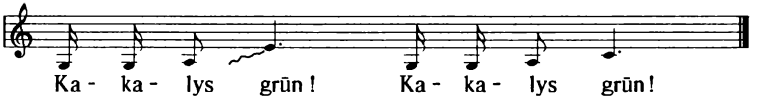

Kakalys grūn! Kakalys grūn!

604. *Višta kad kiaušinį paded, ta ji šaukia:*

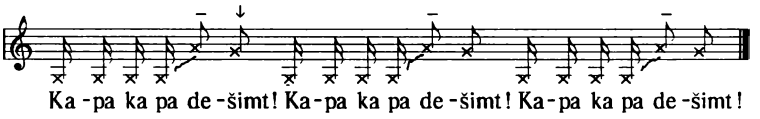

Kapa kapa dešimt!
Kapa kapa dešimt!
Kapa kapa dešimt!

605. *Žąsų pasikalbėjimas iš staldo ant ganyklos einant toksai:*
Eisim, eisim, bėgsim, bėgsim, lėksim, lėksim, splesnosim, splesnosim (*tai belekiant*) į Kryžonio avižas!

606. *Žąsinas šauk:*

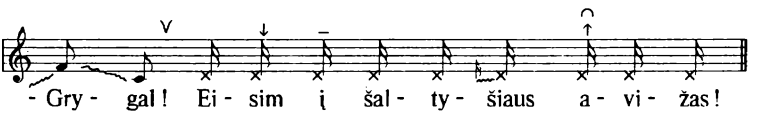

- Grygal! Eisim į šaltyšiaus avižas!
O žąsys saka:

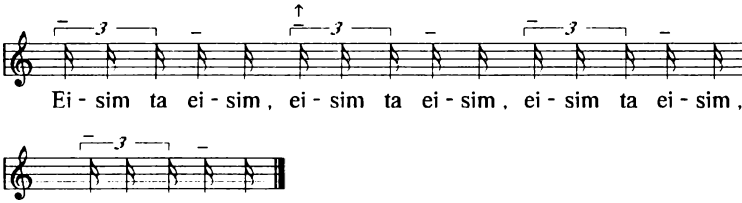

- Eisim ta eisim, eisim ta eisim, eisim ta eisim, eisim ta eisim.

607. *Katins:*
Į Ka - a - a - u - u - uną, į Ka - a - a- u - u - uną!

608. *Jei varlės pirm Jurgio dienos girdėti duodas, tai joms nevalia visu balsu šaukti. Vien šitaip:* kvrr, kvrr, kvrr... *Ale Jurgio dienoj jym pons joms nasrus atrakin. Tada jų balsas toks:* kvakakaka...
Skalbėjoms skalbinius beskalbiant, varlės taip tyčiojasi:
Mart mart, vaiks susišiko. Dar pirščioj, dar šiks!
Arba:
Mart mart, vaiks susišiko. Mesk per tvorą - bekakaka!

609. *Netepti ratai sako:*
Kap čia būs, kap čia būs?
Patepti grybu, grįžtant iš vestuvių:
Buvo, kap nebuvo, buvo, kap nebuvo.

610. *Varpas:*
Martyn brolau,
Gilijo skendau.

611. *Varpai (Kaukėnų):*

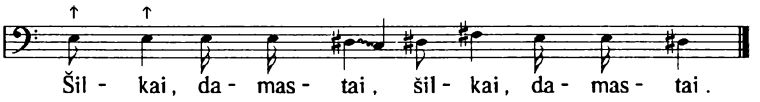

Šilkai damastai,
Šilkai damastai.
Šilutės:

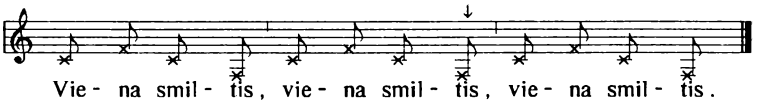

Viena smiltis,
Viena smiltis,
Viena smiltis.

612. Stintos - pūkiai, stintos - pūkiai, stintos - pūkiai!
Kiekviena bažnyčia turėjo savo varpų skambesį. Pavyzdžiui, buvo toks skambėjimas: Stintos... *Nežinau ar tai Kintų bažnyčios buvo, ar Juodkrantės bažnyčios.*

613. *Spragilų daina:*
Pats su pačia,
Šuo su kate.
Du duonas, trys putras,
Du duonas, trys putras.

614. *Kūlikų kalbesiai spragilais bekuliant.*
Trys spragilai:
Bus duonos, bus duonos...
Keturi:
Pats su pačia, kaip du ratu...
Penkiese:

Šiupelytė netašyta, buto kampe pastatyta...
Šeši:
Kampe betupįs, kampe betupįs...

*

615. Iki piki gramatiki,
Vilks papjovė kumelikį.
Eikit, vyrai, ratavot,
Kumelienos kaštavot.
616. Keizer meizer, duok mum pupų, -
Mes neturim nei žirniukų.
617. Viens, du, trys,
Keizer, meizer,
Plius!
Skaičiuojama pradedant žaisti kavotynes.
618. Lėkė oru oro laiviukas,
Ir nutrūko jam sparniukas.
Kelių vinių jam reikės pataisyti?
619. Sėdi boba ant grindų, -
Turi maišą obuolių.
Kas tą bobą pabučiuos, -
Visus obuolius atiduos.

*

620. Šešios žąsys su šešiais žąsyčiais.
Ta reikia greit.

621. Kieno gražiausia juosta? (Dangaus)
622. Dangaus juosta vandenį trauk. (Vaivorykštė)
623. Vidury kiemo gul praplotis. (Mėnesėlis)
624. Kokie kalnai per svietą keliauja? (Kalnuotosios debesys)
625. Žemai žemaits, aukštai dėvaits, - nukris dėvaits, užmuš žemait. (Perkūnas)
626. Šėms jautis dangų laižo. (Dūmai)
627. Tėvs negims, sūnus ant stog. (Ugnis ir dūmai)
628. Be kojų, be rankų, o vartosi, trankos. (Vėjas)
629. Ėjau naktį, pamečiau sagtį. Mėnuo rado, saulė pagavo. (Rasa)
630. Sidabrinis laukas be takų. (Vanduo)
631. Aukšty šaknys, žemy viršūnė. (Vandens liktys po stogu)
632. Atlėkė paukštis iš rytų, įsitūpė į medį be šakų. Atėjo jumprova be kojų, suėdė paukštį be lūpų. (Sniegs bei saulė)
633. Dirva be takų, pervažiavus - be vėžių. (Ežers)
634. - Junkur klunkur, kur tu bėgi?
- Nuskustgalvi, kas tau rūp! (Upelis ir pieva)
635. Kokio akmens nėra vandeny? (Sauso)
636. - Kinka ringa, kur tu bėgsi?
- Skustė plikė, ko tu klausi? (Upelis bei pieva)
637. Už žmog didesins, už plūksin lengvesins. (Šešėlis)
638. Per vandenį eidams neprigeria, o per ugnį nesudega. (Šešėlis)
639. Suakmenėjusios sesyčių ašaros dangun kyla. (Ant apieravonės akmens degąs gintars)

640. Po kok med zoiks lynant slep? (Po šlapio)
641. Kas per medis netur lapų? (Eglė)
642. Kokių medžių velnias bijos? (Liepos bei šermukšnės)
643. Apžėls, susivėls, galoks pliks. (Riešutas)
644. Sens tėvelis kaulu kailinokais. (Riešutas)
645. Juods kalpoks, vyno šmoks, akmeninė širdis. (Vyšnės uoga)
646. Vės pūt, kūšis krut, kiauša tabalou. (Grūšia)
647. Vėjas pučia, barzda krota, kiaušinia tabal muša. (Obelis)
648. Ant lauko kuolelis, ant to kuolelio dvarelis, tam dvarelie šimts panelių. (Aguona)
649. Vienkojis babožius lopų galvele. (Kopūsts)
650. Moteratė vienkojatė šimtą rūbų dėvi. (Kopūsto galva)
651. Žalia žolė, bet ne žolė, uodegota, bet ne pelė. (Šišnags)
652. Žyds pirty, o barzda lauk. (Burokas)
653. Raudons gaidys po žeme giest. (Sviklas)
654. Išvirta dešra žemė žaliuoja. (Morkas)
655. Maža maža motriškel, dvejas trejas kailinoks. (Svogūnas)
656. Tėvs tyrons, motyna pamplė, vaikai pabiručiai. (Žirnių virkštė, ankštis, grūdai)
657. Tėvs tyslots, močia pampulia, vaika buburučia. (Žirnis)
658. Tėvs tyselis, motina pamparutė, vaikai pabiručiai. (Žirniai)
659. Tievs styplys, muotina pompsa, vaika čiučiuriuka. (Aguona) */būdingesnis įminimas - Žirnis/*
660. Vasarą su skranda ir žiemą be skrandos. (Žirniai)
661. Maža maža vygelė, o to vygelė gul mažas kūdikis. (Pupa)
662. Kada padangės ant žemės? (Linams žydint)
663. Be rank, be koj et į dang. (Apynys)
664. Tirnags titirnags aukštyn lipdams žemyn kiaušius leidž. (Apynys)

665. Vytins, kamantins lek į or kiaušins dėt. (Apynys)
666. Tūkstančiai brolyčių su viena juosta. (Šiaudų kūlys)
667. Kiek ant dangaus žvaigždelių, tiek ant žemės skylelių. (Kad javai nukirsti)
668. Maža bačkelė, be šulų ir be lankų. Viduj dvejops pyvs. (Kiaušis)
669. Parbėg bačkeli iš Engeland, be stypų, be dugna, dubulta pyva. (Kiaušinis)
670. Kas dusyk gimsta ir dusyk miršta? (Paukštis)
671. Aš ėsu juoda balta, kojis ilgos, raudona, bet aš kiaušių padedu. (Gandras)
672. Kas margas nerašytas? (Genys)
673. Kas juodas nepuišytas? (Kuosas)
674. Aukštesins už deng, žemesin už slenksin, juodesins už smal, baltesins už snėg. (Juodvarnis) */turėtų būti - šarka/*
675. Du kartu užgimęs, o atbuls ekė. (Višta)
676. Plunksnine kepure, ragine burna, o mėsine barzda. (Gaidys)
677. Lops ant lop, adats ne dūr. (Žąsis)
678. Kunigaikštis keliaudamas kalnus ir kaukaras stato. (Kurmis)
679. Koks vyroks, raudono apsidars, niek nabij, kap tik vešts? (Sliekas)
680. Koks svėts pro lang lend? (Žuvys)
681. Koks bots nator stog? (Straigė)
682. Kas audžia be staklių? (Vorys)
683. Viens tur šešias kojas, eit ale ant keturių. (Raitelis su arkliu)
684. Mėsos pod gelžs verd. (Žąslai)
685. Du rūksta, du kiūksa, du bėga, du vejas, o uodega vaiską gynioja. (Karvė)

686. Jaunas būdamas keturius vyrus valiojau, paaugęs kalnus apverčiau, o numiręs po bažnyčią vaikščiojau. (Jautis)
687. Šarange varange po stal susirang. (Šuo)
688. Loj kep šo, bėg kep šo, ėd kep šo, ost kep šo - nėr šo. (Kalė)
689. Stalas urzda, o šeimyna valgo. (Kiaulė su paršais)
690. Dvi seselės per kalnelį nesuseina. (Akys)
691. Dvi maži pupeli visą svietą apsėj. (Akys)
692. Koks upelis be smilčių? (Ašarų upelis)
693. Maža kamarike, pilna koltuvikių. (Dantys žmogaus)
694. Pilns stalds baltų vešt. (Burna)
695. Lojęs lojęs šunelis šmukšt už durelių. (Liežuvis)
696. Raudons šunoks po slenksti gul. (Liežuvis)
697. Penki kazokai su geležiniais pakaušiais. (Pirštai)
698. Ką visi žmonės šioje valandoje veik? (Eina senyn)
699. Kas yra saldžiausia? (Miegas)
700. Kūmet geriauss čėss valgyt? (Kad išalks esi)
701. Yva yvavo, keturios liepos lingavo. Visi girdėjo, tik dviem pagailėjo. (Lopšys)
702. Keturios pušys liemenimis mušės, vidury asiliuks žveng. (Lopšys, tame kūdikis)
703. Gyvs gyvuolatis ant gyvo stalo gyvus pietus valgė. (Kad kūdikis ant motinos kelių krūtį žind)
704. Neverdamas, nekepamas, nė ant stalo dedamas, visi žmonės valgo. (Krūtis)
705. Kas yra skaniausia? (Mamatės piens)
706. Kas yra minkščiausia? (Mamytės keliai)
707. Ko trims žmonėms pasaulyje nereikia? (Aklam šviesos, kurčiam varpų, plikagalviui šukų)
708. Kas ant visa ko pritinka? (Vardas)
709. Kas didžiausias smarkininks? (Giltinė)

710. Akmens kojos, medžiu liemuo, stiklo akys, šiaudų kepurė. (Troba)
711. Kad tų kybždų pakabždų nebūtų, tai dangus būtų seniai pargriuvęs. (Stogs su sparais bei lotomis)
712. Aukšts pons pypk rūk. (Dūmlaidis)
713. Žiba dieną, žiba naktį. (Langas)
714. Marga marginaitė sieno pakabyta. (Langas)
715. Trys ginčijas. Viens sako: "Aš noriu dienos", antrasis: "Aš noriu nakties", trečiasis sako: "Man viens miers, ar diena, ar naktis". (Lova, durys ir langs)
716. Jods vels, į kakt kryžs. (Malūnas)
717. Ketur brolia vėju et, nesek ne dang, ne žems. (Malūnas)
718. Do zoik pešs, balti krauja bėg. (Girnos)
719. Du vilku pilku, abudu pjaunas, o balti kraujai bėga. (Girnos)
720. Ketur milžina po ven kepur sutelp. (Avilys)
721. Keturi kampai, Dievo darbai, viduryj kankals. (Šulinys ir svirtis)
722. Aukšts pons, kep prieit, galv lenk. (Svirtis)
723. Keturi vyra vieną kepurę neša. (Baragas, kur šieną krauna)
724. Kokia barzda neauga? (Rakto)
725. Žiemoj brolis, vasaroj molis. (Krosnis, kakalys)
726. Juoda višta ant raudonų kiaušų tupi. (Puods ant anglių)
727. Žib žibutė po variniu tiltu. (Ugnis, po katilu deganti)
728. Trys žiuponaitės vieną vainiką nešė. (Trikojis)
729. Pilnas stalds raudonų arklių, įein viens jods ir visus susparda. (Anglys ir kriukis)
730. Pilns stalds raudonų arklok pavirst į jodas. (Anglys)
731. Pakulins vaiks, taukų sermėgik, auks kepurik. (Žvakė)
732. Pliks be marškinių, o marškiniai anty. (Žvakė)
733. Nuogs kunigs, marškiniai anty. (Liktis)

734. Maž maž motriškel vesus kamps išlando. (Šluota)
735. Kas pelns skylių, o vandin laik? (Kempinė)
736. Skivyto kojos, kamanto liemuo, ant kamanto liemens linų laiškas, ant linų laiško rugių želmuo. (Stalas)
737. Tor kojs, o net, tor plūksins, o nelek, tor šiaudų, al naėd, tor dūš, al ne visada. (Lova)
738. Dėn be dūšia, nakt su dūšia. (Lova)
739. Tur keturias kuojas - nevaikščiuo, tur šiaudų - nevalgo, kitsyk tur dvi dūšias, kitsyk tris, kitsyk ne vienuos. (Lova)
740. Kokioj vietoj daugiausia žmonių miršta? (Lovoj)
741. Maža maža matriškeli visą svietą apdaro. (Adata)
742. Maža bobutė visą svietą rėdo. (Adata)
743. Vėn moterel viss namus apderb. (Adata)
744. Plėnin kumel su kanapin odeg. (Adata)
745. Girioj gimęs, girioj augęs, namo parvažiavęs, - cypo, capo, capo capo, pry mergos pribėgęs. (Ratynas)
746. Maž motriškel babėgdama papamp. (Špūlė)
747. Judyk mane, krutyk mane, kad pilvelis augtų. (Špūlė)
748. Kas neritasi prieš kalną? (Kamuolys)
749. Krūme augęs, krūme gimęs, parein namie baldytis. (Staklės)
750. Raiba vištatė po statiniais bėgio. (Audėjos šaudyklė)
751. Šešols, kenols, šymtšaks, belaps. (Karštūvas)
752. Šik šik šik šyvi, uodega vyzgu vyzgu. Kas tą mįslę neatmįs, to subinė įkirmys. (Linų mintojis: šik šik - spaliai krint mintuvu kertant, uodega vyzgu - tai linai traukiant per mintuvą)
753. Ant geltono vandens baltos gulbės plaukia. (Alus rūgdamas)
754. Jautis ėjo gert prie ežero, o pilvą namiej paliko. (Skalbiami užvalkalai)

755. Jods pods mesos pilns. (Batas)
756. Kors tor, du tor, vou kurs netur, tas netur ne viena. (Autai)
757. Balta, plokščia šmurkšt į gauruotą. (Kumštinė pirštinė)
758. Raits joja, o kojas ant ausų užsikabinęs. (Akiniai ant nosies)
759. Pilnas rykas mėsos, abu galu atviru. (Žiedas)
760. Du mėlyn balandu po žemę sklanda (Žagrė)
761. Mėlins balandis po dirvą skrenda. (Plūgas, arba pamarinkis)
762. Pryšaky mėsa ir užpakaly mėsa, vidury geležis bei medis. (Artojis, žagrė bei jaučiai)
763. Du durukai, du stumrukai, šešios akys, trys šikinės. (Noragai su jaučiais ir su vyru)
764. Du staru starina, du vanagu kabina, šnarplys paskui ėjo. (Palyčia, arkliai, artojas)
765. Surazytas sumazgytas, gale lauko pastatytas. (Ekėčios)
766. Kas nesirit pakalniui? (Ekėčios)
767. Plieninis ungurys girią verčia. (Dalgis)
768. Suvaržluots, sukaršluots, skūnės kampe pastatyts. (Spragilas)
769. Do bėg, do vej er niekumet neprigen. (Ratai)
770. Aplink vieną marykutę dvylika bernyčių švaistos. (Stipiniai apie stebulę)
771. Dvylik vyr į vėn lov gol, ir nieks nėr pry krašt. (Stipinai)
772. Du bieg, du gen, du keliu sten. (Vežimas su arkliais)
773. Dieną eisi, naktį eisi, Dievo diržą nesuriesi. (Kelias)
774. Riečiu dieną, riečiu naktį, tėvo diržą nesuriečiu. (Kelias)
775. Viską girdi, viską mato, o nieko nesako. (Kelias)
776. Koks venteris turi daugiau skylių: ar naujas, ar senas? (Naujas)
777. Stou kampe papuręs, lek per lauką kaip pašiuręs. (Šautuvas)

778. Stov į kamp pasipūtęs, lek per laukus kaip padūkęs. (Šautuvas)
779. Gale lauko atsistojs lek per lauką išsižiojs. (Šautuvas)
780. Balt pėv, jods avs, kas išman, tas tegan. (Knyga)
781. Eina be kojų, muša be rankų. (Laikrodis)
782. Lyber leiber trumpakojs, dieną naktį nemiegojs. (Laikrodis)
783. Į krūm gims, į krūm augs, paimts į rank graudžiai verkia. (Smuikas)
784. Geležinis eržils su linine uodega. (Varps)
785. Kodėl roputės sutvertos? (Kad ir vargužiai ką lupt galėtų)
786. Viena varna kronktelieje, vesa giria linkstelieje. (Kunigas ir bažnyčia)
787. Kur gaidys trims karaliams gied? (Smalininkuos, ant rubežiaus prūsų, lenkų ir maskolių)
788. Kas slidesnė už ungurį? (Laimė)
789. Kur yra miltų kalnas? (Niekur)
790. Kur kožnas ponas? (Savo kerčioj)
791. Gale šešių lieptų atilsio vainikas. (Nedėlia)
792. Kas ošia Lietuvoj kiems nuo kiemo? (Dainos)

BURTAI, PRIETARAI, MAGIJA

793. Kuožnas žmuogus sava žvaigždį tur.
794. Su pirštu į saulį rodyti yr negerai. Negalima. Mama saki mums vaikams.

795. Kalėdų naktyj gyvuliai kalba, bet nereik jų kalbos klausyties, šiaip tame mete reik mirti.
796. Žaliąjį ketvergą reik medaus valgyti, tad sveiks tą metą esi.
797. Pryš saulis tekiejimą Velykų rykmetį visi eidava srovingo vandens iš Skirvytis. Veidą prausti - gydi nu spungų. Ir nei su viena nesusitikįs ir nekalbiejįs. Iki kitų Velykų, ilgai negenda tas vandū, kad tuokį rykmetį atnešta.
798. Velykų rytą pirm saulės tekėjimo reikia į tekančią upę nusimaudyti, tad visą metą nesirgsi ir ligos būsi pačėdytas.
799. Po karo Joninių naktį vainiką pindavo. Uždės karvei ant ragų, tai, sako, ragana nieko karvei negalės padaryt.
800. Jono naktį reikia ant pievų eiti ir visokių žolių susirauti ir tad pusę tų žolių karvėms sušerti, o antrą pusę iki Kalėdų arba Naujų metų sudžiovinus užlaikyti, ir tada naktį karvėms sušerti. Tad esanti banda sveika ir karvės gerą pieną duodančios.
801. Kad laumis raganas neužkerėt, Jono naktį tris kryžius ant staldžių durų su kreida viršuj dėji. Ir su šermukšniais apkaišydavo. Girliandas teip tokis.
802. Kurį laumė spaud, tas tur mažąjį pirštuką /lanstyti/, tad laumė atstoj.
803. Pirmąkart pavasarį išgenant iš tvarto, karvei ant nugarikės biskį pabarst druskikės, o vaikams - po duonos gabalą. Ir mes, vaikai, turėjom būt numie. Saka: kai visi numie, gyvulys nesivalkioja. Ans rasis prie namų.
804. Kad duonos kukulį praded pjauti, tad daboja nupjautąjį duonos papentį vaikiai mergoms į skretę įmesti arba joms priešais ant stalo padėti. Sako, kuri merga duonos papentį valganti, tai jos pirmieji kūdikiai būsią sūnūs. Jei mergos duoną riek, tai jos daboja bernams padėti: sako, kad jie tad apsivedę daugiau sūnų sulauksią.

805. Kad venčiavonės eina, tad turi jaunoji kurpių ryšius atleisti, nes da lengvai gimdysianti.
806. Berns, norėdams kokią mergą pamasinti, tur daboti su ja vienkart pro bažnyčios duris išeiti ir tada jai nepajuntant nosinę (šnupeldoką) ištraukti. Sako, kol tą nosinę turi, tol ta merga negal atsitraukti, bet vis išsiilgsta mylėtis; kada tą nosinę atiduodi, tada ir meilė pragaišt.
807. Kad berns mergą pamasinti nori, tai tur pavasarį, kad dvilypę varlę mato, tąją su adata, kurioj juods šilkas įvertas tur būti, perdurti ir paskui tą šilką mergai į sijoną (merga gal bernui į kelnes) įsiūti, tai pamilst. Arba kad kalvis arkliui padkavas segdamas posnages išdrož, tai reik tų posnagių degtinėj apmerkus užduoti, tai taip jau pamasinimo vaistas esąs.
808. Mergai nereik iš kaitinamojo puodelio gerti, šiaip vyrą su juoda barzda gausianti.
809. Kad motera, ant sunkių kojų būdama, iš kuo pasisteb, tai jos kūdikis toks užgem.
810. Kūdikį nereik medžiams žydiant nutraukti, nes toks veikiai pražilsta.
811. Kūdikį nutraukiant, tur motyna ant kūlio (akmens) atsisėsti, tad kūdikis didiai stiprus užaugs.
812. Kad kūdikis krikštyjant netyl, tad reikia jį ant rankų lingoti ir tildyti, nes yra sakoma, kad tokiam kūdikiui vėliaus rūbai didiai plyšta ir nieko nelaiko.
813. Kūdikiui gimus, tur jį jo broliukai ir sesikės pabučiuoti, tad jį augę mylės.
814. Berns svetur nuėjęs netur sėsties, bet verčiau stovėti, - tad darbas juo geriau klojas. Todėl sakoma: "Stovėk, balandėli, kad man darbs geriau klotųs".
815. Valgant nereik kepurę ant stalo dėti, nes kurmiai darže ežias kel.

816. Valgant nereik sveikinties (bučiuoties), nes to vaikai švelpantys (švepluojantys) atsigem.
817. Kad bevalgant duona iš rankos iškrint, tas neesąs tą duoną užpelnęs. Dar liūbija sakyti: "Duona tinginio valgoma verk"; arba: "Tu dar nei už tą vandenį neuždirbai, kur į duoną yra".
818. Namuos nešvilpk. Negražu, ir namus prašvilpysi.
819. Ugnį užpilt - tai su švariu vandeniu.
820. Jei taip panedėlį ateis pirma moteris ir tuščia, tai visą savaitį tuščia bus. Na, jei ji gera ir netuščia, tai šiek tiek gerai. Bet jei geras simpatiškas vyras ateis pasišnekėt ar ko nor, ką, - bus gera visa savaitė. Svarbu, kad geras žmogus (ateitų).
821. Kad naują kokį darbą dirbti pradedant moteriška užeina, laimės nėra, o kad vyriškis - laimė yra.
822. Bloga et - nu ryta kreva žodį pasakiau.
823. Ein moteris semti vandens. Sutikai tokį - žvejai pareis tušti.
824. Kad viešnė kur viešėti nueina, tai tur tuoj įėjusi pasisėsti, tad vištos gerai dedančios. O jei viešnė greit nesėdžias, reikia sakyti: "Tūpkis, juo vištos dės!"
825. Kad ligonis kokia liga serga, tai nereik dyvyties, bet du kartu paspjaudyti, tad ta liga nekimb.
826. Kad kokio rūbo (drabužio) apatinė pusė ant viršaus užsirietusi yra, gausi į kūmas (krikštynas)eiti.
827. Kai skalbiant susišlapina pilvas, tai girtuoklį vyrą gaus.
828. Kūmus reikia parinkti, kad geri būtų - ir vaikas geras bus.
829. Kai koks minėjimas, sueiga prakilnį vakarą - jubiliejaus, krikštynos, - tai ant stalo dvasioms valgį palikt. Mirusiems, nežinomiems, kad ateis aplankyt.
830. Nuo kapinių randi kaulą. Reikia patrinti tą vietą, kur skaud dantį, - išgysi. Bet tik tą, kur skauda. Jei trinsi visur, išbirs visur dantys.

831. Skerstuvis. Tai atnešdavo kaimynams mėsos, kraujinį sriubą, dešrą kepeninį, kraujinį. Tai draugiškumas toks.
832. Pirmą šviežyną valgai - ar bulvis, ar duoną, - tai su šaukštu duod į kaktą.
833. Pirmą gandrą pamatysi: stov ant stoga - tinginys būsi, ant lizdo - vestuvės, o kad lekia, tai greitas (būsi). O kad nu teip snap snap (snapu tarškinant), tai indus labai sudaužysi. Visi norėji - lekiant.
834. Jis (gandras) išmet gandruką ar kiaušinį - sulig reikalu. O tai jis žino, kad nebus maisto užtektinai - drėgmės nebus ar javų sugabėt žmonės negalės.
835. Geguži. Kad ji kukuo pirmą kartą, reikia pinigus pri savės turėti. Tai vis pinigų turėsi. O kad neturėsi pri savės, bus tušti metai.
836. Kas gegužę kukuojant nušauna, tas kurlas (negirdąs) pastoj.
837. Jei žvirblis pokšt į langą, kažkas mirs. Išveda iš namų žvirblis, į langą atsitrenkdamas. Tai reiškia, praneša: kažkas išeis iš namų.
Sena prūsė Petrikienė sakydavo.
838. Pūce pryš nelaimį an stoga sėd ir veizas.
839. Seni žmonės sako: kur pūcė (pelėda) laikos ir kur panelės yra, ten gandrai lėlę atneša.
840. Kregždis visi myl. Sakė: laimi, kad jos namuos yr.
841. Norėjau kregždės lizdą išardyt. Kaimynai ėmė barti: "Durna, ką tu darai! Kur tu ardai tą lizdą kregždės? Nelaimę prisišauksi".
842. Jei šuo kaukia, mirs žmogus. Jau smertis čia. Ir, žinot, tas yr. Kas nor. Kai brolis ir tėvas mirė, mūs šuo visai toks keistas, nusiminęs ir nelojo, na. O lodavo šiaip visados, ir labai lojo.
843. Šuniui kaukiant, reikia jį atbulą apžergti ir per savo šakumą ir šunies galvą ten link veizėti, kur jis kaukda-

mas žiūr; tad galima ir matyti, ką šuo mato ir dėl ko jis kaukia.

844. Mama sakydavo: "Rupūžė troboj reiškia žmogaus mirtį". Varydavo, šaukdavo pamačius rupūžę. Ji reiškia - kažkas mirs troboj.
845. Kad kas pakviet rudenį ant čėsnies bitėms medų imant, tada reikia neatbūtinai pribūti tai bičių šventei, nes šiaip bičių aulys išmiršta.
846. Kad kirminas (angis, gyvatė) įkanda, tai reikia silkę perplėšus pritverti, tad putmines atleid.
847. Kad kokiam žmogui akį trauk, t.y. kad akis mirkčioja arba trūkčioja, tai toks žmogus ištrūkį turėsiąs arba nuo genčių kas mirsiąs.
848. Nu, katė. Iš kokis pusis ji prausias, iš to svečių ateis.
849. Kad katė prausas arba pucojas, tad reik daboti, ant kur link atsisukusi prausas, nes nuo to krašto svetys ateina. Be to, reik įsidaboti, ar su viena koja prausas arba abiem. Jei su abiem kojom, tad du svetiu ateis: viens iš vienos, antrasis iš kitos pusės; jeigu su viena koja - tad ateis nuo to krašto viens svetys, su kokia koja katė prausas.
850. Katins par kelį perbėg - negiliukinga dyina. Ar tinklai užklius, ar kas. Neseksis.
851. Kaimyno karvė išsižįsdavo. Kaimynas karvę pardavė, ir ji nebeišsižindė. Gal kad ranka pasikeitė.
852. Višta. Ji gied - bus nelaimi. Negerai kas. Papjauti reikia.
853. Plakis - ne melagis.
Daugiaus kimb iš ryta ir pryš vakarą. Pirma žuvį gausi plakį - bus žuvys.
854. Arklio pasagą reikia pakalt po loviu, kur ėda paršuks. Tada žmogus niekas negali užšaukti nei nužiūrėt.
855. Avį nukirpus reik jai į kaktą įkirpti, tad laumė avis nekerpanti.

856. Kad ėrukus keli, nereik per avį perkelti - tad avis ėrukus nebmyl.
857. Mama drausdavo mušt vorą. Ypač rytmety. Rytą pamatai vorą - rūpestį ir darbą jis atneša.
858. Liūbėj, kad koks žmogus pasikorįs, tai tam nupjaus piršt. Piršt nupjaus žuvėjs ir pri savo tinklo pririš. Ir tad jis sugaus daug žuvies. Šalip kits nieko nesugaus, o tikt tas, katro piršts pririšts.
859. Kad piktos dvasės arba baidyklės ar deivės žmogui mirus genčių namus neatlankytų, tai reikia numirėlį naktį laidoti.
860. Butą budavojant, reikia vieną galą rytuosna, antrą pietuosna statyti, šiaip nesutikimas tarp jame gyvenančių esąs.
861. Kad stogą su šiaudais dengi, tad nereik klojikui duoti ant stogo valgyti, nes šiaip pelės labai stogą kapojančios.
862. Jei taip stubo skruzdelis atsiranda, ilgai čia negyvensi - ištekėsi, parduosi.
863. Iššluot gerai ir sąšlavas mesti kaimynui. Tai blusos bus pri kaimynų.
Pilkalny girdėjau.
864. Keturlapis dobilas. Sako, laimi, kad randi tokį. Ieškodavom jaunimas, vaikai. O jei penkiais lapais, tai nelaimi - negerai kas nor. Gražu paieškot teip, visiem patiko. Sudžiovindavo, paskui - į knygą, ir būdavo teip. Bet tikėt į tą netikėji.
865. Dvi varpos - dvynukai. Jei randi - laimė tad yr. Neaišku, kokia ta laimė. Gal ir būna tokia, bet žmogus nepastebi.
866. Dyvai (nasturkai) nelaimis neš. Motina nesodindavo visai.
867. Kad pavasarį darže ežias kasi, tad reik tris pirmuosius spatus žemių per tvorą išmesti, tad vištos į ežias neeinančios.

868. Norint, kad kopūstų būtų didelės ir kietos galvos, reikia galvą apsirišti balta skepeta, kad būtų kaip kopūstas, ir tada eiti diegti.
869. Sieti į naują mienesį. Į seną netink.
870. Delči svadyti netink.
871. Ruoputis svadyti į pryšpilnį. Ir dar į jauči dynas. Jaučiu dynas į kalendras buva.
872. Jauna mienuka pjauta pyva - karvis tuoki šyna neied.
873. Sėju, o kokį gabalą neapsėta paliko, tai ar mirs, ar atsitikimas koks - negerai kas nor.
874. Kad dėsi žąsims kiaušinius perėti, tad eik apie savo namus, rink visokių šapų ir dėk į lizdą. Tada žąsys niekur neis nuo namų.
875. Šunį, kates kad gerai visados šers, tai gaus gerą vyrą.
876. Kad kokį daiktą ant kryžkelės randi, nereik imti, tai padėlės (čeravos, apraganavimas) yra.
877. Kad ant vieškelio kokį pantį ar virvagalį randi, tad reik tą paimti ir parsinešus darže ant obelės pakabinti, tad toki obelė nešanti ir vaisinga esnti.
878. Nusigąsti ko - tris kartus nusispjaut reikia. Tą aš darau.
879. Kad su peiliu įsipjauni, reik peilį į žemę įdurti, tad skausmas pereis.
880. Kai išsigąsti, tai reikia to (kas išgąsdino) plauką smilkyt - prisilenkti per tuos dūmus ir uostyt. Tai nesusirgsi. Visi labai į tą tikėji.
881. Šneka ką (apkalba), tai ausys svyl. Kairę - giria, o dešinį - tai peikia, nieka gera.
882. Liežuvis lyg skaud ar niežt - pletkuoja.
883. Delną. Jei kairį (niežti), tai gausi pinigų. O dešinį - tai su ta išleisi, duoti reikės. Ir, žinot, iš tikrųjų teip išein kartais.
884. Nosį niežt. Viršaus - tai gausi ant nosies: pasakys ko, išbars; o apačią -bus linksma, gerai.

885. Kairį akį niežt - juokų bus, o dešinį tai nieka gero.
886. Keliems vienu kartu ištarus tą patį žodį, tai ateis kas.
887. Šičia pri kampa nesėskit - piktą uošvienį gausit.
888. Na, užeikit, sėskit. Išnešit ramybį man.
889. Na, jūs tik būsit labai turtingas: aš vis nepažįstu.
890. Šluoji, o šukšlis atgal lekia - tai ar svečiai ateis?
891. Kad koks liuteris savo tikybą katalikų tikyba permaino, tas po smerties jau kapuose gulėdamas grabe kniūpsčias apsivert.
892. Jeigu nekrikšytas miršta, jo siela niekam nepriklauso - nei dangui, nei žemei.
893. Kur dūšios yr, arkliai neina. Sako, arkliai jas mato.
894. Jeigu eini pasikart - velnias kelią rodo.
Taip tėvas sakydavo.
895. Sūkurys - velnias joji.
896. Kad žvaigždi krent, greit reikia pasivelyt. Tai išsipildys. Tik labai greit.
897. Kai didis vėjas, tai jie (sako): "Turbūt kas pasikori".
898. Raganas su blogom akim kokias čia grybraganom vadindavo.
899. Nu saulis tuokis srogas. Ar vakari vandinį leid juos, ar lytui trauk?
900. Klaidžvakis į pūsčį nuved, į pelkis nuskandin, klaidin.
901. Į durpynus klaidlichtai deg. Preini į tą vėtą - nebier.
902. - Ką reiškia sapnuoti žuvį?
- Lytaus bus. Žyimą - ant snyga.
903. Jeigu žuvį sapne matai žiemoj, tai sniegų, o vasarą an žuvies - tai bus garantuotai lytaus.
904. Rąstai, lentos, malkos sapne - žuvys būna.

905. Kūčių naktį jeigu žvaigždėta, tai karvės gerai pieną duos tais metais. Jeigu nieko nežvaigždėta, tai jau blogesni metai.
906. Kiek dienų pirmasis sniegas, kiek dienų jis pabūna, tiek bus žiemų.
907. Jei pavasarį pirmoji perkūnija nuo žemės (pietų, pietvakarių), tai geri derliai bus. Jei iš marių (vakarų), - tai nebus tiek derliaus.
908. Kad kokį metą šermukšlės daug žiedų tur, lytuots metas bus.
909. Jei daug šermukšnių pripampę, nulinkę - bus šlapias ruduo ir žiema bus šlapia. Jei uogų šermukšnio nėr - sausas ruduo bus ir sausa žiema.
910. Žiobrys. Kaip rudenį pagauni, tai jis sustingst ir balts paliek, švarus. Tai yra stipri žiema. Bus stipri žiema.O jeigu kupra, nugara, abudu šonai pajuodo, tai bus pūgos, sniegas, šlapdriba, lytaus.
911. Kad rudenį lapams dar neišbirus sning, smarki (šalta) žiema sekas.
912. Žymą didelis ratas pri mienuli - bus pūgai.
913. Ant gera uora saulė leidas švariai.
914. Saulytė leidžiasi tamsi, raudona pro miglą, - prieš blogą orą. O jei skaidri, raudona, - gražus bus oras.
Tai mūsų, žvejų, buvo oro prognozė.
915. Saulė leidas švysiai, kai mienuks matyti - gera ora.
916. Jei leidžiantis saulei vėjas kryptį pakeičia, šoksta į rytus - an blogo oro. Saulė valdo gamtą.
917. Jeigu vėjas prieš saulę eina - prieš blogą orą.

918. Jei vėjas su saule - an labai gero oro: be lytaus - gražu sausa.
919. Jūra mala - oras keisis.
920. Saulė leidas ir trauk vandenį iš marių - gausiam šlektą orą.
921. Kai saulė vandenį trauk iš marių, bus lytaus. Saulė tada skirtingai deg, pro ružą teip.
Taip esam patyrę.
922. Ora rykšti leid vandenį žemyn pryš gerą orą, pryš šlektą - trauk.
923. Apie mėnulį vainikas - bus prastas oras.
924. Vies sukas nu šiauris atgal - bus šlekta uora.
925. Šiaurės Austrinis ar Ožinis vėjas - žuvies nėra.
Kokie tai vėjai, tas Austrinis ir Ožinis, nežinau, tik girdėjau taip kalbant.
926. Kad blezdingos vasarą kokią dieną pažemiu lakioj, tai tą dieną lietaus bus.
927. Kregždės pryš lytų žema lek.
928. Gandras murkšlins roda ant bluoga, balts - ant graži.
929. Gandras pavasarį jūds - šlapi vasara bus.
930. Gandras anūjis, puišas pryš gerą orą.
931. Saulė nusileidas raudonai ir mievai (žuvėdros) atlek aplink numus iš marių - didelis vies bus.
932. Gervi kad šauk, tai bus lietaus... Oras keisis.
933. Gaidys gied - bus prastas oras.
934. Jeigu gaidys vakare tvarte gieda, tada bus orų permaina.
935. Katins ar į medį, ar į sienas braižuos, žinok - vėji bus.
936. Ciments šlapas - lytaus atein.
937. Rasa praustis - grožis bus. Rodos, Joninių rytą.
938. Su rasa mergos, kur biednesnių ūkininkų vaikai tarnauti ateidavo, su rasa liobėji praustis - padidėja grožis.
939. Vanduo iš upelukų, kur pryš saulę bėg, yr sveika gerti.

940. Ridikai - juodi balti - sutarkuoti ir gerti sultis. Dėl inkstų. Ir kai bulvis (kasi), visai (nejauti) strėnų. Visai neskauda.
941. Kiečiai *(Artemisia scoparia)*. Kas kojis skaud, vonis padaryt.
942. Kraujažolį vartodavo džiovininkai nuo plaučių ligos.
943. Nuo sutinimo kibų (varnalėšų?) lapais reikia gydyt. Apvynioti tinstančias vietas. Kibų lapais - šviesiąja lapų puse ant tinstančių vietų.
944. Alijošius gydo, kai nudega.
945. Iš šiaudinio stogo šiaudą sudeginti, paskiau sumaišyti su grietine. Gydo išbėrimus ant lūpų.
946. Dar nuo pleiskanojimo. Išrūgom gerai apšlapint plaukus, įtrint. Pleiskanos bijo rūgšties.
947. Nuo pleiskanojimų beržų sulos reikia. Įpilt stiklinę surūgusios sulos ir tiek pat vandens. Patrint, šlapint tuo vandeniu galvą.
948. Suskilinėjusius karvių spenius reikia tepti vištų taukais. Man buvo taip. Du kartus patepiau, ir užgijo.
949. Sako, nemelžus reikia vest prie jaučio, tai bus telyčaitė.
950. Dyvildrekį duodavo arkliams, kad jie puršesni, macnesni būtų.
951. Kai avys rudenį sušąla, kepenų liga suserga. Gydyt reikia terpentinu: į avies geriamą vandenį truputį įpilt.

PAAIŠKINIMAI

Paaiškinimuose nurodoma tautosakos kūrinio užrašymo vieta, pateikėjas (išskyrus smulkiąją tautosaką), užrašytojas (jeigu jis nurodytas skyriaus pavadinime, apie jį žr. atitinkamų tautosakos žanrų įvadiniame straipsnyje). Santrumpomis žymimi tekstų rankraštiniai šaltiniai ir pasitaikančios ankstesnės jų publikacijos.

Sutrumpinimai

apyl. - *apylinkė*
aps. - *apskritis*
AT - *The Types of Folktale. A Classification and Bibliography / **Antti Aarne's** Verzeichnis der Märchentypen. Translated and enlarged by **Stith Thompson**. Helsinki. FF Communications N:o 181. 1961*
BLLS - *Lietuvių liaudies sakmės, I. Parengė **J. Balys**. K.,1940*
BLMS - ***Balys J.** Lietuvių mitologiškos sakmės. Londonas, 1956*
BUL - ***Balys J.** Užburti lobiai. Londonas, 1958*
g. - *gimęs (-usi)*
gyv. - *gyvena (gyveno)*
k. - *kaimas*
KbPK - ***Kerbelytė B.** Lietuvių liaudies padavimų katalogas. V., 1973*
KTR - *Lietuvos muzikos akademijos (buv. Konservatorijos) rankraštynas*
KTRF - *Lietuvos muzikos akademijos (buv. Konservatorijos) rankraštyno fonoteka*
lenk. - *lenkiškai, lenkų kalba*
LMD - *Lietuvių mokslo draugijos tautosakos rankraščiai Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne*
LTR - *Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas*
LTRF - *Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyno fonoteka*
LTt - *Lietuvių tautosaka, t. 4: Pasakos. Sakmės. Pasakojimai. Oracijos. Medžiagą paruošė: **L .Sauka, A. Seselskytė, N.Vėlius, K.Viščinis**. V., 1967*

m. - *metai*
mg. - *magnetinė juosta*
ml. - *melodija*
P. - *pateikė, pateikėjas*
pl. - *plokštelė*
raj. - *rajonas*
SLT - *Smulkioji lietuvių tautosaka: Priežodžiai, patarlės, mįslės. Paruošė* ***J. Lebedys****. - V., 1956*
Sp. - *Spausdinta*
t. - *tekstas*
TD - *Tautosakos darbai, [t.] 3 - K., 1937; [t.] 5 - K., 1938; [t.] 7 - K., 1940*
VLD - *Laumių dovanos: Lietuvių mitologinės sakmės. Paruošė* ***N. Vėlius****. V., 1979*
vok. - *vokiškai, vokiečių kalba*

DAINUOJAMOJI TAUTOSAKA

Martyno Jankaus dainos

Visos šio skyriaus dainos užrašytos Bitėnų k., Pagėgių vls., iš Martyno Jankaus, 77 m.

1. **Vai, kur nužėgliuos.** - *U.* t. E. Jankutė 1936, ml. S. Šimkus 1922. LTR 805(16) - t., LTR 635 (6) - ml.
1a. - *U.* į pl. S. Šimkus 1935, t. ir ml. šfr. A. Žičkienė 1994. LTRF pl. 5(6).
2. **Ei, liustas runda.** - *U.* ml. S. Šimkus 1922. LTR 805(29) - t., LTR 635(17) - ml. S. Šimkaus rankraštyje po gaidomis užrašyto teksto pradžia: "Oi, liustig plaukia..."
3. **Aš ne prastas tėvelio sūnelis.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 805(31) - t., LTR 635(15) - ml.
4. **Ei, liūliuo liūliuo.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 635(4). *Sp.* TD 5 147.
5. **Prieš kalną beržai.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 635(25).
5a. - *U.* žr. Nr. 1a. LTR pl. 1(9). *Sp.* TD 5 143.
6. **Sėdžiu už stalelio.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 635(18).
7. **Oi, šlaviau šlaviau.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 635(29).
8. **Kol aš dar augau.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 635(26).
8a. - *U.* žr. Nr. 1a. LTRF pl. 1(7). *Sp.* TD 5 118.
9. **Anksti rytą rytužį.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 805 (30) - t., LTR 635(16) - ml.
10. **Pradės jau gaidžiai giedoti.** - *U.* žr. Nr. 1. LTR 805(14) - t., LTR 635(3) - ml.

11. **Po ta liepa, po žaliąja.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 635(37).
12. **Už jūrelių, už marelių.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 635 (36).
13. **Šiandien gersim, liustą kelsim.** - *U.* žr. Nr. 3. LTR 635(27).
14. **Šunys loja tribiliuoja.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 635(39).
14a. - *U.* žr. Nr. 1a. LTRF pl. 1(4).
15. **Negi rūstas augau.** - *U.* žr. Nr. 1. LTR 805(7) - t., LTR 635(7) - ml.
15a. - *U.* žr. Nr. 1a. LTRF pl. 5(7). *Sp.* TD 5 145.
16. **Kol augau pas močiužę.** - *U.* žr. Nr. 1. LTR 805(3) - t., LTR 635(8) - ml. *Sp.* TD 5 146B.
16a. - *U.* žr. Nr. 1. LTR 635(9) - ml. *Sp.* TD 5 146A. S.Šimkaus po gaidomis užrašytame tekste yra žodis *močiutė* (E. Jankutės tekste - *močiužė*).
17. **Gėriau dienužę.** - *U.* žr. Nr. 1. LTR 805(15) - t., LTR 635(5) - ml.
18. **Po mano tėvo.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 635(24).
19. **Netankiai jojau.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 635(37).
19a. - *U.* žr. Nr. 1a. LTRF pl. 5(3).
20. **Vaikščioj povas po dvarą.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 635(10).
20a. - *U.* žr. Nr. 1a. LTRF pl. 15(8).
21. **Du gaigalėliu plaukia.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 635(19).
21a. - *U.* žr. Nr. 1a. LTRF pl. 1(1).
22. **Per pušynėlį, per eglynėlį.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 635(13).
23. **Beauštančiai aušružėlei.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 805(32) - t., LTR 635(12) - ml.
24. **Sutemo tamsiai, nudergė dargiai.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 635(33).
25. **Oi, kūliau kūliau.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 805(26) - t., LTR 635(20) - ml.
26. **Mamuže mano.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 635(30).
27. **Palenkėj palenkėj saulė tekėjo.** - *U.* žr. Nr. 1. LTR 805(20) - t., LTR 635(22) - ml. S. Šimkaus rankraštyje po gaidomis užrašytas tekstas prasideda žodžiais "Palankėj palankėj".
28. **Vai, toli toli.** - *U.* žr. Nr. 1. LTR 805(22) - t., LTR 635(38) - ml. S. Šimkaus rankraštyje po gaidomis užrašytas tekstas: "Vai, toli toli, labai toli Penki broleliai žolę pjovė".
29. **Oi, eisim eisim.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 805(25) - t., LTR 635(21) - ml.
29a. - *U.* žr. Nr. 1a. LTRF pl. 1(8).
30. **Oi, eisim namo.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 635(31). *Sp.* TD 5 140.
30a. - *U.* žr. Nr. 1a. LTRF pl. 1(5).
31. **Devyni metai, ne viena diena.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 635(1). S . Šimkaus rankraštyje nežinia kieno prie rakto pieštuku prirašytas mi bemol ir mi bekar šeštame takte.

31a. **Devyni metai, ne viena diena.** - *U.* į pl. S. Šimkus 1935; ml. šfr. V.Serbenta. LTR 805(28) - t., LTR 2576(7) - ml.; LTRF pl. 9(2).
32. **Augin tėvas du sūneliu.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 805(33) - t., LTR 635(11) - ml.
33. **Aš vis viens želnierukas.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 635(23).
34. **Aš pas tėvelį.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 635(32).
35. **Aš nusieičiau į aržuolyną.** - *U.* žr. Nr. 1. LTR 805(2) - t., LTR 635(28) - ml.
36. **Meška šoko - kudlos dulkst.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 635(44).
37. **Kad aš numirsiu maru meteliu.** - *U.* žr. Nr. 2. LTR 635(43).
37a. - *U.* žr. Nr. 1a. LTRF pl. 1(3).

Lietuvininkų dainos, užrašytos 1935 - 1980 m.

38. **Mielai aš gerčiau.** - *P.* Žemaičių Naumiestis, Tauragės aps. - Elzė Beržinskienė, 77 m. *U.* A. Skrickis 1935. LTR 897(76).
39. **Į žvejus eisiu.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 38. LTR 897(62).
40. **Aug kieme mergelė.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 38. LTR 897(44).
41. **Augin mamužė.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 38. LTR 897(30).
42. **Išbėg išbėgo.** - *P.* Pakalnės k., Rusnės apyl., Šilutės raj. - Vilius Vestfolis, 72 m. *U.* t. K. Lučinskas, ml. D.Kuzinienė 1954. KTR 5(16).
43. **Plauk laivelis Nemunu.** - *P.* Vorusnės k., Skirvytės apyl., Šilutės raj. - Jurgis Žilaitis, 44 m. *U.* t. G. Četkauskaitė, ml. D. Kuzinienė 1954. KTR 5(11).
44. **Ant didžių dyvų.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 43. KTR 5(13).
45. **O kad aš ėjau.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 43. KTR 5(9).
46. **Ei žuvėdra žuvėdrėle.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 42. KTR 5(15).
47. **Aš vis viens keleivis.** - *P.* Pakalnės k., Rusnės apyl., Šilutės raj. - Vilius Vestfolis, 67 m. *U.* t. B. Kazlauskienė, ml. J. Jurga 1950. LTR 2780(9).
48. **Sėjau kanapę.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 43. KTR 5(8).
49. **Pasėjau linelį, rūta.** - *P.* Minijos k., Kintų apyl., Šilutės raj. - Konstancija Gelžinienė, 39 m. *U.* t. L. Noreikaitė, ml. A. Venckus 1954. KTR 5(2).
50. **Krykštau rykštau paukštytiai.** - *P.* Rusnė, Šilutės raj. - Marė Jurgelaitienė, 77 m. *U.* t. J. Dovydaitis, ml. J. Jurga 1954. LTR 3480(31) - t., LTR 2926(160) - ml. Dainininkės pastaba: "Tėvo daina".

51. **Už stalelio sėdau.** - *P.* Mikytų k., Pagėgių apyl. - Morta Vosylienė, 74 m. *U.* t. J. Dovydaitis, ml. J. Jurga 1954. LTR 3136(33) - t., LTR 2926(13) - ml.
52. **Šerk šerk, tėveli.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 51. LTR 3136(29) - t., LTR 2926(9) - ml.
53. **Pas mamužę augau.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 51. LTR 3136(26) - t., LTR 2926(6) - ml.
54. **Oi rūtos rūtytės.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 51. LTR 3136(31) - t., LTR 2926(11) - ml.
55. **Už jūrių marių.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 51. LTR 3136(34) - t., LTR 2926(14) - ml.
56. **Kad veik išauštų aušružė.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 51. LTR 3136(34) - t., LTR 2926(16) - ml.
57. **Oi mamuž mamuž.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 51. LTR 3136(30) - t., LTR 2926(10) - ml.
58. **Oi, miega miega.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 51. LTR 3136(25) - t., LTR 2926 (5) - ml.
59. **An didžių dyvų.** - *P.* Tatamiškio k., Šilutės raj. - Morta Bagdonienė, 72 m. *U.* J. Dovydaitis, ml. J. Jurga 1954. LTR 3480(11) - t., LTR 2926(146) - ml.
60. **Ne tokios paikos žvejų mergytės.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 59. LTR 3480(12) - t., LTR 2926(147) - ml.
61. **Kam nuliūdai, mergyte.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 59. LTR 3480(15) - t., LTR 2926(151) - ml.
62. **Ui liūliū liūliū, šiaudai be grūdų.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 59. LTR 3480(13) - t., LTR 2926(149) - ml.
63. **Aukšti kalnai, lygis lankos.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 59. LTR 3480(14) - t., LTR 2926(150) - ml.
64. **Siejau kanapę.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 59. LTR 3480(10) - t., LTR 2926(148) - ml.
65. **Įsisėčiau avižų.** - *P.* Spingių k., Pagėgių raj. - Marta Jūralienė, 70 m. *U.* t. J. Dovydaitis, ml. J. Jurga 1954. LTR 3137(75) - t., LTR 2926(130) - ml.
66. **Trijų seselių jauns brolužėlis.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 65. LTR 3137(76) - t., LTR 2926(107) - ml.
67. **Už jūrių marių.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 51. LTR 3136(34) - t., LTR 2926(14) - ml.
68. **Siuntė mane mamužytė.** - *P.* Paliečių k., Šilutės raj. - Greta Aukštakalnienė, 86 m. *U.* t. J. Dovydaitis, ml. J. Jurga 1954. LTR 3480(67) - t., LTR 2926(175) - ml.

69. **Ko nuliūdai, mergyte.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 68. LTR 3480(63) - t., LTR 2926(171) - ml.
70. **Oi, kad aš ėjau.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 68. LTR 3480(60) - t., LTR 2926(168) - ml.
71. **Perlėkė žąsins per ežerėlį.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 68. LTR 3480(68) - t., LTR 2926(176) - ml.
72. **Pajūrėliais pamarėliais.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 68. LTR 3480(62) - t., LTR 2926(170) - ml.
73. **Ei tu kiški pamariški.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 68. LTR 3480(74), - t., LTR 2926(182) - ml. Vaikų daina.
74. **Parvadykit skvirbą.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 68. LTR 3480(73) - t., LTR 2926(185) - ml.
75. **Morčiau Perčiau.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 68. LTR 3480(72) - t., LTR 2926(181) - ml. Vaikų daina.
76. **Biegau jūružėm.** - *P.* Šyškrantės k., Rusnės apyl., Šilutės raj., - Augustinas Dėvilaitis, g. 1897. *U.* t. V. Kaltenis 1956, ml. į mg. - 1967, ml. šfr. G. Razmukaitė. KTR 227(4), KTRF mg. 5137(6). Pateikėjo pastaba: "Žvejų daina".
77. **Žalioj lygioj lankužėj.** - *P.* žr. Nr. 76. *U.* į mg. G. Četkauskaitė 1967, t. šfr. M. Razmukaitė, ml. šfr. G. Razmukaitė. KTR 227(1), KTRF mg. 5137(1). Pateikėjo pastaba: "Dainuoja šieną grėbiant ir žvejojant. Daryti reizvaltėlį - nuvežti ir parduoti krovinį. Drėvernoje laivo savininkas vadinamas *šipurus*, Rusnėje - *šeporius*. Šis žodis turi ir kitą reikšmę - "sielininkų vyresnysis". *Šeporius* - krovininio laivo (reizinės valties) savininkas, perveždamas mariomis šieną ar gabendamas į aplinkinius uostus akmenis, durpes, grūdus, gerai uždirbdavo. "Žvejas tik tas, kuris turi nuosavą valtį ar tinklą" (V. Kaltenio, rašiusio iš A. Dėvilaičio tautosaką 1956 - 1967 m., pastabos - LTR 3872).
78. **Per pušynėlį, per eglynėlį.** - *P.* žr. Nr. 76. *U.* G. Četkauskaitė 1967. KTR 227(7), KTRF mg. 5137(7). Pateikėjo pastaba: "Dainuodavo per vestuves".
79. **Pas mana tieva.** - *P.* žr. Nr. 76. *U.* į mg. j. G. Četkauskaitė 1967, t. šfr. M.Razmukaitė, ml. šfr. G. Razmukaitė. KTR 227(12), KTRF mg. 5138(10).
80. **Išeji Cebedinis.** - *P.* žr. Nr. 76. *U.* į mg. G. Četkauskaitė 1967, t. ir ml. šfr. G. Razmukaitė. KTR 227(15), KTRF 5138(6).
81. **Išeja tetužis ant ūlyčiuos.** - *P.* žr. Nr. 76. *U.* į mg. G. Četkauskaitė 1967, t. ir ml. šfr. G. Razmukaitė. KTR 227(16), KTRF 5138(7). Pateikėjo pastaba: "Daina buvo dainuojama atvykus į svečius pas kopininkus (Nerijos gyventojus), kai šeimininkai pristigdavo valgių.

Kopininkai gyveno skurdžiau už Rusnės žvejus, neretai gaudydavo žvirblius ir varnas apsiginti nuo bado". Šias pastabas užrašė V. Kaltenis 1956 m. LTR 3872.

82. **Krita vuorelis iš ąžuola.** - *P.* žr. Nr. 76. *U.* į mg. G. Četkauskaitė 1967, t. ir ml. šfr. G. Razmukaitė. KTR 227(18), KTRF mg. 5138(8). Pateikėjo pastaba: "Dainuodavo sielininkai, grįždami iš Klaipėdos mariomis namo. Dainuodavo prie brangvyno". Pastabą užrašė V. Kaltenis 1956 m. LTR 3872.
83. **Jei nori lengviai būt.** - *P.* Dreižių k., Priekulės raj. - Kristupas Reizgys, 71 m. *U.* E. Grinaveckienė 1959, ml. šfr. A.Žičkienė1994. LTR 3289(6) - t., LTRF mg. 145(8).
84. **Aš nusieisu.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 83. LTR 3289(14) - t., LTRF mg. 145(14).
85. **Oi, dyga auga.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 83. LTR 3289(1) - t., LTRF mg. 145(15).
86. **Po mano tėčio.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 83; ml. šfr. Ž.Ramoškaitė 1987. LTR 3289(5) - t., LTRF mg. 145(14).
87. **Ir kad aš ėjau.** - *P.* žr. Nr. 83. *U.* t. E.Grinaveckienė, ml. A. Jovaišas 1959. LTR 3289(3).
88. **Šiandien mes gersam.** - *P.* Eidaičių k., Šilutės raj. - Augustinas Pažėra, 82 m. *U.* D. Gargasaitė 1960, ml. šfr. A.Žičkienė 1994. LTR 3426(207) - t., LTRF 663(2).
89. **Aukštame kalnely.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 88. LTR 3426(211) - t., LTRF 664(4).
90. **Oi, plaukė nardė.** - *P.* Skirvytėlės k., Rusnės apyl., Šilutės raj.- Adomas Goberis, 77 m. *U.* V. Kaltenis 1978, t. ir ml. šfr. G. Razmukaitė. Spausdinama iš asmeninio V. Kaltenio archyvo.
91. **Už jūrėms marėms.** - *P.* Karklininkų k. - Ona Mažeivienė, 86 m. *U.* A. Kaukienė 1980, t. ir ml. šfr. L. Burkšaitienė. Spausdinama iš asmeninio A. Kaukienės archyvo.
92. **Netankiai jojau.** - Žr. Nr. 91.
93. **Linguoj svyruoj paukštelė.** - Žr. Nr. 91.

Marijos Klingerienės dainos

Visos šio skyriaus dainos užrašytos Giruliuose, Klaipėdos raj., iš Marijos Klingerienės, 78 m. Dainas užrašė E. Mažulienė ir B. Kerbelytė 1960 m.

94. **Auga kymi osėlis.** - Ml. šfr. V. Juodpusis 1964. LTR 3426(20), LTRF mg. 150(6).

95. **Dirbysu laivą.** - Ml. šfr. A. Žičkienė 1994. LTR 3426(2), LTRF mg. 152(60.
96. **Širdėlė mano, paklaidūnė mano.** - Ml. šfr. A. Žičkienė 1994. LTR 3426(1), LTRF mg. 151(14).
97. **Oi, mėga mėga.** - Ml. šfr. V. Juodpusis 1964. LTR 3426(41), LTRF mg. 151(2).
98. **Netankiai jojau.** - Ml. šfr. Z. Puteikienė 1987. LTR 3426(5), LTRF mg. 151(15).
99. **Aš kėleivis kėleivėlis.** - Ml. šfr. V. Juodpusis 1964. LTR 3426(18), LTRF mg. 150(4).
100. **Eit mergėli, eit jaunoji.** - Ml. šfr. V. Juodpusis 1964. LTR 3426(24), LTRF mg. 150(11).
101. **Švogirėli mano.** - Ml. šfr. A. Žičkienė 1994 LTR 3426(3), LTRF mg. 151(11).
102. **Pri Danskos mėstėlio.** - Ml. šfr. A. Žičkienė 1994. LTR 3426(8), LTRF mg. 151(15).
103. **Per žalį girėlį.** - Ml. šfr. A. Žičkienė 1994. LTR 3426(7), LTRF mg. 151(17).
104. **Šėriau žirgėlį.** - Ml.šfr. A. Žičkienė 1994. LTR 3426(44), LTRF mg. 151(5).
105. **Oi, tamsi, oi, tamsi.** - Ml. šfr. V. Juodpusis 1964. LTR 3426(38), LTRF mg. 150(26).
106. **Lieki voliungi.** - Ml. šfr. V. Juodpusis 1964. LTR 3426(34), LTRF mg. 150(22). Pirmųjų 4 posmelių tekstas sutikslintas pagal magnetinį įrašą. Toliau - kaip ranka užrašyta.
107. **Aug an kalno beržėlis.** - Ml. šfr. V.Juodpusis 1964. LTR 3426(17), LTRF mg. 150(3).
108. **Už jūroms marėms.** - Ml. šfr. A.Žičkienė 1994. LTR 3426(10), LTRF mg. 151(20).
109. **Žiūrėk, mergėlė.** - Ml. šfr. A.Žičkienė 1994. LTR 3426 (12), LTRF mg. 152(4).
110. **Ei žirgė žirgėli.** - Ml. šfr. A.Žičkienė 1994. LTR 3426(43), LTRF mg. 15(4).
111. **Patolei neisu.** - Ml. šfr. A.Žičkienė 1994. LTR 3426(9), LTRF mg. 151(19).
112. **Išleidau dukrėlį.** - Ml. šfr. V.Juodpusis 1964. LTR 3426(29), LTRF mg. 150(17).
113. **Ošvi ošvėli, senas tėvėli.** - Ml. šfr. V.Juodpusis 1964. LTR 3426(37), LTRF mg. 150(25).
114. **Anyt Anėli, žabok žirgėlį.** - Ml. šfr. V.Juodpusis 1964. LTR 3426(58), LTRF mg. 150(2).

115. **Aš toli išduota.** - Ml. šfr. A.Žičkienė 1994. LTR 3426(14), LTRF mg. 152(7).
116. **Triskart gaideliai gėjdojo.** - Ml. šfr. V.Juodpusis 1964. LTR 3426(11), LTRF mg. 151(21).
117. **Oi, eisu eisu.** - Ml. šfr. V.Juodpusis 1964. LTR 3426(39), LTRF mg. 150(27). *Sp.* LLD 3 492.
118. **Aš vis vėns kareivukas.** - Ml. šfr. V.Juodpusis 1964. LTR 3426(21), LTRF mg. 150(8). *Sp.* LLD 3 47.
119. **Samdė mane lenkų ponai.** - Ml. šfr. A.Žičkienė 1994. LTR 3426(4), LTRF mg. 151(13).
120. **Staun ir žirgėliai.** - Ml. šfr. A.Žičkienė 1994. LTR 3426(45), LTRF mg. 151(16). *Sp.* LLD 3 554.
121. **Ei, kur tu ten buvai.** - Ml. šfr. V.Juodpusis 1964. LTR 3426(23), LTRF mg. 150(10).
122. **Ir įšoko ožėlis.** - Ml. šfr. V.Juodpusis 1964. LTR 3426(26), LTRF mg. 150(14).

Giesmės

123. **Visi žmonės tur numirti.** - *P.* Bitėnų k., Pagėgių vls. - Martynas Jankus, 77 m. *U.* į pl. S.Šimkus 1935, t. ir ml. šfr. J.Čiurlionytė. LTR 2660(38), LTRF pl. 2(8). Iššifruotas tik 1-mas posmas, be to, J.Čiurlionytė neiššifravo dviejų paskutinių taktų, nurodydama, jog "žodžiai nebeaiškūs". Nuo žvaigždutės tekstas rengiant atstatytas patal F.Kuršaičio "Giesmių knygą" (Königsberg, 1902).
124. **Jog to svieto budavonė.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 123. LTR 2660(37), LTRF pl. 2(7). Melodijos iššifruotas tik pirmas posmelis, o teksto - pirmieji du taktai. Toliau - pastaba: "žodžiai nebeaiškūs". Nuo žvaigždutės tekstas rengiant atstatytas pagal F.Kuršaičio "Giesmių knygą" (Königsberg, 1902).
125. **Niekystės dėl didžiausios.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 123. LTR 2660(36), LTRF pl. 2(6). J.Čiurlionytė iššifravo melodijos pirmą posmą, o teksto - pirmus penkis taktus. Tekstas atstatytas pagal F.Kuršaičio "Giesmių knygą" (Königsberg, 1902).
126. **Kaip niekingas, prapuolingas.** - *P.* Šyškrantės k., Šilutės raj. - Augustinas Dėvilaitis, 70 m. *U.* G. Četkauskaitė 1967, t. šfr. M.Razmukaitė, ml.šfr. G.Razmukaitė. KTR 227(22), KTRF mg. 5137(10). Pateikėjo pastaba: "Giedodavo žvejai, kai lydėdavo per Nemuną valtimi mirusįjį į kapus. Dažniausiai tai būdavo vakare, degant žvakėms ir žibintams. Iš pagarbos kitos pro šalį plaukiančios valtys sustodavo ir praleisdavo gedulingąją procesiją". Pateikėjas giedojo

iki žvaigždutės, tolesnis tekstas - iš F.Kuršaičio "Giesmių knygos" (Königsberg, 1907).

127. **Kur randa dūšelė.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 126. KTR 227(20), KTRF mg. 5138(9). Pateikėjo pastaba: "Kai vaikus laidoja".

128. **Kaip ger man, prieteliau dūšelės.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 126. KTR 227(21a), KTRF mg. 5137(9). Pateikėjo pastaba: "Čia lietuvinių balsas". Nuo žvaigždutės tekstas rašytas iš F.Kuršaičio "Giesmių knygos" (Königsberg, 1907).

128a. - *P.* ir *U.* žr. Nr. 126. KTR 227(21), KTRF mg. 5137(8). Pateikėjo pastaba: "Čia vokiečių balsas".

129. **Pakelkim aidą skambančį.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 126. KTR 227(17), KTRF mg. 5137(5). Pateikėjo pastaba: "Gieda per vestuves. Ne visa".

130. **Taigi imk mano ranką ir vesk mane.** - *P.* Žemaičių Naumiestis, Šilutės raj. - Morta Salmonienė, g. 1909 m. *U.* Ž. Šikšniūtė 1990, t. šfr. V.Balčytytė, ml. šfr. Z.Kelmickaitė, KTR 5150(1), KTRF mg. 1234(1). Pateikėjos pastaba: "Giesmę giedodavo per konfirmaciją, vestuvėse, išleidžiant jaunąją, kitomis iškilmingomis. šviesiomis progomis".

131. **Jau grabas čia.** - *P.* Priekulė, Klaipėdos raj. - Marija Krukytė, g. 1928. *U.* D. Urbanavičienė, S.Valiulytė 1990. T. šfr. Z.Kelmickaitė, ml. šfr. V.Balčytytė. KTR 5150(8), KTRF mg. 1234(18). Pateikėjos pastaba: "Giedodavo per laidotuves, lankant mirštantį ligonį".

132. **Sarge tu viernasis.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 131. T. ir ml. šfr. V.Balčytytė. KTR 5150(17), KTRF mg. 1234(21).

133. **Aik, dūšel, an Golgota.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 131. T. ir ml. šfr. Z.Kelmickaitė. KTR 5150(16). KTRF mg. 1234(19). Pateikėjos pastaba: "Kristaus kentėjimo giesmė, giedama per Velykas". Giesmininkei pavargus giedoti, užrašyti 3 posmai. Tolesnis tekstas - iš F.Kuršaičio "Giesmių knygos" (Königsberg, 1907).

134. **Pilnos rankos.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 131. T. šfr. Z.Kelmickaitė, ml. šfr. V.Balčytytė. KTR 5150(20), KTRF mg. 1234(27). Pateikėjos pastaba: "Giedodavo visur - bažnyčioj, susirinkimuose, bet kokia proga".

135. **Kristus - mano linksmybė.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 130. T. ir ml. šfr. V.Balčytytė. KTR 5150(9), KTRF mg. 1234(11).

136. **Didelis Prarake, mano širdele.** - *P.* Priekulė, Klaipėdos raj. - Marija Krukytė, g. 1928 m.; Dituvos k., Priekulės apyl. - Vilius Skrabas, g. 1935 m. *U.* D.Urbanavičienė, S.Valiulytė 1990. T. ir ml. šfr. Z.Kelmickaitė. KTR 5150(3), KTRF mg. 1234(11). Pateikėjos pastaba: "Gieda per šventes, konfirmacijas".

137. **Dar ruimos Jėzaus est svetlyčioje**. - *P.* Pjaulų k., Priekulės apyl. - Marija Kybelkienė-Padagaitė, g. 1904 m. *U.* D. Urbanavičienė, S.Valiulytė 1990, t. ir ml. šfr. V.Balčytytė. KTR 5150(12), KTRF mg. 1234(16). Pateikėjos pastaba: "Giedodavom suėjimuose".
138. **Senasis mets prašoko jau.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 137. KTR 5150(15), KTRF mg. 1234(17). Pateikėjos pastaba: "Ant Naujųjų metų".
139. **Šventa Dvasia, mus aplankyk.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 137. KTR 5150(29), KTRF mg. 1234(21).
140. **Aš štai pas grabą Tavo.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 137. KTR 5150(29), KTRF mg. 1234(21).
141. **Iš dangaus ateimi aukštų.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 137. KTR 5150(30), KTRF mg. 1234(22).
142. **Dievs yra meilė, mane jis gano.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 137. KTR 5150(31), KTRF mg. 1234(24).
143. **Čia gul pulkelis kūdikių.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 137. KTR 5150(29), KTRF 1234(19).
144. **Tykoj tu, švenčiamasis Dieve Siono.** - *P.* ir *U.* žr. 136. KTR 5150(5), KTRF mg. 1234(19).

PASAKOJAMOJI TAUTOSAKA

Po kūrinio pavadinimo nurodomas siužeto tipo numeris tarptautiniame A. Arnės ir S. Tompsono pasakų kataloge (AT) arba B. Kerbelytės "Lietuvių liaudies padavimų kataloge" (KbPK). Remiantis Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogo kartoteka, esančia Lietuvių literatūros ir tautosakos institute (sudarytoja B. Kerbelytė), aptariami skelbiamų tekstų santykiai su kitais kūrinių variantais, aiškinamos detalės, retesnė leksika ir kt.

A [nso] Bruožio užrašytos sakmės

145. **Dudutis, gegužė ir grėžlė.** - *AT 235.* LMD I 525(1).
Etiologinė sakmė. Žinoma 14 jos variantų, užrašytų Žemaitijoje, rytų Aukštaitijoje, Suvalkijoje ir Klaipėdos krašte. Skelbiamas tekstas labai panašus į H. Šoi užrašytą ir paskelbtą variantą.
žyčioti (lenk. *życzyc*) - skolinti
šampoti (vok. *schimpfen*) - keikti, barti
špicbuks (vok. *spitz bube*) - padauža, išdykėlis

146. **Kunigs ir pinigai**. - (LMD I 525(2).
Mitologinė sakmė. Užrašyta nemažai jos variantų, kurie skiriasi tarpusavy konkrečiomis veiksmo aplinkybėmis.
spatas (vok. *Spaten*) - kastuvas
147. **Merga ir velnias**. - LMD I 525(3).
Stabilaus siužeto ir labai artimų variantų neturinti sakmė.
148. **Senelis ir pinigai**. - LMD I 525(4).
Visoje Lietuvoje labai populiari sakmė. Paprastai lobio slėpėjas sutinka: "Tegul bus ir žvirblių / gaidžių galvos".
149. **Pinigai ir ubags**. - LMD I 525(5,6). *Sp*. BUL 6.
Sakmės žinomas 21 variantas; užrašyta įvairiuose rajonuose. Klaipėdos krašte užrašyti 3 variantai. Dažniausiai lobio slėpėjas verčia bliauti ožką. Kituose variantuose nesakoma, kad pinigus išims tas, kuris taip garsiai suriks, taip pat nebūna mėginimo lobį iškasti. Metai, palankūs lobiui paimti,- labai reta detalė.
mece (vok. *Mutze*) - kepurė
150. **Senelis ir pinigai**. - LMD I 525(7).
Visoje Lietuvoje labai populiari ir menkai varijuojanti sakmė.
151. **[Peržegnoti pinigai]**. - LMD I 525(8).
Visoje Lietuvoje populiari mitologinė sakmė. Dažniausiai stebėtojas įmeta į slepiamus pinigus rožančių / šventą paveikslėlį / maldaknygės lapą, ir velnias nebegali jų paimti. Velnias liepia pasiimti pinigus, nes jam reikia katilo - kitõs sakmės apie lobio užkeikimą detalė (slėpėjas sako: "Velniui katilas", o stebėtojas įsiterpia: "O man pinigai").
152. **Širšonai**. - LMD I 525(9).
Anekdoto žinomi 8 variantai. Aukštaičiai pasakoja apie poną, o lietuvininkai dažniausiai - apie kopininkus arba prūsus.
153. **Vėjo ryšys**. - LMD I 525(10). *Sp*. BLMS 219; LTt 4 608; VLD p. 282.
Mitologinė sakmė. Žinomi tik 2 jos variantai; antrasis užrašytas Klaipėdos aps. Dargužių k.
154. **Velnias - kūlis**. - LMD 525(11).
Mitologinė sakmė. Žinoma 11 jos variantų, užrašytų įvairiuose rajonuose. Keistas arklys virsta beržo viršūne / kelmu / paklausia žmogų: "Ar žinai, ant ko jojai?" - ir prapuola.
155. **Velnias - vokietukas**. - LMD I 525(12).
Labai populiarus mitologinių sakmių siužetas, dažnai įsiterpiantis į kitus mitologinius siužetus.
156. **Žmogus ir velnias**. - LMD I 525(13).
Populiarus siužetas, pasitaikantis sudėtingesnių kūrinių struktūrose.

Dažniausiai pradžioje vaizduojama, kaip žmogus susiduria su numirėliu arba velniu. Iš pavojingos situacijos jis išsigelbsti liepdamas mitinei būtybei iškentėti lino kančias arba išklausyti pasakojimą apie visus linų auginimo ir apdorojimo darbus.

157. **[Keistas mynėjas]**. - LMD I 525(14). *Sp.* BLLS 791; LTt 4 494; VLD p. 101.
Tradicinė sakmė. Pradžioje dažniausiai sakoma, kad linų mynėjai pūtę stebulę ir pašaukę velnią.
launagas - valgymas naktį, paprastai per linamynio talkas
giliukis (vok. *Glück*) - laimė

Iš Viliaus Kalvaičio rankraščių

158. **[Gudruolė]**. - *AT 875*. P. Kalnininkų k., Gumbinės pav. - Redienė, 80 m. LMD I 298(3).
Tradicinė, visoje Lietuvoje labai populiari pasaka. Iš lietuvininkų užrašyti 2 variantai; antrasis jų - A. Šleicherio paskelbtas tekstas, užrašytas Ragainės aps. Pasakos pradžia labai varijuoja. Epizodas su rastu grūstuvėliu lietuvių variantuose retas; jis pasitaiko vokiečių variantuose. Kartais pradžioje mergina mįslėmis atsako į pono / karaliaus klausimus apie jos šeimos narių darbus. Šis epizodas būna ir savarankiško kūrinio pagrindas; skelbiamame tekste jis įterptas nepakankamai pagrįstai. Ginčas dėl kumeliuko nelogiškas: taip ginčijasi žmogus, kuriam priklauso kumelė, ir žmogus, kuriam priklauso ratai. Teiginys, jog raitelis esąs pono pačios brolis, - individuali detalė. Pabaigoje praleistas vyro leidimas pasiimti su savimi patį brangiausią daiktą, todėl nemotyvuotas vyro išvežimas iš namų.

Martyno Grošiaus užrašytos pasakos

159. **[Išradingas meistras]**. - *U.* 1899 m. LMD I 297(9).
Azijos tautų folklore gana populiari pasaka. Lietuvoje daugiau jos variantų nežinoma.
gans (vok. *ganz*) - visiškai
kronkrase (vok. *Kronkrasse*) - sostas
krona (vok. *Krone*) - karūna
padare bekant (vok. *bekannt machen*) - paskelbti; supažindinti
šepe (vok. *Schiff*) - laivas
įzekiote / užzekiote (vok. *zeichnen*) - pažymėti
feliuoti (vok. *fehlen*) - trūkti

tormas (vok. *Turm*) - bokštas
trepės (vok. *Treppe*) - kopėčios

160. **[Laumės verpėjos]**. - AT 501. *U.* 1900 m. LMD I 297 (1).
Tradicinė, gana stabilaus siužeto pasaka, užrašyta įvairiuose Lietuvos rajonuose (išskyrus Dzūkiją). Antrą iš lietuvininkų užrašytą variantą paskelbė A. Šleicheris.
tarankis - iš vytelių pintas krepšys vilnoms ar pakuloms laikyti
ratynas - verpimo ratelis

161. **[Apie Antijokio sūnų ir dieduką su ilga barzda]**. - AT 301 B. *U.* 1900 m. LMD I 297(12).
Tradicinė, visoje Lietuvoje populiari pasaka. Personažų tikriniai vardai egzotiški ir kituose variantuose neaptikti. Pasakos herojus dažnai būna Meškaausis / meškos vaikas / kumelės sūnus / Pipiras / Žirnulis. Gana dažnai stipruolis yra kalvio sūnus. Herojaus bendrakeleiviai paprastai būna Kalnavertis ir Ąžuolrovis. Pabaigoje herojus išgelbsti grifo vaikus, ir paukštis atsidėkodamas išneša jį iš požemio, tačiau nemažai ir variantų, kuriuose išneša senis su ilga barzda.
švakas (vok. *schwach*) - silpnas
gansas (vok. *ganz*) - visas, nepažeistas
cimblig (vok. *ziemlich*) - pakankamas
šepelei (vok. *Schopfer*) - samtis, semtuvas
cemermonas (vok. *Zimmermann*) - dailidė
šneideris (vok. *Schneider*) - siuvėjas
benkis (vok. *Bank*) - suolas
jakta (vok. *Jagd*) - medžioklė
zelba (vok. *Silbe*) - skiemuo
fast (vok. *fast*) - beveik
stundas (vok. *Stunde*) - valanda
šarpiai (vok. *scharf*) - aštriai, staigiai

162. **[Tinginė pati]**. - AT 1383 + 1791. LMD I 297(11).
Tradicinis dviejų siužetų, pasitaikančių ir savarankiškai, junginys. Jis paplitęs visuose etnografiniuose regionuose. Klaipėdos krašte užrašytas tik skelbiamas tekstas. Paprastai kunigą neša klebonijos žmonės, o moteris juos palaiko savo bendrininkais. Bandymas išvežti moterį į girią yra dar viename variante, kuris užrašytas Palangoje.

163. **[Ciesorius Petras]**. - LMD I 297(8).
Literatūrinės kilmės kūrinys; daugiau Lietuvoje užrašytų jo variantų nerasta.
strengus (vok. *streng*) - griežtas

skersgase (vok. *Gasse*) - gatvelė
štropuoti (vok. *strafen*) - bausti

164. **Apie gerąję superšemą.** - LMD I 297(10).
Literatūrinės kilmės kūrinys; Lietuvoje užrašytų jo variantų nerasta.
bekeris (vok. *Bäcker*) - kepėjas

165. **[Kopininkai].** - *AT 1537**. LMD I 297(6).
Vietinis literatūrinės kilmės padavimas apie pirmuosius kopų gyventojus, tradicinė visoje Lietuvoje paplitusi pasaka (pajūryje užrašytuose variantuose vaizduojami kopininkai) ir vietinis humoristinis pasakojimas.
Švarcort (vok. *Schwarzort*) - Juodkrantė
vanderboršas (vok. *Wanderbursche*) - keliauninkas
zlaktuoti (vok. *schlagen*) - mušti, užmušti

166. **[Du vagiu].** - *AT 1624 B**. LMD I 297(7).
Tradicinė populiari pasaka, kurioje paprastai vaizduojamas kareivis ar čigonas. Prie pasakos prijungtas anekdotas, kurio daugiau variantų nerasta.
rata (vok. *Rat*) - patarimas
nureizuoti (vok. *reisen*) - keliauti

167. **[Dvylika žmogžudžių].** - *AT 676*. LMD I 297(4).
Tradicinė visoje Lietuvoje paplitusi pasaka. Lietuviškuose variantuose akmuo ar kalnas dažnai būna be vardo; daugelyje variantų jis vadinamas Sezamu / Sezamonu.

168. **[Apie žmogų, kuris karvę apmainė į š<...>].** - *AT 1415*. LMD I 297(5).
Tradicinė pasaka. Paprastai ji baigiasi vyro lažybomis, kad žmona jo nebars. Žmogus lažinasi kelnių neprigadinęs tik šiame pasakos variante. Tokios sėkmingos lažybos vaizduojamos ir savarankiškame humoristiniame kūrinėlyje.

169. **[Kumeliuko šermenys].** - *AT 910 A*. LMD I 297(2).
Pasakos siužetas tradicinis (sūnus įsitikina tėvo patarimų teisingumu). Paprastai tėvas pataria nemainikauti arkliais / nepirkti gero žirgo, dažnai neiti į svečius ir nevesti tolimos nuotakos. Pasakos žinoma 15 variantų, užrašytų įvairiuos rajonuose. Klaipėdos krašte daugiau variantų neužrašyta.

170. **[Skambantis medis ir giedantis paukštis].** - *AT 707*. LMD I 297(13).
Tradicinė labai populiari pasaka. Skelbiamas tekstas priklauso versijai, kurios variantų užrašyta įvairiuose Lietuvos rajonuose. Jai priklauso ir antras iš lietuvininkų K. Jurkšaičio užrašytas variantas.

K. Jurkšaičio variante nėra pradinio epizodo - seserų kalbų klausymosi.

171. **[Bėdos ieškotojas].** - *AT 1358 C.* LMD I 297(3).
Tradicinė visoje Lietuvoje paplitusi pasaka. Daugelyje variantų bėdos ieškotojas palenda po lova, o vėliau ten pasislepia šeimininkės meilužis. Dažnai bėdos ieškotojas turi pagavęs vanagiuką ar kitą paukštį ir teigia, kad jis pasako tiesą.

Drevernos sakmės ir anekdotai

172. **[Milžinas Drevernoje].** - *KbPK 4 + 204. P.* Dreverna - Ana Endriulienė, 80 m. *U.* B. Kerbelytė ir E. Mažulienė 1960. LTR 3426(62).
Padavimo apie suplyšusią milžino prijuotę užrašyta 11 variantų; 10 jų siejama su Drevernos kalnu, 1 - su sekluma Kuršių mariose. Siužetas apie milžiną ir vilką ne kartą prijungiamas. Toks dviejų siužetų junginys skelbtas populiariuose leidiniuose. Antrasis siužetas tekste nepilnas: paprastai vilkas graužia milžino kojų pirštus, o tas klausia, koks vabaliukas rėplioja.
173. **[Skalsus šienas].** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 172. LTR 3426(64).
Mitologinė sakmė. Jos variantų užrašyta Žemaitijoje.
174. **Velns bijo šermukšnio.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 172. LTR 3426(70).
Labai popuoliari mitologinė sakmė; kartais šis siužetas būna sudėtingesnio kūrinio dalimi.
175. **[Laumių šluotos].** - *P.* ir *U.* žr. Nr.172. LTR 3426(71).
Panašiose mitologinėse sakmėse merginos vadinamos *slogutėmis;* jos slegia gyvulius, tvoras ir pan.
176. **Laumės kerpa avis.** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 172. LTR 3426(72).
Tradicinė mitologinė sakmė.
177. **[Grūdai - pelėms ir paukščiams].** - *P.* ir *U.* žr. Nr.172. LTR 3426(65).
Retas pasakojimas apie paprotį.
178. **[Kad sektųsi žvejoti].** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 172. LTR 3426(63).
Labai retas pasakojimas apie paprotį.
179. **Apie piršlybas.** - *P.* ir. *U.* žr. Nr. 172. LTR 3426(73).
Pasakojimas apie paprotį ir oracijos fragmentas.
180. **[Gavai ir tu].** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 172. LTR 3426(66).
Anekdotas apie kopininkus, populiarus Kuršių pamaryje.
181. **Kopinyks užsodin žmoną kumelį perėt.** - *AT 1319. P.* ir *U.* žr. Nr. 172. LTR 3426(67).

Labai populiarus anekdotas, kartais jungiamas su kitais siužetais apie kvailius.

182. **[Išsigando žiogo].** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 172. LTR 3426(68).
Pamaryje populiarus anekdotas apie kopininkus.

183. **[Sugautas "kaukas"].** - *P.* Dreverna - Jonas Bastikas, 67 m. *U.* B. Kerbelytė ir E. Mažulienė 1960. LTR 3426(77).

184. **[Veršis kaltas].** - *AT 1537*. P.* ir *U.* žr. Nr. 183. LTR 3426 (78).
Plg. Nr. 155.

185. **[Būtų arkliukas buvęs].** - *AT 1319. P.* ir *U.* žr. Nr. 183. LTR 3426 (79).
Plg. Nr. 181.

Ką dabar pasakoja

186. **[Vario tiltas].** - *KbPK 89. P.* Žemaičių Naumiestis - Marijona Bakutienė, 71 m. *U.* M. Juškaitė 1974. LTR 4638(5).
Padavimo apie Vario tiltą variantų nėra.

187. **[Paskendęs dvaras].** - *KbPK 111. P.* ir *U.* žr. Nr. 186. LTR 4638(8).
Padavimo apie Lazdūnėnus variantų nėra.

188. **[Krokų Lanka].** - *KbPK 67. P.* Mingės k., Saugų apyl. - Vilius Jokumaitis, 62 m. *U.* L. Giedraitis 1990. LTR 6060 (12).
Padavimo žinomi 4 variantai - apie Krokų Lankos ir Rimiečio ežerus.

189. **[Baltas arklys].** - *KbPK 69. P.* Kintai - Lidija Ožkelienė, 70 m. *U.* L. Giedraitis 1990. LTR 6060(262).
Populiarus, su įvairiais ežerais siejamas padavimas. Apie Krokų Lanką užrašyti 4 variantai.

190. **[Alkos kalnas].** - *KbPK 121. P.* Klaipėda - Helenė Volfienė, 70 m. *U.* M.Juškaitė 1990. LTR 6069(106).
Padavimas paplitęs visoje Lietuvoje. Apie Juknaičių Alkakalnį - 2 variantai.
Algi kalns - vok. Algeberg

191. **[Velnio mįslė].** - *AT 812*. P.* Kintai - Elzė Sližaitė, 87 m. *U.* L. Giedraitis 1990. LTR 6060(46).
Užmiršta pabaiga. Paprastai mįslę atspėja lopšyje gulintis kūdikis: pasako, kad tai velnio uodega. Dažnai velnias užmena samtį: "Kas tai - šaukšt pataukšt?"

192. **[Tabako vardas].** - *AT 1091 A. P.* Vabalų k., Saugų apyl. - Vilius Vainaitis, 75 m. *U.* L. Giedraitis 1990. LTR 6060 (224).
Populiari pasaka. Paprastai žmona gelbsti su velniu susilažinusį vyrą.

<...> - įsiterpė užrašytojas.

193. **[Dvasregis].** - *P.* Rusnė - Adomas Goberis, 82 m. *U.* M.Juškaitė 1986. LTR 6068(56).
Sakmių apie dvasregius daugiausia užrašyta iš lietuvininkų.

194. **[Regėjimas].** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 179. LTR 6060 (264).

195. **[Beldimas - prieš mirtį].** - *P.* Suvernų k., Saugų apyl. - Erika Rudamakienė, 49 m. *U.* L. Giedraitis 1990. LTR 6060 (178).
Sakmė užrašyta įvairiuose Lietuvos rajonuose.

196. **[Mirtis šaukia].** - *P.* Kintai - Olga Hoftienė, 58 m. *U.* L. Giedraitis 1990. LTR 6060(74).
Užrašytojas paklausė, kas būtų, jeigu žmogus neatsilieptų. Atsakė: "Vis vien: pabarškino, ir reikia ruoštis". Kituose variantuose sakoma, kad reikia neatsiliepti, kai šaukia nelaimė arba mirtis.

197. **[Keistas giedojimas].** - *P.* Vabalų k., Saugų apyl. - Ertmutė Gerulytė, 79 m. *U.* L. Giedraitis 1990. LTR 6060(171).

198. **[Skenduolio dvasia].** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 189. LTR 6060(261).
Tai atsitikę apie 1930 m.

199. **[Apsėstas arklys].** - *P.* Priekulė - Ana Dugnienė, 64 m. *U.* M. Juškaitė 1981. LTR 6068(106).

200. **[Sumušta kaimynė].** - *P.* Kisinių k., Klaipėdos raj. - Helenė Tylienė, 51 m. *U.* M.Juškaitė 1990. LTR 6069(80).
Populiari mitologinė sakmė. Žmogus žaloja įvairius gyvūnus ar daiktus.

201. **[Padaugina sviesto].** - *P.* Kisinių k., Klaipėdos raj.- Helenė Tylienė, 53 m. *U.* M.Juškaitė 1992. LTR 6069(91).
Numirėlio pirštas - labai retai minima būrimo priemonė. Plg. Nr. 178.

202. **[Nutraukia pieną].** - *P.* Suvernų k., Saugų apyl. - Marė Eicholnienė, 69 m. *U.* L. Giedraitis 1990. LTR 6060(182).
Paprastai draudžiama skolinti tik per šventes - Kalėdas, Velykas ir kt.
<...> - pateikėja kartoja tą patį.

203. **[Nužiūrėti paršai].** - *P.* Vabalų k., Saugų apyl. - Vilius Vainaitis, 75 m. *U.* L.Giedraitis 1990 m. LTR 6060(217).
Labai populiari sakmė.

204. **[Gydantis vanduo].** - *P.* Rusnė - Gerda Goberienė, 58 m. *U.* M.Juškaitė 1990. LTR 6069(153).

205. **[Vandens nematęs].** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 188. LTR 6060(14).
Vietinis humoristinis pasakojimas.

206. **[Pavadino].** - *P.* ir *U.* žr. Nr. 188. LTR 6060(15).
Tradicinis anekdotas. Užrašytojas klausė, kaip žmonės keikiasi.

207. **[Tu geriau žinai].** - *P.* Šilutė - Jurgis Plonaitis, 87 m. *U.* M.Juškaitė 1990. LTR 6069(59).
Anekdoto daugiau variantų neužrašyta.

208. **[Labąryt, silke].** - *P.* Kisinų k., Klaipėdos raj. - Helenė Tylienė, 51. *U.* M. Juškaitė 1990. LTR 6069(64).
Anekdoto variantų neužrašyta.

SMULKIOJI TAUTOSAKA

209, 210, 212, 214, 216, 222, 241, 255, 256, 258, 260, 267, 268, 274, 276, 282, 295-297, 302, 309, 310, 315, 320, 323, 324, 326, 333, 343, 358, 366, 371, 388, 400, 406, 408, 411-414, 416, 429, 431, 432, 440-442, 450, 451, 455-458, 460, 463, 471, 477, 491, 492, 494, 497-504, 507, 508, 519, 520, 524, 525, 533, 535, 559, 564, 565, 570-572, 574, 580, 586, 590, 592, 594, 595, 598, 599, 601-604, 606, 610, 611, 613, 620, 671, 818-820, 827-829, 831-835, 840, 842, 848, 852, 862-864, 866, 873, 875, 878, 880-890, 895-897, 923, 932, 933, 937, 940-942, 944 - *P.* Lidija Bajoraitė, g. 1891 m., užaugusi Balandžių k., Žilių vls., Ragainės aps., gyv. Kaune. *U.* M. Juškaitė 1980-1992. LTR 6070.

211, 213,219, 221, 234, 238, 240, 243-249, 277-279, 281, 290, 291, 298-300, 303-306, 308, 314, 316, 318, 321, 330, 331, 338, 345, 348, 349, 354, 347, 361-364, 368, 370, 372, 376-379, 383-385, 387, 391-393, 396, 401, 402, 404, 405, 410, 417-419, 423, 430, 434, 436, 439, 446, 447, 454, 475, 476, 483, 486, 487, 495, 496, 506, 512-518, 546, 548-554, 562, 566, 567, 583-585, 621, 624, 626, 630, 633, 638, 639, 642, 649, 654, 662, 666, 670, 672, 673, 676, 682, 692, 699, 705, 706, 709, 721, 725, 726, 750, 754, 766, 767, 770, 784, 757, 788-792 - *U.* V. Kalvaitis apie 1888-1894 m. *Sp.* Lietuwiszkų Wardų Klėtelė su 15000 Wardų..., iszleido ***W. Kalwaitis***. Tilžė, 1910.

215, 259, 264, 270, 325, 332, 403, 415 - *P.* Ilžė Pensienė, g. 1909 m., gyv. Karklininkų k., Klaipėdos raj. *U.* M. Juškaitė 1990. LTR 6069.

217, 218, 220, 224-230, 232, 236, 237, 251-254, 262, 263, 271, 272, 283-289, 293, 301, 317, 319, 327, 329, 337, 351-353, 356, 374, 375, 386, 394, 395, 424, 425, 427, 428, 437, 438, 449, 452, 466, 469, 470, 474, 484, 488, 523, 526, 560, 561, 563 - *P.* Šilutės surinkimininkai. *U.* J.Gocentas 1957-1959. LTR 6067.

223, 322, 467, 468, 538, 539, 688 - U. Stankiškių k., Šilutės aps. Sp. Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš J.Užpurvio rinkinio) // TD 7.

231 - *P.* Marija Ogilvė (*Marie Ogilvie*), gyv. Medikiuose (*Meddickem*). *Sp.* ***Bezzenberger A.*** Litauische Forschungen. Göttingen, 1882.

233, 335, 340, 746 - *U.* Baičių k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš S. Šemerio rinkinio) // TD 7.

235, 242, 328, 342, 355, 420, 421, 464, 472, 479, 482, 485, 544, 545, 547, 623, 632, 645, 660, 661, 667, 668, 701, 714, 719, 728, 733, 736, 747, 748, 763, 774, 786 - *U.* A. Šleicheris Kuršių nerijoje XIX a. *Sp.* Litauisches Lesebuch und Glossar von ***August Schleicher***. Prag, 1857.

239, 280, 390, 465, 480, 537, 629, 631, 636, 350, 658, 664, 690, 695, 997, 702, 703, 711, 713 - *U.* Mokytojas K. Kūmutaitis XIX a. *Sp.* Litauisches Lesebuch und Glossar von ***August Schleicher***. Prag, 1857.

250, 596, 799, 851, 906, 921, 925, 948-951 - *P.* Mėta Petkunigienė, g. 1918 m., gyv. Prienų k., Šilutės raj. *U.* L. Giedraitis 1990. LTR 6060.

257, 794 - *P.* Marė Genevičienė, g. 1899 m., gyv. Rusnėje, Šilutės raj. *U.* M. Juškaitė 1977. LTR 6068.

261 - *P.* Trudė Gibišienė, g. 1919 m., Karklininkų k., Klaipėdos raj. *U.* M. Juškaitė 1991. LTR 6069.

265, 275, 541 - *P.* Žentikas, g. 1880 m., gyv. Skirvytės k., Šilutės raj. *U.* K. Grigas 1960. LTR 3426.

266, 313, 505, 939 - *P.* Marė Kurmienė, g. 1908 m., gyv. Giruliuose, Klaipėdos raj. *U.* M. Juškaitė 1990. LTR 6069.

269, 380, 869 - *P.* Trudė Lėpienė, g. 1912 m., gyv. Giruliuose, Klaipėdos raj. *U.* M. Juškaitė 1990. LTR 6069.

273, 334, 793, 912, 913, 928, 936 - *P.* Helenė Volfienė, g. 1920 m., gyv. Klaipėdoje. *U.* M. Juškaitė 1990. LTR 6069.

292, 648, 683, 710, 715 - *U.* Mokytojas Endrulaitis Jonaičiuose (*Jonaten*) prie Šilutės. *Sp.* ***Bezzenberger A.*** Litauische Forschungen. Göttingen, 1882.

294, 493, 543 - *P.* Jurgis Graštaitis. *U.* A. Vilmantienė apie 1936 m. *Sp.* Iš Mažosios Lietuvos tautosakos // TD 3.

307, 509, 906, 935 - *P.* Lėnė Barvaitė, g. 1920 m., gyv. Rusnėje, Šilutės raj. *U.* M. Juškaitė 1981. LTR 6069.

311, 797, 823, 901 - *P.* Gerda Goberienė, g. 1932 m., gyv. Rusnėje, Šilutės raj. *U.* M. Juškaitė 1990. LTR 6069.

312, 542, 646, 659, 693, 739, 756, 772 - *P.* Jonas Dyglys, g. 1897 m., gyv. Aisėnų k., Klaipėdos raj. *U.* L. Sauka ir K. Grigas 1960. LTR 3426.

336, 489, 687, 720, 751 - *U.* Baičių k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš J. Užpurvio rinkinio) // TD 7.

339, 369 - *U.* Dumpių k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš J. Užpurvio rinkinio) // TD 7.

341, 448, 600 - *P.* Valaitytė-Meikienė, g. 1896 m., gyv. Pakalnės k., Šilutės raj. *U.* L. Sauka 1960. LTR 3426.

346, 426, 445, 461, 556, 691 - *Sp.* Iš Priekulės laikraščio "Tiesos prieteliaus" persp.: ***Bezzenberger A.*** Litauische Forschungen. Göttingen, 1882.

347, 737 - *U.* Kisinių k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš J.Užpurvio rinkinio) // TD 7.

350 - *U.* Voveriškių k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš S. Šemerio rinkinio) // TD 7.

359 - *P.* Heincas Goberis, g. 1931 m., gyv. Rusnėje, Šilutės raj. *U.* M. Juškaitė 1990. LTR 6069.

365, 397, 398, 409, 453, 528, 679, 681, 684, 700, 717, 738 - *U.* Šatrių k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš J. Užpurvio rinkinio) // TD 7.

367, 510, 511, 555, 582, 587 - *P.* Marė Šepaitė (*Mare Szeppat*), gyv. Kliošiuose (*Klooschen*), Priekulės apyl. *Sp.* ***Bezzenberger A.*** Litauische Forschungen. Göttingen, 1882.

369, 422 - *P.* Ona Kuršytė, gyv. Sakūčių k., Šilutės raj. *U.* A. Jonaitytė 1960. LTR 3426.

373, 903, 909, 910, 914, 916-918, 943, 946, 947 - *P.* Vilius Vainaitis, g. 1915 m., gyv. Vabalų k., Šilutės raj. *U.* L. Giedraitis 1990. LTR 6060.

381, 462, 522, 612, 919, 938 - *P.* Jurgis Plonaitis, g. 1902 m., gyv. Šilutėje. *U.* M. Juškaitė 1986. LTR 6069.

382, 399, 459, 677 - *U.* Liauniejų k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš S. Šemerio rinkinio) // TD 7.

389, 568, 575 - *P.* Marija Kairienė, g. 1919 m., gyv. Nidoje. *U.* M. Juškaitė 1979. LTR 6068.

407 - *U.* Dovilų k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš S. Šemerio rinkinio) // TD 7.

433, 443, 531, 534, 569, 573, 607 - *P.* Helenė Tylienė, g. 1939 m., gyv. Kisinių k., Klaipėdos raj. *U.* M. Juškaitė 1989. LTR 6069.

435, 478, 527, 540, 637, 655, 674, 712, 722, 782, 916 - *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš J. Užpurvio rinkinio) // TD 7.

444, 490, 532, 734 - *U.* Aukštkiemių k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš J. Užpurvio rinkinio) // TD 7.

473, 476 - *U.* Lankupių k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš J. Užpurvio rinkinio) // TD 7.

481 - *P.* Vanagų k. (Klaipėdos raj.) prad. m-los mokiniai. *U.* E. Mažulienė 1960. LTR 3426.

521 - *P.* Marė Stankevičienė, g. 1912 m., gyv. Klaipėdoje. *U.* M. Juškaitė 1989. LTR 6068.

529 - *U.* Lamsočių k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš J. Užpurvio rinkinio) // TD 7.

530, 625, 634 - *U.* Sausgalių k., Šilutės aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš J. Užpurvio rinkinio) // TD 7.

557, 641, 675, 753, 762 - *U.* Jonaičiuose (*Jonaten*), Šilutės apyl. *Sp.* ***Bezzenberger A.*** Litauische Forschungen. Göttingen, 1882.

558, 850, 915, 920, 922, 924, 929, 930 - *P.* Adomas Goberis, g. 1902 m., gyv. Rusnėje, Šilutės raj. *U.* M. Juškaitė 1982. LTR 6068.

576, 740, 904 - *P.* Vilius Šadagys, g. 1934 m., gyv. Ventės k., Šilutės raj. *U.* L.Giedraitis 1990. LTR 6060.

577, 579 - *U.* kun. Jurkšatas Sauguose (*Saugen*). *Sp.* ***Bezzenberger A.*** Litauische Forschungen. Göttingen, 1882.

578 - *U.* Priekulės apyl. *Sp.* ***Bezzenberger A.*** Litauische Forschungen. Göttingen, 1882.

588, 591 - *P.* Madlė Preikštienė, gyv. Kiškių k., Šilutės raj. *U.* A. Jonaitytė 1960. LTR 3426.

589, 593, 597, 605, 608, 614, 653, 656, 727, 742, 752, 764 - *U.* Jurgis Banaitis XIX a. pab. *Sp.* Iš Mažosios Lietuvos tautosakos // TD 3.

609 - *P.* Jonas Žebrys, g. 1886 m., gyv. Kiškių k., Šilutės raj. *U.* L. Sauka ir K. Grigas 1960. LTR 3426.

615, 617 - *P.* Margarita Ašmontaitė, g. 1951 m., gyv. Sakutėlių k., Šilutės raj. *U.* L. Sauka ir K. Grigas 1960. LTR 3426.

618, 619 - *P.* Trys mergaitės, 7-10 m., gyv. Pakalnės k., Šilutės raj. *U.* L. Sauka 1960. LTR 3426.

622, 657, 723, 757, 758, 786, 803, 854 - *P.* Elzė Šližaitė, g. 1903 m., gyv. Kintų k., Šilutės raj. *U.* L. Giedraitis 1990. LTR 6060.

627 - *U.* Butkų k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš J. Užpurvio rinkinio) // TD 7.

628, 640, 663, 718, 731, 735, 744 - *U.* Gindulių k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš J. Užpurvio rinkinio) // TD 7.

635, 698, 732, 759, 775 - *U.* Smilgynų k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš S. Šemerio rinkinio) // TD 7.

643, 647, 651 - *U.* Gindulių k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš S.Šemerio rinkinio) // TD 7.

644 - *U.* Liubartuose (*Löbarten*) prie Klaipėdos. *Sp.* ***Bezzenberger A.*** Litauische Forschungen. Göttingen, 1882.

652, 694, 743, 765, 779, 780 - *U.* Šlapšilės k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš J. Užpurvio rinkinio) // TD 7.

665, 686, 745, 768 - *U.* Būdviečių k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš J. Užpurvio rinkinio) // TD 7.

669, 729, 741, 749 - *U.* Kodjonių k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš A. Venclovos rinkinio) // TD 7.

680, 724, 760, 771, 783 - *U.* Kėkštų k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš J. Užpurvio rinkinio) // TD 7.

685, 761, 781 - *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš A. Venclovos rinkinio) // TD 7.

689 - *U.* Kibelkščių k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš A. Venclovos rinkinio) // TD 7.

696 - *U.* Stariškių k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš A. Venclovos rinkinio) // TD 7.

704, 773 - *U.* Smilgynų k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš J. Užpurvio rinkinio) // TD 7.

707, 708 - *U.* Vaidaugių k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš S. Šemerio rinkinio) // TD 7.

730 - *U.* Stariškių k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš J. Užpurvio rinkinio) // TD 7.

755, 778 - *U.* Klipštų k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš A. Venclovos rinkinio) // TD 7.

769 - *U.* Gvildžių k., Klaipėdos aps. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš S. Šemerio rinkinio) // TD 7.

777 - *U.* Klaipėdoje. *Sp.* Klaipėdiškių lietuvių tautosaka (Iš S. Šemerio rinkinio) // TD 7.

795, 796, 798, 800, 802, 804-817, 821, 824-826, 836, 843, 845-847, 849, 855, 856, 859-861, 867, 876, 877, 879, 891, 908, 911, 926 - *U.* Ansas Bruožis apie 1890-1902 m. *Sp.* iš Mažosios Lietuvos tautosakos // TD 3.

801 - *P.* Paulius Dugnius, g. 1914 m., gyv. Priekulėje, Klaipėdos raj. *U.* M. Juškaitė 1981. LTR 6068.

822, 838, 900, 927 - *P.* Barbė Tydikaitė, g. 1905 m., gyv. Karklininkų k., Klaipėdos raj. *U.* M. Juškaitė 1981. LTR 6069.

830, 945 - *P.* Ana Dugnienė, g. 1917 m., gyv. Priekulėje, Klaipėdos raj. *U.* M. Juškaitė 1981. LTR 6068.

837, 844, 857, 892, 894, 989 - *P.* Erika Rudmakienė, g. 1941 m., gyv. Suvernų k., Šilutės raj. *U.* L. Giedraitis 1990. LTR 6060.

839, 868, 874 - *P.* Marija Plakienė, g. 1926 m., gyv. Svencelės k., Klaipėdos raj. *U.* L. Sauka ir K. Grigas 1960. LTR 3426.

841, 905 - *P.* Elena Gedaitienė, g. 1938 m., gyv. Pricmų k., Šilutės raj. *U.* L. Giedraitis 1990. LTR 6060.

853, 902, 931 - *P.* Erčius Jurginaitis, g. 1899 m., gyv. Rusnėje. Šilutės raj. *U.* M. Juškaitė 1977. LTR 6068.

858 - *P.* Ana Endriulienė, g. 1880 m., gyv. Drevernos k., Klaipėdos raj. *U.* B. Kerbelytė ir E. Mažulienė 1960. LTR 3426.

865, 934 - *P.* Rūta Bendikienė, g. 1924 m., gyv. Rugulių k., Šilutės raj. *U.* L. Giedraitis 1990. LTR 6060.

870-872, 899 - *P.* Vilius Petrakštis, g. 1906 m., gyv. Šilutėje. *U.* M. Juškaitė 1992. LTR 6069.

893 - *P.* Lidija Ožkelienė, g. 1920 m., gyv. Kintuose, Šilutės raj. *U.* L. Giedraitis 1990. LTR 6060.

RODYKLĖS

TAUTOSAKOS KŪRINIŲ PATEIKĖJŲ RODYKLĖ

Ašmontaitė Margarita 615, 617
Aukštakalnienė Greta 68-75
Bajoraitė Lidija 209, 210, 212, 214, 216, 222, 246, 256, 258, 260, 267, 268, 274, 276, 282, 295-297, 302, 309, 310, 315, 320, 323, 324, 326, 333, 343, 358, 366, 371, 388, 400, 406, 408, 411-114, 416, 429, 431, 432, 440-442, 450, 451, 455-458, 460, 463, 471, 477, 491, 492, 494, 497-504, 507, 508, 519, 520, 524, 525, 533, 535, 559, 564, 565, 570-572, 574, 580, 586, 590, 592, 594, 595, 598, 599, 601-604, 606, 611, 613, 620, 671, 818-820, 827-829, 831-835, 840, 842, 846, 852, 862-864, 866, 873, 875, 880-890, 895-897, 923, 932, 933, 937, 940-942, 944
Bagdonienė Morta 59-64
Bakutienė Marijona 186, 187
Barvaitė Lėnė 307, 509, 906, 935
Bastikas Jonas 183-185
Bendikienė Rūta 865, 934
Beržinskienė Elzė 38-41
Dėvilaitis Augustinas 76-82, 126-129
Dyglys Jonas 312, 542, 646, 659, 693, 739, 756, 772
Dugnienė Ana 199, 830, 945
Dugnius Paulius 801
Endriulienė Ana 172-182, 194
Endrulaitis 292, 648, 683, 710, 715
Gedaitienė Elena 841, 905
Gelžinienė Konstancija 49
Genevičienė Marė 257, 794
Gerulytė Ertmutė 197
Gibišienė Trudė 261
Gobėrienė Gerda 204, 311, 793, 823, 901
Goberis Adomas 90, 193, 558, 850, 915, 920, 922, 924, 929, 930
Goberis Heincas 359
Graštaitis Jurgis 294, 493, 543
Hoftienė Olga 196
Jankus Martynas 1-37a, 123-125
Jokumaitis Vilius 188, 205, 206
Jūralienė Marta 65, 66
Jurgelaitienė Marė 50
Jurginaitis Erčius 853, 902, 931
Kairienė Marija 389, 568, 575

Kybelkienė-Padagaitė Marija 137-143
Klingerienė Marija 94-122
Krukytė Marija 131-134
Kurmienė Marė 266, 313, 505, 939
Kuršytė Ona 369, 422
Lėpienė Trudė 269, 380, 869
Mažeivienė Ona 91-93
Meikienė-Valaitytė 341, 448, 600
Ogilvė Marija 231
Ožkelienė Lidija 189, 198, 893
Pažėra Augustinas 88, 89
Pensienė Ilžė 215, 259, 264, 270, 325, 332, 403, 415
Petkunigienė Mėta 250, 596, 799, 851, 906, 921, 925, 948-951
Petrakštis Vilius 870-872, 899
Plakienė Marija 839, 868, 874
Plonaitis Jurgis 207, 381, 462, 522, 612, 919, 938
Preikštienė Madlė 588, 591
Redienė 158
Reizgys Kristupas 83-87
Rudmakienė Erika 195, 837, 844, 857, 892, 894, 898
Salmonienė Morta 130, 135
Sližaitė Elzė 191
Skrabas Vilius 136, 144
Stankevičienė Marė 521
Šadagys Vilius 576, 740, 904
Šepaitė Marė 367, 510, 511, 555, 582, 587
Šližaitė Elzė 622, 657, 723, 757, 758, 786, 803, 854
Tydikaitė Barbė 822, 838, 900, 927
Tylienė Helenė 200, 201, 208, 433, 443, 531, 534, 569, 573, 607
Vainaitis Vilius 192, 203, 373, 903, 909, 910, 914, 916-918, 943, 946, 947
Vestfolis Vilius 42, 46, 47
Volfienė Helenė 190, 273, 334, 793, 912, 928, 936
Vosylienė Morta 51-58, 67
Žebrys Jonas 609
Žentikas 265, 275, 541
Žilaitis Jurgis 43-45, 48

TEKSTŲ UŽRAŠYTOJŲ IR ŠIFRUOTOJŲ RODYKLĖ

Balčytytė V. 130, 132, 135, 137-143
Banaitis J. 589, 593, 597, 605, 608, 614, 653, 656, 727, 742, 752, 764
Becenbergeris A. 231, 292, 346, 367, 426, 445, 461, 510, 511, 555-557, 578, 582, 587, 641, 644, 648, 675, 683, 691, 710, 715, 753, 762
Bruožis A. 145-157, 795, 796, 798, 800, 802, 804-817, 821, 824-826, 836, 843, 845-847, 849, 855, 856, 859-861, 867, 876, 877, 879, 891, 908, 911, 926
Četkauskaitė G. 43-45, 48, 77-82, 126
Čiurlionytė J. 123-125
Dovydaitis J. 50, 51-75
Gargasaitė D. 88, 89
Giedraitis L. 188, 189, 191, 192, 195, 196, 197, 198, 202, 203, 205, 206, 250, 373, 576, 596, 622, 657, 723, 740, 757, 758, 786, 799, 803, 837, 841, 844, 851, 854, 857, 865, 892-894, 898, 903, 904-906, 909, 910, 914, 916-918, 921, 925, 934, 943, 946, 948-951
Gocentas J. 217, 218, 220, 224-230, 232, 236, 237, 251-254, 262, 263, 271, 272, 283-289, 293, 301, 317, 319, 327, 329, 337, 351-353, 356, 374, 375, 386, 394, 395, 424, 425, 427, 428, 437, 438, 449, 452, 466, 469, 470, 474, 484, 488, 523, 526, 560, 561, 563
Grigas K. 265, 275, 541, 609, 615, 617, 839, 868, 874
Grinaveckienė E. 83-87

Grošius M. 159-171
Jankutė E. 1, 10, 15, 16, 16a, 17, 27, 28, 35
Jonaitytė A. 369, 422, 588, 591
Jurkšas 577, 579
Juškaitė M. 186, 187, 190, 193, 199, 200, 201, 207, 208-210, 212, 214-216, 222, 241, 255, 256-260, 261, 264, 266-270, 273, 274, 276, 282, 295-297, 302, 307, 309, 310, 311, 313, 315, 320, 323, 326, 332-343, 358, 359, 366, 371, 380, 381, 388, 389, 400, 403, 406, 408, 411-416, 429, 431, 432, 433, 440-443, 450, 451, 455-458, 460, 462, 463, 471, 477, 491, 192, 494, 497-505, 507, 508, 509, 519, 520-522, 524, 525, 531, 533-535, 558, 559, 564, 565, 568, 575, 580, 586, 590, 592, 594, 595, 598, 599, 601-604, 606, 607, 610, 611-613, 620, 671, 793, 794, 801, 818-820, 822, 823, 827-829, 830-835, 838, 840, 842, 846, 850, 852, 853, 862-864, 866, 869, 873, 875, 878, 880-890, 895-897, 899, 900-902, 906, 912, 913, 915, 919, 920, 922-924, 927-930, 931-933, 935-942, 944, 945
Kaltenis V. 76, 90
Kalvaitis V. 158, 211, 213, 219, 234, 238, 240, 243-249, 277-279, 281, 290, 291, 298-300, 303-306, 308, 314, 316, 318, 321, 330, 331, 338, 345, 348, 349, 347, 354, 361-364, 368, 370, 372, 376-379, 383-385, 387, 391-393, 396, 401, 402, 404, 405, 410, 417-419, 423, 430, 434, 436, 439, 446, 447, 454, 475, 476, 483, 486, 487, 495, 496, 506, 512-518, 546, 548-554, 562, 566, 567, 583-585, 621, 624, 626, 630, 633, 638, 639, 642, 649, 654, 662, 666, 670, 672, 673, 676, 682, 692, 699, 705, 706, 709, 721, 725, 726, 750, 754, 766, 767, 770, 784, 785, 788-792
Kaukienė A. 91
Kazlauskienė B. 47
Kelmickaitė Z. 131, 133, 134, 136, 144
Kerbelytė B. 94-122, 172-185, 194, 858
Kiimutaitis K. 239, 280, 390, 465, 480, 537, 629, 631, 636, 650, 658, 664, 690, 695, 697, 702, 703, 711, 713
Lučinskas K. 42, 46
Mažulienė E. 94-122, 172-185, 194, 481, 858
Noreikaitė L. 49
Razmukaitė G. 80-82, 90
Razmukaitė M. 77, 79, 126-129
Sauka L. 312, 341, 448, 542, 600, 609, 615, 617-619, 646, 659, 693, 739, 756, 772, 839, 868, 874
Skrickis A. 38-41
Šemerys S. 233, 335, 340, 346, 350, 382, 399, 407, 459, 635, 643, 647, 651, 677, 698, 707, 708, 732, 759, 769, 775, 777
Šikšniūtė Ž. 130, 135
Šleicheris A. 235, 239, 242, 280, 328, 342, 355, 390, 420, 421, 464, 465, 472, 479, 480, 482, 485, 537, 544, 545, 547, 623, 629, 631, 632, 636, 645, 650, 658, 660, 661, 664, 667, 668, 690, 695, 697, 701, 702, 703, 711, 713, 714, 719, 728, 733, 736, 747, 748, 763, 774, 786
Urbanavičienė D. 131-134, 136, 137-144
Užpurvis J. 223, 322, 336, 339, 347, 360, 365, 397, 398, 409, 435, 444, 453, 467, 468, 473, 476, 478, 490, 527-530, 532, 538-540, 625, 627, 628, 634, 637, 640, 652, 655, 663, 665, 674, 679-681, 684, 687, 688, 694, 700, 704, 712, 717, 718, 720, 722, 724, 730, 731, 734, 735, 737, 738, 743-745, 751, 760, 765, 768, 771, 773, 779, 780, 782, 783
Valiulytė S. 131-134, 136, 137-144
Venclova A. 669, 685, 689, 696, 729, 741, 749, 755, 761, 778, 781
Vilmantienė A. 294, 493, 543
Žičkienė A. 1a, 8a, 14a, 15a, 19a, 29a, 30a, 31a, 37a

MELODIJŲ UŽRAŠYTOJŲ IR ŠIFRUOTOJŲ RODYKLĖ

Balčytytė V. 131, 132, 134, 137-143
Burkšaitienė L. 91
Četkauskaitė G. 77
Čiurlionytė J. 123-125
Jovaišas A. 87
Juodpusis V. 94, 97, 99, 100, 105-107, 112-114, 116-118, 121, 122
Jurga J. 47, 50, 51-75
Kelmickaitė Z. 130, 133, 135, 136, 144
Kuzinienė D. 42-46, 48
Puteikienė Z. 98
Ramoškaitė Ž. 86
Razmukaitė G. 76, 77, 79, 80-82, 90, 126-129
Skrickis A. 38-41
Šimkus S. 1-37
Venckus A. 49
Žičkienė A. 1a, 8a, 14a, 15a, 19a, 29a, 30a, 31a, 37a, 83-85, 88, 89, 95, 96, 101-104, 108-111, 115, 119, 120

APIE TAUTOSAKĄ

Vanda
Misevičienė

ŽVEJŲ DAINA BYLOJA

Turtingame lietuvių liaudies kūrybos lobyne yra dainų, kurios lyg reti brangakmeniai sužiba ryškiau, sudomina, net nustebina. Kuo nors ypatingu patraukia jų turinys, sodrūs vaizdai, ryškios istorinės ar buitinės realijos, savita meninė kalba, melodijos. Viena iš tokių yra populiari Mažosios Lietuvos daina "Išbėg išbėgo".

Tai būdinga šio krašto daina. Mažojoje Lietuvoje ji žinoma ir mėgstama, nors jos gyvavimo regionas gana ribotas. Daugiausia ji užrašyta Klaipėdos-Šilutės apylinkėse, kur iki šiol vietos gyventojų dainuojama. Pirmuosius, labai vertingus šios dainos variantus paskelbė L.Rėza, A.Juška. Po jų ši daina kartojama beveik visuose žymesniuose Mažosios Lietuvos dainų rinkiniuose[1]. Uolusis Mažosios Lietuvos dainų rinkėjas V.Kalvaitis paskelbė net šešis jos variantus[2]. Ji - dažniausiai

[1] *Litauische Volkslieder / Gesammelt, kritisch bearbeitet und metrisch übersetzt von* ***G. H. F. Nesselmann****. Berlin, 1853. Nr. 12; Litauisches Lesebuch und Glossar von* ***August Schleicher****. Prag, 1857;* ***Volter E.*** *Lietuviška chrestomatija. 1-asis leid. Sanktpeterburgas, 1903; 2-asis leid., 1904;* ***Pakalniškis A.*** *(Bruožis A.) Klaipėdiškių dainos. V., 1908; Tautosakos darbai. K., 1940. [T.] 7 ir kt.*

[2] ***Kalwaitis W.*** *Rutų lapeliai: 100 dainelių. Tilžėje, 1894. Nr. 17, 18.*

skelbiama žvejų daina pokario didesniuose rinkiniuose[3]. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Tautosakos rankraštyne dar yra neskelbtų šios dainos variantų. Lietuvių liaudies dainų kataloge Darbo dainų skyriaus Žvejų dainų grupėje šios dainos tipas D 1550 turi apie keturiasdešimt variantų.

Verta prisiminti patį seniausią, L.Rėzos paskelbtą variantą "Du žveju":

1. *Išbėg išbėgo*
   Iš Rusnės kiemo
   Du jaunu žvejytėliu.

2. *Jie leido leido*
   Plonus tinklelius
   Padumo vidurėly.

3. *O ir sugavo*
   Dyvnai tinkleliais
   Du jūrių veršiukėliu.

4. *- Ai drauge, drauge,*
   Tavorščiau mano,
   Kas tai dyvų žuvelės?

5. *O ir supyko*
   Bangų dievaitis -
   Pakilo šiaurys vėjatis.

6. *- Ai drauge, drauge,*
   Tavorščiau mano,
   Mesk aukso inkarėlį!

7. *Tegul terita*
   Bangpūtys valtį
   Ant aukso inkarėlio!

8. *- Ai drauge, drauge,*
   Tavorščiau mano,
   Lipk masto viršūnėlėn!

9. *Rasi matysi*
   Kopų kalnelį
   Ir laibąsias pušikes.

10. *- Nei matau kopų,*
    Nei kopų kalnų,
    Nei laibųjų pušikių,

11. *O aš tik matau*
    Mergytę savo
    Pro pušyną vaikščiojant.

12. *Juods vainikėlis,*
    Gelsvos kaselės,
    Žalio rašto žiurstelis.

---

[3] ***Sruoga B.*** *Lietuvių dainų rinktinė. K., 1949. Nr. 153: Lietuvių tautosakos rinktinė. V., 1954. Nr. 43; Lietuvių liaudies dainos: Rinktinė Литовские народные песни: Избранное / Sudarė* ***J.Čiurlionytė****. V., 1955. Nr. 74; Lietuvių tautosaka, užrašyta 1944-1956. V., 1962. Nr. 162 ir kt.*

13. *Kad įmanyčiau,*
Pusiau dalyčiau
Žalio rašto žiurstelį:

14. *Vieną puselę*
Į skrynužę dėsiu,
Antrąją į velukėlį.

15. *- Ai drauge, drauge,*
Tavorščiau mano,
Katrul suksi valtužę?

16. *Ar ant Pakalnės,*
Ar ant Varusnės?
Ar ant Rusnės kiemelio?

17. *- Nei ant Pakalnės,*
Nei ant Varusnės,
Tik ant Rusnės kiemelio.

18. *Rusnės kiemelis*
Kaip Klaipėdužė -
Čia bėga su valtužėm.

19. *Rusnės kiemely*
Aug mano žiedelis,
Ten rimst mano širdelė. *RD I 32*

Šis pavyzdys priklauso kelių variantų grupei, kuri išsamiai atspindi pagrindinius dainos motyvus ir atstovauja visam dainos tipui - yra tipo pagrindas. L.Rėzos paskelbto varianto vertę suprato daugelis vėlesnių dainų rinkinių sudarytojų ir dažniau negu kitus perspausdindavo. Šis variantas eina iš rinkinio į rinkinį iki šių dienų. Kiti turimi variantai tik paryškina vieną kitą motyvą ar vaizdą, pasitarnauja viso tipo turinio raidai. Jie turi reikšmės dainos istorijai nagrinėti, dainos paplitimo ypatumams išryškinti.

Dainos tekstai, be Mažosios Lietuvos vietovių, dar yra užrašyti besiribojančiose gretimose Kretingos, Šakių, Vilkaviškio, Marijampolės, Jurbarko apylinkėse. Kitos žvejų dainos paplinta kur kas plačiau ir toliau Nemuno pakrantėmis. O šios dainos lokalizacija nedideliame pamario regione yra jai būdingas gyvavimo bruožas. Be to, daugelio variantų turinys nurodo dainos gyvavimo ir apdainuojamo veiksmo vietą, veikėjų socialinę padėtį, priklausomą nuo jų užsiėmimo. Visa tai išsakoma jau pirmosiose dainos eilutėse:

Išbėg išbėgo
Iš R u s n ė s kiemo
Du jaunu žvejytėliu. *RD I 32*

Rusnės kiemas (kaimas) minimas daugumoje dainos variantų, bet yra nurodomos ir kitos pamario vietovės: Gilija, Karklė, Minė, Ventė, Nida. Regiono pakraščiuose arba toliau užrašyti variantai svetimų vietovių nemini ir dainą pradeda posmu: "Ei linksmas rundas / Geltons laivelis". A.Juškos Veliuonoje užrašytas variantas yra praradęs pirmuosius posmus ir prasideda kreipimusi: "Ei matros, matros, / Lipk masto viršūnėlėn". Taigi variantas nepilnas, palyginti su kitais, nurodančiais veiksmo vietą, kuri dažnai sutampa su dainos užrašymo vieta.

Būdinga Mažosios Lietuvos, konkrečiau - pamario žvejų daina gausiai atspindi jų gyvenimo realijas: darbą, pasaulėjautą, papročius, jaunų žmonių santykius, jų žemės vaizdus ir meilę gimtinei. Dainoje daug įvairių savitų elementų, atskleidžiančių vietos žmonių kalbos, užsiėmimų ir kt. ypatumus.

Iš Rusnės kiemo žvejai i š b ė g a su laiveliais. Gilijos žvejys dainuoja:

Vai kilo kilo,
Vai ir iškilo
Iš Gilijos miestužio
Kadugių laivužis. *LTR 4391 (30)*

Išbėga žvejeliai, iškyla laivas arba ant marių:

Ei linksmas rundas
Geltons laivelis,
Žalių šilkų žėgleliai. *KlvD 77*

Vienu atveju vaizdingi veiksmažodžiai, antru - nuotaikingas posmas sukuria dinamišką vaizdą. Palyginti su ežeringo-

sios Lietuvos išplaukiančiais žvejoti žvejais, pamario žvejai b ė g a marių bangomis lyg ir be jokių pastangų, be sunkaus darbo. Kita vertus, šios sąvokos ir vaizdai truputį "užkliūva" ir kitų Lietuvos vietų žmonėms. Todėl išradingi dainų rinkinių sudarytojai arba redaktoriai ima ir suredaguoja: "Vai linksmai plaukia..." Harmonizuodamas dainą "Išbėg išbėgo" bei pritaikydamas ją chorams Kl.Griauzdė "ištaiso" pirmąją eilutę, ir jo dainynėlyje ji skamba: "Išplauk, išplaukia"[4].

Nepaprastai lengvai ir grakščiai išbėga žvejai laiveliais. Nuostabiai plonus tinklelius jie meta vandenėlin. Meta ne bet kur, o pačiame *padumo vidurėly*. Vidury marių - pačiame gilume. Yra variantų, kuriuose taip ir dainuojama: *marių vidury, Nemuno, Kuršmarių vidurėlin*. Bėgantis laivas, ploni tinklai, jauni, tvirti, drąsūs vyrai - visa iš pirmo žvilgsnio atrodo kaip žvejų šaunumo, jų narsos atributai. Tačiau dainoje siekiama pabrėžti daugiau, būtent - kad jaunatviškas ryžtas ir pasitikėjimas savo jėgomis nepaiso pavojų, pamiršta senolių atsargumą, patyrimą ir tradicijas, rizikuoja pažeisti tabu... Žvejai drąsiai siekia gero laimikio, neregėtos žuvų gausos - net dyvų žuvelės. O kai įsišėlsta gamtos stichija, žmogaus archaiška pasaulėjauta pakužda, kad tai jis savo įžūliu elgesiu bus supykdęs bangų dievaitį... Pakužda ir kaip dievaičio įtūžį numalšinti - reikia nuleisti aukso inkarėlį ir:

Tegul terita
Bangpūtys valtį
Ant aukso inkarėlio! *RD I 32*

Ne visi dainos variantai turi posmus apie pagautą dyvną žuvelę, apie bangų dievaičio Bangpūčio rūstį. Šių svarbių senajai lietuvių mitologijai motyvų nėra naujesnių laikų dainų užrašymuose. Tiesa, yra vienas bandymas šiuos moty-

[4] ***Griauzdė K.*** *Jaunieji žengia: 25 dainos masiniam dainavimui. K., 1936. Nr. 21.*

vus savaip redaguoti, keisti, siekiant sumoderninti turinį, padaryti jį suprantamesnį:

Pagav pagavo aukso žuvelę,
Bangpūtėjo dukrytę.
Vai ir supyko Bangpūtėjaitis,
Pakėlė šiaurvėjaitį[5].

Tokia dainos redakcija rodo ketinimą pakeisti dainos turinį, priartinti prie žinomos literatūrinės baladės... Tai neabejotinai prikurti posmai. Tokią prielaidą verčia daryti visų pirma tai, kad autentiškuose užrašymuose nieko panašaus nėra, o antra - tolesnis posmas yra nevykusio literatūrinimo pavyzdys:

Vai blaškė, blaškė žvejų laivelį
Niršios jūros bangelės.

Liaudies dainose tokio posmo nė su žiburiu neįmanoma rasti.

Iš Rusnės kiemo išbėga "du jaunu žvejytėliu". Tai svarbi žvejų darbo realija. Žvejo darbas kolektyvinis. Kova su gamtos stichija - ne vieno jėgoms. Dainoje tai pabrėžiama nuolat kartojant apie draugo paramą, bendrus veiksmus. Draugas visuomet greta ir darbe, ir pavojuje. Jis pirmas pradžiugina gera žinia, pamatęs gimtąjį krantą ir mielą mergytę, po pušyną bevaikščiojančią.

Lietuvių liaudies dainose nėra panašaus kreipinio kaip šioje dainoje:

Oi drauge, drauge,
Drauguži mano!

Net karinėse dainose, kur, atrodo, galėtų būti vaizduojamos panašios situacijos, paramos ar pagalbos būtinybė. Šį tą

[5] *Ten pat. Nr 21.*

panašaus galima apčiuopti rusų vežikų (*jamščikų*) dainose. Į tai būtina atkreipti dėmesį aptariant dainos paskirtį.

Didžioji dainos dalis skirta žvejo mylimos mergytės paveikslui. Iš laivo stiebo viršūnėlės tikėdamasis pamatyti gimtąjį krantą, pirmiausia pamato mieliausią širdžiai vaizdą:

Nei matau kopų,
Nei kopų kalnų,
Nei laibųjų pušikių.

O tik aš matau
Mergytę savo
Po pušyną vaikščiojant.

Juods vainikėlis.
Gelsvos kaselės,
Žalio rašto žiurstelis! *RD I 32*

Arba:

Margs kedelaitis,
Raudons šurštaitis,
Žalių šilkų vystelis,
Žals rūtų vainikėlis. *KlvD 74*

Žals kedelukas,
Juoda vystike,
Rožėms rašyts šiurštukas. *KlvD 75*

Etnografui šie posmai - tikras radinys: tai žinios, kuo vilkėjo, kuo puošėsi jaunos žvejų mergytės, kokios medžiagos, kokios spalvos, kokie audinių raštai... O dainų tyrėjas ieško atitikmenų šviesiam mergytės paveikslui kitose lietuvių liaudies dainose. Artimą vaizdą galima rasti lietuvių arimo bei šienapjūtės dainose. Gražioje arimo dainoje "Kad aš turėčiau" (D 2) artojėlis laukia mergelės su pusrytėliais:

Ar gražiai neša
Sesulė pusrytėlį,
Vai, ar švitruoja
Rankelėj skepetėlė,

Vai, ar švitruoja
Rankelėj skepetėlė,
Vai, ar žaliuoja
An galvos vainikėlis. *LTR 1073 (30)*

Šienapjūtės dainoje:

Eina mergelė šali vyškelio,
Šviečia skarelė balta šilkinė.
Maniau, kad rytą saulė tekėjo,
Rūtų šakelę rankoj turėjo. *LTR 4060 (74)*

Mergytė žvejeliui tokia miela, taip prie širdies. Su ja jis nori būti visur drauge, net jūroje turėti bent jos atminimą:

Kad įmanyčiau,
Pusiau dalyčiau
Žalio rašto žiurstelį.

Vieną puselę
Į skrynią dėsiu,
Antrąją į velukėlį. *RD I 32*

Šitie žvejo ketinimai riteriški ir iškalbingi. Jie turi ir kur kas gilesnę prasmę - tai vestuvių dainoms artimi motyvai. Jie išreiškia norą turėti mergytę vien sau. Panašių motyvų yra ir daugiau:

Kad įmanyčiau,
Savo mergytę
Ant rankužių nešiočiau,
Į žiedužį paverščiau. *KlvD 68*

Kad įmanyčiau,
Mano mergytę
Į obuolą paverščiau,
Delmonužyj nešiočiau. *KlvD 65*

Kad įmanyčiau,
Savo mergytę
Į jurpilą pasemčiau,
Į laivą įsikelčiau. *KlvD 74*

Kad įmanyčiau,
Savo mergytę
Į kvietkužę suskįčiau,
Į antužį nešiočiau. *KlvD 74*

Šie mergelės garbinimo, žavėjimosi, siekimo visur būti su ja drauge motyvai byloja apie pamario vyrų gražius ir kilnius jausmus savo išrinktosioms. Jie nesikėsina paleisti žirgą mergelės tėvelio atolėlin, nuskinti vyšnias mergelės tėvelio naujam sode, neketina rišti žirgo prie darželio, paprasčiausiai - nuimti mergelei vainikėlį. Jie tauriai, gal net kiek egzaltuotai reiškia savo meilę. Tokius motyvus galima aptikti keliose žvejų dainose, dažniausi jie dainoje "Atlyja lietus" (D 1551). Galima sakyti, kad jie bendri abiem dainoms.

Ne visi abiejų dainų variantai turi šiuos motyvus. Tada daina "Išbėg išbėgo" baigiama gimtojo kaimo idealizavimo vaizdais ir labai santūriu meilės pareiškimu. Žvejeliai nukreipia savo laivelį į Rusnės, Minės ar kitą brangiausią ir gražiausią jiems kiemelį. Jis žvejams ne menkesnis už žinomus didelius miestus:

Rusnės kiemelis
Kaip Klaipėdužė -
Čia bėga su valtužėm. *RD I 32*

Rusnės kiemelis kaip Karaliaučius -
Tek upužė per kiemą,
Tek upužė per kiemą.

Čia joja raiti, važiuoj važiuoti,
Čia žėgliuoj su valtužėm,
Čia žėgliuoj su valtužėm.

Čia gied gaideliai, čia loj šuneliai,
Čia ryliuoj malėjikės,
Čia ryliuoj malėjikės. *RD II 72*

Savame, braņgiame kiemelyje judrus gyvenimas, ne menkesnis kaip Klaipėdužėj ar Karaliaučiuje, ir to gyvenimo rūpesčiai artimesni, mielesni negu didmiesčio. Tačiau visų svarbiausia, kad:

Rusnės kiemely
Aug mano žiedelis,
Ten rimst mano širdelė! *RD I 32*

Šitaip santūriai reiškia savo gilų jausmą žvejys, tik retkarčiais dainoje išsakydamas, iškeldamas savo mergytės privalumus. Žvejelį traukia Gilijos kiemužis, kur jo mergužė:

Ten aukštos trobos,
Trinytos lubos,
Ten jaunoji mergužė,
Tėvelių dukružė,

Tik audžia dūzgia,
Tik šilkais rašo,
Kaip popieružy -
Saulužes su žvaigždužėm. *LTR 4391 (30)*

Žvejui miela geros šeimos, darbšti, gražių gabumų mergytė. Pastarajame posme lakoniškai tiek daug pasakoma! Jai spėriai sekasi darbas, ji neprasta audėja, o šilkais rašo lyg popieružy. Itin gerbiantys mokslą ir raštą dainų kūrėjai pripažįsta audėjėlės meistrystę - ji audžia audinio rašte saulužes su žvaigždužėm.

Audėjėlė - mergaitės nuotakos simbolis. Tai, galima sakyti, gyvenimo draugės pasirinkimo, vedybinių ketinimų užuomina. Panašių užuominų galima surasti ir daugiau variantuose, kurie baigiasi posmais:

Vai aš pamačiau
Jauną mergytę
Žaliam rūtų daržely.

Rūtyčius skynė,
Vainiką pynė,
Pindama graudžiai verkė. *LTR 3426 (184)*

Daina baigiama mergytės jaunų dienų praradimo nuojauta, didelio pasikeitimo jos gyvenime pradžia. Tikrų vestuvių motyvų dainoje daugiau ir nėra. Gal tik vienas kontaminuotas variantas šiek tiek plačiau ryškina būsimo žvejų nuotakos gyvenimo vaizdus. Tai primena vestuvių nuotakos graudinimo (gal raminimo) momentą:

Ei cit, neverkie, jauna mergele,
Gavai lengvų bernelį;

Nei rugius riši, nei šieną grėbsi,
Nei staklužių taisysi,

Nei javus kulsi, nei linus rausi,
Nei verpsi, neigi ausi... *KlvD 77*

Žvejų mergytės laukia kita dalia: "Laive sėdėsi, / Laive liūliuosi"...

Dainos "Išbėg išbėgo" turinys kupinas įvairių žvejų gyvenimo vaizdų. Jie perteikiami sodria šio krašto žmonių kalba. Lakoniškos poetinės kalbos sąvokos, melodingi jos garsai nuolat patraukia dėmesį, verčia tiesiog gaudyte gaudyti, kas savybinga šiam kraštui.

Dainoje gausu būdingų šio krašto sąvokų, vardų: *Bangpūtys, padumas, jūrų veršiukėliai, vėlukė, kadagio laivužis* - tai vis aiškintini žodžiai. Maloniai nuteikia charakteringos šio krašto mažybinės formos: *mergužė, žiedužis ant rankužių, laivužis, plunksnužėlė*... Tačiau labai kliūva svetimybės. Jau pačiuose pirmuosiuose paskelbtuose variantuose, pavyzdžiui, L.Rėzos knygoje, yra:

- Ai drauge, drauge,
T a v o r š č i a u mano,
Kas tai d y v ų žuvelės? *RD I 32*

Šiame krašte kiek netikėta yra susidurti su slavizmais. Greičiau galima tikėtis germanizmų. Ir, žinoma, jų nestinga. Pačiuose pirmuosiuose užrašymuose jų dar negausu. L.Rėzos rinkinio dainoje laivo stiebui pavadinti vartojamas germanizmas: "Lipk *masto* viršūnėlėn".

V.Kalvaičio rinkinys pasirodė kur kas vėliau. Daugiau čia ir germanizmų. Į jūrą išbėga "Du jaunu *šiporuku*". Jų valtikės su baltais *žėgliukais* (burėmis). Žvejas leidžia *stygių trasikę,* veria silkių *šotikę*. Įdomu, kad V.Kalvaitis pastarąsias dvi sąvokas paaiškina: 1) žibanti linavirvė, 2) žėglių valdomoji virvė. Paties *žėgliaus* neaiškina, jis tuo metu jau, atrodo, buvo plačiai prigijęs.

Iš dainos matyti, kad ir žmonių aprangos dalys vadinamos svetimžodžiais:

Margs k e d e l a i t i s,
Raudons šurštaitis,
Žalių šilkų v y s t e l i s,
Žals rūtų vainikėlis. *KlvD 74*

Kedelaitis, kedelys - sijonas; *vystelis, vystas* - moteriška liemenė.

Nelabai senų laikų (apie 1930 metus) dainų užrašymuose jau pasitaiko suvokietintų vietovių (Juodkrantės) pavadinimų:

Lepk masto viršūnel,
Žvalgyk Švarcort kiemą. *LTR 2268 (240)*

Beįsigalinti vokiška žodžių tvarka sakinyje, vokiškas mąstymas ardo dainos poetinį audinį. Dainose atsiranda tokios eilutės: *Lipk į masto smailumą* (KlvD 74), *Vienoj pusėj valtės šlagel, / Antroj pusėj valtės žeglels* (LTR 2268 (240). Dainos meniškumas nukenčia - viskas nesklandu, absurdiška, prasta, net turinį suvokti sunku.

Germanizmų gausumas priklausė nuo laiko ir vietos. Ten, kur žmonės labiau nutautėjo, daugėjo ir svetimybių. Pavyzdžiui, Kretingos apylinkėse įvairiu laiku užrašytuose variantuose germanizmų nėra.

Galima teigti, kad dainos meninės kalbos raidoje taip pat gausu istorinių realijų, liudijančių svetimųjų įtaką, nutautėjimo tendencijas dainos gyvavimo regione. Tai pagaliau kultūrinės invazijos poveikis.

Svetimybės į dainos turinį prasiskverbia ne taip jau lengvai. Tam reikia laiko ir sąlygų. Nelengvai jos ir pasitraukia. Dainų gyvavimo tradicija nėra taip lengvai pažeidžiama. Galima tik tvirtinti, kad bet kokie pakitimai kieno nors nulemti, jiems atsirasti būtinos konkrečios priežastys. Sveti-

mybės dainose jau yra dainų variantų istorinės raidos pėdsakas.

Būtina aptarti ir dainos "Išbėg išbėgo" funkciją, arba paskirtį gyvenime.

L.Rėza savo rinkinyje dainų neklasifikavo, o šią dainą pavadino "Du žveju". V.Kalvaitis knygoje paskelbė ją skyrelyje "Mylėjimas". Atseit ji būtų meilės daina. Panašiai ji apibūdinama ir kituose leidiniuose. Tik kai pasirodė stambesni mūsų laikų leidiniai, kuriuose medžiaga tvarkoma funkciniu-tematiniu principu, ši daina priskiriama žvejų dainoms. Taip ji klasifikuojama ir Lietuvių liaudies dainų kataloge. Jame žvejų dainos priklauso darbo dainoms. Žvejų dainų vieta tarp darbo dainų yra sąlyginė. Žvejų dainos nėra tikros žvejų darbo palydovės. Ši daina greičiau būtų žvejų, kaip tam tikros socialinės grupės, kaip tam tikro užsiėmimo žmonių grupės, daina. Ji, be abejonės, turi sąsajų su darbo dainomis, todėl jos vieta tarp darbo dainų yra visai pamatuota.

Daina "Išbėg išbėgo" traukia ne tik folkloro, liaudies dainų tyrėjų dėmesį. Ne mažiau vertinga ji ir archaiškos mitologijos specialistams, etnografams, liaudies psichologijos tyrėjams, kalbininkams, tiems, kas domisi kultūros sąveikomis, marinistams ir t.t. Turininga žvejų daina byloja visiems.

Rimantas
Sliužinskas

MAŽOSIOS LIETUVOS KRAŠTO IR VELIUONOS APYLINKIŲ LIAUDIES DAINŲ SĄSAJOS

Mažosios Lietuvos liaudies dainos mus pasiekia iš XIX amžiaus pirmųjų dešimtmečių glūdumos. Pirmasis rinkinys "Lietuvių liaudies dainos", parengtas Liudviko Rėzos, buvo paskelbtas 1825 metais Karaliaučiuje. Šis dvitomis ir dabar yra pagrindinis krašto liaudies dainų šaltinis. Be ankstyvųjų užrašymų, rinkinyje paskelbta dar apie pusantro šimto archyvuose esančių dainų tekstų ir per penkiasdešimt jų melodijų. Greta Christiano Barčo dvitomio "Dainų balsai" (Heidelberg, 1886, 1889), kur publikuotos 456 Mažosios Lietuvos krašto liaudies dainų melodijos, L. Rėzos tautosakinė medžiaga leidžia geriausiai suvokti šio etnografinio regiono tradicinių dainų ypatumus.

Verti dėmesio ir gretimų Veliuonos apylinkių dešiniajame Nemuno krante dainuojamosios tautosakos rinkiniai, 1880-1882 metais paskelbti brolių Antano ir Jono Juškų. Paskutinieji šių dainų leidimai - "Lietuviškos dainos" ir "Lietuviškos svotbinės dainos" mums leidžia susipažinti su beveik trimis tūkstančiais veliuoniečių dainų tekstų ir su tūkstančiu septyniais šimtais jų melodijų.

Tiek L.Rėzos, tiek brolių Juškų surinktų bei paskelbtų liaudies dainų rinkiniai yra labai vertingi istoriniu aspektu, nes čia pateikiama abiejų vietovių dainuojamoji tradicija šiuo metu jau yra beveik nutrūkusi. Verta palyginti šių dainų tekstų ir melodijų ypatybes.

L.Rėzos dainų tekstuose dažnai pastebimi Mažosios Lietuvos kraštui būdingi mažybiniai daiktavardžiai su priesagomis *-ytis, -užis, -užė, -atis, -atė* (*tėvytis, laivužis, jūružė, vainikatis, žirgatis, drobatė, mergužatė* ir t.t.). Juškų dainose - bent viename iš dešimties tekstų taip pat aptinkama šių daiktavardžių. Palyginkime:

*Išleidau **sūnytį**,*
Išleidau jaunąjį,
*Išleidau **artojatį**.*

*- Sugrįžki, **sūnyti**,*
Sugrįžki, jaunasis,
*Sugrįžki, **artojati**!*

*- Negrįšiu, **tėvyti**,*
Negrįšiu, senasis,
*Negrįšiu **artojatis**.*

*Čia nėra **žagračių**,*
*Nei margų **jautačių**,*
*Nei plieno **noragačių**.*

(RLD II 35)

*Eiva, **sesužėle**, namo, namo,*
*Iš **jaunimužėlio** abi mudvi.*

Rasiva močiutę belaukiančią,
*Šviesią **liktužėlę** bedegančią,*
*Gelsvus **linužėlius** beverpiančią.*

*Juoda kepurėlė ant **šalužės**,*
*Šilkų **juostužėlė** ik **žemužei**.*

*O aš suvaržyčiau jo **juostužę**,*
*O aš pataisyčiau **kepuružę**.*

(JSD I 104)

*Aš nusieičiau į tą **kiemužį**,*
*Kur stovi **jaunimužis**.*
*O pasisėsčiau pas **kakaložį***
*Žemiausiojoj **vietužėj**.*

*- Jei iš **meilužės**, geros **valužės**,*
Pirk juodą vainikėlį.

(RLD II 19)

*Piršlys piršo **mergužę**,*
*Piršdams gyrė **vietužę**.*
*Sakė: Mūro **dvaružiai**,*
*Zerkoliniai **langužiai**.*

*Tu išpiršai **mergužę***
*Už to šelmio **bernužio**,*
*Karčemos **girtuoklužio**.*

(JSD II 811)

Juškų dainose pažymėtosios daiktavardžių formos kur kas retesnės negu Rėzos. Tik ta aplinkybė, kad kitų etnografinių Lietuvos regionų dainose jos yra nebūdingos, leidžia nurodyti neabejotiną šią abiejų šaltinių poetinės kalbos sąlytį.

Pastebimos ne tik poetinės kalbos paralelės, bet ir ištisi tos pačios dainos teksto variantai. Šiuo atveju galime kalbėti apie bendrus Mažosios Lietuvos ir Veliuonos krašto dainų tekstų tipus:

Alutį gėriau, gražiai dainavau,
Tame aluty dyvina spurgelė
O tai išrašė mano veidačius. *(RLD II 36)*

Alutį gėriau, gražiai dainavau,
O kas išrašė mano veidužėlius,
O kas išrašė mano veidužius?

Tas apynėlis, geltons spurgužėlis,
Tai jis išrašė mano veidužėlius,
Tai jis išrašė mano veidužius. *(JSD II 855)*

Arba:

Balnok, tarne, širmą žirgą,
Josiu į krygelę!
Dvi sesytės graudžiai verkia
Prie mano šalelės.

Motinėlė dar graudesniai,
Kuri užaugino.
- O kur josi, brolužėli,
O jau bau sugrįši?

(RLD II 125)

Balnok, tarnai, bėrą žirgą,
Reiks į krygę joti!
Graudžiai verkia dvi seseli
Prie mano šalelės;
Motinėlė dar graudesniai,
Kuri užaugino.
Verkia senas tėvužėlis
Žirgelį balnodams, -
Sūnytėli, dobilėli,
Daugiau nesugrįši.

(JLD III 1124) ir t.t.

Galėtume pateikti nemaža tokių sąsajų pavyzdžių. Jos liudija neabejotiną istorinę šių dainų giminystę.

Rėzos ir Juškų dainų melodijoms būdingos šios bendros savybės:

Visos melodijos - vienbalsės, monodinės sandaros, su pasitaikančiais melodiniais chromatizmais bei dermine kaita:

RLD II 7

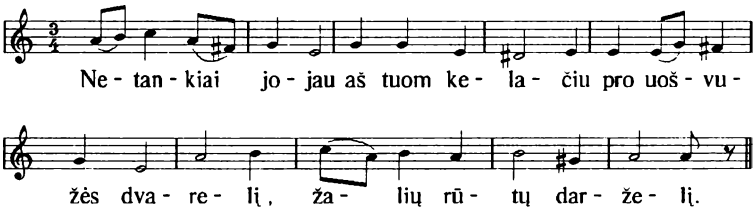

JLD III 1031 (1241)

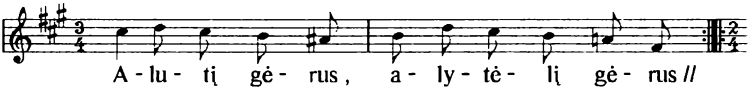

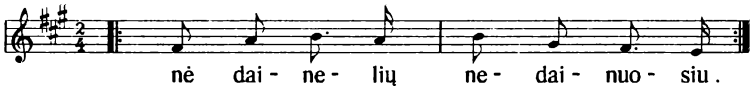

Pastebimos ir melodinės formos, ritmikos bei melodinės linijos analogijos:

RLD II 92

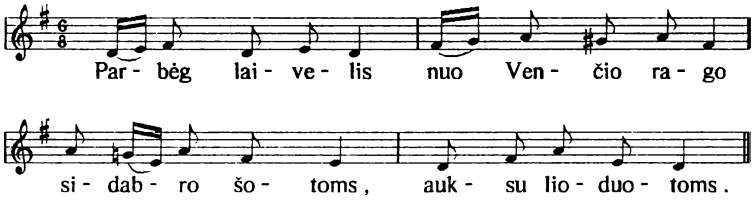

JSD II (p) 50

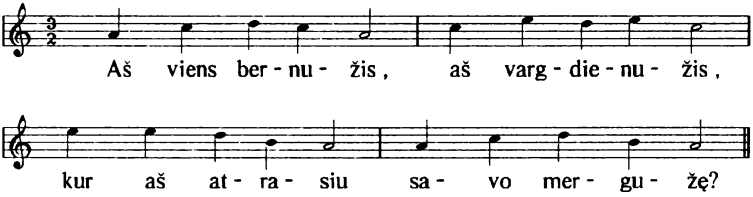

Nesunkiai aptinkamos tapačios melodinės intonacijos bei ištisos melodinės frazės:

RLD II 28

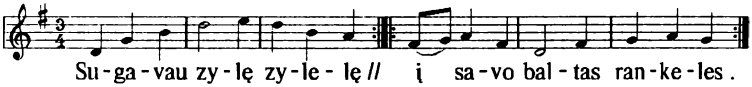

JSD II (p) 96

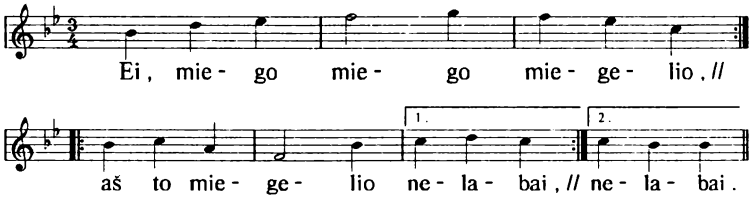

Šitokių melodinių analogijų irgi galėtume rasti bent keletą dešimčių.

Pateiktos L. Rėzos bei A. ir J. Juškų liaudies dainų tekstų bei melodijų sąsajos liudija stiprų šių kūrinių ryšį. O gal tai to paties regiono tautosaka? Deja, ne. Nuosekliau tyrinėdami tiek šių rinkinių tekstą, tiek melodijų bruožus, nesunkiai pastebėsime ir esminių skirtumų. Nerasime nė vieno tapataus kurios nors dainos varianto L.Rėzos ir brolių Juškų rinkiniuose. Įdėmiau įsidainavę šias melodijas, pradėsime skirti subtilias jų meninės išraiškos visumos formas, neatsispindinčias atskirose poetinės ar muzikinės kalbos detalėse. Skirtinga yra Mažosios Lietuvos ir Veliuonos apylinkių liaudies dainų semantika, pastebimi ir pačių dainininkų lokalinės pasaulėjautos skirtumai. Juškų dainose įžvelgiama dzūkų dainų poetinės lyrikos bei trichordinių melodinių intonacijų įtaka, nebūdinga Rėzos dainoms. Tarp Veliuonos krašto dainų aptinkami būdingųjų žemaičių krašto tęstinių melodijų variantai su dvibalsio muzikinio mąstymo pradmenimis. Rėzos dainose to nėra. Sodresnė yra Juškų dainynų poetinė kalba, įtakota ne tik žemaičių, bet ir suvalkiečių (Užnemunės krašto) liaudies dainų variantų.

Dar viena šių dainų istorinės lemties sąsaja - šiuo metu tiek Mažosios Lietuvos krašte, tiek Veliuonos apylinkėse su retomis išimtimis jau nebeįmanoma užrašyti šio tipo dainų

melodinių variantų. Nėra žinomos ir visų šių dainų melodinės interpretacijos subtilybės, nes nei L.Rėza, nei A.Juška negalėjo naudotis andai neišrasta garso užrašymo technika.

Malonu, kad ir vienos, ir kitos dainos atgimsta, vėl suskamba Lietuvos folkloro ansamblių repertuare. Rėzos ir Juškų išsaugotos liaudies dainos nuolat skamba ir Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto auditorijose, kur jas dainuoja Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros dėstytojai ir studentai - "Vorusnės" folkloro ansamblio dalyviai bei jų klausytojai. Na, o visos čia pateiktos mintys tebūnie nuoseklesnių šios krypties mokslinių tyrimų įžanga.

Bronislava
Kerbelytė

MORĖ - DEIVĖ - LAUMĖ

Visuose Lietuvos etnografiniuose regionuose ir lietuvių gyvenamosiose vietose už Lietuvos ribų užrašyta nemažai sakmių, kuriose vaizduojami žmonių susidūrimai su prieštaringa moteriška mitine būtybe. Ji nepaprastai gera verpėja bei audėja, tačiau į talką pasikvietusiai moteriai gali net plaukus suverpti, o į audeklus valų įpinti. Šios būtybės mėgsta maudytis ir skalbti upėse vėlai vakare; jos vejasi užkalbinusį žmogų, bet gražiai pasisveikinusį apdovanoja - palieka audeklo rietimą. Keistos moterys ateinančios į žmonių pirtis. Jos nubaudžia nepagarbiai pasielgusį berną, o vargšą aklą senuką gražiai nuprausia. Nepakankamai saugomus kūdikius jos pavagia ar pakeičia savaisiais rėksniais ir neaugančiais padarais, o netyčia motinos pamirštą vaiką globoja ir apdovanoja[1].

---

[1] *Vėlius N. Mitinės lietuvių sakmių būtybės. V., 1977. P. 83 - 111.*

Tokios mitinės būtybės dažniausiai vadinamos *laumėmis*. Šis vardas užfiksuotas visuose Lietuvos etnografiniuose regionuose. Kartais jis vartojamas pakaitomis su kitais vardais (*deivė, morė, ragana*). Kai kitas mitinės būtybės pavadinimas tam tikrame regione dominuoja, *laumės* terminą pateikėjai vis dėlto supranta. Pagaliau *laumėmis* kartais vadinamos ir likimo lėmėjos ar žmogaus sėkmės pranašautojos; kituose tų pačių kūrinių variantuose būna *laimė, senelis/Dievas*, retai - *dalia, ragana*. Žmogų naktimis sloginanti ar gyvulius kankinanti būtybė *slogutė/slėgutė/sloga* taip pat keičiama *laume*. Pagaliau padavimuose šalia hiperbolizuotų vyriškų pasaulio kūrėjų ir pertvarkytojų milžino, Dievo ar velnio retkarčiais vaizduojama ir didžiulė moteriška būtybė laumė, ragana, Marija.

Žinant laumės vardo paplitimą ir jo universalumą, kyla klausimas, kodėl vis dėlto kūrinių variantuose išliko kiti mitinės būtybės vardai. Žinoma, šiuo metu mums labiausiai rūpi išsiaiškinti tik lietuvininkams žinomo *morės* vardo genezę, tačiau tam būtina panarplioti painius mitinių būtybių vardų ir požymių santykius. Personažų vardai - toli gražu ne stabiliausios kūrinių detalės. Dėl įvairių priežasčių vardai keičiami naujais, kartais jie iškraipomi. Šis uždavinys nelengvas dar ir todėl, kad analogiški kitų tautų kūriniai sudaro ciklus, susijusius su skirtingomis mitinėmis būtybėmis.

Pirmiausia išsiaiškinkime laumės sinonimų paplitimą Lietuvoje. N. Vėlius apskaičiavo, kad variantai, kuriuose minima *deivė*, sudaro apie 7 procentus sakmių apie laumes. Dažniausiai šie variantai užrašyti Žemaičiuose (ypač - apie Raseinius). *Morė* yra tik dviejose lietuvininkų papasakotose sakmėse, o *laumės* vietoje *ragana* aptinkama rytinių dzūkų tekstuose. Todėl gali susidaryti įspūdis, kad *laumė* yra nacionalinis terminas, o kiti vardai - heteronimai, paplitę tik tam tikros tarmės plote. Atidžiai peržiūrėjus visus variantus,

susistemintus Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogo skyriuje "Laumė", paaiškėjo, kad *deivė* minima ir variantuose, užrašytuose XIX a. pabaigoje Panevėžio ir Kėdainių apskrityse[2]. Viename variante, kuris užrašytas Švenčionių aps., minimi abu - *deivės* ir *laumės* - vardai[3]. Deivę randame ir viename pasakos apie karvę padėjėją (AT 511) variante. Jį pasekė nuo Švenčionių kilusi pateikėja. Reikšminga, kad deivė minima šios pasakos dainuojamajame intarpe:

Deivės marčios, mū mū,
Ir suverpkit, mū mū,
Ir išauskit, mū mū,
Išbalinkit, mū mū[4].

Ne kartą teko įsitikinti, kad dainuojami ar šiaip eiliuoti intarpai pasakose yra labai stabilūs; juose randamos archaiškos prasminės detalės, iš gyvosios kalbos išnykę žodžiai, jų formos ar sintaksinės konstrukcijos.

Visi minėti faktai liudija *deivės* termino archaiškumą. Viena nuo kitos nutolusios šio pavadinimo vartojimo salos rodo buvus didelį paplitimo arealą. Žodžio reikšme su *deive* sutampantys terminai *bohynia/bohynka* lenkų ir slovakų sakmėse žymi prieštaringą, į lietuvių laumę panašią būtybę. Tai dar vienas argumentas deivės archaiškumui pagrįsti.

Vardai *deivė, bohynia* tebėra suprantami gyvosiose kalbose. Jie sukelia įspūdį, kad kalbama apie moterišką būtybę, kuri savo prigimtimi panaši į vyriškas būtybes, vadinamas vardais *dievas/dievaitis*, ir nuo kurios žmonės yra priklausomi. Senojoje lietuvių raštijoje *deivė* vartojama ir šalia konkrečių vardų kaip statusą žymintis epitetas. Būtų visiškai supran-

---

[2] *Lietuviškos pasakos / Surinko* ***J. Basanavičius****. Shenandoah Pa, 1902. T. 2. P. 193; CABR, F-134.*
[3] *LTR 792(111).*
[4] *LTR 3427(9).*

tama, jeigu *deivė* atsirastų sakmėse apie likimo lėmimą ir būtų vartojama kaip *laimės* epitetas ar ją pakeistų. Laimė laikoma aukštesnio rango mitiniu personažu; dėsningai ją pakeičia senelis/dievas. Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogo kartotekos skyriuje "Laimė. Dalia. Nelaimė" randame tik du variantus, kuriuose likimą lemia *deivė,* o dar viename minimi abu vardai - *deivė* ir *laimė.* Statistikos požiūriu *laimė* (15 variantų) ir *laumė* (14 variantų) čia beveik lygiateisės.

Panagrinėkime *morės* vardo vartojimo atvejus. Vienos iš lietuvininkų užrašytos sakmės pateikėjas ar užrašytojas šį vardą suvokia kaip *laumės* sinonimą (pastarasis vardas įterptas skliaustuose). Sakoma, kad naktimis vienoje troboje *morės* vindus susukusios (t.y. verpusios)[5]. Ši sakmė artima kai kurioms sakmėms apie vėles ar vaiduoklius; laumę primena tik verpimas. Antroji lietuvininkų krašte užrašyta sakmė su *morės* vardu - tipiško siužeto, kuriame dažniausiai figūruoja laumė, variantas. Pasakojama, kad lauke paliktą kūdikį *morė* pakeitusi savo *moryčiu*[6].

Morės terminas buvo vartojamas kalendorinėse apeigose: taip vadinama Užgavėnių iškamša, kurią vežiodavę rogėse, pritvirtinę prie stebulės. Užgavėnių morė asocijavosi su mirtimi. Panašią reikšmę turi ir terminas *maro mergos*. Sakmėse ir tikėjimuose - tai moterys, kurios vaikšto ar karietose važinėja po kaimus; kur jos važiuoja arba kur jų šaukiami žmonės atsako miegą, visi išmiršta. Gyvojoje kalboje ir sakmėse vartojamas terminas *maras*. Tai epidemijų ir masiškų mirčių metas bei vyriška mitinė būtybė - žydas su maišeliu.

Tos pačios šaknies žodžiai - mitinių personažų vardai - aptinkami ir kitų indoeuropiečių folklore. Visų pirma taip

---

[5] *Lietuviškos pasakos. T. 2. P. 196.*
[6] *Ten pat. P. 198.*

vadinamos likimo lėmėjos. Tai senovės graikų *moira* arba trys seserys *moiros,* verpiančios žmogaus gyvenimo siūlą, germanų *nornos*. Senovės graikų mitologijoje *moira* vadinamas ir tam tikras fetišas: motina sudegina nuodėgulį, kuriame yra sūnaus moira, ir sūnus miršta (panašioje lietuvių sakmėje figūruoja laimė arba laumė: ji pasako, kad kūdikis mirs tada, kai sudegs malkos/žvakė). Graikų mituose *morijus* yra dievo Dzeuso epitetas[7]. Latvių folklore *māra* pasitaiko kaip likimo lėmėjos laimos sinonimas[8].

Tos pačios šaknies žodžiai ir kitų tautų folklore reiškia mirtį. Sanskrito tekstuose *mara* yra mirties priežastis[9]. Lenkų ir slovakų mitologijoje personifikuota mirtis vadinama *mara/marzana/moruna*[10]. Latvių sakmėse *meris* - tai žmogus ant balto arklio/juodas ponas ant juodo žirgo; kur jis pasirodo, ima mirti žmonės[11].

Pagaliau *mara* ar sudurtiniai žodžiai, turintys šį dėmenį, naudojami kaip pavojingos, žmonėms kenkiančios būtybės vardai. Tai baltarusių *mara*, rusų *kikimora,* anglų *nightmare,* prancūzų *cauchemar* ir t.t.[12] Tuo pačiu vardu vadinama ir kalendorinių apegų iškamša (baltarusiai ją degina per Jonines)[13].

Akivaizdu, kad panašūs į lietuvininkų paminėtą morę mitinių būtybių ar apeiginių objektų vardai daugelio indoeuropiečių tautų paveldėti iš bendro šaltinio. Dėsninga, kad skirtingose kalbose įvairuoja tos pačios šaknies žodžių fone-

---

[7] *Мифы народов мира. Энциклопедия. Москва, 1988. Т. 2. С. 169.*

[8] *Latviešu pasakas un teikas / <...> Sakapojis* ***P. Šmits****. Riga, 1936. S. 13. P. 302, 318, 326.*

[9] *Мифы народов мира. Т. 2. С. 109.*

[10] *Ten pat. P. 110.*

[11] *Latviešu pasakas un teikas. S. 13. P. 330-332.*

[12] *Мифы народов мира. Т. 2. С. 110.*

[13] *Ten pat. P. 110;* ***Даль В. И.*** *Толковый словарь живого великорусского языка. Москва, 1955. .2. .298.*

tika, morfologija ir reikšmės. Taigi galima teigti, kad lietuvininkai išlaikė patį archaiškiausią mitinės būtybės vardą.

Čia pateiktų argumentų galėtų ir pakakti, tačiau šį kartą yra galimybė išvadas patikrinti. Sakmių apie laumę cikle yra siužetas, kuriame žmogus turi atspėti tikrąjį keistos verpėjos ar audėjos vardą: jei šeimininkė pavadinsianti ją vardu, padėjėja suverpsianti ar išausianti veltui, o jei ne - išsinešianti audeklą. Šeimininkė nugirsta, kaip laumės vadina viena kitą/ kaip laumė vadina pati save, ir taip pašaukia - laumė pabėga. Šios sakmės variantuose randami įvairūs kartais motyvuoti laumių veiksmais (*Mynė, Trynė, Audė*), kartais nemotyvuoti tikriniai vardai (*Krauzelė, Todė, Šorė* ir kt.). Teoriškai įmanoma, kad "tikrasis" vardas būtų archajiškesnis mitinės būtybės pavadinimas. Todėl tautosakinių ekspedicijų dalyviai pradedant 1974 m. buvo prašomi ieškoti sakmių apie laumes (žinoma, neminint šio termino). Užrašytų sakmių siužetai gerokai apirę ir, aišku, mūsų prognozuoto teksto neaptikta. Netikėtai toks tekstas atsirado Lietuvių tautosakos rankraštyne. Tai uolaus kalbos faktų ir tautosakos rinkėjo M. Untulio 1937 m. Kretingos aps. Darbėnų vls. Auksūdžio k. užrašyta sakmė. Nors jos siužetas kiek fragmentiškas, tačiau esmė išlikusi. Ją cituojame:

"Gaspadinė kepanti duoną, o staklėse laumė audžia. Sau ir sakanti:

- Aud', More Morele, ėsti niekas neduod!

Gaspadinė iškepusi duonos kukelę ir padavusi:

- Še, Morele, ėsk.

Ir nuo to laiko išnyko laumė"[14].

Toks variantas vienintelis, tačiau jį žinant darosi reikšmingesnis ir kitame variante paminėtas tikrinis vardas *Šorė*: jį

[14] *LTR 1259(2).*

galime laikyti iškraipytu žodžiu *morė*. Cituotas tekstas ypač reikšmingas todėl, kad jis liudija žodį *morė* buvus ne tik lietuvininkų vartosenoje. Atrodo, kad teksto pateikėjas ir užrašytojas žodį laiko individualiu vardu. Pagal kūrinio prasmę, kuri atsiskleidžia analizuojant visus 17 variantų, mitinė būtybė pašaukiama "tikruoju" žmonėms nežinomu vardu. Tokiame kontekste visiškai dera archaiškesnis beveik nebevartojamas mitinės būtybės pavadinimas.

Mitinių būtybių vardų keitimas derivatais paplitęs pasaulio tautų folklore. Pavyzdžiui, net mūsų dienomis vartojama daugybė velnio vardo pakaitalų. Neretai derivatai taip išpopuliarėja, kad net nustelbia archajiškesnius pavadinimus. Todėl gali būti, kad ir *laumė* vietoje indoeuropiečių termino *moira/mara/morė* yra šio reiškinio padarinys. *Laumės* populiarumas Lietuvoje ir pastebėta šio termino nykimo (keitimo *ragana*) tendencija rodo ilgą jo amžių lietuvių tradicijoje.

Žodis *laumė* žinomas beveik vien lietuvių gyvenamojoje teritorijoje: kaip minėjome, analogišką mitinę būtybę latviai dažniausiai vadina *māra* ir tik retkarčiais *lauma*. Panašaus mitinės būtybės vardo nepavyko rasti ir rytų slavų folklore. Panašios į laumes būtybės (jos naktį maudosi, šukuoja plaukus) rytų slavų vadinamos *rusalkomis*. Hiperbolizuota mitinė verpėja rusų sakmėse kartais vadinama *pustodomka* (t.y. gyvenanti tuščioje troboje); lauke pamirštą kūdikį supa miško dvasia *lešij,* vilkas arba meška.

Lietuvoje gana plačiai paplitęs pasakų personažo sudurtinis pavadinimas *laumė ragana;* pavadinime apie Vozgėlių piliakalnį atsiranda sudurtinis vardas *laumė baubė*[15]. Toks reiškinys, kai greta vartojami du panašios reikšmės žodžiai, folkloro tekstuose nėra retas. Paprastai pirmasis žodis būna retas gyvojoje kalboje, t.y. archaizmas arba skolinys. Taigi ir

[15] *LTR 2368(88).*

laumė ragana galėjo atsirasti todėl, kad vietoj laumės imta vartoti raganos terminą, arba todėl, kad žodis *laumė* buvo nesuprantamas.

Panašiai skambantis mitinės būtybės vardas yra kitų tautų folklore. Senovės šumerai ir akadai deivę - kiekvieno žmogaus globėją ir gynėją vadino *lama/lamasu*[16]. Senovės graikų mitologijoje *Lamija* - tai buvusi Dzeuso meilužė. Kai buvę atimti jos vaikai, ji tapusi kūdikių grobike. Vaikus vagia ir vyrus vilioja Europos tautų sakmėse minima *lamija*; kartais ji tapatinama su nakties košmaru *mara*. Kai kurie tyrinėtojai mano, kad lamijos vardą europiečiai paveldėję iš graikų mitologijos[17]. Būtų pravartu patyrinėti, ar terminas *laumė* taip pat nebuvo pasiskolintas iš kitų Europos tautų folkloro.

Šiuo metu apsiribosime išvada, kad terminas *laumė* - tai ne pats archaiškiausias mitinės būtybės pavadinimas. V. Kalvaičio iš lietuvininkų užrašyti tekstai padėjo išsiaiškinti, kad senų senovėje lietuviai vartojo indoeuropietišką *morės* pavadinimą.

Dalia
Urbanavičienė

LIETUVININKŲ CHOREOGRAFIJOS PĖDSAKAIS

1990 metų kompleksinės ekspedicijos metu Priekulės apylinkėse ieškojau lietuvininkų šokių, žaidimų arba bent jų pėdsakų. Pastangos, galima sakyti, liko bevaisės, nes ši liaudies kūrybos rūšis bene labiausiai buvo ignoruojama

---

[16] *Мифы народов мира. Т. 2. С. 36*
[17] *Ten pat.*

protestantų tikybos. Šokis, žaidimas pagal dabartinę lietuvininkų pasaulėžiūrą visų pirma siejasi su linksmybe, triukšmu, kurie visai svetimi jų ramiam, saikingam gyvenimui, siekimui harmoningai sugyventi su Dievu. Šalimais gyvenantys žemaičiai, priešingai, - smagūs šokėjai, muzikantai. Vanagų kaimo muzikantas Antanas Baltmiškis[1], net ir laiko neturėdamas (ruošėsi vestuvėms), vienu prisėdimu sugrojo beveik 30 šokių, daug jų pats pašoko arba nupasakojo greitakalbe.

Tikri lietuvininkai ne tik šiais laikais, bet ir jaunystėje beveik nešoko. Marijos Krukytės[2] teigimu, vaikai tik lietuviškoje mokykloje buvo pamokomi šokti "Klumpakojį", "Čigonėlį". Jaunimas šeštadienių vakarais sueidavo į *surinkimus* giedoti psalmių, tačiau nei tą dieną, nei sekmadienį po bažnyčios šokių nebuvę. M. Krukytės kaimynė Ana Dugnienė[3] prisiminė, kad vis dėlto buvo šokama vakaruškose "su programom", taip pat vestuvėse. Tačiau konkrečių šokių ji negalėjo parodyti, tik atsiminė mokykloje išmoktų ratelio "Ten Varšuvoj aš buvau, daug naujienų aš mačiau" pirmus žodžius ir porinio šokio "Katins juods" atlikimą.

Pasak M. Krukytės, tik jos mamos laikais vestuvėse, sužadėtuvėse būta šokių, žaidimų, ratelių. M. Krukytės mamos bendraamžė Marija Kybelkienė[4] paliudijo, kad jos jaunystėje

---

[1] ***Antanas Baltmiškis*** *gimė 1929 m. Patyriškių k., Kretingos vls. Po kariuomenės gyveno Klaipėdoje, Kretingoje, Drevernoje, Gargžduose, dabar gyvena Vanagų k., Agluonėnų apyl., Klaipėdos raj. Jo muzika lietuvininkams atrodytų ypač triukšminga, nes tai "žmogus - orkestras", vienu metu grojantis armonika arba akordeonu, mušantis būgną ir pučiantis triūbelę (nupjautą pionieriško trimito galą), o jeigu reikia - galintis pagroti ir lūpine armonikėle.*

[2] ***Marija Krukytė*** *gimė 1928 m. Klaipėdos mieste, 1941-1945 m. buvo išvežta į Vokietiją, 1946 m. apsigyveno Priekulėje.*

[3] ***Ana Dugnienė (Reizgytė)*** *gimė 1916 m. Jurgių k., Dovilų vls., Klaipėdos aps. Jos tėvas Martynas Reizgys buvo garsus to meto politinis veikėjas. Per karą visi buvo išvežti į Vokietiją, o po karo A. Dugnienė gyvena Priekulėje.*

[4] ***Marija Kybelkienė (Padagaitė)*** *gimė 1904 m. Piaulų k., Priekulės vls. Ištekėjusi gyveno kurį laiką Klaipėdoje, o nuo 1949 m. - Priekulėje.*

buvo šokamos polkos, valsai (grojant armonikai, rečiau smuikui, lūpinei armonikėlei, būgnui), žaidžiamas žaidimas "Trečias bėga", bet apeiginis jaunųjų šokis buvo šokamas jau pagal vokiškai dainuojamą dainą:

Wir winden dir den Jungfernkranz
Mit veilcher blauer,
Seich wir führen dich zum Brautpaar Tanz
Und wünschen dir viel Freude.

M. Kybelkienės teigimu, lietuvininkai vestuvėse dainuodavo tik vokiškas liaudies dainas. Jos motinos laikais vestuvėse būta dar kitų papročių, daugiau šokta šokių, ratelių. Įdomi M. Kybelkienės pastaba, kad vokiečiai šokdavę daugiau, o lietuvininkai - mažiau; netgi jos tėvų gyvenamuoju metu jie labiau mėgę žaidimus be dainavimo.

Marija Gelžienė[5] jaunystėje taip pat šoko tik vokiškus ratelius ir žaidė vokiškus žaidimus (ratu ar eilėmis, su gaudymu). Šokiams grodavo armonika (vad. *dūda*), rečiau smuiku, pora triūbų, keliomis lūpinėmis armonikėlėmis (vad. *dambaru*).

Tai ir visos žinios iš minėtos ekspedicijos apie lietuvininkų šokius, žaidimus. Pagal jos medžiagą galima konstatuoti tik tai, kad XX a. pradžioje lietuvininkų choreografija galutinai išnyko. Nykimas prasidėjo kur kas anksčiau. Dar XIX a. antroje pusėje (po 1863 metų) Otto Glogau apgailestaudamas rašė: "Jei nacionaliniai drabužiai dar tik pradėję nykti, tai nacionaliniai šokiai jau yra kone visai išnykę. Kaip ir vokiečiai, lietuvininkai šoka valsą ir galopą, tustepą ir škotą; jie ir juda šokdami kaip vokiečiai, su kaimietišku nerangumu"[6].

---

[5] ***Marija Gelžienė (Bobytė)*** *gimė 1911 m. Ikulių k., Priekulės raj. Per karą visa šeima buvo pabėgę už Karaliaučiaus, paskui sugrįžo.*

[6] ***Glogau O.*** *Lietuvininkų buitis ir būdas//Lietuvininkai. V., 1970. P. 237.*

Lietuvininkų choreografijos nykimo pradžią, matyt, tenka sieti su krikščionybės atėjimu į šiuos kraštus. Tai liudija gana ankstyvos žinios. 1418 metų įsaku Prūsijos luomų seimas Marienburge uždraudė muziką, "laimės žaidimus ir šokius", idant būtų išlaikyta sekmadienio švenčių ramybė[7]. Slopinimas ypač sustiprėjo XVIII a., kai tarp Mažosios Lietuvos lietuvių veiklą plėtė pietistų, "Dievo gynėjų" brolijos, kurios draudė pasilinksminimus, dainas, šokius[8].

Stebėtina, bet lietuviškų šokių, žaidimų istoriografija bene geriausiai fiksuota būtent Prūsų Lietuvos šaltiniuose (ypač iki XIX a.). Nors senųjų šaltinių autorius lietuvininkų choreografija specialiai nedomino ir ši medžiaga yra tik atsitiktinio pobūdžio, tačiau pagal ją vis dėlto galima konstatuoti šokio ar žaidimo gyvavimą, suprasti jų vietą žmonių gyvenime, ryšį su apeigomis, taip pat mėginti suvokti liaudies choreografijos raidą. Tad tenka žengti į praeitį, kad nors apibendrintai galėtume įsivaizduoti, kokio kūrybinio masyvo pėdsakais einame ir kokią reikšmę kadaise jis turėjo.

Viduramžių šaltiniuose daugiausia kalbama apie apeiginę lietuvių choreografiją (tai kai kuriuos ikitarybinio laikotarpio choreografus skatino manyti, kad viduramžiais Lietuvoje gyvavusi tik apeiginė choreografija), ir tik Mažosios Lietuvos gyventojų papročių aprašymuose randame žinių apie pasilinksminimo šokius. Vokiečių ordino kronikininkas Petras Dusburgietis (*Peter von Dusburg*) mini, jog 1263 m. okupuotoje Kulmo srityje, Vartburgo pilies apylinkėse, vieną sekmadienį gretimų kaimų liaudis (Z. Slaviūno manymu, tai buvę senprūsiai) linksminosi ir šoko, kai užpuolusi sūduvių kariuomenė. Žinutės vertėjas Nikalojus Jarošinietis XIV a. pridū-

[7] ***Slaviūnas Z.*** *Lietuvių liaudies šokiai (rašytiniuose 9-17 a. šaltiniuose) // Kultūros barai. 1970. Nr. 9.P. 58.*

[8] ***Jonynas A.*** *Lietuvių folkloristika. V., 1984. P. 203.*

rė: "Dainavo, šoko, ratelius žaidė, šokinėjo". N. Jarošinietis mini ratelinius žaidimus aprašydamas ir Vytauto žygį į Sembą, Notangą 1310 m[9].

Įdomią žinią, kuri, A. Jonyno nuomone, leidžia konstatuoti tuo laiku gyvavusius grupinius sūduvių (prūsų) šokius, būriu dainuojamas dainas ir galbūt kolektyvinius humoristinius žaidimus, apie prūsų moterų pasilinksminimo šokius XVI a. pateikia Kasparas Henenbergeris. Jis rašo, kad besisvečiuodamos pas gintaro meistrą Johaną Furchsą sūduvių moterys, išgėrusios alaus, "pakėlė linksmybę su keistais šokiais, dainomis, <...> krėtė visokius kitokius keistus pokštus, kurių visų negalima ir aprašyti"[10].

1690 m. "Prūsijos lietuvyje" Teodoras Lepneris pažymi, kad sekmadienių popiečiais lietuvininkų jaunimas mielai šokdavęs smuklėse ir žaliojoje kiemų vejoje[11].

Konkrečius lietuvininkų laisvalaikio žaidimų ir šokių pavadinimus nurodo Matas Pretorijus (*Prätorius*) XVII a. pabaigoje - XVIII a. pradžioje: vyrai šokdavę "Žibintų šokį", žaisdavę judriuosius žaidimus "Malūną", "Vilką", "Ritinį", vaikščiodavę rankomis, kojūkais, bėgdavę užsisodinę vienas kitą ant pečių, lenktyniaudavę žirgais, o moterys žaisdavusios "Žąselę", "Trečias vejasi", supdavusiosis ant lentos; taip pat būta ir bendrų šokių[12].

Kristijonas Donelaitis "Metų" poemoje, skyriuje "Rudens gėrybės", piktinasi, kad jaunimas į bažnyčią tik "kyšteria galvas, o paskui tuoj žaist ir šokt į karčemą bėga"[13]. Vaiz-

---

[9] ***Slaviūnas Z.*** *Lietuvių liaudies šokiai. P. 58.*

[10] ***Jonynas A.*** *Min. veik. P. 90-91;* ***Mannhardt W.*** *Letto-Preussische Götterlehre. Riga, 1936. S. 311-316.*

[11] ***Jonynas A.*** *Min. veik. P. 184.*

[12] ***Slaviūnas Z.*** *Lietuvių liaudies šokiai. P. 58;* ***Poškaitis K.*** *Liaudies choreografija. V., 1992. P. 84.*

[13] ***Donelaitis K.*** *Raštai. V., 1971. P. 215.*

duodamas vestuvių linksmybes, jis įterpia būrų šokio aprašymą, kuriame pastebima autoriaus simpatija, nors ir su pašaipos gaidele:

Štai tuojaus Enskys, mergas krūvon suvadinęs,
Su puikiais kaimynų klapais ragino šokti.
Klišis su bjauriais sopagais Pimę nutvėrė,
O Kairiuks, aps'avęs kurpes, Tušę pagriebė
Ir lietuviškai ant aslos šokdami spardės[14].

Viena šio aprašymo detalė - "šokdami spardės" - paskatino St. Paliulį manyti, kad šokis buvęs panašus į lietuviškos polkos variantą "kojas raitant"[15], nors choreografai polkos atsiradimą Lietuvoje datuoja tik XIX a. viduriu.

Kad lietuvininkai dar XIX a. 3 ketvirtyje mėgdavo šokti, patvirtina *Nežinomas autorius*. Jo liudijimu, vestuvėse užgriežus valsą išeidavo šokti visi susirinkusieji: "Seni ir jauni lygiai smagiai trypė asloje..."[16]

Detaliau aprašytas tik vienas lietuvininkų pasilinksminimo šokis - "Kepurinis", savitumu sužavėjęs Otto Glogau: "Kartais jaunime (jaunimo šokių vakare) dar pašokamas kepurinis, arba šokis su skrybėlėmis; tik tada pabunda siela ir gyvybė vaikščiojančiose statulose, tik tada atskleidžia šokėjos visą savo grakštumą ir vertybę. Kepurinis yra lyg koks kadrilis, jį šoka vienos merginos. Keturios poros, pusė šokėjų su skrybėlėmis grakščiais šokio žingsniais atlieka įvairiausias figūras, čia įsispręsdamos rankomis į šonus, čia sveikindamos vienos kitas nusiimtomis skrybėlėmis, judėdamos vienos priešais kitas ar vienos pro kitas, čia išsilenkdamos, čia sueidamos. Šokama 2/4 taktu, ir šokis teikia naivoką vaizdą.

---

[14] ***Donelaitis K.*** *Min. veik. P. 255.*
[15] ***Paliulis St.*** *Apaščios polka // Liaudies kūryba. V., 1974. T. 2. P. 205.*
[16] ***Nežinomas autorius.*** *Lietuviškos vestuvės // Lietuvininkai. P. 188.*

Jei nėra muzikos, tai lietuvininkės nesuka sau galvos, kuo ją pakeisti: tada jos pačios dainuoja šokdamos"[17].

Eduardas Gizevijus dar daugiau gražių žodžių paskyrė "Kepuriniui", kurio vaizdingumas atskleidžia lietuvininkių šokio manierą: "Man paprašius, merginos pašoko vieną nacionalinį šokį, vadinamą "kepurinį", kuris ir vėl kažkur nudangino mane iš kaimiečių pasaulio. Kad ir be prašmatnių Elslerių ir Taljonių (įžymių austrų baleto šokėjų - *D.U.*) miklumų, o betgi iš jų nevaržomai laisvų judesių prabilo toks grakštumas ir dailus orumas, jog stačiai gavau stebėtis tais įgimtais gabumais. Šokį pora prieš porą su įremtomis į šonus rankomis jos atliko turais, panašiais į kontrdansą, su labai gražia muzika, ir juoba mane sužavėjo pasisveikinimas kepurėmis, lydimas dainos ir gracingų mostų, nesgi seniai jau buvau pratęs matyti rinktinės miesto visuomenės šokiuose visas gracijas skeliant tik greituosius valsus, galopadas ir dargi vadinamuosius karjerus, visiškai nesuderinamus su jųjų cukrinio rafinuotumo manieromis"[18].

To laikotarpio *Nežinomas autorius*, priešingai, lietuvininkų šokiuose grakštumo pasigedo: "Dėl šokio, tai jis mums pasirodė gero takto, tiktai nelankstus. Jų šokimo būdas - pakaitomis šokant ir vaikštinėjant (tai, matyt, buvęs kadrilinis šokis - *D. U.*) - išpultų neblogai, jei šokėjai stengtųsi įdėti į judesius daugiau gracijos, o mažiau aplaidumo"[19].

Iš kito E. Gizevijaus aprašymo matyti, kad grakštumas ir noras šokti būdingesni moterims, o vyrai nebuvo geri šokėjai: "Beje, merginoms rodės nelengva gauti šokėją, jos pačios turėjo kviesti, ir dažnai tik meilavimais ir užgėrimu pavykdavo joms išjudinti kokį nužiūrėtą vaikiną, kad malonėtų atsi-

---

[17] ***Glogau O.*** *Lietuvininkų buitis ir būdas. P. 237.*
[18] ***Gizevijus E.*** *Mano gyvenimas // Lietuvininkai. P. 136.*
[19] ***Nežinomas autorius.*** *Min. veik. P. 189.*

kelti nuo kėdės, kurioj drybsojo visu savo centneriniu svoriu, o ir tada jis tik meškiškai ištrypdavo visą nesudėtingą šokio mechaniką su tokia surūgusia niekuo neišjudinamo abejingumo išraiška veide, kad man ta visiška tikrojo šokio priešingybė teikė savotišką komišką ir nepaprastai įdomų vaizdą"[20].

Lietuvininkų vyrų pamėgtą kvietimą šokiui, gan įmantrų, 1866 m. aprašė *Nežinomas autorius*; jo pasakojimą taip pat būtų sunku persakyti trumpomis išvadomis, kurios neperteiktų to laikotarpio liudytojo vaizdinga kalba apibūdintos šokio nuotaikos ir charakteringų detalių, tad vėlgi tenka cituoti: "Dar iš gana tolimo atstumo šokėjas leidžiasi į šokio judesį, vis patrepsėdamas kojomis. Mojuodamas į taktą rankomis, niūniuodamas šokio melodiją, palinkęs į priekį, akimis įsistebeilijęs į pasirinktąją - šitaip jis priartėja prie jos per du ar tris žingsnius. Tada sustoja, ne, jis pašoka valandėlę vienoje vietoje, trepteli kelissyk ir pamoja. Betgi šis pamojimas, taigi pats tikrasis kvietimas, tėra itin atsainus, su puikybės atspalviu, kad dama suprastų, jog nėmaž ne dėl jos jis šoka, o tik kad šoktų! Vis dėlto ji atsistoja jo pamota ir, nugręžusi veidą, tarsi bodėdamasi, tik iš malonės slenka į jį ir tuo tariasi atsikeršijanti už gana aiškiai parodytą nepagarbumą"[21].

Kalbėdamas apie lietuvininkų šokio manierą, O. Glogau pažymi, kad vaikinai šokdami neretai šūkauja, o merginos paįvairina monotoniškumą mušdamos į muzikos taktą aukštais savo batelių kulneliais, "nelyginant kastanjetėmis"[22]. Be to, šokiams ir dainavimui dažnai akompanuodavo smuikais, kuriuo vaikinai grodavę kaimiška maniera[23].

---

[20] *Gizevijus E. Mano gyvenimas. P. 136.*

[21] ***Nežinomas autorius.*** *Min. veik. P. 189.*

[22] ***Glogau O.*** *Lietuvininkų buitis ir būdas. P. 237.*

[23] ***Glogau O.*** *Lietuvininkų kalba ir poezija // Lietuvininkai. P. 278.*

Šaltiniuose rašoma, kad būta ir su senosiomis apeigomis susijusių šokių. 1428 m. rašte didžiajam Kryžiuočių ordino magistrui karterijonų vienuolis Henrikas Beringeris (*Beringer, Berringer*) tvirtina, kad prūsai laikosi pagoniškų papročių šventėse ir vedybose, o jų metu šokami šokiai: "Per vestuves ir Užgavėnes taip pat būna visai velniškų šokių, ir garbingų žmonių moterys siūdinasi vyriškus drabužius, kaip gizelių apsiaustus ir į juos panašius"[24]. A. Jonynas spėja, kad šokiai pavadinti "velniškais" dėl jų atlikimo manieros[25], o K. Poškaičio nuomone, taip buvo apibūdintos persirengėlių išdaigos ir kiti veiksmai[26]. Beje, 1990 metų ekspedicijoje užfiksuotas pateikėjos Gerdos Gložaitienės[27] tvirtinimas, kad iki karo per Užgavėnes ne tik žemaičiai, bet ir vietiniai gyventojai rengdavo karnavalus. Sunku pasakyti, ar tai buvęs senųjų tradicijų reliktas, ar jau naujai perimtas paprotys iš kaimynų žemaičių.

Anksčiausios žinios apie vestuvinę lietuvininkų choreografiją sietinos ne tik su šokių, bet ir su tam tikrų apeiginių veiksmų, judesių, turinčių vestuvėse maginę paskirtį, paminėjimu. XVI a. išsleistoje "Sūduvių knygelėje" rašoma, kad privažiavus jaunikio gyvenamosios vietos ribą jaunąją lydintis į vyro šalį keliavežys (*kellewesse*) tris kartus apjodavo jos vežimą, o tada duodavo jaunajai alaus, perspėdamas, jog ir naujuose namuose reikės saugoti ugnį. Paskui keliavežys skubėdavo prie namo durų pastatytos kėdės, o jį bėgantį tampė, mušė eile sustoję vestuvininkai, kol jis pasiekdavo kėdę ir paimdavo ant jos gulintį rankšluostį. Ant tos kėdės

---

[24] ***Jonynas A.*** *Min. veik. P. 46-47;* ***Mierzyński A.*** *Zródla do mytologii litewskiej. Warszawa, 1896. C. 2. S. 151-152.*

[25] ***Jonynas A.*** *Min. veik. P. 47.*

[26] ***Poškaitis K.*** *Min. veik. P. 72.*

[27] ***Gerda Gložaitienė (Sakniūtė)*** *gimė 1941 m. Poškų k., Agluonėnų apyl. Dabar gyvena Priekulėje.*

tada sodindavo jaunąją, ją sveikino, duodavo nugerti alaus. Namo viduje nuotaką vedė aplink židinį, paskui sodino ant tos pačios kėdės, plovė jai kojas ir tuo vandeniu šlakstė svečius, jaunųjų lovą, gyvulius, namų apyvokos daiktus. Užrišus jaunajai akis ir patepus lūpas medumi, vedžiojo ją prie kiekvienų durų, į kurias ji turėdavo trenkti koja, o vienas iš paskos sekdamas nuotaką barstė grūdais. Prieš jaunuosius suguldant jaunajai jos draugė pakirpdavo plaukus ir moterys uždėdavo *abkloptę* (nuometą)[28]. 1684 m. šias apeigas beveik pažodžiui aprašo Ch. Hartknochas, išskyrus keliavežio elgesį - jis ne lydėdavo nuotaką, o ją sutikdavo prie jaunikio gyvenamosios vietos ribos, pasiekęs kėdę turėdavo dar ant jos užšokti[29]. Panašius papročius aprašo ir T. Narbutas, tačiau juos sieja su Didžiąja Lietuva[30].

1621 m. paskelbtame tyrinėjime "Lietuvių gyvenimas ir papročiai Prūsijoje" Erhardas Vagneris paliudija vestuvinių šokių, šokamų kartu su jaunąja, gyvavimą ir juos šiek tiek apibūdina: "...įsimaišo nuotaka sunertomis rankomis, visi, tarsi pamišę, sudaro ratelius, tai trikampius, tai keturkampius, kurie šokami nelabai blaiviais žingsniais"[31].

Jaunosios namuose šokamą "ypatingą garbės šokį" (*sonderlicher Ehren-Tantz*) 1690 m. pamini T. Lepneris "Prūsijos lietuvyje". Šį šokį šokdavo jaunojo brolis su jaunąja, "kuri

---

[28] ***Poškaitis K.*** *Min. veik. P. 72-73;* ***Maletius Hieronymus.*** *Wahrhaftige Beschreibung der Sudawen auff Samland sambt ihren Bockheiligen und Ceremonien, 1583. S. 14.*

[29] ***Poškaitis K.*** *Min. veik. P. 73;* ***Hartknoch.*** *Alt und Neues Preussen. Frankfurt und Leipzig, 1684. S. 179-180.*

[30] ***Narbutt T.*** *Dzieje srarożytne narodu litewskiego. Wilno, 1835. T. 1. S. 34.*

[31] ***Jonynas A.*** *Min. veik. P. 168-169; Vita et mores lithuanorum in Borussia sub districtu Insterburgensi et Ragnitensi... / per* ***Erhardum Wagner...*** *// Acta Borussica... oder sorgfältige Sammlung allerhand zur Geschichte des Landes Preussen gehöriger Nachrichten (Urkunden) Schriften und Documenten. Königsberg und Leipzig, 1730. Zweytes Stück. S. 543-544.*

atrodydavusi gana linksma", o šokio metu skambėdavusi daina[32].

M. Pretorijus darbe "Prūsijos įdomybės" (parašytame XVII a. pab.) vestuviniams lietuvininkų šokiams skiria ypač daug dėmesio, o tris iš jų aprašo detaliau. Po jungtuvių ir marčios pyragų vyro pusėje buvo šokamas marčios šokis, apdovanojant visus pastatus, vaismedžius, šulinį ir t.t. - dovanos buvo dedamos ant slenksčių, vartų ar šalia, jaunoji visur prieš pastatus šokdavusi, o kartu šokdavęs ir ją lydintis jaunimas. Du jaunojo pabroliai šalia šoko vadinamąjį "Jungo šokį", užsidėję ant kaklo jungą ir sekdami jaunąją. Jie jaunosios dovanas sukabindavo ant jungo, o paskui džiūgaudami nunešdavo į pirkią ir išdalydavo jaunojo pabroliams[33].

Antrą šokį "Heiduka" M. Pretorijus vadina skrybėlių šokiu (jis pavaizduotas vario graviūroje), nes jį šokdavo tarp trijų skrybėlių vieni vyrai, kiekvienas atskirai, tarsi šlubčiodami, laikydami pakėlę rankas, vis savotiškai pašokdami ir pritūpdami gražia poza. M. Pretorijaus teigimu, dalį šokio šokdavę lenkišku, dalį - prūsišku būdu[34]. K. Poškaičio nuomone, šokio pavadinimas galėjo būti M. Pretorijaus neteisingai suprastas ir turėtų būti "Gaidukai"[35].

Trečias M. Pretorijaus detaliau aprašytas šokis pagal dainą pavadintas "Žalia rūtele" (*Szala rutele*, greta vertimas į vok. kalbą *Rautenkranz*, t.y. *Rūtų vainikas*), kurią dainuodavo šokant. Jį šokdavo moterys: "Greta jų (vyrų šokio "Heiduka" - *D.U.*), ir moterų kambarys turi šokį <...>. Sustoja jų keturios vienos priešais kitas ir šoka viena prieš kitą, viena su

---

[32] ***Jonynas A.*** *Min. veik. P. 181-182.*

[33] ***Poškaitis K.*** *Min. veik. P. 84;* ***Prätorius M.*** *Deliciae Prussicae oder Preussische Schaubühne. Berlin, 1871. S. 89-90.*

[34] ***Jonynas A.*** *Min. veik. P. 196;* ***Prätorius M.*** *Op. cit. P. 90-91.*

[35] ***Poškaitis K.*** *Min. veik. P. 81.*

kita apsisukdama ir po to su bučiniu ir tūptelėjimu atsiskirdamos; ir kai abi AA šoka, abi BB stovi:

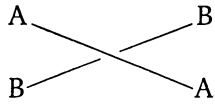

Kai šokama, kitos moterys sėdi aplinkui, viena su kita sugerdamos ir dažnokai savo būdu padainuodamos"[36].

Remdamasis savitu šokio atlikimu ir jo analogija su šokamosiomis sutartinėmis, Z. Slaviūnas spėja, jog "Žalia rūtelė" buvusi šokių sutartinė[37], tuo tarsi pats prieštaraudamas savo iškeltai hipotezei, kad sutartinės gyvavusios nedideliame trikampio Biržai-Ukmergė-Švenčionys apribotame plote[38]. Dėl "Žalios rūtelės" sutartiniškos prigimties neabejoja ir K. Poškaitis, pridurdamas, kad jei moterys būtų dainavusios paprastą dainą, tai vargu ar M. Pretorijus būtų apibūdinęs jų dainavimą žodžiais "savu būdu"[39].

M. Pretorijaus vestuvių aprašyme paminėtas įdomus nuotakos rinkimasis šokant. Būsimo jaunikio tėvai nužiūrėdavo keletą merginų, tinkamų į marčias, o kai vaikinui kuri patikdavo, sudarydavo progą su ja rate pašokti. Tai reiškė, kad jis linksta į tą merginą[40]. "Prūsijos įdomybėse" M. Pretorijus pamini ir beveik nefiksuotą vėlesniuose šaltiniuose faktą, kad per piršlybas buvo ne tik meldžiamasi ir dainuojama, bet ir šokama[41]. Kai jau mergina "užgerta" ir "suderėta", buvo šokamas jaunųjų suvedimo per tarpininkus šokis: nuotaka

---

[36] ***Poškaitis K.*** *Min. veik. P. 82;* ***Prätorius M.*** *Op. cit. P. 91.*

[37] ***Slaviūnas Z.*** *Istorinės, humoristinės, šokių ir instrumentinės sutartinės //* ***Slaviūnas Z.*** *Sutartinės. V., 1959. T. 3. P. 15-16.*

[38] ***Slaviūnas Z.*** *Polifoninių sutartinių geografinio paplitimo problema // Liaudies kūryba. T. 2. P. 16-35.*

[39] ***Poškaitis K.*** *Min. veik. P. 83.*

[40] *Ten pat;* ***Prätorius M.*** *Op. cit. P. 70.*

[41] ***Jonynas A.*** *Min. veik. P. 194;* ***Prätorius M.*** *Op. cit. P. 78.*

išeidavusi šokti su jaunikio broliu, o jaunikis - su nuotakos seserimi, ir tik paskui jaunieji buvo suvedami šokti į porą[42]. Panašus šokis, atliekamas jau per pačias vestuves, aptinkamas XIX-XX a. kitų Lietuvos vietovių vestuvių aprašuose.

M. Pretorijus rašo, kad jaunojo ir jaunosios tėvams per apžiūras lankant vieniems kitus taip pat buvo šokama susirinkus jaunimui[43]. Autorius atkreipia dėmesį į jaunimo šokius ir kitais vestuvių momentais. Kai suguldžius jaunuosius klėtyje buvo nuplėšiami nuotakos vežimo papuošimai, vainikai, žvakės ir jis sukapojamas, jaunimas aplink jį šokdavęs ir žaisdavęs[44].

Apeiginių šokių lietuvininkų vestuvėse gyvavimas dar paliudytas XIX a. antros pusės ir XX a. pradžios šaltiniuose. O. Glogau aprašo kelių paeiliui atliekamų šokių seriją: "Kitos dienos rytą po jungtuvių jaunieji, visi jų giminės ir vėl susirinkę svečiai išeina į kiemą. Čia jie sustoja dideliu ratu, kuriame nuotaka ir jaunikis šoka garbės šokį, paskui nuotaka pašoka iš eilės su visais vyrais. Dvi moterys, iš kurių viena laiko paruoštą skarą, tik ir laukia, kol nuotaka pašoks su dieveriu, savo vyro broliu arba kitu artimiausiu giminaičiu. Po šito šokio jos puola prie nuotakos ir mėgina ją pagauti. Ši pasileidžia bėgti, o rankomis susikabinusios merginos šoka aplink ją, tačiau nebegali apsaugoti; gaudomoji stengiasi išbėgti iš ratelio, bet šis tvirtas, ir nėra išėjimo: ji turi galiausiai duotis pagaunama, moterys tuojau užmeta jai ant galvos skarą ir nusiveda ją į klėtį, kur ant padėto priegalvio jau besėdinti anyta, jaunikio motina, ir tik po didelių ceremonijų besutinkanti užleisti vietą nuotakai. Nuotakai atsisėdus,

---

[42] ***Vyšniauskaitė A.*** *Lietuvių šeimos tradicijos. V., 1967. P. 17.*

[43] ***Poškaitis K.*** *Min. veik. P. 83;* ***Prätorius M.*** *Op. cit. P. 78.*

[44] ***Slaviūnas Z.*** *"Svotbinės rėdos" pastabos ir paaiškinimai // Lietuviškos svotbinės dainos. V., 1955. T. 2. P. 583.*

prie jos sustoja du jaunikio broliai ar kiti giminaičiai, nuima jai nuo galvos vainiką, atriša raištį ir išpina kasas. Nuotakos seserys, giminaitės ir draugės užveda dainą, kuri skamba taip:

Ir įvedė į naują svirnužę,
Pasvadino į žalią suolužį,
Kad mergytė suolužy sėdėjo,
Anytužė šnairiai pažiūrėjo.

Ir atsagstė žaliąsias kaseles,
Ir nukėlė rūtų vainikėlį.
- Imkit, kelkit mano vainikėlį,
Kad įstūmėt mane į vargelį.

Du brolyčiai mane palydėjo,
Dvi sesyti man vainikų kėlė,
O šis mano jaunasis bernelis
Nuo veidelių ašarėles šluostė.

Dainuodamos mergaitės šoka aplink nuotaką ir žaliomis šakelėmis muša per rankas kasas išpinantiems vyrams. Kai šie pabaigia savo ardomąjį darbą, moterys iš naujo sušukuoja nuotakos plaukus ir užmeta skarą. Mergaitės tuojau nutraukia skarą, ir tas pakartojama trissyk. Tik dabar jaunajai užriša muturą..."[45]

Šio ištisinio apeiginio veiksmo metu atliekami vienas paskui kitą jaunųjų šokis, nuotakos šokis su visais vyrais, merginų šokis aplink viduryje gaudomą nuotaką, merginų šokis aplink gaubiamą nuotaką.

Kituose šaltiniuose minimas tik "nuotakos šokis". *Nežinomo autoriaus* "Lietuviškose vestuvėse" (1866 m.) rašoma, kad su nuotaka privalėdavo kiekvienas vyras pašokti "vieną

[45] ***Glogau O.*** *Lietuvininkų buitis ir būdas. P. 245-246.*

valso ratą", o kiekviena moteris - su jaunikiu. Šokant nuotakai po kojų buvo mėtomos senos šukės, o po šokio jaunoji pasitraukdavo "pakeisti savo mirtų vainiko balta, kampuose margai siuvinėta ištekėjusių moterų skara - muturu"[46]. A. Kuncės 1884 metų duomenimis, po marčpiečio pradžioje nuotaka šokdavusi su visais vyrais svečiais, o vėliau tą patį vakarą nuotaką pakviesdavo šokti viena iš jaunikio seserų ar artimų giminaičių: nuotaka turėdavusi pašokti tris šokius su visomis moteriškomis šventės dalyvėmis[47]. 1904 metų K. Kapelerio lietuvininkų vestuvių aprašyme nurodoma, kad tokie šokiai buvo šokami taip pat jau nuėmus vainiką, užrišus skepetą ("kai jau ji dabar moterė").Pradžioje šokdavusi tik jaunųjų pora, o jiems atsisėdus "į kerčę", šokdavo kiti jaunikio "broliai" su merginomis. "Paskui parėjo nuotakos šokis, tai nuotaka turėjo su kožnu vyru vieną šokį šokt, iki kol ji negalėjo kvapą gaut"[48].

Darbe "Kaip senieji lietuvininkai gyveno" K. Kapeleris užsimena, kad jaunimas žaisdavęs Kalėdų - Trijų karalių laikotarpiu[49].

Apie Kalėdų metu atliekamus lietuvininkų šokius randame žinių dar XVI a. užrašytame Reinholdo Lubenau pasakojime. Jis 1585 m. guodžio mėnesį keliavo iš Karaliaučiaus per Klaipėdą į Rygą ir Kurše per Kalėdas stebėjo pagoniškas mirusiųjų minėjimo apeigas. Šventame miškelyje, kuriame kitu laiku buvo draudžiama liesti žvėris, žmonės tą dieną medžiojo, sumedžiotus žvėris kepė. Ant lentos tėvų, protėvių ir vaikų dvasioms pristatę vaško žibintų aplinkui eidami valgė

---

[46] ***Nežinomas autorius***. *Op. cit. P. 193.*

[47] ***Slaviūnas Z.*** *"Svotbinės rėdos" pastabos ir paaiškinimai. P. 587-588;* ***Kuntze A.*** *Bilder aus dem Preussischen Litauen. Rostock, 1884. S. 29-44.*

[48] ***Kapeleris K.*** *Kaip senieji lietuvininkai gyveno. Tilžė, 1904. P. 32.*

[49] ***Kapeleris K.*** *Kaip senieji lietuvininkai gyveno // Lietuvininkai. P. 366.*

ir gėrė, o paskui "...atnešė tuščią alaus statinę, į kurią dviese daužė lazdomis, o vyrai, moterys, taip pat vaikai šoko aplinkui..."[50] Šiame aprašyme paminėtą eiseną aplinkui lentą vargu ar galėtume pavadinti šokiu - tai apeiginis judesys, tačiau jo prasmė, matyt, analogiška po to šokamam šokiui, kuriam akompanuoja išskirtinę reikšmę turinčiu instrumentu - lyg archaišku būgnu, kurio svarbą paryškina ir sąsaja su alumi, bene svarbiausiu apeiginiu lietuvišku gėrimu.

Apie kalendorinius lietuvininkų šokius duomenų labai maža. Žinutes apie žiemos ciklo choreografiją paliko tik R. Lubenau, K. Kapeleris ir jau minėtasis H. Beringeris (*velniški* šokiai ne tik vestuvėse, bet ir per Užgavėnes). T. Lepneris "Prūsijos lietuvyje" rašo, kad per Velykas, Sekmines ir Joninės buvo sodybose supamasi sūpuoklėmis, šokama, žaidžiama "Trečias bėga", slepiamas žiedas, mušamas ratas, taip pat mušdavo ir ritindavo kiaušinius[51]. A. Becenbergeris plačiau aprašo piršlybinį Joninių žaidimą "Ryla rala", kuris buvęs kaip savotiški burtai. Joninių dieną merginos gėlėmis išpuošdavo *Jono medį,* t.y. kartį su degančia dervuota rato stebule ar beržo tošimi ir saugodavo ją nuo vaikinų, kurie tykodavo ją pagrobti. Jos ratu apsupdavo "Jono medį", į vidurį įeidavo dvi merginos, o kitos aplinkui eidamos dainuodavo:

Ryla, rala, padėdans,
Ryluže, raluže, padėdans.

Sustojus rateliui, šokdavo ir dainuodavo viduryje esančios:

Ryla, rala, tau dėkui,
Ryluže, raluže, tau dėkui.

---

[50] ***Poškaitis K.*** *Min. veik. P. 75;* ***Mannhardt W.*** *Op. cit. P. 420.*
[51] ***Jonynas A.*** *Min. veik. P. 184.*

Viena iš jų klausdavo:

Ryla, rala, ko ieškot?
Ryluže, raluže, ko ieškot?

Antroji dainuodama atsakydavo:

Ryla, rala, marčaičių,
Ryluže, raluže, marčaičių.

Pirmajai paklausus, kurios ieško, antroji pakviesdavo vardu kurią nors merginą iš bendro rato. Pakviestoji eidavo į vidurį, o šaukusioji stodavo į ratą. Taip žaisdavo tol, kol *marčiom* pabūdavo visos merginos. Šiuo žaidimu merginos vienos kitom linkėdavo greičiau ištekėti, o jei *Jono medį* pasisekdavo išsaugoti iki nustatyto laiko, tai merginos nuo jo dainuodamos nuimdavo gėles ir jas išsidalydavo, tikėdamos, kad šios turi magiškų savybių ir gali apsaugoti nuo įvairių nelaimių, lemti sėkmę[52]. Savo piršlybiniu pobūdžiu šis žaidimas primena dzūkiškus ir aukštaitiškus Advento-Kalėdų žaidimus, nors apskritai šio žaidimo analogijų daugiau neužtikta.

Dar mažiau duomenų apie lietuvininkų darbo choreografiją. Įdomią žinią paliko M. Pretorijus apie aiškiai maginį šokimą rudenį prieš sėją, kurį jis matęs Mažojoje Lietuvoje, prie sienos su Žemaitija, ant Šušės upelio kranto. Žmonės įkasė netoli ąžuolo prie didelio akmens kartį, vadinamą *kaupuole,* ant jos pritvirtino ožio odą ir javų bei žolių puokštes. Pradžioje senas žmogus (jį autorius vadina *vaidelučiu*) išgėrė alaus kaušelį, nupylęs jo dėkojo ir meldėsi dievams, o po to "...jaunimas susikabino rankomis ir apie ąžuolą ir kartį šoko kažkokį šokį, bet kai tik vaidelutis su kaušeliu pradėjo melstis, nustojo"[53].

---

[52] ***Bezzenberger A.*** *Das Johannisfest der Litauer // Altpreussische Monatsschrift. 1875. Bd. 12. S. 75.*

[53] ***Poškaitis K.*** *Min. veik. P. 84;* ***Prätorius*** *M. Op. cit. P. 23-24.*

XVII a. antroje pusėje Hartknochas paminėjo žvejų žaidimus. Prašydami dievą sėkmės, jie pasirinkdavo vietą prie didelio akmens ir aukodavo žuvis žvejų dievui Perdoitui (*Perdoytus*): "Susirinkavo būriu į daržinę, dalį žuvies paruošdavo, išdėliodavo ant lentos ir valgydami bei gerdami žaisdavo"[54].

Senieji šaltiniai liudija, kad senovės prūsai ir lietuvininkai šokdavo, žaisdavo žaidimus per laidotuves ir mirusiuosius minėdami. Ankstyviausia žinia apie baltų liaudies choreografiją kaip tik ir pamini šį faktą. Anglosaksų keliautojas Vulfstanas, IX a. pabaigoje (apie 890 m.) lankęsis prūsų žemėje, nurodo, kad mirusiojo nelaidodavo ir palikdavo gulėti namuose "...genčių priežiūroje vieną, o kartais ir du mėnesius <...>, o kiti aukštos kilmės žmonės, atsižvelgiant į jų turtingumą, dar ilgiau: kartais guli nesudeginti ant žemės savo namuose ir visą pusmetį. Ir per visą tą laiką, kol lavonas tenai guli, kelia puotas ir žaidimus iki tos dienos, kai jis tampa sudegintas"[55]. Laidotuvių pabaigoje vykdavusios raitelių lenktynės, kurias laimėjusieji pasidalydavę nuo gėrimų ir žaidimų dar likusį turtą[56]. "Sūduvių knygelėje" rašoma, kad XVI a.

---

[54] ***Poškaitis K.*** *Min. veik. P. 80;* ***Fischer A.*** *Etnografia dawnych prusów. Gdynia, 1937. S. 7.*

[55] ***Balys J.*** *Mirtis ir laidotuvės. Silver Spring, Md., 1981. P. 62; Lietuvos TSR istorijos šaltiniai. V., 1955. T. 1. P. 22.*

[56] ***V. N. Tokarevas*** *visus žaidimų paminėjimus Vulfstano aprašyme traktuoja kaip raitelių lenktynes - tik šia prasme versdamas sen. anglų kalbos žodį "plega", nors kartu pastebi ir jo sąsają su anglų žodžiu "play" - "žaidimas", "žaisti" (žr. plačiau: Токарев В. Н. Конные состязания на похоронах // Исследование в области балто-славянской культуры. Погребальный обряд. Москва, 1990. С. 14, 17, 40). Manyčiau, kad Vulfstanas turėjo omeny ne tik raitelių rungtynes, bet ir žaidimus, kurie galėjo būti žaidžiami namuose šalia pašarvoto numirėlio, nes jų egzistavimą paliudija vėlesni šaltiniai. J. Balio knygoje "Mirtis ir laidotuvės", A. Jonyno "Lietuvių folkloristikoje", Z. Slaviūno straipsnyje "Lietuvių liaudies šokiai" pateikiamuose šios medžiagos vertimuose rašoma, kad buvo žaidžiami ž a i d i m a i. Z. Slaviūnas nurodo, kad po šiuo paminėjimu gali slypėti ir šokamieji, ir mimiškieji, ir judrieji žaidimai (žr.:* ***Slaviūnas Z.*** *Lietuvių liaudies šokiai. P. 58).*

raitelių lentynės vykdavusios lydint į kapus: pradžioje artimieji raiti apsupdavę ratus, kuriuose veždavo mirusįjį ir mostaguodami ištrauktais peiliais (kardais), skardžiais balsais šaukdami baidydavo velnią (*Pecolle*), o prie kaimo ribos jodavę lenkčių dėl pinigų. Po lenktynių apeidavę triskart vežimą su jame mirusiuoju ir paskui veždavę jį prie duobės[57].

Ankstyvieji šaltiniai taip pat užsimena apie laidotuvių ir gimtuvių žaidimų, šokių nuotaikos panašumą. Erazmas Stela (Erasmus Stella Libanothanus) darbe "Dvi knygos apie Prūsijos senovę" (1518 m.) rašo, jog prūsai gimtuves ir šermenis šventę "su valgiais ir gėrimais, su žaidimais ir giesmėmis be liūdesio, su didžiausiu džiaugsmu ir linksmybe, rodydami turį kito gyvenimo vilį"[58]. Labai panašius duomenis pateikia ir kitas to laikotarpio Prūsijos istorikas Kasparas Šiucas (*Caspar Schütz*) aprašinėdamas prūsų papročius iki 1525 metų: "...gimtuves ir atminus lygiai šventė su valgiais ir gėrimais, su žaidynėmis ir šokiais, be jokio liūdesio ženklo, su džiaugsmu ir linksmybe"[59]. Panašių palyginimų randame ir daug vėlesniuose šaltiniuose: 1898 m. A. Cvekas (*A. Zwek*) taip pat mini, kad prūsų lietuviai per laidotuves, kaip ir per radynas, ne tik raudodavo ir melsdavosi, bet ir šokdavo, linksmindavosi[60].

Svetimšalius stebino lietuvininkų laidotuvių papročiai. A. Lucanus savo užrašuose "Prūsija senovėje ir šiandien" 1748 m. teigia, kad per laidotuves "juokingais judesiais ir staugimu jie (lietuviai - *D.U.*) tiesiog verčia prabilti savo mirusius"[61].

Šulcės (*Schultze*) pasakojime apie laidotuves Mažojoje Lietuvoje (1832 m.) išryškinamas raudų ir žaidimų kaitos

---

[57] ***Balys J.*** *Min. veik. P. 79.*
[58] ***Jonynas A.*** *Min. veik. P. 54.*
[59] *Ten pat. P. 55.*
[60] ***Kudirka J.*** *Vėlinės. V., 1991. P. 54.*
[61] ***Jonynas A.*** *Min. veik. P. 202.*

kontrastas: "Aplink mirusį susėda artimiausi giminės, bučiuoja jį ir verkdami apgarbsto... Po kokios valandos nutyla raudos, tada susirinkusieji užgieda bažnytinę mirusiųjų giesmę, kuri taip pat gerą valandą užtrunka. Po to lavoną apdengia didelėmis baltomis skaromis arba marškomis ir tada prasideda žaidimai, kuriais taip pat apie valandą laiko užsiima. Tam laikui praėjus, lavonas vėl nudengiamas, staiga pasigirsta raudų garsai iš naujo ir pradingsta buvusi linksmybė. Po to vėl giedamos dvasinės giesmės ir vėl daroma pertrauka, kurios metu valgoma ir geriama, pokštaujama ir juokiamasi. Taip trunka iki aušros. Tokios apeigos kartojasi kiekvieną naktį iki laidojimo dienos"[62]. A. Kuncė (*Kuntze*) taip pat XIX a. užsimena, jog aprengus velionį baltomis marškomis Prūsijos lietuviai žaisdavo fantinius žaidimus[63]. J. N. Kuznecovas XIX a. užrašė, kad Prūsų Lietuvoje šermenų metu, be maldų ir religinių giesmių, būta juokingų miminių žaidimų (vaidinimų)[64].

Yra žinių, jog raudama buvo ne tik statiškai, bet ir su tam tikru judesiu. A. Cveko duomenimis, 1865 m. Piliakalnio aps. susirinkusieji eidavę aplink išpuoštą lavoną, rodydami jam duoną, lašinius, alų ir raudodami klausdavę, kodėl šis juos paliekąs, jei tiek daug visko turėjęs[65].

Vienintelis kol kas žinomas pilnai užrašytas lietuviškas laidotuvių žaidimas iš Šventosios apylinkų taip pat priskirtinas Mažajai Lietuvai. Užfiksuotas tik vienas jo variantas, tad šiam unikaliam faktui patvirtinti reikėtų papildomų liudijimų. Šį žaidimą užrašė ne lietuviai folkloro rinkėjai, o latvių ansamblio "Skandinieki" dalyviai[66]. Pateikėjos Ektijienės tei-

[62] ***Balys J.*** *Min. veik. P. 64.*
[63] ***Slaviūnas Z.*** *Lietuvių liaudies šokiai. P. 58.*
[64] ***Kudirka J.*** *Min. veik. P. 54.*
[65] ***Balys J.*** *Min. veik. P. 69.*
[66] *Žaidimas užrašytas 1984 m. iš lietuvės* ***Ektijienės****, jaunystėje gyvenusios Šventojoje, o dabar - Rucavoje, Liepojos rajone.*

gimu, šis "senoviškas lietuvių laidotuvių žaidimas", pagal priedainį vadinamas "Žalia varia", buvo kaip paskutinis laidotuvių veiksmas, kurio metu visi išeidavo iš namo. Žaidime dalyvaudavo visi tuo metu esantys troboje. Paėmusios juostą ar rankšluostį, dvi moterys stodavo prie durų, o likusieji išsirikiuodavo vorele. Sudainavus žaidimo dainą, vorelė lįsdavo pro moterų padarytus "vartus" (po pakelta juosta), o paskutinįjį jos sugaudavo. Tai reiškė, kad sugautasis pirmasis mirs (plg. su kalendorinių švenčių metu atliekamais burtais). Žaidimo "Žalia varia" melodija yra vienbalsė (latviai savo maniera papildė ją burdonu) ir nebūdinga žemaičių melosui; ji greičiau galėtų būti artimesnė kuršių stiliui:

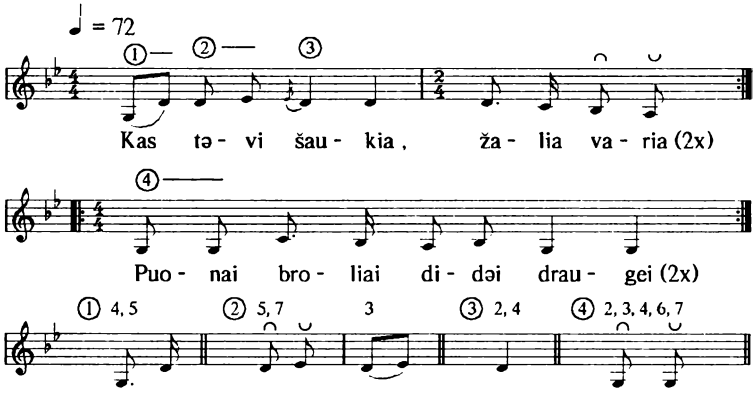

Žaidimo veiksmą savotiškai iliustruoja simboliškas dialoginis tekstas (Kas tavi šaukia? - Kuo tu, puonai, nuori? - Vyrali nuoriu. - Ai kas atvers vartus? - Mes atversim vartus. - Atverk vartus. - Važavok sveiki[67]).

[67] *Išnaša →*

Žaidimų ir šokių gyvavimo laidotuvėse faktas nėra išskirtinė Mažosios Lietuvos savybė, - jis užfiksuotas ir pačioje Lietuvoje. "Linksmų" laidotuvių su muzika ir šokiais paprotys gyvavo net iki Antrojo pasaulinio karo šiaurės Lietuvoje tarp protestantų ir tarp kalvinų lietuvių bei latvių. Ilgesnį senųjų papročių išlikimą šiose vietose nulėmė greičiausiai tai, kad čia, kaip ir Latvijoje, jie nesusiliejo su reformatų bažnytinėmis apeigomis, naujasis tikėjimas dar buvo perimamas priešinantis, atribojant jį nuo savos senosios kultūros - lyg atkartojant gal šimtmečiu ankstesnę situaciją Mažojoje Lietuvoje. Laidotuvių choreografijos pėdsakai fiksuoti ir katalikiškoje Lietuvos dalyje[68]. Šokis ir žaidimas laidotuvėse - ne tik senosios baltų pasaulėžiūros reliktas, nes panašūs motyvai užtinkami įvairiose senosiose kultūrose, o kai kurių mokslininkų nuomone, tai buvęs tipiškas reiškinys pagoniškoje apeigų sistemoje[69].

Kiti lietuvininkų apeiginės choreografijos žanrai, lyginant juos su Didžiosios Lietuvos duomenimis, taip pat nepasižymi savitumu. Pavyzdžiui, vestuviniai nuotakos šokdinimo, jaunųjų suvedimo per tarpininkus ir kiti šokiai daug kartų užrašyti įvairiose Lietuvos vietovėse. Išsiskiria tik šokis Kalėdų dieną aplink tuščią alaus statinę, šokis prieš sėją aplink *kaupuolę*, merginų žaidimas "Ryla rala" Joninėse, žvejų žaidimai dėkojant dievams. Jie, matyt, ypač artimai buvo susiję

---

[67] *Iš Lietuvių liaudies kultūros centro videoarchyve saugojamo žaidimo videoįrašo tekstą ir melodiją iššifravo* ***D. Urbanavičienė****. Žaidimo kalba aiškiai yra artimesnė lietuvių negu latvių kalbai. Šifruojant tekstą iškilo tam tikrų sunkumų, nes latvių atliekamas jis neišvengiamai įgijo latvišką akcentą. Tekstas šifruotas jo netaisant.*

[68] *Plačiau apie tai žr. mano straipsnius "Apeiginis judesys žmogaus gimimo ir mirties ritualuose" (Liaudies kūryba. T. 4) ir "Apeiginis judesys laidotuvėse ir mirusiųjų minėjimuose" (Liaudies kultūra. 1992. Nr. 4).*

[69] *Plačiau žr.:* ***Еремина В.И.*** *Ритуал и фольклор. Ленинград, 1991.С. 160-167, 187-188.*

su senaisiais baltų ritualais ir nustojo gyvuoti kartu su jais. Didžiojoje Lietuvoje taip pat sparčiai nyko apeiginiai žanrai, ir tik katalikiškos pasaulėžiūros tolerantiškesnis požiūris į pasilinksminimo šokius leido lietuvų šokiui išlikti ilgesnį laiką. Šis liaudies kūrybos žanras, lyginant jį su kitais, itin jautrus ne tik žmonių pasaulėžiūros pasikeitimams, bet ir politinei prievartai, karams, migracijos procesams, ardantiems būtinas sąlygas tradiciniam šokio ar žaidimo gyvavimui pastovioje žmonių bendruomenėje.

Virginija
Stunžėnienė,
Vytautas
Rimša

MAŽOSIOS LIETUVOS MUZIKOS INSTRUMENTŲ TYRINĖJIMŲ APŽVALGA

Svarbių žinių apie Mažosios Lietuvos ir apskritai Lietuvos muzikos instrumentus paliko įžymus XVI a. Mažosios Lietuvos rašytojas, giesmyno rengėjas ir leidėjas (1589 m.), pirmasis Biblijos vertėjas į lietuvių kalbą (1579 - 1590), dviejų dalių pamokslų rinkinio "Postilė" (1591 m.) ir kitų veikalų kūrėjas, liuteronų pastorius Jonas Bretkūnas (1536 - 1602). Jis Biblijos 6 tomo paskutiniame puslapyje pateikė muzikos instrumentų pavadinimų sąrašą lietuvių ir vokiečių kalbomis "Nomina instrumentorum musicorum, quorum usus in Lithuania", t.y. "Lietuvoje vartojamų muzikos instrumentų pavadinimai": *Harfa liudna - harffe, Kabsa - laute, Jurana - lexer, Wargonai - orgel, Bubnas - pauke, Skripka - fidel, Surma -*

schalmey, Truba - posaune, Kankles - kewersche harffe, Wamsdis - pfeiffe, Tutukles - die litauische duden, Duda ragine - eine grosse sackpfeiffe, Murenka - eine kleine sackpfeiffe. J.Bretkūnas, matyt, surašė šiuos instrumentų pavadinimus dėl to, kad paaiškintų psalmių vertime minimų ir kai kurių kitų muzikos instrumentų pavadinimų reikšmę ir kad juos galėtų vartoti pastoriai per tikybines apeigas lietuvių kalba. Dauguma sąraše minimų muzikos instrumentų Lietuvoje išliko ligi šiol.

Šis muzikos instrumentų pavadinimų sąrašas, sudarytas beveik prieš keturis amžius, vertingas ir dabartiniams lietuvių muzikos tyrėjams. Iš jo visų pirma galima spręsti, kokie muzikos instrumentai buvo vartojami Lietuvoje anuo metu. J.Bretkūnas rašė savo krašto istoriją (parašė "Prūsų krašto kroniką"), domėjosi liaudies papročiais, senovės liekanomis, todėl ir duomenis apie muzikos instrumentus surinko kruopščiai. Psalmėse minimi ir cimbolai bei psalteriai, bet į minėtą sąrašą šių instrumentų rašytojas neįtraukė.

1638 m. Prūsijoje išleistame rašte "Recessus generalis der Kirchenvisitation Insterburgischen und anderer Littawischen Embter im Herzogtumb Preußen" rašoma, kad lietuviai vestuvininkai, atvykę į bažnyčią, labai triukšmauja su būgnais bei švilpynėmis, trukdydami pastoriui ir bažnyčios lankytojams; todėl toks būgnijimas ne laiku draudžiamas; o jei vestuvininkai nesiliautų, jų būgnai turi būti pradurti ir supjaustyti, švilpynės sudaužytos; taip pat bažnyčiai sumokėta 3 markių bauda. Minėtus rašto teiginius cituoja Ch.Barčas savo lietuvių liaudies dainų su natomis rinkinio "Dainų balsai" (Heidelberg, 1886. D. 1; 1889. D. 2) skyrelyje "Apie lietuvių muzikos instrumentus" ("Über litauische Musikinstrumente").

1666 m. Burkharto bažnytinėje knygoje minimos kanklės, kurias Nidos žmonės gaminasi patys.

Prūsijoje nuo XVII a. vidurio buvo domimasi liaudies buitimi, papročiais, tautosaka. Dėl to XVII-XVIII a. čia pasirodė vertingų veikalų, kuriuose aprašinėjama lietuvių ir prūsų istorija, kalba, skelbiami tautotyros darbai. Žymiausi XVII a. pabaigos Mažosios Lietuvos tautotyrininkai Teodoras Lepneris (1633-1691) ir Matas Pretorijus (apie 1635-1707) pirmieji plačiau aprašė lietuvių liaudies muzikos instrumentus ir aptarė jų vietą valstiečių gyvenime.

T.Lepneris, daug metų pastoriavęs Ragainės apskrities Būdviečių parapijoje, gerai pažinęs tų apylinkių žmones, jų buitį, papročius, sukaupė labai įdomią medžiagą, kurią paskelbė tautotyros veikale "Prūsijos lietuvis" ("Der Preusche Littauer"). Veikalas parašytas 1690 m., pirmąkart išleistas Dancige 1744 m. Savo knygoje T. Lepneris nepalankiai rašo apie lietuvių papročius, paveldėtus iš senosios tikybos, ypač apie šios tikybos apeigas, tačiau giria lietuvių valstiečius dėl jų darbštumo ir meninių polinkių, teigiamai vertina vyrų nagingumą (kad jie moka pasidaryti ne tik gerus apyvokos reikmenis, bet ir įvairius muzikos instrumentus), merginų gebėjimą austi puošnias juostas. Ypač vertingi veikale pateikti duomenys apie lietuvių folklorą, muzikos instrumentus, valstiečių dainavimą.

Prieš T.Lepnerio knygos antraštinį lapą įdėtas piešinys, kuriame pavaizduoti Mažosios Lietuvos valstiečiai su darbo įrankiais bei apyvokos daiktais. Piešinyje matyti ir keli muzikos instrumentai - būgnas su dviem mušamosiomis lazdelėmis, švilpynė, trimitas, kanklės, kurie aprašomi skyrelyje "Apie lietuvių muziką ir jų instrumentus" ("Von der Littauer Music und derselben Instrumenten"). Šis piešinys - pirmas tokio pobūdžio dokumentas. Skyrelis "Apie lietuvių muziką ir jų instrumentus" pradedamas posmu:

Lietuvis linkęs kaukti (zum Heulen), griežti, dainuoti, Kanklės, triūba, smuikas, švilpynė turi pas jį dažnai skambėti.

Toliau T.Lepneris pateikia svarbių duomenų apie lietuvių liaudies muzikos instrumentus, jų darymą. Čia rašoma, kad lietuviai turi ypatingą trimitų (*Trompeten*) arba triūbų (*Posaunen*) rūšį, kurią vadina *Truba*. Ji tuščiavidurė, išskaptuota iš eglės medžio, gale gana plati ir apvali kaip triūba (*Posaune*), iš išorės storai apvyniota tošimi, daugiau kaip sieksnio ilgio. Du vyrai pučia ta pačia gaida tokias savo triūbas, kurios skleidžia stiproką garsą. Be to, lietuviai turi devynių ar dvylikos žalvarinių stygų instrumentą, kurį vokiečiai vadina *Schweins-Kopf* [kiaulės galva] (*Kanklos*), būgną, skersines ir kitokias švilpynes, smuiką bei *dambrelį (Brum-Eisen)*; šį tik perka, kitus minėtus instrumentus pasidaro patys. "Tokie jie menininkai! - žavisi T.Lepneris. - Jie taip pat visi kompozitoriai, kurie savo dainoms patys kuria gaidas, nors kai kurias išmoksta iš vokiečių. Jie iš prigimties linkę dainuoti, taigi yra puikūs *Musici naturales* [muzikai iš prigimties], kurie polinkį dainuoti atsinešė į pasaulį". Moterys ir merginos nuo antrųjų gaidžių ligi aušros muzikuoja prie girnų, nes jų dūzgimas dainininkėms - lyg bosas ir pagrindas.

Kitas XVII a. pabaigos Mažosios Lietuvos istorikas ir tautotyrininkas M.Pretorijus veikale "Prūsijos įdomybės" ("Deliciae Prussicae oder Preußische Schaubühne", apie 1690 m.; šio veikalo ištraukas su plačia įžanga 1871 m. Berlyne išspausdino V.Pyrsonas), be kitų tautotyros dalykų, aprašė ir lietuvių liaudies šokius, pateikė "Kepurinės" (2 pav.) piešinį (Pyrsonas teigia piešinius perpiešęs). Piešinyje, vaizduojančiame vyrus, šokančius "Kepurinę", matyti ir keli muzikantai su muzikos instrumentais, aprašomais knygos tekste. Čia rašoma, kad keli dainuoja; jie turi ir skersinę švilpynę (*Querpfei-*

fe) bei karo būgną (*Heerpauke*) arba būgną (*Trommel*), kartais ir dūdmaišį (*Dudelsack*). Taigi Mažosios Lietuvos lietuvių šokiams, manytina, grieždavo muzikos instrumentų ansambliukai.

Pilypo Ruigio (1675 - 1749) "Lietuvių-vokiečių ir vokiečių-lietuvių kalbų žodyne", išleistame Karaliaučiuje 1747 m., pateikti kai kurie muzikos instrumentų pavadinimai: *Arpa, os*, f. *eine Harfe; Birbynė, es,* f. *eine Stroh*= oder *Federpfeiffe; Bubnas, no*, m. *die Trommel, Paucke; Cimbolas, olo,* m. *ein Zimbal; Dambras, bro*, m. *ein Brummeisen; Duda, os*, f. *eine von Bork gewundene Trompete; Dudelė, es,* f. *ein Pfeiffelein; Kanklai, klu,* m. pl. *eine Harfe, Saytenspiel; Muranka, os,* f. *eine Mohrin; Smuikas, ko*, m. *eine Fiddel, Geige; Trimitta, os,* f. *eine Trompete; Truba, os,* f. *eine Posaune; Wamzdis, džio,* m. *eine hölzerne Pfeiffe*. Antrojoje žodyno dalyje pateikti šie muzikos instrumentų pavadinimai: *Heerpaucke, Krygiu Bubnas; Orgel, Wargonai, nu,* m. pl.; *Sackpfeiffe, Duda Kullinnė; Schalmey, Surma, os*, f.

Mažosios Lietuvos tautosakos, archeologijos ir tautotyros medžiagos rinkėjas bei skelbėjas, vienas Lietuvių literatūros draugijos (įkurtos 1879 m.) steigėjų Eduardas Gizevijus (1798 - 1880) iš lietuvių muzikos instrumentų labiausiai domėjosi kanklėmis, aprašė šių instrumentų išvaizdą, kaip jomis skambinama, minėjo, kad kanklių muzika girdėti derliaus šventėse, vestuvėse, laidotuvėse.

Žurnale "Neue Preußische Provinzial-Blätter" (T. 4. Königsberg, 1847) išsamų ir profesionalų straipsnį "Apie kankles ir lietuvių liaudies malodijas" ("Ueber die Kanklys und die Volksmelodien der Litthauer") parašė muzikos teoretikas ir pedagogas F.A.Gotholdas (1778 - 1858), remdamasis T.Lepnerio, A.Hageno, E.Gizevijaus ir kitų rašytojų surinkta medžiaga. Straipsnyje pateikti tikslūs kanklių matmenys, nurodytas stygų skaičius, intervalai, derinimas, rašoma, kaip

skambinama kanklėmis. Straipsnyje minimi ir dūdmaišiai.

Liudviko Gedimino Rėzos (1776 - 1840), Karaliaučiuje išleidusio pirmąjį lietuvių liaudies dainų rinkinį "Dainos" (1825 m.) ir kitus veikalus, talkininkas ir darbų tęsėjas, Pilupėnų vargonininkas ir mokytojas Endrikis Budrius (1783 - 1852) žurnale "Neue Preußische Provinzial-Blätter" 1847 m. paskelbė lietuvių liaudies muzikos instrumentų sąrašą. Jame kankles lygino su kitais styginiais instrumentais, domėjosi kanklių kilme, teigė, kad kanklės - lietuvių instrumentas, jo vardas kilęs iš žodžio *kankalas*.

Tautosakininkas, Tilžės mergaičių gimnazijos mokytojas (1872 - 1874), direktorius (1884 - 1890), Lietuvių literatūros draugijos narys Christianas Barčas (1832 - 1890) mokėjo lietuvių kalbą, griežė smuiku, todėl sėkmingai užrašinėjo lietuvių liaudies dainas, kreipdamas ypatingą dėmesį, kaip jas dainuoja patys liaudies dainininkai. Rinkinyje "Dainų balsai" sukauptos būdingiausios Mažosios Lietuvos lietuvių liaudies dainos.

Ypač vertingas Ch.Barčo veikalo litografinis paveikslas, kuriame perspausdinti T.Lepnerio knygos muzikos instrumentų piešiniai ir dar pridėta naujų. Ch.Barčas rašo, jog 4 paveikslo antrasis piešinys vaizduoja du pučiamuosius instrumentus, kurie dar vartojami visur, kur gyvenvietė savo gyvulius bendrai gena į ganyklą. Buvo dvi tokių instrumentų rūšys - tiesių ir lenktų. Lenkti turi būti padaryti tik iš pušų šakų, o tiesūs - ir iš lazdynų arba iš eglių kamienėlių. Kamienas arba šaka atsargiai nulupama ir apgenėjama, po to perpjaunama išilgai plonu pjūklu į dvi puses, o šios švariai ir tolygiai išskaptuojamos. Pagaliau abi pusės, ištepus jų pjūvių paviršius derva arba degutu, vėl sujungiamos. Tiesi triūba (*Trubas*) apvyniojama tošies juosta ir po to aprišama išdervuota virvute, o lenkta apkalama maža medine juostele, ir instrumentas padarytas. Kerdžius nešdavosi savo maždaug 2

m ilgio triūbą su juosta kaip šautuvą. Ch.Barčas teigia iš savo vaikystės labai aiškiai prisimenąs signalus ir gaidas, kurias atlikdavo kerdžius.

Įdomios ir naujos medžiagos pateikė F. ir H.Tecneriai leidinyje "Dainos: Litauische Volksgesänge" (1897). Tecneriai rėmėsi ne tik Mažosios Lietuvos rašytojų veikalais, bet ir apie Didžiąją Lietuvą rašiusių mokslininkų (A.Juškos, A.Baranausko, O.Kolbergo) raštais.

Mažosios Lietuvos muzikos instrumentų aprašymai buvo spausdinami atskirų leidinių skyriuose arba XIX a. ir XX a. pradžioje veikusių vokiečių mokslo draugijų tęstiniuose leidiniuose "Preußische Provinzial-Blätter", "Neue Preußische Provinzial-Blätter", "Altpreussische Monatsschrift". Lietuvių liaudies muzikos instrumentus garsino Tilžėje 1879-1923 m. veikusi Lietuvių literatūros draugija, "Birutės" lietuvių kultūros draugija (1885-1914), Tilžės lietuvių giedotojų draugija (1885-1935). Lietuvių literatūros draugijos 1905 m. Tilžėje įkurtame Lietuvių name, kurį galima laikyti pirmuoju Vidurio ir Šiaurės Rytų Europos skansenu, buvo eksponuojami ir lietuvių liaudies muzikos instrumentai. Tecneriai teigė aprašę čia eksponuojamas kankles.

Mažosios Lietuvos muzikos tradicijos tęsiamos ir šiuo metu. Klaipėdos universiteto studentų ir dėstytojų "Vorusnės" folklorinio ansamblio renginiai remiasi Mažosios Lietuvos muzikos kultūros palikimu. Šiuo palikimu naudojasi ir nemaža kitų Lietuvos etnografinių ir folklorinių ansamblių.

Liaudies buities muziejaus liaudies muzikos instrumentų skyriuje eksponuojamos dvejos vertingos Mažosios Lietuvos kanklės: pirmąsias, remdamasis T.Lepnerio, F.A.Gotholdo, Ch.Barčo, F. ir H.Tecnerių, Z.Slaviūno, J.Žilevičiaus ir kt. darbais, 1984 m. atkūrė klaipėdietis liaudies muzikos instrumentų meistras Antanas Butkus; antrosios rastos 1958 m. Kuršių nerijoje (Nidoje), remontuojant labai seną namą.

Jonas
Trinkūnas

LIETUVININKŲ SENIEJI TIKĖJIMAI

Mažoji Lietuva susijusi su senųjų prūsų istorija ir dvasios paveldu, todėl yra prasmės ieškoti šių sąsajų konkretesnių formų. Senoji vakarinių baltų žemė vis labiau traukia kultūros tyrinėtojų dėmesį, ji dar saugo mažai žinomą dvasios palikimą.

Senovės prūsai, kaip tvirtina įvairūs šaltiniai, buvo dideli magijos, burtų, pasaulio paslapčių žinovai. Jie turėjo ištobulintą senąjį tikėjimą ir kultūrą, garsius to tikėjimo centrus - Romuvas ir kitas šventoves. Prūsus nukariavus XIII a. daugelis jų mitologijos ir religijos dalykų pražuvo, tačiau nemaža dar išliko. Gausūs XVI-XVII a. šaltiniai praneša apie žynius, senąjį tikėjimą ir foklorą. Nors kraštas vis labiau buvo germanizuojamas, senosios dvasios tradicijos tarp lietuvininkų gyvavo iki pat XX a. pirmos pusės, kol Antrasis pasaulinis karas galutinai nutraukė jas.

Žinios apie Mažosios Lietuvos dvasios kultūrą ir jos praeitį nėra menkos. Greta kronikų ir įvairių kitų šaltinių, yra nemaža tyrinėjimų ir apžvalginių darbų - daugiausia vokiečių ir lenkų autorių. Tačiau šiuose darbuose dažniausiai trūksta lietuvininkų kultūros faktų. Pažvelgę į tokius būdingus veikalus kaip W. Gaertės "Rytprūsių liaudies tikėjimai ir papročiai"[1] ir A. Fišerio "Senųjų prūsų etnografija"[2], įsitikinsime, jog ten beveik nesiremiama senųjų to krašto gyventojų - lietuvininkų folkoru ir papročiais, tuo tarpu istorijos, archeo-

[1] *Gaerte W. Volksglaube und Brauchtum Ostpreussens. Würsburg, 1956.*
[2] *Fischer A. Etnografia dawnych prusów. Gdynia, 1937.*

logijos ir kalbos duomenys rodo, jog lietuvininkai yra vietos gyventojai, susiformavę iš senųjų baltiškų genčių[3].

J. Basanavičiaus sudaryta knyga "Iš gyvenimo lietuviškų vėlių bei velnių"[4] - unikalus lietuvininkų dvasios kultūros palikimas, labai mažai žinomas nelietuvių autorių.

"Prakalboje" J. Basanavičius didžiai įvertina svarbiausią lietuvininkų tautosakos rinkėją V. Kalvaitį, kuris darbavosi Ragainės, Tilžės, Klaipėdos, Labguvos ir kitose Rytprūsių vietovėse ir kurio surinkta tautosaka "tur ne viename inžvilgyje didesnę vertę, neng Indų bei Eranų šventknygės, ir iš jos mokslas nemenkai dar laimės"[5].

Lietuvių folkloristai ir mitologai laiko šią J. Basanavičiaus knygą svarbiausiu savo tyrinėjimų šaltiniu. Šį kartą pamėginsime pažvelgti į šią knygą, ieškodami kai kurių analogijų su senųjų prūsų mitologijos ir tikėjimų faktais. Šiandien Rytprūsiuose belikę tik nebylūs piliakalniai ir ąžuolynai.

Prūsai tikėjo, jog mirusieji raiti ant žirgų "dangaus viduriu skrieja į pomirtinį pasaulį"[6]. Žirgai buvo svarbūs ir kasdieniniame gyvenime, ir papročiuose bei tikėjimuose. Daug reikšmės buvo skiriama spalvom ir jų prasmėm. Petras Dusburgietis savo kronikoje rašė: "Vieni iš pagarbos saviesiems nedrįso jodinėti juodžiais, kiti - balčiais, treti - kitokio plauko žirgais"[7]. Ten pat pasakojama, jog "gyveno vienas prūsas, vardu Dargis, kuris nepakentė baltų žirgų". Sembos fogtas daug dėjo pastangų, kol atpratino Dargį nuo šio įsitikinimo, ir jis tapo "uolus tikėjimo ir tikinčiųjų šalininkas"[8].

---

[3] ***Matulevičius A.*** *Mažoji Lietuva XVIII amžiuje. V., 1989. P. 13.*

[4] ***Basanavičius J.*** *Iš gyvenimo lietuviškų vėlių bei velnių. Chicago, 1903; toliau - BLV.*

[5] *BLV. P. 111.*

[6] ***Beresnevičius G.*** *Dausos. V., 1990. P. 127.*

[7] ***Dusburgietis P.*** *Prūsijos žemės kronika. V.,1985. P. 89.*

[8] *Ten pat.*

Tokie žirgai ir raiteliai žinomi ir lietuvininkų foklore. Pasakojama, kaip žmogus, užsėdęs ant juodo ar širvo žirgo, pasijunta "aukščiau medžių bejojąs"[9]. Šie keisti pajodinėjimai baigdavosi tuo, kad "raitelis su arkliu, didei garsiai susijuokdamas, prapuolė". Arklys kartais palieka keistas pėdas - "pusę pėdų arklio, o pusę galvijo"[10]. Neabejotina šių žirgų ir raitelių "velniška" prigimtis, po susitikimų su jais žmonės susirgdavo ir mirdavo.

Senųjų prūsų laikais skirtingų spalvų žirgai turėjo šiek tiek kitokią prasmę. Apie tai galima spręsti ir iš prūsų kaimynų - vakarinių slavų pagoniškų tikėjimų. Šviesos dievui Sventovitui Arkonos šventykloje buvo skirtas baltas žirgas, kuriuo jis jodinėjęs naktimis[11], o Ščecine, Triglavo šventykloje, buvo laikomas juodas žirgas, skirtas tik burtams[12].

Simbolinė balta ir juoda spalva dažna lietuvininkų folklore. Padavimuose apie piliakalnius, pasakojimuose apie regėjimus vienodai dažnai pasirodo juodi ir balti pavidalai - mitiniai veikėjai. Matydavo "baltą deivę (t.y. vėlę)"[13], "mergą, baltai apsirėdžiusią"[14], "tris juodas mergas, šaltinyj besiprausiančias"[15], "ant tilto tris juodus vyrus"[16]. Dažniausiai šios baltos arba juodos būtybės pasirodo piliakalniuose, prie upelių, tiltų.

Yra sakmių apie baltas arba juodas moteris, kurios atneša arba praneša mirtį. Maro laike "vaikščiojo po kaimus trys jaunos dailios mergos, gražiai baltai apsirengusios ilgais

---

[9] *BLV. P. 353, 354.*
[10] *BLV. P. 350.*
[11] *Słownik starożytności słowiańskich. Warszawa, 1975. T. 5. S. 590.*
[12] *Słownik starożytności słowiańskich. Warszawa, 1977. T. 6. S. 196.*
[13] *BLV. P. 62.*
[14] *BLV. P. 167.*
[15] *BLV. P. 164.*
[16] *BLV. P. 69.*

drabužiais"[17]. Pasakojama ir apie maro deivę, kuri "juodai insirėdžiusi" atkeliavo "karietoj su šešetu juodžių"[18].

Spalvų reikšmę paaiškina kartais patys pasakotojai. Baltosios dvasios yra gerosios, o juodos arba pilkos - piktos. Tarp baltųjų ir juodųjų dvasių vyksta kova. Vienos dvasregės "draugalkai mirštant buvusi balta ir juoda dvasia šalia lovos: juodoji, norėdama viršų palaikyt, baltąją šalin plėšusi"[19]. Prasikaltusį vyskupą ant Katinavos kalno apstodavo "balti bei juodi vyručiai (arba karlukai)"[20]. Ant Norkyčių piliakalnio rodydavosi "visai juoda mergelė", prašiusi išvaduoti nuo užkeikimo. Kai praeivis ją pabučiavo, ji pradėjo balti nuo galvos[21].

Raudona spalva - taip pat dažna mirusiųjų apsireiškimo spalva. Vėlės pasirodo su raudona kepure, žaliais arba pilkais rūbais. Raudona kepuraitė reiškia ugnį, orinį būtybių charakterį[22]. Pavidalai būdavo ir tiesiog raudoni arba ugniniai: matydavę "raudonus vaikyščius"[23], "tris ugningus vyrus"[24], "visai ugningą žmogaus pavidalą"[25]; Skalvakalnyje pasirodęs juodas šuo, "iš kurio nasrų ugnis ritusis"[26]; iš užkeiktos mergos "burnos ugnies žarai tvino"[27].

Ugnis gali būti ir apsigynimo priemonė, ypač jeigu ji Perkūno. Ugninio kryžiaus - Perkūno ženklo - prigimtį išsamiai aprašė G. Beresnevičius, remdamasis daugiausia senųjų

---

[17] *BLV. P. 39.*
[18] *BLV. P. 76.*
[19] *BLV. P. 75.*
[20] *BLV. P. 171.*
[21] *BLV. P. 176.*
[22] ***Greimas A. J.*** *Tautos atminties beieškant. Vilnius-Chicago, 1990. P. 81.*
[23] *BLV. P. 143.*
[24] *BLV. P. 145.*
[25] *BLV. P. 147.*
[26] *BLV. P. 184.*
[27] *BLV. P. 159.*

prūsų ir lietuvininkų medžiaga[28]. Manytume, kad ir kiti neugniniai kryžiai - kryžiški veiksmai - yra Perkūno ženklai. Lietuvininkų folkore nemaža pasakojimų, kaip kryžiškais veiksmais sustabdoma arba apsiginama nuo piktosios dvasios. Be abejo, šie ženklai ir veiksmai jau susipynę su krikščioniška simbolika. Pasakojama, jog vėjo sūkurį (velnią) galima sustabdyti taip: "priešaky jo tako du peiliu kryžiais į žemę įsmeigti, per tuos velnias negalįs važiuoti ir sūkurys nutyksta"[29]. Važiuojantis žmogus "botagą vartodamas iš nežinių kryžiais pamosavo, dėlei to tas šuo (t. y. velnias) nuo vežimo nušoko"[30]. Kad numirėlis negrįžtų atgal ir nesivaidytų, "vandenį, kuriuomi lavoną mazgota, reik prieš buto duris kryžiumi išliet"[31]. Atrodo, kad visi čia paminėti kryžiai yra įstrižiniai (keltiški) - ugnies ženklai, apsauginiai ženklai, gerai žinomi baltų etnografijoje ir simbolikoje ir reikšmingi keltų senojoje kultūroje[32].

Populiarūs lietuvininkų folkore buvo dvasregiai. Daugumą sakmių apie dvasregius užrašyta Mažojoje Lietuvoje. Tai, matyt, susiję su senom vietos tradicijom. Šį klausimą aptarė N. Vėlius savo darbe "Mitinės lietuvių sakmių būtybės"[33], teigdamas, jog dvasregiai paveldėjo senųjų prūsų dvasininkų ypatybes. Prūsų laidotuvių ceremonialo atlikėjai *tulisonys* ir *ligašonys* kaip tik tvirtindavo matą mirusiųjų vėles, su visa palyda lekiančias į aną pasaulį. Tokie mirusiųjų pagalbininkai ir buvę lietuvininkų dvasregiai. Jie turėję nešti mirusiųjų vėles, ypač mažų vaikų, į kapines ir buvo vadinami tiesiog

---

[28] ***Beresnevičius G.*** *Baltiškų simbolių dinamika // Senovės maltų simboliai. V., 1992. P. 42-55.*
[29] *BLV. P. 365.*
[30] *BLV. P. 359.*
[31] *BLV. P. 11.*
[32] ***Rosen-Przeworska J.*** *Religie celtów. Warszawa, 1971. S. 221.*
[33] ***Vėlius N.*** *Mitinės lietuvių sakmių būtybės. V., 1977. P. 265-268.*

dvasnešiais[34]. Dvasregis pasakoja: "Aš turėjau mažųjų nabašninkų dvasias ant kapinių nešti. Jie visi buvo apie mane apsikabinę"[35]. Tai buvusi sunki našta: "tosios jam ant pečių nepakeltinai užsikabindavo"[36].

Dvasioms ir dvasregiams reikšmingas buvo Žaliasis (Didysis) ketvirtadienis, arba Vėlių Velykos. Dvasregiu gali tapti gimęs "žaliam četverge, o nedėlioj krikštytas, arba antraip"[37]. "Po numirimo kožnasis dar iki žaliojo četvergo saviškius lanko, ale po šitos dienos ant visados atsisveikina"[38]. "Pagal pasakojimus, Žaliojo (Didžiojo) četvergo vakarą vėlės, arba numirusiųjų dvasios, į bažnyčią eina, todėl ta diena yra "Vėlių velykomis" vadinama"[39].

Žymesni dvasregiai ir žyniai buvo plačiai žinomi - minimos jų pavardės. Būta žynių, kurie mokėję užkeikti. Vorpilis "vieno žynio prakeiktas tapo ir pagrimzdo į požemį su visais jos skarbais"[40]. Žyniai galėję ir atburti. Vieno žmogaus "gyvata buvo sužyniauta, jis žynį parsigabeno, tasai, velnio ieškodamas, visus pašalius iššlavinėjo", kol išvarė"[41]. Žiniūnas Radžiuvaitis iš Karčiauninkų sakęs: "Dvasias sušaukti ne taip sunku, ale kas jas nemok nuo savęs atstatyti, tas prapuolęs". Kartą jis "sušvilpė dvasias", jos sulėkė pulkais, net baugu pasidarė, ir teko bėgti. "O pro vartus įbėgęs ans žiniūnas greitai kirvį tikt šmakšt į vartų stulpą įkirtęs"[42], tuomet dvasios atstojusios. Ar nebus tas kirvis Perkūno ženklas ar ginklas?

---

[34] *BLV. P. 73.*
[35] *BLV. P. 85.*
[36] *BLV. P. 86.*
[37] *BLV. P. 74.*
[38] *BLV. P. 112.*
[39] *BLV. P. 115.*
[40] *BLV. P. 198.*
[41] *BLV. P. 340.*
[42] *BLV. P. 104.*

Be minėtų vardų, žyniai dar buvo vadinami taip: *gyvatininks*[43], *juodaknyginink*as[44], *regėtojas*[45].

N. Vėlius, aprašinėdamas baltų pasaulėžiūros sistemą[46], teigia, jog vakariniai baltai pasižymėjo žynių gausumu. Dar Adomas Bremenietis (1075 m.) apie kuršius rašė, jog jų namai esą pilni pranašautojų ir burtininkų. Ypač daug žinių yra apie senosios Prūsijos žynius. M. Pretorijus XVII a. mini daugiau kaip 20 atskirų burtininkų (vaidilų) kategorijų[47]. Šiame vakarinių baltų areale labai ilgai laikėsi senieji tikėjimai ir žynių tradicijos, nors su pagoniškom tradicijom smarkiai kovojo kryžiuočiai, o vėliau - reformatai.

Lietuvininkai labai gerbė savo protėvių piliakalnius ir kitas legendines Mažosios Lietuvos vietas. Vien apie Vorpilį (2 km nuo Tilžės) užrašyta ir J. Basanavičiaus knygoje paskelbta 14 padavimų[48]. Piliakalniai buvo kupini paslapčių ir nepaprastų apsireiškimų. Apie Pilkalnio Eglininkų piliakalnį pasakojama, jog kartą vėlai naktį "visas kalnas didei nušvito, jis, tamsybės apsiaustas, per apšviestą kalną nusistebėdamas pamatė viršuj bei aplink kalną pėsčių, raitų bei važiuotų, lyg į karą traukiant, subruzdusių žalnierių. Po kelių minutų tas visas regėjimas vėl į tamsą persimainė"[49]. Apie Vorpilį taip pat pasakojama, jog "mūsų tėvai per nakčių naktis budėdami... prašvitimo laukia, nes Tilžėje liepsnai įsilaužus, Vorpylies skarbs išgrus... tada ateis vėl auksinis laikas mūsų tėviškei"[50].

---

[43] *BLV. P. 142.*
[44] *BLV. P. 105.*
[45] *BLV. P. 36.*
[46] ***Vėlius N.*** *Senovės baltų pasaulėžiūra. V., 1983.*
[47] *Ten pat. P. 221.*
[48] *BLV. P. 194-200.*
[49] *BLV. P. 164.*
[50] *BLV. P. 198.*

Mažosios Lietuvos gyventojų atmintyje išliko ir senovės prūsų dievo Patrimpo vardas. Į vakarus nuo Romintės girios, Darkiemyje (dab. *Oziorskas*), yra Patrimpo kalnas[51]. Yra panašių vietovardžių: *Potrimpen* prie Šilutės, *Potrempchen* prie Įsruties, *Potrimen* - kaimas prie Tilžės[52]. Į rytus nuo Vištyčio prie Liubavo yra *Patrimpo* kalnelis.

Prūsų svarbiausios šventovės Romuvos (prūsiškai - *Romovės*) įvaizdį išpopuliarino Vydūnas ir kai kurie kiti menininkai. Jau geras šimtmetis Romuvos klausimas svarstomas ir mokslininkų darbuose. Pirminis šaltinis - P. Dusburgiečio kronika, kurioje rašoma: "Nadruvoje buvo vieta, kurią vadino *Romove*, gavusi savo vardą nuo *Romos*, o ten gyveno žmogus, vadinamas *kriviu*, kurį gerbė kaip popiežių"[53]. Dar 1876 m. W. Friedericis straipsnyje "Apie Romovės, senųjų prūsų vyriausiųjų žynių buveinės vietą"[54] teigė, jog Romovė buvusi ant Auksinės upės kranto Romovupės (*Romanuppe*) vietovėje. Išsamius tyrimus atliko R. Batūra, parengdamas P. Dusburgiečio kroniką, komentaruose pateikdamas daug informacijos apie prūsų Romoves. Jis rašo, jog "turime pagrindo manyti, kad Nadruvoje buvusi viena vieta, susijusi su pagonišku kultu"[55]. N. Vėlius linkęs pritarti spėjimui, kad buvęs vienas "svarbiausias visų baltų religinis kulto centras su vyriausiuoju žyniu *kriviu*"[56]. Galimas ir toks aiškinimas - centrinė Romovė buvo kilnojama dėl kryžiuočių nuolatinio puolimo ir persekiojimo. Svarbiausia Romovės vieta dar prieš kryžiuočių agresiją, ko gero, buvo Semboje, kurios viduryje

---

[51] ***Dusburgietis P.*** *Op cit. P. 356.*
[52] ***Balys J.*** *Mažosios Lietuvos tautosakos bruožai // Mažoji Lietuva. New York, 1958. T. 1. P. 235.*
[53] ***Dusburgietis P.*** *Op. cit. P. 87.*
[54] *Ten pat. P. 355.*
[55] *Ten pat.*
[56] ***Vėlius N.*** *Min. veik. P. 223.*

šiaurės pietų kryptimi apie 20 km tęsėsi Alkų kalvos (vok. - *Alkgebirge*). Nadruvos Romovė prie Auksinės upės arba Katinavoje galėjo būti paskutinė prūsų Romovė.

Vilniaus Romuvos žmonės 1982 metais surado Romovupę - ąžuolais ir liepomis apaugusį aukštą kairįjį Auksinės upės krantą, išvalė brūzgynus, sukrovė aukurą ir užkūrė Romuvos atminimui ugnį. Po to ši Romovė buvo lankoma kasmet ir joje net jungtuvės buvo atliktos.

Šia vieta susidomėjo ir pačios Įsruties (dab. *Černiachovskas*) kultūrininkai. Kartu su lietuviais 1991 metais čia pradėta švęsti Rasos šventė. Šventės vieta - dešinysis Auksinės upės krantas - priešais Romovės ąžuolų kalną kairiajame krante. Šventė suprantama kaip senųjų prūsų palikimas, o apeigos ir folkoras įvairus - rusų, lietuvių ir kt., bet apeiginiai tekstai skaitomi atkurta prūsų kalba. Į šventę kasmet suvažiuoja ne tik vietos žmonės, bet ir iš kaimyninės Lietuvos.

Auksinės upės slėnis, kuriame spėjama buvus Nadruvos Romovę, įstabus keliais atžvilgiais. Ąžuolai, liepos, skroblai, vešlios pievos puošia vingiuojančią Auksinę, tekančią pro piliakalnius. Tai ir yra Romovė. R. Batūra apibrėžia jos teritoriją: "Taigi su pagonišku kultu sietųsi buv. Obeliškių (dab. *Zelencovo*) apylinkės su Romovupe ir Aukskalių piliakalniu, esančiu į pietvakarius nuo Įsruties Auksinės (dab. *Golubaja*) žemupyje (jos santakoje su Didlova, dab. *Svoboda*)"[57]. Ši teritorija turėtų būti apsaugota ir paskelbta istoriniu archeologiniu draustiniu. Atrodo, jog vietos valdžia tokių ketinimų turi.

Šias apylinkes sureikšmina dar Herkaus Manto žuvimo vieta[58] - netoli Romovės, prie Norkyčių (dab. *Meždurečje*), kur 1993 m. buvo pastatytas paminklas Herkui Mantui.

---

[57] ***Dusburgietis P.*** *Op. cit. P. 358.*

[58] *Ten pat. P. 392.*

KALBA

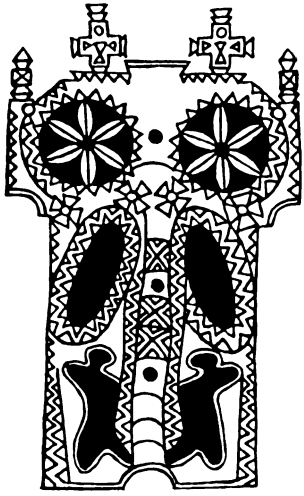

Vytautas
Mažiulis

DĖL PRŪSIJOS LIETUVIŲ KILMĖS

Prūsijos lietuvių kilmės klausimas nėra išspręstas, pirmiausia, dėl to, kad iki šiol nėra vieningos nuomonės apie skalvių ir nadruvių tautybę: vieni tyrėjai skalvius ir nadruvius laiko prūsais[1], kiti (remdamiesi ypač vadinamąja "Töppeno-Bezzenbergerio linija"[2]) - lietuviais (vadinasi, lietuviai - autochtonai Prūsijoje)[3], treti - pereinamuoju etnosu tarp prūsų ir lietuvių[4]. Yra tiesa, kad XV-XVI a. (ir net vėliau) į Skalvos, Nadruvos, Jotvos (Sūduvos) žemes atsikėlė nemaža lietuvių naujakurių (iš Didžiosios Lietuvos)[5]; tačiau iš to daroma išvada, kad Prūsijoje lietuvių atsiradę *tik nuo XV a.*

---

[1] *Pvz.:* ***Būga K.*** *Rinktiniai raštai (toliau - Būga RR). V., 1961. T. 3. P. 115-116;* ***Endzelīns J.*** *Senprūšu valoda. Rīga, 1943. Lpp. 8.*

[2] *Dėl tos "linijos" žr.:* ***Töppen M.*** *Historisch-Comparative Geographie von Preußen. Gotha, 1858. S. 21-23, 34;* ***Bezzenberger A.*** *Die litauisch-preußische Grenze // Altpreußische Monatsschrift. Königsberg, 1882. Bd. 19. S. 651 tt.*

[3] *Pvz.:* ***Matulevičius A.*** *Mažoji Lietuva XVIII amžiuje. V., 1989. P. 17 tt. (ir liter.).*

[4] *Pvz.:* ***Zinkevičius Z.*** *Lietuvių kalbos istorija. V., 1984. T. 1. P. 281.*

[5] *Žr., pvz.,* ***Mortensen G.*** *Beiträge zu den Nationalitäten und Siedlungsverhältnissen von Preußisch-Litauen. Berlin, 1927.*

(t.y. v ė l i a u nei Vokiečių ordinas užgrobė Prūsiją)[6], yra labai nepatikima (žr. toliau).

Sprendžiant skalvių bei nadruvių tautybės ir Prūsijos lietuvių kilmės klausimus, naudinga remtis n a u j e s n i u požiūriu į vakarų baltų (ypač lietuvių) etnogenezę (žr. toliau). Prieš bandant atsakyti į tuos klausimus reikia priminti žinomą dalyką, kad baltų etninis (lingvistinis) bendrumas yra jau gana seniai suskilęs: turime vadinamuosius vakarų baltus, prie kurių tradiciškai priskiriami prūsai su jotvingiais, ir vadinamuosius rytų baltus, kuriais tradiciškai laikomi ne tik lietuviai su latviais, bet ir kuršiai, ir kt. Tradiciniai terminai "vakarų baltai" ir "rytų baltai" vartotini, tačiau jie, kaip esu rašęs[7], t i k s l i n t i n i keliais atžvilgiais: 1) lietuvių bei latvių tarmės išriedėjo iš baltų prokalbės c e n t r i n i o arealo tam tikros zonos šnektų, 2) prūsų bei jotvingių tarmės, taip pat kuršių tarmės (žr. toliau) - iš baltų prokalbės p e r i f e r i n i o arealo tam tikros zonos šnektų, 3) periferinis baltų prokalbės arealas nuo jos centrinio arealo lingvistiškai atskilo apie VI-V a. prieš Kr., o centrinis baltų prokalbės arealas suskilo apie V-VII a. po Kr., t.y. tuomet, kai prasidėjo (nuo VI a.) slavų migracinė ekspansija į baltų gyvenamas Dnepro aukštupio baseino teritorijas[8].

Pastaba dėl tradicinės nuomonės, laikančios kuršius rytų baltais. Tai, kad kuršiai bus buvę ne r y t ų b a l t a i (t.y. ne lietuvių-latvių tipo c e n t r i n i a i baltai), o būtent v a k a r ų baltai (t.y. Prūsų-jotvingių tipo p e r i f e r i n i a i baltai), rodo nemažas skaičius lingvistinių faktų[9]. Iš jų bene geriausiu indikatoriumi gali būti laikomas praef. (praep.) pr. (sembų!)

---

[6] *Žr., pvz.,* ***Mortensen G.*** *Op. cit.*

[7] *Žr.: Iš lietuvių etnogenezės (toliau - ILE). V., 1981. P. 5 tt. (ir liter.); Lietuvių etnogenezė (toliau - LE). V., 1987. P. 82 tt. (ir liter.).*

[8] *Apie visa tai plačiau žr.: ILE l.c., LE l.c.*

[9] *Apie tai esu rašęs: ILE. P. 6 (ir liter.); LE. P. 84 (ir liter.).*

sen-* "san-", kuris kartu su kurš. (dial.) **sen-* "t. p." / plg. kurš. **Sen-tace* = dk. (dokumentinis) *Sen-tatze* (1422 m.)/ kildintinas veikiausiai ne iš pr.-kurš. **sen-*, o iš pr.-kurš.san-* (<balt. **san-*), plg. pamedėnų (ne sembų!) pr. **san-*(E *som-pisinis* ir kt.)[10]. Tokia inovacija, apimanti prūsų Sembą (bet ne ir prūsų Pamedę!) ir Kuršą (bent jo pietinę dalį), rodo ne vien artimą prūsų ir kuršių etninę (lingvistinę) giminystę, bet ir tai, kad tarp sembų ir kuršių gyvenusieji baltai, t.y. skalviai ir nadruviai buvo taip pat prūsų-kuršių tipo baltai (= vakarų baltai), o ne lietuvių tipo baltai (=rytų baltai). Plg. dar asmenvardį nadruv. dk. (1350 m.) *Sebegande* (: pr **sebei* "sau"), vietovardį (Įsruties apylinkių) lie. (<nadruv.) *Stablaukis* (: pr. *stabis* "akmuo") ir kt. Manyčiau, kas lie. (up.) *St lupė* (St lupėnai "Stallupšnen") yra perdirbtas iš nadruv. (up.) **Stal-apė* < *"stovinti, t.y. lėtai tekanti upė" /sietinas su pr. *Stall-it* "stovėti" (jo nėra liet. kalboje !)/[11].

Taigi skalviai su nadruviais buvo, matyt, prūsai, tiksliau, vakarų baltų tipo baltai; todėl negalėčiau pritarti tiems tyrėjams, kurie skalvius ir nadruvius laiko rytų baltų tipo baltais, t.y. lietuviais (ar pereiginiu etnosu tarp lietuvių ir prūsų). Tačiau ir nuomonei, kad lietuviai Prūsijoje atsiradę tik nuo XV-XVI a.[12], taip pat nereikėtų pritarti.

Apie V-VII a. po Kr. suskilusio baltų prokalbės c e n t r i n i o arealo v a k a r i n ė j e zonoje išsikristalizavo lietuvių prokalbė resp. lietuvių etnosas, kurio gyvenamoji didelė teritorija nuo dabartinės Ryt. Lietuvos siekė vakarinį Dnepro aukštupį[13]. Tuometinių lietuvių, nuo VI a. spaudžiamų migracinės slavų ekspansijos d a l i s (o n e v i s i lietuviai[14])

[10] *Dėl pr.* ****san-*** *virtimo į pr. semb.* ****sen-*** *žr.: Prūsų kalbos etimologijos žodynas. V., 1988. T. 1. P. 263.*

[11] *Žr. dar išnašą 18.*

[12] *Žr., pvz.,* ***Mortensen G.*** *Op. cit.*

[13] *Plg.* ***Būga RR.*** *T. 3. P. 745.*

[14] *Kaip sako* ***Būga*** *l.c.*

pasistūmėjo į vakarus bei šiaurės vakarus[15], ir taip pat nuo VI-VIII a. atsirado didesnių ir mažesnių lietuviškų salų ne tik sėlių, žiemgalių, kuršių pietinėse žemėse, bet ir jotvingių, skalvių, nadruvių[16] srityse[17]. Kitaip sakant, nuo VI a. po Kr. prasidėjo dalies minėtų baltų genčių lietuvėjimas, kuris skirtingais tempais vyko toliau. Tas lietuvėjimas daug kuo buvo panašus, pvz., į pietinių kuršių lietuvėjimą (užsibaigusį apie XVI a.). Pastarojo lietuvėjimo procesą gražiai iliustruoja, pvz., vietovardis lie. žem. *Gėsalaĩ* (Skuodo raj.): jis laikytinas VI-VII a. skoliniu iš kurš. **Gēsalai,* kurį XIII a. kuršiai tarė jau **Dzēsalai* / = dk. (1253 m.) *Zesele/*; iš čia matyti, kad kuršių-lietuvių bilingvizmas resp. pietinių kuršių lietuvėjimas prasidėjo VI a. ir tęsėsi iki pat galutinio pietinių kuršių sulietuvėjimo (XVI a.).

Taigi kalbant apie skalvius-nadruvius (vakarų baltų tipo baltus), reikia manyti, kad jų ir lietuvių bilingvizmas resp. skalvių-nadruvių lietuvėjimas prasidėjo VI a., ir prieš pat Vokiečių ordino atėjimą Skalvoje bei Nadruvoje lietuvių buvo turbūt net daugiau nei jų giminaičių skalvių-nadruvių. Tie iš pastarųjų, kurie po Ordino žiaurių nukariavimų (XIII a.) buvo dar išlikę, XV-XVI a. Prūsijoje daugėjant lietuvių naujakurių (iš Didžiosios Lietuvos), galutinai sulietuvėjo (apie XV-XVI a.)[18]. Skalvių ir nadruvių bilingvizmas resp. jų lietuvėjimas, t.y. jų įsiliejimas į artimų giminaičių lietuvių tautybę,

---

[15] *Štai rodo ir archeologiniai bei antropologiniai duomenys, žr.: LE. P. 156, 164.*

[16] *Nemažà skalvių ir nadruvių krašto dalis (gausu pelkių, drėgnų miškų) buvo negyvenama.*

[17] *Plg.* **Būga** *l.c*

[18] *Turint galvoje tiek daug amžių (nuo VI a. iki XV-XVI a.!) trukusį skalvių bei nadruvių lietuvėjimo procesą (ir ypač intensyvų nuo XV a.), galima suprasti, kodėl, pvz., XIX amžiaus Skalvoje bei Nadruvoje beliko m ã ž a prūsiškos (skalviškos-nadruviškos) toponimikos s p e c i f i n i ų žymių (be to, žr. išnašą 16).*

laikytinas vienu iš tų VI-XIII a. procesų, kurie tuomet reiškė didelio lietuvių etnoso tautybės konsolidacijos stiprėjimą, atvedusį prie Lietuvos valstybės (Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės) sukūrimo (XIII a.).

Keletas šio trumpo straipsnio (plačiau bus kalbama kitąkart) išvadų: 1) skalviai su nadruviais buvo prūsai (t.y. vakarų baltų tipo baltai), 2) skalvių bei nadruvių lietuvėjimas prasidėjo ne nuo XV amžiaus[19], o beveik tūkstantmečiu anksčiau (t.y. nuo VI a.), ir tas lietuvėjimas galutinai baigėsi XV-XVI a., 3) Kryžiuočių ordinas XIII amžiuje, užgrobęs Skalvą ir Nadruvą, ten rado ne tik skalvius bei nadruvius, bet ir pastarųjų giminaičius lietuvius (gyvenančius nuo VI a.), kurių tuomet (XIII a.) ten jau buvo turbūt net daugiau nei skalvių su nadruviais.

Audronė
Kaukienė

KAIP KALBĖJO KUNIGAIKŠTIENĖ BIRUTĖ

Tautos dvasią pirmiausia išreiškia kalba. Kiekviena žuvusi tauta, užgesusi jos kalba - didelis, nepataisomas praradimas pasaulio kultūrai. Negyjanti mūsų istorijos žaizda - daugelio baltų genčių išnykimas. Baltų kultūros žiedas nebegalėjo pilnutinai išsiskleisti ir atiduoti pasauliui to, ką būtų galėjęs. Apkapotas, patyręs germaniškąją ir slaviškąją asimiliaciją baltų kamienas beturi dvi gyvas šakas - lietuviškąją ir latviškąją. Jei tauta, tirpdama istorijos verpetuose, palieka rašytą

[19] *Kaip sako, pvz.,* ***Mortensen G.*** *Op. cit.*

žodį, jos negalima laikyti visiškai išnykusia. Taip tarsi iš naujo mums prabyla senoji lotynų kalba. Seniausiąją germanų kalbų - gotų kalbą - didžia ir nemirtinga padarė Biblijos vertimas. Rašto paminklų radimas ir iššifravimas prikėlė iš naujo gyventi ir legendinę hetitų kalbą. Net ir mūsų sesutė senoji prūsų kalba tegu ir kukliais savo rašto paminklais nuolat bylo į mūsų širdis, mes galime ant savo lūpų pajusti prūsiško žodžio skonį, o širdyje - jo prasmę.

Kaipgi kalbėjo mums dar artimesni už prūsus kuršiai, kurių kraujas šiandien teka daugelio mūsų gyslomis? Nemažai žinome apie jų istoriją, galime ranka paliesti senųjų statinių liekanas, o užlipę ant kuršių pilkapių - apžvelgti plačias apylinkes, kur jie gyveno, arė žemę, raižė jūrą laivais, dainavo dainas. Galime galvą nulenkti prieš jų astronominę išmintį, kurią dar taip neseniai atskleidė mūsų archeologai. O kokiais žodžiais mums prabilti į jų vėles, kokia kalba atsiprašyti už išgriautus piliakalnius, išdraskytus kapus, išniekintas girias, suskaldytus šventuosius akmenis, dusinamą jūrą?

Ką mes žinome apie kuršių kalbą?

Kad kuršiai turėjo savitą kalbą, besiskiriančią nuo kaimyninių genčių, liudija daugelis istorijos dokumentų, pradedant XIV a. pradžia, baigiant XVI a. viduriu.

Antai prancūzų riteris Žilbertas de Lanua (*Lannoy*), aprašydamas savo 1413-1414-ųjų metų keliones per daugelį kuršių (*corres*), žiemgalių ir lybių kaimų, užsimena, kad kiekvienas jų turįs savo kalbą. 1551 m. lenkų kronikininkas M. Bielskis rašo, kad prūsai su lietuviais, kaip ir žemaičiai bei kuršiai, iš pradžių kalbėję viena kalba, bet dabar jau sunkiai besusikalba.

Deja, nėra išlikę jokio kuršių kalbos paminklo. Todėl apie kuršius ir jų kalbą būta gana įvairių nuomonių. Daugelis tyrėjų (pvz., F. J. Vydemanas, J. A. Šėgrenas, V. Tomsenas, A.

Bylenšteinas) iki pat XX a. pradžios kuršius laikė finougrų gentim, t. y. lybių, estų, suomių giminaičiais. Kuršių baltiškumą (ppr. latviškumą) įrodinėjo K. F. Vatsonas, N. Karamzinas. Visas šias diskusijas baigė žymus latvių kalbininkas J. Endzelynas 1911 m. straipsniu "Ventas vārds und kūru tautība" ir 1912 - "Über die Nationalität und Sprache der Kuren". Šiuose straipsniuose neginčijamai įrodomas kuršių baltiškumas. J. Endzelyno teigimu, kuršiai buvo atskira baltų gentis, o jų kalba buvo pereinamoji tarp lietuvių ir latvių. Iš esmės tos pačios nuomonės buvo ir mūsų kalbotyros milžinas K. Būga, atkreipdamas dėmesį, kad kuršių kalba kai kuriomis ypatybėmis artima prūsų kalbai. Šiai abiejų baltistų nuomonei pritarė ir jos laikėsi visi vėlesnieji kuršių kalbos tyrinėtojai. Žymus prūsistas V. Mažiulis ilgainiui priėjo prie išvados, kad kuršiai pradžioje yra buvusi vakarų baltų gentis, tik vėliau suartėjo su kitomis baltų gentimis ir su jomis susiliejo.

Iš XVII a. dokumentų matyti, jog tuo metu kuršiai jau buvo galutinai asimiliavęsi - šiaurinė jų dalis sulatvėjo , o pietinė sulietuvėjo (t. y. sužemaitėjo). Matyt, nemaža kuršių dalis yra suvokietėję, tačiau šiandien apie tai sunku ką tiksliau pasakyti.

Gali kas paklausti, kuo remdamiesi tyrėjai vienaip ar kitaip sprendžia apie kalbą, kurios ne tik nėra gyvos girdėję, bet ir neturi nė menkiausio rašytinio teksto.

Išnykusios kalbos visada yra palikusios pėdsakų kaimynų kalbose, o ypač ryškus jų poveikis toms kalboms, su kuriomis jos susiliejo. Be to, turime žemės knygą - vietovardžius, tik reikia mokėti ją skaityti. Senuosius vietų pavadinimus, savaip keisdami jų tarimą, išlaikė dabartiniai buvusiųjų kuršių žemių gyventojai - lietuviai ir latviai. Daugelį tokių vietovardžių galime palyginti su senaisiais jų užrašymais viduramžių dokumentuose, pasiekusiais mus iš tų laikų, kai kuršių kalba tebebuvo gyva. Tiesa, tuos vietų vardus yra užrašę svetimtau-

čiai dažniausiai gerokai iškraipytus, su numestomis ar pakeistomis galūnėmis. Tačiau net ir tokius iškraipymus kalbininkai dažniausiai gali paaiškinti, motyvuodami jų priežastis, susijusias su dokumento autoriaus tautybe, kalba, kuria jis rašė, ir pan. Lygindami senuosius užrašymus su dabartinėmis vietovardžių formomis, galime daug ką pasakyti apie kuršių kalbą - jos fonetiką, morfologiją, darybą, leksiką.

Būdingiausios kuršių f o n e t i k o s (balsių, priebalsių, dvigarsių tarimo) ypatybės šios:

1) Kuršiai, kaip ir prūsai, buvo išlaikę sveikus dvigarsius *an, en, in, un*, kuriuos latviai išvertė *uo, ie, ī, ū*, o lietuviai bėra išlaikę tik prieš spogstamuosius (k, g, t, d, p, b) priebalsius, plg. lie. *rankà*, bet *žąsìs*, la. *rùoka, zùoss*. Tai rodo ir senieji užrašymai *Sintere, Suntatze, Zelende,* ir dabartiniai vietovardžiai, plg. pasikartojantį ir lietuviškoje ir latviškoje Kuršo dalyje *Palanga*. Ypač reikšmingi Latvijos teritorijoje esantys vietovardžiai, turintys sveikus dvigarsius prieš įvairaus tipo (ne tik sprogstamuosius, bet ir pučiamuosius) priebalsius: *Blendene, Dzintere, Lanka, Rindzele, Skrunda, Svente, Sventāja, Venzava* ir t.t. Lietuvoje tokių vietovardžių taip pat gausu, bet apie kuršių kalbos ypatumus reikšmingiau byloja tik tokie sugretinimai kaip sen. *Sansugale*: dabart. *Žąsū́gala*. Kuršiškosios latvių tarmės yra išlaikiusios bendrinių žodžių su šiais latviams nebūdingais dvigarsiais: *zvindēt* "skambėti", *dandze* "ratlankis", *menca* "menkė", o *dzintars* "gintaras" (su *in* vietoj laukiamo *ī*) vartoja ne tik pajūriečiai, bet ir visi lietuviai.

2) Vietoj lietuvių *š, ž* (baltų **s, *z*) kuršiai, kaip ir latviai, prūsai, turėjo *s, z*. Tai matome sulyginę dabartinius aplietuvintus vietovardžius su senaisiais jų užrašymais - *Šātės : Satepurve, Telšiai : Talsen, Telse, Žarėdė : Sarde, Griežẽ : Grese* (*s* čia skaitytinas kaip *z*) ir pan. Šiaurės žemaičių tarmėse labai daug žodžių su *s, z* vietoj laukiamų *š, ž* arba jie painiojami,

plg. *kumštis : kumstis, skurlis : škurlis, silkas : šilkas*. Pajūriškiai turi ir savitų, tik jiems būdingų žodžių su lietuvių kalboje retu priebalsiu *z*, kuriuos galima laikyti kuronizmais, pvz., *peizoti* "terlioti", *zurduoti* "galabyti". O kuršių zuikis pasirodė toks mitrus, kad sugebėjo "peršuoliuoti" visą Lietuvą, dažnai "lenktyniaudamas" net su lietuvių *kiškiu*.

3) Junginiuose *tj, dj* kuršiai, kaip ir prūsai, išlaikė sveikus *t, d* (lietuviai juos išvertė *č, dž,* latviai - *š, ž*, pvz., balt. **medjā* > lie. *mẽdžio*, la. *meža* "miško"; tačiau pr. *median* "miškas", *medione* "medžioklė", *crixtianai* "krikščionys", tardami juos minkštai - *t', d'*. Latviai, neturėdami minkštųjų *t', d'* paveldėtuose kuršiškuose žodžiuose juos perteikė artimiausiais savo skambesiu *k', g'*. Šiaurės vakarų žemaičiai tokiais atvejais dažniausiai turi sveikus *t* ir *d*, tačiau bendrinėje lietuvių kalboje jų vietovardžiai perteikiami atitinkamai su *č* ir *dž*, plg. *Calten*: lie. *Kalčiai*, la. *Kalki, Aliseiden : Alsėdžiai* ir pan. Labai dažna baltiška vietovardinė priesaga *-aitj-* (=lie. *-aičiai*, la. *-aiši*) latviškojoje Kuršo dalyje "virsta" *-aiki*, plg. *Jameiten : Jamaiki, Lippaiten : Lipaiki* (taip atsitinka ir su kitų kalbų skoliniais į latvių kalbą, plg. rus. *tiurma* - la. *kurmis* "kalėjimas").

4) Minkštuosius priebalsius *k'* ir *g'* kuršiai, kaip ir latviai, buvo pavertę *c, dz,* plg. *Letzima* : lie. *Lekẽmė, Zilden* : (*Z* skaitytinas kaip *C*) : la. *Cīldi* (tą pačią šaknį turi ir lie. *Kildiškis, Kīldonys*), *Zegere (Z=Dz)* : lie. *Gegrė́nai, Sintere (S=Dz)*: la. *Dziñtare* (lie. *Gintarà*). Šio reiškinio pėdsakais galima laikyti ir žemaičių tarmėse pasitaikančius to paties žodžio variantus su *k* ir *č*, pvz., *sukiùžęs : sučiùžęs*.

Kuršiškosios lietuvių ir latvių tarmės turi daug ir kitų ypatumų, kuriuos galima priskirti kuršių substratui. Galime spėti, kad kuršiai, kaip ir prūsai, buvo išlaikę baltiškąjį dvibalsį *ei*, kurį lietuviai ir latviai daugeliu atveju yra išvertę *ie* (plg. *deiwan* "dievą", bet lie. *diẽvas*, la. *dìevs*). Tai rodo ne

tik žemaičių tarmių faktai, bet ir kuršių skolinys lybių kalboje *leiga* "liekas, atliekamas". Neabejotina, kad kuršiai, kaip ir visi vakarų baltai, platino trumpuosius *i* ir *u*, plg. žem. *vėss* "visas", *bova* "buvo", la. tarm. *klęšs* "klišas".

Savo priegaidžių sistema kuršiai greičiausiai skyrėsi nuo lietuvių: vietoj lietuvių kylančiosios (tvirtagalės) jie, kaip latviai ir prūsai, turėjo krintančiąją ir, atvirkščiai, vietoj krintančiosios (tvirtapradės) - kylančiąją. Daugelis žemaičių *douninink*ų, kalbėdami bendrine kalba, dvigarsių priegaides taria tarsi "atvirkščiai" - vietoj tarminio *dârbs* (laužtinė priegaidė) ištaria tvirtagališką *ar* (su trumpu *a*), o vietoj *vārgs* - "tvirtapradišką" (su pailgėjusiu *a*).

Vietovardžių analizė leidžia nustatyti kai kuriuos kuršių žodžių s t r u k t ū r o s ir d a r y b o s ypatumus. Daugelis vietovardžių turi priešdėlius ar priesagas ir nesunkiai etimologizuojamą šaknį. Kai kurias priesagas galima laikyti bendrabaltiškomis. Tai jau aptarta priesaga *-ait-* (lie. *-aičiai*) arba *-ava, -uva* (upė *Varduva,* Kuršo dalys *Banduva, Mėguva* ar *Mėgava,* la. *Rucava*). Yra ir savitų, kuršiškų priesagų: *-al-* (*Nogall:* la. *Nuõgale, Kretingãlė, Kalnãlis;* kaip rodo žem. *krūmalis, upalis, -ė,* tai yra mažybinė priesaga, primenanti lie. *-elis, -ėlis*), *-il-* (*Kabillen, Cabele* : la. *Kabile* ar *Kabele,* plg. ir pr. *Cabilo*), *-ang-, -ing-, -ung-* (*Palangà, Kretingà, Gadingen : Gandingà, Alsunga, Bãbrungas*). Priešdėliai taip pat gali būti įvairūs. Bendri visoms baltų kalboms yra *pa-* (*Pomenis,* t.y. *Paminijai, Papundiken* - iš kurš. *Pundicke,* kurį galima sugretinti su prūsišku asmenvardžiu *Pvndiko)*, *im-* (*Imbarẽ, Impiltìs*). O štai priešdėlis *ab-* (*Ablingà*) yra artimesnis prūsiškajam *eb-* (plg. *ebimmai* "apima") negu lietuvių ir latvių *ap-*. Iš sudurtinių vietovardžių įdomiausi yra šie (kai kurie gali būti sudaryti iš kuršiškų žodžių):

Duvzarė (Dowzars, Dowsare...); šios Kuršo dalies apylinkėse yra Papės ežeras, išsišakojęs tarsi į du ežerus ar dvi šakas,

todėl ir etimologija gali būti dvejopa: *duvi* + *ezars* "ežeras" arba *duvi* + *zars* "šaka, la. zars", t.y. Dvišakis;

Méln(a)ragė : melns "juodas" + *rags* "ragas";

Pilsotas (Kuršo dalis aplink Klaipėdą) : *pils* "pilis" + *sāta* "tvora, kiemas";

Svencelė : svents "šventas" + *cel's* "kelias" arba *cels* "ratas" (plg. la. tarm. *ducele* "dviratis", pr. *kelan* "ratas").

Labai įdomus ir dabartinės Latvijos vietovardis *Cersupji*. Jo pirmoji dalis rodo buvus kurš. *cers*, kurį galima gretinti su pr. *kērschan, kirscha* "per, virš" (lietuvių ir latvių atitikmenys tolimesni, plg. lie. *skersai*), o antroji - artimesnė lie. *upė*, la. *upe*, negu pr. *ape*.

Daugelis kuršių kalbos žodžių buvo bendri su lietuviškais ir latviškais, todėl šiandien jų nebeįmanoma išskirti iš bendros vakarinių tarmių leksikos.

Galima manyti kuršių kalboje buvus tuos pačius, tik savaip ištariamus daiktavardžius, kaip lie. *liepa*, la. *liepa* (*Liepoja*), lie. *akmuo*, la. *akmens* (*Ackmenewalcke*), lie. *pilis*, la. *pils* (*Pilsotas, Papilė*), lie. *žemė*, la. *zeme* (pavardė *Zemturis*), lie. *ragas*, la. *rags* (*Mélnragė*), lie. *žuvis*, la. *zivs* (kuršiškoji šio žodžio forma, kaip rodo latvių tarmės, matyt, buvo *zuvs*), lie. *balandis*, la. *baluodis* (*Ballanden*: lie. *Balañdžiai*; šį žodį su mažybine priesaga *-uk-* > kurš. *-ok-* turi pasiskolinę lybiai, plg. lyb. *palandoks*). Galima rekonstruoti ir tokias daiktavardines šaknis, kurių reikšmę gali padėti susekti tik prūsų kalba (tiesą pasakius, daugelis jau suminėtų daiktavardžių galėjo turėti atitikmenis ir prūsų kalboje, plg. pr. *semme* "žemė", tačiau negausiuose šios kalbos paminkluose jie tiesiog nebuvo užfiksuoti), **skrund-* : pr. *serundus* "žirklės" (*Scrunden*), **lind-* : pr. *lindan* "slėnį" (*Lindale*), **cel* : pr. *kelan* "ratas". Kai kuriuos savitus kuršių kalbos daiktavardžius yra išsaugojusios dabartinės lietuvių ir latvių tarmės, pvz., la. *blendze* "vandens pripildyta duobė", žem. *cyrulis* "vieversys", *pylė*

"antis", *kūlis* "akmuo", o *zuikis, banga, kopos* tapo visos lietuvių kalbos nuosavybe.

Vietovardžių medžiaga nedaug tepasako apie būdvardines šaknis. Dažniausiai pasitaiko šaknis **svent-* "šventas" (*Svente* lie. *Šventóji*, la. *Sventāja, Svencelė*), galima atstatyti šaknį **ilg-* "ilgas" (*Ilze*=kurš. *Ildze* : lie. *Ilgė*). Šaknis **meln* greičiausiai reiškė ne "mėlyną", o "juodą" (: la. *melns* "juodas"), taigi *Melnragė* aiškintina kaip "Juodragė" (plg. *Juodkrantė*).

Be bendrabaltiškųjų veiksmažodžių, atitinkančių lie. *sė́sti, sėdė́ti (Aliseiden : Alsė́džiai, Lancseden : Lanksė̃ži), žvejóti (Schwiane : Žvejonė), pìlti (Impiltìs), vìrti (Verdaĩnė, Várduva)* ir kt., galima spėti buvus ir tokias veiksmažodines šaknis, kaip **deng-* "lenkti" (la. *dandze* "ratlankis"), **brunk-* "trinti, brukti" (žem. *bruncinti* "nunešioti"), **plunk-* "mušti, plūkti" (žem. *plunkti, pluncinti* "pešioti"), **grank-* "graužti" (la. *grencēt* "ilgai valgyti"), iš kurių galima spręsti ne tik apie veiksmažodinės leksikos, bet ir morfologijos ypatumus (polinkis apibendrinti šaknyje intarpinį *n*, priesaga *-inti* ir pan.).

Toli gražu ne visų kuršiškųjų vietovardžių reikšmę galima lengvai paaiškinti. Sunkiai paaiškinami yra tokie Kuršo sričių vardai, kaip *Kė̃klis* ar *Keklỹs* (*Ceklis, Cecklis*), *Ventà*. Nėra vieningos nuomonės ir dėl paties kuršių vardo. Kuršių žemę lietuviai nuo seno vadina *Kuršas*, latviai - *Kursa* ar *Kurzeme*. Kuršių ir jų žemės paminėjimai senuosiuose dokumentuose, rašytuose lotynų, vokiečių, prancūzų ar slavų kalbomis yra įvairūs. Vienais atvejais šaknyje rašoma *u* (*Curi, Curones, Kurir, Kuren, Kurland, Curonia*), o kitais - *o* (*Cori, Corres, Correlant, Корсь*), kuris atspindi pačių kuršių tarimą su praplatėjusiu *u*>*o*. Be to, daugelyje ir šių užrašymų po *r* nėra jokio pučiamojo priebalsio, atitinkančio lie. *š*, la. ir kurš. *s*. Matyt, į skandinavų ir į vokiečių kalbas kuršių vardas yra patekęs ne tiesiogiai, o per finougrus (estus, lybius), kur balt.

**kurs-* turėjo virsti **kurh-*, o *h* po *r* dėsningai išnyko, plg. lie. *daržas,* la. *darzs* "sodas", jie pasiskolinti į finougrų kalbas, atitinkamai virsta suomių *tarha*, estų ir lybių *tara* "sodas, aptvaras".

Dėl kuršių vardo kilmės yra keletas hipotezių. K. Būgos manymu, Kuršas - tai "lydimas" ar "žemų, nuskurdusių medelių ar krūmų šalis" (plg. sl. *kъrsь*, ukr. *kopc* "lydimas, plėšinys", ček. *krs* "nuskurdęs medis" ir kt.). M. Fasmerio (Vasmer) nuomone, kuršiai - "šiaurėje (=kairėje) gyvenantys"(plg. sl. **kъrchь* "kairysis"). Mat daugelio tautų etnografijos duomenimis, *šiaurė* siejasi su *kairiąja* (netiesa, kreiva, nesėkminga) puse, o *pietūs* - su *dešiniąja* (tiesa, teisinga, sėkminga). Abi etimologijas dar reikėtų tvirčiau paremti istorijos ir geografijos faktais, t.y. įrodyti, kad senovėje kuršių žemė tikrai buvo menkų krūmokšnių šalis ar kad kuršiai buvo šiauriniai baltai. Be to, abi etimologijos remiasi ne pačių baltų, o slavų kalbų medžiaga. J. Kazlauskas manė, kad kuršių vardą reikia sieti su daiktavardžiu *kuršas* "vąšas, kablys", kuris yra priesagos *-šas* vedinys iš veiksmažodžio, plg. lie. *kurti* "steigti, statyti; degti ugnį", la. *kurt* "degti ugnį", pr. *kūra* "statė" (kad kuršių vardą galima sieti su tokiu veiksmažodžiu, spėjo jau ir J. Endzelynas). Šiuo atveju abejonių kelia reikšmė - nėra visai lengva kraštovardį kildinti iš žodžio, reiškiančio "kablį, vąšą".

Vietovardžiai ar asmenvardžiai su šaknim *Kurš-* (*Kuršėnai, Kuršėliai, Kuršáitis* ir pan.) padeda lokalizuoti šiaip gana neaiškias kuršių žemės ribas, nes jie galėjo atsirasti tik ten, kur kuršiai atsidurdavo tarp nekuršiškai kalbančių žmonių. O kraustymųsi būta ne tiek maža. Į kuršių žemes kėlėsi žemaičiai, o kuršiai, bėgdami nuo Ordino persekiojimų, palikdavo savo gimtąsias vietas. Taip ir Kuršių nerijos *kuršininkai* nėra senųjų kuršių palikuonys - jie atsikėlę iš Latvijos Kuršo, iš ten atsinešdami savo vardą (*kursenieki*) ir bemokėdami kalbėti

latviškai ir vokiškai (vėliau išmokę ir lietuviškai). Juos tiek pat galima laikyti ar nelaikyti kuršiais (ar jų palikuonimis), kaip ir mūsų žemaičius "dounininkus" ar kuršininkų tarmėmis kalbančius latvius.

Tačiau tais laikais, kai kunigaikštis Kęstutis pirmąkart išvydo pajūrio dukrą Birutę, čia dar skambėjo senoji kuršių kalba. Kažin ar galima be jokių išlygų teigti, kad Vytauto motina buvusi žemaičių bajoro duktė. O gal didysis Vytautas buvo kuršės sūnus - taigi jau ne pirmas kuršiško kraujo valdovas, buvęs taip arti karališkosios karūnos, bet jos nepasiekęs.

Zigmas
Zinkevičius

LIETUVIŲ KALBA RYTPRŪSIUOSE

Kryžiuočių ordino užkariautoms žemėms, kuriose gyveno lietuviai, pavadinti ilgainiui įsigalėjo terminas *Mažoji Lietuva*. Bene pirmą kartą jis pavartotas Simano Grunau (mirusio apie 1530 m.) XVI a. pradžios kronikoje (*Kleinlitaw*). Po to jį randame Luko Davido (1503 - 1583) "Prūsų kronikoje", o XVIII a. šį terminą vartojo A. Lucanus ir kt. Susikūrusioje Prūsijos valstybėje lietuvių gyvenamas plotas buvo vadinamas *Lietuvos provincija, lietuviškąja sritimi, lietuviškais valsčiais* ir pan. Vadinta ir tiesiog *Lietuva* (vok. *Litauen*), arba *Prūsų Lietuva* (*Preussisch-Litauen*).

Dėl prievartinės germanizacijos, nuo 1872 m. vykdytos valstybiniu mastu, lietuvių kalba XIX a. pabaigoje ir XX amžiuje ten sparčiai sunyko. Ji įsakymais buvo pašalinta iš mokyklų, įstaigų, apskritai iš viešojo gyvenimo. Varyta net iš

bažnyčių. Bet pats didžiausias smūgis jai buvo suduotas Hitlerio valdžios metais, kada griežtai uždrausta viskas, kas lietuviška. Buvo pakeisti vokiškais beveik visi lietuviški gyvenviečių pavadinimai.

Geriausiai lietuvių kalba išliko šiaurinėje Mažosios Lietuvos ploto dalyje, kuri nuo 1923 m. įėjo į Lietuvos Respublikos sudėtį ir buvo vadinama *Klaipėdos kraštu* (vok. *Memelgebiet*). Tačiau II pasauliniam karui baigiantis pasitraukdami hitlerininkai iš to krašto daug gyventojų išsivarė su savimi į Vokietijos gilumą. Į ištuštėjusias sodybas kėlėsi žmonės iš kitur, net iš Rusijos ir iš kitų sovietinių respublikų. Daugumas senųjų vietos gyventojų, siekdami išvengti bolševikų teroro, rašėsi vokiečiais ir išvyko į Vokietiją. Likučiai sumišo su atsikėlėliais. Vietos lietuvių tarmė buv. Klaipėdos krašte dabar sparčiai nyksta. Ji kalbininkų intensyviai tiriama.

Dar liūdnesnis likimas lietuvių kalbą ištiko Rytprūsiuose, t.y. toje Mažosios Lietuvos dalyje, kuri po I pasaulinio karo liko Vokietijos valdžioje. Hitlerinkai ją brutaliai naikino. Karui baigiantis daug Rytprūsių gyventojų pasitraukė į Vokietijos gilumą. Tačiau ne visi. Buvo tokių, kurie tikėjosi, kad kraštą prijungus prie sovietinės Lietuvos bent lietuviai nebūsią persekiojami. Bet to neįvyko. Stalinas nedarė skirtumo tarp lietuvių ir vokiečių. Prasidėjo teroras: žmonės buvo vejami iš gimtųjų namų, be teismo žudomi. Vykdytas genocidas. Ieškodami išsigelbėjimo daugelis bėgo į sovietinę Lietuvą. 1944 m. rudenį - 1945 m. pavasarį vakarinėje Lietuvos SSR dalyje susikaupė daugybė elgetaujančių Rytprūsių gyventojų, daugiausia moterų su mažais vaikais ir invalidų senelių. Daug jų kalbėjo lietuviškai, bet buvo ir silpnai suprantančių, beveik ar net visai nesuprantančių. Nors bolševikai draudė, žmonės stengėsi padėti nelaimingiesiems. Sovietinė valdžia suaugusius greit išgaudė. Gabeno į Vokietiją arba trėmė į Sibirą, kur beveik visi žuvo. Motinos

palikdavo vaikus lietuviams auginti. Ir šie augino. Po 40 metų "vokietukai" ėmė ieškoti savo brolių, seserų, giminių.

Pačiuose Rytprūsiuose autochtonų, galima sakyti, neliko. Kraštas, išskyrus Lenkijai atitekusią vakarinę dalį, buvo prijungtas prie Rusijos Federacijos, nors su ja nieko bendra neturėjo, net teritorijos nesusisiekia. Taip didelė Rytprūsių dalis tapo Rusijos kolonija. Lietuva neteko 700 metų trukusios kaimynystės su vokiečiais ir atsidūrė slavų apsuptyje.

Kremliaus valdovai Rytprūsius apgyvendino rusais. Kėlėsi žmonės iš Smolensko, Voronežo, Oriolo ir kitų sričių. 1946 m. pabaigoje jau buvo perkelta apie 12 tūkst. šeimų. 1988 m. krašte gyveno per 800 tūkst. žmonių, daugiausia rusų. Jiems buvo kalamas į galvą absurdas, esą Rytprūsiai - tai nuo amžių rusų ar bent slavų žemė. Be kita ko, taip parašyta ir 1953 m. išleistoje Didžiojoje sovietinėje enciklopedijoje. Atsirado net disertacijų, kurių autoriai stengėsi įrodyti, kad senieji prūsai esą buvo vos ne rusai.

Kad Rytprūsiai atrodytų rusiškesni, pakeitė vietovardžius. Miestai, miesteliai ir smulkios gyvenvietės gavo rusiškus pavadinimus, dažnai padarytus iš bolševikų veikėjų, karišKių, net caro generolų pavardžių. Nelaimingojo krašto vardynas patyrė pačią didžiausią metamorfozę. Lietuviški gyvenviečių pavadinimai, pvz., *Bũdviečiai, Gaváičiai, Girė́nai, Kalniniñkai, Kraũpiškas, Lazdynaĩ (Lazdė́nai), Miẽlaukiai, Miẽlkiemis, Papė́lkiai, Pìlkalnis, Pìlipė́nai, Skaisgiriaĩ, Stãlupė́nai,* kuriuos vokiečiai buvo apvokietinę į *Budwehten, Gawaiten, Girrehnen, Kalninghen, Kraupischken, Lasdehnen, Mehlauken, Mehlkehmen, Popelken, Pillkallen, Pillupönen, Gr.Skaisgirren, Stallupönen* ir tik 1938 m. pakeitę vokiškais pavadinimais *Altenkirch, Herzogsrode, Guldengrund, Herdenau, Breitenstern, Haselberg, Liebenfelde, Birkenmühle, Marthausen, Schlossberg, Schlossbach, Kreuzingen, Ebenrode*, dabar virto rusiškais *Malomožaiskoje, Gavrilovo, Grivino, Prachladnoje,*

Uljanovo, Krasnoznamensk, Zalesjė, Kalinino, Vysokojė, Dobrovolsk, Nevskojė, Boljšakovo, Nesterov ir pan. Stalinistai nepaliko nė vieno lietuviško ar bent baltiško pavadinimo senoje baltų žemėje, nors čia pat kaimynystėje buvo sovietinė baltų respublika - Lietuva. Elgtasi taip, lyg rusai būtų čia atradę negyvenamą žemę, neturėjusią jokios istorijos, ir tą žemę būtų reikėję pavadinti "atradėjų" vardais. Nepaisyta jokio kultūrinio palikimo. Viso pasaulio baltistams žinomi *Pabẽtai* (*Pobethen*), kur gyveno ir dirbo prūsų III katekizmo vertėjas Abelis Vilius, virto *Romanovo*, o genialiojo lietuvių rašytojo Kristijono Donelaičio *Tolmìnkiemis - Čistyje Prudy*. Rusiškais tapo net vandenvardžiai (retas atvejis pasaulio istorijoje): *Áismarės* (*Frisches Haff*) virto *Vislinskij zaliv, Alnà - Lava, Ametà - Strogovka, Gilijà - Matrosovka, Nemunýnas - Zlaja, Romintà - Krasnaja, Skirvýtė - Severnaja* ir t.t. Taip buvo sunaikinti šimtmečiais čia gyvenusių žmonių pėdsakai. Ir visa tai padarė ne kryžiuočiai ar kokie Vakarų grobikai, bet "vyresnieji broliai", savo elgesiu pralenkę hitlerininkus (šie 1938 m. buvo pakeitę tik 56,7% viso vardyno). Beje, "vyresniojo brolio" pavyzdžiu vietomis pasekė ir lenkai, gautoje Rytprūsių dalyje taip pat kažkiek keitę lietuvišką (baltišką) vardyną, plg. metamorfozę *Degùčiai → Degucie → Maków, Galviečiai → Galviecie → Duza Wieś, Kiekskiemiai → Kiekskiejmy → Zielonka, Pluškiemiai → Pluszkiejmy → Placka...*

Senųjų lietuvių tarmių Rytprūsiuose neliko. Jų tąsa atsidūrė Vakaruose. Nemaža į Vokietijos gilumą pasitraukusių Rytprūsių lietuvių vėliau persikėlė į JAV, Argentiną ar kitas šalis. Išblaškyti po visą pasaulį jie nebesudaro kompaktinio kolektyvo. Šiek tiek iš Rytprūsių kilusių žmonių gyvena Lietuvos Respublikoje, bet jų palikuonys jau nebemoka ar menkai temoka savo protėvių kalbą. Prieš šimtmetį ir anksčiau iš Rytprūsių persikėlusių ir kompaktiškai apsigyvenusių

apie Žemaičių Naumiestį ir vietomis kitur žemaičių tarmės plote žmonių kalba dabar jau stipriai pasikeitusi (sužemaitėjusi), nors joje dar galima įžiūrėti F. Kuršaičio gramatikoje aprašytos kalbos elementus. Tie elementai gana ryškūs, kai kalbama religine tematika, nes žmonės tebesinaudoja prieš šimtmetį ar daugiau išleistomis religinėmis knygomis.

Iš viso to, kas pasakyta, darosi aišku, jog Rytprūsiuose buvusių lietuvių tarmių detali rekonstrukcija šiandien nebeįmanoma. Galima kalbėti tik apie pagrindinių ypatybių iškėlimą. Daugiausia remiamasi A. Becenbergerio, A. Doričiaus, J. Gerulio, Chr. Stango, A. Salio, V. Fenclau (*Venzlau*) sukauptais duomenimis bei jų atliktais tyrimais, taip pat Rytų Prūsijos lietuviškais tarminiais tekstais, pvz., K. Jurkšaičio, K. Kapelerio ir kitomis užfiksuotomis šio krašto kalbos nuotrupomis.

Visi turimi duomenys rodo, kad tik nedideliame buv. Rytprūsių šiaurės vakarų kampe pagal Kuršių marias beveik iki linijos Labguvà-Kaukė́nai (Polessk-Jasnojė) žmonės kalbėjo žemaitiškai, bent afrikatų požiūriu skyrėsi nuo aukštaičių. Čia buvo tariama, pvz., *trèts, stãtei, su jàuteis, keñt, gaideĩ, šir̀dei, meldù, kentù* vietoj *trẽčias, stačiaĩ, su jáučiais, keñčia, gaidžiaĩ, šir̀džiai, meldžiù, kenčiù*. Žemaitybių atsiradimą reikia aiškinti kuršių substratu.

Visame likusiame Ryprūsių plote buvo vartojama vakarų aukštaičių tarmė, artima Lietuvos Respublikos pietiniams vakarų aukštaičiams. Ši tarmė pasižymėjo archaiškumu, kurį lėmė nuo amžių kaimynystė su archaišką kalbos pobūdį turėjusiais vakarų baltais - prūsais. Greičiausiai būta šiai tarmei ir substratinio prūsų kalbos poveikio, kurio reliktais reikėtų laikyti ploto dalyje *o* ir *uo* (resp. su jais koreliuojančių *ė* ir *ie*) sutapimą, fakultatyvišką vienaskaitos vardininko galūnės *-as* trumpinimą (*výrs // výras*), turėtą net pietinėje ploto dalyje. Buvo ir leksikos prūsizmų. Šiai tarmei ilgainiui buvo lemta atlikti didelį vaidmenį lietuvių kalbos istorijoje.

Tai senųjų rašytojų Jono Bretkūno, Liudviko Rėzos, pirmosios lietuviškos gramatikos autoriaus Danieliaus Kleino, lietuvių literatūros klasiko Kristijono Donelaičio ir didžiojo lituanisto Frydricho Kuršaičio tarmė. Iš jos eina lietuvių dabartinės bendrinės kalbos ištakos. Juk Rytprūsiai - tai kraštas, kuriame buvo išleista pirmoji lietuviška knyga (1547 m.), pirmoji lietuvių kalbos gramatika (1653), pirmą kartą į lietuvių kalbą išversta Biblija (1590), pasirodė pirma lietuviška grožinės literatūros knyga (Ezopo pasakėčios 1706), įsteigtas pirmasis universitetinis lietuvių kalbos seminaras (mūsiškai - lietuvių kalbos katedra 1718), išėjo pirmas mokslinis darbas apie lietuvių kalbą (1747), parašyti pirmieji lietuviški eilėraščiai, pagaliau nemirtingas K. Donelaičio šedevras "Metai" (išspausdintas 1818), išleistas pirmasis periodinis leidinys lietuvių kalba (1822), anksčiausiai pradėta rinkti lietuvių tautosaka ir t.t. Čia vaikščiojo visiems baltistams žinomi žmonės: Martynas Mažvydas, Jonas Bretkūnas, Danielius Kleinas, Liudvikas Rėza, Kristijonas Donelaitis, Augustas Šleicheris, Frydrichas Kuršaitis... Be Mažosios Lietuvos nebūtų buvę ir šių dienų Lietuvos.

Rytprūsių vakarų aukštaičių tarmę - pačią archaiškiausią iš visų lietuvių kalbos tarmių - sudarė dvi patarmės: šiaurinė ir pietinė. Jų skiriamoji riba ėjo maždaug pro vietoves Vėluva - Įsrutìs - Nybudžiaĩ - Katniavà - Širvintà (Znamensk - Černiachovsk - Krasnogorskojė - Zavety - Kutuzovo). Pirmoji patarmė pasižymėjo trumpųjų balsių išmetimu ir ilgųjų redukcija nekirčiuotose galūnėse, o antroji buvo labai archaiška, nes išlaikė sveiką senovinį galūnių vokalizmą, kurį iš jos paveldėjo dabartinė lietuvių bendrinė kalba. Taigi formos *vil̃kas, dir̀ba, mýli* pietinėje patarmėje išliko kokios buvusios, o šiaurinėje virto *vil̃ks, dir̀b, mýl*. Atitinkamai iš pralietuvių gen. sg. **vil̃kā, *dúonās, *sáulės, 3 praet. *dir̀bā, *mir̀ē* išsirutuliojo pietinėje patarmėje *vil̃ko, dúonos, sáulės, dir̀bo, mir̀ė,*

o šiaurinėje - *vil̃ka, dúonas, sáules, dir̀ba, mir̀e*. Šiaurinės patarmės atstovus dėl žodžio galo trumpinimo, kaip jie patys sakydavo *striùkinimo*, imta vadinti *striùkiais*. Pietinei patarmei vadinti dialektologai vartoja *baltsermẽgių* vardą. Tai ne kalbinis, etnografinis terminas. Mat XIX amžiuje vietomis šiuo vardu buvo pravardžiuojami patarmės žmonės, dėvintys šviesų apdarą, pilkas nedažytas vilnų sermėgas.

Daugelis striùkių, išskyrus šiaurinę dalį arčiau Nemuno, t.y. maždaug iki linijos *Labguvà - Gãstos - Žiliaĩ - Trapė́nai* (Polessk - Slavsk - Žilino - Nemanskojė), monoftongizavo tvirtapradžius dvibalsius *áu, ái, éi* ir vietoj jų tarė ilguosius balsius *á, é*, pvz., *šákštai, dákts, pavékslai* vietoj *šáukštai, dáiktas, pavéikslai*. Dar didesniame plote buvo vienbalsinamas dvibalsis *ái* priesagoje *-áitis* (tariama - *átis*), pvz., *Kuršátis* vietoj *Kuršáitis* (iš čia vok. *Kurschat*).

Arčiau žemaičių gyvenantys striukiai dvibalsino ilguosius balsius *o, ė*, vertė juos *uo, ie*, taigi tarė, pvz., *puõns, tíeus* vietoj *põnas, tė́vas*. Čia *o,ė>uo, ie* visai sutapo su senaisiais *uo, ie*, pvz., *dúona, píen(a)s*. Tokius striukius žmonės paprastai vadindavo *tilžė́nais* (nuo *Tilžės* miesto pavadinimo), o nesuplakusius *o, ė*, su *uo, ie* vadindavo *ragainė́nais* (nuo *Ragaĩnės*).

Visose nurodytose šnektose - ne tik striukių, bet ir baltsermėgių plote - yra buvę daug smulkių kitokių ypatybių: fonetinių, gramatinių ir leksikos. Tačiau joms detaliau aptarti, ypač nurodyti jų paplitimui, labai trūksta duomenų.

Dabar buv. Rytprūsiuose (Kaliningrado srityje) gyvena keliasdešimt tūkstančių lietuvių, bet jie daugiausia pokariniai naujakuriai. Jų skaičius svyravo nuo 20 iki 30 (kai kurie šaltiniai nurodo 40) tūkstančių. Pagal oficialią statistiką, 1979 m. Karaliáučiaus - Kaliningrado mieste lietuvių buvo 3 475 (1990 m. - 3 537), Tilžėje (Sovietsk) - 2 132 (2 326), Ragaĩnėje (Neman) - 2 009 (1940), Įsrutyjė (Černiachovsk) - 1 348, Gãstų (Slavsk) rajone - 1 464 (2 316), Lazdynų

(Krasnoznamensk) rajone - 864 (1 504), Stālupėnų (Nesterov) rajone - 651 (1 154). Pasienio su Lietuva rajonuose lietuviai sudaro apie trečdalį visų gyventojų. Tai daugiausia buvę tremtiniai, kuriems bolševikų valdžia neleido gyventi Lietuvoje ir kurie stengėsi įsikurti bent netoli Lietuvos. Tarp jų - nemaža pokario rezistencijos dalyvių, ginklu kovojusių prieš bolševikų valdžią. Tam tikrą dalį sudarė pabėgę iš Lietuvos prasikaltę sovietiniai aktyvistai, šiaip "laimės ieškotojai", kurie greit surusėdavo. Kolaborantinė Lietuvos valdžia Rytprūsių lietuviais visai nesirūpino, jie buvo palikti likimo valiai. Lietuviškų mokyklų ten niekad nėra buvę, taip pat nė vieno lietuviško darželio, jokios lietuviškos spaudos. Viskas vien rusiškai. Vietos vadovybė visą laiką trukdė bet kokį lietuvių kultūrinį darbą, vien skleidė demagogiją apie "tautų draugystę". Nežiūrint visų tenykščių lietuvių pastangų, net lietuvių kalbos pamokų rusiškose mokyklose nepavyko įsteigti. Iš Tilžės ir kitų artimesnių vietovių apie tūkstantį lietuvių mokinių kasdien važinėdavo mokytis anapus Nemuno į Lietuvą arba gyveno ten internatuose. Taip pat žmonės sekmadieniais ir švenčių dienomis važiuodavo anapus Nemuno melstis, nes Rytprūsiuose neliko nei bažnyčių, nei lietuviškų pamaldų.

Dabar Rytprūsiuose gyvenančių lietuvių kalbos niekas specialiai nėra tyręs. Tai nelengva padaryti, nes lietuviai daugiausia gyvena ne kompaktiškai, bet įsimaišę tarp rusų. Jie priversti bendrauti rusiškai, todėl jų kalba labai stipriai veikiama rusų kalbos. Dialektologijos požiūriu ji labai marga, nes žmonės kilę iš įvairių lietuvių kalbos tarmių. Ryškesnei kalbinei konsolidacijai nėra sąlygų.

Normalizavus santykius tarp Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos, reikia tikėtis, pasikeis į gerąją pusę ir Rytprūsių lietuvių gyvenimas, nebus leista visai užgesti lietuvių kalbai šioje senojoje baltų žemėje.

Vladas
Grinaveckis

MAŽOSIOS LIETUVOS TARMĖS

Mažąja Lietuva buvo vadinama šiaurinė Rytprūsių dalis nuo Nemuno iki Karaliaučiaus. Tai buvo senovės baltų gyventos teritorijos, vadinamos Skalva, Nadruva ir Semba (Žemija). Čia nuo seno gyveno lietuviai, save vadinę *lietuvininkais*. Galimas daiktas, kad tarp lietuvių čia būtų ir prūsų. Koks likimas ištiko minėtąją lietuvių tautos dalį? Kaip teigia likę tų lietuvių tarmių atstovai, iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos lietuvių kalba buvo vartojama visoje Mažojoje Lietuvoje. Lietuviškai buvę galima susikalbėti (žinoma, ne su visais gyventojais) nuo Nemuno iki pat Karaliaučiaus. Čia negaliu nepasakyti, kad nuo 1944 metų spalio mėnesio iki 1945 metų pavasario Taurag̃es apskrityje buvo daugybė elgetaujančių lietuvininkų, kilusių nuo Til̃žės, Ragaĩnės, Gumbi̇̀nės, Įsrutiẽs, Labguvõs ir kitų vietų. Iš jų buvo viskas atimta. Žemaičiai lietuvininkus globojo. Tai buvo daugiausia moterys, daugelis su mažais vaikais, vienais vedinos, kitais nešinos. Buvo ir visai senų invalidų lietuvininkų vyrų. Daugumas lietuvininkų gerai kalbėjo lietuviškai. Tačiau buvo ir tokių, kurie tik suprato lietuvių kalbą, bet patys lietuviškai kalbėti jau nemokėjo. Pats esu to meto įvykių liudytojas, tačiau tada dar negalėjau užrašinėti lietuvininkų kalbos.

Lietuvininkai vaikščiojo po žemaičių kraštą iki 1945 metų pavasario, kada buvo priversti išvykti iš Lietuvos.Vieni jų išvyko į Vokietiją. Kiti buvo ištremti į Sibirą, iš kur grįžo tik keletas ar keliolika. Visi kiti žuvo dėl nepakenčiamų gyvenimo sąlygų.

Hitlerininkai, vejami sovietinės armijos, buvo įsakę visiems Rytprūsių gyventojams evakuotis. Tačiau ne visi paklusо tam įsakymui. Iš tokių nepaklusniųjų daugumas buvo lietuvininkai. Jie, iškentėję 700 metų vokiečių priespaudą, gemanizacijos politiką, tikėjosi, kad jų gyvenamas kraštas bus prijungtas prie Lietuvos ir kad į juos bus žiūrima teigiamai. Tačiau stalinistinė politika nedarė jokio skirtumo tarp vokiečių ir Mažosios Lietuvos lietuvininkų. Tai tikras vakarinių lietuvių genocidas. Bijodami persekiojimų daugelis lietuvininkų pasitraukė į Vokietiją (o iš ten kai kurie išvyko už Atlanto, daugiausia į JAV ir į Argentiną). Dabar reikėtų kviesti lietuvininkus namo ir sudaryti jiems visas sąlygas įsikurti ir išlaikyti savo tapatybę.

Atskirai reikia kalbėti apie Klaipėdos kraštą, kuris turi skirtingą istoriją negu Užnemunės Mažoji Lietuva. Kaip žinoma, 1923 m. Klaipėdos kraštas atiteko Lietuvai. Čia buvo lietuviškų mokyklų, įvairių klaipėdiškių lietuvininkų draugijų, veikė Klaipėdos radijo stotis ir kt. Tačiau nors Klaipėdos kraštas ir priklausė Lietuvai, jis turėjo autonomiją, savo seimelį. Ne kartą apie visą Klaipėdos krašto dvidešimtojo amžiaus istoriją rašyta ir periodinėje pastarųjų metų Lietuvos spaudoje. Nemaža rašyta ir apie hitlerininkų propagandą, įnirtingą siautėjimą, grasinimus doriems lietuvininkams ir pagaliau Klaipėdos krašto okupaciją.

Klaipėdiškiai ir Užnemunės Mažosios Lietuvos lietuvininkai buvo (ir dabar tebėra, kad ir kur jie gyventų) protestantų tikėjimo, dėl kurio lietuviai juos vadino (ir dabar tebevadina) *vokiečiais*, nors jie ir kalbėjo (kalba) lietuviškai. Toks lietuvininkų pravardžiavimas turėjo mūsų tautai skaudžių padarinių. Pokario metais dėl tokios situacijos daugelis klaipėdiškių iš tikrųjų pakeitė savo tautybę, užsirašė vokiečiais. O didžioji klaipėdiškių dalis jau karo ir pokario metais buvo išblaškyti po pasaulį. Likę (kai kurie po karo grįžę į savo gimtinę)

lietuvininkai klaipėdiškiai dažniausiai turėjo savo giminių (paprastai VFR), kurie kvietė savo giminaičius iš Klaipėdos krašto atvykti ir apsigyventi Vokietijoje. Daugelis klaipėdiškių, nusivylusių Lietuva dėl to, kad lietuviai jų negerbia, nemyli, vadina vokiečiais, išvyko iš Lietuvos. Negalima sakyti, kad jie nemylėjo savo Tėvynės. Ne! Jie su didele širdgėla paliko savo namus. Kartą tyrinėjant Klaipėdos krašto tarmes, pasitaikė užsukti į vieną šeimą, kuri kaip tik tą patį vakarą buvo susirengusi vykti ir apsigyventi Vokietijoje pas savo giminaičius. Laukė atvažiuojant automobilio juos paimti ir vežti į kelionę. Dūsaudami jie kartojo perfrazuotą P.Vaičaičio eilėraštį: "Kur banguoja Nemunėlis, kur Šyšelė miela plaukia, ten Tėvynė mano brangi, tenai širdį mano traukia". Tačiau kitos išeities nėra. Kelionei jau pasirengta. Visi būtiniausi daiktai supakuoti. "Čia mūsų visi nekenčia".

Mažojoje Lietuvoje anksčiau kaip Didžiojoje dalyje prasidėjo lietuvininkų švietimas, buvo lietuviškų mokyklų, nedrausta lietuviška spauda. Tačiau ir čia buvo vykdoma germanizacija, kuri apogėjų pasiekė Hitlerio valdymo metais. Tada buvo panaikintas lietuvių kalbos mokymas mokyklose, uždraustos lietuvininkų draugijos (liko tik viena Giedotojų draugija), lietuvininkai nepaisant jų valios visuose dokumentuose surašyti vokiečiais. Lietuvių kalba išliko tik šeimoje ir bažnyčioje. Lietuvininkai buvo protestantų tikėjimo. Todėl evangelikų bažnyčiose kas sekmadienis (karo metais kas antras sekmadienis), šalia vokiškų, buvo laikomos ir lietuviškos pamaldos. Lietuviškos pamaldos buvusios ir kai kuriose Karaliaučiaus bažnyčiose. Taip teigė nuo Ragainės kilęs E.Kraštináitis, kurį laiką dirbęs Lietuvos Mokslų Akademijos Lietuvių kalbos (vėliau Lietuvių kalbos ir literatūros) institute, taip pat Jonas Meškáitis, irgi kilęs iš prie Ragainės buvusio Raudžių kaimo, vėliau persikėlęs į Añtšvenčių kaimą prie Smaliniñkų, ir iš ten pat kilusi A.Karvelienė, gyvenusi Smaliniñkuose.

Mažosios Lietuvos tarmės sparčiai nyksta, nes pačiame savo krašte jos jau nebeegzistuoja. Yra likę tik pavienių šeimų bei asmenų, nuo seno gyvenusių tose vietose. Nemaža Užnemunės lietuvininkų yra atsikėlę į Klaipėdos kraštą ir į Žemaĩčius. Vieną tokį Mažosios Lietuvos lietuvių telkinį Žemaičių Naũmiestyje ir aplink jį tyrinėja J.Janavičienė. Tačiau apie Taũragę gyvenančių lietuvininkų tarmės dar niekas nėra tyrinėjęs. O jų čia esama įvairiuose kaimuose gana daug. Senoji karta dar išlaikiusi savo tarmę. Reikia susirūpinti jos tyrinėjimu, kuo greitesniu įrašų rengimu, kad ta tarmė neišnyktų visai nepalikusi savo pėdsakų. Vietiniai Tauragės apylinkių žemaičiai tuos lietuvininkus vadina prūsais (tarmiškai *priũsai*).

Mažosios Lietuvos lietuvininkai buvo susiskaldę į tarmes. Čia glaustai apžvelgsime svarbiausias jų tarmių fonetines ypatybes, svarbiausias skirtybes vienos tarmės nuo kitos. Kartu paliesime ir Klaipėdos krašto aukštaičių tarmes, nes jos neatskiriamai susijusios su Užnemunės lietuvininkų tarmėmis.

Dėl kai kurių ryškesnių garsinių skirtybių jau patys Mažosios Lietuvos lietuvininkai savo kalboje vadinami *ragainė́nais, pakalnė́nais, tilžė́nais* (sudaryta iš miestų *Ragaĩnė, Pakálnė, Tilžė́* vardų), *striùkiais, baltsermė́giais.*

BALSIŲ *i, u* IR *ė, o* KAITA VAKARŲ ŽEMAIČIŲ TARMĖJE

Vakarų žemaičių fonetinės sistemos problema yra balsių *i, u* ir paplatėjusiųjų trumpųjų *ė*, o* kaita. Balsiai *i, u* varto-

* *Dėl ribotų spausdinimo galimybių tarminių garsų ar pavyzdžių rašyba (transkripcija) smarkiai pakeista, suprastinta. Trumpieji* **i, u,** *tam tikrais atvejais paplatėję ir žymėti kaip* **e, o** *su taškeliais apačioje, pakeisti bendrinės kalbos rašmenimis* **ė, o,** *reiškiančiais ilguosius balsius. Kirčiuotų skiemenų balsių kiekybę rodo kirčio ženklas. Nekirčiuoti ilgieji balsiai žymimi dvitaškiu iš dešinės raidės pusės, pvz.,* **li:tùvis, músu:** *ir pan. Vietoj laužtinės priegaidės ženklo tiek pagrindinės, tiek šalutinės pozicijos vartojamas akūtas, o vietoj vadinamosios vidurinės - cirkumfleksas. Silpnesnysis diftongoidų* **ie, uo** *sandas rašomas skliausteliuose. Panašiai skliaustuose nurodomi ir įvairūs balsių atspalviai (Red.).*

jami prieš minkštuosius priebalsius, o paplatėję, tarpiniai *ė, o* - prieš kietuosius. Tačiau ta problema yra gana sudėtinga, sudėtingesnė, negu anksčiau manyta. Tikrai minkštieji priebalsiai klaipėdiškių būna tik *j, g, k, l.* Prieš juos esančiame skiemenyje gana dėsningai vartojami *i, u.* Kiti jotinio minkštinimo minkštieji priebalsiai yra sukietėję, todėl ir *i, u* prieš tokius priebalsius dažnai virsta paplatėjusiais tarpiniais *ė, o.* Be to, tik minėtieji priebalsiai dėl asimiliacinio minkštinimo prieš priešakinės eilės balsius gali būti tariami minkštai (žinoma, *j* visada, kiti *g, k, l* - dažniausiai). Šiaurinėje vakarų žemaičių dalyje senieji trumpieji *i, u* → *ė, o* linkstama apibendrinti visai paradigmai, nors kartais pavartojami ir siaurieji *i, u* ne savo vietoje, t.y. ne prieš skiemenis su siauraisiais balsiais arba prieš minkštuosius *j, g, k, l.* Pastebėjome aiškią *ė, o* vartojimo dažnumo persvarą šiaurinėje (į šiaurę, nuo Priekulės) ploto dalyje, o pietinėje labiau įsigali *i, u* (jie čia dažnesni) - ypač apie Rùsnę, Pãleičius, Šilùtę. Juo toliau į šiaurę, juo dažnesni *ė, o*, retesni *i, u.*

VAKARŲ ŽEMAIČIŲ DŪNININKAVIMAS

Jau esame ne kartą rašę apie vakarų žemaičių dūnininkavimą, t.y. apie balsių *i:, u:* vartojimą vietoj donininkų *ė:, o:* (žr. LT. I. P. 46-52). Čia pateiksime daugiau pavyzdžių iš įvairių vakarų žemaičių tarmės vietų. Pavyzdžiui: *anĩ* "anie, jie", *ugnĩs* "ugnies", *k(u)okĩ* "kokie". *kĩk* "kiek", *vi:nì* "vieni", *vi:nà* "viena", *numĩ* "namie", *naktĩs* "nakties", *dalĩs* "dalies", *ski:drũ* "skiedrų", *i: lĩtuva* "Lietuvoje", *ti:sà* "tiesa", *či:pũ* "skiepų", *li:tùvi* "lietuvė", *vi:núleka* "vienuolika", *sesũ* "sesuo", *púle* "puolė", *atvažúdava* "atvažiuodavo", *važúti* "važiuoti", *atvažú* "atvažiuoja", *dús* "duos", *rítu:* "rytui", *padúdava* "paduodavo", *pĩr'š'l'u:* "piršliui", *stúmeni* "stuomenį", *sosėpakúti* "susipakuoti", *vaktúti* "vaktuoti, prižūrėti, auklėti, slaugyti", *padúti* "paduoti", *tu:jãu* "tuojau" ir kt. (Rùsnė); *tĩ*

"tie", *m(u)óki:tís* "mokyties, mokytis", *žuvĩs* "žuvies", *nĩks* "niekas" ir kt. (Veñtė); *li:tùvé* "lietuviai", *li:tùviška* "lietuviškai", *tĩ* "tie" ir kt. (Stañkiškiai); *ínom* įn. pl. "ienomis", *lípta* "liepto", *tokĩ* "tokie", *põndíus* "Ponas Dievas", *žovĩs* "žuvies", *jũks* "juokas" ir kt. (Drĕverna); *anĩ* "anie, jie", *pívas* "pievos", *palĩkt* "palieka", ir kt. (Saũgos); *vãikú* "vaikui", *gãid'ú* "gaidžiui", *v(o)ãkú* "vaikui", *žm(o)ãgú* "žmogui" ir kt. (Kařklė).

Kad ilgieji *i:, u:* yra buvę dažniau (galbūt be išimčių) vartojami vietoj vakarų žemaičių *ė* (<*ei*), *o* rodo hipernormalizmai, gana dažnai pasitaikantys tais atvejais, kai atskiruose žodžiuose visų žemaičių vartojami ilgieji *i:, u:* vietoj aukštaičių *ie, uo*. Pavyzdžiui, *mẽls* "mielas" (Rùsnė, Veñtė, Kintaĩ, Saũgos ir kt.), plg. pietų ir šiaurės žemaičių *mĩls*, vakarų žemaičių dažnesnį *mĩls* (Plikiaĩ, Dìtuva, Kretingãlė ir kt.); *karómėne* "kariuomenė" (Saũgos, Petreliaĩ, Veñtė ir kt.); plg. pietų, šiaurės žemaičių ir dažnesnį vakarų žemaičių *kar'úmėnė / karúmėnė*; *vókẽtis* "vokietis", plg. bendražemaitišką *vúokítis /vókítis/v(u)ókítis* "t. p.".

Kai kurių formų galūnėse ilgieji i:, u: tariami visame vakarų žemaičių plote, pvz.:*ãrti/ ãrtĩ/ artĩ ~ artiẽ* "artì", *vírú ~ výruo* "vyrui", *žmõgú / žm(u)õgú / žm(o)ãgú ~ žmõguo* "žmogui" (šalia *ãrtẽ* "arti", *víró* "vyrui") ir kt.

Vakarų žemaičiai pietinėje dalyje (nuo Príekulės iki Rùsnės) žodžius *Lietuvà, lietùvis* dažnai taria su šaknies ilguoju i: (*lĩtuva / li:tuvà, li:tùvis*), Pietų ir šiaurės žemaičiai šiuos žodžius dėl pagarbos vartoja su *ie* (*liẽtuva, lietùvis*). Tačiau K.Jauniaus laikais, kai dar nebuvo bendrinės šnekamosios kalbos, buvo tariama su tarmiškais *i:, u:; ėi,ou*. Tai matyti iš K.Jauniaus siūlymo tarmes vadinti *lytuvių, leituvių, lėtuvių, lietuvių* tarmėmis.

Panašiai dėl pagarbos ir dėl bažnyčios kalbos įtakos ir *Dievas* tariamas su *ie*. Dažniausiai netrumpinama ir galūnė.

Su *i:* pietų žemaičiai taria tiktai *pũondíų, pũondzíų* (su metateze iš *pũonzdíų*), dažniausiai ir sò *dĩvò - su Dievù.*

Vakarų žemaičiai visame savo plote vartoja naudininko galūnę *-u:* (*vírú* "vyrui"), šalia *-o* (*víró*). Tai leidžia manyti, kad tas -u: gali būti paveldėtas iš senovės, nes įžvelgti pietų žemaičių įtakos vietose (Kařklė, Kretingãlė, Plikiaĩ ir kt.) neįmanoma. Ten lauktume šiaurės žemaičių tarmės įtakos. Tokią "įtaką" galėtų rodyti *ė* virtimas diftongoidu *ė(i)* (*pė́(i)va* "pieva" Kretingãlė, Kalótė, Kařklė, Plikiaĩ ir kt.). Tačiau toks pat diftongoidas (ypač su akūtine priegaide) vartojamas visame vakarų žemaičių plote. Ryškiausias jis minėtoje šiaurinėje dalyje ir pietiniame pakraštyje. Todėl gali būti natūralus, savarankiškos tarmės raidos padarinys.

Naudininko galūnė *-u:* galima aiškinti kaip vėliau kilusi iš *-ui*, nes pritapo prie *-u:*, o ne prie *o:*.

Tokia pat naudininko galūnė -u: mūsų rasta ir šiaurės žemaičių pačiame rytiniame pakraštyje apie Naująją Akmenę. Tai rodytų, jog ir čia dvibalsis *-ui* > *-oi* virto *-u:* (*žmũogu:*) dėl balsių asimiliacijos.

ROTININKAVIMAS MAŽOSIOS LIETUVOS VAKARŲ AUKŠTAIČIŲ STRIUKIŲ TARMĖJE

Kai kurios lietuvių kalbos tarmės bei šnektos pailgėjusį *a* verčia paplatėjusiu *o* ar *a* su *o* atspalviu, t.y. *(o)a*. Taip taria rytų aukštaičiai anykštėnai, kupiškėnai ir keli vilniškių kaimai (Melagė́nai, Grỹbai, Pakarvinė̃). Anykštėnų pietiniame pakraštyje pailgėjęs *a* verčiamas diftongoidu *(u)o* ar diftongu *uo* (žr. *Zinkevičius Z.* LD. P. 50-51).

Šiaurės žemaičių kai kur (apie Sėdą, Kārteną, Darbė́nus ir kt.) pailgėjęs kirčiuotas *a* verčiamas *(o)a* ar "vietomis net virstąs sutaptiniu dvibalsiu *oa* (acc. sg. *võaži* "važį") (*Zinkevičius Z.* Ten pat. P. 51). Pietų žemaičių *plote(o)a* pastebėtas tik dviejuose kaimuose (Gulbės, Ręsčiaĩ- Laũkuvos vls.). Taip

a verčiamas paplatėjusiu *o, (o)a, (u)o, uo* visais atvejais, kai tik jis yra pailgėjęs - ir dvibalsiuose bei dvigarsiuose (išskyrus *au*) (žr. ten pat).

Mažosios Lietuvos Užnemunės vakarų aukštaičių, vadinamųjų striukių, A.Becenbergerio duomenimis, naujai atsirandantis ilgasis balsis *a* virsta*s (o)a*, svyruojančiu tarp ilgųjų *a* ir *o*. Be to, jis sako, kad tas *a* ir ne visur dėsningai išriedėjęs. Jo pateiktieji pavyzdžiai formuluoja šį dėsnį: tarmės ilgasis a, kuriam atliepia bendrinės kalbos *ã, á, ái, áu, ą̃, ą́, ą* ir net *ẽ, é, ę̃, ę́, ę,* išvirsta ilguoju *(o)a*. Pavyzdžiui: *s(o)ãka* "sako", *s(o)ãke* "sakė", *s(o)ãkem* "sakėm"; *m(o)ãta* "mato", *nem(o)ãta* "nemato", *r(o)ãša* "rašo", *r(o)ãšom* "rašom", *m(o)ãžas* "mažas", *ž(o)ãgre* "žagrė", *n(o)ãks* "nagas", *k(o)ãklas* "kaklas", *r(o)ãks* "ragas"; *k(o)álnas / k(o)áln*s "kalnas", *l(o)ánks* "langas", *m(o)á* "man", *t(o)ám* "tam", *(o)ámžes* "amžias, amžius"; *d(o)ákts* "daiktas", *(o)áškei* "aiškiai", *daržˇ(o)átis* "daržaitis", *mam(o)áte* "Mamaitė", *pl(o)áks* "plaukas", *j(o)áns* "jaunas", *šien(o)át* "šienauti", *s(o)ášlavas* "sąšlavos", *k(o)ást* "kąsti", *ž(o)a:sis* "žąsis", *ž(o)ãsei* "žąsiai", *(o)a:sà* "ąsa", *raudón(o)a:* "raudoną, raudonają", *r(o)ãš(o)a:s* "rašąs", *beďag(o)ãs* "bedegąs", *d'(o)ãga* "dega", *m'(o)ãta* "meta", *m'(o)ãtusi* "metusi", *v'(o)ãda* "veda", *g'(o)álda* "gelda", *s'(o)áns* "senas", *l'(o)ámpa* "lempa", *s'k'(o)a:stù* "skęstu", *pas'(o)ásu* "pasensiu" ir kt.

Jeigu galūninis nosinis *a* tarmėje yra sutrumpėjęs, *a* nebeišvirsta, pvz.: *(o)ãdata* "adatą", *d(o)ãrba* "darbą", *(o)ákšta* "aukštą", *m(o)ãža* "mažą" ir kt. Taip pat, žinoma, sako ir *mataũ, sakeĩ, daiktũ, mataĩ, vedù*, nes čia *a, e*, negaudami kirčio, nėra pailgėję.

Jau A.Becenbergeris yra pastebėjęs to virtimo nenuoseklumą. J.Gerulis ir Chr.S.Stangas patvirtina, kad tarp Šiliniškų ir Petrikų su žvejų tarme kaimynystėje gyvenantieji striukiai taria mišriai: *s(o)ãka // sãka, d(o)ákts // dáikts*. Bet piečiau, Kalėdų apyl., tas dėsnis jau veikia nuosekliai. Plotas,

kur tariama *a*, nuo Geřtlaukio-Laũkiškos-Šiliniñkų-Petrìkų linijos į rytus nusidriekia beveik iki Lazdynų. Labai ryškus *a*, vietomis mažne lygus *o*, A.Becebergerio pastebėtas Geřtlaukio, Papélkių, Skáisgirio srityje ir platesnėje Bũdviečių apylinkėje. Iš ruožo tarp Jùrgaičių ir Kẽlininkų A.Becenbergeris neduoda jokių tarmės duomenų, bet reikia manyti, kad Būdviečių ir Skaisgirio apylinkės čia tarmės atžvilgiu susisiekia, nes *(o)a*, nors ir labai panašus į paprastąjį *a:*, vis tiek A.Salio yra aptiktas Jùrgaičių ir Ernũpiškio apylinkėse.

Šitas *(o)a:* striukių šnektoje, matyt, yra atsiradęs visai neseniai, vėliau už dvibalsių suvienbalsėjimą ir galūnės nosinių sutrumpėjimą. O iš *e, ę* jis tegalėjo atsirasti tik šiam prieš kietuosius priebalsius išvirtus supriešakėjusiu *a:* ir tuo priartėjus prie senojo *a:*. Vadinasi, raidos būta tokios: *mẽta* > *m'ãta* > *m'(o)ãta*. Galbūt ir pats dėsnio nenuoseklumas aiškintinas šios fonetinės ypatybės naujumu (plg. *Bezzenberger A.*Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen. Göttingen. Bd. 11. S. 266, 282-287; *Gerullis G., Stangas Chr. S.* LŽTP. P. XII-XIII; *Salys A.* LKT: P: 46-47).

ŽODŽIAI SU FORMANTU *-(I)ŪJIS*

Buvusios Mažosios Lietuvos Ragaĩnės (dabar Kaliningrado srities Nemanas) lietuvių šnektoje buvo vartojami daiktavardžiai su formantu *-(i)ūjis*, sudaryti iš vyriškų pavardžių ar vardų, pavyzdžiui: *Abriũjis* iš *Abrỹs, Abromũjis* iš *Abromas, Dočiũjis* iš *Dõčius, Endriejũjis* iš *Endriẽjus, Kundriũjis* iš *Kundrỹs, Laukiũjis* iš *Laukỹs, Puodžiũjis* iš *Puõdžius, Raudžiũjis* iš *Raudỹs, Vėdarũjis* iš *Vė́daras, Kuršiũjis* iš *Kuršỹs, Meškũjis* iš *Meškỹs*. Šie dariniai linksniuojami taip:

	Vienaskaita	*Daugiskaita*
V.	*Abriũjis, Meškũjis*	*Abriũjai, Meškũjai*
K.	*Abriũjo, Meškũjo*	*Abriũjų, Meškũjų*
N.	*Abriũjui, Meškũjui*	*Abriũjams, Meškũjams*

G.	*Abriūjį, Meškūjį*	*Abriūjùs, Meškūjùs*
Įn.	*Abriūjù, Meškūjù*	*Abriūjais, Meškūjais*
Vt.		*Abriūjuos, Meškūjuos*

(Visi minėtieji pavyzdžiai užrašyti iš Anės Karvelienės, kilusios nuo Ragaĩnės, iš buvusio Raudžių k. Mirė 1992 m.)

Nagrinėjamųjų vedinių vienaskaitos formos reiškia vyriškosios lyties šeimos narį (tėvą, sūnų, senelį). Daugiskaitos formos reikšmė aiškėja iš pavyzdžių: *Abrỹs* su *Abrienė* vadinami *Abriūjais* arba *Abriaĩs; Abrỹs*, *Abrienė*, sūnus ir duktė taip pat *Abriūjais* arba *Abriaĩs*; *Abrỹs* su dukterimi yra *Abriūjis su dukteria*, *Abrys* su sūnumi - *Abriūjis* su vaiku (vaikas šioje šnektoje reiškia berniuką).

Galimas daiktas, kad formantas *-(i)ūjis* yra susidaręs prie pavardės daugiskaitos kilmininko galūnės pridėjus įvardį jis: *Abrių + jis - Abriūjis*. Kad tokia daryba galima, rodo Klaipėdos krašte (vakarų žemaičių tarmėje) vartojami moteriškos giminės vediniai su formantu *-(i)oji,* sudaryti iš vyrų vardų: *Anskiój*i iš *Añskio + ji, Krìstupoji* iš *Krìstupo + ji, Mártynoji* iš *Mártyno + ji* ir kt. Apie Ragaĩnę tokios moteriškosios giminės formos nebuvo vartojamos. Abiejų grupių darinius galima pavadinti įvardžiuotiniais daiktavardžiais.

Panašios darybos yra F.Kuršaičio žodyne, G.Ostermejerio gramatikoje ir Klaipėdos krašto vakarų žemaičių bei vakarų aukštaičių tarmėse randami dariniai iš įvardžių *jũs, mẽs, pàts* daugiskaitos kilmininkų su pridėtiniu įvardžiu *jis,* pvz.: *jūsų̃jis, -ja* "jūsiškis" (Kurschat F. Litauisch-deutsches Wörterbuch. Halle, 1883. S. 157). (iš *jūsų + jis*), *mūsų̃jis-, -ė* "mūsiškis" (Ostermyer G. Neue Litauische Grammatik. Königsberg, 1791. S. 45; iš *mūsų + jis*), *pačiųjis, -ė* (Gerullis J., Stangas Ch. LŽTP.P.45) "savas, saviškis" (iš *pačių + jis*). Pastarasis žodis vartojamas ir dabartinėse vakarų ir šiaurės žemaičių šnektose - apie Priekulę ir Gárgždus.

Kai kuriose Klaipėdos krašto šnektose vietoj *pačiūjis* vartojama *pačiùjis* (Saũgos, Pagė́giai). Trumpasis *u* vietoj ilgojo gali būti naujas perdirbinys, plg. vietininko formą *mūsujė́, mūsùj* "mumyse" (Lietuvių kalbos žodynas. V., 1970. T. 8. P. 443).

Greičiausiai tokios pat darybos kaip mūsų nagrinėjamos formos yra ir I.Simonaitytės *Aukštùjai* bei Raseinių raj. miestelio pavadinimas *Kalnùjai*, kur formantas *-ujai* turi trumpąjį *u* panašiai kaip minėtasis *pačiùjis*.

Kadangi formantas *-ūjis, -ė* yra abstrahavęsis ir atitrūkęs nuo daugiskaitos kilmininko su galūne *-ų*, tai šį formantą geriau rašyti su *ū*, o ne su *ų*. Tokį rašymą gali paremti ir minėtieji pavyzdžiai su formantu *-ujis, -ujai*, turinčiu trumpąjį *u*.

Vakarų žemaičiai turi ir daugiau įvairių formų, sudarytų su įvardžiu *jis, ji*, kurios atstoja įvardžiuotinius arba priesagos *-inis, -ė* būdvardžius, pvz.: *apatė́jis* "apatinis", *kraštė́jis* "krašto tinis", *vidurė́jis* "vidurinis", *viršutė́jis* "viršutinis" (Priekulė).

TEKSTŲ PAVYZDŽIAI

K a t ý č i a i

esù gìmes túkstanti aštuonì šimtaĩs devìnezdẽšimt penktaĩs mẽtais katičos // i: mokĩkle ẽjes aštónes metùs // paskũn nu keturólikas mẽta tãpe ižegnótė // dìrbau pre tėvũ i: laukininkĩstes dárba // keturóliktais mẽtais kárs prasidė́ja // tãpa i:tráukts pre karúmines ant išmókima // i: aštónis mė́nasus išmokìna ėr penk'óliktais mẽtais ìsunte i: fracúzijes fròntas // pask'eũ po mẽta manė surónije ėr atléida i: vokietìje, i: ligónine ant ižgìdima // strė́nas i:láuže / šónkaulei i:lúže // pàgal taĩ gavaũ kẽtresdẽšimt penkės márkes kãre peñzija arba reñtas // pask'eũ atléida numẽ an(t) tėvũ laũka givẽnima / hìtlere mẽtais gi:venaũ ant màno laũka //

Užrašyta 1964 m. Katýčiuose iš Žiukaičio.

N a u j ã p i e v i a i

màna tievaĩ bòva abòdu suvíejei / i màna tíevs dérba ale vėsùs dárbus / jès i laĩkruodžius taĩse / i stúogus taĩse i vėsúokus dárbus dérba / jõ/uo màna mãma namiẽ padarída-va vèska / uo mẽs vaikaĩ eĩdavuom i: muokĩkla / uo žiẽma màna tievaĩ žmúones vèždavuos i: namùs káilėnus súti / jõ / su mãšina su vèsko vèždavos / sàva žẽmes neturíejuom / samdiem / kíek bòvom vaikũ / penkì / kẽtures sẽseres i víenc brúolis / màna brúolis kap jáunc bòva išẽje i: vakarũ vuoki:tìji i: fãbrėka / kap susẽjuom pasėšnekíejuom trumpaĩ / juok'ũ šuõk'u tãsi:k nebòva / i: miestùs juo vėsumèt bòva šuõk'ei / àš čè apsėžẽnijau / mẽs čè gi:vẽnuom su màna víru / kat kárs užiẽji mẽs gãvuom bíekti vėsì i bòvuom pas karal'áuču / teñ màna víra pàjiemi pi: kareĩvu / mẽs lèkuom vienì / juõ / i kap kẽturasdẽšėmt penktaĩs užiẽji frònc tenaĩs bòvuom / i bò-vuom tenaĩs dù metù / juõ / dárba teñ nebòva / niẽka gẽra nebòva / iẽjuom namuõ / iẽjuom vèsa saváiti kuol pariẽjuom / vèsi téltai bòva nomušti / kad nebútum bòvusi dèktei šaltà žiemà mẽs nebútumėm galíeji pareĩti / par upès iẽjuom ledù / juõ / čè dárba bòva iẽjuom i: laũka dárba / pavãsari ištráukiem gi:vénti i: naujãpevius i dabã čè gi:vẽnam / kap àš eĩdavau kárvu mélšti imdavaus jùs draugè sàva anũkus vèktuora i renãti / mẽs sugi:vẽnuom geraĩ / kláusi i val'ũ neturíeji / kláusi kã mẽs pasakídavuom / anũke isimúoki i dabã jì dérb i: šaul'ùs ant pãšta uo vèktuors išiẽji i: klaĩpieda múoki:tis / parvažó i: namùs kaz dvì saváiti apsilankíti / agi práita saváiti parvašãva vèktuors nu:sėmìnes / kláusu kàs jám ĩr / niẽka nesãki / tik vakarì pasãki kad núor važótė i: kel'õni dvèraču / kad važós penkì muokineĩ i múokituojis / an(t) trijũ míenesu núor važótė / tĩ galíetum pram susitreñkti kap jĩ važó / tievaĩ pažadíeji dóti pinigũ i dabã važós ant trijũ míenesu / juõ / pėrmaũ bòva gerì dãktarai i dìdelei gerì váistai / nebòva pi: dãktara eiliẽs kab dabaĩ per víena diẽna

vèskan galíeji atlèkti / màna vaĩks iẽji meškeróti su sàva draugù / i pasèiemi élga šãkuoti / eĩdamės vès kaĩb kad tàs šãkuotis nelúštu kap tà žuviẽ uškánd / paskuñ abòdu pãtis jõkies i sãki kad kvailì jì bòva kap tà žuviẽ nukás tã šãkuoti / juõ / agi pérnai rùdeni tĩ kaimínai i pẽšies i mùšies / dvì mergẽlis ĩr juõ //

Užrašyta 1972 m. Šilutės raj., Usėnų apyl., Naujapievių k., iš E.Strangalienės, 76 m.

S m a l i n i ñ k a i

smaliniñkai /kaip kiẽmas bùva žìnomas 16 šimtmeti: // vadìna teip turbút dėl tõ // kad čà vírdava smãla // smaliniñkuos bùva pùstas // iš júrbarka tãsi:k rùsija atvèždava pùsta su vežimù koũžna diẽna // apie dziẽgorus dẽšimt atvažúodava vežíms su skañbalu // i(š) smaliniñku žiẽma ir vãsara teĩp jau su arkleĩs vèždava pùsta i tiĩže ir atgaĩ // 18 šimtmeti: smaliniñkuos bu:davóuje aptiẽka // taĩ i:rà ta trobà / kur dabar i:rà technikùma bendrãbutis // gileĩ iš rùsijos nẽmunu atplaũgdava tróptai i tiĩžes ir ragaĩnes ceĩštofa fãbrikus // nãkti girdéijosi smũtnes tróptininku daĩnas // aštuonólika šimtũ septínazdẽšimt septintaĩs mẽtais padéijo kampìni ãkmeni evangelìku: bažníčei // tuõ čeisù smaliniñkai vadìnosi šmaleninken // šimtmečui keĩčantis budavójo óuvingi / kuĩ žiẽma buidõkai žiemavódava // devi:nólika šimtũ penktaĩs mẽtais pradẽije važinẽti kleĩnbonc tarp samliniñku: / tiĩžes / pagéigu // samliniñkai gãvo bóunofa // tarp smaliniñku: ir júrbarka vìsa laĩka bùva susisiekìmas // pradžiõ šìtou šimtmeče samliniñkai vadìnosi šmalininken // smaliniñkuose buvo aptiekà / dãktars / dantìsc / meĩsininks / bèkere / ceĩku l'ódes / vienúolika karčamũ / dvì otèles / pen'k'ũ klãsu: šúle / ir vienà privat šúle // per veizãle sùtarti klaĩpėdas krãšta atskíre nuo voukietìjes / atẽje francũziški zelniẽrei // nẽmunas pastóje rubežù // 1923 metais smaliniñkai gĩžta prie lietuvoũs // rubẽžu: stulpaĩ prapúole /

smaliniñkai gãva sàva sẽna vařda // smaliniñkai bùva labaĩ či:stì / prie koũžno bùta kviẽtku daržẽlei // 1939 metais smalininkùs vė́ĩl apstãte vóukiečai // voukietijè i:sivė́ile i: krį́ge // ateĩje suñkus čė́ĩsai // ùpe šventóuje vė́ĩl pastóje rubẽžum // kadà rùsai ařtinosi / visùs smaliniñku gi:véntoujus evakãva // jiẽ pasklìda po vìsa svį́eta // krį́ge sugróve dvìdešimt devį́nis butùs ir bažnį́čа // dabař kur bùva gruvẽsei žídi gẽles / žmóunes sténgesi per kvietkàs ir gi:vãtvores sunaikį́ti krį́ges pė́dsakus // smaliniñkuos šẽdien i:rà kẽles lódes / aštuonũ klãsu šúle / kìnas /vienà krankũze / vaikũ namaĩ / vaikũ daržẽlis //

Užrąšyta 1966 m. Smalininkuose.

Literatūra

Bezzenberger A. *Litauische Forschungen, Beiträge zur Kenntnis der Sprache und der Volkstumes der Litauer. Göttingen, 1882.*

Doritsch A. *Beiträge zur litauischen Dialektologie. Tilsit, 1911.*

Gerullis G., Stangas Chr. S. *Lietuvių žvejų tarmė Prūsuose. K., 1933.*

Grinaveckis V. *Žemaičių tarmių istorija. V., 1973.*

Grinaveckis V. *Dėl vakarų aukštaičių kauniškių antrinių dvigarsių // Baltistica. T. 22(2). V., 1986. P. 60-61.*

Salys A. *Kelios pastabos tarmių istorijai (su lietuvių kalbos tarmių žemėlapiu) // Archivum Philologicum. T. 4. K., 1933. P. 21-34.*

Salys A. *Lietuvių kalbos tarmės. Tuebingenas, 1946.*

Urbanavičiūtė Ž. *Priebalsių kietinimas Prūsų Lietuvos tarmėse // Baltistica. T. 6 (2). V., 1970. P. 147-166.*

Urbanavičiūtė Ž. *Kietieji ir minkštieji priebalsiai lietuvių literatūrinėje kalboje ir tarmėse // Baltistica. T. 6(1). V., 1970. P. 61-65.*

Urbanavičiūtė-Markevičienė Ž., Grinaveckis V. *Lietuvių tarmės. I: Fonetika, Morfologija. V., 1991; II: Fonetika, Morfologija. Vakarų pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių tekstai. V., 1992.*

Vidugiris A. *Etninė Lietuva ir lietuvių kalbos paplitimas // Mokslas ir gyvenimas. 1989. Nr.4. P. 12-13.*

Zinkevičius Z. *Lietuvių dialektologija, V., 1966.*

Zinkevičius Z. *Lietuvių kalbos dialektologija. V., 1978.*

Zinkevičius Z. *Lietuvių kalbos istorija: Iki pirmųjų raštų. V., 1987. T. 2.*

Aloyzas
Vidugiris

IŠ RAGAINĖNŲ LEKSIKOS

Mažosios Lietuvos tarmės lietuvių kalbos mokslui yra nepaprastai svarbios. Šių šnektų pagrindu buvo parašyta daugelis pirmųjų senųjų lietuvių kalbos raštų. Čia - bendrinės lietuvių kalbos ištakos. Deja, tos tarmės iki Antrojo pasaulinio karo, kol jos palyginti dar buvo plačiai vartojamos, per maža buvo ištirtos. Dabar daugiausia remiamasi A. Becenbergerio (*Bezzenberger*), A. Doričiaus (*Doritsch*), J. Gerulio (*G. Gerullis*), Chr. Stango, A. Salio, V. Fenclau (*Venzlau*) tyrimų duomenimis, K. Jurkšaičio, K. Kapelerio (*Cappeller*) ir kitų užrašytais tarminiais tekstais ar atskiromis nuotrupomis.

Pokario metais kiek daugiau buvo tirtos šiaurinės Mažosios Lietuvos (vadinamojo Klaipėdos krašto) šnektos, tačiau ir tai daugiausia tik pagal "Lietuvių albos atlaso medžiagos rinkimo programą". O pietinės Mažosios Lietuvos šnektos, kai gyventojai per karą ir pokarį buvo bemaž visai išblaškyti ir išnaikinti, paliktos likimo valiai. Todėl kalbininkams svarbus kiekvienas išlikęs šių šnektų kalbos faktas ar kitokia smulkmena.

Čia pateikiama pluoštas leksikos, užrašytos iš Mažosios Lietuvos Užnemunės, šiaurinių vakarų aukštaičių, arba vadinamamųjų *striùkių*, šnektos. Svarbiausia tos medžiagos pateikėja daugeliui mūsų kultūros darbuotojų pažįstama L i d i j a B a j o r a i t ė (1890-1990), gimusi Ragaĩnės apskrities Žiliũ valsčiaus Leñkviečių apylinkės (parapijos) Balañdžių kaime (apie 12-15 km į pietus nuo Ragainės). Pateikėjos tėvai buvo susipratę lietuvininkai. Motinos gimtinė - Medùkalniai,

Įsrutiẽs apskrities Peliniñkų valsčiaus Grýneidės (vok. *Grünheid*) parapijos kaimas. Tėvas užkuriom buvo atėjęs iš Pìlkalnio apskrities Molỹnės valsčiaus Viliū̃nų parapijos Patĩlžių kaimo, ne per toliausiai nuo Kraũpiško). Susituokę tėvai kurį laiką gyveno motinos ūkyje Medukalniuose. Čía gimė Lidijos vyresnysis brolis, pagarsėjęs poetas Fridrichas (Pridrikis) Bajoraitis (1883-1909). Smarkiai suintensyvėjus germanizacijai ir aplinkiniams kaimynams sparčiai pradėjus vokietėti, tėvai, pardavę ūkį, persikėlė arčiau Lietuvos, kur daugiausia dar kalbėta lietuviškai, - Ragainės apskrities Žilių valsčių Lenkviečių parapiją Balandžių kaimą. Čia jie vertėsi augindami mėsinius gyvulius. Lidija, baigusi 8 klasių pradžios mokyklą, išėjo tarnauti. Tarpukariu dirbo Klaipėdos savivaldybėje. Sovietų okupacijos metais buvo ištremta į Sibirą, grįžusi iki mirties gyveno Kaune.

Įdomu, jog netoli L. Bajoraitės gimtinės, Naujųjų Šilelių kaime, išaugo ir kitas pasižymėjęs lietuvininkas E m i l i j u s K r a š t i n a i t i s (1903 - 1986); tarnavęs Klaipėdoje, karo metais buvęs Baltijos kraštų geležinkelio generalinis viršininkas, vėliau Lietuvių kalbos (kurį laiką - Lietuvių kalbos ir literatūros) instituto darbuotojas, vienas iš pirmosios lietuvių gramatikos vertėjų ir rengėjų spaudai, iššifravęs J. Bretkūno Biblijos vertimo ir Pretorijaus Prūsų Lietuvos istorijos rankraščius ir kt. E. Kraštinaitis, seniai atitrūkęs nuo savo gentainių, gimtąją tarmę jau buvo smarkokai primiršęs. Daug geriau savo tarmę buvo išlaikiusi L. Bajoraitė. Ji neretai patikslindavo, kuris žodis buvo dažniau vartojamas jos motinos ir kuris tėvo.

Toliau pirmiausia pateikiama leksika, kurią pavyko išklausti pagal "Lietuvių kalbos atlaso medžiagos rinkimo programą", o paskui - kiti įdomesni užrašyti žodžiai.

Ragainėnų leksika, surinkta pagal "Lietuvių kalbos atlaso" programą, nėra visa, nes informantė L. Bajoraitė jau ne visų klausiamų objektų pavadinimus galėjo gerai prisiminti. Atsakai užrašyti 1973-1986 m. Toliau atsakai pateikiami lygiai tokia pat tvarka ir seka, kaip programoje. Skliausteliuose nurodoma, kur apie atitinkamų objektų pavadinimus rašoma "Lietuvių kalbos atlaso" (Leksika. V.,1977. T. 1) komentaruose ir žemėlapiuose pavaizduotas jų paplitimas (toliau LKA, p. ir žml. nr.). Žodžiai pateikiami netranskribuotai, bendrinės kalbos rašmenimis.

1. Gyvenamasis namas kaip ir klaipėdiškių dažniausiai vadinamas *bùtas*. Žinomas ir žodis *stubà*, kuris čia paprastai reiškia atskirą kambarį (pvz., *nė kambariaĩ, õ stùbas bùva*; plg. LKA. P. 34. žml. nr. 2).

2. Gyvenamojo namo dalys: **a**. *stógas* kaip ir visoje Lietuvoje (plg. LKA. P. 34-35. Žml. nr. 3). **b**. Mūrinis namo pagrindas vadinamas skoliniu *fundameñtas*, nors informantei žinomas ir žodis *pãmatas* (plg. LKA. P. 35-36). **c**. *lùbos* (t. *l'ùbas*; plg. LKA. P. 36). **d**. *griñdys* lentinės, o iš molio plūktos buvo tik kluone, vadinamojoje *skūnioje* ir vadinasi *aslà* (plg. LKA. P. 36-38. Žml. nr. 4). **e**. *bùtas*, rečiau *prieangis* (plg. LKA. P. 38-39. Žml. nr. 5). **f**. *príebutis*, rečiau *veránda* "įstiklintas priebutis" (plg. LKA. P. 39-40).

3. Durų skląstis čia buvo vadinamas vokiečių kalbos skoliniu - *šýberis* (vok. *Schieber*). Gyvenamasis namas paprastai buvo rakinamas *ùžrakčiu (ùžraktis pri mús bùva, šýberis užkišt*; plg. LKA. P. 40-41. Žml. nr. 6).

4. Krosnys buvo trejopos: *kakalys* (vok. *Kachel*) aukšta krosnis kambariui apšildyti; *plytà* arba *krósnė, krósnis* virtuvėje virt valgiams, o po plyta - *pẽčius* duonai kepti (plg. LKA. P. 41-42).

5. Mažosios Lietuvos krosnis kaip ir vakarinėje Lietuvos dalyje buvo kitokios konstrukcijos, kurios dalių informantė gerai nebeprisiminė: **a**. *apačià* (plg. LKA. P. 42-43. Žml. nr. 4). **b**. *viršùs, lùbos* (plg. LKA. P. 43. Žml. nr. 7). **c**. *viryklà* (t.*virỹkla*; plg. LKA. P. 43-44. Žml. nr. 7). **d**. - . **e**. *durẽlės, dañgtis* (plg. LKA. P. 44-45. Žml. nr. 8). Kitos dalys: *liùftai, órkaitė, peleninė, rinkės.*

6, 7. Žodis *kiemas* turi dvi reikšmes: 1. "aikštelė prie gyvenamojo namo", tai kas rytų aukštaičių vadinama *atšlaimu* (plg. LKA. P. 45. Žml. nr. 9) ir 2. "kaimas", kaip ir vakarinėje Lietuvos dalyje (plg. LKA. P. 45-46. Žml. nr. 9).

Kiti ūkiniai objektai, pastatai ir jų dalys: **8**. *žařdis* (plg. LKA. P. 46-47. Žml. nr. 10). **9**. *klė́tis, klė́tė*, moderniškesnis pastatas vadinasi *špykeris, špykerė* (vok. dial. *spiker*; plg. LKA. P. 47. Žml. nr. 11). **10**. **a**. *arúodas* (plg. LKA. P. 47-48. Žml. nr. 11). **b**. -. **c**. *lùbos* ir *añtlubis* (t. *l'ùbas añtl'ubis*; plg. LKA. P. 48-49. Žml. nr. 12). **11**. *stál'das* (vok. dial. *stall*; plg. LKA. P. 49-50. Žml. nr. 13). **12**. **a**. *karvių stáldas*, arba *karvìdė* (?). **b**. *arklių stáldas* arba *arklìdė*. **c**. *kiaũlių stáldas*, arba *kiaulìdė*. **d**. *vištìdė*. **e**. *avìdė* (plg. LKA. P. 50-53). **13**. *skūnià* (vok dial. *schũne*; plg. LKA. P. 53. Žml. nr. 14). **14**. **a**. *klojìmas* ar *klúonas* (t. *kl'ónas*) gerai neprisimena (plg. LKA. P. 53-54. Žml. nr. 4). **b**. *pelìnė*, kartais *pelùdė* (plg. LKA. P. 54. Žml. nr. 15). **c**. *bértainis* (vok. *Vierdung*; plg. LKA. P. 54-55. Žml. nr. 16). **15**. *zoviẽskai* (r. *zoveska*) ir *vą̃šas* arba *kàblis* (plg. LKA. P. 55-56). **16**. Šienas paprastai kraunamas ant *staldo* arba į *pašiūrę* (vok. dial. *schür;* plg. LKA. P. 56-57). **17**. *pirtìs* (plg. LKA. P. 57-58). Pirtis Mažojoje Lietuvoje buvusi panaikinta, todėl ir jos dalių nežino, išskyrus krosnį. **18**. Tvora (*tvorà, tvõra*) pavadinimai: **a**. *štakiẽtai* (vok. dial. *staket*, 1. *sztachety*; plg. LKA. P. 60-61). **b**. -. **c**. *poliai* karčių tvora (vok. Fall; plg. LKA. P. 62-63. Žml. nr. 19).

19. Javų ir linų džiovinimo patalpos, jų dalys: *jáuja* (plg. LKA. P. 64-65. Žml. nr. 20). **20**. *krósnis, krósnė* ir *grẽdos* (plg. LKA. P. 65-66).

21. Namų apyvokos daiktai: **a**. *kibìras* (plg. LKA. P. 67. Žml. nr. 21. **b**. *gélda* (plg. LKA. P. 67-68. Žml. nr. 21). **c**. *statìnė, bõsas* (vok. *Fass*; plg. LKA. P. 68-69. Žml. nr. 22). **d**. *kùbilas* (plg. LKA. P. 69-71). **e**. *bačkà* (plg. LKA. P. 71-72. Žml. nr. 22). **f**. *týnė* (vok. dial. *tîne*), *rẽčka* (br. *riažka*; plg. LKA. P. 72-73. Žml. nr. 22). **g**. *šlúota, ražìnė* (plg. LKA. P. 73. Žml. nr. 23). **h**. *kačérga* (br. *kočarga*; plg. LKA. P. 73-74. Žml. nr 24). **i**. -. **j**. *lìžė* (plg. LKA. P. 75). **k**. *dúonlovis* (plg. LKA. P. 75-76. Žml. nr. 25). **l**. *grūstùvas* ir *mentùris* (plg. LKA. P. 76-77. Žml. nr 26.) **m**. *kùltuvė* (plg. LKA. P. 77-78. Žml. nr 23). **n**. *mañgaliai* (vok. *Mangel*) kaip ir visoje Mažojoje Lietuvoje, nors greta žinomi *kočiõlas* ir *võlas* (plg. LKA. P. 78-79. Žml. nr. 27). **o**. *kuřbas, kõrbas* (vok. *Korb*, 1. *korb*) bulvėms; gražesnis - *krèpšis, kãšė* (t. *kàši*; plg. LKA. P. 79-82. Žml. nr. 28).

22. Valgių pavadinimai: **a**. *ìerčiukų* (vok. dial. *Erdschucke* "bulvė") *zùpė* (vok. Suppe), gretimuose kaimuose sakoma *pùmpučių zùpė, rapùkų zùpė* (plg. LKA. P. 82-83. Žml. nr. 29). **b**. *kopūstai* (plg. LKA. P.83). **c**. *bařščiai* (plg. LKA. P. 83-84). **d**. *týrė, mūzė* (vok. dial. *mûs*; plg. LKA. P. 84-85. Žml. nr. 30). **e**. *skilándis* (plg. LKA. P. 85. Žml. nr. 31). **f, g**. *dešrà* (plg. LKA. P. 85-86. Žml. nr. 32). **h, i**. nežino, darė tik *šiùpinį* (plg. LKA. P. 86. Žml. nr. 30). **j**. *kisiẽlius* (l. *kisiel*) tik iš avižų, o iš uogų - *zilẽ* arba *pùdingas* (plg. LKA. P. 86).

Įvairūs įrankiai, padargai: **23**. kirviai ir jų rūšys: **a**. *kiřvis* (plg. LKA. P. 87. Žml. nr 33). **b**. *skuobtùvas* geldoms (plg. LKA. P.87. Žml. nr. 33). **c**. -. **d**. *býlė, byl'ùkė* (vok. dial. *bîl*; plg. LKA. P. 88). **e**. nežino; yra dar *kàplis* ir *kertìklis* (plg. LKA. P. 86-88).

24. *Vežìmas* (plg. LKA. P. 89-90. Žml. nr. 34) ir jo dalys: **a**. -. **b**. *brãkas* (vok. *Bracke* "kablys"), *šveñgelis* (vok. *Schwengel;*

plg. LKA. P. 91-92. Žml. nr. 36). **c**. *brañktas, vógas* (vok. dial. *vôg*; plg. LKA. P. 92-93. Žml. nr. 36). **d**. *dýselis* (vok. dial. *dîsel*; plg. LKA. P. 93. Žml. nr. 36). **e**. *gývrungis* (hibr., plg. LKA. P. 93-95. Žml. nr. 37). **f, g**. -. **h**. *špànegelis* (vok. *Spannagel*; plg. LKA. P. 95-96. Žml. nr. 38). **i**. *rùngas* (vok. dial. *Rung, Runge;* plg. LKA. P. 96. Žml. nr. 37). **j**. *ašìs* (plg. LKA. P. 96-97). **k**. -. **l**. *stebulẽ* (plg. LKA. P. 97-98. Žml. nr. 40). **m**. *špýkis* (vok. dial. *spîke*; plg. LKA. P. 98. Žml. nr. 41). **n**. *lañkas, skrýtis* (plg. LKA. P. 98-99. Žml. nr. 42). **o**. *krìpės* (vok. *Krippe*; plg. LKA. P. 99-100. Žml. nr. 39). **p**. *reĩpas* (vok. *Reif*), *šýnas* (1. *szyna*; plg. LKA. P. 100. Žml. nr. 42). **r**. *bùkšas, bukšà* (vok. *Buchse*, 1. *buksa*; plg. LKA. P. 100. Žml. nr. 40). **s**. *rãtas,* klaipėdiškių *tekìnis* (plg. LKA. P. 100. Žml. nr. 34).

25. *Šlãjos* (t. *šlàjes*) darbinės ir išeiginės (plg. LKA. P. 100-101. Žml. nr. 43). **a**. *pavažà* (plg. LKA. P. 101. Žml. nr. 43). **b, c, d, e, f, g**. neprisimena, nes nesidomėjo. 26. *žãgrė* (plg. LKA. P. 104-105. Žml. nr. 45). **a**. -. **b**. *norãgas* (plg. LKA. P. 105-106. Žml. nr. 46). **c**. -. 27. *ekėčios* (plg. LKA. P. 107. Žml. nr. 47). **a, b, c**. -. **d**. *ekėtvirbaliai* (plg. LKA. P. 111. Žml. nr. 49).

28. *Dalĩgis* (plg. LKA. P. 111. Žml. nr. 50). **a**. *dalĩkotis,* dalgiākotis (plg. LKA. P. 111. Žml. nr. 50). **b**. *rañkena* (plg. LKA. P. 112-113. Žml. nr. 51). **c, d**. -. **e**. *kója* (plg. LKA. P. 114. Žml. nr. 52). **f, g**. -. 29. *sprãgilas, spragilaĩ* (plg. LKA. P. 116. Žml. nr. 55). Daugiau nežino.

Linų apdirbimo, verpimo ir audimo priemonės. **30**. **a**. *mintùvai* (plg. LKA. P. 119-120). **b**. -. **c**. *šepetỹs* (plg. LKA. P. 120-121. Žml. nr. 58). **d**. *prìebrukas* (plg. LKA. P. 121. Žml. nr.58). **e**. *plaktùvė, bruktùvė* (plg. LKA. P. 122. Žml. nr. 59). 31. *ratẽlis, viñdas* (vok. dial. *winde*; plg. LKA. P. 123. Žml. nr. 60). **a**. -. **b**. *kójos* (plg. LKA. P.123). **c, d**. *pakójės* (plg. LKA. P. 124). **e**. -. **f**. *rãtas* (plg. LKA. P. 125-126. Žml. nr. 34). **g**. -. **h**. *špýkiai* (plg. LKA. P. 126. Žml. nr. 41). Kitų dalių nežinojo. 32. *stãklės* (plg. LKA. P. 129-130. Žml. nr. 64). **a, b, c, d, e, f, g,**

h, i. -. **j.** *skiẽtas* (plg. LKA. P. 134). **k.** *muštùvai* (plg. LKA. P. 134). **l.** *pakójės* (plg. LKA. P. 134). **m, n.** -. **o.** *nýtys* (plg. LKA. P. 135). **p.** *šaudýklė* (plg. LKA. P. 135. Žml. nr. 67). **r, s.** *šeivà* (plg. LKA. P. 135-136).

Maisto gamybos įrankiai. **33.** *gìrnos*(plg. LKA. P. 136). Kitų girnų dalių pavadinimų informantė nežinojo. **34.** *brõkštas* (plg. LKA. P. 142. Žml. nr. 71). Kitų dalių pavadinimų neišklausta.

Apranga. **35.** *skẽpeta* bet kokia didelė ar maža, o žodis *skarà* reiškia skudurą. Šio klausimo atsakai į LKA nepateko. **36.** *kailiniaĩ* tik dažyti ar aptraukti audiniu, o nedažyti baltų kailių kailiniai vadinasi *skránda* (plg. LKA. P. 144. Žml. nr. 72).

Naminiai gyvūnai. **37.** *gaĩgalas* (plg. LKA. P. 145-146. Žml. nr. 73). **38.** *arklỹs, žìrgas* "gražus jojamas arklys" (plg. LKA. P. 146). **39.** *kuĩnas* (plg. LKA. P. 146-148). **40.** *ėrùtis, vėrùkas* (plg. LKA. P. 148. Žml. nr. 74). **41.** *kuilỹs* (plg. LKA. P. 149. Žml. nr. 75).

Paukščiai. **42.** *balañdis* (plg. LKA. P. 149. Žml. nr. 76). **43.** *júodvarnis* (plg. LKA. P. 149-150. Žml. nr. 77). **44.** *kúosa* (rt.) paprastai vadinasi *vókietis, t. vókėtis* (plg. LKA. P. 150. Žml. nr. 78). **45.** -. **46.** *vyturỹs* (plg. LKA. P. 151-152. Žml. nr. 79).

Šaltakraujai gyvūnai. **47.** *angìs* (plg. LKA. P. 152. Žml. nr. 80). **48.** *rùpūžė* (plg. LKA. P. 152. Žml. nr. 81). **49.** Kuojos atitikmenų neprisiminė, minėjo *pũkį, stìntą*. **50.** *lydekà* (plg. LKA. P. 154. Žml. nr. 80). **51.** *búožgalvis* (plg. LKA. P. 154-156. Žml. nr. 83).

Vabzdžiai. **52.** *kařkvabalis* (plg. LKA. P. 156. Žml. nr. 84). **53.** *avìžius, avìžiai* (plg. LKA. P. 158. Žml. nr. 85). **54.** *plaštakẽ, plàštakės, peteliškė* (plg. LKA. P. 159. Žml. nr. 86). **55. a.** *svirplỹs* (plg. LKA. P. 160). **b.** *žiógas* (plg. LKA. P. 160. Žml. nr. 86).

Daržovės. **56.** Bulvės vadinasi *pumpučiaĩ* (Būdviečiai), *rapùkai* arba germanizmu *ìerčiukai* (Medukalniai; plg. LKA.

P. 160. Žml. nr. 87). **57**. *svìkliai* (l. *cvikla*) "valgomieji, raudonieji burokėliai" ir *ruñkuliai* (vok. *Runkel*; *gyvulìniai ruñkuliai bùva*; plg. LKA. P. 161-163. Žml. nr. 88). **58**. *sėtinỹs* (plg. LKA. P. 163. Žml. nr. 89). **59**. *mõrkas, morkà* (plg. LKA. P. 163-164. Žml. nr. 89).

Medžiai ir jų vaisiai. **60**. *glúosnis* (plg. LKA. P. 164. Žml. nr. 90). **61**. *kadagỹs* (plg. LKA. P. Žml. nr. 91). **62**. *drebulẽ* (plg. LKA. P. 165-166. Žml. nr. 92). **63**. *konkórėžiai* (plg. LKA. P. 166. Žml. nr. 93).

Atskiri naminiai ir laukiniai augalai, vaiskrūmiai. **64**. *kviečiaĩ* (plg. LKA. P. 167. Žml. nr. 94). **65**. *dìlginė, dilgėlẽ* (plg. LKA. P. 167-168. Žml. nr. 94). **66**. *kraujãžolė* (plg. LKA. P. 168. Žml. nr. 95). **67**. *seřbentas, seřbentai* (plg. LKA. P. 168-169. Žml. nr. 96).

Grybai. **68**. *baravỹkas* (br. *baravik*; plg. LKA. P. 170). **69**. *piẽnė* "ūmėdė ar pienė" (plg. LKA. P. 170-171. Žml. nr. 97). **70**. *raudonviršis* (plg. LKA. P. 171. Žml. nr. 98). **71**. *žỹdgrybis* (plg. LKA. P. 171-172. Žml. nr. 97).

Bitininkystė. **72**. *karalíenė, bìčių karalíenė* (plg. LKA. P. 172. Žml. nr. 99). **73**. *trãnas* (*tuõs tranùs bìtės iššùda paskuĩ*; plg. LKA. P. 172-173). **74**. avilys (plg. LKA. P. 173. Žml. nr. 100). **75**. *avilỹs, namùkas* (*pìrm šiaudìniai aviliaĩ bùva, o paskuĩ medìniai; ir trijų aũkštų bùva, tíek, kíek šeimų bìčių*; plg. LKA. P. 174. Žml. nr. 100). **76**. -. **77**. *bìčių peraĩ* (plg. LKA. P. 177. Žml. nr. 99).

Žmogaus kūno dalys. **78**. *blauzdà* (plg. LKA. P. 178. Žml. nr. 102), *blauzdìkaulis, stáibis*.

Žemės paviršiaus objektai. **79**. *lénkė*, mežesnė loma - *daubà* (plg. LKA. P. 178. Žml. nr. 103). **80**. *kálnas*, mažesnis - *kalvà*, dar mažesnis žemės pakilimas pievoje - *kùpstas* (plg. LKA. P. 180). **81**. *šaltìnis* (plg. LKA. P. 180-181. Žml. nr. 104).

Gamtos reiškiniai. **82**. *orãrykštė* (plg. LKA. P. 181. Žml. nr. 105). **83**. Temimo laikas vadinasi *žlėjà* arba *apýžlėja* (*témst,*

jau žlėjà, apýžlėja, o rýtą jau brė́kšta), o švitimo - *aušrà* (plg. LKA. P. 182-183. Žml. nr. 106).

Kalvystė. **84**. *kálvis* ir *kálvė* (plg. LKA. P. 184. Žml. nr. 107). **85**. *kibirkštìs* (*nuo kibirkštiẽs užsìdegė*; plg. LKA. P. 184. Žml. nr. 107). **86**. **a**. *žaĩzdras*. **b**. *ugniãkuris* (plg. LKA. P. 185. Žml. nr. 108).

Lauke kraunami džiovinti ar laikyti javai, šienas. **87**. Javų *šlitìs, šlìtys* (plg. LKA. P. 186. Žml. nr. 109). **88**. **a**. Šieno *kupetà, kùpetos* (plg. LKA. P. 187. Žml. nr. 110). **b**. *kū́gis, kū́gė* (plg. LKA. P. 188. Žml. nr. 110).

Gėlės. **89**. *kvietkà, kviẽtkos* (br. *kvetka*, l. *kviatek*; plg. LKA. P. 188. Žml. nr. 111). *Žõlės nuo ligų bū́dava, vainikùs pýnė.*

Kepalo paviršiaus dalys. **90**.**a**. *plutà* (t. *pl'utà*). **b**. *papéntis*. **c**. *žiaunà, žiaunẽlė* (plg. LKA. P. 189. Žml. nr. 112).

Kirtimai ir miškas. **91**. *skýnimas* (plg. LKA. P. 190-191). **94**. *girià* (plg. LKA. P. 191-192).

Gyvulių šaukimai ir varymas. **92**. **a**. Arklius šaukė vardais. **b**. *mū̃ mū̃, mùže mùže*. **c**. *buř buř, bùre bùre*. **d**. *cìb cìb, cìba*. **e**. *pùt pùt pùt*. **f**. *pýl' pýl' pýl', plì plì*. **g**. *gùzi gùzi*. **h**. *čiùk čiùk čiùk*. **i**. *čiù čiù čiù*. **j**. *pì pì pì*. **93**. **a**. *chõ, chã, nà, echẽ*. **b**. *šè šè*. **c**. -. **d**. -. **e**. *čiš čiš* ir *štiš* kìtą kařtą. **f**. *hùš* (gerai nežino). **g**. *hùš*. **i**. *laũk drókš, šaliñ*. **j**. *škàc* (LKA nekartografuota).

Atskiri žodžiai. **95**. *šalia, pagal* (LKA nekartografuota). **96**. *sunkùs* (*kas mums suñku, tai klaipėdìškiams smagù*; plg. LKA. P. 192. Žml. nr. 114).

Drabužių vilkimasis. **97**. *kélnes užsiaũt* ar *apsiaũt* (plg. LKA. P. 192-193. Žml. ne. 115). **98**. *kedelỹs* (vok. dial. *Keddel* "sijonas") *užsiviĩkt* (plg. LKA. P. 193. Žml. nr. 115).

"Ar žinomi šie žodžiai ir ką jie reiškia?" **99**. -. **100**. *drevẽ* "išpuvęs medžio vidus" (plg. LKA. P. 194. Žml. nr. 116). **101**. *avýnas* "motinos brolis", *avýnienė - jõ žmonà* (plg. LKA. P. 195). **102**. *anýta* "vyro motina", *úošvė, úošvienė* (plg. LKA. P. 195. Žml. nr. 117). **103**. *šẽšuras* "vyro tėvas" (baigiamas

užmiršti žodis; plg. LKA. P. 195. Žml. nr. 118). **104**. Nežino. Vyro sesuo vadinama slavizmu *švogerkà, švõgerka* (plg. LKA. P. 196. Žml. nr. 117). **105**. *dieverìs* "vyro brolis" (tik girdėtas žodis; plg. LKA. P. 196. Žml. nr. 118). **106**. *brė́kšti* "aušti" (plg. LKA. P. 196-197. Žml. nr. 106). **107**. *sẽbras*, dž. *zẽbras* "lyg draugas", *susizẽbravo* (plg. LKA. P. 197-198. Žml. nr. 119). **108**. *martì* "jaunoji", *jaunãmartė* (plg. LKA. P. 198). **109**. *šeimýna* "su samdiniais", o šiaip - *šeimà* (plg. LKA. P. 198. Žml. nr. 120). **110**. *padermẽ* (*iš padermẽs išeĩn*; plg. LKA. P. 199). **111**. *gentìs, geñtys* "giminės" (plg. LKA. P. 199-200. Žml. nr. 119). **112**. -. **113**. -. **114**. *bičiùlis* "geras draugas" (*kad su bìtėms beñdra tùr;* plg. LKA. P. 200-201. Žml. nr. 120).

Vien iš šios pagal "Lietuvių kalbos atlaso" programą užrašytos medžiagos matyti, kad L. Bajoraitė, nors ir seniai atitrūkusi nuo savo gimtinės, palyginti dar gerai prisiminė gimtąją ragainėnų tarmę. Savita ragainėnų šnekta yra vakarų aukštaičių tarmės tęsinys. Todėl Lenkviečių parapijos šnekta glaudžiai susijusi pirmiausia su šiaurinėmis ir pietinėmis Mažosios Lietuvos vakarų aukštaičių striukių, baltsermėgių, taip pat ir su pietinėmis kauniškių kapsų šnektomis. Galima sakyti, išimtinai Mažosios Lietuvos žodžiai yra *avýnas, bùtas* "gyvenamasis namas", *karalíenė* "bičių motina", *kibìras, tỹrė* ir kt. Prie vakarinių lietuvių tarmių šią šnektą sieja nemaža įvairių žodžių, pvz., *angìs, avìžius, brõkštas, dìlginė, dúonlovis, lénkė, plaktuvẽ, vyturỹs, žarđis, žlėjà* ir kiti, neminint gausių germanizmų. Gaila, jog pati informantė per daug kukliai vertino savo atmintį ir galbūt dėl to kalbininkų ji buvo per maža kalbinta.

ĮVAIRŪS KITI ŽODŽIAI

Pas L. Bajoraitę teko lankytis keletą kartų: 1973, 1975, 1977, 1979, 1980, 1982-1984 ir 1986 m. daugiausia sekmadieniais. Nors pati jau buvo garbaus amžiaus ir silpnokos

sveikatos, tačiau visada pasitempusi, atidi ir paslaugi. Niekada neatsisakė nors po pusvalandį ar valandą kitą pakalbėti, papasakoti. Ji dar gana gerai mokėjo kalbėti tarmiškai. Net ir kalbėdama bendrine kalba, kaip ir visi mažlietuviai arba lietuvininkai, visad labai būdingai minkštai tarė priebalsį *l* (pvz., *l'ángas, l'ankà, l'aũkas*) neretai trumpino žodžių galūnes (plg. *eĩn, gyvén, iškul, atvažió, pìrm, tùr, namùks, bùva, gė́ri - gė́rė*), vietoj diftongoidų *ie, uo* tarė *ė, o* (pvz., *kl'ónas ~ klúonas, nẽkas ~ niẽkas*), vartojo įvairios formos ir reikšmės žodžių, skolinių iš vokiečių kalbos ir kt.

Toliau pateikiama įvairių kitokių L. Bajoraitės vartotų žodžių pluoštas. Daugelis tų žodžių išsiskiria savo forma arba turiniu ir yra būdingi daugiausia vakarinėms lietuvių tarmėms. Nemaža tų žodžių dalį užrašė L. Bajoraitės gyvenimo tyrinėtoja bibliotekininkė M. Juškaitė. Po pateikiamo vardažodžio skliausteliuose nurodoma kirčiuotė, paskui reikšmė arba taisyklingas to žodžio tarimas. Jeigu žodis niekuo nesiskiria nuo atitinkamo bendrinės kalbos žodžio, rašoma kaip bk.

Žodžiai pateikiami pagal darybą.

Pradžioje minėtini pirminiai žodžiai, pvz., *áužuolas*, rečiau *áržuolas* (3[a]) "ąžuolas", *bùdė* (2) "galąstuvo makštis", *dagà* (4) "derlius, pjūtis", *draugė* kaip bk., *drỹžis* (2) "brūkšnys" (*drỹžiai eĩn įžambiaĩ*), *ẽžė* (2) "lysvė", *káltas* (1) "rąstgalyje įtaisyta pentelė dalgiui plakti", *kepùrė* (2) "skrybėlė", *klùmpės* (1) "mediniai skaptuoti autuvai", *kraĩgas* (4) "stogo viršus, šelmuo", *krãpis* (2) "krapas", *krýkliai* (1) "slyvos", *krūšà* (4) "ledų krituliai", *kùrpės* (1) "vyriški ar moteriški bateliai, batai", *lañkstas* (2) "lanktis" (*lañkstai pri audìma bùva*), *lupýnas* (1) "lubinas", *mẽtos* (2) kaip bk. (*eĩdamas į bažnýčią móterys imdava mẽtas draugė pri giesmių knỹgų*), *mùrgas* (1) "žemės matas, margas", *musẽ* (4) "musė", *plémpė* (1) "lepšė" (*baravỹks gẽras výrs vẽdi plémpę šokt, plémpi*

trémpi, plémpi trémpi, plémpi nemók šókti d.), *plẽškės* (4) "pakinktai", *pìrm* "prieš, pirmiau" (*dár pìrm tos evakãcijos bùva*), *rẽgztė* (2) "rezginės", *rẽtis* (2) "sietas", *rietas* (1) "šlaunis", *rỹkas* (2) "indas", *sãgtas* (2) "segtukas", *saĩkas* (4) "talpos matas", *skarà* (4) "skuduras, skarmalas", *skiñkis* (2) "gira", *sklãstas* (2) " plaukų skyrimas", *šeirỹs* (4) "našlys", *šlìtė* (2) "guba", *šliùrė* (2) "medpadis be užkulnių, kurpė" (*cýp kap varlẽ po šliurė*), *špãras* (4) "gegnė, sparas", *vąšas* (4) "kablys", *vėžẽ* (4) kaip bk., *žìzdras* (2) "žvirgždas" ir kt.

Nemaža ir savitos formos ir reikšmės priesaginių vedinių, pvz., su priesaga *-aitis: spirgáitis* (1) "žąsienos keptas gabalėlis", *velykáitis* (1) "margutis"; *-ena: krẽkena* (1) "krekenos"; *-enė: pelẽnė* (2) "vieta po virykle, kur byra pelenai"; *-esys: ėdesỹs* (3[a]) "ėdalas" (*kiaũli pro plyšiùs žiūrė́dama ė́desio rẽk*); *-ienė: lapiẽnė* (2) "šviežių kopūstų sriuba", *pautiẽnė* (2) "kiaušinienė su spirgais"; *-ietis: vókietis* (1) "kuosa", *-yklė: kojỹklė* (2) "suoliukas batams nusiauti"; *-ilai: brizgilaĩ* (3[b]) "žąslai, žaboklės"; *-ynas: klampýnas* (1) "dumblynas"; *-inė: margìnė* (2) "margas sijonas"; *kruštìnė* (2) "stambių kruopų sriuba, grucė", *pelìnė* (2) "peludė", *žiñgine* "žingsniu" (*žiñgine eĩn*); *-ynės: supỹnės* (2) "supuoklės"; *-inis: ašmìnis* (2) "15 skatikų vertės pinigas, berlinka", *griežtìnis* (2) "griežtis"; *kastìnis* (2) "kastinys"; *-inys: šupinỹs* (3[b]) "mišinys, verdamas iš žirnių, pupų, bulvių, mėsos ir kt."; *-nykas: pipìrnykas* (1) "kalėdiniai sausainiai su medumi"; *-ulys: dygulỹs* (3[b]) "dieglys"; *-ulis: mitùlis* (2) "mitulys"; *-ulė: drobùlė* (2) "1. staltiesė, 2. balto lino ant pečių siaučiamoji skara su baltų siūlų išsiuvinėjimu per vidurį", *krivùlė* (2) "sueiga" (*reĩk į krivùlę eĩt;* apie Įsrutį, Medukalnius net ir vokiečiai sakę - *gehen in die Krivùl;* apie Ragainę, Lenkviečius sakę - *pri mũs sãki, eĩsim į krū́vą* arba - *reikė́ į pulĩką eĩti*); *-uolė: birbuõlė* (2) "mėsinė musė"; *-uras: mùturas* (3b) "ištekėjusių moterų galvos ap-

dangalas" (*mùturą turė́ vėdie móterys ant galvõs*); *-uškė: barbùškė* (2) "boružė" ir kt.

Kiek mažiau užrašyta darinių su priešdėliais. Dalis jų yra ir su priesagomis, pvz., *ãtlaidos* (3^{b}) "atostogos", *apžavė́tojis* (1) "burtininkas", *įžegnotùvės* (2) "konfirmacija", *nudẽgėlis* (1) "padegėlis", *núometa* (1) "nuometas" (*núometa lyg drobùli, lyg šãlikas ant pečių u(ž)simèst*), *núomirulis* (1) "nuomaras", *pãdarynė* (1) "padargas", *pãbulas* (1) "vystyklas", *pakeláitė* (1) "megzta ar austa juostelė" (*pakeláiti pri žiùrsta margìnį prirìšt*), *pakráigė* (1) "pašelmenė", *pamuštìnis* (2) "pamušalas", *pasilinksminójimas* (1) "pasilinksminimas", *pasóstė* (2) "sėdynė, pasėstė", *pãšinas* (3^{b}) "rakštis", *pašiū́rė* (1) "priestatas, stoginė", *patreĩnis* (2) "10 pfeningių vertės pinigas", *pavasarójis* (1) "pašarinis mišinys", *prìebutis* (1) "prieangis"; *pryšakìnis* (2) "priekinis kambarys", *ùžgalis* (1) kaip bk., *ùžkraštis* (1) "tankiau suaustas audeklo kraštas", *ùžraktis* (1) "užraktas" (*ùžraktis pri mū́s bùva*), *u(ž)siaũti* "apsiauti" (*kélnes, batùs reĩk usiaũt*) ir kt.

Sudurtiniai (dvišakniai) žodžiai, arba dūriniai, dažniausiai esti be jungiamojo balsio, pvz., *baltsermẽgis* (2) "1. turtingesnis žmogus, 2. vakarų aukštaičių Mažojoje Lietuvoje vadinamųjų baltsermėgių šnektų apie Gumbìnę, Stãlupėnus ir Galdãpę atstovas", *bañgžuvė* (1) "banginis", *čeřknygė* (hibr.) (1) "raganių knyga", *kiaũllovis* (1) "kiaulių lovys", *kuřtnebylis* (1) "kurčnebylis", *pùspatreinis* (1) "penkių pfeningių vertės pinigas", *šalt(a)nõsiai* (2)"virtiniai su varškės įdaru", *žémgalis* (1) "baigiamo valgyti kepalo galas", *žỹdgrybis* (1) "voveraitė, voveruška", *žaliū́žolė* (1) "jonažolė" ir kt.

Yra nemaža skolinių, ypač germanizmų, mažiau slavizmų, pvz., *brangvỹnas* (vok. *Branntwein*) (2) "degtinė", *brùslakas* (vok. *Brustlatz*) (2) "liemenė", *bùksvos* (vok. *Buchsen* 1. *buksy*) (2) "darbinės kelnės", *bū̃ras* (vok. dial. *būr*) (2)

"valstietis", *bùsokas* (vok. dial. *boshaken*) (1) "kartis su kabliu, kekšis", *dýtrikis* (vok. *Dietrich*) (1) "visraktis", *dỹvai* (r. *dyvo*, 1. *dzivy*, br. *dzyva*) (2) "nasturta", *jasmýnas* (1. *jasmin*) (1) "jazminas", *jùpkė* (br. *jupka*, 1. *jupa*) (2) "kasdieninis švarkas, megztinis", *kálmis, kálmiai* (vok. *Kalmus*) (1) "ajeras", *karūnà* (1. *koruna*) (2) "pabaigtuvių vainikas, *kélnorė* (vok. *Keller*) (1) "pastatas, pusrūsis bulvėms laikyti", *kỹkas* (br. *kika*) (2) "nuotakų galvos apdangalas", *kolytà* (br. *kalita*) (2) "piniginė, mašna", *krìpė* (vok. *Krippe*) (2) "kopėčios", *mùčė, mìcė, mìckė* (vok. dial. *mutze, mütze*) (2) "kepurė", *pabū̃teris* (hibr., plg. vok. *Unterfutter*) (1) "pamušalas" (plg. pamuštinis), *pỹvas* (r. *pivo*) (2) "alus" (ppr. pirktinis), *plỹckas* (vok. dial. *pli(t)ske*) (2) "paplotis iš duonos tešlos", *rūpývė* (hibr.) (4) "actas", *seklýčia, svetlýčia* (br. *sviatlica*, 1. *swietlica*) (1) "svetainė", *skõtertė* (r. *skatertj*) (1) "puodkėlis, mazgotė", *sopãgai* (r. *sapogi*) (2) "auliniai batai", *šẽpelis* (vok. *Scheffel*) (1) "medinis saikas", *šiuřkštainis* (vok. *Schornstein*) (1) "dūmtraukis, kaminas", *šývė* (vok. dial. *šîv*) (1) "plokščia lėkštė", *šlióbankis* (vok. *Schlaf* + *Bank*) (1) "atlenkiama sofa lova", *šliùkarnyčia* (vok. dial. *šlukerfass*) (1) "iš medžio išskobta makštis su vandeniu pustyklei dėti, rišama prie diržo", *stùpėlis* (vok. *Schöpfe*) "pakabinamas skardinis puodelis vandeniui pasisemti", *tymótai* (vok. *Tiemotium*) (1) "motiejukai", *ū̃bas* (vok. dial. *hûbe*) (1) "didelis (apie 160 ha) žemės matas", *výgė, výgis* (vok. *Wiege*) (1) "į riestą medinę išpjovą įtaisyta vaikų lovelė", *viñdas* (vok. dial. *winde*) (2) "ratelis", *žalniẽriai* (1. *žołnierz*) (2) "gysločiai", *žẽkė* (vok. dial. *žȏk*) (2) "vyriška puskojinė iš vilnonių siūlų", *žiùrstas* (vok. *Schürze*) (2) "prijuostė" ir kt.

Albina
Auksoriūtė

KLAIPĖDOS KRAŠTO PAUKŠČIŲ PAVADINIMAI

Klaipėdos krašto vakarų žemaičių tarmė nyksta, vis mažiau lieka senųjų gyventojų, kalbančių ta tarme. Lietuvių kalbos institutas suorganizavo kelias ekspedicijas tos tarmės tirti ir užrašė nemaža senųjų vietinių žmonių kalbos faktų. Šiame straipsnelyje aptariama nedidelė šios tarmės leksikos dalis - paukščių pavadinimai.

Medžiaga rinkta Klaipėdos rajono Kretingālės apylinkės Plikių kaime, Dovilų apylinkės Birbinčių ir Stāriškės kaimuose, Agluonėnų apylinkės Kojėlių ir Grobštų kaimuose, Priekulėje, Pėžaičiuose ir Vaidaugų kaime bei Šilutės rajono Saugų apylinkės Sakūčių kaime, Nātkiškių apylinkės Timsrių kaime, Alksnių kaime ir kt.

Senieji šio krašto gyventojai daugelį paukščių vadina taip pat kaip bendrinėje kalboje; paminėti tokie paukščių pavadinimai: *erėlis, gañdras, genỹs, gulbė, kielė, kúosa, kurapkà, tilvikas, vãnagas, várna, žvirblis* ir kt. Plačiau šie pavadinimai neaptariami, tik šiek tiek analizuojami tie, kurie skiriasi nuo bendrinėje kalboje vartojamų pavadinimų.

Visų žinomas ir dažnas paukštis *karvelis* (*Columba*) Lietuvoje vadinamas dviem žodžiais - *karvėlis* ir *balañdis*. Kaip nurodoma "Lietuvių kalbos atlaso" 76 žemėlapyje, šių abiejų pavadinimų izoglosos aiškios. Aptariamoje Lietuvos srityje šis paukštis vadinamas *balandžiù*, tokį pavadinimą vartoja ir apklausti informantai, kad jį pavadintų *karveliu* neteko girdėti.

Sniegeną (*Carpodacus erythrinus*) skirtingose Lietuvos vietose labai įvairiai vadina; "Lietuvių kalbos atlaso" 76

žemėlapyje pateikiama daugiau negu dvidešimt šio paukščio pavadinimo variantų. Klaipėdos krašte teko išgirsti tik vieną šio paukščio pavadinimą - *raudonuřklis*. Šis žodis daugiau vartojamas Žemaitijoje, tačiau pasitaiko ir kitose Lietuvos vietose.

Aptariamojoje tarmėje rasti du *gegutės* (*Cuculus canorus*) pavadinimai: *gegutė* ir *gegužė*. Pirmasis pavadinimas paminėtas tik vienoje vietoje - Šilutės rajono Natkiškių apylinkės Timsrių kaime, o visur kitur vartojamas antrasis. Įdomu, kad šio paukščio pavadinimas labai įvairiai kirčiuojamas: *gegùžė, gegužẽ* ir *gègužė*.

Kukutį (*Upupa epops*) Lietuvoje skirtingai vadina, vartojami tokie pavadinimai, kaip *dudùtis, lukùtis, lupùtis, tūtlỹs* ir kt. Klaipėdos krašto gyventojai šį paukštį vadina *tutliù*.

Paminėti net keli *varnų* šeimos (*Corvidae*) paukščių pavadinimai: *várna, pìlkvarnis, kranklỹs, júodvarnis, kúosa(s)*. Klaipėdos krašto gyventojai *varną* (*corvus corone*) vadina dvejopai: *várna* ir *pìlkvarnis*, o *kuosą* (*Coloeus monedula*) - taip pat - *kúosa* ir *kúosas*. Klaipėdos krašte, kaip pateikiama ir "Lietuvių kalbos atlaso" 77 žemėlapyje, dažniausiai vartojamas *kranklio* (*Corvus corax*) pavadinimas yra *júodvarnis*, tik kai kuriose vietose randamas pavadinimas *kranklỹs*. Šilutės rajono Sakūčių kaime užrašyti pavadinimai *kranklỹs* ir *júodvarnis* (*jū̃dvarnė mažèsnė, krãnklė didelèsnė*), tačiau iš to sakinio galima suprasti, kad juodvarniu čia vadinamas ne kranklys, o kitas varnų šeimos paukštis *kovas* (*Corvus frugilegus*). Matyt, šio krašto gyventojai painioja šiuos pavadinimus ir ne visada aišku, ar *juodvarnio* pavadinimas reiškia *kranklį* ar *kovą*.

Klaipėdos krašto gyventojai *varnėną* (*Sturnus vulgaris*) vadina *strazdù*, kitokio šio paukščio pavadinimo neužfiksuota. Įdomu, kaip gyventojai vadina paukštį, kuris bendrinėje kalboje vadinamas *strazdu* (*Turdus*), nes informantai šio

paukščio nepaminėjo. Galbūt dėl latvių kalbos įtakos šiose vietose vartojamas varnėno pavadinimas *strãzdas*, nes latvių *strazds* yra varnėno pavadinimas, o *mežastrazds* strazdo pavadinimas.

Vietinių gyventojų paminėtas *tetervino* (*Lyrurus tetrix*) pavadinimas *tẽtervas*. "Lietuvių kalbos žodyno" rankraštyje pavyzdžiai su šiuo pavadinimu pateikti tik iš Naumiesčio (Šilutės raj.) ir Dovilų (Klaipėdos raj.), tad tikriausiai tetervinas taip vadinamas tik Klaipėdos krašte.

Senieji Klaipėdos krašto gyventojai vartoja ir keletą žemaitiškų paukščių pavadinimų: b*lezdingà, lakštiñgalas, pỹlė, žagatà*. Jie kaip ir žemaičiai *kregždę* (*Hirundo*) vadina *blezdingà*, tačiau Priekulėje paminėtas ir pavadinimas *krẽgždė*, kuriuo vadinama *urvinė kregždė* (*Riparia riparia*), o *šelmeninė kregždė* (*Hirundo rustica*) turi pavadinimą *blezdingà*, tad šiais dviem žodžiais skiriamos dvi kregždžių rūšys. *Lakštingala* (*Luscinia*) vadinama tos pačios šaknies žodžiu, tik skiriasi giminė - *lakštiñgalas*, šis pavadinimas, kaip pateikiama "Lietuvių kalbos žodyno" VII tome, vartojamas Plungės, Tauragės, Klaipėdos ir kituose Žemaitijos rajonuose. Klaipėdos krašte vartojamas ir žemaitiškas *anties* (*Anas*) pavadinimas *pỹlė*, laukinės antys tik taip ir vadinamos, kito pavadinimo nerasta. Vartojamas įdomus ir senas *šarkos* (*Pica pica*) pavadinimas *žagatà*. Šis žodis randamas G.H. Neselmano, Fr. Kuršaičio, E. Frenkelio žodynuose. E. Frenkelis etimologijos žodyne rašo, kad tai senas lietuvių kalbos žodis. "Dabartinės lietuvių kalbos žodyne" nurodyta, kad *žagata* yra žemaitiškas žodis; "Lietuvių kalbos žodyno" kartotekoje pavyzdžiai pateikti iš Klaipėdos krašto ir Vakarų Žemaitijos.

Senieji Klaipėdos krašto gyventojai turi žemaičiams ir latviams bendrą *vieversio* (*Alauda arvensis*) pavadinimą *cỹrulis* (plg. lat. *cīrulis*). Tik vieną kartą Klaipėdos rajono Vaidaugų kaime paminėtas vieversio pavadinimas *vyturỹs*.

Pelėda (*Strix aluco*) vadinama iš latvių kalbos pasiskolintu, bet plačiai žemaičių vartojamu žodžiu *pū̃cis, pū̃cė* (lat. *pūce*), šio pavadinimo vartojama ir moteriškoji, ir vyriškoji giminė.

Rastas dar vienas šioje tarmėje vartojamas skolinys *mévas*; šiuo žodžiu vadinamas *kiras* (*Larus*), tikriausiai tai iš vokiečių kalbos (vok. dial. *mew*), tiesiog ar per lenkų kalbą, atėjęs žodis (plg. lenkų *mewa*).

Informantai paminėjo ir keletą paukščių jauniklių pavadinimų: *blezdingū́tis, gandrū́tis, pylū́tis, pūcokū́tis, pūcū́tis, vanagū́tis*. Visi jie sudaryti su žemaitiška priesaga *-ūtis*, su kuria dažnai ir yra daromi gyvulių bei paukščių jauniklių pavadinimai.

Toliau pateikiamas ir kitų iš pokalbių užrašytų paukščių pavadinimų žodynėlis, kuriame nurodomas paukščio pavadinimas, skliausteliuose pateikiamas lotyniškas paukščio pavadinimas ir surinkti pavyzdžiai.

b a l a ñ d i s (*Columba*): *balañdē ĩ mẽlsvì / ànẽ brūkó / ànẽ príšās ẽt// gegùži kukó / balañdis brūkó //*

b l e z d i n g à (*Hirundo*): *blezdiñgas ant gañdra õdègõs párlek // kàtins blèzdinga vėnók neéd kat ir sugáun // blezdiñgas vén eš vabalũ mús'u gívas //*

c ỹ r u l i s (*Alauda arvensis*): *cĩrulis tas linksmàsis ī ãukšti lẽkdams mók puĩkē čirkšnóti // cĩrulis dãilé gést / cĩrin vĩrin ī lãukus tẽp smúlké // cĩrulis kap ī žvérblis / ãns maitẽnas iš seklèl'u / iš žemèlis // cĩrulis tas jau pírmasis paukštòks ĩr / kitũ nẽr parẽję //*

e r ẽ l i s (*Aguila*): *erèlis kũmpù snàpù // erèlis kad lèk ī aũkšti //*

g a ñ d r a s (*Ciconia*): *gãndras mač'áu nèšė gyvàte / rãites aple snàpa anám // pàtĩnk gãndrúo pī vándéns / ãns gáun žuvẽs / kúok'u vãrl'ũ // gañdras vèsu didĩsis pãukštis / spar̃nuo ĩr jódi / o kàklas bálts //*

g e g ù t ė (*Cuculus canorus*): *gegùžes mẽnesis pareĩn nuo gegùtes / pirm'ẽusis pãukštis //*

g e g ù ž ė (*Cuculus canorus*): *mẽžė išpláuks / tat gegùžė nabkukó // gèguži ĩr dĩvins pãukštis / gèguži nàpér // č'a gegužẽ išlĩs pakūkótė // gègužẽ anõdėn bòva ant stóga // kàžin / sàka / ka gègužẽ eš vànaga pavẽrst //*

g e nỹ s (*Dryobates*): *gènĩs tas paukštòks ĩr kór ī mèdi l'ób so snàpu kẽrstė // gènĩs kór ī mèdi lèp / taršk taršk so snàpu /àns sèvė mãista íeškúos // genĩs márks //*

g u Ĩ b ė (*Cygnus*): *l'ób ir gũlbe nūsiléstės ī tã ežeròka ir mèdinosis (laukinės) pĩlis //*

j ú o d v a r n i s (*Corvus corax* ar *corvus frugilegus*): *jódvarnẽ plėš i vèšta / i žãsíti kur kàmė kóks // jóda jóda kaip jódvãrni //*

k í e l ė (*Motacilla*): *kéle ī mažĩnik // kàs tàs par paukštóks ĩr / a kélė / a blèzdĩngà //*

k r a n k l ỹ s (*Corvus corax*): *jū́dvarnē mažèsnē / krãnklē didelèsnē //*

k r ẽ g ž d ė (*Hirundo*): *blèzdinga ī tróbas pér / lezdòká àpač'o pãtaisít / krègždės pér ī órvus / ī žẽme / ĩr didès'n'u bėškelòka / ãl' dãuk did'ũ nẽr //*

k ú o s a s (*Coloeus monedula*): *kósá l'ób īdū́mtrauki īsilĩstis // kósá uškrivóje dū́mtrauki //*

k u r a p k à (*Perdix perdix*): *rãibi kaip korapkà //*

l a k š t i ñ g a l a s (*Luscinia*): *lakštĩngals pī vándens / pī tėkanč'a upèle ãnc lĩnksmas ĩr // vãkã ižgĩrsem lakštĩngala / vìsi lĩnksmi bū́sam // lakštĩngals i krūmýna pūike gẽd //*

m é v a s (*Larus*): *mévá ìšlėkė / bū́s dìdle vétra //*

p ỹ l ė (*Anas*): *pĩles pér ī tãn papélki // mèdinosis* (laukinės) *pĩlis tór báimis nū žmõgaus / mèdinosis pĩlis pér i vėkš'r'ùs* (viksvas) *int vándéns // mèdinoses pĩles lèk //*

p ì l k v a r n i s (*Corvus corone*): *su bálta pàkaklė pélkvárn'(i)s' // pélkvarnes gáuda ànis //*

p ũ c i s, p ũ c ė (*Strix aluco*): *pũcis bòva ī dū́mtrauki / gãlvá dìdì / papũrus / dãilé žvãlgos // pũcė kãp kàtėna gálva tór //*

r a u d o n g u r̃ k l i s (*Carpodacus erythrinus*): *raudongũrklē l'ób bū́ti prėš žẽma // raudongũrkli / kur gurkl'óji //*

s t r ã z d a s (*Sturnus vulgaris*): *per màža skīlòte stràzdã naĩlend / tik tẽ mažė́je paukštòka // stràzdã* (varnėnai) *ẽt ī ógas // jãu párlek stràzdã // stràzdz ī jóts / ans ī lė́pa tòp // vĩšn'u strazdãi //*

t ẽ t e r v a s (*Lyrurus tatrix*): *tèterva dìdlé sùšauk áiškė* (gražiai) //

t i l v ì k a s (*Tringa*): *plìks kaip tilvìks //*

t u t l ỹ s (*Upupa epops*): *tutlỹs ĩr vėnàtinis pãukštis kur ī sàva lèzda šèk //*

v ã n a g a s (*Accipiter*): *kõr vèšts pagrẽbt l'ób vànagas // vànagã ižgrĩebl'o vèštas // tóks kr'okẽms ižgāstíngs bòva tũ vànagũ //*

v á r n a (*Corvus corone*): *jégu várna kalẽdom ī dóbilus tòp / dóna velíkom iš po snẽga lòp* (jei ilgai rudenį neužsninga, pavasarį per Velykas rugiai po sniegu) *// várn vis vė́na / várn ĩr iškadíng dèdèlé // várnas àpnĩnk jõ //*

v y t u r ỹ s (*Alauda arvensis*): *pī mū́su tũ vĩtur'ũ īspérsg'us l'obė́je bū́t' //*

ž a g a t à (*Pica pica*): *žàgat ī tik jóda i bálta / žàgat pagrẽb vìšč'ùkùs // žãgatas grẽb vištokòs mažòs //*

ž v ì r b l i s (*Passer*): *víns žvírblis bálc kap snẽgs bòva ir làbã jãukùs / ãrtì galíeje pĩẽiti // žvìrblē užnèka anãn / baĩdė žvírbl'us eš karklína //*

Literatūra

1. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. V., 1972.*
2. ***Fraenkel E.*** *Litauisches etymologisches Wörtebuch. Heidelberg-Göttingen, 1955-1965. Bd. 1-2.*

3. **Ivanauskas T.** *Lietuvos paukščiai. V., 1959, 1964. T. 2-3.*
4. *Latvijas putnu nosaukumi / Latvijas Zinātňu Akadēmijas Terminalogijas komisijas 60. bil'etens. Rīga, 1991.*
5. *Lietuvos fauna: Paukščiai. V., 1990. T. 1.*
6. *Lietuvių kalbos atlasas. V., 1977. T. 1.*
7. *Lietuvių kalbos žodynas. V., 1968-1993. T. 1-15.*
8. **Strutyński J.** *Polskie nazwy ptaków krajowych. Kraków, 1972.*

Dalia
Kiseliūnaitė

MAŽOSIOS LIETUVOS TARMIŲ BRUOŽAI LIETUVININKŲ GIESMYNUOSE

"Širdingai aš geidauju", "Pons Dievs yr pilis drūta", "Senasis mets prašoko jau", "Laužtojau ryšių drūtųjų", "Dar gyvs aš krutulioju" - tai tik keletas lietuvininkų giesmių pavadinimų, iš kurių nesunku atpažinti, kuriame krašte jos giedamos. Daugybę jų moka atmintinai senieji lietuvininkai ir dar daug kitų evangelikų. Giesmė ir giedojimo tradicijos šio krašto žmonėms yra viena iš didžiausių vertybių. Giedojimas ne tik bažnyčioje, bet ir šeimose buvo ir tebėra gyva evangelikų tradicija.

Giesmes kūrė, vertė, leido ir taisė žymiausi Mažosios Lietuvos kultūros veikėjai: M. Mažvydas, D. Kleinas, G. Ostermejeris, K.G. Milkus, F. Kuršaitis, Vydūnas ir daugelis kitų. Giesmės buvo perrašinėjamos iš vieno giesmyno į kitą, o leidžiami nauji vis papildomi verstinėmis, liaudies ir originaliomis giesmėmis. Tradiciniai Mažosios Lietuvos giesmynai spausdinami gotišku šriftu, leidžiami be gaidų. Paskutinysis toks išėjo 1936 m. Tai - pakartotinis leidimas giesmyno,

kurio trečiosios dalies sudarytojas buvo F. Kuršaitis, žinomas lingvistas, lietuvių kalbos gramatikos ir žodyno autorius, kalbos normintojas.

Giesmynai savo giesmių menine verte ir kalbos turtingumu yra gana margi. Tačiau minėtas paskutinysis tradicinis šio krašto giesmynas vertas dėmesio kaip vienas didžiausių paskutiniųjų Mažosios Lietuvos kalbos rašytinių paminklų. Pokario metais vietiniams gyventojams palikus kraštą, lietuvininkų tarmės sunyko. Klaipėdos krašte dar galima rasti vieną kitą vyresnio amžiaus žmogų, mokantį vietos tarmę, į rytus nuo Žemaitkiemio jų yra dar mažiau, o anapus Nemuno gyvenančių lietuvininkų praktiškai nebėra. Apie šio krašto kalbą galima spręsti tik iš rašytinių paminklų, kurių lietuvininkai, dėkui Dievui, paliko. Giesmynai ne tik išsaugojo vietinės kalbos specifiką, bet ir savotiškai sulėtino tarmių nykimą - giesmės nuolat giedamos, todėl neleidžia visiškai užmiršti gimtosios tarmės. 1936-ųjų metų ir ankstesnius šio giesmyno leidinius dar naudoja Nidos, Plikių, Priekulės ir kai kurios kitos parapijos. Šio ir kitų giesmynų pagrindu yra išleisti nauji, pataisyti ir papildyti giesmynai, kurių paskutinysis išėjo 1988 (sudarytojas - vyskupas J. Kalvanas). Jį šiuo metu naudoja dauguma evangelikų parapijų. Jame atsisakyta daugelio senų giesmių, redaguota kalba, stengiantis atsisakyti šiurkščiausių svetimybių, patobulinta eilėdara, tačiau iš seno giesmyno išlikę daug archaiškų tarminių ypatybių.

Tradiciniame F. Kuršaičio parengtame giesmyne gerai jaučiamos abiejų Mažosios Lietuvos tarmių - vakarų žemaičių (susiformavusių vakarinių lietuvių, kuršių ir prūsų kalbų pagrindu) bei Mažosios Lietuvos aukštaičių (susiformavusių pietvakarių lietuvių, jotvingių ir galbūt prūsų kalbų pagrindu) bruožai. Paprastai tarmių ribos nustatomos, remiantis fonetiniais požymiais. Raštų kalboje, siekiant ją sunorminti,

jie ne tokie ryškūs kaip leksikos ar morfologijos, todėl ir giesmyne ryškių ribų tarp žemaitiškosios ir aukštaitiškosios dalies nėra. Be to, kiekvienas giesmyno sudarytojas, juo labiau F. Kuršaitis, buvo ir kalbos normintojas.

Lietuvininkų giesmės turi senas liaudies kalbos tradicijas. Nors daug giesmių verstinės, jos akivaizdžiai yra perėmusios liaudies dainų stilių. Pavyzdžiui, 143, III d.: "Štai. Vėversys kaip keliasi; Balandis uolą paliekti ir traukias į šilelius. Pagirama lakštingala gaivin, papild giedodama krūmus, daubas, kalnelius"*. Todėl giesmių kalbą pravartu palyginti su K. Donelaičio raštų ir L. Rėzos liaudies dainų rinkinio kalba.

Iš būdingesnių f o n e t i n i ų ypatybių pirmiausia į akis krinta galūnių redukcija, ypač *-as: miels, Dievs, mirdams* ir pan., šauksmininkas žodžių, turinčių deminutyvines priesagas *-elis, -ėlis,* vartojamas be galūnės: *vaikel, širdel, Jėzulėl, baltutėl* ir kt.

Gausiai vartojamos sutrumpintos veiksmažodžių esamojo laiko 3 a. galūnės. Pirmojoje giesmyno dalyje jos, kaip ir kitos sutrumpėjusios formos, žymimos dažnai, nors ir nenuosekliai, diakritiniu ženkleliu ', bet žemaitškosios kamienų niveliacijos beveik nepasitaiko: *geidž'* ir *geidž, nužvelg, atsiunč, draudž* (greta *draudžia*), bet ne *geid, siunt, draud.* Trečiojoje dalyje retkarčiais pasitaiko tokių atvejų kaip: *kelasi* greta *keliasi, pagirama* ir *atveria,* bet čia pat greta užrašyti *gyrus* (bet *gyrių*!), *sodu žalojančiu* leidžia laikyti tokius atvejus greičiau rašybos nenuoseklumu. Kaip ir kituose Mažosios Lietuvos raštuose, čia gana dažnai vienodai rašomi nekirčiuotieji *e, ė, ie,* rečiau *o* ir *uo*. Toks nenuoseklumas dažnai gali atspindėti tarimą.

Būdinga regionine ypatybe reikia laikyti tautosilabinio *n* išnykimą veiksmažodžio būsimojo laiko, bendraties ir kitose

---

**Pavyzdžiai čia pateikiami supaprastinta rašyba.*

iš jos padarytose formose: *vadįti, gyvęti, atgaivįtas, nusimįsu* (greta *nusiminsiu*) ir pan. Ši savybė būdinga ne tik pietvakarių aukštaičiams ir K. Donelaičiui, bet ir L. Rėzai, be to, teko girdėti seną rusniškį sakant *nesęst*. Kaip ir kituose Mažosios Lietuvos raštuose, giesmyne beveik nuosekliai vartojamos būsimojo laiko 1 a. formos su *-su (giedosu, rykausu)*, o ši ypatybė apima nemažą vakarinės Lietuvos arealą. Kaip ir daugelyje kitų raštijos paminklų, čia žymimas *j* po lūpinių priebalsių prieš užpakalinės eilės balsius (*labjaus, dumja šėtonai, stovju, nustumj'*). Tokia rašyba greičiausiai atspindi dalies Mažosios Lietuvos bei pietų žemaičių tarimą (teko girdėti seną rusniškį tokias formas nuosekliai vartojant). Kaip ir K. Donelaičio ir L. Rėzos raštuose, čia nuosekliai vartojamos santrumpos priešdėliuose: *n'išmanau, pas'gailėki*, tačiau giesmyne jų kur kas gausiau, ne visada jos natūralios: *amž'nai, mot'rišk'* ir kt.

Apie k i r č i a v i m o ypatybes sunku kalbėti, nes jos mažai atspindimos rašte, o kirčio vietą dažnai lemia eilėdara. Aukštaitiškąja ypatybe galbūt reikėtų laikyti polinkį kirčiuoti *Dievė*. Dėsningo tarminio kirčio atitraukimo, būdingo žemaitiškajai Mažosios Lietuvos daliai, čia nepastebima. F. Kuršaičio sudarytoji dalis pasižymi pastangomis išsaugoti natūralų kalbos kirtį.

Gausu giesmyne retų tarminių m o r f o l o g i n i ų ypatybių. Archaišku bruožu reikia laikyti gausų senųjų vietininkų vartojimą: *dangun veski, žaizdump atbėgu tavo, tavęspi, jopi* ir kt. Vartojamos ir senos naudininkų formos: *silpnamui, griešniemus*. Bendra dalies žemaičių ir pietvakarių aukštaičių ypatybe laikytinos galūnės su *-mi: tuomi, kuomi*. Kai kurie daktavardžiai yra kito kamieno negu bendrinės kalbos: *krikščionis, -ies, -ie, amžias, valdytojis* ir kt. Giesmyne, kaip ir žemaičių bei "zanavykų" tarmėse, vartojamos dviskaitos formos (tiesa, giesmyne retai susidaro situacija): *du angelu,*

mudu žinova. Kaip ir žemaičių tarmėse, čia vartojama forma *kraujai* (apie žaizdas) ir *kraujas* (apie atpirkimą). Pasitaiko giesmyne ir žemaitiškai vartojamų būdvardžių: *stipras, šuliniai gili, gaivinimai graži.*

Veiksmažodžio sistemos savitumas yra gausiai vartojamos atematinės formos (greta įprastinių tematinių), artimesnės aukštaitiškosioms: *esmi, est; eimi, eit; pasiduomi, duost; dest, pradest; giedmi, giest* (greta *giedu* ir *giedoju*), netgi *apsaugt* (pastaroji tikriausiai priderinta dėl rimo). Kai kurie veiksmažodžiai turi kitokią struktūrą negu bendrinėje kalboje: *ketėti, keta, ketėjo; gelbėti, gelba* (greta *gelbsti*), *gelbėjo, drįsti, dręsa, drįso* (kaip žemaičių), *pjauti, pjauja, pjovė* (kaip "zanavykų"). Giesmyne vartojamos Mažosios Lietuvos pietiniam arealui būdingos tariamosios nuosakos formos su *-b-: galėtumbei, gautumbim, pasiduotumbit.* Itin archaiška aukštaitiška ypatybe reikia laikyti įvardžio *mi* įspraudimą į veiksmažodį: *užmistoja, budinkmi* ir pan. Pasitaiko priešdėlinių veiksmažodžių, turinčių sangrąžos dalelytę gale (kai kuriomis reikšmėmis būdinga žemaičiams): *paslėpsiuos, paslėptis,* o kai kada galima rasti ir su dviem sangrąžos dalelytėmis: *pasigailėkis, atsiraskis* (Rytprūsių raštų ypatybė). Vartojamos nepriesaginės įvardžiuotinės dalyvių formos: *gelbąsis, prapuoląsis* ir pan. Pasitaiko ir sena dalyvio forma be balsio: *santis,-i* "esanti,-i".

Aukštesniojo laipsnio prieveiksmių priesaga čia, kaip ir K. Donelaičio, L.Rėzos raštuose bei kaimyninėse tarmėse, yra *-(i)aus: daugiaus, labjaus.*

Saviti ir ž o d ž i ų d a r y b o s ypatumai. Regioninę specifiką atspindi gausus būdvardžių su priesaga *-ingas* vartojimas. Bendrinėje kalboje jie paprastai daromi iš daiktavardžių: *laimė - laimingas, dvasia - dvasingas* ir pan. Giesmyne dažni šios priesagos vediniai iš būdvardžių: *baisus - baisingas, meilus - meilingas,* atitinkamai *skaudingas, linksmingas* ir kt.

Sinonimiškai vartojami ir priesagos *-iškas* vediniai: *širdingas* ir *širdiškas*. Pasitaiko ir retesnių priesagų, pvz., K. Donelaičio vartojamas *skubrus, skubriai.* Šiam regionui būdingi priesagos *-intelis* vediniai: *naujintelis, trumpintelis, meilinteliai,* kurie gausiai vartojami giesmyne ir K.Donelaičio raštuose.

Kiek kitokie negu bendrinės kalbos čia abstraktieji daiktavardžiai. Ypač dažni giesmyne priesagos *-ystė* vediniai: *krikščionystė, senystė, puikystė, malonystė, nedėkingystė* (bendrinėje kalboje *-ybė, -atvė, -umas*). Dažnai vietoj bendrinės kalbos galūnių vedinių čia randame priesaginius: *kaltybė* "kaltė", *piktenybė* "pyktis, blogis, nuodėmė", *grožybė* "grožis", *gėrybė* "gėris, gerumas" ir kt. Priesagos skiria vedinius iš žodžio *gyvas: gyvastis* "gyvybė" ir *gyvata* "gyvenimas".

Vietoj bendrinės kalbos nepriesaginių veiksmažodžių čia randame dažnai įvairių priesagų vedinių: *vaisiotis* "veistis", *žvilgėti* "žvelgti", K. Donelaičio vartoti *miršėti* "užmiršti", *lūkurti* "laukti".

Dažnai žodžiai nuo bendrinės kalbos skiriasi priešdėlių vartosena: *atlankyti* "ap-", *apgalėti* "nu-", *attesėti* "iš-", *nusitikėti* "pasi-", *nudalyti* "pa-, iš-", *padrebėti* "su-" (plg. L. Rėzos *žemelė padrebėjo*). Nors giesmynui būdinga gausi deminutyvinių formų vartosena, tačiau specifinių, regioninių priesagų, pažįstamų iš L. Rėzos dainų, čia nedaug: *lašytis, veidytis, brolaičiai.* Dažniausiai vartojamos deminutyvinės priesagos *-elis, -ėlis, -ulis: Jėzulis, Jėzulėlis, pulkelis, baltutėlis, auksinėlis* ir pan.

Giesmyno l e k s i k o s sluoksnis gana margas. Gausus svetimybių, ypač polonizmų, vartojimas, žinoma, menkina jo vertę, tačiau lietuviškoji leksikos dalis verta atskiro dėmesio. Čia gausu kitose tarmėse retai vartojamų žodžių. Kai kuriuos jų per raštus išplatino Mažosios Lietuvos autoriai, ypač K. Donelaitis. Dauguma leksinių ypatybių yra bendros vakarinių tarmių regionui, tačiau kai kurios būdingos tik žemai-

čiams arba tik vakarų aukštaičiams: *liaupsė* "šlovė" ir *liaupsinti, motė* "motina" ir "žmona", *kaukara* "kalva", *vylius* "klasta", *drūtas* "stiprus" ir *drūtai, tūlas* ir *tūlimas* "dažnas" (aukštaičių), *augyvė* "motina", *gandinti* "gąsdinti", *veizdėti* "žiūrėti", *bengti* "baigti" (žemaičių). Regioninę specifiką atspindi ir kiti: *buklus* "klastingas" ir *buklystė* "klasta", *darkus* "bjaurus" ir *darkiai, žiezdra* "žvirgždas", *žavinti* "žudyti", *grumsti, grumzdžia* "gąsdinti", *rykauti* "linksmai giedoti", *tūzgenti* "belsti" (plg L. Rėzos *staklės tūzgeno*), *veik, veikiai* "greitai", *kartunta* "kartu, drauge", *jeib, idant* "kad" (tikslui), *vienat* "vien tik", jaustukai *tič, vei* ir kt.

Gana dažni giesmyne yra semantiniai dialektizmai, t.y. žodžiai, kurie paprastai vartojami kita, dažniausiai siauresne, reikšme: *sugaišti* "prapulti" (*buvau visai sugaišęs, bet gelbėjai mane*), *gesyti* "naikinti" (*griekus gesįk*), *griauti, griauja, griovė* "griausti perkūnijai", *sutekti, sutenka* "suteikti" (*išganymą sutekęs*), *patekti, patenka* "tęstis" (kol amžias čion patenka), *veikalas* "veikla, gyvenimas" (Kristų savo veikale sekiočiau), *nešvankus* "nedoras" (*pasielgimas*), K. Donelaičio pamėgtas *mandagus* "padorus, tinkamas" (ir apie daiktus), *žmona* "moteris", *sloga* "vargas" ir *sloginti, tekėti* "bėgti kojomis" (*į Golgotą tekėk*, plg. dar latvių *tecēt* "bėgti"), *likti* "įsakyti" (*kaip tavęs likta man yra*, plg. latvių *likt* "įsakyti"), *ryšiai* "pančiai", *šelpti* "padėti" (*šelpk darbuose*), *gaivinti* "gydyti" ir kt. Tiesa, ne visada lengva atskirti semantinius dialektizmus, t.y. reguliariai šiomis reikšmėmis tarmėse vartojamus žodžius, nuo individualių, ypač perkeltinių, reikšmių vartosenos.

Giesmyno s i n t a k s e i taip pat būdingos regioninės ypatybės. Neretai veiksmažodžiai skiriasi nuo bendrinės kalbos valdymo ypatybėmis: *kaip tau mėgsta* "kaip tu mėgsti, kaip tau patinka", *pasigailėkis man biednam, Jėzum aš drūtai tikiuos, noriu prilipti tau* "prisiglausti prie tavęs" arba "laiky-

tis tavęs", *atmink manęs* (plg. L. Rėzos *savo vargų atsimys*), *ant žmogaus pasigailiu* ir kt. Kai kurios sintaksės ypatybės atėjo į tarmes iš vokiečių kalbos. Bene labiausiai pastebimas galininko vartojimas vietoj kilmininko (*griekus nekęsti*), dvigubo neiginio nevartojimas: *niekur rimstantį, neigi smūtkoje patrūk, tau nieko bus bijoti* ir pan. Atrodo, dėl vokiečių kalbos įtakos itin dažnai vartojamos sudurtinės veiksmažodžių formos ten, kur vartotume paprastą būtąjį laiką: *esu peikęs tave* "peikiau", *mus su Tėvu suderinęs yra* "suderino" ir pan. Ne visada lengva pasakyti, kurios iš šių ypatybių būdingos šnekamajai kalbai, o kurios į giesmyną atėjo dėl vertimo netobulumo. Tarmių sintaksė yra palyginti mažai ištirta.

Nors giesmyne gausu abiejų Mažosios Lietuvos tarmių bruožų, o dažnai nėra lengva juos identifikuoti, nes pačios tarmės turi daug bendrų ypatybių, tačiau ryškėja giesmyno sudarytojų polinkis kalbos požiūriu orientuotis į pietrytinį Mažosios Lietuvos arealą. Giesmynas, kaip ir kita to meto raštija, buvo didelių norminimo pastangų rezultatas, jo kalba visiškai atspindi XIX a. raštų kalbą, o tai, kad jis naudojamas dar ir šiandien, nulėmė socialinės priežastys, religinių bendruomenių tam tikras uždarumas ir, be abejo, pagarba tradicijoms.

Mažojoje Lietuvoje nuo pat raštijos atsiradimo pradžios buvo siekiama priartinti religinių raštų kalbą prie šnekamosios kalbos. Tai daryti vertė pati Reformacijos idėja - Dievo žodis turėjo būti gerai suprantamas, giesmė turėjo sukelti intymų religinį išgyvenimą (*Girdzijauskas J.* Kristijonas Gotlybas Milkus. Pilkainis / Įžanginis žodis. V., 1990). Todėl jos įgijo patrauklią, gerai iš liaudies dainų pažįstamą formą ir paveldėjo jų kalbą. Ne vieno ir dabar pastebima, kad lietuvininkai ne tik giedojimo būdu skiriasi nuo vokiečių, bet ir neatpažįstamai pakeičia gerai Europoje žinomų choralų melodijas pagal savo liaudies dainų ir dainavimo tradicijas. Jie

gieda daug ir nuoširdžiai, mielai kuria naujas giesmes. Tokiomis liaudies talentų sukurtomis giesmėmis nuolat papildomi naujai leidžiami giesmynai. Kai kurios giesmės liaudies melodijomis yra ypač populiarios: "Pranaše didis" (vieną jos teksto variantą yra sukūręs Vydūnas), "Dievs yra meilė", "Dūšios yr išganytingos", "Dvasia šventoji, ateiki" ir kitos. Visa tai rodo, kad giesmė lietuvininkams pakeitė liaudies dainą, t.y. perėmė jos socialinį ir psichologinį vaidmenį arba ilgai egzistavo greta viena kitos. Vienas rusniškis namie tik giedodavo, o paprašytas padainuoti liaudies dainą, mielai tai darydavo išplaukęs valtimi į marias.

Giesmes tirti būtina tiek literatūriniu, tiek kalbiniu, tiek muzikologiniu aspektu. Rasti šnekamosios ir rašytinės kalbos, verstinės, originaliosios ir liaudies poezijos, Vakarų Europos ir lietuvių liaudies melodikos ryšius - visa tai yra neatidėliotinas, jei dar nepavėluotas, mokslo uždavinys.

Marytė
Razmukaitė

MAŽOSIOS LIETUVOS OIKONIMIJA
(Gyvenamųjų vietų vardai)

I. KLAIPĖDOS KRAŠTO* GYVENAMŲJŲ VIETŲ VARDAI

Didysis mūsų vietovardžių tyrinėtojas kalbininkas K.Būga straipsnyje "Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje", išspausdintame 1924 m. "Lietuvos dienraštyje" (Nr. 35), yra rašęs:

*Vardas **Klaipėdos kraštas** atsiradęs tik po Pirmojo pasaulinio karo.

"Kalba prityrusiam kalbininkui yra tikras istorijos šaltinis, nes šių dienų kalboje atsispindi praeities žmogaus gyvenimas, visa jo senovė", tad "XIII-XVI a. šaltiniuose randamieji vietų (ir asmenų) vardai drauge su dabartiniais lietuviškais ir latviškais tų žemių vietovardžiais duoda kalbininkui medžiagos, iš kurios gali spręsti apie sėlių, žiemgalių ir kuršių tautos kalbą" (plg. *Būga K.* Rinktiniai raštai. Vilnius, 1961. T. 3. P. 728, 733). Pasiremiant šiomis mūsų toponimikos kūrėjo mintimis, galima žvilgtelėti, ką byloja Klaipėdos krašto vardai apie jo praeitį, istoriją. Kalbant apie Klaipėdos kraštą, turima omenyje ilgą laiką administracinėmis ribomis nuo Lietuvos skirtą regioną, šiaurinę Mažosios Lietuvos dalį, 1924 m. prijungtą prie Lietuvos Respublikos. Tiek istorikai, tiek archeologai, remdamiesi įvairiais istoriniais šaltiniais bei kasinėjimų duomenimis, teigia jau IX a. nemažą vakarų Žemaitijos dalį buvus kuršių gyvenamą teritoriją (plg. V.Žulkaus ir L.Klimkos studiją "Lietuvos pajūrio žemės viduramžiais". V., 1989 ir kt.), vėliau užimtą žemaičių. Kalbininkas A.Salys savo disertacijoje apie žemaičių tarmes (plg. *Salys A.* Die žemaitischen Mundarten. Teil I. Kaunas, 1930), remdamasis istoriniais šaltiniais bei juose fiksuotais vardais, konstatavo, jog iki ateinant Ordinui, Klaipėdos apylinkės buvo apgyventos - čia gyvenę kuršiai*, ir tik vėliau, XIV a., pasirodę ateiviai iš Livonijos, XVI a. - iš Lietuvos.

Tai vyko jau vokiškosios šio krašto kolonizacijos metu, po to, kai Ordinas, norėdamas atskirti žemaičius nuo sembų, kurie vieni kitiems padėdavę kovose prieš kryžiuočius, minimoje teritorijoje 1252 m. įkūrė Memelburgą, o menkai tada dar apyventą teritoriją kolonizuoti vokiečių administracija

**Švedų karo žygio metu kronikininko Rimbero minima Kuršo žemė 893 m. Iš jo, vėliau ir iš kronikininko Adomo Brėmeniečio aprašymų (1073 m.) galima nustatyti apytikres šios teritorijos ribas; aišku tik, kad apie XIV a. vidurį jos pietuose siekė Rusnę ir Nemuną.*

panaudojo kuršius ir lietuvius. Jau K.Būga, o ir A.Salys, kuršiškų vietovardžių yra aptikę pajūryje; mat kuršiai, kaip savarankiška baltų gentis, gyvenusi Latvijos ir Lietuvos pajūryje, kaip atskiras etninis vienetas, minimi dar iki XVI a. pab. (vėliau dalis kuršių sulatvėjo, o dalis sulietuvėjo). Tad kuršiškų vietų vardų sluoksnis kadaise buvo vyraujantis minėtame pajūryje iki linijos, kurią nurodęs savo darbe A.Salys - Rùsnė-Švėkšna. Kadangi čia jau nuo karaliaus Mindaugo laikų gyventa ir žemaičių, kuriuos A.Salys yra vadinęs kuršiškais ar Kuršo žemaičiais ("kurische Žemaiten"), funkcionavo čia tuo pat metu ir žemaitiškų, būtent lietuviškos kilmės vietovardžių. Ir tik vėliau, jau XVI a. (apie 1500 m.), plūstelėjusi čia iš Lietuvos kolonistų banga nusėjo kraštą naujom sodybom, dvarais ir kiemais, kuriems vardai daugiausia būdavo teikiami pagal šeimininko, ūkininko vardą. Tai: *Aleknaĩ, Blauzdžiaĩ, Bajõrai, Barškiaĩ, Braškiaĩ, Bružaĩ, Butkaĩ, Beñdikai, Budrikaĩ, Dargùžiai, Degùčiai, Dėckiaĩ, Girininkai, Grygaliaĩ, Galčiaĩ, Jùrgiai, Jokšaĩ, Júodikiai, Jõnušai, Klugonaĩ, Kentriaĩ, Katkaĩ, Kamščiaĩ, Kinčiaĩ, Kėkštai* ir daugybė kitų kaimų vardų, padarytų iš vardų ar pavardžių, dar iki šių dienų tebefunkcionuojančių Lietuvoje (plg. "Lietuvos TSR administracinio-teritorinio susiskirstymo žinynas". V., 1974. D. l; 1976. D. 2 ir "Lietuvių pavardžių žodynas". V., 1985. D. l; 1989. D. 2).

Į pietus nuo linijos Rùsnė-Švėkšna A.Salys aptikęs ir vieną kitą prūsiškos (skalvių) kilmės vietų vardą: *Pleikiškiai* (sen. *Plekisken*) buv. k. (apie Tilžę) (plg. avd.* *Pleĩkis, Pleikỹs* ir liet. *pleikė* "plotelis... neapaugęs, plikas, tuščias"); *Šereĩtlaukis* (sen. *Sarecka*) k. (Šilutės raj.) (plg. avd. *Šeréika, Šereĩkis*); Viešvilė (sen. *Wayswille*) mstl. ir up., plg. avd. *Vaĩšvilas, Viẽšvilas.* Vėliau, jau po XVI a., į šias vietas plūstelėjus kolonistų bangai iš Lietuvos, ir čia dygo, kūrėsi gyvenamos vietos, karčemos ir kiemai, vėliau šeimininkų vardais pavadinti.

**avd. - asmenvardis.*

Taigi per tam tikrą istorijos laikotarpį šiame krašte susiliejo, sumišo kelios baltiškos gentys, palikusios pėdsakų ir gyvenamųjų vietų varduose, tebefunkcionuojančiuose ir iki šių dienų. Pagrindiniai jų sluoksniai čia yra du.

1. Kuršių kilmės gyvenamųjų vietų vardai

A.Salys savo disertacijoje, o anksčiau ir K.Būga, yra išaiškinę apie 60 kuršiškos kilmės gyv. vietų vardų mums rūpimoje teritorijoje; mūsų dienas pasiekusių jų yra mažiau. Kai kurie jų jau aplietuvinti, tačiau atpažįstami iš kuršiškos kilmės žodžių, iš kurių šie vietovardžiai kilę ar padaryti, šaknų arba sudedamųjų dalių, t.y. juos galima paaiškinti atitinkamais latvių < kuršių kilmės žodžiais. Dar ir dabar mūsų administraciniuose žinynuose tebėra šie kaimai:

1. Vienašakniai: *Dercekliaĩ* k. (Klp)*, plg. la. (kurš.) *darceplis* "smaldegis, krosnis smalai degti"; *Kiokiaĩ* k. (Klp), plg. la. *k'āk'is* "kuosa"; *Letūkaĩ* (sen. *Leitukai*) k. (Klp), plg. la. *leitis* "lietuvis"; *Liaunaĩ* (sen. *Liauniejai*) k. (Klp), plg. la. *l'auns* "pikta dvasia, nelabasis"; *Lyveriaĩ* k. (Klp), plg. la. *līveris* "bastūnas, valkata"; *Muĩžė* k. (Šlu), plg. la. *muiža* "dvaras"; *Prycmaĩ* (sen. *Priecimai*) k. (Šlu), plg. la. *prieca* "laimė; laimingas įvykis"; *Príekulė* mst. ir k. (Klp), plg. sen. avd. *Lucas Prekoll; Slėngiai* k. (Klp), plg. la. *slen'g'is* "tinginys"; *Stragnaĩ* k. (Klp), plg. la. *stragna, stragnis* "pelkė liūnas", *Suvernaĩ* (sen. *Suwehnen*) k. (Šlu), plg. sen. avd. *Szuwens* < lat. *suvēns* "paršas"; *Sveñcelė* k. (Klp); *Vėveriškiai* k. (Klp), plg. la. *vēveris* "audėjas"; *Žagataĩ* k. (Šlu), plg. la. *žagata* "šarka".

2. Sudurtiniai: *Áukštu-malai* k. (Šlu) < *Áukštu-mala* up. (Šlu), plg. lie. *áukštas* ir la.*mala* "krantas; kraštas, pakraštys";

**Skliausteliuose prie vietovardžio teikiamos rajono apylinkės ar kt. vardo santrumpos: Klp - Klaĩpėdos, Šlu - Šilùtės, Jrb - Jùrbarko, Pgg - Pagėgių, Prk - Príekulės, Šv - Švėkšnos, Trg - Tauragės, Vš - Viešvilės.*

Až-purviaĩ k. (Klp), plg. la. *purvs* "klampynė, liūnas" ir lituanizuotas la. priešd. *az-; Blỹ-maciai* (arba *Mac-blyžiai*) k. (Šlu), plg. la. avd. *Blīda* (lie. *Blinda*) ir lie. avd. *Mãcas; Melnrãgė* buv. k. (Klp), plg. la. *melns* "juodas" ir la. *rags* (lie. *rãgas* "iškyšulys"); *Nẽmir-seta* k. (Klp),plg. sen.avd. *Nemyra*, lie. *Nemirà* ir la. *sāta* "kiemas, dvaras, sodyba"; *Puřmaliai* k. (Klp), plg. la. *purvs* "klampynė, liūnas" ir la. *mala* "krantas; kraštas, pakraštys"; *Žagãt-purviai* k. (Šlu), plg. la. *žagata* "šarka" ir la. *purvs* ir kt. K.Būga, be to, laikė kuršiškais dar ir tuos vietų vardus, kurie turi ar turėjo atitikmenų dabartinėje Kuržemėje Latvijoje arba istorinėje Kuršo žemėje (buv. sėlių teritorijoje): *Mìnija, Nidà, Veñtė, Žařdė, Trãksėdžiai* ir kt. Kuršių buvimą šiame Lietuvos pajūryje liudija ir gyv. vietų vardai, sudaryti su etnonimu *kuršis, kuršỹs, kuršiai: Kuršiai* buv. k. (Klp), *Kuršẽliai* k. (Klp), *Kuřš-laukis* buv. k. (Klp), senieji buv. Šilutės apskrities kaimų vardai: *Matz-kuhren* (dabar *Macikaĩ*), *Stepon-kuhren* (dabar *Stõniškiai*) ir kiti jau išnykusių kaimų kuršiški vardai.

2. Lietuviški gyv. vietų vardai

Tai gausiausias Klaipėdos krašto gyvenamųjų vietų vardų sluoksnis, kurių didžiąją dalį (~60%) sudaro jau minėtosios plūstelėjusios imigracijos bangos sukurtieji nauji vietų vardai iš asmenvardžių. Kita jų dalis yra sietini su liet. apeliatyvais (bendriniais žodžiais) ir šioje teritorijoje esančių upių ar ežerų vardais (vandenvardžiais); jie čia įdomesni ir darybos požiūriu, t.y. turi būdingesnių šiam kraštui vietų vardų darybos požymių.

1. Pirminiai, t.y. be darybos elementų : *Alkà* k. (Šlu) < *alkà* "balokšnis, tvenkinys" arba *alka* "vieta ant kalno, kur būdavo deginamos aukos"; *Kadagýnas* k. (Klp) < *kadagýnas* "vieta, kur auga kadagiai; kadagių krūmai"; *Naujienà* buv.k. (Jrb) < *naujienà* "naujai išarta žemė, plėšinys"; *Pempỹnė* k.

(Šlu) < *pempỹnė* "prasta, kemsuota vieta"; *Pleĩnė* k. (Šlu) < *pleĩnė* "plynė"; *Skruzdỹnė* Nidos mstl. dalis < *skruzdỹnė* "skruzdėlynas" ir kt.

2. Vediniai sudaro gausią šio krašto gyv. vietų vardų darybos grupę (~25%). Ypač populiarūs priesaginės darybos vediniai: a) su priesaga *-ininkai : Béršt-ininkai* k. (Šlu) < **Beržt-ininkai: béržta* "beržinė žemė, kur auga beržai"; *Grándininkai (Gréndininkai)* buv. k. (Šlu): *grandà* "grindys"; *Láužininkai* k. (Trg) : *láužas* "sena lūšna, sukrypusi troba"; *Pélkininkai* buv. k. (Šlu): *pélkė*; *Pémpininkai* buv. Klaipėdos mst. dalis : *pémpė*; *Raginiñkai* buv. k. (Šlu) : *rãgas* (la. *rags*) "smailus žemės plotas, įsikišęs į jūrą"; *Rupūžininkai* buv. k. (Klp) : *rùpūžė; Smalniñkai* mst. ir k. (Jrb): *smalà; Šakiniñkai* k. (Šlu): *šakà* "upės ar ežero atsišakojimas"; *Šiliniñkai* k. (Klp, Šlu) : *šìlas; Trãkininkai* k. (Šlu) : *trãkas; Versmiñkai* k. (Šlu) : *versmẽ* "šaltinis"; *Vėžiniñkai* k. (Šlu): *vėžỹs* "šarvais apsidengęs vandens gyvūnas su žnyplėmis"; iš upėvardžių: *Baũkšt-ininkai* k. (Klp): *Baũkštė* up. (Klp); *Gégininkai* k. (Šlu): *Gégė* up. (Pgg); *Veržiniñkai* k. (Šlu): *Véržas* up. (Pgg) ir kt.; b) su priesga *-ėnai* (iš upėvardžių): *Aguonėnai* k. (Klp): *Aguonà* up. (Prk); *Báltupėnai* k. (Šlu): *Báltupis* up. (Pgg); *Bit-énai* k. (Šlu) : *Bìtė* up. (Pgg); *Kazik-énai* (< *Kasik-énai*) k. (Jrb) : *Kasìkas* up. (Vš); *Kreiv-énai* k. (Trg): *Kreĩvė* up. (Pgg); *Lump-énai* k. (Šlu) : *Lumpė* up. (Pgg); *Piktup-énai* k. (Šlu): *Pkitùpė* up. (Pgg) ir kt. c) su priesagomis *-iškė, -iškiai* (iš asmenvardžių): *Bũbl-iškė* k. (Šlu) : avd. *Būblỹs; Dumpiškė* buv. k. (Klp) : avd. *Dumpỹs; Jogùtiškė* k. (Klp.) : avd. *Jogùtis; Jõniškė* buv. k. (Klp.) : avd. *Jõnas; Klẽmiškė* k. (Klp): avd. *Klẽmas; Rumpiškė* buv. dv. (Klp) : avd. *Rumpis; Žióbriškė* buv. k. (Klp): avd. *Žióbris; Adõmiškiai* k. (Šlu) : avd. *Adõmas; Beĩnoriškiai* k. (Klp): avd. *Beĩnoras; Gaigališkiai* buv. k. (Klp) : avd. *Gaĩgalas; Kãspariškiai* k.

(Klp) : avd. *Kãsparas; Mõc-iškiai* k. (Šlu): avd. *Mocỹs, Mõcius; Mazũr-iškiai* k. (Klp) : avd. *Mazũras* ir kt.

3. Priešdėlių vediniai čia taip pat beveik išimtinai yra iš hidronimų: *Ánt-leičiai* k. (Šlu), *Pã-leičiai* k. (Šlu): *Leĩtė* up. (Šlu) ir priešd. *ant-, pa-; Ánt-šyšiai* k. (Šlu), *Pã-šyšiai* k. (Šlu): *Šyšà* up. (Šlu) ir priešd. *ant-, pa-; Añt-švenčiai* k. (Jrb): **Šventa < Šventóji* up. (Smalininkai) ir priešd. *ant-; Pa-gė́giai* mstl. ir k. (Šlu): *Gė́gė* up. (Pgg) ir priešd. *pa-; Pã-geldyniai* k. (Šlu): *Géldynė* ež. (Pgg) ir priešd. *pa-; Pã-kamoniai* k. (Šlu), *Ùž-kamoniai* k. (Šlu) : *Kãmona* up. (Pgg) ir priešd. *pa-, už-; Palumpiai* k. (Šlu) : *Lumpė* up. (Pgg) ir priešd. *pa-; Pã-šalteikiai* Dvylių k. dalis (Klp) : *Šalteĩkė* up. (Šv) ir priešd. pa-; *Pavìlkiai* k. (Šlu) : *Vìlka, Vìlkė* up. (Pgg) ir priešd. *pa-; Už-bičiai* buv. k. (Šlu) : *Bìtė* up. (Pgg) ir priešd. *už-; Ùž-kulmeniai* buv. k. (Šlu): *Kulmenà* up. (Pgg) ir priešd. *už-; Ùž-pirdžiai* buv. k. (Šlu): *Pir̃dė* up. (Pgg) ir priešd. *už-* ir kt.

4. Ypač šiai teritorijai būdingi sandūros būdu (iš dviejų kamienų) sudaryti gyv. vietų vardai (~12%). Sandai, arba kamienai, čia komponuojami įvairiai. Dažni tokie atvejai, kai a) pirmasis komponentas - asmenvardis, antrasis - apeliatyvas (dažniausiai vietą žymintis daiktavardis): *Svaráit-kiemis* k. (Šlu): avd. *Svaráitis* ir *kiẽmas; Žemaĩt-kiemis* k. (Šlu) : avd. *Žemaĩtis* arba etnonimas *žemaĩtis* ir *kiẽmas; Kirkùt-viečiai* k. (Šlu): avd. *Kirkùtis* ir *vietà; Mẽtrik-viečiai* k. (Šlu) : avd. *Mẽtrikas, Mẽtrikis* ir *vietà; Skeřs-viečiai* k. (Šlu) : avd. *Skersỹs, Skérsis* ir *vietà; Kuřš-laukis* buv. k. (Klp) : avd. *Kuřšis, Kuršỹs* arba etnonim. *kuřšis, kuršỹs* ir *laũkas; Meĩš-laukiai* k. (Šlu): avd. *Meĩšis* ir *laũkas; Šereĩt-laukis < *Šereik-laukis* k. (Šlu): avd. *Šeréika, Šereĩkis* ir *laũkas; Lūž-galiaĩ* k. (Klp) : avd. *Lūžà* ir *gãlas; Dauž-giriaĩ* buv. k. (Pgg): avd. *Daužas, Daužis* ir *girià* ir kt.; b) pirmasis komponentas - hidronimas, antrasis - apeliatyvas: *Leit-giriaĩ* k. (Šlu): *Leĩtė* up. (Šlu) ir *girià; Šyš-giriaĩ* k. (Šlu): *Šyšà* up. (Šlu) ir *girià; Šyš-krañtė* buv. k. (Šlu):

Šyšà up. (Šlu) ir *krañtas*, žem.*kránta* "krantas"; *Giländ-viršiai* k. (Šlu): *Gilándė* up. (Pgg) ir *viršùs* "aukštutinė dalis" ir kt. c) pirmasis komponentas - būdvardis, antrasis - vietovardis: *Aukšt-vìlkiai* k. (Trg): *áukštas* ir *Vìlka, Vìlkė* up. (Pgg); *Naustremẽniai* < **Nauj-stremeniai* k. (Šlu): *naũjas* ir *Stremẽniai* k. (Šlu); *Naũ-stubriai* k. (Šlu): *naũjas* ir *Stubriaĩ* k. (Šlu) ir kt. d) pirmasis komponentas - būdvardis, antrasis - bendrinis daiktavardis: *Áukš-kiemiai* k. (Klp): *áukštas* ir *kiẽmas*; *Aušgiriaĩ* < **Aukšt-giriai* k. (Šlu): *áukštas* ir *girià*; *Did-šiliaĩ* k. (Šlu) : *dìdis* "didelis" ir *šìlas; Druñ-šiliai* k. (Šlu) : *drunùs* "nykus, nuobodus" ir *šìlas; Šlãp-šilė* k. (Klp) : *šlãpias* ir *šìlas; Júod-krantė* k. (Šlu): *júodas* ir *krañtas*, žem. *kránta* "krantas"; *Nauj-ã-dvaris* buv. k. ir dv. (Klp), *Naũ-dvaris* k. (Jrb): *naũjas* ir *dvãras; Nauj-ã-pieviai* k. (Šlu) : *naũjas* ir *píeva; Raudón-dvaris* k. (Šlu) : *raudónas* ir *dvãras; Žal-iã-pieviai* k. (Šlu): *žãlias* ir *píeva* ir kt. e) abu komponentai - daiktvardžiai: *Griežpélkiai* k. (Trg) : *griežẽ* "griežlė" ir *pélkė*; *Kov-giriaĩ* k. (Šlu): *kóvas* "varnų šeimos paukštis" ir *girià; Miš-galiaĩ* (ir *Mišk-ugaliaĩ*) // *Mež-galiaĩ* buv. k. (Šlu): *mìškas*, lat. mežs. "miškas" ir *gãlas*; *Stumbr-ã-giriai* k. (Šlu) : *stum̃bras* ir *girià*; *Srazd-abãliai* buv. k. (Tilžė): *strãzdas* ir *balà; Taur-ã-laukis* k. (Klp): *taũras* ir *laũkas; Vil̃k-daubis* k. (Jrb): *vil̃kas* ir *daubà* ir kt.

Kalbant apie vokiečių kalbos poveikį šį ilgą germanizacijos laiką išgyvenusio krašto gyvenamųjų vietų vardų kilmei ir darybai, tenka pripažinti, kad krašto vokietinimas nedaug tepalietė vietų vardus: be vieno kito išversto ar aiškiai iškreipto, oficialiai čia buvo vartojamos su vokiškomis galūnėmis gerai išlaikytos baltiškųjų kamienų vietų vardų formos. Tai matyti ir iš vokiečių kalbininko W.Fenzlau disertacinės studijos apie Klaipėdos krašto vardus "Die deutschen Formen litauischen Orts- und Personennamen des Memelgebiets" ("Klaipėdos krašto lietuviškųjų vietovardžių ir asmenvardžių vokiškosios formos". Halle/Saale, 1936). Kita vertus, šis

poveikis gali būti pastebėtas vieno kito vietų vardų struktūrai. Tai liudija didesnis sudurtinių gyv. vietų vardų paplitimas šiame krašte, nes, kaip žinoma, vokiečių kalboje žodžių sandūros būdas vietų vardų darybai yra vyraujantis.

II. PRŪSŲ LIETUVOS GYVENAMŲJŲ VIETŲ VARDAI

Pietinė Mažosios Lietuvos dalis, arba Prūsų Lietuva, - tai žemės abiejose Nemuno žemupio pusėse. Ši teritorija, atskirta Nemuno nuo šiaurinės dalies, arba Klaipėdos krašto, po Versalio taikos sutarties nebuvo prijungta prie Lietuvos, nors Prūsų Lietuvos tautinės tarybos atstovai ir buvo pateikę reikalavimą, kad lietuviškesnės šio krašto sritys (iki Labguvõs, Įsrutiẽs, Gumbinės, Dárkiemio ir Geldãpės) atitektų Lietuvai. Mat iki pat Antrojo pasaulinio karo ir sovietų okupacijos šis kraštas buvo gana lietuviškas. 1944 m. šiaurinė Prūsų Lietuvos dalis atiteko sovietams, ir lietuvių čia veik neliko: vieni buvo išvaryti, ištremti, išnaikinti, kiti patys išvyko iš šio apniokoto krašto. Liko tik vietovardžiai, gyvenamųjų vietų vardai, kurį laiką dar funkcionavę ir ženklinę, kad čia lietuvių gyventa; netrukus ir jie buvo pakeisti rusiškais.

Atsigręžus į istoriją, krašto preitį, primintina, jog ši teritorija jau nuo 1600 metų buvo Didžiosios Lietuvos provincija (vadinama *Litauen*), o dar anksčiau, nuo 1525 m., čia jau buvo susidariusios lietuviškos apskritys. Tad suprantama, kad ir gyvenamųjų vietų vardai, arba oikonimai, kurie funkcionavo lietuvių (lietuvininkų) apgyventose vietose, daugiausia nuo tų ir vėlesnių laikų yra lietuviški. Tiesa, jau buvo minėta straipsnyje apie Klaipėdos krašto oikonimiją, jog kalbininkas A.Salys savo disertacijoje yra pastebėjęs, kad nuo linijos Rusnė-Švėkšna esama ir prūsiškų vietų vardų, ir pateikęs jų pavyzdžių (žr. p. 68). Tačiau prūsiškasis elementas gyvenamųjų vietų varduose nėra labai ryškus, galima sakyti, pasireiškiąs pavieniais, retais atvejais. Tad pagrindinis šioje

apžvelgiamoje teritorijoje yra lietuviškų oikonimų sluoksnis, kuris čia ir mėginamas aptarti.

Kadangi Prūsų Lietuvos teritorija yra buvusi nemaža - lietuvių čia gyventa gana tankiai, daugiausia šiaurinėje dalyje, - tad pasitenkinta tik pačios šiaurinės, lietuviškiausios, šios teritorijos dalies - Pakalnės, Tilžės ir Ragainės apskričių oikonimijos apžvalga. Tai daugiausia iš V.Kalvaičio gyvenamųjų vietų vardų sąrašo (plg. *Kalwaitis W.* Lietuviškų Wardų Klėtele. Tilžėje, 1910) pagal dabartinę rašybą rekonstruotos vietovardžių lytys (straipsnyje nekirčiuotos). Kai kurių stambesnių gyvenamųjų punktų (apskričių, valsčių centrų, bažnytkaimių) vardai yra paimti iš sukirčiuotų A.Salio vietovardžių sąrašų (plg. *Salys A.* Lietuvos žemėlapio vardynas // Raštai. T. II. Tikriniai vardai. Roma, 1983. P. 489-569; *Salys A.* Tikrinių vardų sąrašas // Ten pat. P. 187-266).

Apžvelgiamoji teritorija pagal tarmę nėra vienalytė, ją sudaro dvi pagrindinės - Tovės* ir Ragainės tarmės.

Šių tarmių skiriamoji riba - *Pričkagrābė (Fridricho kanalas;* dabar *Primorskij kanal*) ir *Gilijõs* upė. Ir oikonimija šių tarmių plotuose struktūriniu pobūdžiu kiek skiriasi: Tovės tarmės plote (Pakalnės aps.) yra ir pajūrio kuršiams bei žemaičiams būdingų elementų, Ragainės - sutampa su Klaipėdos krašto ir šilutiškių lietuvininkų teritorijose paplitusiais oikonimų tipais.

Pastebėta, jog šių trijų apžvelgiamų apskričių ribose tarpusavyje konkuruoja 3 darybiniai-struktūriniai oikonimų tipai: 1) pluralia tantum oikonimai (t.y. oikonimai, padaryti iš asmenvardžio (pavardės, vardo ar pravardės) daugiskaitos vardininko), 2) vediniai ir 3) sudurtiniai dariniai (su nežymia *pluralia tantum* oikonimų persvara).

Šią pajūrio žvejų tarmę išsamiai aprašė J.Gerulis su Ch.Stangu (plg. **Gerullis J., Stangas Ch. Lietuvių žvejų tarmė Prūsuose. Kaunas, 1933).*

Kaip ir Klaipėdos krašte, čia pl. tantum oikonimai yra pats gausiausias, drauge ir naujausias, vietų vardų sluoksnis, susiformavęs, galimas daiktas, plūstelėjus į šią teritoriją po maro kolonistų bangai iš Lietuvos. Daugiausia tai ūkių vardai, atsiradę iš šioje teritorijoje paplitusių pavardžių (ir pravardžių bei kitų asmenų pavadinimų): *Aleknaičiai* (Pak)*, *Anstipai* (Rag), *Ašpalčiai* (Pak), *Audiejaičiai* (Rag), *Babilai* (Rag), *Balandžiai* (Rag), *Baltrušaičiai* (Rag), *Barčaičiai* (Pak), *Bartkiai* (Tl), *Bartukaičiai* (Tl), *Barzai* (Rag), *Bėginiai* (Rag), *Bendkaičiai* (Tl), *Broniai* (Rag), *Būdininkai* (Rag), *Butkūnai* (Rag), *Būdviečiai* (Rag), *Burkantai* (Rag), *Busai* (Rag), *Čupai* (ar *Čiupai*) (Rag), *Demeniai* (Pak), *Dilbai* (Rag), *Dundulai* (Rag), *Endriejai* (Pak), *Endrūnai* (Rag), *Eromaičiai* (Tl), *Gaidžiai* (Rag), *Gaištautai* (Rag), *Gedvilai* (Rag), *Gigarai* (ar *Gygarai*) (Rag), *Gindvilai* (Rag), *Girėnai* (Rag), *Ginčaičiai* (Tl), *Giršūnai* (Rag), *Graudai* (Rag), *Graudžiai* (Tl), *Gudžiai* (Rag), *Gudženčiai* (Rag), *Jetkantai* (Rag), *Jonynai* (Rag), *Jonučiai* (Pak), *Juodgalviai* (Pak), *Jurgaičiai* (Rag), *Jurkai* (Rag), *Kakšai* (Rag), *Kakšaičiai* (Tl), *Kalaminai* (Rag), *Kaltakiai* (Tl), *Kalveliai* (Rag), *Kamantai* (Rag), *Kamščiai* (Rag), *Kapočiai* (Rag), *Kančiai* (Tl), *Kastaunai* (Pak), *Kašėliai* (Rag), *Kaukai* (Pak), *Kaukėnai* (Pak), *Kerdžiukai* (Pak), *Keturakiai* (Rag), *Kieliai* (Pak), *Kiliukai* (Pak), *Kimšai* (Rag), *Kiškiai* (Pak, Rag), *Klapatai* (Rag), *Kleipėdžiai* (Pak), *Klipšai* (Tl), *Kliokiai* (Pak), *Klišiai* (Rag), *Klišviečiai* (Rag), *Kliudžiai* (Pak), *Krauleidžiai* (Pak, Rag), *Kryžonai* (Pak), *Kruopiai* (Rag), *Kubilėnai* (Rag), *Kužiai* (ar *Kušiai*) (Rag), *Laugaliai* (*Laukgaliai*) (Rag), *Lapynaĩ* (Pak), *Laukantai* (Tl), *Lauksargiai* (Rag), *Lesai* (Pak), *Linkūnai* (Pak), *Lutkai* (ar *Liutkai*) (Pak), *Lindikai* (Rag), *Lypartai* (Tl), *Lysaičiai* (Pak), *Lizai* (Rag), *Lockovai*

* *Po oikonimų skliausteliuose nurodomos apskričių vardų santrumpos: Pak - Pakalnės, Rag - Ragainės, Tl - Tilžės.*

(Rag), *Lubėnai* (Rag) ir daugybė kitų, iš kurių galime spręsti ir apie daugelį tik šiame krašte populiarių pavardžių. Nors šio tipo oikonimai ir labai paplitę minimoje teritorijos dalyje (beje, kaip ir visoje Lietuvoje), tačiau ir pateiktoji pavyzdžių dalis bei jų lokalizacija rodo, jog jie produktyvesni Ragainės tarmės plote, t.y. Ragainės ir Tilžės apskrityse (sudaro apie 64 %. visų šios tarmės oikonimų). Tovės, t.y. pajūrio žvejų tarmės plote (Pakalnės aps.), sudaro apie 51 %. šio ploto oikonimų.

Minimoje teritorijoje yra ir kitokios kilmės *pluralia tantum* oikonimų. Paprastai tai iš kitų vietovardžių arba vietų pavadinimų daugiskaitos kilusios oikonimų lytys: *Dirvonupiai* (Rag) : **Dirvonupė* up., plg. *Dirvónė* up.*; *Gilandžiai* (Tl): *Gilándė* up.; *Katnupiai* (Rag): *Katìnupė* up.; *Liepalotai* (Rag): b.ž.** *liepalotas, líepalotė* "liepynas"; *Plimbaliai* (Rag): b.ž. *plýna balà* "plynraistis"; *Rindupiai* (Tl): *Rindupė* up.; *Vingerupiai* (Rag): *Viñgerupė* up.; *Beržynai* (Rag): b.ž. *beržýnas*; *Blendynai* (Rag): b.ž. *blendýnas* (plg. *bleñdė, blendìs* "gluosnis"); *Júodžemiai* (Rag): b.ž. *júodžemis* (*juodà žẽmė*); *Kelmýnai* (Pak): b.ž. *kelmýnas*; *Meldynai* (Rag): b.ž. *meldýnas*; *Prūdymai* (Rag): b.ž. **prūdymas* (< *prūdijimas* "užprūdijimas"); *Vinkšnynai* (Rag): b.ž. *vinkšnýnas*.

Antrieji pagal gausumą šioje Prūsų Lietuvos dalyje yra oikonimai v e d i n i a i. Jie čia dvejopi: a) priesagų ir b) priešdėlių vediniai. Ypač populiarūs priesaginiai vediniai. Jie sudaryti iš asmenvardžių, vandenvardžių arba bendrinių žodžių. Pačios priesagos nesiskiria nuo Lietuvos teritorijoje oikonimų darybai vartojamų priesagų.

---

* *Upėvardžiai paimti iš tų pačių šaltinių. Plg. V. Kalvaičio upėvardžių sąrašėlį (***Kalwaitis W.***. Min. veik. P. 68-72). Dar žr.: Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas. V., 1963. P. 219-224; **Pėteraitis V.** Mažoji Lietuva ir Tvanksta. V., 1992.*

** *b.ž. - bendrinis žodis.*

-ainė. Rag-aĩnė* (Rag) - vedinys iš *rãgas* "smailus žemės plotas, įsikišęs į jūrą, ežerą ar mišką; pusiasalis..."; plg. *Rãgingė* up. (Labguva), *Rag-upė* up. (Pilkalnis);

-eliai, -ėliai. Su šiomis priesagomis išvesti oikonimai iš kitų oikonimų: *Kraujleid-ėliai* (Rag): *Kraujleidžiai* (tarm. *Kraujleidei*); *Kiauš-eliai* (Rag): *Kiaušiai; Perbang-ėliai* (Rag): *Perbangai; Plimbal-ėliai* (Rag): *Plimbaliai; Sakal-ėliai* (Rag): *Sakalai; Tilžėn-ėliai* (Rag) : **Tilžėnai* (?); *Vobul-ėliai* (Rag): *Vobuliai;*

-ena. Kalv-ena (Tl) - vedinys, greičiausiai iš asmenvardžio, pavardės *Kálvis* arba b.ž. *kálvis*;

-ėnai. Su šia priesaga čia oikonimai daugiausia sudaryti iš vandenvardžių bei kitų vietų pavadinimų: *Balup-ėnai* (*Mažieji* ir *Didieji*) (Rag): *Bãlupė* up. (Rag); *Blindup-ėnai* (Rag): *Blindupė* up. (Rag); *Kirsnup-ėnai* (Rag): *Kirsnupė* up. (Rag); *Kraupišk-ėnai* (Rag): *Kraũpiškas* bk. (Rag); *Osup-ėnai* (Pak): **Osupė*, plg. *Ósa* up. (Pak); *Stonup-ėnai* (Rag): **Stonupė*, plg. *Stonė* up. (Rag); *Verksnup-ėnai* (Rag): *Verksnupė* up. (Rag); *Vinkšnup-ėnai* (Rag): *Vinkšnupė* up. (Rag); *Žąsup-ėnai* (Rag): *Žąsupė* up. (Rag);

-ija. Varnija (Pak) - plg. pvd. *Várna, Vařnas* arba b.ž. *várna, vařnas.*

-ynai. Tai daugiausia asmenvardžių vediniai : *Brekšt-ynai* (Rag): pvd. *Brekštys**; Dobl-ynai* (Pak): *Doblys; Gob-ynai* (ar *Guobynai*?) (Pak): pvd. *Goba* (ar *Guoba*); *Raukut-ynai* (Tl): pvd. *Raukutis; Vilmant-ynai* (Rag): pvd. *Vilmantas; Varžynai* (Pak): pvd. *Varžỹs, Varžius* (bet gali sietis ir su *Varžė* up. (Pak);

** Priesagos pateikiamos abėcėlės tvarka.*

*** Pavardės (pvd.) palyginimui taip pat imamos iš V. Kalvaičio asmenvardžių sąrašėlio (plg.* ***Kalwaitis W.*** *Min. veik. P. 3-19); kai kurios kirčiuotos pvd. lytys - iš "Lietuvių pavardžių žodyno" 1 ir 2 d. (V., 1985, 1989)*

-inė. Tai taip pat vediniai iš asmenvardžių: *Dišer-inė* (Pak): pvd. **Dišeris*, plg. *Dišeraitis; Draugansk-inė* (Tl): pvd. **Drauganskas*, plg. *Draugẽlis, Draugulis; Skirpst-inė* (Pak): pvd. *Skìrpstas* (bet plg. b.ž. *skir̃pstas* "guobinių šeimos dekoratyvinis medis"); *Žiezdr-inė* (Pak): **Žiezdrys*, plg. *Žiezdraitis* (bet plg. b.ž. *žiẽzdras* "žvirgždas") ir kt.; iš b.ž.: *Obuol-inė* (Pak): b.ž. *obuolỹs*;

-ynė. *Mol-ynė* (Rag): b.ž. *mólis*. Tačiau šis oikonimas gali būti ir ne priesaginis vedinys, o tiesiog kilęs iš b.ž. *molỹnė* "molinga žemė";

-(i)ninkai. Šios priesagos vediniai sudaryti daugiausia iš kitų vietų vardų (vandenvardžių) arba vietų pavadinimų ar kitų bendrinių žodžių, ir dažniausiai nurodo gyventojus pagal jų gyvenamą vietą arba užsiėmimą: *Arg-ininkai* (Tl): *Argà* up. (Tl); *Os-ininkai* (Pak) : *Ósa* up. (Pak); *Tovel-ninkai* (Pak) : *Tovẽlė* up. (Pak); *Ežer-ninkai* (Rag) : b.ž. *ẽžeras* (bet plg. ir pvd. *Ežerninkas*); *Kart-ininkai* (Tl): b.ž. *kártis* (bet plg. b.ž. *kártininkas* "karčių dirbėjas"); *Kupst-ininkai* (Tl) : b.ž. *kùpstas* (bet plg. b.ž. *kùpstininkas* "kupstų gyventojas"); *Lank-ininkai* (Rag): b.ž. *lankà* (bet plg. *lankiniñkas* "lankose gyvenantis"); *Sal-ininkai* (Rag) : b.ž. *salà* (dar plg. pvd. *Salininkas*); *Tinkl-ininkai* (Pak) : b.ž. *tiñklas* (plg. dar *tinkliniñkas* "tinklų dirbėjas"); *Trak-ininkai* (Pak): b.ž. *trãkas* (bet plg. b.ž. *trakiniñkas* "trako, trakų gyventojas"); *Uol-ininkai* (tarm. *Ol-ininkai*) (Rag): b.ž. *uolà* (arba *olà*). Yra ir būdvardinių vedinių: *Nauj-ininkai* (Rag): būdv. *naũjas*; *Saus-ininkai* (Pak): būdv. *saũsas; Vor-ininkai* (Rag): būdv. *vóras* "senas" (bet plg. pvd. *Voriniñkas* ir *Vóras*). Keletas šių vedinių sietina ir su asmenų pavadinimais: *Styr-ininkai* (Rag) - plg. pvd. *Styrà, Styras* ir b.ž. *styrà* "sustiręs"; *Ošv-ininkai* (tarm. *Ošveninkai*) (Pak) - plg. pvd. *Úošvis* ir b.ž. *úošvis* ir t.t.

Paplitę šioje teritorijoje ir priesagų su *-išk-* vediniai. Tai oikonimai įvairiausios kilmės: iš asmenvardžių, vandenvardžių ir bendrinių žodžių.

-iškas. Kraũp-iškas (Rag): pvd. *Kraupas;*

-iškė. Bubl-iškė (ir *Baubl-iškė*) (Tl): pvd. *Bublỹs* (*Baublỹs*);

-iškiai. a) iš asmenvardžių: *Bliūd-iškiai* (Rag) : pvd. *Bliūdžius; Būdel-iškiai* (Pak) : pvd. *Būdẽlis; Butk-iškiai* (Pak): pvd. *Bùtkus; Gail-iškiai* (Tl) : pvd. *Gaĩlius; Gin-iškiai* (Pak): pvd. *Ginys; Girait-iškiai* (Pak): pvd. *Giráitis; Gryt-iškiai* (Pak): pvd. *Grytà; Gumbel-iškiai* (Pak): pvd. *Gumbelis; Jeger-iškiai* (Tl): pvd. *Jègeris; Kampin-iškiai* (Pak): pvd. *Kam̃pinas* (dar plg. b.ž. *kampìnis*); *Kaplan-iškiai* (Pak): pvd. *Kãplanas; Klaus-iškiai* (Tl): pvd. *Klausas; Lenkon-iškiai* (Tl): pvd. **Lenkonas,* plg. *Lenkynas, Lenkas; Liepin-iškiai* (Pak): pvd. *Liepinis; Piet-iškiai* (Rag): pvd. **Pietis, *Pietys,* plg. *Pietaitis; Sutel-iškiai* (Pak) : pvd. *Siutilas; Var-iškiai* (ar *Vor-iškiai*?) (Tl) : pvd. **Varas, *Varys,* plg. *Vóras, Vorys; Vyc-iškiai* (Pak) : pvd. *Výčius, Výtė;* b) iš hidromų (vandenvardžių): *Akmen-iškiai* (Rag): *Akmẽnis, Akmenys* up. (Rag); *Algav-iškiai* (vok. *Algaschken*) (Pak): *Algà* up. (Pak); *Parv-iškiai* (Pak): *Parvà* up. (Pak); *Šilup-iškiai* (Rag) : *Šilupė* up. (Rag); c) iš įvairių bendrinių žodžių: *Bitėn-iškiai* (Pak) : *bitėnas* "gyvenantis prie *Bitės* upės", plg. *Bìtė* up.; *Dvarel-iškiai* (Pak) : *dvarẽlis* (plg. *dvãras*); *Gurb-iškiai* (Rag) : *gurbas* "aptvaras, narvas, gūžtė" (bet plg. dar ir pvd. *Gurbáitis*); *Naudvar-iškiai* (Tl): *naũdvaris* "naujadvaris" (bet plg. *Naũdvaris* k. Viešvilės ap.); *Pervalk-iškiai* (Pak): *pérvalka, pérvalkas* "sausuma tarp dviejų vandens kelių, per kurią pervelkami laivai"; *Šilel-iškiai* (Rag): *šilẽlis* ir kt.

-otai. Argel-otai (Pak): vtv. **Argelė,* plg. *Argà* up. (Pak);

-utis. Šil-utis (Rag): b.ž. *šìlas;*

Yra šioje teritorijoje ir priešdėlių vedinių. Kaip ir visoje Lietuvos teritorijoje, pavartojami čia *ant-, pa-* ir *už-* priešdėliai.

ant-: Ant-akmenėliai (Rag) - tai drauge ir priesaginis (priesagos *-ėliai*) vedinys iš upėvardžio *Akmẽnis* (Rag);

pa-: Pa-būdupiai (Rag): *Bū̃dupė* up. (Rag); *Pa-linkūnai* (Pak): *Linkūnai* k. (Pak); *Pa-melečiai* (Tl): *Melečiai* k. (Darkiemio prp.); *Pa-osiai* (Pak): *Ósa* up. (Pak); *Pa-skalviai* (Rag): *Skalvà* "istorinė baltų žemė", *skal̃viai* "Skalvos žemės gyventojai"; *Pa-tilžiai* (Rag): *Tĩlžė* up., mst.; *Pa-varžiai* (Pak): *Váržė* up. (Pak); *Pa-želgsčiai* (Tl) : *Želgstis* up. (Tl); *Pa-žuižiai* (Rag): *Žuižė* ež. (Rag);

už-: Už-beržiai (Rag) : b.ž. *beržaĩ, béržas* (bet plg. ir b.ž. *ùžberžis*); *Už-laužiai* (Rag) : b.ž. *láužas* "sukrypusi troba, lūšna"; *Už-duburiai* (Tl) : *Duburỹs* up. (Tl).

Susumavus visus šios teritorijos vedinius, paaiškėja, jog Tovės tarmėje (Pakalnės aps.) jie sudaro apie 24 %. (visų tarmės ploto oikonimų), Ragainės tarmės ploto teritorijoje - apie 21 %. vedinių.

Trečiasis oikonimų tipas apžvelgiamojoje Prūsų Lietuvos teritorijos dalyje - s u d u r t i n i a i d a r i n i a i. Tai gana produktyvus darybos būdas šiame krašte, mažai tenusileidžiantis aniem dviem jau minėtiems oikonimų tipams.

Čia būtų galima išskirti kelias minimoje teritorijoje paplitusių oikonimų grupeles (tai, žinoma, daroma formaliai, norint pabrėžti šio oikonimų darybos būdo galimybes): 1) sudurtiniai dariniai, kurių antrasis dėmuo yra bendrinis žodis, koks nors vietos pavadinimas: *kiẽmas, vietà, gãlas, laũkas, kálnas, girià, pélkė* ir kt., pirmasis - asmenvardis (vardas, pavardė). Taigi šio tipo oikonimai nusako vietos priklausomybę kokiam nors asmeniui*: *Baltruš-kiemis* (Pak), plg. pvd. *Baltrùšis; Beini-kiemis* (Rag), plg. pvd. *Beinỹs; Karal-kiemis* (Rag), plg. pvd. *Karãlius* (arba b.ž. *karãlius*);

**Didžiojoje Lietuvos dalyje tokią priklausomybę žymi -išk- priesagos; tad ir labiausiai paplitę vediniai su -iškė, -iškės, -iškis ir -iškiai.*

Kins-kiemis (Rag), plg. pvd. *Kìnskis; Les-kaimis* (ir *Leš-kaimis*) (Rag), plg. pvd. *Leskas, Leškis, Leškỹs; Peč-kiemis* (<**Pečkiemis*) (Pak), plg. pvd. *Pẽčkus, Pečkỹs; Žamait-kiemis* (<**Žemait-kiemis)* (Tl), plg. pvd. *Žemaĩtis* (ir b.ž. *žemaĩtis*); *Žem-kiemis* (< **Žeim-kiemis*) (Tl), plg. pvd. *Žeimỹs, Žemỹs; Brand-viečiai* (Rag), plg. pvd. *Branda, Brandys; Gaid-viečiai* (Pak), plg. pvd. *Gaidỹs; Gest-viečiai* (Rag), plg. pvd. **Gestys* (*Gẽstautas*); *Kauk-viečiai* (Pak), plg. pvd. *Kaũkas* (arba b.ž. *kaũkas* "turtus nešanti namų dvasia; aitvaras; velnias"); *Kluiš-viečiai* (Rag), plg. pvd. *Klùiša; Kurš-viečiai* (Rag), plg. pvd. *Kuršis, Kuršỹs* (arba b.ž. *kuršis*); *Lenk-vietis* (Rag), plg. pvd. *Lénkas* (arba b.ž. *lénkas*); *Mažel-viečiai* (Rag), plg. pvd. *Maželis; Zeik-viečiai* (Pak), plg. pvd. *Zeĩkus; Bendik-laukiai* (Tl), plg. pvd. *Bendìkas; Dor-laukiai* (Rag), plg. pvd. *Dora, Doris; Gud-galiai* (Rag), plg. pvd. *Gùdas* (arba b.ž. *gùdas*); *Mac-giriai* (Pak), plg. pvd. *Mãcas, Macỹs; Vaid-giriai* (ar *Veidgiriai*?) (Pak), plg. pvd. *Vaidas, Véida, Véidė* ir kt.; kita dalis šio pogrupio sudurtinių oikonimų gali būti aiškinami keleriopai: *Piet-kalniai* (Rag), plg. pvd. **Pietys, *Pietas* (žr. *Pietaitis*), bet plg. b.ž. *píetūs* (pasaulio šalies pavadinimas); *Vanag-laukiai* (Pak), plg. pvd. *Vãnagas*, bet plg. paukščio pavadinimą *vãnagas; Verž-dvaris* (Tl), plg. pvd. *Veržys,* bet plg. *Véržė* up. (Katýčiai); 2) sudurtiniai oikonimai, kurių vienas dėmuo yra upėvardis: *Bit-miškiai* (Tl), plg. *Bìtė* up. (Tl) ir b.ž. *mìškas; Kump-žiogė* (Pak), plg. *Žiogė* up. (Pak) ir b.ž. būdv. *kumpas*; *Leit-variai* (Tl), plg. *Leĩtė* up. (Šlu); *Varž-laukiai* (Pak), plg. *Váržė* up. (Pak) ir b.ž. *laũkas; Pil-variai* (Tl), plg. *Pilupė* up. (Tl) ir kt.; 3) sudurtiniai oikonimai, sudaryti iš abiejų apeliatyvinių sandų, t.y. kurių abu sandai yra iš bendrinių žodžių: *Gryb-laukiai* (Rag) : *grỹbas* ir *laũkas; Marg-laukiai* (Pak): *márgas* ir *laũkas; Med-laukiai* (Pak): *mẽdė* "miškas" ir *laũkas*; *Plein-laukis* (Rag) : *pleĩnė* "lyguma, plynė" ir *laũkas; Smilt-*

laukiai (Rag): *smiltìs* (*smil̃tys*) ir *laũkas; Bažnyč-kalniai* (Pak): *bažnýčia* ir *kálnas; Bried-baliai* (Pak): *bríedis* ir *balà; Velnabalis* (**Velnia-balis*?) (Rag) : *vélnias* (**velnas*?) ir *balà; Didbaliai* (Pak): būdv. *dìdis* "didelis" ir *balà; Bal-gardis* (Tl): *balà* arba *bãlas* "baltas" ir *gařdas* "aptvaras; miestas"; *Lent-būdžiai* (Pak): *lentà* ir *būdà; Kaukar-vietė* (Rag): *kaũkaras* "kalnelis; kalno viršūnė" ir *vietà; Šilel-viečiai* (Pak) : *šilẽlis* (<*šilas*) ir *vietà;* kiti: *Aštra-dirviai* (Tl); *Aukšt-kykiai* (Tl); *Saus-markiai* (Tl); *Ding-laukiai* (Tl); *Krip-laukiai* (Pak); *Mėt-ežerynaĩ* (Pak); *Verd-giriai* (Pak); *Virb-laukiai* (Pak) ir t.t.

Sudurtiniai dariniai populiaresni Tovės tarmės plote (apie 21 %. visų tarmės ploto oikonimų); mažiau jų aptinkame Ragainės tarmės teritorijoje (apie 13 %. visų tarmės ploto oikonimų).

Nedaug, tačiau užfiksuota ir pirminių, t.y. be darybinių požymių, oikonimų (daugiausia Pakalnės aps.): *Britanija* (Pak) : *Britãnija*, šalis, kraštas; *Įsė* (Pak): *Įsė* up. (Pak); *Liekna* (tarm. *Lėkna*): b.ž. *líekna* "žema, drėgna pieva be krūmų..."; *Lūjà* (Pak) : *Lūjà* up. (Pak); *Naujóji* (Pak) : būdv. *naujóji* (<*naũjas, -à*); *Oleksas* (Rag): pvd. *Oleksas; Paĩtė* (Pak): *Paĩtė* up. (Pak); *Siberija* (*Zibėrija*) (Pak) : *Sibėrija* (plg. vok. *Siberien*) "Sibiras"; *Tĩlžė* mst.: *Tĩlžė, Tilžẽlė* up. (Tl); *Tóvė* (Pak) : *Tóvė* up. (Pak); *Váržė* (Pak) : *Varžė* up. (Pak); *Vingis* (Tl) : b.ž. *vìngis* ir kt.

Nesileidžiant į didesnius apibendrinimus ar išvadas, norėtųsi dar kartą pasakyti, kad šios Prūsų Lietuvos dalies oikonimija savo darybinėmis-struktūrinėmis ypatybėmis nesiskiria nuo Klaipėdos krašto oikonimijos: vyrauja *pluralia tantum* oikonimų sluoksnis, tačiau produktyvi yra ir priesaginė daryba bei sudurtiniai dariniai. Kalbant apie priesaginius vedinius, reikėtų pažymėti ir daug didesnį priesagos *-(i)ninkai* populiarumą (lyginant su Lietuvos teritorijos priesaginiais vediniais). Atkreiptinas dėmesys ir į priesagos *-ynai* vartoji-

mą, sudarant vedinius iš asmenvardžių. Produktyvūs ir įvairūs sudurtiniai dariniai liudija, kad šio regiono oikonimiją yra palietę ekstralingvistiniai faktoriai, savaip paveikę Mažosios Lietuvos oikonimų darybą ir struktūrą.

P r ū s i š k i e j i e l e m e n t a i. Kaip jau buvo užsiminta straipsnio pradžioje, pagal A. Salį, abipus Nemuno esama ir prūsiškos kilmės oikonimų. Iš tikrųjų prūsiškų elementų galima aptikti ir šios šiaurinės Prūsų Lietuvos dalies gyvenamųjų vietų varduose. Daugiausia jie fiksuoti hibridiniuose prūsiškai-lietuviškuose vediniuose arba sudurtiniuose dariniuose (su lietuviškos kilmės darybine priesaga arba lietuviškos kilmės dėmeniu), pavyzdžiui: *Kirsn-up-ėnai* (Rag) (plg. pr. *kirsnan* "juodas"); *Blud-iškiai* (ar *Bliud-iškiai*) (plg. pr. avd. *Blude**); *Gail-iškiai* (Tl) (plg. pr. avd. *Gayle*); *Klausiškiai* (Tl) (plg. pr. avd. *Clausio* ir liet. pvd. *Klausas*); *Kraūpiškas* (Rag) (plg. pr. avd. *Craupo*); *Aukšt-kykiai* (Tl) (plg. liet. *áukštas* ir pr. avd. *Kycke*); *Ding-laukiai* (Tl) (plg. Pr. Ylavos mš. vardą *Dinge* arba pr. avd. *Dingo*); *Kal-kapiai* (Tl) (plg. pr. *b.ž. kalis* "šamas" arba pr. avd. *Cale*); *Kate-giriai* (Rag) (plg. pr. vtv. *Cat, Kath,* b.ž. *catto* "katė"); *Kum-pelkiai* (Tl) (plg. Notangos mš. vardą *Kume*); *Mėt-ežerynaĩ* (Pak) (plg. pr. avd. *Mete* ir Labguvos aps. vtv. *Metekayme*); *Pares-giriai* (Pak) (plg. pr. vtv. *Parys, *Paryse*); *Pil-variai* (Tl) (plg. pr. vtv. *Pilwen, Pilwe*, liet. up. *Pìlvė*); *Virb-laukiai* (Pak) (plg. pr. b.ž. *wirbe* "virvė"); *Vir-vingiai* (Tl) (plg. taip pat pr. *wirbe* "virvė"); *Vaid-giriai* (ar *Veid-giriai*) (Pak) (plg. pr. avd. *Wayd-ite*) ir kt.

Prūsiškųjų elementų yra ir daugiau apžvelgiamosios teritorijos oikonimijoje, tad šiuo kilmės požiūriu ateityje ją reikėtų dar pastudijuoti ir panagrinėti.

---

* *Prūsiškieji asmenvardžiai ir kiti tikriniai vardai pateikiami iš:* ***Gerullis G.*** *Die altpreußischen Ortsnamen. Berlin und Leipzig, 1922.*

Jurgis
Mališauskas

LIETUVIŠKI TITULINIAI ĮRAŠAI ŠILUTĖS RAJONO ANTKAPINIUOSE PAMINKLUOSE

Tituliniais įrašais šiame straipsnyje vadinami tie žodžiai, skaitmenys ir kiti grafiniai ženklai, kurie teisiogiai apibūdina palaidotąjį (vardas, pavardė, gimimo bei mirties metai ir pan.; epitafijos siauresniąja prasme čia nebus aptariamos). Lietuviškais įrašais čia bus laikomi tie paminklo įrašai, kuriuose bus bent viena baltiško sluoksnio morfema (šaknis, priesaga, galūnė).

Aptariant ir klasifikuojant antkapinių paminklų įrašus, remtasi Lietuvos konservatorijos Klaipėdos fakultetų lietuvių kalbos, literatūros ir režisūros specialybės studentų surinkta medžiaga. Jie 1977-1983 m. vienaip ar kitaip yra aprašę apie 400 protestantiškų Klaipėdos krašto antkapinių paminklų. Daugiausia nufotografavo ir aprašė Kęstutis Demereckas. Aptariami paminklai tų žmonių, kurie mirė iki 1923 m. (tiesa, keleto mirties datų nepavyko nustatyti). Ši data pasirinkta, norint atsiriboti nuo įrašų, kurių kalba, pavardžių rašyba galėjo pakisti, veikiant Didžiosios Lietuvos kalbinėms normoms. Aišku, ši laiko riba yra gana sąlygiška, nes paminklo pastatymas, tiksliau, įrašo pasirodymas, gali nesutapti su mirties metais.

Cituojant remtasi tik nufotografuotaisiais tekstais, nes ranka nurašinėjant galėjo atsirasti netikslumų - kai kurių

įrašai dėl senumo buvo sunkiai ar visai neįskaitomi. (Ranka nurašinėjami paprastai buvo tie tekstai, kuriuos nufotografuoti trukdė gamtinės sąlygos - aukšta žolė, krūmai ir tamsa, atsiradusi dėl sulapojusių medžių.)

Mažosios Lietuvos paminklinių įrašų, kaip ir pačių paminklų likimas buvo nulemtas kitokių sąlygų negu Didžiojoje Lietuvoje. Pirmiausia čia lėmė statybinė medžiaga. Medžio-geležies-betono-akmens santykis kapuose tiek Didžiojoje, tiek Mažojoje Lietuvoje atitiko šių statybinių medžiagų santykį gyvenvietėse. Didžiojoje Lietuvoje vyravo medis, Mažojoje Lietuvoje - mūras, metalas. Dėl to šioje Lietuvoje, renkant įrašus, buvo išlikę palyginti daug XIX a. paminklų. Tiesa, pasitaikydavo, kad medžio proporcijos Mažosios Lietuvos kapinėse ir gyvenvietėse suirdavo. Matyt, tradicinė krikšto statybinė medžiaga - ąžuolas, uosis, beržas, klevas (vyrams) ir drebulė, eglė, liepa, pušis (moterims) - ilgai nenorėjo užleisti vietos betonui ir geležiai. O įrašai krikštuose būdavo sunkiai įskaitomi arba visai neįskaitomi.

Didžiojoje Lietuvoje senosios kaimo kapinaitės sunykdavo paprastai dėl to, kad antkapiniai paminklai būdavo mediniai, o apylinkės gyventojai išsikeldavo arba išmirdavo. Likdavo tik akmeninės tvoros. Mažojoje Lietuvoje daugumos kapinių vidus ne sunyko, o buvo suniokotas arba net sunaikintas. Niokojimo išvengdavo paprastai tik tos kapinės, prie kurių buvo išlikę senųjų vietos gyventojų, prižiūrinčių artimųjų kapus. Sunku dabar nustatyti, koks procentas Mažosios Lietuvos antkapinių paminklų po Antrojo pasaulinio karo tapo statybine medžiaga, koks buvo perdirbtas į kitus ("savo" tikėjimo, "savo" šeimos) paminklus, koks virto metalo laužu. Kas buvo kapinių naikinimo pradininkas - irgi sunku pasakyti.

Senieji, liuteroniška pasaulėjauta dvelkę įrašai, paminklų medžiaga, forma, pagaliau pačios kapinės, susigūžusios nedidelėje kalvelėje, buvo keliolika pokario metų tvirtai įaugę

į Šilutės rajono gamtovaizdį. Ilgainiui, kapus niokojant ar jiems patiems nykstant, išaugo nesodinti medžiai, iškerojo krūmai. Praėjus keturiasdešimčiai metų, kai kurios kaimo kapinaitės apžėlė tokia tankia gyvatvore, jog negalima ne tik prasibrauti, bet ir rasti buvusį įėjimą. Keista, tačiau tokios savaime suvešėjusios, nepereinamos gyvatvorės bei už jų susiraizgę šabakštynai kartais padėjo išsaugoti kapų liekanas. Štai 1988 m. vasarą grupelė savanoriškai susibūrusių kapų tvarkytojų, vadovaujamų Dionyzo Varkalio, Klaipėdos kalvystės muziejaus steigėjo, sutvarkė apleistas kapinaites prie Juknaičių. Nugrėbus šakas ir lapus, buvo rasti išvartyti metaliniai kryžiai. Juos tvarkytojai pakėlė nuo žemės ir, kiek galėjo, atstatė į buvusias vietas. Tačiau tų pačių metų liepos 4 d. į kapinaites atvykus D.Varkaliui ir šių eilučių autoriui, iš keliolikos kryžių bebuvo likę tik keli. Netoli gyvenę žmonės negalėjo ar nenorėjo pasakyti, kur jie dingo. Kažkas girdėjęs apie neseniai čia buvusius metalo laužo rinkėjus. Vadinasi, norint tuo metu išsaugoti paminklą, nereikėjo iškelti jo iš po lapų ir šakų.

Taigi žūsta šie mažosios architektūros paminklai, nusineš-dami su savimi reikšmingus lingvistinius bei etnografinius dokumentus - paminklinius įrašus. Studentų surinktoji medžiaga dabar laikoma Klaipėdos universiteto Literatūros katedroje.

Straipsnio tikslas - suskirstyti įrašų tipus trimis aspektais:

1) pagal mirusiojo pavardės morfologinius požymius;
2) pagal mirusiojo apibūdinimą;
3) pagal lietuvių ir vokiečių kalbų santykiavimą.

S u t a r t i n i a i ž e n k l a i.

1. /.../ - neįskaitoma ar sunkiai įskaitoma;
2. / - kita eilutė;
3. // - kita įrašo skiltis;
4. "ž" - žvaigždutė, gimimo datos ženklas;

5. "k" - kryžiukas, mirties datos ženklas;

6. Patogumo dėlei priesaga bus vadinamas ir jos junginys su galūne.

1. P i r m a s i s a s p e k t a s. Atrenkant tipus pagal morfologinius požymius, klasifikavimo pagrindu imamos paskutinės pavardžių priesagos ir galūnės. Šiuo aspektu skiriami tokie tipai:

1.1. Vyriška vienkamienė pavardė su galūne *-a* (be priesagos):

"Czion /ilsis/ Dieweje/ musu milims Tewas / ABRIS DILBA/ gim. 30. Meiji 1848, mir.31. Juniji 1904" (Vilkyčiai).

1.2. Vyriška vienkamienė pavardė su galūne *-as* (be priesagos):

"MICHEL GRITSAS / gim. 27. Sept. 1854, mir. 9. Aug. 1898" (Užliekniai).

1.3. Vyriška vienkamienė pavardė su galūne *-ys* rašoma *-ies* (be priesagos):

"Czon / ilses / Dieweje / JURGIS BARKIES 3 g. 20 Febr. 1870, m. 11. Febr. 1904" (Kukorai).

1.4. Vyriška vienkamienė pavardė su galūne *-is* (be priesagos):

"Czon ilsis / Diewije / KRISTUPS RINGIS / gim. 16 Febr. 1840 / mir. 19 Mai 1893" (Vilkyškiai).

1.5. Vyriška vienkamienė pavardė su galūne *-us* (be priesagos):

"Czon ilsis / Dieweje / mano mielems Wyrs / Jakob Schlieszus/ "ž" 28.9.1848, "k" 14.8.1916" (Plikoriai).

1.6. Vyriška vienskiemenė pavardė be galūnės balsio (ir be priesagos):

"Czon / Ilsos Dieweje/ Christoph Lops, / "ž" 21.12.1823, "k" 8.5.1895" (Grabupiai).

1.7. Vyriška pavardė su priesaga *-ait*:

"Czon ilsis / Dieweje / JOHANNE LABAIT / aus GIRRENINKEN / geb. d. 5t Septb. 1874, gest. d. 14t Septb. 1891" (Girininkai) .

1.8. Vyriška pavardė su priesaga *-ait-is:*

"Czon ilsis / Dieweje / ERDMONS KOSCHAITIS / nu SKIRWITELLIS / gimis 6ta Januar 1816, mirris 11 ta Februar / 1875" (Rusnė).

1.9. Vyriška pavardė su priesaga *-at:*

"DAWID KURPAT / gim. 20. Marz 1871, mir. 3 Februar 1900. / izs Barsdenes" (Šakūnėliai).

1.10 Vyriška pavardė su priesaga *-eit:*

"MARTIN PAULEIT / gim. 1842, mir. 1902" (Didšiliai).

1.11. Vyriška pavardė su priesaga *-ell-is:*

"Mikel Kalwellis / gim. 6 Okt. 1868 / mir. 25 April 1913" (Montvydai).

1.12. Vyriška pavardė su priesaga *-ischk-ies:*

"Czon ilsis Dieweje / Mickel Jonischkies / "ž" 30.9.1838, "k" 10.10.1886. // Urte Mikloweit / "ž" 24.4.1837, "k" 18.2.105" (Jonaičiai).

1.13. Vyriška pavardė su priesaga *-ul-is:*

"Czionay ilses Dieweje / Miks Rugulis, / "ž" 12.11.1847, "k" 8.3.1905. // Anne Rugulis / "ž" 30.12.1844, "k" 30.9.1908" (Prycmai).

1.14. Vyriška pavardė su priesaga *-usz-ies:*

"Ertmann Jokuszies / nu Kahlberges / gim. 3 Oktbr. 1871. /.../ 30 Septbr. 1978" (Rusnė).

1.15. Vyriška pavardė su priesaga *-utt:*

"Czion / ilsis / musu / Tewai / Ilse Matutt / gim. Tumat / "ž" 24.4.1843, "k" 18.12.1906 // Jons Matutt / "ž" 22.5.1846 / "k" 1.7.1908" (Jonaičiai).

1.16. Vyriška pavardė su priesaga *-utt-is:*

"Czion ilsis Diewyje / Ensis Josuttis / su sawo Famylija / 1899" (Vilkyškiai).

1.17. Vyriška dvikamienė pavardė be galūnės ir priesagos:

" /.../ Mantwill / "ž" 23. Sept. 1823 / "k" 29. Octob. 1904 // Grita Mantwill / "ž" 22. Mai 1818, "k" 4 /.../ 1899" (Rusnė).

1.18. Moteriška pavardė, sutampanti su tėvo ar vyro pavarde:

"Mix Barkies / g. 24. Juni 1832 / m. 11 Mai 1902 // Anna Barkies / g. 29 Septr. 1834 / m." (Kukorai).

1.19. Moteriška pavardė su priesaga *-en-e:*

Czonai ilsis / Dieweje / Regina Gulbene / isz Mine /.../ / / gim /.../ 181 /.../ mir /.../ Novbr 188 /.../ // Adam Gulbis / isz Min /.../ gim /.../ April 1805, mir 6 Ma /.../ 18 /.../" (Ventė).

1.20. Moteriška pavardė su priesaga *-ien-ė:*

"Czion / ilsis/ Urte Potzkienė / gim. 22 Dec. 1824 / mir. 19 Febr. 1911" (Užliekniai).

1.21. Moteriška (mergautinė) pavardė su priesaga *-ik-e:*

"Czon ilsis / DUTI SPINGIKE/ gim. 25. Jan. 1860 / mir. 22. Febr. 1884" (Katyčiai).

2. Antrasis aspektas. Mirusiojo apibūdinimų tipai:

2.1. Mirusiojo ir paminklo fundatorius (ar fundatorių) giminystės ryšiai:

2.1a. Tėvai - vaikai:

"Czon /ilsis ma/ na suna / Sanare / lei / Ertmin Aßmon" (arba Asmon) (Užliekniai). Paminklas medinis, raidės išpjaustytos, data nežinoma. Be to, žr. 1.1, 1.15.

2.1b. Broliai - seserys:

"Szonai ilsis / Deweje mano miela / Pati modoms geroje Motinele er miela Seso / Ilsze Taszus, g. Schluszus / "ž" 11.3.1885, "k" 5.9.1912" (Kukorai).

2.1c. Vyras - žmona: žr. 2.1b., 1.5.

2.2. Mirusiojo gyvenamoji vieta:

2.2a. Mirusiojo gyvenamoji vieta, pasakoma, nurodant, kad jis iš ten kilęs ar gyvenęs (vietovardis su prielinksniais "isz", "nu"):

"Czon Ilsies Sanarielei / Mickkil Skoerie isz Szilmeiszu / Gim. 12. Fiebruar 1871 / Mir. 4. September 1896" (Jonaičiai).

2.2b. Mirusiojo gyvenamoji vieta, pasakoma, nenurodant, kad jis iš ten kilęs (vietovardis be prielinksnio, pavardė ir vietovardis atskiriami tik grafiškai):

"Czon / ilsis/ Dieveje / REGINA BARTREIT/ Skirwitell / "ž" August 1834, "k" 15. Dezember 1904" (Rusnė).

2.3. Prie ištekėjusios moters pavardės prišliejama jos mergautinė pavardė:

"Czon ilsis / Diewije / REGINA KOSCHAITIS gim. MINGOT isz. SKIRWYTELES / gim. /.../ Nov. 1831, mir. 1t Febr. 1881" (Rusnė).

Panašiai: 2.1b.

2.4. Palaidotųjų giminystės ryšiai: žr. 1.16.

2.5. Metonimiškas mirusiojo pavadinimas ("Sanareliai"):

2.5a. Mirusiojo pavardė gramatiškai susieta su metonimiškuoju pavadinimu (pažymimasis žodis ir nederinamasis pažyminys):

"Czon / ilsis / Sanareliai / MADLINAS PAGALENES /.../ gim. 25 Febr. 1868, mir. 2 /.../" (Rumšai).

2.5b. Mirusiojo pavardė gramatiškai nesusieta su metonimiškuoju pavadinimu (abu žodžiai vardininko linksnio): žr. 2.2a.

Pastaba: Ši žodžio "sanareliai" reikšmė atsirado tikriausiai iš vokiečių "Glieder"; lietuviškumą čia sustiprina deminutyvinė forma.

2.6. Mirusiojo verslas:

"Czion / ilsis / Diewieje / Ukeninks NICKEL WOISCHWILL/ "ž" 28. Augusta 1822, "k" 8. Novemberi 1901" (Vilkyškiai).

Pastaba: Be šio įrašo, pavyko rasti tik vieną panašaus tipo įrašą:

"Wirth CHRISAS TRYLUS/ aus STANKISCHK/.../ geb. d. /../M ärz 1822, gest. d. 29 April 1884" (Suvernai).

Pastaba: vokiškas žodis "Wirth" reiškia: 1. šeimininkas; 2. smuklininkas.

3. T r e č i a s i s a s p e k t a s: Pagal lietuvių ir vokiečių kalbų santykiavimą skiriami tokie tipai:

3.1. Įrašo tekstas lietuviškas, mėnesių pavadinimai vokiški: žr. 1.1.

Pastaba. Kadangi lietuvišką mėnesio pavadinimą Klaipėdos krašte pavyko rasti tik ant Didžiosios Lietuvos gyventojų Antano Gelgaudo /kapo/ (Kisiniai, Klaipėdos raj.), toliau mėnesių klausimas nebus liečiamas, išskyrus jų galūnių rašybą.

3.2. Tekstas lietuviškas, išskyrus apvokietintą pavardę (numesta galūnė; pavyzdyje tokios pavardės dvi):

"Czion ilsis Diewieje / Agusze Woischwill gim. Jurgutat, "ž" 21. Jan. 1836, "k" 23. Meiji 1912" (Vilkyškiai).

3.3. Tekstas lietuviškas, išskyrus jau vokišką pavardę:

3.3a. Vokiška pavardė su mergautine lietuviška pavarde: "KATHARINA PICKSCHNEIDER / gemusi Minjot / g. 24. Nov. 1834, m. 20. Jan. 1905" (Rusnė).

3.3b. Vokiška pavardė be mergautinės pavardės:

"Czionai ilsis Diewyje / musu miela Motina / Katrė Schneider / gimusi 3. Novemberį 1834, / mirusi 6. Novemberį 1919" (Vilkyčiai).

3.4. Tekstas lietuviškas, išskyrus vardą - vokišką krikščionišką:

"Czion ilsis Dieweje / mano mielems Wyrs / George Luttkus / "ž" 30.7.1848, "k" 23.6.1917" (Girininkai).

3.5. Tekstas lietuviškas, išskyrus vardą - vokišką tautinį (pavyzdyje tokie vardai - du):

"Czion ilsis Dieweje / musus milems Sunus / Siegfried Walter Czerkus / "ž" 25.9.1920, "k" 9.10.1920" (Jonaičiai).

3.6. Tekstas vokiškas, išskyrus moters pavardę, mergautinę pavardę ir vardą (?):

"Hier ruhet sanft / unsere gute Mutter / Busche Szeimies / geb. Minjoth / /.../ 1824 /.../ 1907" (Rusnė).

3.7. Tekstas vokiškas, išskyrus vyrišką pavardę ir vardą: "JURGIS KALWELIS" / geb. 1834" (Stragiai).

3.8. Tekstas vokiškas, išskyrus pavardę:

"Hier ruht in Frieden / unser lieber unvergesslicher Vater / David Dichszas / geb. 14. Novbr. 1854, / gest. 9 Marz 1909" (Žagatai).

3.9. Tekstas vokiškas, išskyrus apvokietintą pavardę (be galūnės) ir lietuvišką vardą:

"Jurgis Kawohl / geb. d. 15 Nov. 1897 / gest. d. 2 Mai 1903" (Kukorai).

3.10. Tekstas vokiškas, išskyrus apvokietintą pavardę (be galūnės):

"Joh. Otto Grigat / geb. d. 22. Aug. 1893 / gest d. 14 Aug. 1895" (Jonaičiai).

3.11. Tekstas, išskyrus mėnesių pavadinimus, lietuviškas su lietuvišku vietovardžiu: žr. 1.8, 1.9, 1.14, 2.2a., 2.3.

3.12. Tekstas, išskyrus pavadinimus, lietuviškas su apvokietintu vietovardžiu: žr. 1.7., 2.2b.

3.13. Tekstas lietuviškas su lietuviškomis mėnesių pavadinimų galūnėmis: žr. 1.1., 2.6., 3.3b.

I š v a d o s. Jos daugiausia bus sąlygiškos, kadangi nežinome, kiek įrašų liko neužfiksuota (nerasta arba žuvo). Dėl to neaišku, ar straipsnyje pateiktoji įrašų schema apima visus buvusių ir esančių įrašų tipus. Taigi kalbėti galima tik apie bendriausius bruožus, tendencijas.

Vokiečių kalbos įtaka jaučiama jau rašybos sluoksnyje: lietuviškas *y* rašomas vokiškomis *ie* (*Barkies*, 1.3); *ū* ir *ų* žymimas tik *u* (*musu*, 1.1.); *š* žymimas *sch* (*Koschaitis*, 1.8); *ž - sz* (*Jokuszies*, 1.14); *v - w* (*Diewije*, 1.4); didžiąja raide pradedami ir bendriniai daiktavardžiai (*mielems Wyrs*, 3.4); po trumpai tariamų balsių priebalsio raidė dvigubinama (*Josuttis*, 1.16). Praleidžiamas minkštumo ženklas *i* po priesagos (*Schlieszus*, 1.5). Šį faktą, ko gero, galima paaiškinti siekimu lietuvišką pavardės galūnę atskirti nuo sulotynintos vokiškos pavardės, kur *i* buvo tariama kaip *j* (pvz., *Pretorius*).

Sunku padaryti išvadas dėl fonetikos sluoksnio, nes kai kurie Klaipėdos krašto įrašai metaliniuose paminkluose daryti, atrodo, nemokančių lietuvių kalbos ar nesugebėjusių užrašyti ilgesnio žodžio. Štai viename paminkle taip į lietuvių kalbą išversti vokiško atsisveikinimo žodžiai (Auf Wiedersehen): *yk velsusire gejima.* (Pažodžiui verčiant ir laikantis anos rašybos, reikėjo rašyti: *yk vel susiregejima.*)

Vokiečių kalbos poveikiu ar žemaitybe galėtume laikyti moteriškosios pavardės priesagos *-ien-ė* pavertimą į *-en-e* (*Gulbene*, 1.19). Panašiai galėjo ir dvibalsis *uo* virsti *o* (*Seso*, 2.16).

Kitos fonetinės ypatybės jau aiškiai rodo žemaičių tarmę: pavardžių ir vardų galūnėse išmetamas *a* (*Lops*, 1.6); *i* kaitaliojasi su *e* (plg. *gimusi 3 Novemberį,* 3.3b ir *gemusi Minjot,* 3.3a); prielinksnis *nuo* virsta *nu* (*nu Skirwitelis*, 1.8).

Viena iš ryškiausių morfologinio sluoksnio ypatybių - dažnas pavardžių galūnių nukritimas. Kitaip sakant, pavardės baigiasi priebalsiais, kuriais dažnai baigiasi ir vokiškos pavardės bei šiaip kiti tos kalbos žodžiai. Kaip rodo schemos pavyzdžiai, galūnes išlaiko dviskiemenės pavardės. Šį faktą galima būtų paaiškinti keliomis priežastimis. Pirma, patys lietuviai, atrodo, norėjo tokių pavardžių, nes vienskiemenių lietuviškų pavardžių, skirtingai nuo vokiečių, turbūt nėra

(neminint tarmių). Antra, tokį "nevokišką" pavardės galą, kaip *-a* (*Dilba*, 1.1), išlaikyti galbūt padėjo nors ir retos, bet garsios vokiečių pavardės - *Salza, Dohna*. Nebūdingą vokiečiams galūnę *us* (*Trylus*, 2.6) išlaikyti turbūt padėjo sulotynintos vokiečių pavardės (pvz., *Gallus*; XIX a. Vokietijoje buvo garsi pavardė *Gervinus*, kurios šaknis, manoma, lietuviška). Kaip morfologinį savitumą reikia paminėti ir tai, kad priesaga *-ait-*, eidama be galūnės (*Labait*, 1.7), turi tame pačiame Šilutės rajone ir atitikmenį su galūne *-is* (*Kaschaitis*, 1.8), tuo tarpu po priesagų *-at-*, *-eit-* galūnių nebėra. Pastarosios priesagos dvibalsis *ei* irgi sietinas su vokiečių kalbos poveikiu.

Retas, bet vis dėlto minėtinas morfologijos faktas - moteriškos pavardės priesaga *-ikė-ė* (*Spingikė*, 1.21). Ši priesaga į pavardę galėjo ateiti pagal analogiją su tokiais Klaipėdos krašto vokiečių tarmės moterų vardais, kaip *Anikė* ir pan. Jau K.Donelaitis rašė *Selmyke* (Selmo duktė).

Vokietinami ir vietovardžiai - plg. *isz Szilmeiszu* (2.2a) ir *aus Girreninken* (iš Girininkų, 1.7).

Kaip jau nurodyta schemoje, mėnesiai vadinami vokiškais pavadinimais, tačiau kartais mėginama juos lietuviškai linksniuoti "mirusi 6 Novemberį" (3.3b).

Maišomos daiktavardžių linksniuotės (*...suna Sanarelei,* 2.1a; *...ilsis Dieweje*, 1.1).

Žodyno sluoksnyje vokiečių kalba paveikė asmenvardžius iš dviejų pusių. Pirma, šalia hebrajiškos, graikiškos ir lotyniškos kilmės vardų (*David*, 1.9; *Kristups*, 1.4; *Regina*, 1.19) atsiranda ir germaniškos kilmės (*Siegfried*, 3.5). Beje, moterų germaniškos kilmės nesulotynintų vardų Šilutės rajone kol kas nerasta, nors Klaipėdos rajone jų pasitaikė, pvz., *Gertrūda*. Tačiau šis vardas vartojamas ir Didžiojoje Lietuvoje, ir jo germaniškumas, galima sakyti, yra nebepastebimas. Antra, daugelis hebrajiškos, graikiškos ir lotyniškos kilmės vardų

išsirutuliojo į kitokias formas negu Didžiojoje Lietuvoje. Plg. sulotyninto hebrajiško asmenvardžio *Joannes* kelius: Didžiojoje Lietuvoje atsirado *Jonas, Jonis;* Mažojoje Lietuvoje per vokišką vardą *Johann* - sutrumpintai *Hans* - atsirado *Ansas,* o iš mažybinės formos *Haenschen* atsirado *Enskys, Ensis* (1.16). Tik vienas vardas - *Jurgis* (1.3) rašomas ir tariamas taip kaip Didžiojoje Lietuvoje. Bet dažnas jau ir vokiškas atitikmuo - *George* (3.4).

Senųjų - pagonybės laikų - baltiškų vardų nerasta. (Apskritai visuose XVII-XIX a. Prūsijos raštuose pavyko rasti tik du gyvenusius žmones, kurie prie pavardės turėjo ir baltiškos kilmės vardus. Tai - *W a i d e w u t Graf von Kalnein* ir *Ludwig G e d e m i n Rhesa.*)

Įrašai liudija vokiečių kultūros skverbimąsi ir į kai kuriuos papročius. Moterys ima vadintis vyriškomis pavardėmis (*Busche Szeimies,* 3.6); paminkle šalia santuokinės pavardės parašoma ir mergautinė (*Ilsze Taszus,* g. *Schluszus,* 2.1b); prie palaidotojo pavardės nurodomas ir jo verslas (*U k e n i n k s Nickel Woischwill,* 2.6).

Toliau plėtojant straipsnyje gvildenamą temą, reikėtų surinkti visus Klaipėdos krašto antkapinių paminklų įrašus - ir lietuviškus, ir vokiškus. Tada bus įmanoma aptarti ir epitafijas siauresniąja prasme. Turint visą išlikusią medžiagą, bus galima patikrinti, ar straipsnyje pateiktoji schema apima visus įrašų tipus.

Rašytojų H.Zudermano, I.Simonaitytės aprašytose vietose galima rasti antkapių su rašytojų kūrinių personažų vardais ir pavardėmis. Kas paskatino tuos personažus ateiti į knygų puslapius - jų pavardžių gausumas, ypatingas skambesys ar tų personažų biografijos?

Ar pasitvirtins schemos pavyzdžių teiginys, kad moterys nepriėmė germaniškų vardų? Kuo tai paaiškinti? Konservatyvumu ar moraliniu principingumu?

Aloyzas
Vidugiris

KALBINĖ PADĖTIS IR ĮSPŪDŽIAI POKARIO EKSPEDICIJŲ BEI IŠVYKŲ DUOMENIMIS

Mažoji Lietuva nuo amžių yra lietuvių ir jų gentainių žemė. Deja, dėl Kryžiuočių ordino agresijos ji nespėjo įeiti į XIII a. susidariusią Lietuvos valstybę. Tik po Pirmojo pasaulinio karo (nuo 1923 m.) šiaurinė Mažosios Lietuvos dalis iki Nemuno susijungė su Lietuva, o pietinė jos dalis svetimųjų niokojama liko iki šių dienų. Nežiūrint to ir atskirtoji Mažoji Lietuva yra neatsiejama lietuvių tautos kultūros ir jos istorijos dalis ir visada liks mūsų širdyse. Daugeliui mūsų jau iš mažens Mažoji Lietuva yra lietuvių raštijos lopšys, kur prasidėjo bendrinės kalbos ištakos. Juk čia buvo pradėti spausdinti pirmieji lietuviški laikraščiai, carinės priespaudos metais iš čia po visą Lietuvą pasklido knygnešių gabenama lietuviškoji spauda, prikėlusi savarankiškam gyvenimui lietuvių tautą.

Tarpukaryje, nepriklausomos Lietuvos metais šalia J. Basanavičiaus, V. Kudirkos laikraščiuose nuolat buvo spausdinamos Mažosios Lietuvos patriarchų M. Jankaus, V. Storostos-Vydūno ir kitų nuotraukos ir kalbos. Daugelis nepaprastai skaudžiai išgyvenome 1939 m. Klaipėdos krašto netektį. Kartu su rašytojos I. Simonaitytės raštų veikėjais ne vienas mūsų esame keliavę per tragišką šio krašto lietuvininkų istoriją. Tačiau lietuvių kalbininkams artimiau susipažinti su visa Mažąja Lietuva ir jos gyventojais teko tik vėliau, daugiausia 1954 - 1990 m. per keletą įvykusių ekspedicijų ir išvykų.

Į Karaliáučių ir jo apylinkes pati pirmoji lietuvių mokslininkų išvyka nusiaubtų bibliotekų lituanistiniams rankraščiams gelbėti buvo suorganizuota dar karui baigiantis[1]. Po karo Karaliaučiaus (nuo 1946 m. pavadinta Kaliningrado) sritis tapo vien sovietinės armijos citadelė ir buvo paskelbta pasienio zona. Todėl čia įvažiuoti ne bet kas galėjo.

Šiaurinę Mažosios Lietuvos dalį, arba vadinamąjį Klaipėdos kraštą (nuo Smaliniñkų iki Kalótės), Lietuvių kalbos instituto kalbininkai yra tyrę 1954, 1959, 1960 m. rinkdami medžiagą pagal Lietuvių kalbos atlaso programą, 1978 m. - pagal Europos kalbų atlaso programą, o 1990 m. užrašinėdami žodžius didžiajam Lietuvių kalbos žodynui ir fiksuodami to krašto šnektų tekstus. Dabar šio krašto šnektas ir jų istoriją daugiausia tiria Klaipėdos universiteto lituanistai.

Dalis pirmųjų ekspedicijų dalyvių jau mirę, todėl čia daugiausia remiamasi savo surinktais duomenimis ir patirtais įspūdžiais.

Didžiausią įspūdį paliko 1954 m. pirmoji dialektologinė ekspedicija į to meto Pagėgių ir iš dalies Jùrbarko rajonus (man teko tirti Sokáičių ir Viešvilės gyv. punktus). Gana turininga buvo 1957 m. Vilniaus filologų surengta kelių dienų išvyka lietuvininkų rašytojų ir kultūros veikėjų pėdsakais (pro Stãlupėnus, Tolmìnkiemį, Válterkiemį, Lazdynėliùs iki Karaliáučiaus ir atgal pro Lãbguvą, Tílžę, Biténus). Tarminės medžiagos kokybės ir kiekybės požiūriu man naudingiausios buvo dvi 1960 m. ir viena 1978 m. dialektologinės toponiminės ekspedicijos į Šilutės ir Klaipėdos rajonus. Gerokai akiratį praplėtė 1990 m. kalbinė kraštotyrinė ekspedicija,

---

[1] *Toje išvykoje dalyvavo istorikai prof. P.Pakarklis, J.Jurginis ir kalbininkas J.Kruopas; plg.* ***Jurginis J.*** *Lakštutės pilyje // Kelionių novelės. V., 1988. P. 260-266;* ***Palionis J.*** *Nepastebėtas senas lietuviškas leidinys // Tiesa. 1994. Saus. 20.*

kurios metu teko pervažiuoti visą Lietuvos Kuršių neriją, lankytis Priekulėje, Saugosė, Šilutėje, Rusnėje ir kt. Ne kartą buvo dar keliauta po Karaliaučiaus kraštą, klausantis čia gyvenančių lietuvių bėdų. Tiriant Klaipėdos kraštą buvo sutikta nemaža nuo Pakalnės, Ragainės ir Tilžės atsikėlusių žmonių. Taip pat nemaža bendrauta su ragainiškiais, nepakeičiamais lituanistų talkininkais - gyvenusiu Vilniuje Emiliu Kraštinaičiu (1903 - 1983 m.) ir Kaune gyvenusia Lidija Bajoraite (1890 - 1990 m.).

Senųjų klaipėdiškių lietuvininkų pasakojimu, XIX a. kaimuose daugiausia buvo kalbama lietuviškai. Daug buvo senelių, kurie vokiškai menkai temokėjo, o kai kurie ir beveik visai nesuprato. Net atkelti vokiečiai išmokdavo ir kalbėdavo su lietuvininkais lietuviškai. Šeštajame mūsų amžiaus dešimtmetyje Klaipėdos krašte buvo sutikta vokiškomis pavardėmis vyresnio amžiaus žmonių, pvz., Kreicas, Šeferis, Šneideris, Teichertas ir kt., kurie save laikė lietuvininkais. Buvo ir tokių (pvz., Karceviškių kaimo gyventojas H. Bormas, g. 1904 m.), kurie, nors gerai kalbėjo lietuviškai, bet buvo įsitikinę vokiečiai. Grynų vokiečių kaime buvo nedaug, jie daugiausia gyveno miestuose, miesteliuose.

Kaimo žmonės išmoko vokiškai ir pradėjo vokietėti daugiausia XIX a. gale, kai buvo įkurtos privalomos 8 metų mokyklos. Tik kai kuriose mokyklose kartais dar būdavusios atskiros lietuviškos pamokos.

Ypač sparčiai pradėjo vokietėti pietinės Mažosios Lietuvos lietuvininkai Įsrutiės, Gumbinės, Stalupėnų apskrityse. Lietuviškai kalbėti čia buvo griežtai uždrausta. Kartu smarkiai ėmė reikštis vokiškasis šovinizmas. Lietuvių kalbą imta viešai niekinti, o lietuvininkus plūsti. L. Bajoraitės pasakojimu, lietuvininkams gyventi daug kur pasidarė nebeįmanoma. Dėl to L. Bajoraitės tėvai, gyvenę Įsrutiės apskrityje Peliniñkų

valsčiuje Medùkalnių kaime, norėdami išlaikyti lietuvišką šeimą, pardavė ūkį ir atsikėlė į Ragaĩnės apskritį, kur lietuvininkai gyveno dar daug kompaktiškiau ir lietuvybė buvo geriau išlikusi. Dėl kryptingai varomos germanizacijos vėliau ir čia lietuvybė pradėjo sparčiai tirpti. Tai atspindi 1905 m. sudarytas kalbų vartojimo žemėlapis[2]. Šią germanizacijos bangą sukėlė Vokietijos vienytojo kanclerio Bismarko valdymo politika.

Vokiečių kalba iš pradžių buvo administracijos, ateivių vokiečių ir elitinių sluoksnių kalba. Lietuvininkų šeimose, bažnyčioje, dažnai ir susirinkimuose vyravo lietuvių kalba. Ji padėjo Mažosios Lietuvos lietuvininkams bendrauti su Didžiosios Lietuvos lietuviais. Taigi lietuvių kalba dažnai atliko dar ir tam tikrą regioninės kalbos vaidmenį. Tik pietinėje Mažojoje Lietuvoje šį lietuvininkų kalbos vaidmenį jau nuo XIX a. vidurio pradėjo smarkiai uzurpuoti vokiečių kalba. Laikui bėgant per dvikalbystę vokiečių kalba vis dažniau ėmė skverbtis į lietuvininkų šeimas. Tėvai, derindamiesi prie vaikų, kad šiems būtų lengviau mokytis vokiškose mokyklose, šeimose ėmė kalbėti ir vokiškai. Plaškių, Stõniškių, Viešvilės ir kitose apylinkėse teko sutikti šeimų, kur tėvai gražiausiai kalbėjo lietuviškai tarmiškai, o vaikai, gimę XX a. pradžioje, lietuviškai kalbėjo sunkiau negu vokiškai. Jų tarpusavio bendravimo kalba jau buvo tapusi vokiečių. Taigi XIX a. gale ir XX a. lietuvininkų vokietėjimą ėmė lemti mokykla ir kryptingai vykdoma valstybinė politika. Kalbinė padėtis iki Pirmojo pasaulinio karo daug kur išliko dvikomponentė. Vokiečių kalba atliko didžiosios makrokalbos vaidmenį, kurios reikšmė ir svoris tuo metu smarkiai kilo ir pasauliniu mastu.

---

[2] *Gyventojų su gimtąja lietuvių kalba nuošimtis Mažosios Lietuvos valsčiuose (1905 m. žemėlapis) žr.:* ***Vileišis V.*** *Tautiniai santykiai Ma[žojoje] Lietuvoje. K., 1935.*

Paradoksaliai kalbų santykiai ėmė klostytis, kai Klaipėdos kraštas, išsivadavęs iš vokiečių priespaudos, autonominėmis teisėmis įėjo į Lietuvos valstybės sudėtį. Iš pradžių apie kokį dešimtmetį lietuvių nykimas buvo tarsi stabilizavęsis, kai kur rodė tendenciją atgimti, nemaža apvokietėjusių šeimų pramoko lietuvių kalbos. Tačiau vis stiprėjant nacistiniam judėjimui, ta kalbų sąveika pradėjo krypti priešinga kryptimi. Lietuvių kalba palengva pradėjo užleisti vietą vokiečių kalbai tiek šeimose, tiek mokykloje. Net giminės, atvažiavę iš pietinės Mažosios Lietuvos (nuo Pakálnės, Ragaĩnės, Tilžės), neretai stebėjęsi: "Mes, gyvendami po vokiečiais (t.y. Vokietijoje), su vaikais dar kalbamės lietuviškai, o kodėl jūs Lietuvoj pradėjot vokiečiuoti" (užrašyta 1954 m. iš Viešvilės apylinkės Kalvėlių kaimo gyventojos G. Gintarytės-Beržinskienės, apie 40 m. amžiaus).

Tai priklausė nuo daugelio istorinio politinio, ekonominio ir ideologinio pobūdžio priežasčių. Klaipėdos kraštas, įėjęs į Lietuvą, buvo pati turtingiausia ir geriausiai administraciškai tvarkoma Lietuvos dalis. Gyvenimo lygis čia buvo žymiai aukštesnis negu kitur Lietuvoje. Gyventojai buvo daugiau apsišvietę ir išsilavinę. O atsikuriančios Lietuvos ūkis carinės Rusijos nugyventas, Pirmojo pasaulinio karo nusiaubtas ir po alinančių nepriklausomybės karų tik kėlėsi. Nebuvo rinkos. Žemės ūkio produktai buvo pigūs, o į Vokietiją išvežti, kur jie buvo daug brangesni, trukdė valstybių siena. Be to, klaipėdiškių vokiečių rankose buvo visa ekonominė bazė: dvarai, fabrikai, įmonės. Jų elitiniai sluoksniai, įsigalėję bemaž visuose autonominiuose valdžios organuose, ignoravo visa, kas lietuviška, ir vykdė Vokietijos politiką. Vietiniai lietuvininkai, nuo seno užkariautojų nustumti į žemiausius socialinius sluoksnius, neturėdami pakankamai inteligentijos ir įtakingesnių vadų, buvo pasyvūs, nesipriešino vokiečių savi-

valei. Daugelį baimino neaiški materialinė ateitis. Dėl ilgaamžės Vakarų kultūros įtakos daugelis savo politine orientacija ir religija jautėsi artimesni vokiečiams. Nutautę ar nutaustantys lietuvininkai, ypač jaunimas, kartu su vokiečiais būrėsi į nacistines organizacijas, ėmė niekinti savo tautiečius, kitų tautybių ar organizacijų žmones[3]. Tačiau greta jų buvo nemaža lietuvininkų, pasiryžusių dėl integracijos į Lietuvos ūkį ir kultūrą iškęsti visus sunkumus ir nepriteklius.

Nacistinė Vokietija, Antrasis pasaulinis karas ir paskui sekusi Sovietų Sąjungos okupacija visai Lietuvos tautai ir jos kultūrai atnešė neapsakomą žalą. Tarsi šluote buvo nušluoti pietinės Mažosios Lietuvos autochtonai lietuvininkai, kurių buvo likę dar dažname kaime ir labai sunyko šiaurinėje dalyje.

Artėjant rytų frontui nuo raudonojo maro nemaža Mažosios Lietuvos gyventojų traukėsi patys. Kita gyventojų dalis buvo prievarta evakuota į Vokietiją. Tik nedidelė dalis bandė vietoje arba pasitraukę už Nemuno išsislapstyti.

Daug lietuvininkų besitraukdami žuvo, kiti buvo apsupti ir kartu su vokiečių kareiviais pateko į nelaisvę, kur jiems teko patirti tikrą sovietinį pragarą. Apie tą baisią savo nedalią moterys pasakojo springdamos ašaromis. Peržengusiems Vokietijos sieną sovietų kareivoms bent iš pradžių, matyt, viskas buvo leista. Plėšikavimui, turto naikinimui, grobstymui ir savivalei, rodos, nebuvo ribų. Bene kas kiekvieną užkardą moterys ir net visai mažametės mergaitės sovietinių kareivių buvo prievartaujamos, žaginamos. Klykiančios moterys ir mergaitės jėga buvo atplėšiamos nuo šeimų ir vyrų. Mėginantys priešintis ginti moteris vyrai - daužomi arba šaudomi. Viskas iš jų buvo atimta. Liko kaip stovi. Atgal į namus lietuvininkų sugrįžo tik nedaugelis. Kas po mėnesio

[3] ***Žostautaitė P.*** *Klaipėdos kraštas 1923-1939 m. V., 1992 P. 364-367.*

kito, kas po pusantrų metų, dažniausiai po daugiaetapių tikrinimų, atrankų, iškentę šaltį, badą ir pažeminimus. Namai buvo išplėšti, nuniokoti, dažnai jau ir svetimųjų užimti. Vėliau nemaža lietuvininkų buvo išvežta į Sibirą.

Ne geresnė padėtis buvo ir išsislapsčiusiųjų savo ūkiuose. Jurbarko raj. Viešvilės apyl. Kalvėlių kaimo gyventojos G.Gintarytės-Beržinskienės pasakojimu, jos tėvo brolis tikras lietuvininkas Gintaras gyvenęs savo tėvų sodyboje tarp Ragainės ir Tilžės ir per frontą su savo artimaisiais kaimynais niekur nesitraukęs. Jis turėjęs labai gražią dukrą, kurią be galo mylėjęs ir slėpęs nuo sovietinių kareivių. Deja, nenusaugojęs. Kartą, atėjęs iš darbo, tėvas užtikęs prievartaujamą dukrą ir puolęs su šakėmis gelbėti, bet kareivių buvo nušautas, o dukra nukankinta.

Nespėjusiems pasitraukti lietuvininkams sugrįžti į savo namus iš pradžių nebuvo draudžiama, bent kol nebuvo aiškus šiaurinės Mažosios Lietuvos statusas. Po Potsdamo sutarties, kur Mažoji Lietuva (arba vadinamoji Rytų Prūsija) buvo padalyta tarp Lenkijos ir Sovietų Sąjungos, Karaliaučiaus srities likimą lėmė militaristinė Sovietų Sąjungos politika ir čia sutelktos didžiulės karinės pajėgos. Prieš karą ši Mažoji Lietuva buvo laikoma Vokietijos duonos aruodu. Ūkininkai čia gyveno pavyzdingai. Po karo tikrieji šių žemių šeimininkai lietuvininkai buvo terorizuojami ir galop visai iš savo krašto išguiti. Dalis jų buvo iššudyti ar išvežti į Sibirą, dalis patys išbėgiojo, kas į Vokietiją, kas į Lietuvą. Senųjų gyventojų nelikus, viskas pasikeitė. Į derlingas Mažosios Lietuvos žemes ir išvaizdžias tuščias lietuvininkų sodybas imta kelti gyventojus iš Sovietų Sąjungos gilumos. Visi lietuviški ir vokiški vietovardžiai buvo pakeisti į rusiškus.

1954 m. ekspedicijos metu nuo Kybartų nelegaliai teko nusigauti iki Stalupėnų. Visur būta lygių dirbamų laukų,

gražių medžiais apsodintų sodybų ir kelių, bet civilių gyventojų niekur nesimatė. Ant Širvintos upės tilto, Eitkūnuose ir Stalupėnuose stovėjo kariškiai. Keliais zujo kariškos mašinos. Laimė, tuokart manęs niekas nekliudė. Antrą kartą 1954 m. vasarą nuo Sokaičių į Lankininkus su šeimininke buvom nuėję pirkti duonos. Tuomet buvau milicijos išvarytas. Aiškindamasis prasitariau, jog atėjau pasižiūrėti lietuvininkų sodybų. Savo nuostabai iš milicininko pirmą kartą išgirdau, kad čia ne lietuvininkų, o slavų rusų žemė. Per 1957 m. išvyką K.Donelaičio statyta bažnyčia Tolminkiemyje buvo tik viduryje įgriuvusi ir dar buvo toli iki tų griuvėsių, kuriuos teko vėliau matyti. Karaliaučiuje važiuojant daugeliu gatvių per griuvėsius nesimatė miesto. Mieste dar radom tris vietines moteris, ištekėjusias už rusų karininkų. Orientuotis čia mums padėjo buvusi Karaliaučiaus universiteto bibliotekininkė. Kai nuvažiavę į Papėlkius, pradėjome ieškoti A.Šimelpenigio kapo, nors turėjome pasirūpinę visus dokumentus, buvome išprašyti. Išvykos vadovas K.Doveika mėgino nušviesti A.Šimelpenigio reikšmę lietuvių literatūrai. Jam buvo atsakyta, kad, nors tai būtų ir svarbus kultūros veikėjas ir rašytojas, bet vis tiek ne sovietinis, ir nėra ko čia ieškoti ir turim nešdintis, iš kur atvykę. Pakeliui ganėsi ožkos, vaikščiojo vištos ir kai kur jau matėsi žmonių. Be žmonių, atkeltų iš Rusijos ir kitų sovietinių respublikų, buvo ir nuo represijų pabėgusių lietuvių. Kai kurie net pavardes buvo susirusinę. Gerokai vėliau teko ten sutikti lietuvių, kurie lietuviškai prastai bemokėjo.

Kiek geresnė padėtis buvo lietuvininkų, sugrįžusių į šiaurinę Mažosios Lietuvos dalį - Klaipėdos kraštą, kuris liko Lietuvos sudėtyje. Tačiau grįžusieji jau nebebuvo nei savo namų, nei savo likimo šeimininkai. Savame krašte radę sugriautus ar užimtus gimtuosius namus, turėjo ieškoti, kur prisiglausti. Daugelį persekiojo areštai, tremtys. Į lietuvinin-

kų sodybas ir čia prievarta buvo keliami rusai, taip pat dzūkai iš Pietų Lietuvos. Sovietinio teroro įgąsdinti bėgo čia ir iš kitų vietų, ypač žemaičiai. Lietuvininkai virto mažuma. Daugelis jų tikėjo būsią naudingi Lietuvai savo žiniomis kultūra, ūkininkavimo įgūdžiais. Tačiau ateiviams mažai ar visai nerūpėjo nei lietuvininkų žinios, nei jų buvusi tvarka, nei papročiai. Atsikėlėliams valdininkams lietuvininkai savo kultūra, religija ir papročiais atrodė svetimi, juos pravardžiuodavo *vokiečiais, fašistais,* kas lietuvininkus labai žeisdavo. Senuosius gyventojus erzino sovietinė netvarka, vagystės, suktybės. Daugelis jautėsi vieniši, nes dažnos šeimos nariai buvo pasitraukę į Vakarus, iš kur rašė laiškus apie pasiturimą gyvenimą, kvietė atvažiuoti. Todėl daugelis ėmė rūpintis savo vokišką pilietybę įrodančiais dokumentais ir ruoštis kelionei į Vokietiją.

Būdingas buvo 1954 m. susitikimas su to meto Pagėgių raj. Vėžiniŭkų apyl. Sokáičių kaimo pagrindiniu tarmės atstovu 74 metų Jonu Banaičiu. Iš pradžių buvau palaikytas valdininku, todėl jis man prisistatė kaip vokietis Johan Banat. Į mano klausimus atsakinėjo tik vokiškai. Tik patyręs, jog mano tikslai grynai mokslinio pobūdžio, nusileido ir nuoširdžiai prisipažino: "Jokie mes ne vokiečiai, esam nuo amžių lietuvininkai šišoniškiai". Žmona Ida Kantvilaitė, kilusi nuo Ragainės, irgi ne ką blogiau mokėjo lietuviškai. Vaikai taip pat mokėję lietuviškai, tik pasitraukę į Vakarus. Grįžti niekas nebenorėjo, nes žemė buvo atimta, Lietuva okupuota. Todėl jie norėjo taip pat išvažiuoti į Vokietiją ir baigti savo amžių prie vaikų.

1960 m. Plaškių, Šilutės ir Klaipėdos apylinkėse teko atsisveikinti su ne vienu lietuvininku, kurie verkdami išvyko į Vokietiją. Jie ypač gailėjo savo gimtinės, savo gimtųjų kampelių, tėvų, senelių ir prosenelių kapų, keikė hitlerinin-

kus ir bolševikus, atskyrusius juos nuo savųjų, pagrobusius jų žemę. Visi jie kalbėjo nepaprastai gražiai senoviškomis šio krašto šnektomis: vakarų aukštaičių ir žemaičių.

Ir dabar daugumai lietuvininkų gimtoji kalba yra vietinė lietuvių. Su pirmine vokiečių kalba yra tik nedaugelis. Dabar jie visi yra dvikalbiai arba daugiakalbiai: kalba bemaž lygiai gerai lietuviškai ir vokiškai. Daugelis, ypač vyrų ir jaunesniųjų atstovų, geriau ar prasčiau pramokę rusiškai. Atskiri žmonės, ypač vyresnieji, savo šeimose kalba vokiškai ir neretai pramaišiui lietuviškai. Šiaip visur viešai daugiausia vartoja lietuvių kalbą. Vokiečių kalbos mokytis didžiausias akstinas yra glaudūs ryšiai su giminaičiais, gyvenančiais Vokietijoje. Taigi vadinamųjų klaipėdiškių lietuvininkų kalbinę padėtį dabar galima apibūdinti taip: vietinės šnektos yra lietuvių ir vokiečių. Valstybinė kalba yra lietuvių bendrinė kalba, kuri kartu atlieka ir regioninės kalbos vaidmenį. Makro, arba tarptautinės kalbos, yra vokiečių (su Vakarais) ir rusų (Rytuose).

Atskirai reikėtų aptarti Kuršių nerijos etnolingvistinę padėtį. Iki Antrojo pasaulinio karo vietos žmonių kalba buvo vadinamoji *kuršių* (iš tiesų tai latvių žvejų kalbos šnekta, atmiešta gausių lituanizmų ir germanizmų). Patys jie vadinosi *kuršiais,* rečiau *kuršininkais*. Žemyno gyventojai tuos kopose gyvenančius žmones dažniausiai vadino *kopininkais,* o šie besiverčiančius žemės ūkiu žmones - *būrais*. Be vietinės kuršių kalbos, per mokyklas ir kontaktus Kuršių nerijos žmonės bemaž lygiagrečiai išmokdavo lietuviškai ir vokiškai. Dabar vietiniai Kuršių nerijos gyventojai yra keturkalbiai. Bene geriausiai moka dažniausiai vartojamą lietuvių kalbą, kuri dabar neretai yra ir šeimos kalba. Žvejai darbe, bent iki 1990 m., daugiausia kalbėdavo rusiškai, o tarpusavyje susiėję pakalbėdavo kuršiškai ir vokiškai. Jaunimas vokiečių

kalbą jau silpnokai moka. Kaip ir visoje Mažojoje Lietuvoje, taip ir čia buvo vartojamas vietinis Rytų Prūsijos vokiečių kalbos dialektas.

Kuršių nerijos gyventojai karo ir okupacijos metais taip pat smarkiai nukentėjo. Artėjant rytų frontui, daugelis patys traukėsi į Vakarus arba buvo evakuojami. Nemaža jų žuvo sausumoje ir traukiantis laivais. Į Kuršių neriją sugrįžo tik keliasdešimt šeimų. Čia jie rado viską išgrobta, išdaužyta. Jau daug kur buvo apsigyvenusių rusų. Kuršių nerija buvo paskelbta pasienio zona ir išskyrus atvykėlius iš Sąjungos, iš pradžių čia niekas nebuvo įleidžiamas. Žvejo Hein(c)o Jakaičio, gim. 1940 m., pasakojimu, Preila buvo prigrūsta vien rusų. Jis pradėjęs lankyti rusišką mokyklą, nes kitokios nebuvę. Juokaudamas sakė, jog pirma išmoko rusiškai negu lietuviškai. Paskui ir Jakaičiai, kaip ir kiti kuršiai, iš Kuršių nerijos buvo visai išvaryti ir gyveno Kintuose. Tik draudimui susilpnėjus vėl grįžo į Preilą.

Ateiviams ir rusams žvejoti nesisekė. Vietoj žuvies dažnai jie ištraukdavę tik dumblo, supūdę ir suplėšę tinklus ir visai nusigyvenę. Moterys eidavusios elgetauti iš vietinių gyventojų kaulydamos išmaldos. Sukūrenę tvoras, neretai ūkinius, o kartais ir gyvenamuosius trobesius, išsipardavę greitai ir patys pradėjo dingti. Lietuviai į Kuršių neriją keltis pradėjo tik nuo 1952 m.[4]

Dauguma senųjų vietinių klaipėdiškių pasitempę, žinantys savo vertę ir jautrūs žmonės. Daugelis uždari ir į jų vidų prasiskverbti ne visada lengva. O jei su kuriais pavyksta nuodugniau įsikalbėti, yra malonūs, tiesiog elegantiški žmonės. Tokių dauguma.

Vieni lietuvininkai jau yra visiškai lietuviškos orientacijos, kiti laiko save tik Mažosios Lietuvos arba Rytų Prūsų lietuvi-

[4] *1990 m. ekspedicijos į vadinamąjį Klaipėdos kraštą informacija. - Lietuvių kalbos instituto rankraštynas. Nr.978.*

ninkais, treti pagal savo kultūrą mano esą pusiau lietuvininkai, pusiau vokiečiai, tačiau visi Lietuvą laiko savo tėvyne. Pagal tikybą jie daugiausia evangelikai. Daugumas puikiai žino savo kilmę, giminės istoriją ir savo gimtųjų kaimų istoriją.

Mažosios Lietuvos kalbų sankloda yra įvairių epochų ir veiksnių sąveikos rezultatas. Lietuvių kalba, jau nuo V-VII a. sąveikaudama su vakarinių baltų genčių (sūduvių, arba jotvingių, kuršių, prūsų ir įvairių jų sričių) kalba, įgijo nepaprastai archainį pobūdį. Iki XVIII a. pradžios lietuvininkų kalba įsivyravo iki linijos, kuri nuo pietinio Aistmarių kampo ėjo pro Didžiuosius Mozūrų ežerus ir Luko (*Elk, Lieck*) apylinkę Lenkijoje. Tam tikrą slavizmų (ypač polonizmų) sluoksnį lietuvininkų kalboje paliko per lenkus į Lietuvą atėjusi krikščionybė ir iš dalies tiesioginiai ryšiai su lenkais. Didžiausią atneštinės vokiečių kalbos įtaką ir asimiliaciją lietuvininkai patyrė nuo XVIII a. prasidėjus vokiečių kolonizacijai. Ši savita etnokultūrinė lietuvių tautos dalis iš esmės buvo sunaikinta Antrojo pasaulinio karo metu. Didžiausia kaltė tenka etnocidinei didžiarusiškajai Sovietų Sąjungos politikai. Dabar Karaliaučiaus srityje esanti rusakalbių gyventojų diaspora dažnai yra kurčia ne tik čia gyvenančių lietuvių reikmėms, bet ir linkusi sunaikinti išlikusius materialinės lietuvininkų kultūros ženklus.

ATSIMINIMAI

Emilijus
Kraštinaitis

MAŽOJI LIETUVA, KOKIA JI BUVO PASKUTINIUOJU LAIKU

Jeigu man, gimusiam Ragainės apskrityje netoli Šešupės, reikėtų visai sąžiningai atsakyti, kuri būtent (lietuvių ar vokiečių) kalba yra mano gimtoji, tai turėčiau gerokai pagalvoti. Mat gimiau tuo laiku, kai lietuvių kalba vis daugiau ir daugiau iš gyvenimo buvo braunama, o visur, net šeimose, įsiviešpatavo vokiečių kalba. Tad nelabai kas ir nusistebės, jei pasakysiu, kad mūsų šeimoje, kaip ir daugelyje kitų, buvo įprotis tik su tėvais kalbėti lietuviškai, o vaikai tarpusavyje kalbėdavo vien vokiškai. Taip, nenuostabu šitai, nes tėvai, kurie dar buvo mokomi daugiau lietuviškai, vokiečių kalbos gerai ir nemokėjo, o kartais net visai nemokėjo. Taip, pvz., mano sesuo Ieva Endriukienė (vokiškai *Endrucks*), gimusi apie 1850 m., pirmiau Smilgiuose, Pilkainio apskrityje, turėjusi nemažą ūkį, o nuo Pirmojo pasaulinio karo gyvenusi pas mus, vokiškai visai nemokėjo; rašyti taip pat visai nemokėjo, o skaityti temokėjo tik gotiškas spausdintas raides (lietuviškai). Taip pat mano motinos sesuo Marija Snudaitienė, turėjusi ūkį (40 ha) Martinkuose, Pilkainio [taip dar buvo

vadinamas Pilkalnis - *red.*] apskrityje, vokiškai kalbėjo labai blogai, nors turėjo daug reikalų su vokiškomis įstaigomis (dėl trobesių atstatymo, kurie per Pirmąjį karą buvo sudeginti). Tuo tarpu vaikai, kuriems jau teko lankyti grynai vokišką mokyklą, buvo išmokę geriau vokiškai.

Taip, vokiška buvo ta mokykla iš pat pagrindų. Net lietuvių vardas iš jos buvo kaip ir išbrauktas. Tik dviejuose atvejuose tas lietuvių vardas buvo minimas liaudies (pradinėse) mokyklose: istorijoje, kad lenkai ir l i e t u v i a i Tannenbergo mūšyje nugalėjo Kryžiuočių ordiną, ir kad šiaurinė Rytprūsių dalis vadinama Lietuva [Mažąja, arba Prūsų, Lietuva - *red.*]. Bet nė vienu žodžiu geografijoje nebuvo prisimenama, kad tos Lietuvos gyventojai yra lietuviai, kad turi savo kalbą ir papročius. Gal aukštesnėse mokyklose ir daugiau buvo mokoma apie Lietuvą ir lietuvius, bet aš šito nežinau, nes man teko lankyti tik liaudies mokyklą, o ir tai tris paskutinius metus, per Pirmąjį pasaulinį karą, pamokos joje vyko tik kas antrą arba kas trečią dieną, o kartais ištisus mėnesius pamokų ir visai nebūdavo.

Mokykloje ir nė karto neteko nugirsti, kad vaikai tarpusavyje nors žodį kalbėtųsi lietuviškai, bet ir negirdėjau, kad mokykloje kalbėtis lietuviškai būtų draudžiama, nors toks draudimas ir galėjo būti iš anksčiau. O šį paprotį tarpusavyje kalbėtis vokiškai [ne literatūrine vokiečių kalba (*hochdeutch* = "aukštaičių" - *red.*), o rytprūsiška *plattdeutsch* (= "žemaičių" - *red.*) tarme], vaikai, matyti, parsinešė iš mokyklos namo. Kada šitoks įprotis įsivyravo - nežinau. Man augant jis buvo įsigyvenęs jau tiek, kad kai kuriose šeimose, kalbantis jau ir suaugusiems vaikams su tėvais, iš karto kalbėdavosi dviem kalbomis: tėvai į vaikus lietuviškai, vaikai į tėvus vokiškai.

Kalbant apie mokyklą negalima palikti nepaminėjus, kad lietuvių kilmės mokiniai būdavo gabesni negu vokiečių vai-

kai, viską greičiau suprasdavo ir geriau atmindavo. Pvz., Didžiųjų Šilelių mokykloje, kurią aš lankiau, negabiausi mokiniai buvo vokiečiai Grunau, keli broliai Mallwitzai, broliai ir seserys Schwartzkopfai ir dar keli kiti, nors ne visus gerai prisimenu. Gi lietuvių kilimo vaikų tik vieną teprisimenu (Paulių Dargelį), kuris per aštuonerius mokslo metus pabaigė tik tris skyrius; jo trys broliai mokėsi normaliai. Net ir patys mokytojai pripažindavo, kad lietuvių vaikai mokslui gabesni negu vokiečiai. Ir kaip kareiviai lietuviai jauni vyrai savo vyresniųjų, vokiečių, buvo giriami. Ūkininkaičiai daugiausia atitarnaudavo Rytprūsiuose laikomuose raitelių pulkuose: Gumbinės ulanuose ir Tilžės dragūnuose. Šis paskiau minėtasis pulkas papildomai buvo vadinamas "Pirmuoju lietuvišku raitelių pulku" ("Erstes Litthauisches Reiterregiment").

Kalbėdamas apie mokyklą turiu dar pridurti, kad mokslas Mažojoje Lietuvoje, kaip ir visoje Vokietijoje, buvo privalomas vaikams nuo 6 iki 14 metų amžiaus, mokslo laikas - aštuoneri metai. Bet pilnus aštuonerius metus nesimokydavo nė vienas vaikas, dėl to, kad pradėdavo mokytis nuo balandžio mėn. 1 d., po to, kai pabaigdavo pilnus šešerius metus, ir mokydavosi iki 14 metų amžiaus baigimo dienos. Tad tik trumpai prieš balandžio mėn. 1 d. gimusiems vaikams tekdavo mokytis beveik pilnus aštuonerius metus, o gimusiems po balandžio mėn. 1 d. - tik apie 7 metus.

Kaimo mokyklos būdavo vienõs ir kelių klasių, su vienu arba keliais mokytojais. Mano lankomoji mokykla buvo vienaklasė. Joje buvo penki skyriai ir tik vienas mokytojas. Mokinių gal nuo 40 iki 60. Suprantama, kad tokiu būdu mokiniai nedaug tegalėjo joje išmokti, nes tikrai užsiimti kiekvienu mokyklos skyriumi mokytojas tegalėdavo proporcingai tik vieną valandą per dieną, o žemesniais skyriais dar

mažiau. Kitų skyrių mokiniams tuo metu duodavo kokį nors darbą raštu. Skyrius vadindavo skaičiais nuo V iki I, aukščiausias buvo I skyrius, V, IV ir III skyrius dar vadindavo *Unterstufe* (žemutinis laipsnis [pakopa - *red.*]), II skyrių - *Mittelstufe* (vidurinis laipsnis) ir I skyrių *Oberstufe* (aukštutinis laipsnis).

Kiekvieną dieną pamokos būdavo pradedamos mokytojo sukalbama maldele ir mokinių giedama bažnytine giesme. Pirmoji beveik visada būdavo tikybos pamoka. Toliau buvo mokoma vokiečių kalba, matematika, dailyraštis, geografija, istorija, bažnyčios istorija, geometrija, trigonometrija, dainavimas, gimnastika (berniukams), rankdarbiai (mergaitėms). Rankdarbius mokė mokytojaus sesuo. Man pačiam neteko mokytis nei geometrijos, nei trigonometrijos, nes tie dalykai tebuvo mokomi tik paskutiniame skyriuje, o karo metu, mokslui apskritai sušlubavus, jie nebuvo dėstomi.

Mažesniems [jaunesniems - *red.*] mokiniams (nuo V iki III skyriaus) būdavo kasdien po tris, o didesniems [vyresniems - *red.*] - po penkias pamokas. Jos prasidėdavo visiems vasarą 7 val., o žiemą 8 val. Jei šaldavo daugiau kaip 15°C, tai vaikai galėdavo į mokyklą neiti, o per didelius karščius vasaros metu (kai būdavo apie +25°C) mokytojas vaikus paleisdavo namo. Baudos mokykloje būdavo taikomos įvairios: stovėjimas kampe, sodinimas į tinginių (*asilų*) suolą, palikimas po pamokų, nuplakimas lazda (vaikiško piršto storumo) į delną ir, persitiesus mokinį per suolą, į "sėdynę". Bausdavo už nesimokymą, išdykavimą, pasivėlavimą ir t.t.

Mokytojai, aišku, buvo daugiausia vokiečiai, bet buvo jų tarpe ir nutautėjusių lietuvių, su lietuviškomis, nors ir apvokietintomis, pavardėmis. Pvz., mano pirmas mokytojas buvo pavarde *Gudat,* vietos lietuvių vadinamas *Gudas*, o gretimo bažnytkaimio kantorius [giedojimo mokytojas - *red.*] - *Rutkat* [Rutkaitis - *red.*]. Lietuviškai nusistačiusiam mokytojui, jei

toks atsirasdavo, nebūdavo vietos Mažojoje Lietuvoje. Jei tik kuris pasirodydavo esąs lietuvis, tai dažniausiai nebausdavo jo, bet pakeldavo ir išsiųsdavo gilyn į Vokietiją, toliau nuo Lietuvos ir lietuvių. Jei kuris jau mokytojų seminarijoje pasireikšdavo lietuviu, tai iš seminarijos išmesdavo. Šitam pavyzdys gali būti žinomas Klaipėdos veikėjas Jokūbas Stikliorius, kilęs taip pat iš Ragainės apskrities, kurio tėvai buvo nusipirkę ūkį Ožių kaime.

Šitokia buvo Mažosios Lietuvos mokykla, kurios svarbiausias uždavinys buvo lietuvių nutautinimas. Šitai jai ir neblogai sekėsi. Lietuvių kalba per mokyklą buvo braunama iš gyvenimo vis daugiau ir daugiau, kol per tris kartas jau buvo ir beišnykstanti. Vyriausiąja karta šiuo atveju laikau gimusius apie 1860 m., antrąja - gimusius iki 1900 m. Žinoma, griežtos ribos nustatyti negalima. Tad gal ir bus tiksliau, jei tas tris kartas vadinsiu *tėvais, jaunesniaisiais* ir *jauniausiais*. Ir sakysiu, kad tėvai, taigi vyriausioji karta, kalbėdavosi tarpusavyje ir su jaunesniaisiais beveik vien lietuviškai, šie jaunesnieji lietuviškai daugiausia tik su vyresniaisiais, o tarpusavyje ir su jaunesniais vokiškai, gi jauniausioji karta beveik vien tik vokiškai. Būdavo, žinoma, išimčių, ir prieš pat šį karą [I pasaulinį - *red.*] jaunuoliai apie 20 metų amžiaus ir net jaunesni dar gerai kalbėdavo lietuviškai. Bet taip būdavo tik lietuviškesnėse šeimose ir lietuviškesniuose kraštuose, pvz., Galbrasčiuose, Gyverlaukiuose, Ožiuose, Krauleidžiuose, ir apskritai pašešupiuose [Šešupės kairiajame krante - *red.*]. Šie pašešupiai buvo galima laikyti lietuvybės tvirtove, jei ne visos pietinės Mažosios Lietuvos [E. Kraštinaitis pietine Mažosios Lietuvos dalimi, matyt, laiko teritoriją į pietus nuo Nemuno. Tradiciškai Ragainės apskritis priskiriama vidurinei daliai - *red.*], tai bent žymios jos dalies. Gaila, kad man neteko gyventi šioje "tvirtovėje", galėčiau tada, be abejo, daugiau

parašyti apie dar likusius lietuviškus papročius mano gimtajame krašte. O dabar apie ją težinau daugiausia tik iš girdų. Augau apie 4 km į pietus nuo minimųjų kaimų, teko juose ir retkarčiais būti, bet apie jų lietuviškumą rašyti nedrįstu. Užrašai bus tikslesni, jei ir toliau rašysiu vien tai, ką pačiam teko išgyventi. O daugiausia išgyventi teko gimtajame kaime, kuriame praleidau beveik visą jaunystę.

Mano gimtasis kaimas, kaip ir daugelis vietovių Mažojoje Lietuvoje, turi kelis pavadinimus: *Mažieji Šileliai,* kiek anksčiau jį vadino *Mažaisiais Šileliškiais,* dar prie tai - *Varlučiais,* o paskutiniuoju laiku, prieš šį karą [Antrąjį pasaulinį - *red.*], vokiečiai savąją transkripciją *Klein Schillehlen* pakeitė į *Kleinschollen. "Varlučiai"* buvo ne tik senesnis, bet ir pašiepiamas pavadinimas. O gal tai ir buvo vien pravardžiavimas, patikrinti šito neįmanoma. Tokia pat prasme Pietkalnį, apie 3 kilometrus į pietus nuo mano gimtinės, vadindavo *Krepšiais,* o Vėderaitiškius, mūsų parapijos bažnytkaimį, ir jų esamą Naujųjų Krauleidžių dalį - *Katmilžiais*, kitą Naujųjų Krauleidžių dalį - *Narkute*. Gyverlaukių vieną dalį vadino *Birkalniu,* kitą dalį - *Kalnais*. Vietoves su vokiškais pavadinimais lietuviškai dažnai vadindavo visai kitokiais pavadinimais, pvz., dvarą *Juckstein - Mankštymu,* dvarą *Doristhal* (Pilkainio aps.) - *Štabartyne.* O kartais pavadinimus savotiškai lietuvindavo, kaip, pvz., dvarą *Lesgewangminnen* vadindavo *Leškaminu*. O gal tokiais atvejais sulietuvintasis pavadinimas ir buvo senesnis, taigi tikrasis lietuviškas pavadinimas, kurį vokiečiai tik apvokietino? Nors dėl *Lesgewangminnen* teko girdėti, kad pavadinimas kilęs iš dvarininko *von Lesgewang* pavardės. [*A. Lesgewang* buvo vienas Mažosios Lietuvos aukščiausių pareigūnų per XVIII a. I pusės vokiškąją kolonizaciją. Taip nuo kito aukšto pareigūno *Grumkow* atsirado gyvenvietė *Grumkowkaiten - red.*].

Kaip kaimai buvo vadinami pašiepiamais pavadinimais, taip ir gyventojai buvo pravardžiuojami. Pravardžiuodavo juos kartais ne tik iš pašaipos, bet ir praktiškais sumetimais, grynai dėl to, kad būtų vadinami skirtingai, ne ta pačia pavarde. Mano gimtinėje, pvz., gretimai gyveno du Ašmonai, iš jų vieną vadindavo *Ūzaru* (husaras), o antrą *Pauperu*. Pirmąjį taip pravardžiuodavo dėl to, kad girdavosi kariuomenėje tarnavęs husarų pulke. Bet iš ko kilo antrojo pravardė, niekad neteko girdėti, dėl to reikia manyti, kad tai iš tikrųjų nebuvo pravardė, bet uošvio, pas kurį atėjo užkuriu, arba pirmesnio ūkio savininko pavardė.

Mūsų kaimas buvo nedidelis. Jei tikrai prisimenu, jame gyveno dvidešimt keturios šeimos, daugiausia ūkininkai. Ūkiai buvo nestambūs, stambiausieji - nuo 80 iki 100 *murgų* (margas = apie 0,25 ha), o smulkiausias - maždaug 2 margų. Tokie mažažemiai Mažojoje Lietuvoje pašaipiai būdavo vadinami *butelninkais* (nuo *butelis* = namelis; butą mūsų bendrinės kalbos prasme, vokiškai *Wohnung*, vadindavo *gyvenimu,* nors ir visą sodybą kartais vadindavo taip pat). Be ūkininkų, dar buvo liuosininkų, kurie neturi nuosavo namo, bet butą nuomoja, o darbo atžvilgiu daugiausia būna *liuosi* ta prasme, kad su jokiu darbdaviu nėra susitarę ilgesniam laikui, bet dažniausiai dirba už padienį atlyginimą. Šis pavadinimas yra kaip ir vertimas iš vokiškojo *Losmann* [padieninkai dar būdavo vadinami *Tagelöhner, Losleute, Losganger - red.*].

Sprendžiant iš pavardžių, vardų ir kalbos, kaimo gyventojai daugiausia buvo lietuviai. Šia proga bus pravartu išvardinti visus kaimo gyventojus, kiek prisimenu, vardais ir pavardėmis. Ir net trumpai pridurti apie juos ir jų šeimas, ūkius ir kitokias charakteringesnes žinias. Pačiame kaime prieš aną karą gyveno šie ūkininkai: 1. *Kristups Ašmons*, vokiškai

Aschmoneit, pravardžiuojamas *Ūsars*. Viengungis, apie 45 m. amžiaus; ūkis maždaug 20 ha, trobesiai seni, šiaudais dengti, vieną pastatė naują, mūrinį; laukai gerai išdirbti, inventorius gausus ir tvarkingas, gyveno su samdiniais; stengėsi laikytis poniškai, buvo bent kiek pilvotas ir rūkydavo cigarus, dėl to būdavo pravardžiuojamas ir *Herr* [ponas - *red.*], su gargaliuojama *r*, kaip pats ją tardavo. Po Pirmojo pasaulinio karo ūkį pardavė tokiam *Sieloff*, vokiečiui. 2. *Rudolfs Ašmons*, vokiškai taip pat *Aschmoneit*, pravardžiuojamas *Paupers*. Viengungis, apie 35 m. amžiaus; ūkis apie 15 ha, vidutiniškas visais atžvilgiais; viena sesuo gyveno pas jį, kita kažkur dvare buvo šeimininkė (virėja, kuri kartu tvarko visą namų ūkį), o brolis tarnavo kariuomenėje viršila. 3. *Kristups Rēderis*, vokiškai *Roedereit*. Apie 60 m. amžiaus. Nors pavardės šaknis vokiška, vokiškai labai blogai kalbėjo ir jis, ir jo žmona; vaikai suaugę, vienai dukrai atidavė apie 25 ha dydžio ūkį, gavo žentą Endrikį Kundrių, vokiškai *Heinrich Kundruweit*, iš Gyverlaukių, kuris, nors jaunesnės kartos, dar geriau mokėjo lietuviškai negu vokiškai, jo dar ir vaikai gerai išmoko lietuviškai. Vyriausioji Rėderių duktė ištekėjusi Tilžėje už konduktoriaus Namgalio, vokiškai *Namgalies*, kuris taip pat mokėjo lietuviškai, bet jų vaikai jau visai suvokietėjo; antra Rėderių duktė ištekėjo už ūkininko Franco Juraičio mūsų pačių kaime, vienas brolis buvo pieninės specialistas, kitas po Didžiojo karo pradėjo tarnauti policijoje ir atsidūrė vakarinėje Vokietijoje. Visų Rėderių vardai buvo šie: *Anna, Augustė, Ida, Marta, Emma, Gustav, Hermann*. Kai kurie iš jų lietuviškai kalbėti ar gėdinosi, ar iš tikrųjų gerai nemokėjo. Toliau iš eilės eina mano tėviškė, bet apie ją žadu rašyti smulkiai toliau. 5. *Motiejienė*, vokiškai *Mattejat*, vardu, rodos, Berta, atrodo, buvus vokiete, nors lietuviškai mokėjo; *butelninkė*, 0,25 ha žemės, trobesių tik gyvenamas namas ir kiaulidė su *skūnia*

(daržine po vienu stogu); našlė, iš profesijos akušerė, kaimo *telegrafas* (didelė pletkininkė), isteriškai plūsdavo visus už visokius menkniekius; trys sūnūs: *Franz, Willy* ir *Arthur,* visi amatininkai - statybininkai. 6. *Jons Vanags,* vokiškai *Wannagat,* žinomo Klaipėdos veikėjo Jono Vanagaičio giminaitis. Apie 50 m. amžiaus. Ūkis 12 ha, gana gerai tvarkomas; ūkį atidavė sūnui Emiliui, antras sūnus Richardas, mokytojas, duktė Meta Tilžėje susituokė su valdininku (Oskaru Kuru, vok. *Kurras*), kilusiu iš gretimo kaimo, Didžiųjų Šilelių. 7. *Karl Brombach,* žemės 4-5 ha, rodos, buvęs kalvis; vokietis, bet gerai mokėjo lietuviškai; duktė susituokė su atsikrausčiusiu iš toliau vokiečiu *Redmer,* su kuriuo susipažino per karą. 8. *Jons Knops,* kartais vadinamas ir *Knypkiu* (saga; vertimas iš vietinės vokiečių tarmės *Knoop,* nors vokiškai rašydavosi ne šitaip, o *Knopp*). Apie 50 m. amžiaus. Žemės turėjo apie 8 ha, be to, buvo siuvėjas; nors abu su žmona gerai mokėjo lietuviškai, o vokiškai blogiau (labai maišydavo naudininko ir galininko linksnius), su vaikais tekalbėjo vokiškai. Ir vaikai lietuviškai visai neišmoko, o vokiškai išmoko blogai; sūnui Bruno atidavė ūkį, o duktė Ida ištekėjo Tilžėje už kariškio, rodos, puskarininkio *Jettkandt.* 9. *Jons Dargelis* (pavardė ir vokiškai rašoma taip pat), ūkis apie 16 ha; ūkininkas nelabai tvarkingas. Vaikai dar šiaip taip išmoko lietuviškai; jų vardai: *Paul, Max, Walter, Erich, Gertrud, Lisbeth.* Be to, pačiame kaime gyveno dar *liuosininkai* plentų sargas *Ramons* (vok. *Ramonat*) ir *Bublys,* butus nuomavo atskiroje sodyboje pastatytame R. Ašmono namelyje. Likusių kaimo arba, teisingiau, seniūnijos gyventojų ūkiai buvo išmėtyti po visą seniūnijos teritoriją. Apie juos tiek smulkiai nerašysiu, tik išvardinsiu juos pavardėmis, kur atsiminsiu, ir vardais. Jei prisiminsiu ko nors esmingesnio, prie atitinkamos pavardės tatai parašysiu.

Pirmiausia atrodo keista, kad mažažemis *Kebeiks*, nors jo pavardė skamba taip lietuviškai, temokėjo tik vokiškai; jo sūnus buvo mūsų kaimo fotografas (mėgėjas, žinoma). Vokietis *Wilhelm Kolbach*, be ūkio, turėjo vėjinį malūną. Likusių ūkininkų pavardės buvo: *Jons Dargelis (*su aukščiau minimuoju Dargeliu nebuvo giminingas), *Jons Urbons, Vilematis* (vok. *Willumat*), *Flamming, Schwartzkopf, Beister, Grunau, Franz Haupt* (visi penki gryni vokiečiai), *Preikšas*, arba *Preikšelis* (vokiškai *Preukschat*), *Kahlfeldt* (vokietis, žmona Juraitytė), *Francas Juratis, Jedwill* (apie jį nieko nežinau), be to, dar buvo *butelninkai* ar *liuosininkai Hackelberg* ir *Opermann.*

Bus ne pro šalį šioje vietoje įterpti skyrelį apie kaimo administraciją Mažojoje Lietuvoje. Kaimo (tuo pavadinimu čia reikia suprasti ne tik patį kaimą, bet visą seniūniją, su visomis, kartais gana nuošaliomis viensėdijomis), arba vietine tarme *kiemo*, vyriausybė buvo *šaltyšius* ir du jo pavaduotojai, *šepiai*, vokiškai *Schoffen*. Jie buvo renkami specialiai šaukiamojo *pulko* (kaimo gyventojų susirinkimo) ir pareigose tvirtinami aukštesniųjų instancijų, būtent valsčiaus viršaičio *(Amtsvorsteherio*) arba net apskrities viršininko (*landroto*). Kartais būdavo dar ir atskiras kaimo iždininkas su skambiu vokišku titulu *Kassen- rendant. Šaltyšius,* kaip administracinis valdžios organas, turėjo ir policinę galią, nors ja, kiek žinau iš savo tėvo daugiau kaip dešimt metų trukusios *šaltyšiaus* praktikos, naudotis netekdavo, nes vis keliems kaimams buvo atskiras policijos pareigūnas, žandaras. Apskritai *šaltyšiaus* pareigos būdavo skelbti seniūnijos gyventojams aukštesniųjų instancijų potvarkius ir liepimus ir prižiūrėti jų vykdymą, surinkti mokesčius, šaukti *pulkus* kaimo reikalams aptarti, vesti gyvulių registraciją ir išduoti parduodamų gyvulių kilmės pažymėjimus, vykdyti visokius surašymus ir t.t. Viską, kas reikalinga, kaimo gyventojams skelbda-

vo ir *į pulką* šaukdavo tam tikru, kiekvienam kartui atskirai ranka rašytu lapiuku, kurį *šaltyšius* atiduodavo artimiausiam kaimynui. Tasai, jį perskaitęs, nedelsdamas turėdavo perduoti toliau kitam kaimynui, tas vėl toliau, ir taip tas lapiukas nustatytu maršrutu apeidavo visą seniūniją. Tokį lapiuką taip pat vadindavo trumpai *pulkas*, nors teisingai būtų "pulkženklis". Jį net ir vokiškai vadino *Pulkaszetel,* o kitur Mažojoje Lietuvoje net *Kriwulis;* šis pavadinimas buvo užsilikęs iš anksčiau, kai tokie lapiukai buvo siunčiami per kaimą į krivulę. *Į pulką* susirinkdavo *šaltyšiaus* bute, gyvenamajame kambaryje, kuris tokiu būdu įgijo *garbingą* pavadinimą *Amtszimmer. Šaltyšiaus* būstui atžymėti prie jo ūkio prikalama lenta su atitinkamais užrašais ir kaimo, valsčiaus, apskrities ir t.t. pavadinimais.

Toliau - apie mano tėviškę. Nedaug ji skyrėsi nuo kitų mano gimtojo kaimo ūkių. Taip pat nestambus tai buvo ūkis, kaip ir kiti, vos 13 hektarų. Trobos, tiesa, buvo nemenkos, bent talpumo žvilgsniu, nes pirmiau ūkis buvęs žymiai didesnis, net stambiausias visame kaime. Bet tai buvo seniai, aš pats ir mano namiškiai tokio didelio net nematėme. Trobų jame buvo keturios: gyvenamasis namas, tvartas, daržinė ir kiaulidė su pašiūre vežimui ir rogėms po vienu stogu. Gyvenamasis namas buvo senas, storomis molio ar nedegtų molio plytų sienomis, iš lauko gana dailiai nutinkuotomis, ir apie langus bei duris baltai, o kitur melsvai nubaltintas, su čerpių (*dakpanių*, vokiškai *Dachpfannen*) stogu, kuris vietomis net jau buvo žaliai apkerpėjęs. Jo vidus buvo sutvarkytas taip, kaip ir daugelio senesnių gyvenamų namų Mažojoje Lietuvoje: įeidamas iš kiemo patenki į *butą* (prieangį), dešinėje durys į *stubą* (gyvenamąjį kambarį), tiesiai durys į virtuvę (*kuknę*), kairėje - į *antrąjį galą* (svečių kambarį), kairiame kampe, prie pat įeinamųjų durų, durys į aukšto laiptus. Iš gyvenamojo

kambario ir iš virtuvės durys į *stubelę*, kuri paprastai būna tokia ilga kaip gyvenamasis kambarys, tik siauresnė, ir kurioje gyvena išimtininkai, jei ūkyje išimtininkų yra. (Išimtinę tėvai, perduodami ūkį kuriam iš vaikų, arba senesnio amžiaus ūkininkai, ūkį parduodami svetimiems, užsirašo notariniu arba teisminiu aktu. Ją sudaro butas, kuras, tam tikras kiekis grūdų, bulvių, mėsos, pieno, sviesto, kiaušinių ir kitų produktų, kiek maždaug reikia pragyvenimui, tikslūs kiekiai, dėl jų susitarus, įrašomi į perdavimo aktą. Čia pravartu paminėti, kad Mažojoje Lietuvoje nėra įpročio ūkius padalinti visiems vaikams, o dažniausia tėvai juos perduoda nesumažintus kuriam iš vaikų, o šis, ūkį perimdamas, privalo apsiimti tėvams duoti išimtinę, o savo broliams ir seserims išmokėti nustatytą *dalį*.) Pro duris virtuvės kairėje patenki į kamarą, be to, virtuvėje yra durys tiesiog į lauką, būtent į sodo pusę. Tų durų išorėje dar yra *pributys* (gonkos), mano tėviškėje tai buvo tik laiptų aikštelė su stogu ir iki jo pusės siekiančiomis lentų sienelėmis, bet būna ir *prybučių* su stiklo sienomis, kartais net spalvoto stiklo. Už *antrojo galo* ir kamaros, vadinasi, namo kertėje, dar yra *kamaraitė*, į kurią patenki tik pro *antrąjį galą*.

Tai ir visos mano tėviškės, ir apskritai stambesnio ūkio Mažojoje Lietuvoje, gyvenamojo namo patalpos. Nelabai erdvios jos būna, o vidutiniškos, net mažos. Mūsų gyvenamasis kambarys buvo maždaug - 4,5 x 4,5 m, *stubelė* - 4,5 x 2,5 m, *antrasis galas* - 5 x 4,5 m, kamara - 2,5 x 2,5 m, virtuvė - 4,5 x 4 m, prieangis - 4,5 x 3 m. Kambariai buvo išgrįsti lentomis, virtuvė ir prieangis - paprastomis raudonomis plytomis, kamara ir "kamaraitė" buvo visai negrįstos. Lubos buvo lentų, užklotų ant balkių, tik virtuvėje pusė jų buvo užtinkuota. Kambariuose ir virtuvėje jos buvo išbaltintos, *antrame gale* nudažytos žaliais aliejiniais dažais, kamarose - natūralios medžio spalvos, nedažytos. Sienos šiaip visur

išbaltintos, tik *antrame gale* išlipintos sienpopieriais. Grindys tik šiame kambaryje buvo dažytos rudais aliejiniais dažais, kituose kambariuose - nedažytos. Krosnys (*kakaliai*) tebuvo dvi visame name: viena apie pusantro metro ilgumo, kūrenama iš virtuvės, kuri šildė gyvenamąjį kambarį ir "stubelę" ir kurioje daugiausia buvo kepama; antra, šylanti iš virtuvės židinio, kuris tebuvo kūrenamas tik šaltesniu metų laiku, nes buvo dar antras, vasarinis židinys, pastatytas kartu su "pečiumi" duonai kepti ir atskira kūrykla variniam katilui, gal daugiau kaip 50 litrų talpos. Abu židiniai buvo kokliniai (vietos tarme: *čerpiniai*), pastatyti apie 1910 m. Pirmiau tebuvo vienas, iš plytų mūrytas židinys, dabartinio žieminio židinio vietoje, o vasarinio židinio vietoje tebuvo vienas *pečius*, statytas, rodos, iš nedegtų molio plytų. Krosnių ir židinių dūmų kanalai išėjo į rūkyklą (*šiurkštainį*, vokiškai *Schornstein*, arba *kaminą*), kurioje rūkydavo mėsos produktus ir kuri buvo gana erdvi. Ji į viršų siaurėjo ir buvo taip pat nudrėbta iš molio ar statyta iš nedegtų molinių plytų aukšto viduryje, ant trijų virtuvės sienų. Namų aukšto viename gale lentomis buvo atitvertas kambariukas, kuriame buvo laikomi įvairūs namų ūkio ir audimo reikmenys, mažiau vartojami drabužiai, atsarginės lovos ir patalynės ir kur vasaros metu kai kurie šeimos nariai ir nakvodavo. Kai kada tekdavo ir šaltesniu laiku ten nakvoti, nors pro lentinių sienų plyšius (ir frontonai buvo iš lentų) pūsdavo vėjas ir pustydavo sniegą. Keliose palėpėse, jas atitvėrus, taip pat buvo padaryti sandėliukai rūkytai mėsai, javams, drabužiams ir t.t. Viršum atitvertojo kambariuko buvo antras aukštas, kuriame buvo pilami iškultieji rugiai, kviečiai ir kiti javai.

Kambarių apstatymas buvo gana kaimietiškas, kai ko buvo ir senoviško, lietuviško. Gyvenamame kambaryje, kertėje tarp langų, stovėjo didelis senoviškas stalas, už jo, pagal sienas, du ilgi mediniai suolai su atlošais. Prie įeinamųjų durų

sienos buvo gana ilgos gembės drabužiams kabinti, čia pat, prie išorinės sienos, stovėjo spintelė indams. Prie krosnių buvo po suolą, be to, prie stalo ir sienų kelios kėdės. Kitame kampe, už durų į *stubelę*, stovėjo didelė *feranginė* (su užuolaidomis) lova. Jos keturios kojos į viršų buvo pailgintos ir sudarė keturis stulpelius, ant jų buvo uždėtas lentų viršus, o prie jo būdavo pritaisomos užuolaidos. Tokios užuolaidos būdavo iš dalių, bet nežinau tiksliai, iš kelių. Apatinės užuolaidos buvo virvutėmis pakabintos ant lazdelių, pritvirtintų prie lovo viršaus, ant apatinių buvo užleistos kitos užuolaidos, siekiančios beveik iki pusės lovos aukščio. Tokią lovą buvo galima susiaurinti ir paplatinti, nes išorinis šonas buvo su atskiromis kojomis, jį galima stumdyti kaip stalčių. *Stubelėje* buvo dvi lovos, spinta, stalas, suolas ir kelios kėdės. *Antrajame gale* buvo trys spintos, viena iš jų labai didelė ir kažkokia senoviška, nors nelietuviško stiliaus, tik nežinau, iš kurių maždaug metų ji galėjo būti. Be to, tame kambaryje buvo lova, komoda, didelis stalas ir nežinau kiek kėdžių. *Kamaraitėje* tebuvo dvi lovos, drabužiams skrynia ir kelios kėdės.

Į kairę nuo gyvenamojo namo, apie 20 m atstu, buvo senoviškas *staldas* (tvartas), storomis iš didelių, paraku plaišintų akmenų, su čerpių stogu, kuris tebuvo klotas mano kūdikystėje, o pirmiau buvo šiaudinis. Tame pastate buvo rūsys, šėrykla arkliams, arklidė, galvijų ir avių tvartas, kuriame buvo laikomos ir vištos. Tvartai didesnių šalčių metu buvo gana šalti, net sienos apšarmodavo ir mėšlai sušaldavo, nes akmens, matyti, yra geras laidininkas temperatūrai. Tvartai buvo įrengti gana primityviškai, senoviškai, be grindinio, mėšlai tebūdavo iš jų vežami, rodos, tik vieną arba du kartus į metus ir tiesiog į laukus. Rūsio sienos buvo dar išmūrytos plytomis, su mūrytu skliautu, grindys cementinės. Didelių šalčių metu jis būdavo šildomas, deginant jame laužą, suka-

potų žabų ryšulį. (Nuo šitokio šildymo kaimynuose trobesys, kuriame buvo rūsys, sudegė.) Nors mūsų rūsys buvo gana erdvus, jis būdavo pripilamas bulvių, griežčių, runkelių ir kopūstų iki pat viršaus. Viršum tvartų, pastogėje, būdavo sukraunamas gyvulių pašaras, šienas ir dobilai, o kitame gale, ant rūsio, kuras: durpės ir kapoti bei į ryšulius surišti žabai. (Kertant miške medžius, jų šakų nedegindavo, bet kraudavo į krūvas ir taip pat metrais, kaip malkas, parduodavo kurui). Tvartų pietiniame gale, šalia rūsio, buvo pristatyta pašiūrė malkoms, taip pat čerpių stogu.

Priešais gyvenamąjį namą, kitame kiemo gale, buvo daržinė, tarp jos ir tvarto kampų tebuvo tik mažas tarpas, 8-4 m, kuriame buvo vartai į laukus. Daržinės sienos buvo vietomis iš lentų, vietomis iš išilgai perpjautų ir aptašytų nestorų apie 2 m ilgio rąstų, suleistų į stulpinius rąstus (medinio *fachverkio*). Stogas pirma taip pat buvo šiaudinis, bet trumpai prieš karą ir karo metu buvo dalimis keičiamas čerpių stogu. Daržinėje buvo galuose po *bertainį* (šalinę), o viduryje, šalia kits nuo kito, du klojimai. Nors šalinės buvo gana didelės ir aukštos, pasitaikius geram derliui ne tik būdavo prikraunamos javų iki pat stogo viršaus, bet tekdavo javus krauti dar ir į klojimą.

Iš ketvirtosios pusės kiemą atribojo kiaulidės ir pašiūrė, esančios po vienu stogu. Šis pastatas buvo naujesnis, dėl to ir naujoviškesnis, geriau įrengtas, statytas šio šimtmečio pradžioje. Kiaulidės buvo plytų sienomis, viduje suskirstytos mūrinėmis pertvarėlėmis į šešis ar aštuonis skyrius, abipus koridoriaus po tris ar keturis. Koridorius buvo išlietas cementu, o skyriai, kuriuose laikomos kiaulės, daugiausia taip pat; keli, rodos, buvo iškloti lentomis. Kiaulių loviai kai kurie tain pat buvo mūryti, koridoriaus gale - išmūryta duobė srutoms sutekėti. Kiaulidėje daugiausia būdavo laikomos ir veislinės žąsys. Pašiūrėje buvo laikomas ne tik pasivažinėjimo vežimas

ir vasaros metu *šlajutės* ir darbinės *šlajos,* bet ji buvo ir dirbtuvė mediniams ūkio įrankiams daryti ir taisyti bei sandėlis visokiems įrankiams laikyti, pvz., varstotui, kirviams, pjūklams, dalgiams, kastuvams ir kitiems įrankiams. Ant pašiūrės ir kiaulidės viršaus, pastogėje, buvo laikomi šiaudai.

Sodybą iš beveik visų pusių supo sodai ir daržai. Nebuvo jie nepaprastai dideli, bet vis dėlto didesni negu bet kurio kito ūkio visame kaime. Net kiemo pusėje prie gyvenamojo namo buvo sodelis. Obelių, kriaušių ir slyvų, daugiausia mano motinos sodintų ir skiepytų, buvo įvairiausių atmainų, būtent obelių apie 10, kriaušių gal 5, slyvų 3, taip pat buvo vyšnių nemažai. Obuolius savaip vadindavome *vasariniais, stikliniais, raudonaisiais vasariniais, raudonaisiais žieminiais, pailgaisiais, kraujiniais arba kantuotais, cukriniais, rūgščiaisiais, šikšniniais* ir t.t.; kriaušes - *didžiosiomis, cukrinėmis, šunkriaušėmis ir mažosiomis, vėlybosiomis;* slyvas - *kryklėmis* (mažos ankstybos, mėlynos, rūgščios kauliukai sunkiai išimami), *slyvis* (taip pat ankstybos, tik didesnės ir gelsvai raudonos, saldžios, kauliukas taip pat sunkiai išsiskiria), ir *plūmais* ("plattdeutsch" *Pluhme - Pflaume,* mėlynos vėlybos, saldžiai rūgščios, kauliukai lengvai išsiima). Netrūko ir agrastų, serbentų ir aviečių krūmų. Aplink namus esamuose soduose buvo ir nemažai prisodinta įvairių gėlių, nes ypatingai mano motina gėles mylėjo. Gyvenamasis namas buvo tolokai nuo gatvės, gal apie 30 m, o kiemo pusėje nuo kitų trobų 15 iki 20 m, tad sodams užveisti buvo gana vietos. Prie namų esamame sode patvoriais, be to, augo ir visokių kitų medžių: ąžuolų, uosių, beržų, liepų, klevų, šermukšnių, kurie iš dalies buvo labai naudingi kaip kietmedis ūkio įrankiams ir padargams gaminti ir taisyti. Taip pat soduose augo maumedžiai, tujos, gudobelės ir šiaundros, be to, visokie dekoratyviniai krūmai, kurių net pavadinimų nežinau, o už tvarto ir daržinės - seni dideli gluosniai ir aukštas jovaras.

Už sodybos tuojau prasidėjo laukai. Jie prasidėjo sodybos platumo ir maždaug tokio pat ilgumo (apie 1 ha) pieva, o toliau nusitęsė į šiaurės vakarus, sudarydami beveik vienodo pločio ir ilgio sklypą, kurį kirto vieškelis ir didelis griovys vandeniui nutekėti, vadinamas darkytai *karnole* (kanalas). Jis buvo gal kiek daugiau kaip 1,5 m gilumo, padas apie 3-4 m platumo. Jo šlaitai buvo apaugę žole, kurią šienaudavo. Šis griovys ištekėjo maždaug už 1,5-2 km į Šešupę ir toliau pasroviui, arčiau žočių, virto tikru upeliu su aukštais, vandens nuplautais ir apgriuvusiais krantais, apaugusiu krūmais ir medžiais. Pavasarį ir lietingesniu metu jis patvindavo iki pat viršaus, kai kur net išsiliedavo, tada juo ir žuvų atplaukdavo iš Šešupės. Sausros metu gi ir visai išdžiūdavo, vandens likdavo tik vietomis. Vieškelis buvo apkastas grioviais ir apsodintas daugiausia gluosniais, kurių šakos, tam tikram laikui praslinkus ir joms vėl užaugus, būdavo nugenėjamos, gluosniai tokiu būdu būdavo daugiausia plačiomis viršūnėmis. Kelias buvo nežvyriuotas ir todėl daugiau molėtose vietose šlapesniu metu vos išbrendamas. Pavasarį, keliams apdžiūvus, kaimų gyventojai būdavo šaukiami į talką išvažinėtiems vieškeliams taisyti. Bet tas taisymas tebuvo daugiausia tik išvažinėtų duobių užlyginimas žemėmis, kurias iškasdavo čia pat iš griovio arba iš paaukštėjusių kelio pakraščių. Molėtas kelio vietas, kurios džiūdamos pasidarydavo labai nelygios ir grumstėtos, be to, ekėdavo.

Mano tėviškės laukai buvo gana derlingas juodžemis, bet, reikia pripažinti, ne per geriausiai įgyventi, todėl jų našumas buvo ne tiek didelis kaip kai kurių kaimynų laukai. Mat mano tėvas, kiek tik atsimenu, buvo nuolatinis ligonis, nes sirgo sunkios formos astma ir negalėjo ne tik pats sunkiau dirbti, bet dažnai ir kitų darbo tinkamai prižiūrėti. Didžiausią vyriškųjų darbų dalį tad teko nudirbti mano 14 metų vyresniam už mane broliui, o jam suaugus ir išėjus tarnauti į

kariuomenę, tiems darbans reikėjo samdyti nuolatinį berną. Pirmuoju tokiu bernu pas mus buvo iš Didžiosios Lietuvos (Skirsnemunės) atvykęs ir prieš tai tris metus piemenavęs pas mūsų gentainius kaimyniniame kaime jaunas vaikinas, kuris ištarnavo pas mus kelis, rodos, penkis, metus. Po jo taip pat kelis metus tarnavo kitas iš Didžiosios Lietuvos atvykęs vyrukas. Samdinių Mažojoje Lietuvoje tais laikais net didesnė dalis buvo iš Didžiosios Lietuvos.

Visas laukas buvo skirstomas į šešias maždaug lygias dalis, vadinasi, tame sklype tos pačios kultūros būdavo auginamos kas šešti metai. Žiemkenčių rugių ir kviečių laukai daugiausia būdavo užsėjami dobilais, kurie tą pačią vasarą rudeniop būdavo nuganomi, sekančiais metais du kartus šienaujami, o trečiaisiais metais vėl būdavo ganykla. Kitus tris metus juose būdavo sėjamos avižos ir kitas vasarojus, sodinamos bulvės arba pašariniai runkeliai ir griežčiai, kopūstai, arba juos [laukus - *red.*] laikydavo pūdymu, tik jau nelabai atsimenu, kokia tvarka (eile) tai vykdavo, tiek tegaliu pasakyti, kad labai griežtai tos tvarkos nesilaikydavo. Atskiros kurios kultūros laukas būdavo ne vienas, o keli.

Laukų darbai mano tėviškėje būdavo vykdomi gana primityviu būdu. Nebuvo joje nei žolės pjaunamosios, nei javų kertamosios mašinos, nei arklinio grėblio, nors pas daugelį kaimynų, net pas turinčius mažiau žemės, tokios mašinos buvo. Mūsų ūkyje jų nebuvo dėl to, kad tėvo liga kainavo daug pinigų, be to, ūkis turėjo išmaitinti gana didelę šeimą. Javai ir dobilai, šienas daugiausia būdavo pjaunami dalgiais ir grėbiami rankiniais grėbliais, retkarčiais gi skolindavomės mašinas iš kaimynų arba gentainių . Kartais, ypač per rugiapjūtę, kasant durpes ir *mašinuojant* (kuliant arkline mašina) rugius būdavo kviečiami talkon kaimynai, su kuriais geriau sugyvenama, arba arčiau gyveną gentainiai; kuliant rugius jie duodavo ir kelis savo arklius, nes dviem arkliams (mūsų

ūkyje dažniausiai ir tebūdavo tiek) buvo sunku kuliamąją mašiną ištisą dieną varyti. Atsilyginti tekdavo taip pat darbo jėga, tokiu pat būdu dalyvaujant talkoje.

Linksma būdavo tokiose talkose, nors susirinkdavo ne vien jaunimas, o ir vyresnio amžiaus žmonės. Visaip juokaudavo, juokais ginčydavosi, tarp jaunų vyrų vykdavo ir imtynės.

Darbą užbaigus, po vakarienės, dalyvavusieji talkoje dar kiek pabūdavo ir tik vėliau išsiskirstydavo namo. Ypač vasarą, užbaigus rugiapjūtę (nors pas mus ją pradėdavo ir baigdavo dažniausiai tą pačią dieną), po darbo būdavo atšvenčiamos pabaigtuvės. Pjovėjai, tik darbą užbaigę, dar ant lauko skelbdavo pabaigtuves skardžiais žviegiančiais garsais, trindami *šleiktuvę* (budę) į viršutinę dalgio briauną prie pat koto. Parėjus namo, šeimininkas parveždavo iš artimiausios karčemos kokį *bertainiuką* (statinaitę apie 25 l) alaus, kartais ir bent kiek degtinės (*brangvyno*), ir vakarieniaujant prasidėdavo linksmoji sunkaus darbo dienos dalis, kartais, jei atsirasdavo armonika, net su šokiais.

Durpės būdavo daromos Kakšių Baloje, ir vokiškai vadinamoje *Die Kacksche Balis,* esančioje apie 7 km į pietryčius nuo mano tėviškės ir apimančioje daug tūkstančių hektarų plotą. Šis durpynas buvo valdinis. Jis nužymėtomis dalimis, gal apie 3 x 6 m ploto, pavasarį būdavo išnuomojamas durpėms daryti. Durpes darydavo samanines ir *strykines* (nuo vokiško *streichen, Streichtorf*). Samanines kasdavo specialiais kastuvais iš viršutinių, aukščiau vandens esamų sluoksnių, didelių plytų pavidalo ir po penkias tokias plytas kryžmai kraudavo į krūveles džiovinti. Žemesnius, šlapius sluoksnius, kurie plytomis nesilaikė, iškasę, mindydami kojomis arba arkliais, suminkė ir krėtė į tam tikras iš lentų padarytas formas, kurios buvo padalintos į dešimt skyrių, taip pat plytų pavidalo. Kitur tokią "tešlą" krėsdavo į nesuskirstytas formas, o paskui

pjaustydavo. Po kurio laiko, durpėms kiek apdžiūvus, samanines statydavo į didesnes tuščiavidures krūvas toliau džiūti, o krėstines paversdavo ant briaunos ir tik vėliau kraudavo į krūvas. Namo veždavo tik tada, kai būdavo visai išdžiūvusios.

Taip pat, kaip nuomodavo durpyną durpėms daryti, taip nuomodavo ir Nemuno lankas arba miškuose pievas šienauti. Nuomodavo jas tie, kurie laikydavo daugiau gyvulių ir kuriems neužtekdavo pašaro iš savo laukų. Tos lankos būdavo už 15-20 kilometrų. Tad, kol jas nušienaudavo, tekdavo daug važinėti: pjauti, džiovinti ir išdžiovintus parvežti. Retkarčiais ir mano tėvai nuomodavo tų lankų.

Apie šienavimą tiek lankose, tiek ir aplink namus netenka daug rašyti, nes jis, be abejo, vyksta taip pat kaip ir visoje Lietuvoje. Verta tik paminėti, kad dalgiai yra kitokie negu vartojamieji Didžiojoje Lietuvoje, ypač apie Vilnių. Dalgio kotas yra žymiai trumpesnis, kairei rankai yra taip pat rankena, kaip ir dešinei, tik ji yra trumpas, nedaug ilgesnis už delno platumą, dailiai nulygintas, į kotą statmenai, pačiam dalgiui priešingoje pusėje įleistas pagaliukas, o dešinei rankenai turi būti kokio nors kieto medžio šaka, išaugusi stačiu kampu, kaip sulenkta alkūnė. Ši rankena įdedama maždaug į dalgiakočio vidurį taip, kad jos galas, kur pritaisomas pats dalgis, jei kotas laikomas abiem ištiestomis rankomis, beveik siektų žemę. Ir pats dalgis yra bent kiek trumpesnis negu Didžiojoje Lietuvoje.

Ir kiti laukų darbai bei darbo įrankiai nedaug skiriasi nuo darbų ir įrankių visoje Lietuvoje. Paminėtina gal, kad *žagrių* (kitur Lietuvoje jos vadinamos plūgu) dešinioji rankena yra palenkta į lauko pusę, tokiu būdu patogiau ir lengviau žagrę kilnoti. Paprastos žagrės būdavo daugiausia kalvių gamintos, bet buvo ir fabrikinės gamybos žagrių. Jomis ardavo daugiausia dviem arkliais, o mažažemiai - vienu arkliu. Be paprastųjų, būdavo ir ratinių žagrių, net įvairaus tipo. Vienos

būdavo panašios į paprastąsias, tik priešakyje turėdavo porą ratų, su jais žagrė buvo lanksčiai sujungta. Ariant žagrę taip pat reikėdavo laikyti rankomis, kaip ir kitą žagrę. Tokios žagrės būdavo sunkesnės ir tikdavo geriau sunkioms dirvoms arti. Kita ratinių žagrių rūšis būdavo dviejų ir daugiau noragų. Jų ratai buvo pastoviai sujungti su pačia žagre. Tiek viena, tiek ir kita šių žagrių rūšis labai tikdavo naudoti su skutamuoju noragu. Į jas kinkydavo du, dažniau tris, o kartais net ir keturis arklius. Ši kita ratinių žagrių rūšis buvo tik su viena rankena ir jos nereikėjo ariant nuolat laikyti. Be šių, yra specialios geležinės žagrės bulvėms kaupti ir žemei tarp bulvių vagų purenti. Jos vienarklės, kaupimo gilumui nustatyti priešakyje yra vienas ratukas noragas ir palyčios padarytos taip, kad žemę žertų į abi puses. Žemei purenti kaupimo prietaisas nuimamas, o žagrės viduryje pritaisomas nagų (maždaug 9) komplektas. Bulves kaupiant arba purenant bulvienos žemę arklys dažniausiai valdomas ne vadžiomis, bet vedamas už pavadžio arba, jei ūkyje yra paaugęs berniukas, valdomas jojant.

Ekėčių taip pat buvo kelios rūšys. Vien mano tėviškės ūkyje jų buvo ketverios arba, jei priskaityti *plunksnines ekėčias* (plunksninės spyruoklinės - kultivatorius), tai net penkerios. Senesnio tipo buvo dvejos medinės: vienos trikampiškos, padarytos iš trijų gana storų rąstelių, į kurių kiekvieną buvo įdėta ir veržlėmis prisukta po vieną eilę kumpų, gana ilgų ekėtvirbalių; antrosios buvo keturkampiškos, vienos dalies, į jas buvo sukalta kokios keturios eilės tiesių ekėtvirbalių. Geležinės ekėčios buvo taip pat sunkesnės ir lengvesnės, kiekvienos dviejų dalių; vienų (sunkesniųjų) dalys buvo sukabinamos laisvai, grandinėlėmis, antrųjų - lanksčiai, vyrių principu, suneriamos. Didesniuose ūkiuose, kur ekėdavo trimis ir keturiais arkliais, ekėčių tipai buvo tie patys, tik atitinkamai daugiau dalių. Ekėjant su daugiau negu dviem

arkliais visi arkliai daugiausia būdavo kinkomi į vieną eilę, vadžiomis valdoma tik iš kairės esamoji arklių pora, bet tekdavo ir matyti, kad antra arklių pora velka atskiras ekėčias ir būna pavadžiu pririšta už pirmųjų ekėčių dešinio užpakalinio kampo.

Javai, šienas ir mėšlai mano ūkyje daugiausia būdavo vežami vienu vežimu. Dviem vežimais tik tada, jei darbas būdavo ypatingai skubus ir jei pasisekdavo *sumobilizuoti* pakankamai žmonių. Vežant javus ir šieną, dobilus, viena žmonių pora lauke vežimą prikraudavo, parveždavo ir namie arklius užkabindavo už tuščio vežimo ir vėl važiuodavo į lauką jį prikrauti. Tuo tarpu kiti žmonės pilnąjį vežimą iškraudavo. Panašiai veždavo mėšlus dviem vežimais. Ūkiuose, kur būdavo arklių daugiau, arkliai dažniausiai traukdavo vis tą patį vežimą, vežimą prikraudavo ir iškraudavo tie patys žmonės; veždavo ir trimis vežimais: tada, kol vienas vežimas namie iškraunamas arba prikraunamas, antrasis yra kelyje, o trečiasis ant lauko. Keliais vežimais vežant, kartais būdavo lenktyniaujama: vieni lenktyniaudavo, norėdami pasirodyti esą pajėgūs, o kiti - norėdami *prispausti* nemėgiamą bendradarbį.

Kalbant apie darbinius vežimus pravartu paminėti, kad jie, pagal reikalą, naudojami labai įvairiai: su ilgomis *kripėmis* šienui ir javams vežti, su trumpomis *kripėmis* malkoms iš miško ir durpėms iš pelkių vežti, į turgų ir tolimesnį malūną važiuoti, su *šūdlenterėmis* mėšlams vežti, su *ėlia* (vokiškai *Hehlwagen*), tai yra gerai sutaikytos šoninės, užtveriamos iš galų, runkeliams, griežtiniams, kopūstams vežti, taip pat į turgų ir malūną važiuoti. Jei neveždavo parduoti javų arba kokių stambesnių prekių, tai į turgų daugiausia važiuodavo lengvu, specialiu *vežimėliu*, vienu arkliu, kuris buvo pritaikytas važinėti visokiais kasdieniniais reikalais, o į svečius važiuoti ir svečiams iš stoties parvežti dar buvo gražesnis

vežimas su lingėmis ir minkštomis pliušo pasostėmis, į kurį buvo galima kinkyti vieną ar du arklius, o prireikus priešakyje uždėti dar antrą pasostę. Verta paminėti, kad mano tėviškėje buvo dar naudojamas vienas senoviškas darbinis vežimas su medinėmis ašimis. Jas tepdavo ne įprastiniu vežimų tepalu, bet medžio smala (*derva*).

Kitas svarbus negyvas inventorius mano tėviškėje buvo kuliamoji mašina, kuriai varyti reikėdavo 2-4 arklių, žiūrint kokie javai kuliami, atitinkamas maniežas, arklinė akselinė mašina, rankinė akselinė mašina (ja daugiausia smulkindavo runkelių ir griežtinių lapus, šeriamus kiaulėms), mašina runkeliams ir griežčiams pjaustyti, darbinės rogės ir pasivažinėjimo rogutės. Be to, kai kurios darbo priemonės buvo bendra kelių kaimynų nuosavybė: pvz., geležinis volas grumstėtai dirvai po ekėjimo voluoti (dažniausiai voluodavo užsėtuosius laukus), keltuvinės sistemos aparatas apsiveršiuojančioms karvėms pagalbai teikti.

Nors javai visi būdavo kuliami mašina, vis dėlto dar ir spragilų buvo mano tėviškėje, taip pat kituose Mažosios Lietuvos ūkiuose. Jais kuldavo linus ir, be to, rugius tuo atveju, kai reikėdavo išilginių šiaudų stogams dengti arba šiaudiniams stogams taisyti, vadinasi, kai *darydavo kūlius*. Bet pastaruoju metu ir šiais dviem atvejais pradėjo pereiti į "darbo proceso mechanizavimą": linus kuldavo ta pačia kuliamąja mašina, tik pėdelius neleisdavo per ją kiaurai, o nuėmus šeriamąjį stalą, į mašiną kišdavo tik linų viršūnes, galvutes, pačius pėdelius laikant rankose. Tokiu būdu linai likdavo nesudraikyti ir nesulaužyti. O kūliams daryti būdavo speciali *mašina*, medinė, savo gamybos. Ją varydavo arkliais, kaip ir tikrąją kuliamąją mašiną. Joje sukosi keturi dantyti sparnai, kurie iš įkištų į mašiną pėdų varpų grūdus išdaužydavo, visai panašiai kaip kuliant mašina linus.

Gyvo inventoriaus mūsų ūkyje būdavo du, kartais trys darbiniai arkliai, o kai kada ir kumeliukas; melžiamų karvių 3-4, metinių veršių kokie trys; avių dažniausiai dvi veislinės ir per vasarą keturi ėriukai, kiaulių 5-8, be to, dvi veislinės žąsys ir žąsinas, apie 15 vištų. Ančių ir kalakutų tik retkarčiais augindavo, kai kada pats laikydavau keletą karvelių ir triušių.

Be lauko darbų, pvz., bulves ir daržoves sodinti, daržoves ravėti, šieną ir javus grėbti, rugius ir kviečius rišti, vežimus krauti, mėšlus kratyti, linus rauti ir t.t., moterims nemažai darbo būdavo namų ūkyje ir besiliuobiant. Bet esant ūkyje moterų daugiau, jos, aišku, darbus pasiskirstydavo, viena kitai padėdavo, ir viskas eidavo greičiau, sklandžiau. Viena virdavo valgį, kita šerdavo kiaules, trečia milždavo karves ir t.t., o jei ūkyje vyrų būdavo mažai, tai karves taip pat šerdavo moterys.

Svarbiausią gi vietą namų ūkyje užimdavo valgių gaminimas, o šitai, atsižvelgiant į šio rašinio tikslą, ir yra įdomiausia, nes gaminamuose valgiuose, galima sakyti, pasireiškia daug tautiškumo, juk ir yra nemaža grynai nacionalinių valgių. Kad Mažojoje Lietuvoje valgių sąraše būtų daug tokių nacionalinių valgių, skirtingų nuo valgių Didžiojoje Lietuvoje, nedrįstu tvirtinti, nes neteko bent kiek smulkiau susipažinti su Didžiosios Lietuvos įvairių sričių kaimuose gaminamais valgiais. Bet, manau, neklysiu sakydamas, kad valgiuose, seniau buvusiuose grynai lietuviškais, jaučiama stipri "vokiškosios virtuvės" įtaka, kaip ir visi kiti gyvenimo įpročiai vis daugiau ir daugiau veikiami vokiškų papročių.

Pirmiausia čia reikia minėti pusrytinę kavą, kuri, be abejo, buvo perimta iš vokiečių ir išbrovė pusryčių sriubą, nors ją ir paskutiniu laiku dar virdavo pakaitomis su kava. Pusryčiai mano tėviškėje apskritai, reikia pripažinti, būdavo nelabai *stiprūs*: prie miežinės kavos, baltintos pienu, kai kurių geriamos nesaldytos, valgydavo duoną su sviestu, kiaulienos

taukais arba naminės gamybos marmeladu, o jei pusryčiams būdavo sriuba, tai taip pat lengva: pieniška, kartais užspirginta, miežinių ar avižinių kruopų, *muizė* (vokiškai *Mus,* "zacirka") su pienu arba užspirginta; kai kepdavo duoną, pieniška duonos tešlos kukulių sriuba; kartais ir virintas pienas, užpiltas ant sutrupintos duonos. Skanus ir gana mėgiamas gėrimas pusryčiams būdavo virintas su pienu naminis alus (*paščiūkai*), į kurį, kad būtų tirštesnis, dėdavo miltų. Vasaros metu, rudeniop, dažniau virdavo ir obuolių bei kriaušių sriubą, su pienu ir *muize.* Pusryčiai vasarą būdavo apie 6 val., o žiemą apie 7 val.

Iki pusryčių prišerdavo ir nuvalydavo arklius, kad pavalgius būtų galima su jais eiti į darbą, pašerdavo arba vasaros metu išvesdavo į lauką (ganyklą) karves, didesnius veršius ir avis (gyvulius mano tėviškėje niekad neganydavo, ir žardžių nebuvo, vien tik rišdavo; kokius tris kartus per dieną juos *pakaldavo,* vadinasi, kuolelius, už kurių būdavo pririšti, kaldavo į naują vietą; vasaros karščių metu pietums vesdavo juos namo), pašerdavo kiaules, palesindavo paukščius ir atlikdavo kitus liuobos darbus namie, o po pusryčių eidavo į lauką arba dirbdavo namie kokius nors darbus.

Maždaug 9-10 val. būdavo priešpiečiai, kuriuos laukuose dirbantiems išnešdavo. Priešpiečiai būdavo kiek *stipresni* už pusryčius: duodavo duonos su sviestu ir kumpiu, dešra, kiaušiniais, naminiu ar pirktiniu *kėžu* (sūris, vokiškai *Käse*). Naminį sūrį gamindavo ne taip, kaip Didžiojoje Lietuvoje, bet - virdavo, tokiu būdu, kad į verdantį šviežią pieną dėdavo nusunktą varškę, įmaišius į ją kiaušinių. Toks sūris labai skanus, skysčiau išvirtą galima ant duonos tepti, o tirščiau išvirtą raikyti riekutėmis. Atsigerti priešpiečiams būdavo taip pat kava arba arbata, o kartais valgydavo ir sausai.

Pietus valgydavome apie 12 val. Jų pagrindas pavasarį ir per vasarą būdavo rūkyta ir sūdyta kiauliena ar aviena, dar

ir žąsiena. Raguočių pas mus kaip ir visai neskersdavo. Mėsą virdavo su barščiais, su *lapiene* (kopūstais; raugintus juos virdavo su sriuba arba ir sausai su bulvėmis; *kopūstais* juos vadindavo tol, kol būdavo ant lauko arba kol sveikos jų galvos, o rauginti jau būdavo *lapienė*), *morkais* (morkomis), griežtiniais, žirniais. Čia vis dėlto verta pažymėti "nacionalinį" *šiupinį* - bulvių ir žirnių košę, verdamą su rūkyta kiauliena, kuris būdavo ypač Užgavėnių pietūs. Paprotys Užgavėnių pietums virti šiupinį buvo tiek paplitęs, kad ir vaikai mokykloje rašydavo ant lentos: "Festnacht feiert Katz' und Maus, Schuppnis gibt's in jedem Haus". Toks užrašymas ant lentos būdavo savotiškas prašymas, kad mokytojas paleistų vaikus namo, nes Užgavėnės Mažosios Lietuvos kaime buvo *pusšventė*. Tokių pusšvenčių buvo ir daugiau: Trys Karaliai, *Žaliasis Ketvergas* (Didysis Ketvirtadienis), Joninės, *Mikelis* (šv. Mykolas), trečioji didžiųjų švenčių diena ir kai kurios kitos dienos - katalikų bažnytinės šventės, bet visų tiksliai neprisimenu. Dėl Užgavėnių dar įterpsiu, kad tą dieną, ypač esant rogių keliui, pirmą kartą kinkydavo prisiaugintus dveigius ir ta proga kur nors pavažinėdavo. Apskritai būdavo paprotys per Užgavėnes važiuoti kur nors į svečius arba bent kokiu nors netolimu važiavimu pamankštinti arklius.

Vienintelė šviežia mėsa vasarą būdavo vištiena ir viščiukai, kartais ir žuvis, gaunama iš giminių, gyvenančių pačiame pašešupyje, arba iš savo už daržinės esamo prūdelio, kuriame veisėsi karosai. Dažnas valgis pietums būdavo *pautienė* (plakti kiaušiniai, kepami kaip blynai per visą keptuvę ir paskui pjaustomi į keturias dalis) su spirgais; spirgai būdavo dideli ir stori, kaip atrėžiami nuo didesnio lašinių gabalo; jie juo skanesni, kai prie lašinių yra dar šiek tiek raumenų. Tad ir spirgindavo ne tik lašinius, bet ir rūkytą kumpį. Kad nebūtų per daug sausas, jį gamindavo su grietinės padažu. Šviežios mėsos daugiau tebūdavo rudenį ir žiemą, kai skersdavo avis,

kiaules, pjaudavo žąsis. Čia vėl tenka ypatingai paminėti vieną valgį - *juką*. Tai mėsiška žąsienos sriuba, kurioje verdami žąsų sparnai, kojos, kaklai, galvos, skilviai, jaknos, širdys, dažnai apvynioti švariai išskustomis žarnomis. Drauge verdamas ir žąsų kraujas. Visa tai verdama su džiovintais vaisiais - obuoliais ir kriaušėmis, su bulviniais kukuliais, dar įdedama vyšnių arba slyvų uogienės. Gana keista tai sriuba, bet man ji būdavo labai skani.

Apskritai virdavo sriubas iš vaisių neretai: vasarą ir rudenį iš šviežių vyšnių, obuolių, kriaušių, daugiausia su miltų kukuliukais arba *muize*, grietine arba pienu, o kai šviežių vaisių nebūdavo, tai iš džiovintų obuolių, kriaušių ir slyvų. Obuolius ir kriaušes šeimininkės pačios prisidžiovindavo, jei būdavo savo vaisių, kaip, pvz., mano tėviškėje, o slyvas pirkdavo; jas kažkodėl patys nedžiovindavo, nors jų buvo. Ir uogų sriubos, kaip, pvz., mėlynių, *žemuogių* (taip braškes vadindavo), aviečių, serbentų ir agrastų, kaime nebūdavo naujiena. Jas virdavo daugiausia ne kaip kompotinę sriubą, bet su kukuliukais; karščių metu, kai daugiau mėgiami lengvi valgiai, jas mielai valgydavo. Per karščius būdavo ir gana mėgiamas dar ir kitas keistokas valgis: gniaužytos vyšnios ir trupinta duona, ant kurių užpiltas nevirintas saldus pienas.

Dar tenka įterpti keletą žodžių apie mėsą ir jos paruošimą. Kadangi gyvuliams skersti yra sezonai, gi mėsos išteklius reikia paruošti ištisiems metams, tai didesnę mėsos dalį tenka konservuoti. Įprastinis kaimo būdas mėsai konservuoti yra sūdymas ir rūkymas. Tad paskerstas gyvulys, tiek avis, tiek kiaulė, tiek žąsis, mėsinėjant supjaustomas į atitinkamas dalis ir čia pat *bačkoje* (statinėje; *bačka* tas pats, kas vokiškai *Fass;* tai, ką vokiečiai vadina *Tonne*, vadindavo *tyne*) arba kubile (skersai perpjautoje *bačkoje*) sūdomas, ir vėliau, mėsai įsūrėjus, rūkinamas. Žąsis kai kurias, ne per daug riebias, sūdydavo nesupjaustytas ir palikdavo *pečiankai* (kepsniui)

žiemos metu ir Velykoms, kitų rūkydavo kulšis, krūtines, kitas dalis virdavo su sriuba, taukus lydydavo. Smulkesnius avienos gabalus iš dalies suvartodavo šviežius, daugiausia virdavo su sriuba, su bulvėmis, bet kartais ir spirgindavo, iš dalies ir sūdydavo. Avienos taukus suvyniodavo į taukinę. Iš atliekančių kiaulienos gabalų darydavo dešras: kepenines ir rūkytas, taip pat iš kraujo kraujines.

Iš gėrimų gamindavo daugiausia tik naminį alų. Jis buvo labai silpnas, alkoholio nebuvo nė jausti. Jį ir virdavo pusryčiams. Naminės degtinės visai nevarydavo, kai kada, tiesa, darydavo vaisių vyną: iš obuolių arba iš serbentų. Be to, retkarčiais mano motina gamindavo ir kažkokį dirbtinį vyną, vyno surogatą, iš vandens, spirito, cukraus ir įvairių vaistinėje perkamų chemikalų. Iš alkoholinių gėrimų, tiesa, kada ne kada būdavo gaminamas *meškinis*, bet jo gamyba buvo tik pusiau naminė, ji ir buvo labai paprasta: lygiomis dalimis maišydavo spiritą, medų ir virintą vandenį.

Pradėjęs rašyti apie pietus jau per daug toli nuklydau. Tad reikia grįžti prie jų. Tik retai jie būdavo dviejų arba net trijų valgių, o dažniausia viena sriuba su virta joje mėsa arba sausi, būtent mėsa su bulvėmis. Vasaros metu po pietų kokią valandą arba pusantros darbo žmonės, ypač vyrai, ilsėdavosi, primigdavo. Per didelį karštį dirbant laukuose ta perpietė tęsdavosi ir ilgiau, net 4-5 valandas. Rudeniop, kai dienos trumpėdavo, pietums pertraukos nedarydavo, tik dirbant laukuose su arkliais per pietus apie dvi valandas šerdavo arklius.

Pavasarį ir vasarą, kai ilgos dienos, po pietų, kokią 4-5 valandą, būdavo *paludieniai,* vadinasi, popietinė kava. Prie kavos duodavo duonos su sviestu ar naminiu marmeladu arba pyrago (*bulkos*), kartais ir *vofelių* (vaflių, kepamų specialioje, vartaliojamoje keptuvėje, kurioje kepdavo iš karto po penkis širdies formos vaflius) arba *krafų* (vokiškai *Krap-*

fen, tai yra iš kraštų stori, išsipūtę, o viduryje plonyčiai kvietinių miltų pyragaičiai, kepami verdančiuose taukuose; juos ypač kepdavo rugiapjūtės talkai). Lauke dirbantiems popietinę kavą taip pat išnešdavo. Nuo bulviakasio iki pavasario tos kavos nebebūdavo.

Vakarienę vasarą valgydavo 8-9 valandą, o rudenį ir žiemą jau apie 6 valandą. Vakarienei virdavo kokią nors pienišką arba užspirgintą sriubą, *žėbėt ierčiukų* (bulvių su lupenomis) su silkėmis arba rūgusiu pienu, pakeptų ar kitaip šildytų bulvių, mėtų, ramunėlių arba ir pirktinę arbatą su duona, sviestu, kiaušiniais, sūriu ar mėsiškais užkandžiais.

Papročių tam tikromis progomis virti kokius nors specialius valgius mažai tebuvo, nes Mažosios Lietuvos gyventojai beveik visi buvo evangelikai-liuteronai, tad nei kūčių, nei gavėnios ir advento pasniko, nei Velykų stalo nebūdavo. Būdavo tik paprotys kūčių dieną pietums valgyti sausai virtus žirnius, vakare deginti eglutę ir vaikus apdovanoti (dovanų, tarp kitko, visada būdavo lėkštė riešutų, pipirnikų, saldainių, fygų, obuolių, apelsinų ir kitų vaisių ir saldumynų); dovanas, kai būdavo namuose mažesnių vaikų, kartais atnešdavo *Kalėdų Senukas*. Užgavėnių *šiupinį* jau minėjau. Velykoms dažydavo įvairiomis spalvomis margučius; dažydavo juos lygiai, ne taip išmargintus raštais kaip Didžiojoje Lietuvoje. Nudažytus kiaušinius slėpdavo sode, o vaikams sakydavo, kad juos atnešąs *Velykų zuikutis.*

Bažnytinių švenčių būdavo ne tiek kaip katalikiškuose kraštuose. Švęsdavo tik Naujuosius metus, Didįjį penktadienį (*Tykiąją pėtnyčią;* tai buvo visų didžiausia bažnytinė šventė), Šeštines, po dvi dienas Velykas, Sekmines ir Kalėdas, be to, apie lapkričio vidurį *Maldų dieną.* Dar būdavo pusšvenčių, kurias minėjau aukščiau.

Nors katalikai dažnai evangelikus vadina *bedieviais,* reikia pasakyti, kad Mažosios Lietuvos gyventojų tarpe buvo nepa-

prastai dievotų žmonių. Į bažnyčią, tiesa, nebūtinai eidavo kas sekmadienį ir šventadienį, bet už tai namie atlikdavo tam tikras pamaldas, net kelis kartus per šventą dieną: priešpiet, atlikus būtiniausius liuobos darbus, ir į pavakarę. Tos naminės pamaldos, kuriose dalyvavo visi šeimos nariai, net ir maži vaikai, prasidėdavo keliomis dienos laikui ir bažnytiniam kalendoriui pritaikytomis gana ilgomis giesmėmis. Tada, visiems suklaupiant, tėvas ar motina paskaitydavo iš *Maldų knygų* gana ilgą maldą, paskui vėl giedodavome kelias giesmes. Be to, kas šventą dieną laiko atžvilgiu patogesniu laiku skaitydavo ilgą, didelių *Mišknygių* 10-15 puslapių *mišią* (pamokslą), kartais vienos nepakakdavo, skaitydavo dar ir antrą iš kitų knygų, nes tų *mišknygių* pas mus manie dvejos: vienos, rodos, Franko, kitos Oranto. Tiek vienose, tiek antrose buvo kiekvienam sekmadieniui ir šventadieniui parašytos mišios, kaip ir maldos "Maldaknygėse"; giesmynai pas mus buvo taip pat dveji: vienas buvo vadinamas *Psalminėmis*, antras ypatingo pavadinimo neturėjo. Abeji buvo po maždaug 400-600 puslapių. Be to, motina dažnai sau viena dar skaitydavo Šventąjį Raštą.

Nors atlikdavome šias namines pamaldas, mano motina buvo ir uoli bažnyčios lankytoja. Ji eidavo vien į lietuviškas pamaldas, o jos būdavo dažniausiai tik kas antrą sekmadienį arba šventadienį.

Eidavo pėsčia, nes Vėderaitiškių bažnytkaimis nuo mūsų kaimo tebuvo apie du kilometrus. Į pamaldas vesdavosi ir mane, patį mažiausią šeimoje, arba kurią nors iš namie tebegyvenančių mano jaunesnių seserų. Nelabai daug susirinkdavo žmonių į lietuviškas pamaldas, gal koks 40-60, kartais ir apie 100. Lietuviškąsias pamaldas atlaikydavo tie patys kunigai - vokiečiai, nes parapijose su lietuviškomis pamaldomis jie būdavo įpareigoti lietuviškai išmokti. Užtat jų lietuviškų pamokslų klausytis nebūdavo didelis malonu-

mas: tarsena vokiška, kalba pilna germanizmų ir kitokių barbarizmų. Be to, ir patys pamokslai, taikomi mažai apsišvietusiems kaimiečiams, būdavo labai neįdomūs.

Į lietuviškas pamaldas daugiausia susirinkdavo senesnio amžiaus žmonės, daugiau moterų negu vyrų; bet būdavo ir mokyklinio amžiaus vaikų, atėjusių su tėvais arba su senukais, gi vidutiniojo amžiaus žmonių būdavo mažiausiai. Lietuviškųjų pamaldų lankytojai dažniausiai būdavo iš abiejų Krauleidžių, Ožių, Gyverlaukių, Galbrasčių.

Iš viso sekmadienius Mažosios Lietuvos gyventojai griežtai švęsdavo. Dirbdavo tik pačius būtiniausius darbus: gamindavo valgį ir aprūpindavo gyvulius, bet ir tai paruošiamuosius darbus, kaip, pvz., bulvių skutimą, burokų ir runkelių malimą (pjaustymą), atlikdavo jau šeštadienį. Ypač sukti kokią nors mašiną arba sukamą darbo priemonę (pvz., *vindą* - verptuvę) sekmadienį buvo didelė *nuodėmė*. Ir ne tiktai sekmadienį, bet ir per pusšventes bei šeštadienio ir ketvirtadienio vakarais. Todėl ir mano motina, nors apskritai daug verpdavo, šeštadienio ir net ketvirtadienio vakarą sutemus niekad neverpdavo ir niekad nesiūdavo siuvama mašina. Dėl ketvirtadienio vakaro kažkokiame vokiškame kalendoriuje arba kitoje knygoje teko skaityti, jog šitai aiškintina prietaru: jei ketvirtadienio vakarą verpiama, tai vilkas išpjaunąs avis. Gi mano motinos aiškinimu, ketvirtadienio vakarą esą nagalima verpti dėl to, kad tą vakarą buvo įsteigta Šventoji vakarienė.

Ne tik daug verpdavo mano motina, bet ir daug ausdavo. O ausdavo ne vien iš savo suverptų verpalų drobę, bet ir visokius trinyčius ir keturnyčius audinius, įvairiai raštuotas staltieses, pirktiniais spalvotais siūlais raštuotus lovoms užtiesalus ir priegalvaičiams užvalkalus, prijuostes bei sukneles, savo suverptomis naminėmis ir pirktinėmis vilnomis atausdavo medžiagas suknelėms ir kitiems viršutiniams dra-

bužiams, ausdavo ir akytas langų užuolaidas. Taip pat ausdavo maišus bei grindims patiesalus, pastaruosius atausdavo visokiais karpytais skudurais. Siūlus drobės apmatams daugiausia pirkdavo medvilninius, o tik atausdavo savo suverptais lininiais arba vilnoniais verpalais.

Šioje vietoje, kai kalbama apie audimą, o ypač apie suknelių audimą, pravartu įterpti ir paaiškinti, kad tautinių drabužių, vadinamų *tautinių kostiumų,* Mažosios Lietuvos kaime nebedėvėdavo. Mergaitės ir moterys dėvėdavo paprastas, bet naujesnių laikų mados sukneles, daugiausia iš pirktinės medžiagos. Mano motinos audžiamos tautinės prijuostės buvo kai kurių pažįstamų iš Tilžės užsakytos, suknelės - paprastos baltos arba spalvotos medvilninės drobės, tik pamarginamos lietuviškais raštais austomis juostomis. Vilnomis atausta medžiaga būdavo daugiausia vienspalvė, paprasta, iš jos siūdavo darbinius, kasdieninius drabužius.

Be verpimo ir audimo, mano motina dar siūdavo ir taisydavo baltinius šeimai, o kitų darbų, kaip mezgimo ir šeimininkavimo virtuvėje, nelabai mėgo. Šitai teko atlikti seserims, kurių dažniausiai dvi, kartais ir trys, netekėjusios, būdavo namie.

Ūkyje esantieji vyrai tuo metu, kai nebūdavo darbymetis laukuose, dirbdavo visokius tvarkymo darbus ūkyje: taisydavo ir tverdavo tvoras, tvarkydavo ir darydavo darbo įrankius, pvz., šakes, grėblius, vežimams kripes, vydavo arkliams pančius ir virves, taisydavo arklių pakinktus, darydavo šliures ir klumpes. Paprotys bent smulkesniuosius iš šių darbų dirbti žiemos vakarais kambaryje buvo benyksta̧s.

Visą, ką čia parašiau, negalima, aišku, taikyti kiekvienai Mažosios Lietuvos šeimai. Aš, atvirkščiai, stengiausi kiek galima tiksliau pavaizduoti v i e n ą Mažosios Lietuvos ūkį. Daug, labai daug iš šio rašinio yra būdinga visiems Mažosios Lietuvos gyventojams, bet reikia neužmiršti, kad "nėra tai-

syklės be išimties". Taip, pvz., greta nuoširdžiai tikinčių galima rasti veidmainingai dievotų, kurie eina dažnai į bažnyčią, bet gyvenime linksta apgaudinėti ir sukčiauti, o tvarkingų ir padorių žmonių tarpe galima užtikti panašių į Žemaitės Vingius.

Savo rašinį, kuriame iki šiol aprašiau beveik vien gyvenimo Mažojoje Lietuvoje detales, baigsiu bendresniu mano gimtojo krašto pavaizdavimu, jo gyventojų charakterizavimu.

Visas kraštas - lyguma. Tik kur ne kur yra žymesni žemės paviršiaus iškilimai, kaip, pvz., Aukštųjų Eisulių (apie 5 km į rytus nuo Ragainės) arba Alksnupėnų kalnai (apie 3 km į rytus nuo Lazdynų). Bet ta lyguma nėra nuobodi, nėra tai plačių, vienodumu dvelkiančių laukų pločiai, o yra įvairi, gyva, pilna didelių ir mažų kaimų, viensėdijų ir viensėdijų grupių. Krašto vaizdą dar paįvairina tai, kad ūkiai neriogso kur nors laukuose plikomis trobomis, bet daugiausia supami vaismedžių sodų ir didelių medžių, tarp kurių kartais vos ir tematai trobesių rudus ir žaliai apsamanojusius šiaudinius stogus, kuriems berods vis daugiau ir daugiau tenka užleisti savo vietą raudoniems čerpių stogams. Vien iš tolo pasižiūrėti į tokią sodybą yra kur kas maloniau, gaunamas įspūdis, kad sodyba yra saugi, tuo tarpu kai pasižiūri į neapsodintą medžiais, nors ir naujai pastatytą ūkį, yra kažkaip nejauku, sodyba atrodo neapsaugota arba net negyvenama. Net ten, kur tęsiasi didelių dvarų laukai ir smulkių ūkininkų sodybų tematyti tik kur ne kur, įspūdis nėra toks slegiąs, kaip kartais esti plačiose lygumose, nes visur matoma ir jaučiama tvarkanti žmogaus ranka: laukai daugiausia gerai išdirbti, dirvonuojančių plotų nematyti; plentai (dvarų laukai būna daugiausia paplentėse) prižiūrimi, valomi, nuolat taisomi, jų šonais nutiestos ryšį su plačiu pasauliu sudarančios telefono ir telegrafo linijos. Iš viso kraštas yra apraizgytas gana tankiu

tinklu plentų ir vieškelių, kurių medžiai, būtent beržai, uosiai, klevai, šermukšniai, skroblai, liepos, gluosniai ir kiti lapuočiai sudaro toli nusitęsiančias, jau iš tolo matomas alėjas. Paplentėse beveik kas keletą kilometrų užtiksi kolonialinių prekių krautuves, kurios dažniausiai sujungtos su *karčemomis*, pašto agentūras, mokyklas, beveik kas dešimtį ar kas penkiolika kilometrų stambesnį bažnytkaimį su stūksančiu raudonu bažnyčios bokštu, dažnai jau daugiau panašų į miestelį negu į kaimą, daugiausia mūriniais, net dviejų ir trijų aukštų, trobesiais; svarbesnėse gatvėse krautuvė prie krautuvės, pilna visokių dirbtuvių ir įmonių; daugiau nuošaliai būna ir gana stambių pramonės įmonių - malūnų ir lentpjūvių, plytinių, mašinų remonto fabrikų ir kitų.

Negalėčiau laikyti pilnu savo rašinio, jei visai nepaminėčiau jame mano gimtojo kaimo apylinkės lietuvių kalbos tarmės. Tiesa, nesu kalbininkas, dėl to plačiai šia tema užsimoti negaliu, juo labiau kad jos galėtų užtekti atskiram rašiniui parašyti. Ta mūsų tarmė yra gana artima suvalkiečių tarmei, ji, atsižvelgiant į tai, kad Mažąją ir Didžiąją Lietuvą ilgus amžius skyrė valstybinė siena, turėtų būti panaši į Klaipėdos krašto tarmę. Tačiau ji nuo Šilutės ir Klaipėdos apylinkių tarmių skiriasi tiek, kad aš pirmą kartą 1923 m. išgirdęs traukinyje kalbantis Klaipėdos krašto ūkininkus, tesupratau gal tik kas trečią žodį, o suprasti besilankančius Tilžėje žmones iš Didžiosios Lietuvos man visai būdavo lengva. Kai kuo mūsų tarmė berods skiriasi nuo suvalkiečių tarmės ir bendrinės kalbos. Taip, pvz., moteriškos giminės daiktavardžių vardininko galūnėje siauroji *ė* dažnai tariama atvira (*karve, kiaule, šake,* bet *katė, pelė, kalė*), veiksmažodžio būtojo kartinio laiko galūnės *o* virsta *a* (*ėja, važiava, buva*, bet *sėjo, bėgo, jojo*), šios rūšies žodžiuose ir siauroji *ė* kai kur virsta atvira (*lėke, ede*), vėl kitur iš dvibalsio *au* telieka vienas ilgas balsis *a* (*keliasiu, užmasiu, palak, pakašis*); žodžio šaknyse

balsio *a* tarimas, vieno žmogaus daugiau, kito mažiau, artėja į *o,* balsis *o* po suminkštinto priebalsio virsta tartum dvibalsiu *ou* (*keturioulika, volioutis, nešiouti*), o siauroji *ė* kai kur skamba lyg dvibalsis *ėi*. Labai negausūs mano pavyzdžiai ir nepilnai pavaizduota mano tarmė, bet nekalbininkui ši tema yra per daug *slidi,* bijau *paslysti*. Tik dar pridursiu, kad toliau į rytus ir pietų rytus, Pilkainio apskrityje, šie tarmiškumai nyksta ir tarmė dar daugiau panaši į bendrinę mūsų kalbą, nors ji visur yra labai sudarkyta blogų rašytinių pavyzdžių, nevykusios bažnytinės kalbos, pilnos germanizmų ir barbarizmų.

Dar apie gyventojus. Iš viso to, kas aukščiau pasakyta, jau gana aišku, kad Mažosios Lietuvos gyventojai daugiausia yra darbštūs, neblogi šeimininkai, palyginti aukštos doros žmonės. Dar galima čia pridurti, kad jie yra augaloti ir stambūs, bet mums, lietuviams, rūpi ir kitas klausimas: ar dar yra ir kiek yra lietuviškumo tame krašte, kurį vadina Mažąja Lietuva? Taip pat jau minėjau, kad lietuvių kalba dar nebuvo visai užmiršta, nors gyventojų surašymo statistika rodo gana spartų lietuvių kalbos nykimą. Bet mano rašinio tikslas, aišku, iš pat pradžių nebuvo nagrinėti lietuviškumo Mažojoje Lietuvoje klausimą mokslo ir statistikos šviesoje ir kartoti tai, kas kitų jau yra parašyta, o tik aprašyti esamą, arba, teisingiau, buvusią būklę, pasiremiant vien tuo, ką buvo galima pačiam matyti ir girdėti. O pagaliau vien kalbos mokėjimas nėra vienintelis kriterijus tautybei nustatyti.

Gal dėl to, kad jiems labai retai tebuvo keliamas klausimas: "Lietuvis ar vokietis?" ir kad nebuvo skatinami patys sau šį klausimą kelti, Mažosios Lietuvos gyventojai beveik visi atrodo indiferentiški tautybės atžvilgiu. O gal tai - ne indiferentiškumas, bet aiškus, niekuo nepajudinamas nusistatymas savo tautybės atžvilgiu, dėl kurio negali kilti jokių abejonių ar klausimų, kuris tačiau ilgainiui, jei aukščiau

minimas klausimas nekeliamas, gali virsti ir jau virto indiferentiškumu? Kaip ir bebūtų, lieka plikas faktas, kad prieš Pirmąjį pasaulinį karą tarp pačių gyventojų tautybės klausimu ginčų nelabai būdavo, gyventojai ramiai sau dirbdavo kasdieninį darbą ir vienodai gerai sugyvendavo ir su lietuviais, ir su vokiečiais, tautybės jausmas juose kaip ir miegojo.

Tokia buvo gyventojų dauguma. Bet atsirado ir tokių (tepriminsiu tik iš Ragainės apskrities kilusius ir paskutiniais laikais pasireiškusius veikėjus Jokūbą Stikliorių, Joną Vanagaitį, Dovą Zaunių), kurie galbūt dėl per daug įžūlaus vokiškumo brukimo vokiškose mokyklose, o drauge ir dėl to, kad besimoką išmoko savarankiškiau galvoti, ar pagaliau skatinami kokių nors kitų priežasčių, iškėlė aukščiau minimą klausimą ir kurie jį ne tik išsprendė ta prasme, kad patys yra lietuviai, bet ir kitiems Mažosios Lietuvos gyventojams ėmė kelti tą klausimą ir skelbti lietuvybės idėją individiškai ir masiškai, žodžiu ir raštu, leisdami Tilžėje savo laikraščius "Birutė", "Litauische Rundschau", "Prūsų lietuvių balsas", "Litauische Wörte", "Rytojų", nes jau pirmiau Tilžėje ėję "Tilžės keleivis" ir "Nauja lietuviška ceitunga" buvo vokiškos pakraipos, nes vokiečiai juos leido, nors jų redaktoriai ir buvo lietuviai.

Ar dėl šitos lietuviškos propagandos, ar dėl kurios kitos priežasties atsirado ir daugiau tautiškai susipratusių lietuvių. Tai buvo didesnio kaip vidutiniško intelekto žmonės, linkstą savarankišlai galvoti, o plačių masių, kurios materialinę naudą laiko realesniu dalyku, šios idėjos paveikti neįstengė. Vieni iš tų atsigimusių persikėlė gyventi į Klaipėdą arba kur nors kitur į Didžiąją Lietuvą, kiti liko Mažojoje Lietuvoje arba net pateko į gilesnę Vokietiją. Vieno tokio naujai gimusio lietuvio, likusio Mažojoje Lietuvoje, būtent Prano Stepaičio, Liepaločių kaimo, Ragainės apskrities, gimusio apie 1900 m., mintis ir viltis gražiai išreiškia žemiau dedamas eilėraštis,

parašytas 1923 m., po Klaipėdos krašto susijungimo su Lietuva. Jo kalbą ir formą šiek tiek taisiau.

PIETNEMUNIEČIO VILTIS

Stovi lietuvys nuliūdęs,
Kaip matyt, labai sujudęs
Pietnemunėje ant kalno.
Taria sau, akis nuleidęs:
"Mūs kalba, tautybės turtas,
Nyksta, tartum būtų burtas.
Verkt esu net užsigeidęs,
Toks ne'psakomas liūdnums!
Ar prašvis aušra ir mums?

Ir po šalį štai jis dairos:
Teikdavo jam tai palaimos.
Bet dabar - tik svetimųjų
Kalbą tenka jam girdėti.
"Mūsų augančiosios kartos
(Protėvių jos nebevertos)
Ėmė vokiečius mylėti!
Mano gi teisus liūdnums:
Nebešvis aušra ir mums!"

Gi iš tų minčių liūdnųjų,
Skaudžiai jį kankinančiųjų,
Štai iššadina jį balsas,
Kyląs iš kapų gilybių.
Toks galingas jis, raminąs,
Sielą liūdinčią gaivinąs.
Jis - tėvų, iš amžinybių!
Dingo greitai jo liūdnums:
"Švis, oi švis aušra ir jums!

Gi nėra tau ko dejuoti,
Dar ne laikas tau raudoti;
Tvirtas vyrų darbo noras
Dar laiku išgelbėt gali
Nykstančios tautybės turtą,
Triuškinti nelemtą smurtą,
Dargi išvaduoti šalį!
Nepateisintas liūdnums!
Švis, oi švis aušra ir jums!"

Tad, išgirdęs jis reikšmingą
Tąjį balsą, taip galingą,
Bėga greitai nuo kalnelio
Skelbti broliams tą naujieną:
"Dar ir mes vilties turėkim,
(Jos dar neišsižadėkim),
Kad sulauksim laisvės dieną!"
Dingo visas jo liūdnums.
"Šviski, aušra, greit ir mums!"

Tuo baigiu, gal per daug staiga ir netikėtai, taip, kaip paskutinis žiaurusis karas užbaigė tam tikrą etapą Mažosios Lietuvos istorinėje raidoje.

Vilnius, 1947 m. liepos mėn. 8 d.

Domas
Kaunas

PASKUTINIS MAŽŲJŲ ŠILELIŲ LIUDYTOJAS

Emilijus Kraštinaitis per savo ilgą gyvenimą padarė kur kas daugiau, negu leido jo palyginti nesistemingas išsilavinimas ir nepalankūs, Lietuvą stipriais šuorais siaubę politikos vėjai. Dėl to jo kelią žymėjo pastovaus darbo stoka, neaprūpinta senatvė, galbūt ir pavėlavęs lauktas pripažinimas. E. Kraštinaičio vardą pirmą kartą išgirdau iš Viktoro Falkenhahno, 1977 m. vasarą leidusio Vilniuje. Berlyno universiteto profesorius, išsiaiškinęs mano interesus Mažajai Lietuvai, pasakė, kad šis man rimtai padėti galįs žmogus esąs senas jo pažįstamas ir tilžiškis, todėl turįs daug ką įdomaus papasakoti apie Tilžę bei jos žmones tarp dviejų pasaulinių karų. Šiuo pasiūlymu pasinaudojau. E. Kraštinaitis gyveno nesunkiai randamoje Vilniuje J. Basanavičiaus gatvėje 31, beveik greta rusų cerkvės. Didelis senos statybos namas buvo apleistas, kadaise erdvūs butai suskirstyti į varganas, bendru koridorium sujungtas kamarėles, apgyventas niūrių, daugiausia nelietuviškai kalbančių žmonių. Pats E. Kraštinaitis buvo ne toks. Atrodė posausis, septintą dešimtį perkopęs vyriškis, besišypsąs, labai taktiškas ir mandagus, dėmesingas pašnekovas. Šių namų slenkstį myniau iki paskutinių šeimininko gyvenimo dienų. Po jų stogu įvyko daug pokalbių, ekskursų į praeitį, kuklių gimimo dienų vaišių. Tada svečių ratelis praplatėdavo. Nuolatiniai dalyviai buvo akademikas Vytautas Mažiulis ir dailininkė Ieva Labutytė.

Nors ir garbaus amžiaus, E. Kraštinaitis atmintim nesiskundė. Savo pasakojimus sustiprindavo senomis nuotraukomis, išsaugotų dokumentų originalais ir kopijomis. Į bloknotą užsirašiau daug vertingų ir jo paties praeities liudijimų, įvykių, žmonių ir to meto charakteristikų. Tai vertinga medžiaga visos Mažosios Lietuvos istorijai.

Emilijus Kraštinaitis gimė Mažojoje Lietuvoje, anapus Nemuno, už Ragainės, niekuo neišsiskiriančiame Mažųjų Šilelių kaime. Kiek žinomesnis buvo parapijos centras Būdviečiai - su jais susiję T. Lepneris ir F. Z. Schusteris, Chr. D. Hasensteinas, N.F. Ostermeyeris ir kiti lietuvių raštijos darbuotojai bei lituanistai. Motina Ana buvo ūkininko Jurgio ir Agužės Stikliorių duktė. Ištekėjusi pirmą kartą, susilaukė 8 ar 9 vaikų, po to liko viena ir vėl ištekėjo. E. Kraštinaitis išsaugojo šio įvykio aktą. Jo kopiją gavau ir aš. Būdviečių civilinės metrikacijos valdininko Reinerio pasirašytame ir 1901 m. gruodžio 20 d. sudarytame santuokos liudijime nurodyta, kad tuokėsi du našliai: ūkininkas Kristijonas Kraštinaitis iš Pilkalnio aps. Užpjaunų kaimo, gimęs 1857 m. birželio 12 d., ir ūkininkė Ana Paleikaitienė iš Mažųjų Šilelių, gimusi 1861 m. birželio 17 d. Ceremonijoje dalyvavo keli nuotakos giminės. Jau pagyvenę sutuoktiniai susilaukė tik vieno vaiko. Turiu ir jo vokišką gimimo liudijimą, parašytą Būdviečių valdininko F. G. Haese's. Jame įrašyta, kad Mažųjų Šilelių ūkininkams Kraštinaičiams 1903 m. rugpjūčio 15 d. 4 valandą ryto gimė berniukas, gavęs vardus Ernstas Emilis. Taigi jis turėjo du vardus, nors pats rašėsi vienu ir kiek pakeistu - Emilijus. Matyt, taip buvo nurodyta jo lietuviškame pase. Neilga vaikystė ir jaunystė praėjo gimtajame kaime, mokėsi netolimoje Didžiųjų Šilelių pradžios mokykloje. Ją baigęs, pagal tetų norą Emilijus turėjo stoti į Ragainės mokytojų seminariją. Jos gabaus giminaičio rėmimui ir pinigus žadėjo skirti. Deja, likimas lėmė kitą ateitį. 1918 metų

rudenį mirė tėvas, pasaulinis karas sunaikino žmonių santaupas, ir pavargusi motina nebepajėgė išlaikyti ūkį ir jį pardavė. Jaunuolis pasirinko spaustuvininko profesiją. Jos E. Kraštinaitis mokėsi Tilžėje: 1919 m. - Enzio Jagomasto poligrafijos įmonėje "Lituania", 1920 m. - E. Pavlovskio spaustuvėje, priklausiusioje lietuviškai "Spaudos" draugijai, kurioje svarbus vadovaujantis vaidmuo teko dėdei Jokūbui Stiklioriui, žinomam lietuvių tautinio sąjūdžio veikėjui. Čia virė gyvas visuomeninis gyvenimas. Tilžėje Emilijus arčiau susipažino su Jurgiu Tramišiu, Martynu Glaže ir kitais šio krašto kultūroje pasižymėjusiais asmenimis. Dažnai regėjo Vydūną, matė, kaip buvo spausdinama jo brolio Jurgio Storostos parašyta Lietuvos istorija. Skatinamas bundančių kūrybinių galių, jaunuolis pats išmoko spausdinti rašomąja mašinėle ir ėmė rengti nedideles publikacijas "Prūsų lietuvių balsui". E. Kraštinaitis spaustuvininku netapo - sutrukdė silpna sveikata. Jam teko grįžti į kaimą. Tačiau gyvenimas nesustojo. Nuo Vokietijos 1920 m. atskyrus Klaipėdos kraštą, J. Stikliorius savo jaunąjį giminaitį 1923 m. pradžioje pakvietė į "Prūsų lietuvių balso" redakciją vertėju. Emilijaus bendradarbiais tapo daugiausia iš publikacijų visuomenei žinomi Ansas Baltris, Jurgis Strangalys ir Ieva Simonaitytė. Vanagų siuvėja, ką tik į rankas paėmusi plunksną, nuo savo amžininko dar mažai kuo skyrėsi. Jiedu tapo gerais bučiuliais ir jais liko iki gyvenimo pabaigos. Kaip įdomią relikviją Emilijus išsaugojo jam artimo Ragainės apskrities Liepalotų kaimo vaikino Franco Stepaičio eilėraščio "Pietnemuniečių lietuvių viltis" rankraštį su I. Simonaitytės redakciniais taisymais. Šis kūrinys, tik dar kartą kiek taisytas, įdėtas ir čia skelbiamame etnografiniame pasakojime. E. Kraštinaičio atsiminimai apie spaudos darbą Tilžėje ir Klaipėdoje buvo labai vaizdingi ir detalūs. Išėjęs iš redakcijos, jaunuolis dirbo "Baltijos" draudimo bendrovėje, Vailokaičių "Maiste" (Kaune), po to grįžo

į Klaipėdą ir vertėjavo uosto direkcijoje. Klajodamas susipažino su "didžlietuve" (Didžiosios Lietuvos lietuve) ir ją vedė. Jų vienintelis sūnus Kristijonas tapo architektu, dabar gyvena Vilniuje.

Klaipėdos laikotarpis buvo turtingas kultūros įvykių ir politinės grėsmės nuojautų. E. Kraštinaitis dirbo "Aukuro" draugijos reikalų vedėju, muzikos mokykloje, dainavo vyrų choruose ir saviveiklinėje operoje. Uostamiesčio dienraščių puslapiuose galima rasti žinučių apie jo paskyrimą choro rengiamos šventės organizatoriumi, "Aukuro" bibliotekininku, kelionę į Šiaulius dėl teatro gastrolių Klaipėdoje. Naciams 1939 m. kovą užėmus Klaipėdos kraštą, Kraštinaičiai persikėlė į Kauną. Buvo labai neramu dėl ateities. Kaune Emilijus dirbo geležinkelių valdyboje, netrukus kartu su ja išvyko į 1939 m. spalį atgautą Vilnių. Nuo 1945 m. darbovietės ir pareigos keitėsi lyg kaleidoskopo vaizdai: neetatinis redaktorius leidykloje, ekonomistas komunalinio ūkio ir finansų ministerijose, dramos teatro gaisrininkas. Pagaliau 1947 m. tapo Lietuvių kalbos instituto direktoriaus padėjėju, rodos, ūkio klausimais, susijungus Lietuvių kalbos ir Literatūros institutams - vyriausiuoju laborantu. Nuo 1962 iki 1969 metų E. Kraštinaitis gauna kuklų Mokslų akademijos Fizikos-matematikos instituto vyresniojo elektrotechniko-konstruktoriaus atlyginimą. Žinoma, visa tai buvo tik priedanga, formalus šydas tarybinės tikrovės sukurtoms kliūtims apeiti. Karo nusiaubtos Lietuvos filologijos ir istorijos mokslo vadovai labai vertino E. Kraštinaičio žinias ir gabumus, tačiau jo, turėjusio tik vokiškos pradžios mokyklos pažymėjimą, negalėjo skirti bent kiek reikšmingesnėms, juolab mokslinio darbuotojo pareigoms. Prie buhalterio, gaisrininko ar laboranto atlyginimo prisidurdamas pagal sutartis gaunamus honorarus, šis žmogus į lietuvių ir vokiečių kalbas vertė grožinę literatūrą, XVII a. istorijos šaltinius, mokslo institutų darbuo-

tojų publikacijų santraukas, dešifravo viduramžiška rašysena sukurtus lituanistikos rankraštinius veikalus.

E. Kraštinaičio atliktų darbų, publikuotų ir rankraštinių, bibliografijos nėra. Tačiau pagrindiniai jos metmenys žinomi. Pirmųjų, ankstyvoje jaunystėje "Prūsų lietuvių balse" be parašo skelbtų informacinių žinučių nustatyti nepavyko. Jų negalėjo nurodyti ir pats autorius. Į Klaipėdos laikraščius dėtus straipsnius E. Kraštinaitis teigė pasirašinėjęs slapyvardžiu *E. Mylius* arba *Mylius* (taip jo vardą buvo "perdirbę" namiškiai). Jų paskelbęs keletą. Atrodo, šiam autoriui taip pat reikėtų priskirti straipsnius, paženklintus kriptonimu *E. Krs.* (pavyzdžiui: "Aukuro" draugija tautos kultūrai kelti // Lietuvos keleivis. 1926. Bal. 2. Nr. 78. P.3), bet pats E. Kraštinaitis dėl to abejojo. Vis dėlto praėjo daug laiko. Jis gana ilgai iš vokiečių kalbos į lietuvių vertė Klaipėdos uosto direkcijos ataskaitas (1928-1937 metų), kurios kasmet pasirodydavo dviem savarankiškomis knygomis. Jas, kartais siekiančias beveik 100 puslapių spausdinto teksto, tekdavo parengti per trejetą mėnesių. Vertėjui sunkiausia buvo surasti arba pačiam sukurti įvairiausių uosto įrengimų, laivų mechanizmų ir detalių lietuviškus terminus. Uosto direkcijos pavedimu E. Kraštinaitis 1938 metais parašė darbą "Svarbiausieji faktai iš mūsų uostamiesčio istorijos, jo prekyba ir uosto trafikas praeityje". Trisdešimties puslapių mašinraštis buvo nusiųstas recenzuoti Kauno universitetui ir gautas palankus atsiliepimas, tačiau dėl hitlerininkų invazijos knygutė nepasirodė.

Pokario metais, kai trūko vertėjų iš vokiečių kalbos, E. Kraštinaitis padėjo užpildyti užsienio literatūros spragas. Jo plunksnos dėka lietuviškai prakalbo H. Manno romanas "Profesorius Unratas" (1948), E.M. Remarko "Laikas gyventi ir laikas mirti" (1958), vokiečių novelės. Kai būdavo užsakymų, E. Kraštinaitis į vokiečių kalbą vertė lietuvių autorius

(A. Liobytę). Atrodo, problemų būta dėl mokslinių veikalų vertimų. Sakysime, A. Kezio knygutėje "Die Landwirtschaft Litauens" (1973), į kurią E. Kraštinaitis įdėjo daug darbo, vertėju nurodytas E. Astramskas. Lietuvių tiksliųjų ir humanitarinių mokslų autorių darbų santraukų, kurias į vokiečių kalbą jis išvertė, susidaro trys dešimtys. Jie paskelbti ne tik Lietuvoje, bet ir Vokietijoje, Suomijoje, kitose užsienio šalyse.

Geros Mažosios Lietuvos istorijos, vokiečių kalbos ir specifinio Rytų Prūsijos vokiško rankraščio žinios E. Kraštinaitį savaime pastūmėjo prie senųjų lietuvių raštijos ir lituanistikos paminklų. Užsakius Lietuvos istorijos institutui, jis į lietuvių kalbą išvertė svarbų istorijos šaltinį - Mažosios Lietuvos lietuviškų parapijų patikrinimo ataskaitą "Recessus Generalis" (1639), pagal sutartį su "Minties" leidykla - O. Glogau "Lietuva ir lietuviai" (1869) skyrių apie E. Gizevijų (*Gisevius*). Šie darbai liko nepaskelbti. Tačiau būta ir didesnių laimėjimų. Pirmą kartą lietuviškai išleistoje Danieliaus Kleino gramatikoje (1957) buvo įdėtas jo "Compendium litvanico-germanicum", kurį visą iš sunkios XVII a. vidurio vokiečių kalbos išvertė E. Kraštinaitis.

Pokario metais E. Kraštinaitis kaip Mažosios Lietuvos autochtonas dalyvavo istoriko dr. P. Pakarklio organizuojamose ekspedicijose į nusiaubtą Rytų Prūsiją rinkti prūsistikos ir lituanistikos knygų bei dokumentų iš be globos likusių bibliotekų ir archyvų. Iš tų kelionių jis išsaugojo net vieną nuotrauką - keturi vyrai kažkokioje bažnyčioje peržiūri ant grindų išskleistus popierius. Per ekspedicijas buvo išgelbėta daug vertngų raštijos paminklų, tarp jų XVII a. pabaigos Motiejaus Pretorijaus (*Prätorius*) lituanistinis veikalas vokiečių kalba "Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla" (*Deliciae Prussicae oder Preussische Schaubühne*). P. Pakarkliui sumanius, 1948 m. jį imta rengti spaudai. Prie šio rankraščio E. Kraštinaitis praleido, tiesa, su pertraukomis, daugiau negu

trisdešimt metų. Jis dešifravo visą tekstą ir į lietuvių kalbą išvertė kai kurias 1610 puslapių turinčio veikalo dalis (skyrių "Prūsų kalba"). Dešifruotojo darbu ypač žavėjosi Vydūno mokinys V. Falkenhahnas. Būdamas Vilniuje, jis beveik visada apsilankydavo pažįstamame name J. Basanavičiaus gatvėje ir savo įspūdžius gyvai pasakodavo grįžęs į Berlyną. Toks E. Kraštinaičio vaizdas išliko ir mano atmintyje: pakumpusi senuko figūra prie erdvaus, popieriais apkrauto stalo, vokiška portatyvinė rašomoji mašinėlė, plati padidinamojo stiklo lėkštė su juoda rankena ir įspūdingas viduramžiško rankraščio foliantas. Gaila, po dešifruotojo mirties (1983) "Prūsijos įdomybių" rengimas spaudai visiškai sustojo. Ant E. Kraštinaičio darbo stalo ilgą laiką gulėjo ir J. Bretkūno į lietuvių kalbą versto Biblijos rankraščio kopija, gauta iš Vokietijos. Jis rašomąja mašinėle perspausdino didelę teksto dalį, išnašose pateikdamas visus J. Bretkūno ir jų talkininkų taisymus. Šis darbas taip pat liko nebaigtas.

Kartą kalbantis E. Kraštinaitis parodė mašinraštį, pavadintą "Mažoji Lietuva, kokia ji buvo paskutiniuoju laiku". Tai buvo jo paties etnografinio pobūdžio atsiminimai apie gimtąjį Mažųjų Šilelių kaimą. Kaip pasakojo autorius, atsiminimus užrašyti paskatino P. Pakarklis. Pirmasis mėginimas buvo nesėkmingas. Mat E. Kraštinaitis manė pateikti bendrą krašto etnografinę apžvalgą. Profesorius pradėto darbo idėjos nepalaikė ir paprašė verčiau apsiriboti iš vaikystės žinomo kaimo išsamesne charakteristika. E. Kraštinaitis užduotį įvykdė labai gerai. P. Pakarklis ne tik teigiamai įvertino rankraštį, bet ir už jį sumokėjo honorarą. Darbo pirmasis egzempliorius liko Istorijos institute, kopija - pas autorių.

E. Kraštinaičio atsiminimus skaičiau ne kartą. Jie traukė savita, kuriais ne kuriais ragainiškių tarmės reliktais papuošta kalba, įdomiomis etnografinėmis detalėmis ir visiškai patikimais istorijos duomenimis. Tai vertingas Mažosios

Lietuvos istorijos šaltinis. Smalsumo pagautas, sykį net ryžausi aplankyti Mažuosius Šilelius. Kelionė įvyko 1979 m. gegužės 12 d., saulėtą ir vaiskų šeštadienį. Mašina vežė didelis Mažosios Lietuvos simpatikas Gediminas Vanagas, o keleivių būrelį sudarė pats E. Kraštinaitis, Vilniaus universiteto dėstytojai Jonas Bulota,Irena Tumavičiūtė ir šių eilučių autorius. Kelionė paliko neužmirštamą įspūdį ir liūdnų minčių apmąstymui. Jos metu aplankėme Bitėnus, Tilžę, pasivaikščiojome po atgimimo pranašo "Aušra" lopšį Ragainę. Ir štai kelias Mažųjų Šilelių link. Jis tęsėsi gal 20 kilometrų. Perkirtome Eisulius (dabar *Gorino*), pravažiavome netoli Žemųjų Eisulių (*Bolšoje Selo*), Jakštaičius (*Krajnėje*), sustojome Eglininkuose (*Koločiajavskojė*) prie buvusios Augusto Urmonaičio karčemos. Nuo čia į E. Kraštinaičio tėviškę vedė gal nepilnas kilometras žvyrkelio. Jį nuėjome žingsnis po žingsnio. E. Kraštinaitis jaudinosi - gimtinę paskutinį kartą lankė prieš pusę amžiaus. Stoviniavo, žvalgėsi, netikėjo savo akimis. Deja, matytas vaizdas prabloškė ne tik jį, bet ir mus - kaimas buvo visiškai nušluotas dar tebevykstančios melioracijos. Radome išverstų pamatų, mūro sienų ir stogo čerpių duženų, išrautų sodo medžių sąvartas. Kaimą kirtęs upelis buvo paverstas melioracijos grioviu. Nusifotografavome Kazachstano stepę primenančioje plynėje ir patraukėme atgal. Beeidami atsitiktinai susigretinome su melioratorių būreliu. Pirmas prakalbintasis pasitaikė esąs lietuvis. Suprantama, apie Mažuosius Šilelius jis nieko nežinojo. Liepė, tai šlavė. Čia gi "Vokietija". Pašnekovas užsiminė, kad gyvena Pilkalnyje (*Dobrovolske*). Ten daug lietuvių, po karo atsikėlusių iš Didžiosios Lietuvos, susitelkę. Kai kurie aprusėjo, tačiau dauguma laikosi. Vaikus į Lietuvos mokyklas siunčia. Atsigėrėme vandens vienoje pakelės sodyboje, beje, taip pat priklausančioje pokario lietuvių šeimai, ir grįžome į... Didžiąją Lietuvą. Paveiktas šios kelionės, netrukus iš E. Kraštinaičio

pasiskolinau atsiminimus ir persirašiau. Veikiai jų autorius mirė, tik kelių mėnesių pristigęs iki aštuoniasdešimtmečio. Tai atsitiko 1983 m. kovo 14 d. Laidotuvėse žmonių dalyvavo nedaug, apie mirtį spaudoje buvo vos užsiminta. E. Kraštinaitis ilsisi toli nuo savo Mažųjų Šilelių, smėlingose Vilniaus Rokantiškių kapinėse. Bėga metai, tačiau šį žmogų dažnai prisimenu. Kartais po ranka pakliūva jo Mažųjų Šilelių kronika, iš kurios vėl suskamba gyvas nutolusios epochos liudytojo balsas. Taip pat sau pagalvoju, kad ji iš tikro dar niekieno nematyta ir nevartyta, nors greičiausiai pelnytų daugelio skaitytojų palankumą ir padėką autoriui. Genamas šios minties, ir ryžausi rankraštį pateikti spaudai.

Kai kurie šaltiniai ir literatūra apie E. Kraštinaitį

Aleknavičius B. *Žmogus, "kalbinantis Pretorijų" // Lietuvos žvejys (Klaipėda). 1980. Birž. 28. P. 9. Liep. 5. P. 9. Tas pat // Aušra (Punskas). 1980. Nr. 4. P. 21-24. "Aukuras" draugija tautos kultūrai kelti: Penkiolikos metų sukakties proga. Klaipėda, 1937. P. 17.*

Iš Klaipėdos giedotojų draugijos // Lietuvos keleivis (Klaipėda), 1927. spal. 9. Nr. 236. P. 3.

Kaunas D. *Iš albumo // Švyturys. 1978. Nr. 24. P. 30. - Parašas: Agluoniškis.*

Kaunas D. *Mažosios Lietuvos bibliotekos (iki 1940 metų). V., 1987. P. 9. 175, 220.*

Kaunas D. *"1987 m. kovo 4 d. Vilniuje mirė lituanistas Emilis Kraštinaitis" // Mūsų kalba. 1983. Nr. 6. P. 32-33. (Ne dėl autoriaus kaltės straipsnyje klaidingai nurodyta E. Kraštinaičio mirties data).*

Kerpytė A. *Spaudos bendradarbis Emilijus Kraštinaitis: Kursinis darbas / Moksl. vadovas vyr. dėstytojas* ***D. Kaunas.*** *V., 1981. 23 p. (Rankraštis)*

Kovos keliais: Klaipėdos krašto prijungimui prie Lietuvos 15-kos metų sukakčiai paminėti almanachas / Red. ***J. Vanagaitis.*** *Klaipėda, 1938. P. 108 - Knygoje klaidingai nurodyta pavardė - Kristinaitis.*

*[**Kraštinaitis E.**] Bendradarbiai: Atsiminimai / Užrašė ir spaudai parengė* ***D. Kaunas*** *// Lietuvos žvejys. 1982. Gruod. 25. Nr. 52. P.6.*

"Prūsų liet. balso" ir "Liet. keleivio" sukaktuvės // Mažosios Lietuvos kalendros 1934 metams. Klaipėda, [1933]. P. 164.

Sėkmingas pasiruošimas lietuviškiems teatro vaidinimams Klaipėdoj // Lietuvos keleivis. 1934. Rugs. 29. Nr. 225. P. 5.

Vanagas V. *Lietuvių rašytojų sąvadas. V., 1987. P. 207, 398, 422.*

Martynas
Reinholdas
Tydekas

ŽVILGSNIS ATGAL

Tėvų ūkis

Mano tėvų ūkis stovėjo prie *grantinės* (žvyrkelio), nuo Plikių int Šatrių (į Šatrius). Tas kelis pastovėjo tiktai keletą dešimtmečių. Jis buvo taisytas *landroto* (apskrities viršininko) Cranco metais, kurie buvo ekonomiškai laimingi. Po Antrojo karo ta grantine su buvusiais ūkiais tapo išlyginta. Dabar tėn žalioja javai ir ganyklos.

Abipus kelio buvo grovių *krantos* (krantai), apaugusios visokiems gėlėms ir augulais, kurius dabar Europoj tiktai retai galima rasti. Vasaroj mės skynėm *kėmeles* (kmynus), surišom į puokštes ir pašūrėj džovinom. Motina jas maiše į duonos tešlą. Prie kelių augo gluosnis. Kad jos pasėno, jų vidurei supuvo ir rados minkšti kaip vatas. Jus vartojėm medų *dagojant* (kopinėjant) per *šmokerio* (dūminės) dėgalą, baidyti bites. Kur grantine vedi per mūsų laukus, tėvas buvo diegęs rūkštas viešnės (vyšnias). Jas mylėjo ne tik paukščiai, bet ir *nekoks* (bet koks) praeinantis keleivis. Kad viešnis išsirpo, prasidėjo rugių *daga* (pjūtis).

Nuo grantinės į mūsų kiemą vėde su *kūliais* (akmenimis) grįstas kelis. Jį *budavojant* (tiesiant) buvo gėlbėjęs mano tėvo tėvas. Pašūrėj stovėjo labai sunkus gelžinis grūstuvas. Tarp kelio ir daržo augo dvi eilės ėglių. Tos ėgles, medini vartai ir skūne atlaike šaltus, vakarinius vėjus. Kasmėt tėvas pakirto [po] vieną ėglę ir ją papuoše Kalėdoms. Kėlis atsiekė dvidurinius vartus ir vartėlį. Vartai stovėjo atviri, bėt šventame

vakare jie buvo uždaromi, paženklinti prasidedantį šventą laiką. Mės, vaikai, vartojėm vartus kaip karusėlę. Bet tai buvo uždrausta, kadangi taip buvo gadinamos *engis* (vyriai).

Ūkio kiemas buvo žolynas. Lytingais laikas jis buvo purvinas. Kad galėtumėm šiek tiek perbristi, buvo per pelkis padietos lentos. Jų daug buvo pusapvalios, galėjome lengvai pakrypti ir pa[r]virsti. Tiktai takas nuo buto *angių* (durų) lig *staldio* (tvarto) buvo su kūliais pagrįstas. Tėn eidama motina nėše du kibiru po dvidešimt *literių* (litrų) su kiaulių pašaru. Be tvirto kėlio tas sunkus darbas būtų buvęs dar sunkėsnis, ypač ilgos žiemos tamsybėje. Visi kiti takėliai ėjo per žolyną. Žiemoje gulėjo aukštai sniegas. Tėvas ir mės, vaikai, iškasėm gilius takus ir ėjom tarp aukštų sniego mūrų. Atstumai tarp trobesių buvo vyriausybės nūstatyti. Jie turėjo būti tokie, kad degant ne visas ūkis nudegtų, bet trobėsis po trobėsio galėtų būti užgesinti.

Gyvenimo troba

Gyvenimo butas buvo *budavotas* (statytas) iš *drūktų* (storų) rąstų. Jų tarpai buvo iškimšti su moliu, [iš] lauko pusės buvo apkaltos lentomis. Per metus lentos tapo pilkos ir grubluotos. Stogas buvo čerpimems dengtas. Stogo apačioj buvo lenta, iš kurios buvo išpjauta mėniška linija. Pro tarpus lindo *strazdai* (varnėnai), *budavojo* (suko) lizdus ir perėjo, viena strazdų šeimyna šalip kitos. Lynant galėjau girdėti, kaip strazdų kojos brakštelėjo per lentas, kaip strazdelei šnabždėjo. Augant strazdelių gurgždėjimas keitėsi, mėtas bėgo toliau.

Prie *angio* (prieangio) buvo cementinis plotas. Vaikystės metais betonas įėmė grūsto molio vietas (buvo maišomas su grūstu moliu). Molį galėjom savo žemėje kasti, cementą reikėjo pirkti. Kainos buvo aukštos, todėl cementas *vertinos už mažą luksiusą* (buvo prabanga). Angio durys buvo dubul-

tos ir puikiai taisytos. Kad vakare tėvas paleido šunį ir užsklendė duris, aš jutaus gerai apsaugotas. Tas jausmas mane lydėjo visais metais.

N u m a s (koridorius) dalijo butą į dvi nelygis dalis. Ir jis buvo cementuotas. Aš vis dar girdu, kaip arklių *žėlės* (pakinktai, pleškės) krinta ant betono.

Ant (iš) kairės *trėpis* (laiptai) vėde int *krautės* (aukšto, pastogės). Viens krautės galas buvo su lentoms grįstas. Tėn buvo intnešami grūdai. Krautės viduryj buvo *šurštynas* (dūmtraukis) su rūkymo kamarele. Jami kabėjo lašinei ir *vurškei* (dešros). Vertingėsniusius kumpius leidom rūkyti Klaipėdos mėsininkui. Antras krautės galas buvo apdengtas su sudžuvusiais lapais, paslaptingai *čugždėjančius* (čežančiais). Lapūse gulėjo žiemai padėti obūlai. Pavasarėj tuose lapūse radosi ir katė su katyčiais. Mane labai *interesavo* (domino) tėn padėti nebnaudojami daiktai. Kokie žmonis jus buvo naudoji? Kaip jie buvo gyvėni? Tarp tų daiktų buvo du *liktaru* (žvakidės). Jus pastatydavo prie karste paguldyto lavono. Mano vaikystės mėtais mūsų namuose mirusio nebuvo. Didžausį interesą sudarė žalioji, su juodu alyvuotu audėklu aplipyta tėvo skryne. *Tami* (joje) tėvas buvo sudėjęs visokių knygų ir atsiminimo *objektų* (daiktų), kurius jis buvo *sulasis* (surinkęs) visame *sviete* (pasaulyje, žmonėse), važuodamas per svietą. Skaitydamas jutau, juk ir tėvas buvo buvis jaunas ir jieškojęs šame sviete susirasti [savo vietą].

Vėl žemyn į numą. Po trepių buvo lentomis apkalta vieta. Ten stovėjo *bačka* (statinė) *stambims* (rupiems) miltams. Motina jus *apipluke* (apiplikino) su karštu vandeniu, nėše su kibirais į staldį ir šėri kiaules. Šalip gulėjo šluotražės ir kitokie *kuknės* (virtuvės) įrankiai. Kad buvo šalta ir lytinga, tėn gulėjo ir smirdėjo katės. Už tokį smarvę *omama* (senelė) jas baude su šluotraže. Bet kad priėjo katinų valgio laikas,

omama šaukė "py py py", ir katės, uodėgas pastatusios, greitai atbėgo pieną lakti.

Šalip daržo durių stovėjo pieno centrifūgas. Kaip jo *lamelės* (metalinės plokštelės) galėjo išskirti *šmantą* (grietinę) nuo pieno, tai aš iki šol neišmanau. Tarp lamelių nusistovėjo pieno *baltimis* (-ymas). *Čystijant* (valant) centrifūgą mės, vaikai, galėjom ta baltinį laižyti. Prie sienos stovėjo *petrūlijos* (žibalo) *kriugis* (puodas). Omama pildi lėmpas su petrūlija. Pilni *stebėjimo* (susidomėjimo) mės, vaikai, matėm, kaip ji dirbo. Vien iš vieno ji mumis graudėno: tiktai neuškušinti (neliesti) tą pavojingą skystimą.

Ant (iš) kairies buvo k u k n ė (virtuvė). Ir jos grindis buvo cementotos. Lauko pusėj buvo skyle išpilti suterštus vandenius. Toji vietoji buvo taisomas sūris (baltas varškės sūris). Receptas: rūkštas pienas su įplaktais kiaušeis yra trumpai atvirintas. Ta *purusi* (puri) masė pilama į lininį maišėlį. Šis maišelis dabar dedamas tarp dvėjų lentų. Sunkiausysis šeimynos žmogus mina viršuėję lentą, kol visa *parūga* (išrūgos) [esti] išvarvėjusi. *Bėdnais čėsais* (varganais laikais) su sūriu apdėjom duonos riekę. Daug skanėsni yra rieke sūrio, aptėpta su *brišu* (šviežiu) sviestu ir medu.

Ant kuknės *skapio* (spintos) stovėjo *krūžos* (indai) su *kapija* (kava) ir *tija* (arbata). *Pėčis* (virimo plyta virtuvėje) buvo mūrytas iš koklių ir turėjo du *atvėrimus* (angas). Su redukčiojančiais *rinkeis* (mažėjančiais lankeliais), buvo galima platėsnius ir siaurėsnius katilus ir *panes* (keptuves) vartoti. Vienas atvėrimas tarnavo žmonims, antrasis - gyvolems. Motina čia šutino *ropes* (bulves) ir kaitino vandenį plukyti miltams. Valgius daugiausiai virė omama. Šviesą gavomi nū mažai petrūlijos lemputei. Šalip pečio buvo duonos krosni. Ji *traukėsi* (tęsėsi) iš kuknės per sieną lig didžiosios estubos krosnis apaties. Prie antros sienos kabėjo *užgože* (lentyna) *blūdams* (dubenims) ir *skyvėlems* (lėkštėms). Ant

grindės stovėjo vandens kibirai. Vandenį reikėjo *parsineštės* iš šulinio.

Antrapus kuknės buvo k a m a r i k ė. Ant lentynų ten stovėjo blūdai su šmantu. Iš surūgusio šmanto plakėm sviestą. Senais mėtais tai darėme su sviesto muštuvo. [Už] tokį ilgą darbą atsilyginau su pirštu nuo menturio braukdamas šmantą. Vėlesniais mėtais tapo muštuve iškeista su *kėrna* (sviestamuše). Sukantis sparnai muše šmantą į sviestą. Deja, neleido atdaryti kėrnos danktį ir laižytės, nės tad nesisekės mušti sviestą. Pagal skambesio galėjau žinoti, kad randas sviestas. Puo lentynos stovėjo kibirai su pieno *šmengeliu* (pasukomis). Antroj pusėj stovėjo dideli duonos skryne. Motina sukėpi centnėrį miltų į duoną. Tad skryne buvo pilna ir mės galėjom visą mėnesį valgyti duoną. Marti, kuri norėjo *žanytis* (tekėti), turėjo *išrodyti* (įrodyti), kad galinti kepti duoną, - o *brydgams* (jaunikis) – nuo brišo *kukulio* (kepalo) su kieta pluta pjauti riekę. Virš tos skrynės kabėjo senos terbos nešti valgius į laukus. Šiandien tų terbų modelis Vokietijoje būtų labai moderniškas. Prie šalies stovėjo valgių *skapis* (spinta). Tėn kabėjo rūkytieji *šinkiai* (kumpiai). Į sienos kampo stovėjo omamas drabužių skryne, labai puikiai dažyta. Šalip stovėjo lovėle *pietus* (popiečio) snausti. Kamarikę *iššvietė* (apšvietė) pietų saule. Čia *žimavo* (žiemojo) vasaros musės.

Nuo kuknės ėjo duris į m a ž ą j į e s t u b ą (kambarį). Kas *subata* (šeštadienis) buvo šūruojamas medinis aslas ir po tam su baltoms pajūrio smiltems apibarstomas. Pry durių stovėjo krosne.Kūrinimo durėlis buvo dubultos. Kad anglis *raudonojo* (raudonavo), jos buvo uždaromos ir užsukamos. Tarp krosnies ir sienos džūvo malka ir šlapios *žekės* (kojinės). Krosnies *rėrėje* (orkaitėje) buvo laikomas valgis šiltas, joji *žiurpėjo* (čiršķėjo) kepantis obūlai. Pry krosnies buvo mūrytas *benkis* (suolas), šiltas ir patogus įėjusiam peršalusiam [sušilti]. Estubos šiluma anais laikais buvo daug mažesni už

dabar pryprastas temperatūras. Estuboje ir miegojome. Viename kampe stovėjo omamas lova. Šalip buvo vaikų lova, kurį galėjom paplatinti arba pasaurinti. Gulėjom ant storai šaudų *kartai* (eilės, sluoksnio). Kad šaudai tapo išmainyti (pakeisti), turėjom *kinį* (guolį) iš naujo pragulėti. Man labai patiko žvilgsnis į medžio *galones* (viršūnes). Antrapus krosnės stovėjo tėvų lova. Šventą rytą, pirm atsikėlimo, tėvas motinai šnibždėjo, kuo vakar Klaipėdoje buvo matis ir girdėjis. Kadangi motina menkai tegalėjo girdėti, tėvas kalbėjo aiškiai, ir aš jo žodžius galėjau išmanyti. Girdėjau visokius jų rūpesčius. Kitais mėtais tėvai ištrauke į didėjį estubą, ir aš gavau jų lovą. Toje aš miegojau lig paskutinios nakties tėvų namuose. Anais laikais *apsižanijusieji* (sutuoktiniai) gulėjo vienoj lovoje. Tėvai taip laikėsi lig jų paskutinios nakties. Virš durių, eiti į didėjį estubą, buvo lentyna su būriškoms giesmių ir maldų knygoms. Šalip kabėjo gegužies *ziegoris* (laikrodis su gegute). Laikrodžio geguže *subaide* (išgąsdino) ne vieną keliauninką.

D i d ž i o j i e s t u b a tik retai buvo šildoma, todėl duris tarp estubų daugiausiai buvo uždarytos. Taip jos liko ir tą dieną uždarytos, kurioj gimė mano brolis. Tiktai motėris bėgiojo su blūdais, pilniais šilto vandenio. Aš tikrai tikėjau, kad vaikutius atneša gandras. Vieną rudenio dieną stovėjo daug gandrų ant mūsų stogo. Aš greitai bėgau namon, norėdams rasti seserytę. Nebuvo. Likau klaidintas, ale be problemos.

Didžiojoje stuboje buvo aukšta krosnė. Jos apatyje buvo kepamoji krosnė. Ir šildant krosnę kojos liko vėsis. Po langų traukėsi masyvas bėnkis. Jo kampe stovėjo didelis stalas. Didžioms šventėms, su daug svetių, arba *dagos* (derliaus dorojimo) dienoms su talka, mės čia valgėm. Vaikai turėjo laukti kol paaugusieji buvo pavalgę, tad mės galėjom valgyti. Čia stovėjo *siuvimas mašinas* (siuvamoji). Motina mokėjo

gerai siūti. Čia buvo pastatomos staklės ir kiti audimui reikalingi įrankiai. Austi *nemokėsi* (nesimokė) mokyklose, austi mokėsi dukteris nuo motinos. Juo daug[iau] nytių, juo didesne audėjos garbė. Motina audė vilnas arba *bumbulus* (medvilnę). Ūkyje dar stovėjo įrankiai išdirbti linus, bet nebebuvo naudojami. Lininei *drobenei* (audiniai) buvo per stambi ir kieti. Drobulių ir *kedelių* (sijonų) modelei buvo geometriški. Prie sienos kabėjo *bildėrei* (paveikslai). Keturis bilderius buvo tėvas parvėžęs iš Japonijos. Du buvo ant dvijopų stiklų *muilavoti* (nutapyti). Antrųjų rėmai buvo nedegantis. Mano eksperimentai [tai] išrode. Tiesa.

P r i e n u m ė j e kabėjo mano dėdės Jonio Laukžemio nuotrauka. Tiktai sukakės dvidešimt vienus metus jis Pirmame kare krito Lenkijoje. Dėl jo mirties omama kaizeriui neatleido iki *jos* (savo) amžiaus galo. Būdams šaltyšius tėvas prienumę naudojo rašteninkystei. Ir *pakajaus čiesais* (taikos metais) turėjo šaltyšiui prirodyti gimimą ir pasitraukimą ne tik žmonis, bet ir arkliai, galvijai ir kiaulės. Tas buvo rašomas į *drūktas* (storas) rėgistro knygas. Kasmėt tas knygas *rėvidavo* (revizavo) viršaitis.

Ir k a m a r o j stovėjo lova, kuri nebuvo naudojama. Šalip buvo tėvo drabužių skapis. Persidarydamas buvo tėvas vis skubis ir mumis, trukdančius vaikus, vare laukon, bet tas jam retai tepasisėki. Aš norėjau mokytis, krakmolintą *krogą* (apkaklę) su specialinėms *pumpoms* (sagomis) pritaisyti ir rište *šlipsį* (kaklaraištį). Tėvo šlipsiai buvo šilkiniai ir labai puošni. Tėvas, būdamas jūrininkas, pirm Pirmojo karo visose kontinentose jus buvo pirkis. Jie buvo sudėti dvejose japoniškose dėžėse ir su nedegamu laku [padengtose]. Kietėji krogai buvo sudėti į japoniško ąžuolo dėžę. Tos dėžės per Antrąjį karą liko sveikos. Tėvui priklausė ir *komodė*. Joje buvo sudėti gerieji marškinei ir visokie atsiminimo daiktai, surinkti visose

svieto kraštose. Komodė buvo užrakyta, bet aš žinojau kur *pakavotas* (paslėptas) raktas. Taip aš radau *pistolį* (pistoletą) su municija. Omama ją buvo Pirmame kare turėjusi po pagalvio ginti save ir tris dukteris. *Laimingai* (laimė), kad nereikėjo jas naudoti. Aš labai nusigandaũ, pasijausdamas, kad galima bengti žmogaus amžį. Daug malonėsnis buvo žvilgsnis į motinos skrynę. Joje gulėjo patios austi *raukšlėti* (klostyti) kedėlei, lig kojos kulkštinės *ilgi* (ilgio). Apatis buva apsūta su šepečiota josta (aptaisu). Moterės nenešiojo apatines kėlnes, bet vilnonus, adytus, apatinius kėdelius. Virš kėdelio apsijose su margu joste, prie kurios kabėjo su karoliais *papuikinta* (pagražinta) tėrbėle. Virš jos buvo dar viena juosta su *šuršiu* (priejuoste) ir papuošta su perloms. Viršui nėšiojo *jopę* (švarką) su *kvataroms* (languotą). Iš krogo kyšoji balti marškiniai, vėliau *blūzės* (palaidinės) nukeisti. Motina ir omama puošėsi tiktai svoto (jungtuvių) žiedais. Ant galvos motina *apsirišos* [nešiojo] *koską* (skarelę) su ilgoms kutoms. Šaltoms arba lytingoms dienoms apsisaute su dideloja, margoja, vilnone, labai minkšta *koska* (skara). Važuojant į turgų dar prysautė *velėta* (velta) *žlėgti* (antklodė, gūnia). *Mantelei* (apsiaustai) vėlesneis mėtais buvo moderniški. Senoviškieji drabužiai buvo daug *šaipomi* (pašiepiami). Todėl skapėj kabėjo nauji, moderniški drabužiai: *kleidės* (suknelės), blūzės, ir t.t.. Sėnoviškieji drabužiai man geriau patiko, bet jie prapuole viens po kito.

S t a l d i s

Staldio dešinėj buvo p a š i ū r ė. Tėn buvo visokių amatinių įrankių. Jų daugiausiusius buvo dėdė Jonis savo *trumpame amžije* (per trumpą amžių) parūpinis. Jis turbūt buvis gabus *technikėris* (technikas). Čia rankomis sukamas *malūnas* (girnos). Pirmame kare jis buvo naudotas. Paš[illegible]ėj buvo sustatyta kūrinama malka ir *kūlių* (akmens) anglis. Viso staldio

pastogėje buvo sukimštas šienas arklėms ir raudonieji dobelai karvėms. Šienai sulaikę staldėms šilumą.

Arklių staldėj vietos buvo trims arklėms. Mės telaikėm du arkliu, trėtysis tiktai buvo kumelukas. Prie antros sienos buvo vištų *koptas* (laktos, pastoliai) ir kiaušius dėti skrynėli. Kožnoje skrynelėj buvo vienas baltmolinis kiaušis vištą masinti. Bet nerėtai nusidave, kad perėkle parvėde pakavotus vištyčius. Problema rados tad, kad jie radosi rudenyj ir nebgalėjo paaugti. Kas vakarą galėjom matyti, kaip vištos gracingai žėngi kojo po kojos gulti. Po vištų žiemoj gyveno veislės (-inės) žosis, šalip jų avis.

Kiaulių mėšlai bjauriai smirdėjo. Buvo įspūdingas *pamatymas* (vaizdas), kaip noringai kiaulė leido žįsti paršelius - vistiek jie "brovės kaip paršeliai".

Karvių stalde buvo vietos trims karvėms ir kelims veršėms. Karvės gavo dobilus atneštus, arklėms kimšom šieno nuo viršaus į ėdžias. Visi gyvoliai buvo girdomi nuo šulinės su kibirais atneštu vandeniu. Staldiai buvo gili. Dedant ropės ir diegant sietenius tapo mėšlai išvežami. Tas darbas buvo smirdus ir purvinas. Motina mėti mėšlą iš staldio int laidario. Tėvas ir motina krovė mėšlą į vežimą. Tėvas važavo į laukus ir kaplavo mažoms krūvėlėms, kad mėšlai neišdžiūtų. Potam mėšlai tapo išsklaidyti ir aparti. Pagal smarvę galėjom atskirti kokie mėšlai buvo vežami. Žiemos laike tapo padedama kraikties (buvo kreikiama) *karta* (sluoksnis) virš kartos, ir *gyvolių stovis* (mėšlo lygis, aukštis) vėl pakilo.

Stadių gale buvo skūnelė (ratinė). Iš jos *kluono* (grendymo) buvo kimšami dobilai int stadių pastogės. Ant kluono stovėjo *šliedės* (šlajos, rogės), darbo ir turgaus vežimas. Skūnėlės *bertainėj* (šalinėje) buvo kraiko šaudai. Po šieno dagos trauke gardus kvapas per skūnelę ir staldių

pastogį. Motina tą kvapą labai mylėjo. Šventoms dienoms ji ne kartą prapuole ir vėl atsirado, šienus krapštydama, skaniai miegojusi.

Už staldių rados visokių nebevartojamų įrankių: dalėms iš mėdžio taisyti plūgai ir ėkėtės, ratai, dirvų volai ir t.t. Vartojamieje laukinei įrankiai buvo gelžiniai. Antrapus staldio buvo antrasis laidaris, kuriame maišės šaltinio vanduo su srūtoms. Prie sienos kabėjo ugnį gesyti kopėčios ir *kabei* (kekšis). Laimė, kad jus nereikėjo naudoti.

Skūnė (kluonas)

Tarp gyvenamo buto ir staldio stovėjo skūne. Skūne turėjo du *kluono* (grendymus) ir du *bertainiu* (šalines). Prie vieno bertainio buvo pribudavota pelude. Ant vieno kluono stovėjo grūdus kulti mašinas, *akselio mašinas* (šaudus pjauti) ir *pučmylis* (skirti grūdus nuo pelų). Prie sienos kabėjo dalgiai, grėbliai, *rėtai* (rėčiai), čia stovėjo *kretalas* (kretilas), *šūpelis* (semtuvė), spragilas. Su mėdinėms šūpelėms šūpeliavom (kasėm, žarstėm) grūdus ir sniegą. Su *tarankiu* (doklu), kuris buvo *vieną mėterį aukštas* (vieno metro aukščio), nėšėm šieną ir šaudus. Aš dar mokiaus su spragilu kulti žirnius. Nuo [tų] laikų, kur (kai) su spragilais buvo kulama, buvo likę molinei kluonai. Su šakėms, turintis du *spykiu* (virbus), *štokavom* (krovėm) pėdus int vežimo ir bertainio. Šakis su keturiais spykiais buvo mėšlų šakės. Ražienas grėblavom su *grėblio* (grėbimo) mašinu, kuris priklause kaimynui Šakiniui ir mums. Mažą dirvėlę grėblavom ir su mediniu grėbliu. Ant kiemo stovėjo *rosverkis* (arkliais sukamas maniežas). Arklius varyti buvo ilgus darbas.

Už skūnės buvo beržynėlis. Tėn augo baravykai ir *gaidėliai* (voveraitės). Negaliu sakyti kas skanėsnis, ar grybai ar *šmanto zose* (sosas, padažas). Kad buvo didele *daga* (derlius), už skūnės krovėme javus į kūgį.

Skūnės ir staldio stogai buvo su šaudais *kloti* (dengti). *Norant* (norėdami) stogus išlaikyti, turėjom kasmet dviejų *bomų* (stogdengio karčių) ilgio stogą atnaujinti. Šaudų stogūse mielai pėrėjo žvirbliai.

Špykeris (klėtis)

Naujausioji troba buvo špykėris. Jo sienos iš molio mūrytos. Jų budavojimą aš gerai atsimenu. *Ant pirmo* (pirmiausia) buvo molis *spato* (kastuvo) *drūktume* (storio) išklojamas. Ant jo buvo pasklaidoma *karta* (sluoksnis) šaudų, *šilų* (viržių) arba *ropių* (bulvių) virkštių. Šilus parsivėžėm iš Žemaitijos. Tada buvo viskas su vandėniu aplaistomas. Tą *mišalą* (mišinį) myne ir minki prakaitodami arkliai. Kad mūrininkui patiko šis mišalas ir jo *konsistencas* (tirštis), tad jis su spatu išpjovi gabalus ir mūrijo sienas. Pirm to buvo iš laukūse lasytų kūlių piltas fundamentas. Molio sienos šiltausiosios. Kad budavojom Burgdorfe mano namus, išpylėm grindis su moliu. Pietų gale tapo dvi kamaros budavotos. Jos buvo mums, brolėms, pažadėtos, bet jų budavone liko neužbėngta. Vidurinėje dalėje buvo suberami runkulei, sietinei ir ropės. Šioj dalėje sienos buvo vieną mėterį *storos* (storio). Dubultosios duris buvo Bajorų kalėjimo *stalystėj* (stalių dirtuvėje) taisytos. Kad žiemą buvo labai šalta, tėvas šioje kamaroje pakūre atvirą ugnėlę. Buvo daug ropių rūšių: baltos, geltonos, pilkos, raudonos, mėlynos. Runkulei buvo raudoni arba geltoni, jais šėrėm kiaules. Sėtiniais šėrėm karvis. Jeigu jos gavo perdaug sėtinių, tad pienas pagal jų *skanėjo* (turėjo jų skonį) ir miestiškiai nenorėjo jį pirkti. Sėtinius pjaustyti , tas (tai) vaikų darbas. Sėtinių mašinas turėjo cilinderį su peilukais, kurie išplieše iš sėtinių gabalukus. Šventą vakarą, pirm varpų skambinimo, turėjo būti uždirbta šventos dienos porcija. Buvo ir rūšis sėtenių žmonėms valgyti, bet aš mėliau valgiau *germoles* (morkas).

Šiaurės gale buvo sandeliukas. Čia stovėjo ir *sulų* (sulos) bačka. Briša sula buvo saldi. *Ką* (ko) negalėjom išgerti, į bačką [pylėm], kur sula gurgždėdama rūgo. Dagos dienoms ji buvo mielai gerama. Pastogėj stogas buvo vieną mėterį virš grindių pakeltas, ją vadinome *kelys,* kadangi čia buvo galima ant kėlių pasiklaupti. Tokį (-ią) konstrukciją išbudavojau ir mano bute Burgdorfe, ir taip padidinau pastogės naudą. Pastogėj buvo sukrautos visokios mėdines mėdžiagos. Stogas buvo su Žemaitijoj pirktais *šindeliais* (malksnomis, skiedromis) dengtas. Norėjom vėliau stogą kloti su čerpėms, tas liko nedarytas.

Šalip špykėrio stovėjo p u r t i m a n g a s (išvietė) su dvėm kambarėliais. *Baseinis* (išvietės duobė) neatlaikė žemės vandenį, todėl vandenio lygis vis kilo ir krito. Lynotą dieną tapo turinys išveštas ant laukų, papiltas ir apartas. Kas tokį darbą vėnge [dirbti], tas nebuvo tikras *žemininkas* (žemvaldys), tiktai miestiškis. O mės, žemininkai, laikėmės esantis garbingėsni.

Prie buto stovėjo š u l i n y s. Jo apvali siena buvo iš kūlių, be cemento, statyta. Vanduo buvo skanus, šulinys niekados neišdžuvo. Žiemos rytais reikėjo ledus su stambiu gėlžiu pramušte. Tarp šulinio ir buto augo *kastangis*. Jo *uoksnėje* (pavėsyje) mės vasaroje valgėm. Karštoms dienoms galėjom pripildyti vonią su vandeniu. Per dieną saule ją pašilde ir vakare mės, vaikai, galėjom maudytis. Vokietijoje radau eilėraštį nuo Hermann'o Hess'o (žr. gale). Tame aprašytas ūkis su žydančiu kastangiu ir kaip prapuolės ūkis ir kastangis. Hess'as, pietų vokietis, nepažino mano tėviškę. Bet jo *poemas* (poema) kaip mūsų namams rašytas.

D a r ž a s i r b i t ė s

Daržas (sodas) dalijos į senąjį ir naująjį dalį. Senieji obūlai buvo taip rūkšti, kad nei kiaulės jus nenorėjo ėsti. Bet motina

vire iš jų košę tepti ant duonos. Pusmedinųjų *triaušukų* (puslaukinių kriaušių) išvaizdas buvo puikėsnis kaip jų skonis. Aš bandiau jus Klaipėdoje parduoti ir taip mažumą prisipelnyties. Bukus beveik visus sugadino kirmėliai.

Naujoji [sodo] dalis buvo tėvo diegta. Karklės mokykloje jis buvo išsimokės medius *šiepyti* (skiepyti). Kožnas vaikinas pirm atleidimo iš *šolos* (mokyklos) turėjo bent vieną vaismedę buvęs (būti) paskiepijęs. Buvo daug obūlų rūšių. Skaniausis obūlas buvo "Bellefleur". Jis buvo didis, puikus skano kvapo ir skonio. Taip pat didelis ir pilnas sulties buvo "Hasenkopf". Pirmasis sirpo "Charlamowsky". Skanus saldus obūlas buvo "Kurzstielchen". Kasmėt lenkės jo šakos. Augo viršuj ir viduj raudoni, viršuj raudoni viduj balti obūlai. Vėliausis obūlas buvo "Bismark". Jis buvo *rukšluotas* (raukšlėtas), didelis ir man par rūkštas. Vertingas traušis buvo "Grauchen". Tiktai po dešimtmečių jis pradėjo nešti [derlių], bet tad nėše kasmet bagotai. Vienoj šakoj tėvas buvo įskiepijęs ankstybą rūšį. Tie traušei buvo puiki ir saldi. Dėja, tokios nuomonės buvo ir *šeršonai* (širšės). Aš mielai mėgau saldis, raudonas ir geltonas viešnis. Šalia ėglių augo raudoni ir geltoni serbentai. Čia buvo ir žemuogių. Vaisiais buvomi bagoti. Pirm eidamas į laukus prikišau kišines su vaisiais.

G ė l i ų buvo menkiau. Augo tamsiai raudoni ir šviesiai raudoni, kvepantis bijūnai, *lašanti širdeli* (auskarėlis), *blezdingis* (našlaitės), *tulpai* (tulpės), *narcises* (narcizai). Po *blėderio* (alyva) augo geltoni tulpai ir garšvai(-os). Piningus už parduotas gėles ir uogas motina turėjo iždą savo reikalams.

Šalip špykėrio stovėjo [nuo] penkisdešimt lig šešisdešimt tėvo avilių [bičių]. *Darže* (sode) buvo omamos ir mano avilei.

Laukpusėj [už] daržo tvoros buvo *prūdas* (tvenkinys). Ten buvo *skalojami* (skalaujami) baltinei, vasaroj plaunamos kojes, girdami gyvolei, žiemoje papjautos žosės vėsinamos.

Prūde gyveno *žalūki* (baidyklė), ji baidė mus vaikus. Ir ilgai veizėdams į vandenį aš nesu ją matės. Netoli prūdo augo ajėrai ir visokios pelkių gėlės. Ant žolyno už špykėrio buvo balinami audėklai. Pirmasis savarankiškas vaiko darbas buvo *apdaboti* (prižiūrėti), kad žąsinėliai ne bėgtų per balinamus audėklus ir jus ne *žalintų*.

Mėtai

Po Naujų Metų užėjo *aštri* (dideli, smarkūs) speigai. Kad po ilgo *sniegėjimo* (snigimo) užėjo stiprus vėjis, susipuste aukšti sniego *pūgai* (pusnys). Tvoros prapuolę, tiktai polių (kuolų) galvos iškyšėjo. Tyliai slido šliedės. Skambėjo prie arklių prikabinti *klingeriai* (skambučiai). Pagal skambėjimo galėjom išskirti kaimynus. Laukų darbai ilsėjo[si]. Langai užšalo. Kad saule spindėjo, galėjom veizėdames manyti, kad matom pasakų svietą.

Dabar laikas pjauti kiaules. Tėvas pasakojo, kad jis būdams vaikas, pjovimo dienoj bėginėjęs pagal Karklės pajūrio, kol pjovimas turėjęs būti bengtas. Dabar pjauti buvo jo pareiga. Aš stovėjau už lango ir kovojau su baime ir smalsumo(-u). Smalsumas laimėjo.

Motina išvare iš staldio kiaulę. Prie vienos kiaulės užpakalinės kojos buvo pririšta virvė. Kad motina tą virvę trauke atgal, kiaule tempėsi pirmyn. Tokiame rami akismirksnyje tėvas su *mūšiu* (smūgiu) į kiaulės kaktą ją apsvaigino. Greitai pribėgęs perdūre kaklo gyslą. Tojau pribėgo ir motina ir į pakištą blūdą sugavo varvančius kraujus. Negyva kiaule buvo *rutuluojama* (ritinama) į tam taisytą *geldą* (lovį), su karštu vandeniu plukyta ir skusta. *Kad* (kai) buvo visai *čysta* (švari), tėvas perkišo tarp užpakalinių kojų sausgyslų ir kaulų ąžuolinį pagalį. Dabar galėjo kiaulę pakarti ir *išimti* (skrosti). Išimant vidurius aš ėsu apie vidurinius organus daugiau išmokis kaip šoloje.

Tame tarpe motina vire iš kraujų ir kruopų vėdarus, kurius ji labai mėgo valgyti. Beveik viskas nuo kiaulės buvo išnaudojamas, tiktai tulže, šeriai ir nagai - ne. Prypūstą pūslį dave mums vaikams kaip baloną. Kumpius rūke Klaipėdos mėsininkas. Motina taise ir rūkino daug *kėpėnų*(-inių) ir mėsinių *vurškių* (dešrų). Kitą mėsą motina sudėjo sūdytą į bosą (statinę). Kad atvažavo *nežinotas* (netikėtas) svetys, motina dėjo raumenėtų lašinių gabalą į *panę* (keptuvę), apipyle su kiaušiais ir *pabruodavo* (pakepino). Su tokiu *spirgėliu* (spirginiu) ir rieke duonos tapo vaišintas svetys.

Kiaulieną galėjo tėvai brangiau parduoti už (negu) gyvą kiaulę. *Pirmdieną* (išvakarėse) tėvas sudėjo kiaulieną, staluką ir svarstyklę į vežimą, ir antrą rytą, ant trečios valandos, išvažavo į Klaipėdą. Norėdams gauti naudingą vietą turgaus halėje, turėjo laukti, kol halė tapo atdaroma. *Lobėjo* (turėjo) šalti žem[-iau] 20 *grodų* (laipsnių), - buvo vargingi laikai.

Kai kuris ūkininkas žiemoj veže *praktis* (krovinius). Tai buvo Žemaitijoj kirsti mediai, kurius su *šliedėms* veže į Klaipėdos lėntpjūvius. Jeigu *šliedės* nebuvo gana ilgos, medių galai gulėjo ant antros *rogėlės* (rogučių), vadinama(-ų) *šunėlis*.

Moteris žiemoj verpi, adi, aude, suva. Tėvas remontavo arklių *žieles* (pakintus) arba taise kliumpius. Klumpių padas buvo medinis, *išrobtas* (išskobtas). Viršaus dalis tapo išpjautos iš nebetinkamų *sopagų* (batų). Šeiminykštių modeliai kabėjo pašūrėj. Medinis batas su uždaryta kulni buvo *klumpis*, su atvira kulni - *šliurė* (kurpė). Motina suvo iš kailių estuboj nešiojamas *pampūžes* (šlepetes). Žemaitijoje pirkome *rėzgines* (nagines) ir visad medinius klumpius. Lig dvidešimt grodų šaltio turėjom eiti į šolą. *Už* (ant) ausis ir kakta užsitraukėm kailinį kėpurę. Kad nenušaltų nosi, reikėjo kas penktą žingsnį ją trinti. Vistiek apšalo kožną žiemą ausių *ležgiai* (speneliai) ir kojų piršteliai. Tos vietos niežėjo ir

pūluojo (pūliavo). Kol jos išgijo, priėjo vėl rudenis. Buvo speigų žem trisdėšimt grodų. Tėvas, buvęs žvejys ir jūrininkas, turėjo gerą pajutimą pagados *keitimams* (pasikeitimams).

Žiema buvo ilga. Ji *baisės* (baugino) su šlapdraboms, ilgu lytu ir purvynais. Staigiai prasidėjo pavasaris: strazdai *šnateriavo* (čiulbėjo), cyruliai lipo giedodami į dangų, *pėmpis* sūpavos virš laukų, kiele, kuri ne pati lėka, bet leidos *nešties* (nešama) ant gandro uodėgos, vėl atsirado pry mūsų. Plikiūse, ant Putnino stogo, budavojo gandrai lizdą. Krūmuose žydėjo vėjo roželės ir mėlynos plūčių žibutės. Tarp žievės ir mėdio kilo sultės. Tėvas grėže beržus ir leido bėgti sulą. Kasdien prisipildi keli kibirai. Vaikai, nusipjovi jaunos gluosnės lazdėlį, ją muše su peilio rankina ir sake: "Atkėp, atkėp *pyporėli* (dūdele)", - kol galėjo nutraukti negadinta žievę ir sutaisyti *pyporėlę*. Kas girdėjo gegužę, greitai išsimove kurpis ir *žėkės* (kojines) ir linksmai bėgo basoms. Buvom gana ilgai lauke.

Dabar turėjo būti greitai sėjami vasariniai javai. Tėvas apsijuose sėklos vonią ir lygiais žingsniais ėjo sėdamas per dirvas. Sėklos grūdus vežėme su *šlypoms* (kaip rogės) į laukus, nes vežimo ratai *išdūre* (įspaudė) per gilias vėžes. Mės, vaikai, bėgom basoms ar su rezginėms po arklių su ekėtėms. Veik sudžiūvo žeme į *kliunkius* (grumstus). Jas sutruškinti rutulavo per dirvas *ringelvalcis* (volas). Veik reikėjo *dėti* (sodinti) ropes. Jos buvo dedamos į kas antrą vagą, vieną po kitos per *kojos* (pėdos) ilgio atstumą. Darže buvo paaugį sėtenių, runkulių ir kopūstų *stodai* (diegai). Tam reikėjo nulaukti lytinga, vėsi diena, kad nesudžūtų vos *diegti* stodai. Tėvas ari, motina ir vaikai dėjo ir diego. Šiluma leido augti, bet ji ir pabudino kirmėlius. Mės bandėm jus nūlasyti, bet be chėmijos buvom veik negalingi. Gamta mums nieką nedovanojo.

Kad dygo vasariniai javai, turėjom nuo laukų lasyti kūlius, kad dagojant neatmuštų dalgius. Kad jaunos, dygstančios *ropės* turėjo *rankos aukštumą* (buvo plaštakos aukščio), jas reikėjo vagoti. Tėvas laike *vagočį* (kauptuką), vaikas vėde arklį. Pievos ir grovių krantos margėjo visokioms gėlėms. Groviai buvo geltoni nū *lukštų* (purienų) ir mėlyni nū neužmirštolių. *Daugiausias* (daugelis) anų metų gėlės neberandamos visoj Europoj. Darbo dienos buvo ilgos ir sunkios, bėt vis dėlto žemininkai *turėjo akių* (galėjo gėrėtis) gamtos puikystėms.

Staldiūse buvo judrus gyvumas. Karvės buvo metusios vėršius ir dave daug pieno. Juodi gimę ėrytei šokinėjo per ganyklą, čiulpant avies papus *kušinėjo* (judėjo, virpėjo) uodigėle. *Baugi* (baisūs) *tekiai* (avių patinai) valkiojo prie kaklo pririštą pagalį, kad ne apšoktų avį. Išlindo iš kiaušių vištyčiai ir žosytei. *Visgimusieji* (tik ką gimę) buvo sudedami į skrynelę ir su senoms vilnonoms žėkėms apklojami. Mės, vaikai, lasėm kiaulpienių lapus, sumaišėm su supjaustytais, kietai virtais kiaušeis. Tai gėriausis mažųjų pašaras. Pasisotinį vištyčiai lindo po perėklės sparnų ir gurgždami užmigo. Tas (tai) labai įspūdingas apsaugos pirmavaizdis. Kad ir kas rudenį ėrytei pavirto į avieną ir žosytei - į žosieną, mės vistiek pasavariej iš naujo sveikinom atbudantį gyvastį. Gyvoliai kaip ir žmonis turėjo pridalyta vietą metų ir amžių bėgiuj.

Pavasarį motina kirpo avis. Saule buvo pašildusi prūdo vandėnį, tėn galėjom plauti avis. Ėrytių juoda vilna nepamėte savo spalvą. Kirpta vilna tapo pašoma. Tada ją nešėme į Plikius prie Kikuta *šukoti* (karšti). Kikuts gyveno netoli *Ekities* (Eketės) upelio. Kikuts turėjo vilnoms šukoti mašiną. Pašyta vilna tapo paskleidama ant judančio diržo. Jis trauke kuškelius tarp keleta spygliotų *cilinderių* (velenų), lig kol galima buvo šukotą vilną nuo medinio cilinderio nuimti. Dabar vilna

buvo surengta verpimui. Jeigu mašiną nesuko vandėns ratas, reikėjo jį sukti su rankoms. Deja, aš vis turėjau sukti.

Po šieno dagos buvo veik laikas rugius pjauti. Į talką suėjo graumeniškiai ir žėmaitei. Kad rasa nudžiuva, prasidėjo darbas. Pjovėjas kirto prieš javus, rinkėji lase ir surišo pėdą. Moteris dirbo pasilenkusios su įtemptoms strienoms, jų darbas buvo labai sunkus. Saule kaitino, prakaitas varvėjo. Vyrai galėjo nusivilkti drobėnius, moteris turėjo dirbti ilgoms rankovėms. Šiaip [būtų] subraižę aštri šaudai rankas kruvinai. Motina labai prakaitavo. Ji dirbdama apsidare tiktai su ilgais, plonais drobineis ir ilgoms rankovims. Senieji ir vaikai sunėšem ir pastatėm pėdus. Prišpiečiui ir *palaunugei* (pavakariams) atneše valgius į laukus. Ant žolyno tapo paklota drobule ir padedami valgiai: duona, sviestas, vurškis, *kėžas* (varškė), sūris ir medus, gėrimui kapijos arba tijos. Pietų laike moteris atliko namų darbus, vyrai kalė dalgius. Tas skambėjimas pilde visą *aplinkybę* (aplinką). Daga buvo metų kulminacija. Buvo daug juokojama ir dainojama. Prie visų linksmybių dagų dienos buvo labai sunkios. Ilgūs lytūs, tanki *šverkiai* (audros) galėjo darbų naudą sunaikinti. Galų gale visi susisiedomos prie šupinio.

Vasarinių javų - avižų, miežių, *pūrų* (kviečių) ir žirnių dagos tedarė mažesnius darbus.

Kad nužydėjo *šilai* (viržiai, šilojai), artinos mėdaus daga. Reikėjo nulaukti saulietą dieną, kad daug bitių būtų pakėliui. Tėvas apsirenge su lininiais drabužiais ir pirštinėms, ir veidą saugojo su vielinio(-iu) tinklu. Sako, kad bitininką bitis negelianti, bet mumis visus giele. Ant pirmo pakuramas šmokeris. Šie dūmai pavare, bet negadino bites. Tėvas išėme riemą, nūbrauke su žąsies sparnu bites, įdeve riemą pro lango į estubą. Čia motina, omama ir mės, vaikai, *nukaišėm* (nugramdėm) korių dengalus ir įdėjom po keturis riemus į centrifūgą. Mėdus bėgo kaip auksas į kibirą. Vaisingais

mėtais *dagojėm* (derliaus gavom) kėlis centnėrius mėdaus. Mėdaus kaina buvo lygi su sviesto kaina. Riemų skrynėlės su negadintais koriais stovėjo krautėje ir laukė kito meto. Nukaišytėji korių dengalai tapo sušildomi, kad galėtumėm skirti vašką nuo mėdaus liekalų. Su vašku užkimšom plyšis, subraukėm sūlus, kad geriau laikytų, ir formavom koriams tarpsienius. Nebžinau kelintajai mano gimimo dienai omama dovanojo vieną bitių spietį. Omama norėjo kad taptiau savarankiškas ir mokytiaus gyventi. Ji man parodė mašiną taisyti šaudinius bitių *kiocius*, aulius [iš] ilginių šaudų, nendrių ir t.t. Man priėjo pareiga išrasti techniką ir padaryti. Ta man buvo *meilinga* (miela) pareiga. Pra[si]gyvenau lig šešių avilų.

Pirmasis spietis spietės iš nežinių. Jis didiausysis, bet su senąje karaliene. Antrasis ir *tolismėnėji* (tolimesnieji) spietlei prasinėše naktį pirm spietimo. Po sutemimo klausiaus prie bitių aulio ir galėjau girdėti, kaip karalienės *rokavos* (derėjos, kalbėjos), vienos balsas buvo aukštas sopranas, antros - gilus altas. Dabar be apsirikimo rytą bitis spies. Kad spietei nesusiestų mėdių *galonėj* (viršūnėj), tėvas pastate keturkampį ramstį ir apipyne su lapotoms šakėlėms. Viršuj, gerai prieinamoj vietoj, jis pakabino su ąžuolo žėvėms *apsegtą* (apkaltą) lentelę. Tereikėjo mažumą su vandeniu aplaistyti, nukabinti lentelę su prikibusio(-u) spietliu ir įpurtyti į parengtą aulį. Vėlesni spietlei buvo vis mažesni, reikėjo jus suvienyti. Tėvas iškase duobėlę, įdėjo gabalelį kamparo ir vakare čia įpurti tą spietlį, kurio karaliene neinterestinga. Greitai intdėjo [į] antrąjį aulį. Antrą rytą radom duobėj apatinio spietlio karalienę, o bitės lakiojo ramiai *pervieną* (nuolatos ištisai).

Beveik vienu laiku, kaip buvo dagojama, reikėjo paruošti dirvas žeminių javų sėjimui. Darbai stūmėsi.

Paskutini daga buvo ropių ir sėtinių dagos. Ropėms dagoti, apsisautiem *žaka* (maišu) ir ant jo pasiklaupę kirtom ropės

iš žemies. Ropes dagojant ant kelių klupėdami *nušlūkštem* (nušliaužėm) per mėtus per visas mūsų dirvas. Ropėms dagoti mašiną neturėjom ir nenorėjom, mašinas sutruškina daug ropių. Runkelius ir sėtenius traukėm iš žemės, nūkirtom lapus ir sumėtėm į krūvą. Vakare jus vėžėm namon. Užėjo rudinio lytus, kėliai per dirvas prymirko. Vėžimo ratai susmuko, ir vos ne vos galėjom pavešti ropės ir sėtenius nuo dirvų. Rankos šalo, sprogo oda ir labai skaudėjo, ypač tėvas labai kentėjo. Jis aptėpe žaizdas su vazelinu ir aprišo su skudarėliu. Atsimenu, kad beveik visi jo pirštai buvo aprišti.

Kad dagos ir sėjimai buvo baigti, trauke medžiotojai per laukus. Jie ir varytojai šaukė "hasop" ir siaute vieną *katilinę* (apsuptą plotą) po kitos. *Pro* (iš) užpakalio važavo gardinis vežimas. Prie jo kabėjo šauti zuikiai, kurapkos ir retai koki lape.

Atėjo lapkritis, buvo pjaunami avinai. Jų skūras leidom Kretingoj perdirbti į kailius. Iš jų buvo suvami *mantilei* (apsiaustai), *kailinės* (kailinės kepurės) ir žlegtei. Kailinių viršus buvo juoda oda, mantėlius ir žlėgtius aptraukėm su patių austu audėklu. Kadangi avinieną negalėjo įsūdyti, turėjom valgyti ilgas *nedieles* (savaites) avinieną, kol dantis atšipo.

Kad turėtumėm žiemoj daržovės rūginom kopūstus. Jus pjaustyti *pasižyčiojėm* (pasiskolinom) nuo *karčiumininko* (smūklininko) Müller'io tam taisytą mašiną. Mės, vaikai, pjaustėm, motina kimšo kopūstus į bačką, intdėjo lentą ir *apsunkino* (prislėgė) su kūliu. Pagal kvapą išpažinom kada kopūstus galėjom valgyti. Motina įdėjo į *špižinį* (ketinį) podą gabalą raumenotų lašinių, apkimšo su rūgštais kopūstais, apklojo su skardinių skyvėliu ir "užmūrijo" su miltų koše. Kad krosnėj anglis žioravo, tad tapo podas įstumtas į krosnį. Tėn jis lig pietų šuto. Tas kopūstų recėptas man skanausysis.

Adventams buvo pjaunamos žosis. Tas nusidave naktyje. Kad mės, vaikai, kėlėmės, tėvai ir omama jau buvo aštuonis lig dešimt žosių nupešę. Smulkis plunksnas ir *pūkas* (pūkus) vartojėm storams patalams, sparnų reikėjo medaus dagai. Iš plunksnastiebio omama man pataise šautuvoką. Su jumi galėjau šauti ropinės kulkas, bet motina, tas visur išmėtlotas "kulkas", nemylėjo. Nupešta žosis buvo virš šaudų liepsnos svilinama, tos liepsnos didei *liepsnavo* (liepsnojo), bet nebuvo karštos. Taip *nučystytos* (nuvalytos) žosis *vėsėjo* (vėso) prūdo vandenyj lig vakaro. Po vakarienės motina išėme visas pjautas žosis. Taukus palaikėm, nes ir tuomet miestiškei bijojo riebalus. Vaikai negalėjo tiktai žopsoti, turėjo *gėlbėti* (padėti). Mės čystijom *grobus* (žarnas), lupom kojis ir skrandius. Žosies kaklą, sparnus ir kojis motina surišo su čystais grobais į *krėzą* (ryšulį). *Išimtos* (išdarytos) žosis buvo sveramos ir paruoštos jas *subatą* (šeštadienį) vešti į Klaipėdą. Klaipėdoj tėvas jieškojo reguliarai perkančių pirkėjų. Daug kartų aš tėvą lydėjau gelbėdamas nešti *kiocius* (krepšius). Taip aš išpažinau miestą. Kad tėvas mane paakino ant kokio puikio buto, tad *tas* (tai) buvo *moderniškas* (modernu). Taip mainos laikai.

Žiemoj buvo kulami javai. Dar mano *opapa* (senelis) buvo kūlis su spragilu, tas vis dar kabėjo skūnėje. Senais laikais tas darbas prasidėjo ankstybu rytu ir ejo lig *į vėlą naktį* (iki vėlyvos nakties). Mės jau turėjom su arklių *gėpelio* (jėgos) varomą mašiną. Motina atrišo pėdus, tėvas aptarnavo mašiną ir paneše šaudus. Potam *pucmylis* (fuchtelis) skyrė grūdus nuo pelų. Vėlesniais metais samdėm su dizeliu varytą mašiną. Jis atliko darbą *į* (per) vieną dieną. Su ta talka baigės žemininko metas.

Adventai buvo laikomi kaip gavėnės, tokių *skaninių* (skanumynų), kaip šuose metūse, nedave. Kalėdoms kepėm

mėdainius (meduolius). Pareidamas iš šolos turėjau nupirkti *amonių* (amoniako) potašą ir kitų kepimui reikalingų priemaišų. Jų aštrį kvapą aš vis dar juntu nosėje. Tešlą rulavom su *butelke* (buteliu). Modelius išspaudant likusius liekalus vaikai turėjom valę sulaižyti. Apsidabodamas galėjau gerai pelnyti. Šventą vakarą tėvas puoše eglėlę. Iš senų laikų buvo dar kėlis stiklinis *kėdis* (grandinėlės). Kad jos *susimuše* (sudužo), tėvai nūpirko naujoviškų *angelų plaukų* (spindinčių karpinių) ir puikių, apmuilavotų stiklinių *kulkų* (žaisliukų). Prie eglės kabėjo ir į spindančius popėrius vynotų *saldinių* (saldainių) ir su cukuru apipieštų *kepalėlių* (sausainių). Parėjus iš Kūčių pamaldų tėvas uždege žvakeles, ir mės giedojėm vokiškas Kalėdų giesmes. Omama grabalavo lauko pusėj lango ir ten padėjo mums vaikams Kalėdų dovanėles: kišėninį peiluką su kriauna, taisyta kaip žuvėle, kišėninę lemputę ar kitokią mažą dovanėlę. Kūčios vakaras buvo vaikų švėnte. Pilnai šventama buvo pirmoji ir antroji *švėntė* (diena). Po Naujų metų nebebuvo šildoma didioji ėstuba. Kad nuo eglės buvo nuimti ir suvalgyti saldinei ir pyragėliai, tada Kalėdos buvo praėjusios. Su ėglių šakėlėms buvo apklojami [gėlių] kuokštai. Iš eglėlės stiebo tėvas pataise menturį ropėms grūsti.

Užšalo langai. Kad saulė žibėjo, mės svajojom ir langų leduosi matem karališkus *palocius* (rūmus) ir patį dangų. Užšalo groviai ir prūdai. Kad intmetėm kūlį int ledaus, tad jis [suskilęs] spindėjo vaivorykštės spalvoms. Dabar buvo valnu (galima) per lėdų *šlūkšti* (čiuožti). Į sniego(-e) galėjom matyti visokių medinų (laukinių) gyvolėlių pėdsakas. Lig *zuikių silvėstro* (Naujų Metų išvakarėse) varė mėdžokliai zuikius per laukus. Žmonis pasitrauke į šiltus, [ap]saugotus butus. Vėl įsuko naujas mėtas į amžinas vėžis.

Žmogaus amžiaus bėgis

Veik po gimimo buvo vaikas krikštijamas, nės daug visgimusių mirė. Krikšto diena buvo labai svarbi. Svarbi buvo jos tikėjimo dalis, svarbi buvo ir jos sociologiška dalis. Labai rūpestingai buvo išskiriamos *podės* (kūmos, krikštamotės). Krikštynių proga buvo padalinamos gėntims ir kaimynams visokių *garbės užduotių*: nešti vaiką prie altoriaus, krikštijant vaiką laikyti, vaiką vėl nešti nuo altoriaus. Mano pode man buvo dovanojusi *taupamoti* (taupyti) knygelį su du dolėriu (dviem doleriais), manydama, kad palaikys savo vertybę, bet taip nebuvo. Podės pareigos baigės su įžegnojimo diena.

Pirmasis žingsnis iš tėvų namų vėde į *šolą* (mokyklą). Plikių šola turėjo dvi klases, nuo pirmojo lig ketvirtojo ir nuo penktojo lig aštuntojo meto. Kad pradėjau eiti į šolą, buvo pirmasis mokytojis Schützler'is. Jis buvo buvęs ir motinos mokytojis. Jis lengvai *supyko* (supykdavo). Mės jį labai bijojome ir tiktai menkai teišmokome. Mokslo lygis buvo Plikių šoloje aukštas. Antrieji mokytojei ir mokytojės tankiai keitėsi. Pirmajam mokytojui priklausė vienas daržas su vaismėdeis ir antras su daržovėmis. Staldis ir skūne buvo taip didelios, kad galėjo laikyti vieną arklį ir vieną karvę. Kol nebuvo dviratių, mokytojis tiktai su karietėle tegalėjo pasivažuotės. Mokini[a]ms buvo daug vietos žaisti, - tam buvo kiemas ir sporto laukas. *Pauzuojant* (per pertrauką) dainavo mergelės ir šoko liaudės šokius. Vaikinai *spyrė* (spardė) futbolą. Žiemoj mės sporto valandoms mokiemos [žaisti] šachmatą. Plikių šolą aš perėjiau *į* (per) septynius metus.

Neeilinės šolos dienos buvo ekskursijos. Vasaroj mės traukėm dainuodami per laukus ir aplankėm kitas šolas: Kretingalę, Šimkus, Šatrius, Vytautus su molini troba. Kretingalės Meier'is sunkiai tegalėjo matyti, kaip plikiškiai laimėjo futbolą prieš Kretingalės vienolikį. Meier'is tylei bandė *suk-*

čioti (sukčiauti). Toliausoji ekspedicija mus vėde į Smalininkus. Mės nakvojomi int šoloje paskleistų šaudų ir antrą dieną aplankėm vieną su vandens ratu varomą kalvių kūjį. Žiemoj važavom į Kretingalę šlūkšti su rogutėms nuo kalno. Būrai tai dienai perleido arklį ir berną. Mės onkabinom ilga eilė rogutių ir šlūkštėm į Kretingalę. Kad bernas mus norėjo palinksminti, jis važavo vingeis. Tad mės turėjom balansoti ir gerai laikytės, kad nenūkristumėm. Ant galo susirinkom karčiumoj, gėrėm karštus gėralus ir tarimės buvė arktis ekspeditoriai.

Atsimėnu, kaip namuose buvo galvojama, kokį mokytojį reikėtų skirti už pirmąjį Plikiūse – ar legvutį bitininką ar griežtėsniejį daugiau mokinantjjį. Išrinktas tapo antrasis, jis buvo Johannnes Schirrmann'as. Jis man įdare gilį įspūdį. Jis nelaikės vergiškai prie savo koncepcijos, bet leidos vestės nuo mūsų interesų. Prie jo aš daug išmaniau, kuo tiktai gimnazijoje tereikėjo mokyties. Kad išsirodė, juk jis esųs įtrauktas į Neumann'o - Sasso (Klaipėdos krašto kurstytojų fašistų) procėsą, mūsų tėvai ir mės, vaikai, nusistebėjomi. Schirrmann'o *laidojimo* (atleidimo iš darbo) dienoji mės apgailėjom mūsų angažuotą mokytojį. Kitas mūsų mylamas mokytojis buvo Geigis. Savo laisvakaikais jis buvo įkūris ir motyvavis mandolinų orkestrą.

Vaikystės metai baigės su *įžegnojimo* (konfirmacijos) diena. Pirm tuo buvom vieną metą *kunigininkais* (kunigo mokiniai). Kunigas Tennigkeit'is buvo Indijoj buvęs pasuntinys. Dėstydamas jis laikės prie katėchizmo ir sėme iš savo *bagotų* (turtingų) patyrimų. Puo pauzės jis mus nuklausinėjo katėchizmo dalis, giesmių *perkšmus* (posmus, eilutes) ir bibliškus *šprukus* (posakius, ištraukas). Jis dėjo didesnį svorį ant tikro išmanymo, ne ant daug iš galvos mokėjimo.

Kasmėt atvažavo vyskupas kunigininkus *klausinieti* (egzaminuoti). Kunigininkai susirinko prie altoriaus. Pirmasis

klausinėjo kunigas, po jo vyskupas. Atleidis kunigininkus nuo altoriaus laiki vyskupas trumpą kalbą parapijonams. Mano tėvai laike kunigo mišias už gilesnis kaip vyskupo.

Šventą dieną po Velykų buvo Plikiūse įžegnojimai. Po mišios pašauke kunigas vis po keturis kunigininkus prie altoriaus. Pasiklaupusiam kunigininkui dave kunigas ranką, kol kunigininkas buvo *pasakis* (pasakydavo) savo išrinktą giesmės perkšmą.Kunigas atsiliepe su bibliško špruku. Tad kunigas, intdėdamas rankas, įžegnojo tą kunigininkų stalą. Po įžegnojimo kunigininkai susirinko prie altoriaus ir giedomi(-dami) giesmę atsisveikino nuo parapijonų. Po nedėlės ejom su tievais pirmąkart prie *večerės* (šventosios vakarienės, komunijos).

Mano tėvų *piršlys* buvo Plikių *pašto Tydekas*, kuris po Antrojo karo Plikių bažnyčioj tarnavo [kaip] diakonas. Jaunąjį porą į bažnyčią daugiausei įvėde tėvai. Svotų vaišynės buvo didėlės. Sake, jos *trukančios*(-kusios) taip ilgai, kol [buvo] išsrėbta iš jautio kaulų virtas buljonas. Svečiai nakvojo ūkyje, moteris - estuboj ant šaudų, vyrai - skūnėje. Mano vaikystės mėtūse buvo ekonomiška krize, todėl ir svotų šventės buvo mažėsnės. Apsižanijusieji sugyvėno lig mirties - nežinau pavadinti kokį *skiedusies* (išsiskyrusį) graumenietį. "*Pats - pati - patūjei* (pačiujai, saviškiai)" bėdų *čiese* (metu) buvo šeima paskutini prieglauda.

Sergančius apglobojo patūjei. Kad žinoma, jau artinas mirties valanda, tad parveže kunigą į namus ir praše duoti *večerę* (šv. komuniją). Potam vadino sergančio gerą prietėlį marinti. Atsimenu, kaip Piloziene mano tėvą šauke prie jos vėžio(-u) sergančio vyro, ir kaip tėvas po ilgų *stundų* (valandų) sugrįžo. Po mirties lavoną apdare su *svoto* (jungtuvių) drabužeis ir įdėjo į grabą. Lig laidojimo karstas stovėjo didžioje ėstuboj. Prie abiejų pusių stovėjo *liktoriai* (žvakidės) su dėganti žvake. Dieną ir naktį budėjo ėstuboj ben vienas

sargas arba sargė. Laidojimo dieną susirinko namuose gėntis ir kaimynai. Sakytojis laike pamaldą, visi giedojo daug giesmių. Tada dėjo karstą int vežimo ir važavo į kapus. Visi susirinkusieji giedodami lydėjo. Kapūse lauke kunigas. Dabar dar kartą atidare karstą. Apglėbant arba glostant artimieji atsisveikino nuo mirusio. Akims mate mylimojį *veizdą* (veidą), bet rankos iš karto juto šaltą buvusiojo žmogaus atsitolinimą. Kad kunigas buvo mirusįjį iššegnojis, tapo karstas nūleistas į duobį. Kol duobkasiai buvo duobę užkasę, visi kiti laukė. Dabar paliktieji puoše *grabo* (kapo) kalnėlį su vainikais ir *puošėms* (puokštėmis) ir potam pasišalino. Namuose surinkimininkas arba *gaspadoris* (šeimininkas) laike pamaldą, tada visi valgi ir rokavos. Kaimynams buvo garbe, iškasti ir užpilti grabo duobę ir nėšti karstą.

Galbūt kad mano aprašyti papročiai mums šiandieniškėms žmonims yra svėtimi arba nehigieniški. Tas būdas liūdėti buvo dideliai intensyvas. Dar būdami vaikai patyrėme, kad mirtis visada žmogaus palydovas. Jeigu nori daryti ką gerą, daryk šiandien.

K a i m y n a i

Viens mūsų kaimynas buvo Martyns Kibelkštis. Būdams šaltyšius jis su omama turėjo ne vieną *strydžią* (ginčą). Kadangi omama nebuvo aptvėrusi šaltinį, Kibelkštis uždėjo dešimt litų bausmę. Antrą dieną pabėgo Kibelkštio karve ir stovėjo į omamas dobelus. Kibelkštis, dešimtinį atkišęs, atėjo ir parsivėde savo karvę. Kiek atsimėnu, mano tėvas su tokiu teisę mylintio kaimyno gerai sugyveno. Kad aplankiau Graumenę, radau koliūkio dirvoje Kibelkštio pamatų liekana ir šulinio duobę.

Ant Kibelkštio žemės stovėjo Graumenės *ubagų* (elgetų) butelis. Čia gyveno pasenusios Vaitkiki ir Malinauskiene.

Kaimas užmokėjo nuomą ir pašelpe su piningais, valgomais daiktais ir malka.

Kaimyne Lankutiene supažindino Graumėnę su ligšiol nepaprastu papročiu. Lankutei buvo ūkį pirkę nuo Jogutio. Atėjusi vasarą Lankutieni šienavo apsidarusi su maudymosi kostiumo(-u). Po trumpo laiko jos pavyzdžiui sėkė ir kitos graumeniškės.

Kaimynas su didžiausiuoju ūkiu ir geriausiais trobais (-esiais) buvo Jonis Palaviks. Kol Klaipėdos kraštas buvo prijungtas prie Lietuvos, sūnus Einis buvo šaulių naris. Prijungus Klaipėdą prie Vokietijos jis pabėgo į Žemaitiją. Slaptoji policija norėjo išgauti jo adresą. Kad seseris stovėjo prie rubėžio grovėlio ir su broliu kalbėjo, čia veik atsirados ir policija. Vienąkart kratė Palavikų namus. Tarp kratytojų buvęs ir viens graumeniškis. Kad jis kniso tarp *gromatų* (laiškų), Palavikike subare vyruką: "Ar tu *negėdės* (nesigėdi) skaityti mano brydgamo gromatas?" Einis prapuole ir liko prapuolis. Karo metais sėnis Palaviks, mažumą apsigėris, buvo karčiamoj *meckeravis* (neigiamai apie Hitlerį kalbėjis). Kas nors ji *denunicavo* (įskundė). Jonį Palaviką išvėže į Stuthof-K-Zėtą (koncentracijos stovyklą). Tėn jis po devynių mėnėsių ar mire ar tapo nužudytas. Liko motina su dvejoms dukterims. Karo gale jos liko Klaipėdos krašte. Kad raudonoji armija jas leido grįžti į savo ūkį, jos tėn rado kitus gyvenantius žmonis. Palavikiene kalbėjo su pirmininko pavaduotoju ir praše, ar negalėtų naujasis savininkas *ištraukti* (pereiti) į kitą tuštį ūkį. Kad jie jau buvo susitarę, sugrįžo pirmininkas ir viskuo girdėjo. Jis labai supyko, išbare Palavikienę "fašiste" ir išvare iš ūkio. Paskui ji gyveno prie gėntių. Graumėnės kapūse aš radau jos *grabą* (kapą). Palavikams lemtis uždėjo ypatingai sunkius naštus.

Kėtvirtas kaimynas buvo Šakinis. Su Šakiniais mės daugiausiai bendradarbavom. Tėvai *pjove* (kirpo) viens antram

plaukus. Kad vasaros šilumoj duona *pempėjo* (džiuvo, pelijo), tad vienas nuo mūsų kepė duoną ir tos pusė padave antram. *Grėblio mašinas* (grebiamoji) priklause abejiems. Šakiniene buvo *sergalinga* (nesveika). Šakinei buvo gydytojams išdavę daug piningų ir be jokios sėkmės. Tas buvo Šakinėms didis smūgis. Bėgant nuo raudonosios armijos vienas *armistas* (kareivis) pavėde Šakinį nuo vežimo ir jis liko prapuolės. Nuo visų kaimynų duktė Marta Šakiniki liko viena tėvynėje ir dabar gyvėna Klaipėdoj.

Visi kiti ėsam išsklaidyti *per* (po) visą svietą.

K a r k l ė

Mės, Tydekai, esam kilę iš Karklės, ten mūsų giminės šaltinis. Mūsų protėvai buvo žvėjei ir jūrininkai. Žvejų ūkeliai stovėjo tarp kopų, netoli pajūrio. Kad atdarėm langą, galėjom girdėti jūros ūžimą. Tydekų butėlis buvo mažėsnis už mūsų butą Graumėnėj, bet viduj jis buvo taip pat padalytas. Int krautės tegalėjo užlipti per nuleidžamas duris. Antros tokios duris vėde į ropių rūsį, kuriame tiktai buvo galima pasiklaupus būti. Mano vaikystės pirmais metais virš pėčio nebuvo dūmtraukis, tiktai *kaminas* (senoviškas tiesus dūmtraukis). Iš kuknės galėjo pro skylę matyti dangų. *Šūrėj* (stoginėje, pašiūrėje) buvo sudėti tinklai ir kitokie žvejų įrankiai. Stalde kvyke kiaule ir mekėjo oška. Kad ne prapultų staldio raktas, buvo prie jo pririštas gabalas gintaro, didis kaip kumste. Iš šulinio nebuvo vanduo traukamas su svirtu, bet su ant *cilinderio* (veleno) rulojama *kiede* (grandine). Šalip buto nenorėjo augti obūlai. Atstu nuo savo ūkio žvėjei turėjo laukų sklypas, kur augo mažuma javų ir ropių. Karklės kaimynai gyveno artiaus prie viens kito kaip graumėniškiai. Prie butų žvėjei džiovino ir rūke žuvis. Tėvas mus mokino, kad žuvis tiktai dvi valandas po sugavimo tikrai skanios. Netoli už Tydekų ūkio baigės Karkle, po upėlio prasidėjos krūmai,

kurie traukėsi pėr Girulius ir Melnėragę lig netoli Klaipėdos. Ant (į) *Nėmerzatės* (Nėmirsetos) pusės Karklė buvo labai ilga. Ilgoms *atdalėms* (tarpais) pajūris buvo tuštas. Todėl mūsų pajūrį mylėjo vasarotojei, kurie geidavo tylumo ir neužgautos gamtos. Kad būtiau savininkas tiktai tėvų žemės sklypo, aš pagal Vokietijos kainų būtiau milijonėras. Todėl aš labai *dyvijos* (stebiuos), kaip pigiai, beveik velto, nor išpardavoti Nidoje gyvenimus.

Po karo visi mūsų buvusieji butai prapuole. Dabar tėn *stauna* (stovi) *atostogų trobos* (poilsinės).

P r o t ė v i a i

Apie mūsų protėvus teturim mėnkai žinių. Seniausis išsakymas yra apie mano omamos omamą, Annikį Tydeks, gim. Bajoratę. Anos jaunystėje mūsų kraštas tebuvis menkai apgyventas. Vienąsyk ji jojusi be kelio pėr didėlį krūmą. Audra buvo paguldusi daug mėdių su kerais. Sukartu ji matiusi kero duobėj miegančius vilkus. Ji labai nūsigandusi ir meldusi paskutinį savo maldą. Vienas vilkas pakėlęs galvą, žiovavęs ir vėl miegojis toliau.

Kaip visos mūsų omamos taip ir mano tėvo omama jį mokiusi eilėraštus, visokius perkšmus ir pasakojusi senoviškas pasakas. Tas mano tėvą gaivinis per ilgus metus, važiojant per svieto jūras.

Mano opapa Mikėlis Tydeks, būdams jūrininkams, su būrinais laivais nuvažavis lig Turkijos. Jo du broliu išvažavo *aklais keleiveis* į Ameriką. Tėn jie pragyveno ir buvo bagoti. Amėrikoj jie pryėme iš Olandijos kilusį Tydekų vardą: *Diedrich*. Po jų tėvų mirties nūtrūko gromatų ryšis. Mano tėvas New Yourke nebgalėjo jus arba jų vaikus surasti. Opapa Tydeks buvo labai stiprus vyras, apie ji duoda visokių pasakojimų. Pagal *paprastį* (paprotį) jį šventą dieną po laidotuvių

Karklės bažnyčioje iššauke. Ant atsiminimo jis buvo pageidavęs giedoti giesmę: "Žinau kad gyvs atpirktojis". Karklės bažnyčia buvo pilna žvejų. Man rodėsi, kad jų nuoširdus giedojimas suvirpino bažnyčios sienas.

Omama Ande Tydeks, gimusi Kopūstike, buvo liauna ir darbšti, tikra žvejo pati. Kad opapa ryte su valti parvėže žuvių, tada ji su vienratiu vėže žuvis į miesto turgų, penkiolika kilometrų šen ir tėn. Aš labai norėjau prie senėlių Karklėje vasaroti, bet tėvas neleido. Ar jis bijojo, kad aš nenuskėstau? Kokius rūpesčius omama iškentėjo, kada tėvas buvo jūrininkas ir tiktai po ilgų metų sugrįžo. Telefono tuomet Karklėje nebuvo, gromatos buvo daug mėnesių pakeliui.

Kad parėjo rudenis ir laukų darbai buvo atlikti, tada tėvas buvo kelis dienas iš Graumėnės "atleistas". Tėvas ant stalo paskleide stiprį koską, sudėjo čia visokis dovanėles, surišo koską į pungulį, perkišo ažuolinį lazdą ir išėjo į Karklę. Ten jis pjove kiaulę, skalde malką ir atliko visokius darbus, kurie jo tėvams buvo per sunki. Tas mums buvo pavyzdis, kaip vaikai tur apsieiti su tėvais.

Trėčios šventės, Jono ir Mykolo dienos ir dar kelis šventos dienos buvo *vyšių* (viešnagės) dienos. Tada mės aplankėm senelius ir kitus gentis.Važuojant namon mės ilgai mojavomos su seneliais, nės nežinojom, ar vėl gyvi matysemės. Kad vežimas dundėjo per Danės tiltą, mės matem keliaujančius klaipėdiečius, vadinamus *kelaujantis paukščiai*. Prie Ekėtių dvaro apsistojėm ir klausėmės giedantei lakštingalai. Ir Vokietijoj gieda lakštingala lietuviškai: "Jurgut, Jurgut, Jurgut - kinkyk, kinkyk, kinkyk - paplak, paplak, paplak - stabdyk, stabdyk, stabdyk". Važuojant tėvas pasakojo iš mūsų krašto istorijos arba giedojo vakaro giesmes.

Senelei Tydekai yra palaidoti Karklės kapūse. Opapa buvo prašis pastatyti ąžuolinius kryžius pagal senų, kuršiškų

modelių. Taip padarėm. Ilsas ant aukštos, su mėdeis apaugusios, kopos. Grabų kupstio smiltis sulaike diegti *sėdumai* (sedulos?). Sėdumų kvapas, bitių *sumsėjimas* (dūzgesys), jūros lygus ūžimas - man neužmirštama harmonija.

Prie Karklės atsiminimų pryklauso ir tėvo seseri (sesuo), mano tėta Barbike. Baigusi Karklės šolą, būdama keturiolika metų *sena* (amžiaus), išėjo į Tilžę šlūžyti (tarnauti). Vieną šventą dieną ji kasmet galėjo aplankyti tėvus. Jos pone norėjo, kad ji vadintų *gnadige Frau* (moloninga župoni)". Barbe tam neprytare ir sake: maloningas tiktai yra Dievas. Mano vaikystėje ji šlūžijo Klaipėdoj prie vieno advokato. Advokatiene leido žaislus, kurie jos vaikams nebepatiko, mums duoti. Barbikes darbo diena buvo ilga, pabaigą nustate ponė. Barbike susipažino su suvėju Kristupas Dötzkis. Vieną kart mės Karklėje aplankėm senėlius. Barbiki su Kristupu sėdėjo estuboj ir giedojo vieną *nobažną* (dievobaimingą) giesmę po kitos. Aš pradėjau abejoti, ar įsimylėjimas iš tiesų yra toks malonus, kaip augusieji jį geidauja. Ir su nobažnumo galima persivalgyti.

Karo gale amerikonai sugavo Kristupą Italijoje.Kadangi sovietai nebuvo gana daug vokietų sugavę, todėl amerikonai padidino sovietams sugautųjų skaitlių. Kristups tapo su kitais sugautais paduotas sovietams. Iš Rusijos jis nebegrįžo. Barbe ir yra palaidota smiltyse, bet ne Karkles,- *Lüneburger Heide* kopoje.

G r a u m ė n ė (G r a ũ m i n ė)

Grįštu į Graumėnę. Omama Laukžemiene buvo trisdešimt vieną metą jaunėsni už jos vyrą. Žydėjo geltonai ir mėlynai *jonožolės* ir meile pabudo. Tos gėlės dabar yra Europoje beveik išnykusios.1991 metais aš jas pirmąkart radau Rügen'o saloje. Anniki Rokšpreikšiki buvo gimusi Šlapšilėj. Jos viena sesuo apsižanijo Karklės ūkininką Tydeką. Visi Karklės

kapūse laidoti Tydekai yra mūsų gėntis, bet nuo motinos pusės.Dar būdama jauna omama liko našle su du sūnu ir trims dukterims. Kad šeimą užpuole *skarlatai* (skarlatina), viens sūnėlis mire, o mano motina tapo beveik kurčia.

Omama buvo ypatingai *ryžta*(-inga), ji mano vaikystę didei formavo. Omama valdė namus ir vire valgius, motina aprūpino gyvulius, laukus ir daržą. Mums vaikams omama priskyre vis naujas pareigas. "Mokykities, *kušėkit* (krutėkit), nežopsokit". Taip mės, vaikai, augom. Tas nevisados ėjo be problemų su jos tiktai keturiolika metų jaunėsnio(-iu) žentu, mano tėvu. Kad man pasiseki problėmą su tėvu nūsukti į problemą tarp tėvo ir omamos, tai aš buvau laimėjis. Neatsimenu, kad omama būtų sirgusi. Ji pasakojo kaip gūlėjusi Klaipėdos *lazarėte* (ligoninėje) ir kaip aplankytojei turėjo *įšmuguloti* (nelegaliai įvežti) druskos. Mani omama vis graudeno: "Nedidokis, laikykis padorei ir niekados nepasiduok." Kad norėjau eiti į gimnaziją, tėvai neturėjo gana piningų užmokėti mokslapinigus. Tam tikslui omama man dovanojo savo mažą *rentę* (pensiją). Už tuo aš jai visai liksiu dėkingas.

Mano tėtes Anne Podiene ir Urte *Szieliene* (Šylienė) kalbėjo puikiais, melodiškais balsais - Anne kaip altas, Urte kaip sopranas. Jų kalbos buvo kaip koks choras. Omama aplanke savo dukterių šeimas ir ten paliko kelėms nedelims, veik prie Podų Kuršiūse, veik prie Szielių Nemerzatėje. Taip ji laike ryšius tarp mūsų šeimų.

Nemirzates Szielis turėjo vokiška vardą *Georg,* lietuviška - *Jurgis,* kuršiška - *Jurris.* Kadangi aš mylu pajūrį, aš prisiartinau prie dėde Juri. Jis man parodi savo valtį ir visus žvėjybos įrankius. Jis pryklause prie bendrovės, kuri gelbėjo skendantiems jūrininkams. Jeigu tėvas būtų leidęs, dėdė Juris būtų mane ir žvejojant drauge ėmęs. Dėja, [to] nebuvo.

Norėdami prysipelnyti Szielei priėme vasarorojus. Daugiausieje atvažavo iš Berlyno ir Karalaučaus. Žvėjems buvo

nepaprasta skirte turistą nuo svėtio. Jie nedrįso padaryti tikrą sąskaitą. Todėl Szielei tapo tankiai išnaudoti ir apgauti. Toks buvo likimas turizmo pionėrams. Szielių ūkis stovėjo tarp kopų, netolį pajūrio. Aplinkybėje buvo krūmėlei, ganyklos, šilynai. Tokį *nakvynę* (nakvinę) pageidavo daug vasarotojų.

Su vasarotojais parėjo ir svetimų, miestiškių įprotių ir paprotių. Vieną kartą iš Nemerzatės sugrįžusi omama papasakojo mums naujieną. Vieną ankstyvą rytą ji milžusi karves. Tada prabėgusi vasarojanti šeima, visai nuoga, per krūmėlį. Ant rasotai pievai jie dare visokias gimnastinis mankštas ir po to linksmi šoki į jūros bangas. Tas atsikartojis kas vieną saulėtą rytą.

Anais laikais mės teturėjom netvirtą supratimą su mūsų kūnu ir seksualiteta. Kunigai mokė,[jog] lyties organai esantis nuodėmi. Žmonis bijojo nenorėto neštumo. Daugis mane, kad tą galima galima su nuslėpimu nepryleisti. Antra vertus, mes buvome įrišti į gamtos gimimą ir *praejimą* (pratęsimą). Kad Dievas žmogų sutvėręs ir sakis, jis esąs visas geras, kodėl žmogus turįs dėl savo kūno gėdėties, ir ne dėl nepadorumo? Pažangiausioji buvo omama. Ji pažino savo ėsmės garbę ir negėdėjos būti moteri.

Kaip mės su ta tema apsiėjom namuose? Vaikas būdams stovėjau nuogas ir norėjau save visa plauties. Omama suprato mano abejotiną situaciją, ir ji juokdamos sake: jeigu tau gėda, apsidenkis su tavo drobineis ir surišk rankoves. Bet aš buvau naivas, nežinojau kokį mano pusę reiktų apdengti - ir tai mane nieks nepamokino. Motina tiktai sake: Mės visi esami žmonis.

Omamos amžio galas buvo sunkus. Ji turėjo kaklo vėžį, ir ji tiek nuslopo, tiek nūbadėjo.

Kaip ir mano opapa, tai ir mano tėvas tapo jūrininkas. Pirm Pirmojo karo laivai ilgai užsilaike uostose. Per tą laiką

tėvas ištyrinėjo svetimas žemis ir jų žmonių gyvenimo būdą. Tėvas buvo tos nuomonės, kad tiktai tas tegalįs savo tėvynę visiškai išpažinti, kuris ją matis iš lauko pusės ir iš tolumo. Dėja, jis tiktai sirgdamas teturėjo gana laiko mums papasakoti.

Beveik aš būtiau tapės klaipediškis. Tėvui *sūlojo* (siūlė) darbą Klaipėdos uoste. Bet motina nenorėjo virsti į *klaipediš-ką župonę*. Jai buvo ūkininkės laisve svarbesni už lengvesnį darbą. Tėvas buvo daug *auksinių markių* taupęs. Pagal to mes būtumėm galėjį gerai ūkininkauti. Užėjo infliacija, piningai pamėte vertybę ir už daug metų darbą tėvas tegalėjo vieną lietaus skietį nusipirkti.

Kiek galint tėvas modernizavo ūkį. Anais metais būrai diskutavo apie dirbtinius trąšus(-as). Daugis jų klause, ar tokios apdulkintos dirvos ištikro esantis kaip ir mėšluotos.

Trisdešimtais metais kritom į gilę ėkonomijos krizę. Anglija nebepirko mūsų penėtas kiaules, bakonus. Įėmimas *mažinos* (mažėjo), skolos kilo. Darbo dienomis vos beliko laikas skaityti dienraštį su keturiais puslapiais. Galėjom nūmatyti, kad išgyvensim. Tėvas pasirūpino darbininko vieta plytų dirbtuvėje. Parėjo Hitleris ir visi manės [būsią] išgelbėti. Bet po neilgo turėjom užmokėti aukšta kaina. Prasidėjo karas. Visame sviete *mire* (žuvo) milijonai žmonių, kiti milijonai paliko sužeisti. Mes buvom buvę didei naivi. Kaip apie mus spręs amžinasis teisėjis?

Tėvo mirtis atėjo staigiai, bet jį rado pasiruošusį. Kaip jis buvo gyvasis taip ir mire,- ramus, save žinantis Dievo rankose.

Motina buvo švelnesni už omama. Ji save galėjo lengviau pasiduoti į *neišvengimimą* (-iamumą). Negalėti gerai girdėtitas buvo sunki našta. Kada ji buvo daugiau kaip penkisdėšimt metų *sena* (amžiaus), tada *ausių* (klausos) aparatas jai dave

palengvinimą. Tėvui ji buvo stipri gelbėtoja. Motinos sunkus amžiaus bėgis buvo ją mokis visa kuo matyti realai, be kokio pagražinimo. Taip ji ir save mati."Aš esu sena motriška".

Parėjusi nuo večerės ("aš gerai prasivalgiau") ji save jautės gana pasirengusi eiti iš šio svieto. Kad aš buvau vadinis kaimyną, gydytoją, tas motinai rodės bereikalingai. *Juokodama* (juokaudama) ji sake; "Kaimynėli kelkis, važiuosam į pelkes". Kiek aš atsimenu tas buvo pirmasis gydytojo aplankymas. Be skausmų ir pasiskundimų išėjo motina į anus amžius.

Motinos mirimo dienoj buvo saulėtas šventas rytas. Aš pryėjau prie lango ir jį atdariau. Dar vieną sykį aš girdėjau visus mano vaikystės skambėjimus. Neilgai po to man atsirode, kaip kad prie mano kojų atsidare nūleidžamos duris ir visi skambalai nūdundėjo į bedugnį. Nuo tos dienos aš nebgirdu vaikystės balsus.

"Amžinoj ramybėje ilsis praeitis" (Friedrich Schiller).

Pirmą kartą Graumėnė esanti minėta 17-tame šimtmetyje. Graumėne buvusi *Chatulldorf*. Tose kiemose gyveno laisvi ūkininkai. Jie buvo savo laukus patis padarę ariamus. Jie nepryklause feodalams. Jie mokėjo mokesnius į kunigaikščio kasą *Chatulle*. Prūsijos kunigaikštis skatino steigti tokius *Chatulldorfus*.

Pagal Hans Bahlow *Deutsche Namenskunde* pavadinimas esųs kilęs is *Grandine - grimsti*. Lietuviškoje kalboje tas žodis šiandien tur kitoki reikšmę. Kaimai tokios savo vardo kilmės, randami pelkių ir šilynų kraštuose - Lietuvoje ir Olandijoje (!). Mės gyvenome tokiame šlapi krašte. Pavasarį ir rudenį buvo groviai pilni vandens.Už Medikių dvaro augo šilai.

Nuo Plikių per Graumenę ejo du keliai: vienas - į Medikius, tas ir šiandien yra, antras - Šatrius, jo nebėra. (Prie jo stovėjo mano tėvų ūkis). Graumenės keliai buvo taisyti iš *grantų*

(žvyro), todėl jie buvo vadinami grantinės. Kožną pavasarį ūkininkai išlygino gilis vėžes. Mano tėvas, būdams šaltyšius, *išmėravo* (išmatavo) ir pažymėjo, kiek kožnas ūkininkas, pagal ūkio didumo, turėjo aptaisyti grantinę. Grantinių krantos buvo apaugintos su gluosnėms arba, kaip mano tėvas buvo daręs, su viešnėms. Grantinės buvo tiek platios, kad vežimai galėjo pravažoti. Vasaroj jos dulkėjo. Vaikai, baskojai, kojes traukdami dulkinom. Mūsų svajonėse važavom su greitais traukineis arba laivais per tolimus svietus.

Žiemoje gulėjo supustytas sniegas. Be mėdių nebūtumėm galėje išskirti grantines nuo laukų. Tylei slido šliedes, tiktai *klingerei* (skambalai) skambėjo, pagal jų galėjom žinoti, koks kaimynas čia atvažuoja.

Daugiauseji graumeniečiai buvo ūkininkai. Jie laike du arba tris arklius, keli *butelninkai* (neturtingi trobelninkai) - vieną. Graumėnėje buvo vienas, mažas dvaras ir vienas vargdienių butėlis. Ogilvio dvaras buvo buvęs Medikių priedvaras(-is). Jo tėvas pardave Medikius ir *palaike* (turėjo) Graumenėje 104 hektarus. Butelninkai buvo amatininkai: dailidis, stalius, kurpininkas, mūrininkas. Vargdienių butelyje gyveno dvi našlės, be šeimynų aprūpinimo. Kaimas užmokėjo nuomą, aprūpino su malka ir žagarais. Jos gavo talonus pirkti pirkinius, jos laike staldelyje kelis vištas, turėjo savo šulinį. Be sunkių ėkonomiškų spausmų jos gyveno savotiškai.

Šolininkai (mokiniai) ėjo į Plikių arba Šatrių šolą.

Antrojo karo metais buvo Graumėne nūteista prapulti, beliko tiktai klausimas - kaip? Jeigu Vokietija būtų karą laimėjusi, mumis būtų iškėli į Ukrainą. Mano tėvas, būdams šaltyšius, buvo sąrašūse ir mūsų vardą matis. Mės būtumėm turėję palikti tėviškę. Yra menkai tų, kurie tai žino, - dar menkiau, kurie nori žinoti.

Čia, kur stovėjo mūsų ir mūsų kaimynų ūkiai, dabar žalioja koliūkių laukai.

Mūsų būriška kalba

Mes kalbėjom būriškai. Tas pavadinimas yra kilės iš vokiško *Bauer, Bur* (valstietis, ūkininkas). Tarp miesto Memel (Klaipėda) ir žemės apskričio buvo skirtumas. Mes - būrai, anie - miestiškei. Daugiausieji miestiškiai kalbėjo vokiškai. Ir mės, nuvažavį į miestą, kalbėjom vokiškai, bet tarp savės būriškai.

Daugiausoji dalis mūsų kalboje buvo lietuviška, bet radosi ir daug kuršiškų, slaviškų, senprūsiškų ir sulietuvintų vokiškų žodžių. Pavyzdžiui: būr. *buoni* - vok. *Bahn* liet. traukinys. Išėmus tus metus, kuruose Klaipėdos kraštas pryklause Lietuvai, mokyklose nemoke lietuviškai. Būriškos kalbos mokytojei buvo tėvai. Tas paveldas yra žymus ir brangus pirmtėvų darbas ir nuopelnas. Biblija moko, kad visotiškos kalbos esančios Šventos Dvasės kūryba. Galbūt, kad toki tikyba to mūsų kalbai buvo apsauga. Kad krikščioniškos tikybos įtaka mažinos ir nacionalizmai augo, tad rados daugiau būriškos kalbos priešininkų.

Mūsų kalbos perėmimas nuo tėvų buvo intensyvas. Kalba priklause prie žmogaus kaip jo akis. Bet be mokyklos mūsų kalba *bėdnėjo* (skurdo). Tą *bėdnystę* (skurdumą) mės skaudei jautėm.

Mūsų kalba buvo kalbama, retai rašoma. Prūsijoj drūk*avotos* (spausdintos) mišių knygos turėjo savotišką ortografiją ir gramatiką. Mūsų ortografija krito į plyšę tarp vokiškos ir lietuviškos kalbos. Tas pajautimas atitolino daug mūsiškių nuo prygimtos, būriškos kalbos. Kalbėdami vokiškai arba būriškai mės nepriešinamos nė prieš viena arba antrą, nedemonstravomi. Galbūt, kad be *pažinio* (nesąmoningai) buvom kosmopolitai. Bet kas nebmokėjo arba nebnorėjo būriškai kalbėti, tas išstojo iš gimtos draugystės ir giminės.

Buvo taip sakoma: "Jis nebmok mūsų kalbos, dabar jis nebėra mūsų žmogus".

Mano pavardėje *Tydecks* susitinka trijų kalbų ortografijos: *y*, tas lietuviškoj kalboj ilgai išsakoma raide, ją įvede mano tėvo tėvas. "ck" taip vokiškai nūrodoma,- kalbėk *e* trumpai. Po *k* sekantis *s* kuršiškas. Vokiškai būtiau vardu *Tiedeck*, lietuviškai *Tydekas*.

Apsižanijusi (ištekėjusi) motriška buvo vadinama su prydėta priesaga - ienė,- kaip ir lietuviškai. Prie mergos vardo prydėjom - *iki*. Prydėtos - *alle* arba - *aite*,- taip buvo subaramos pasileidėlės.

Daug vartojami vyrų vardai buvo: *Martyns, Mikkelis, Jonis, Ansis, Adoms, Kristups, Jurgis.* Moterių vardai buvo: *Urte, Marinke, Annike, Trude,Katre, Ande, Barbe.*

Augant vardas keitėsi. Pavyzdis: *Ansis.* Vos gimęs ir dar vystykluose gulėdamas buvo *Ansytis*. Pradedant bėgti, bet tiktai pirm mokyklos ejimo pastojo *Anselis*. Vėliau taip jį vadino tiktai tėvai ir jo *pati* (žmona). Kad *Ansis* buvo moksliininkas jis vadino *Ansuks. Bengis* (baigis) mokyklą jis pastojo *Ansis* ir toks jis liko visame savo amžyje.

Vardai buvo skiriami tarp žemės ir pajūrio. Mano dėdė buvo vokiškai vardu *Georg*, Graumenėje *Jurgis*, pajūryje *Juris*.

Miesto ir kaimų vardai stovėjo *žemlapiese* (-iuose) vokiškai, kalbant jie buvo vartojami vokiškai arba lietuviškai.

Ūkininkai gyveno viduryj jų žemės. Todėl nebuvo galima atskirti, kur vienas kaimas baiges ir antras prasidėjo. Galbūt todėl mės nesakėm *kaimas,* bet *kiemas*. Senoviški kiemų pavadinimai išsilaikė per šimtmečius. Antrojo karo metais buvo daug kiemų sudedami į vieną. Taip prapuole ir daug senų pavadinimų. Graumėnę sudėjo su trejais kiemais ir vienu dvaru ir nuo tuo vadina Plikiaĩ. Taip išgaišo Graũmėne.

1422 m. Melno taikoj tapo užtrauktas *rubežius* (riba, siena) tarp Žemaitijos ir Ordino žemės, tris miles nuo Nemuno. Buvę seseris ir broliai pavirtom į kaimynus. Liko vardai. Žemaitijos pusėj buvo kaimas *Žvìrbliai*, Prūsijos pusėj *Trùšiai*. Juokodamas aš klausu: ar visi žvirbliai žemaitei ir trušiai prūsai?

Europa, jieškodama kolonijas Afrikoj, Amerikoj ir kitose vakarų kraštose, mumis užmiršo lig 19-tų ir 20-tų amžių (-aus). Apie Žemaitijos ir Klaipėdos skirtingus likimus istorikai yra daug knygų rašę. Aš norėtau mažumą papasakoti, kiek aš, būdams *voks* (vaikas), esu matis ir girdėjęs.

Rubežius nebuvo griežtai *apdabotas* (prižiūrimas). Mūsų pusėje radomi daug žemaitiškų vardų: *Žemaitatis* (pirmasis Plikių kunigas). *Žemaitžentis ir* t.t. Ypač *Žemaitžentis* išrodo, kad abejų pusių žmonis susipažinos ir *žanijos* (tuokės).

Mūsų krašte susitiko dvi kultūros: žemaitiška lietuviška ir vokiška. Mūsų kultūros *rieke* buvo dvigubai aptepta ir apdėta. Didiausysis *skyrimas* (skirtumas) buvo religija - žemaitei katalikai, prūsai evangelikai. Bet tas skirtingumas nebuvo visiškas, nes buvo ir vokiškų katalikų. Plikių katalikų bažnyčios aprūpintojis buvo Pakamorių kalvis Froese. Pro mūsų ūkio (-į) pravažavo daug žemaitių, važuodami į Plikių bažnyčią. Neatsimenu kad tarp *būrų*, žemaitių ir vokiečių Graumenieje būtų buvęs nesutikimas. Kasdieniški darbai, rūpesčiai ir džaugsmai mumis stipriau surišo, kaip skirtinga kiltis mumis būtų galėjusi išskirti.

Dar šiandien stauna Plikiūse pirm Pirmojo karo budavotas *kuntilerių* (iš vok. *Kontrolleur*) butas. Čia gyveno iš svetur atsųsti muitininkai ir rubežio saugotojai.Atsimenu, kad būrų dukteris diskutavo, kokį žanyties, būrą ar kuntilerį. Kuntilirienės gyveno lengviau, ūkininke - laisviau.

Krėtingoje aš pirmąkart matiau *kloštorį* (vienolyną). Bažnyčia buvo pilna vaizdų ir statulų, viskas apsausta su smilkulo kvapu. Akis klajojo ir vis dar rado ko naujo. Sulyginant rodės Plikių evangelikų bažnyčia tuštesni. Katalikų bažnyčia ragino akis, evangelikų bažnyčia ragino ausis, klausyti pamokslą. Didžiausis mano įspūdis buvo, kaip aš matiau, juk žmonis bučioja *kryžiavoto* (nukryžiuoto) Jėzaus kojis. Jų ir mūsų tikybos įprotai buvo skiringi, bet abėjių tikyba kilo iš lygios širdių gilybės. Kretingoj vaikščiojo man ligtol nepažįstami *minyčkai* (vienuoliai). *Taip* (tokia) man buvo kelioni į netolimą Kretingą kaip ekspedicija į svetimą svietą.

Buvo daiktų, kurius mano tėvai tiktai pirko Žemaitijoje. Prie jų buvo skaitomi *klumpiai* ir *rezginis* (naginės). Klumpiai buvo iš vieno medio gabalo išroptos kurpis. Per vandinį bristi su jomis negalėjom. Ypač pavsarį ir rudenį, esant šlapioms dienoms, mės jas mielai nešiojėm. Jeigu sušlapo *žekis* (kojinės), įkišom į klumpius mažumą šieno arba šiaudų, ir kojis liko šiltos. Vakarų Europoj tokius klumpius dirba Olandijoje. Olandai klumpių viršuje įtaiso gabalėlį skūros, kad klumpiai einant nespaustų. Gabus žemaitiškas kurpininkas taise kliumpius taip, kad ir medinis viršus nespaude. Kitos žemaitiškos kurpis, tiksliau sakant sandales, buvo rezginis. Jos buvo taisytos iš vieno, nedalyto šikšnos gabalo. Kurpininkas žinojo, kaip reik išpjauti figūrą, pagal pakraščio pertraukti diržuką ir rezginę suraukti. Kad žmogus piktai veizėjo, tad sake: *"Susiraukis kaip rezgini"*. Pirm apmaunant rezginę buvo koji apvynojama su kojos *lakatu* (autu).Dirželius reikėjo rišti križuojant lig keli. Tokios avalynės yra labai senos. Kristijonas Donelaitis jas aprašo savo knygoj "Mėtai". Jo laikais buvo *rezginės* (vyžos) taisomos iš karno. Su rezginėm galėjom bėgti kaip basoms kojoms. Dirbant ant sausų laukų mės jas mielai nešiojėm.

Kad tėvai grįžo iš Žemaitijos, jie visados parvėže barankų ir barankikių. Mums vaikams jos buvo nekasdieniškos laižynės, nes prūsiški kepėjai nekepe barankas. Barankos buvo minkštesnios už barankikis, jas mės valgėm pirmiau. Barankikių plutos buvo sausėsnios ir valgant skaniai traškėjo.

Žemaitijoje mano tėvai pirko *gurkinkus* (agurkus) ir kelis kibirus bruknių. Krūmuosi lasyti vaisiai buvo pigi. Jie nebuvo *nei sieti nei diegti.* Daugiausieji lasytojiai buvo vaikai.

Tėvai lanke turgus Krėtingoje, Gargždūse, Plungėje. Ten jie pirko paršelius ir pardave, *kad* (kai) jie buvo peneti paršai.

Didieji ūkininkai samde Žemaitijoje bernus ir mergas. *Samdininkų turgus* buvo Šv. Martyno dienoji. Aš pažinau visokius turgus, bet negalėjau išmąstyti, kaip eina *samdininkų turgus.*

Žemaitei bernai ir mergos dainavo dirbdami lietuviškas dainas. Jų balsai susisieko per tolimus laukus ir puikiai skambėjo. Mės, evangelikai, skyriemi giedojimą nuo dainavimo. Dvasiškas giesmes giedoti, tai ant Dievo garbės. Nuo dainavimo mumis graudeno: nedainok, velnis vypsos. Vieną syk vienas kunigas iš nežinios suerzino parapiją sakydams: Dabar mės dainosim tą giesmę nr... Deja, dėl tokio nuobažnumo mūsų krašte išnyko senos dainos.

Mažieji ūkininkai, kaip ir mano tėvai, vadino už užmokestį prie rugių ir ropių dagos žemaitius į talką. Ūkininkas arba jo sūnus dirbo pjaunant pirmasis, pagal jo greitumo dirbo visi kiti. Visi, prūsai ir žemaitei, dirbom ir valgėm per vieną. Dagų dienos buvo sunkios ir linksmos dienos. Prakaitas varvėjo, bet juoksmai leido sunkenybę lengviau perkentėti. Kad darbas buvo pasisekės ir daga baigta, tad visi susisiedom prie šupinio ir šventėm.

Daugiausieji žemininkų įrankiai buvo Žemitijoje ir Prūsijoje *vienokie* (vienodi), tiktai arklių pakinktai skyriesi. Žemai-

tei kinke arklį su *pakamantu* (pavalkais). Pakamantas apgrobe kaklą, arklys trauke su sprandu. Prūsu arklys nėše *žielis* (vok. *Siele* "plėškės"). Jos buvo taisytos iš skūrinių juostų, arklys trauke su krūtinims.

Svarbiausis skirtingumas buvo ekonomiškas. Prūsų karaliai įrenge anksčiau mokyklas ir akademijas už rusų carus. Prūsijos industrija augo greitiau. Klaipėdos krašto būrai galėjo savo produktus lengviau eksportoti į Vokietiją. Tačiau mės buvom bėdni, ale žemaitei buvo dar bėdnesni. Kalbos ir papročių bendrybės mumis trauke int rytų, ekonominiai interesai - int vakarų. Tokius priešingus tempimus buvo sunku išlaikyti ir išbalansuoti, - ir tas ne visuomet pasisekė. Man atrodo, kad čia randami pagrindai Klaipėdos problėmoms.

Ant galo aš esu dėkingas, kad galėjau augti tokiami kultūriškai bagotame krašte. Atsiminimo spinduliai žiba ir dabar, po daug dėšimtmetių.

Tikyba Grauminėje ir Plikiuose

Evangeliška tikyba veike gilei į mūsų širdis. Kas rytą *kožnas* (kiekvienas) per save pasiklaupe prie savo lovos ir tylei meldes Lutherio "Ryto žegnoni" ir "Tėve mūsų". Taip pat darėm gulti *einant* (eidami). Tėvų pavyzdis buvo mūsų mokslas. Vaikas būdams pasiklaupiau prie omamos kėlių ir su balsu mėldiaus, lig *kur* (kol) buvau maldą išmokis. Tėvai meldes ilgiau. Kokius rūpesčius jie *išpyle* (išsakė) prie Dievo sosto?

Subatos vakare, vakarienes pavalgė, susisiedom prie stalo ir giedojome nedėles galo giesmes. Taip darėme ir šventos dienos ryte ir vakare. Tokios pamaldos buvo ir didžiausųjų darbų laikais laikomos. Šventą dieną ėjom į bažnyčią. Jeigu dėl didžio speigo arba kitokių pagrindų nebuvom bažnyčioje,

tada šventėm namuose. Po giesmės tėvas skaitė mišią. Mės vartojėm Johann Hermann Francke iš Halle lietuviškai išverstas mišias. Ant lentynos buvo mišių knygos nuo Jono Oranto (*Johann Arndt iš Celle*).Oranto mišios buvo dar ilgesnios kaip Francko mišios, bet mano vaikystėje nebevartojamos. Mės, vaikai, mišias tiktai menkai teišmanėme ir laukėm jų galą. Po mišios giedojome antrą giesmę, tada pasiklaupėm ir tėvas skaite maldą. Trečioji giesme pabaige mūsų pamaldą. Šventos dienos popietyje susirinkom *poterauti.* Po giesmės tėvas skaite iš "Evangelijų išguldymai klausymais ir atsakymai". Tos knygos, *drūkavotos* (spausdintos) 1879 m. Priekulėje, perėjo į mano rankas. Ar reikia jas paduoti į Klaipėdą, kad jos grįžtų į tą kraštą, kur keleta žmonių kartų jas yra vartoji? Niekados mės šventą dieną, pirmą arba antrą šventių dieną *ėsam* (nesam) dirbę.Trečioje šventių diena, Jono ir Mykolo dienos buvo viešių dienos.

Graumene priklause prie Plikių parapijos. Pirmasis Plikių kunigas Žemaitaitis tarnavo 36 metus Plikiūse. Išvažavęs į Bad Nauheimą gydytės, jis mire ir ten liko palaidotas. Po jo trumpą laiką tarnavo kunigas Reizgys. Mano tėvas, buvęs važavęs per visą svietą, turėjo tą nuomonę, kad Plikių kunigas turįs [būti] buvęs užsienyje, - nes tiktai tas žmogus, kuris Vokietiją matis iš lauko pusės, tegalįs ję tikrai pažinti. Tėvas gelbėjo kunigo pasekiejį jieškoti ir rado Johannes Tennigkeit, kuris 9 metus buvo buvęs pasiuntinis Indijoje. Aš buvau vieną metą jo *kunigininkas* (kunigo mokytas) ir turėjau daug dvasiškos naudos. Tennigkaitis *išdėdamas* (dėstydamas) mažojį katechizmą, mumis *leido dalyvauti* (būt dalyviu) jo bagotų amžiaus patyrimų.

Iš jo vokiškai rašytų atsiminimų aš cituoju: "Plikių parapija turėjo 1 800 parapijonų, *pasisklaidinus* (pasklidusių) ant 20 kaimų, per 15 km. diamėtro. Parapijonai labai laikėse prie bažnyčios. Beveik į kas trečius namus laike sakytojai surinki-

mus. Daugiausėje parapijonai ėjo keturis kartus per meta prie *večeries* (komunijos) stalo. Šventą dieną ant 9.30 valandos buvo *vokiška bažnyčia,* po tam vokietių vaikams. Ant 12.00 tos valandos *lietuviška bažnyčia*, kuri buvo daug daugiau lankyta už vokiškąjį(-ą). Ant 14.00 - tos valandos susiėjo lietuviškieji jaunieji, ant 16.00 - os vokiškieji. Abiejų buvo apie 60. Jie buvo labai daug reikalaujantis ir *viernai* (ištikimai) laikėsi prie parapijos". (Čitato galas).

Mūsų šeimyna lankė *lietuviška bažnyčia*, iki kol ji 1939 tapo uždrausta. Bažnyčioje sėdėjo moteris viduryje, vyrai po *pakūrio* (vargonų balkonu). Iėjį pasiklaupę pasimeldėmės. Kadangi giesmių knygos buvo namuose vartojamos, mės jas atsinešėme. Giedojimas buvo aiškus ir *atsileidus* (tęsiamas, lėtas). Kur rados trejopas "Šventas...", mes visi atsistojomi. Kad kunigas mišią laike, daug žmonių užsnūdo - ne iš išdykumo, bet iš pervargimo. Darbai buvo sunki, darbo dienos ilgos. Giedant *pirmpaskutinį* (priešpaskutinį) perkšmą, *glekneris* (varpininkas) dvėjam parapijonam šnibždėjo į ausį. Kad mes ejom laukan, tada tudu prie durių laike *lišką* piningų aukoms.

Surinkimininkai buvo svarbi grupe ir ierarchiškai tvarkyti. Pamatas buvo *žodžio girdėtojai.* Virš jų radosi tie *garbėti* (pagerbti), kad jų namuose susiėjo surinkimai. Didesnę garbę gavo tas, kurį praše *sakyti maldą*.Maldos buvo labai ilgos, neretai verksmų lydėtos. Kas išsirodės esąs geras meldėjis, tas pastojo *žodžio sakytojis*, trumpai *sakytojis.* Nei vienas kunigas ir nei Klaipėdos vyskupas galėjo drąsyties (drįsti) surinkimininkams prieštarauti. Po karo, stalinizmo laikais, Klaipėdos krašto surinkimininkai išlaike evangelišką bažnyčią. Kunigas *Klumbies* (Klumbys), pasitraukės į Vokietiją, tus laikus apraše.

Savo Plikių kunigystės galą apraše Tennigkaitis, aš cituoju: "1944.10.8 norėjomi švėsti dagos dėkavonės šventę.

Buvau paruošės večerę. Subatoj parėjo įsakymas evakuoti kaimus. Šventą rytą stovėjo vežimai ant gatvės, netoli bažnyčios. Aš bandiau žmonis bent trumpai maldai kviesti į bažnyčią. Kad atvažavo sunkvežimai nuo *Deutsche Wehrmacht* (vokiečių kariuomenės) ir prie bažnyčios mūrų jieškojo apsaugos nuo kariškių lėktuvų, tad aš išmaniau, kad pamalda negalima. Viens pats įėjau į bažnyčią ir prie altoriaus verkiau. Tada sėdaus ant dviračio ir su parapijonams palikau namus". (Citato galas).

Kunigų buvo lietuvininkų ir vokiečių kilties. Vyskupai parėjo iš Vokietijos. Turėdami aplankyti kaimų parapijas, jie turėjo mokyties lietuviškai. Mano omama sake, kad vienas vyskupas kalbėjo ir kalbėjo vokiškai. Ūkininkai lauke kantrei, - kol vienas iš jų atsistojo, *pragiedo* (pragydo) lietuvišką giesmę ir *atsileidus* (lėtai) ėjo iš bažnyčios. Jam sėke visi kiti. Vyskupas išmane tokį lekciją. Toks omamas sakymas

Klaipėdoj buvo vokiška Jono bažnyčia miestiškems. Reformatų bažnyčią mės, žemininkai, vadinom *šatų* bažnyčia. Daugiausieji pirmtėvai buvo lituviškos, žemininkų Jokūbo bažnyčios parapijonai. Mano tėvas labai garbino kunigą Jonį Pipirą. Bažnyčioj buvo jo portrėtas. Žemininkai, norėdami turėti *mūsų žmogų* kunigo (-u), sudėjo pinigus, kad Jonukas galėtų studijuoti. Vėl taip sake omama. Žemininkai buvo vierni parapijonai, bet ir žinojo savo vertybę.

Nereik užmiršti mokytojus, kurie vargonininkais ir chorų vedėjais tarnavo. Hitlerininkai jų darbą uždraude. Kad kunigas išvažavo į atostogas, tad mokytojis *laike bažnyčią*. Mano tėvas sake, kad Karklės bažnyčioje mokytojo Jakumaito mišios buvusios vertingesnės už kunigo Drechsler'io.

Kas galų gale liko iš mūsų tikėjimo, koki jos vertybe? Krikščionybe labai aštrino mūsų sąžinę. "Nedidiokis, laikykis padoriai, būk žmogus kaip žmogus, niekados nepasiduok" - tokie graudenimai lydėjo mano vaikystę ir jaunystę.

Antraip sakant, visi žino, kas po 1939 metų Klaipėdos krašte, Lietuvoj, Europoj nusidavė. Švento Povilo mokyti mės perdaug klausėm valstybei, per menkai *dabojėm* (paisėm), argi ji iš tiesų Dievo įstatyta. Giliai kritom į griekus ir kaltę. Kiek vertybės turėjo mūsų žmogiškumo liekanos? Apie tai po karo yra Vokietijoje daug sakyta ir rašyta. Paskutinį žodį sakys mūsų visų Didysis Teisėjis.

P a b a i g o s ž o d i s

Daugiaus kaip penkisdešimt metų aš nebesu lietuviškai rašės. Dėlto aš atsiprašau už mano klaidų daugybę.

Mės, būrai, nebuvom geresni arba piktesni už kitus žmonis, ypač už mūsu kaimynus. Nebuvom visi dvaronis arba kitokie *bagočiai* (turčiai). Netikri pasigyrimai šmeiža mūsų pirmtėvus ir šiandien ten gyvenantius.

Mano vaikystės metai buvo tvarkyti pagal ūkininkų, amatininkų ir žvėjų santvarką. Ir po šimtmečių ji *galiavo* (galiojo) be didelių permainų. Ta mūsų era yra praėjusi. Žvelgdamas atgal galima lengvai būti nostalgiškas(-am). Todėl, tarsi nebuvo šaudų stogai arba molio sienos, kur mės apsaugos (-ą) radom.Čia buvo mylimi žmonis, kurie su savo gili meile ir begalini *viernybe* (ištikimybe) nuo mūsų neatsitraukę, bet mums visuomet *prystovėjo* (greta buvo).

Amžina garbe jų atsiminimui.

Hermann Hesse

Traum
Es ist immer derselbe Traum:
Ein rotblühender Kastanienbaum,
ein Garten voll von Sommerflor,
einsam ein altes Haus davor.
Dort, wo der stille Garten liegt,
hat meine Mutter mich gewiegt,
vielleicht - es ist so lange her -

steht Garten, Haus und Baum nicht mehr.
Vielleicht geht jetzt ein Wiesenweg
und Pflug und Egge drüber weg:
von Heimat, Garten Haus und Baum
ist nichts geblieben als mein Traum.

Svajonė (ilgesys)

Vis tas pats lyg svaja ilgesys: rausvai žydintis kaštonas, sodas kupinas vasaros žiedų ir vieniša sena troba, prigludusi sodo tyloje, kur motulė mane supo. Nežinia, kiek visa tai tęsis - nebėra nei sodo, namo, medžio, galbūt likęs tik pievų takas, arklas ir akėčios kur nors šalikelėj. Iš tėviškės nieko nebeliko, nei sodo, namo, medžio, kaip ir mano svajonių.

(Laisvas vertimas).

Martynas Reinholdas Tydekas

MANO GYVENIMAS

Gimiau 1925 m. Grauminėje, sūnus Mikelio ir Marinkės Tydekų, gimusios Laukžemikės. Visi Tydekai yra kilę iš Karklės. Jie buvo žvejai ir jūrininkai. Laukžemiai buvo Graumeniškiai, ūkininkai, arba, kaip mes sakėm, būrai.

Mano brolis buvo skirtas ūkio paveldėtoju. Aš turėjau ieškoti kito užsiėmimo. Tą radau eidamas į antrąją mokyklos klasę: mokytojas. Bet pirmiausia pats turėjau mokytis. Septynerius metus lankiau Plikiuose dviklasę liaudies mokyklą. Tai man buvo laimingiausieji mokinio metai. 1939 m. išlaikiau egzaminą gimnazijoje, vadinamoje Aufbauschule, *buvusioje seminarijoje Klaipėdoje. Dalis egzamino buvo lietuviška, kai po Velykų*

prasidėjo mokyklos metas, viskas buvo tiktai vokiškai. Hitleris pašalino pedagoginę aukštąją mokyklą Elbingėje ir patvarkė mokytojų išmiklinimą pagal Austrijos pavyzdį. Mūsų mokykla buvo vadinama Lehrerbildungsanstalt. *Pirm įtraukimo į kariuomenę mane perkėlė į Mehlsack, dabar Kaliningrado sritį. Ten mes gyvenom buvusiame* kloštoryje *(vienuolyne). Per karą išlikęs gyvas ir sveikas Hanoverio universitete išlaikiau vidurinės mokyklos mokytojo evangelikų religijos ir matematikos egzaminą. Devynerius metus tarnavau liaudies mokykloje, keturiolika metų vidurinėje mokykloje ir penkiolika metų gimnazijoje. Dabar esu pensininkas, "išimtininkas".*

Didelę dovaną gavau vesdamas Christelę, kilusią iš Stettino. Labai dėkingi mudu žvelgiam atgal į keturiasdešimt trejus bendrus metus. Paaugo du sūnu ir viena dukrelė, kurie mumis padžiugina su šešiais anūkais.

Tėvų namuose mes kalbėjom būriškai, "sviete" - vokiškai. Po tėvų mirties aš gyvenu sviete, bet atsimindams vaikystės metus aš savo mintimis sugrįžtu namon.

Aloyzas Vidugiris

REDAKTORIAUS PASTABOS

Martyno Reinholdo Tydeko (Tydeck) etnografiniai prisiminimai "Žvilgsnis atgal" parašyti gyvai, su didele meile ir nostalgija savajam kraštui, gimtinei. Prisiminimų autorius pats yra gimęs ir augęs tarpukario metais nepriklausomoje Lietuvoje, vadinamojo Klaipėdos krašto šiaurrytinėje dalyje, Plikių apylinkėje, Graūminės kaime. Jo vaikystė prabėgo tarp Karklės (tėvo gimtinės) ir Grauminės, kur gyveno tėvai ir seneliai. Abu tėvai buvo tikri lietuvininkai. M. R. Tydekui jau

iš mažens daugelį darbų teko ne tik matyti, bet ir pačiam dirbti. Todėl savo vaikystės aplinką ir žmones aprašė gana tikroviškai, neretai su filosofiniais apibendrinimais ir lengvu humoru. Artėjant rytų frontui, 1944 m. šeima buvo išvaryta į Vakarus. Gimtinėje patirti įspūdžiai kaip patys šviesiausi išliko visam gyvenimui.

M. R. Tydekas savo prisiminimus užrašė tarmiškai, t.y. tokia kalba, kokią prisiminė ir iš vaikystės mokėjo. Ypač vertinga, kad etnografinės realijos užrašytos senoviškais autentiškais pavadinimais, terminais, kurių daugelis yra su paaiškinimais. Pati prisiminimų kalba daugiasluoksnė. Pagrindą sudaro tėvų šnekta, t.y. vietinė klaipėdiškių lietuvininkų *būrų* (valstiečių) šnekta, priklausanti vakarų žemaičiams (donininkams). Ją savo ruožtu iš seno smarkiai veikė vokiečių kalba, o antra vertus, per spaudą, radiją ir kitas priemones - ir bendrinė lietuvių kalba. Be to, visi klaipėdiškiai, taigi ir plikiškiai, palaikė glaudžius ryšius su kaimynais žemaičiais. O tėvas, kaip ir seneliai iš tėvo pusės, būdami žvejai, mokėjo ir *kuršių* kalbą, t.y. latvių žvejų dialektą su gausiais germanizmais ir lituanizmais. Pačiam autoriui lietuviškai neteko mokytis. Plikiuose jis lankė tik veikusią vokišką mokyklą. Iki šių dienų gyvena svetur. Todėl turime džiaugtis, kad gerb. Tydekas savo prisiminimus ryžosi parašyti lietuviškai.

Prisiminimų kalba palikta iš esmės tokia pati, kaip ji autoriaus buvo užrašyta, t.y. traktuojama kaip tarminis tekstas. Todėl taisyta labai nedaug, patys ryškiausi riktai. Visa kita, net rašyba, nevienodinta, bijant pakenkti teksto autentiškumui. Kad skaitytojui būtų suprantamesnis tekstas, paprastuose skliaustuose paaiškinami retesni terminai, žodžiai, atskiros frazės ir dalis galūnių. Laužtiniuose skliaustuose įdedami tik atskiri žodžiai, be kurių būtų ne visai aiški teksto reikšmė, ir kartais atskiros raidės, t.y. autoriaus neužrašyti bendrinės kalbos garsai ar rašmenys.

Reikėtų paaiškinti svarbesniąsias prisiminimų kalbos ypatybes. Daugelis žodžių užrašyta klaipėdietiškai, vakarų žemaičių (donininkų) patarme. Bemaž nevartojamos afrikatos *č, dž,* pvz., *apatis* "apačia", *ėrytei ~ ėryčiai, giedantei ~ giedančiai, greitiau ~ greičiau, medio ~ medžio, svetys* "svečias", *žosytei ~ žąsyčiai, greta aukščiau, ėdžias, išdžiūsta, šepečiuota, vištyčiai* ir kt.

Kartais išlaikomas vien tik Plikių šnektai būdingas dvibalsio *ai* tarimas kaip o pvz., *voks* "vaikas" greta *kraikas, laidaris.* Vietoj vadinamojo nosinio *ą* tariama *o*, pvz., *žosis ~ žąsis, žosytei,* bet greta rašoma ir *qžuolinį, žąsinėliai.* Dvibalsiai *ie, uo* neretai užrašyti taip, kaip jie tariami klaipėdiškių, pvz., *bėdnas ~ biednas* "neturtingas", *mėlas ~ mielas, milijonėras* "milijonierius", *neužmirštolių ~ neužmirštuolių, podas ~ puodas, spygliotų ~ spygliuotų, šukoti ~ šukuoti, visose ~ visuose, žėvėms ~ žievėms*, bet dažniau *kluonas, šienas, vienas, vanduo* ir kt. Kai kurie žodžiai turi žemaičiams (dūnininkams) raseiniškiams būdingo *ie, uo* vertimo į *y, ū,* pvz., *obūlai* "obuoliai", *Plikiūse ~ Plikiuose, žymavo* "žiemojo".

Retkarčiais dvibalsinami balsiai *ė, o*, pvz., *giele ~ gėlė, puo ~ po, sieteniai ~ sėtiniai*, bet dažniausiai - *kojos, ropės, stovėjo, tėvas.*

Trumpieji balsiai *i, u* kartais esti paplatėję ir tariami kaip *e, o*, pvz., *estuba* vietoj *istuba* "kambarys", *dobelai ~ dobilai, Graumene, Graumėne* vietoj Grauminė, *noms ~ nums, šautuvoką ~ šautuvuką*, galbūt *šola* "mokykla" vietoj kitur vartojamos *šulės* ar *šiules* ir *Tydeks* vietoj *Tydikas*. Tik vietoj bendrinės kalbos galūnės balsio *-u* vienaskaitos įnagininko užrašymai su *-o* (pvz., *kunigo, smalsumo*) veikiausiai yra klaipėdietiškas senojo dvibalsio *uo* atliepimas.

Gana įvairuoja *ė, ę* rašymas galūnėje, pvz., *krosni, krosne, krosnė, mati, mate, miri, mire, girdėjęs, kilės ~ kilęs, pirkis ~ pirkęs* ir kt.

Tarmei būdingi bemaž nuosekliai kietinami žodžio kamieno jotinio minkštinimo priebalsiai, pvz., *apsū́ta - apsiūta, nešójėm - nešiojom, pasuntinys, pašūrė, šaudai, važavo* ir kt. Įdomu, kad kaip kietas rašomas net tos pozicijos priebalsis *l* /plg. *blūdai, kaplavo, lobėjo - liobėjo/*, kuris Mažojoje Lietuvoje esti tik minkštas.

Kiek kitokio pobūdžio yra kietai tariami apibendrinto veiksmažodžių žodžio galo priebalsiai neveikiamosios rūšies dalyvių formose /pvz., *gerama, girdami, kulami, mylamas, pakuramas* ir kt./, atsiradusios pagal apibendrintą *a* kamieną, trumpėjant 3 asmens veiksmažodžių formoms, plg. *leka - lekia, nebgirdu - nebegirdžiu* ir pan.

Visai nevartojamas dalies kilmininkas. Vietoj jo, taip pat ir su neiginiu *ne* turimas tik galininkas, pvz., *gamta mums nieką nedovanoja; kad neapšoktų avį; nekepė baronkas; bijojo riebalus ~ bijojo riebalų* ir kt.

Dalis prielinksnių vartojami (užrašyti) daugiausia su kilmininku, pvz., *pagal pajūrio, pagal skambesio, po pagalvio, puo lentynos, po trepių, pro lango* ir kt.

Pasitaiko vokiškų konstrukcijų, pvz., *vieną meterį aukštas; būdama keturiolik(a) metų sena* ir kt.

Taigi M. R. Tydeko prisiminimai yra įdomūs ne tik savo turiniu, bet ir forma, t.y. kalba, rodančia, kaip žmogus išlaikė gimtąją kalbą ilgą laiką gyvendamas svetur ir jos aktyviai nevartodamas. Dėl nenuoseklumų prašom per daug nesmerkti nei autoriaus, nei redaktorių.

Jurgis
Reisgys

STUČIŲ MOKYKLA MANO SENELIO JURGIO DĖCKIO LAIKAIS (1850-1860 m.)

Mano senelis Jurgis Dėckys gimė 1843 metais Rubulių kaime, kuris buvo apie 2 km į pietų rytus nuo Gramboviškių kalno. Apie 1850 m. Rubulių kaimą nupirko vokietis dvarininkas, kuris plėtė savo dvaro žemes. Tada Rubulių kaimas buvo be žymės nušluotas nuo žemės paviršiaus ir ištrintas iš žemėlapio. Našlė Jurgio mama, pardavusi Rubuliuose savo žemes, ištekėdama už ūkininko Pietario, nusikėlė į Gedminų kaimą, kuris yra arti Minijos. Jos sūnus Jurgis 1850 metais turėjo pradėti lankyti Stučių kaime buvusią pradžios mokyklą. Jau tada vaikams nuo 7 iki 14 metų amžiaus pradžios mokyklą lankyti buvo privaloma. Bet lietuviai ūkininkai vasaros metu į mokyklos lankymą nekreipė dėmesio. Vasarą mokykloje būdavę tik 3-5 vaikai.

Atrodo, kad visos pirmosios pradžios mokyklos Klaipėdos krašte buvo įsteigtos valdžios nupirktuose mažuose ūkeliuose. Stučiuose buvo nupirktas ūkininko Purvino ūkelis ir tas pritaikytas mokyklai ir mokytojui gyventi. Ten, kur buvo 1827 m. įsteigtoji Stučių mokykla, 1931 m. dar gulėjo platus plokščias akmuo. Tai buvo tas akmuo, kuris gulėjo prie pirmosios mokyklos durų slenksčio. Tokie akmenys buvę prie visų gyvenamųjų namų durų.

Kada antroji, naujoji mokykla buvo Stučiuose valdžios pastatyta, nežinau, bet 1900 m. ją jau lankė mano mama Anikė Dėckytė-Reisgienė. Tas antrosios Stučių mokyklos

ūkelis ir šiais, 1993 metais tebėra. Kai naujoji mokykla tebestovi, lengva nustatyti ir pirmosios mokyklos vietą. Ji buvo nuo šios maždaug už 180 metrų į pietus. Ko gero, ir dabar ten tebeguli minėtasis akmuo, kurį kadaise zulino moksleivių klumpės. 1931 m. ta vieta buvo drėgna ir nenaudinga.

1921-1926 m. Stučiuose, antrojoje mokykloje mokytoju buvo vokietis Sperberis, kuriam rūpėjo nustatyti, kada Stučiuose įsteigta pati pirmoji mokykla. Neradęs mokykloje jokių užrašų ir apskrities valdyboje (*Landratsamt*) negavęs jokių duomenų, jis ieškojęs žinovų tarp seniausių anos apylinkės žmonių. Tokį per 90 metų amžiaus radęs jis čia pat, Stučiuose. Jis gyveno apie 150 metrų nuo tos vietos, kurioje stovėjo pati pirmoji Stučių mokykla. Tas žmogus buvo Jonas Krežys, visą gyvenimą ūkininkavęs Stučiuose, o senatvėje pasidaręs žodžio mokytoju ir keliavęs per kaimus, skelbdamas Dievo žodį. Jonas Krežys atskaičiavęs, kad pirmoji mokykla Stučiuose buvo įsteigta 1827 m. Mokytojas Sperberis apsidžiaugęs apsiskelbė, kad 1927 m. jis rengs mokyklos šimtmečio minėjimą. Bet 1926 m. Sperberis nusprendė grįžti į Vokietiją, ir mokyklos šimtmetis buvo pamirštas. Turbūt 1925 m. Sperberis visus mokinius buvo nusivedęs į tą vietą, kurioje kadaise stovėjo pirmoji mokykla.

Mokytojas Rupelis

Senelio mokyklos lankymo metais (1850-1857) Stučiuose mokytoju buvęs Rupelis. Sulig įvairiais ir gausiais senelio pasakojimais, Rupelis buvo labai teigiama asmenybė, gyventojų mėgstamas žmogus. Jis buvęs labai darbštus, ieškojęs pas ūkininkus pašalinių darbų ir jų turėjęs, tad gyventojai manę, kad mokytojo algelė tėra labai menka ir jiedu su žmona negalį pragyventi. Gyventojai visokiom progom prisimindavę Rupelį dovanėlėm: šviežia skerdiena, sūriu, duonos *kukuliu* (kepalu), medum. Ar Rupelis turėjo savo vaikų,

senelis nežinojo, - apie juos nebuvę kalbama. Senelis manė, jei ir turėjo, tai tie turėjo būti jau suaugę, nes Rupelis nebebuvęs jaunuolis. Gyventojai kalbėję, kad Rupelis daug metų tarnavęs vokiečių kariuomenėje, buvęs puskarininkiu, o paleistas iš kariuomenės paskirtas mokytoju. Kad Rupelis buvo puskarininkiu, visi tikėjo, nes žiemą, kada jo paaugliai (12-14 metų) sugrįždavę į mokyklą, jis sugebėdavęs juos taip "suimti", kad tie paklusniai skutę Rupelio pakvipusius avikailius. Apylinkėje Rupelis buvęs pagarsėjęs kaip geras avikailių ruošėjas. Kailinių siuvėjai gyrę Rupelį už gerai paruoštus kailius. Kailių skutimo lenta visą laiką stovėjusi ant kojų klasėje. Vasarą, kada į mokyklą ateidavo tik keli vaikai, Rupelis darbavos su *klebetais* - tuo metu reikėjo ūkininkams virvių, pančių, vadelių.

Rudeninės kūlimo talkos neapsieidavo be Rupelio. Buvę ir tokių atsitikimų, kad Rupelis savo vežimu kažkur išvykdavęs 2-4 dienom, ir niekas nežinodavęs, kur. Tokių išvykų buvę daug. Tad jo moksleiviai, rytą atėję į mokyklą, iškart eidavę pažiūrėti, ar yra Rupelio auliniai batai. Jei batų nebūdavo, moksleiviai žinojo, kad Rupelis yra išvykęs, ir grįždavę namo. Visoje apylinkėje buvęs pasidaręs labai populiarus užpykusio Rupelio posakis "tu parše", nes Rupelis, moksleivį bardamas ar jam pančiu per pečius droždamas, išvien sakydavęs: "Tu parše!" Rupelio apranga buvusi kaimiško milelio, bet gero siuvėjo siūta. Jo kailiniai - "karališki", net parapijos kunigas tokių kailinių neturėjęs. Kaip lietuvis radęs jis apie ką pakalbėti su kiekvienu anos apylinkės gyventoju. Jo žmona buvusi labai užsidariusi, ir mokyklos vaikai retai ją tematę.

Mokykla žiemą

Rudenį moksleivių skaičius mokykloje padidėdavo, o žiemą visų moksleivių klasėje sutalpinti nebuvo įmanoma, tad mokytojas turėjo rūpintis, kaip juos suvaldžius. Rupelis su-

mažindavo moksleivių, dalį jų 2 valandom išleisdamas ant ledo netoli mokyklos buvusiose ganyklose. Tiems sugrįžus, ant ledo išleisdavo kitą dalį. Žiemą sniegas, šaltis ir ligos moksleivių mokykloje irgi sumažindavo. Žiemą Rupelio darbas buvo labai sunkus. Nepamirština, kad moksleiviai, ateidami į mokyklą, atsinešdavo tik savo pietus, nes pamokos baigdavos 3 val. po pietų. Bendras mokyklos reikalavimas buvo turėti rašymui lentelę, švininį rašiklį ir vokiškai-lietuvišką skaitymo knygelę, vadinamą *pyvelėm*. Liaudis tuos mokyklinius reikmenis apibūdino šitaip: "Šuiliokas turi turėti pypkę, pyveles ir duonmaišį" (*pyvelė* iš vok. *Fibel* - elementorius; *šuiliokas* iš vok. *Schüler* - moksleivis).

Stučių mokyklos rajonas mano senelio laikais

Kada apie 1924 m. senelis man pasakojo, kad jo laikais žiemą vaikai netilpdavę mokykloje, labai stebėjaus. Paklausiau senelio, ar ta jo senoji mokykla buvusi tokia maža. Senelis atsakė, kad mokykla nebuvusi taip maža, bet jos rajonas buvęs labai didelis. Mokyklai tada priklausę šie kaimai: Ketvergiai, Kalviai, Šernai, Gedminai, Baičiai, Grikšai, Lyveriai, Šniaukštos, Piktožiai, Gelžiniai, Stučiai, Kisiniai, Jurgiai. Iš viso mokyklai priklausė 13 kaimų su apie 40 km^2 plotu. Aš labai stebėjausi, kad mokyklos rajonui priklausė ir už Minijos, prie svarbaus vieškelio į Klaipėdą, buvę Ketvergių ir Kalvių kaimai. Minijoje, ties Šernų kaimu, tebuvęs menkas keltas, kuris dėl visokių oro atmainų išvien neveikęs ir kuriuo naudotis nebuvo galima už dyką. 1924 m. Stučių mokyklai bepriklausė tik Gedminų, Stučių, Kisinių ir Jurgių kaimai, kurie sudarė apie 12 km^2 plotą. Jau prieš Pirmąjį pasaulinį karą naujos mokyklos buvo įsteigtos Šniaukštose, Gelžiniuose ir Ketvergiuose.

Vėlyvais rudeniais, kada moksleivių skaičius mokykloje jau buvo didesnis, įsigalėdavo kasdienės į namus keliaujančių moksleivių muštynės. Dažniausiai mušdavos kaimas prieš kaimą. Tad mokytojui Rupeliui tekdavo moksleivius palydėti iki Jurgių kaimo, kur jie išsiskirstydavo, belikdavo tik ketvergiškiai ir kalviškiai. Didžiausieji smarkuoliai buvę ketvergiškiai. Tad buvę sakoma, kad Ketvergių stambaus žvyro laukuose duona užauga anksčiau, yra sotesnė, o kaimo žmonės laibesni ir stipresni.

1936 m. trumpai gyvenau Kretingalėje pas pensininką mokytoją Pohlmanną, kuris, 1886 m. baigęs Rytprūsiuose, Karalienėje, mokytojų seminariją, buvo paskirtas mokytoju į Šakinių (*Matzkieken*) mokyklą ir ten ilgai mokytojavo. Tada su Pohlmannu paliečiau tą didelį pirmosios 1827 m. įsteigtos Stučių mokyklos rajoną. Pohlmannas Šakiniuose ne sykį susitikęs su Gumbinės apygardinės valdžios (*Regierungsbezirk*) inspektoriais ir su jais šnekėjęs apie mokyklų tinklo plėtimą Klaipėdos krašte. Inspektoriai tvirtinę, kad pačios pirmosios mokyklos ir Klaipėdos krašte buvusios parapijinės, jas įsteigę kunigai ir joms vadovavę kunigai, tad mokyklos buvusios bažnytkaimiuose. O pirmosios mokyklos kaimuose, tarp ūkininkų, atsiradusios palei Rusijos rubežių ir buvusios plačių rajonų, nes parubežyje dar buvę dideli plotai nekultivuotų "karališkų" žemių. Toks apie 4 kilometrų ilgumo tų "karališkų" žemių kylys, nuo Rusijos rubežiaus įsiterpęs į Jurgių kaimą, dar buvo apie 1870 m. Galima sakyti, kad jis tuometinį platų Stučių mokyklos rajoną padalijo į dvi dalis. Neabejotina, kad ir Stučiuose 1827 m. įsteigtoji mokykla buvo viena iš tų parubežinių, nes nuo Stučių kaimo iki Rusijos rubežiaus buvo apie 3 kilometrai. Tie Gumbinės valdžios inspektoriai bus lankę ir Stučių mokyklą, bet apie juos neteko nieko nugirsti iš Stučių apylinkės gyventojų.

Stučių mokykloje vartota knygelė ir lentelė

Skaitymas ir rašymas buvo pagrindinis mokymo tikslas. Skaitymui mokytojo Rupelio laikais buvusi knygelė, kurios kairiajame puslapyje buvęs vokiškas, o dešiniajame - lietuviškas tekstas. Tad moksleivis galėjęs pasirinkti, kurios kalbos tekstą jis norėjęs skaityti. Stučių mokykloje tuo metu vokiečių vaikų nebuvo, tad visi skaitė tik lietuviškąjį tekstą. Rupelis kartais kai kuriems liepdavęs pamėginti vokiškąjį tekstą paskaityti, bet iš to buvo tik juokas. Buvo ir tokių, kurie specialiai pasirinkdavę vokišką tekstą skaityti, kad sukeltų juoką. Mokykla teturėjusi tik kelias tokias knygeles savo žinioje. Tebuvę tik keli tėvai tą knygelę savo vaikams nupirkę. Nebuvo mados dėl kokios nors knygelės išleisti pinigų.

Rašymui Rupelio mokykloje naudotos liepos medžio lentelės. Rašyta jose švininiu pieštuku. Lentelę prirašius ir mokytojui patikrinus, reikėjo raštą stiklu nuskusti. Nesugebantieji patys pasigaminti tėvai lenteles pirkdavo Priekulės ar Gargždų turguose. Miesto vaikai turėję įrėmintas skalūno lenteles su linijom.

Kada 1936 m. susitikau su pensininku mokytoju Pohlmannu, norėjau iš jo sužinoti, ar ta mano senelio Stučių mokykloje naudota vokiška-lietuviška skaitymo knygelė dar tebebuvo naudojama. Net labai nustebau, kad Pohlmannas apie ją nebuvo nieko girdėjęs. Radęs jis Šakiniuose tik vokiškią *fibelę,* kurios negalėjęs naudoti, nes vaikai nė žodžio iš jos nesupratę; tekę jam, susinešant į klasę įvairius daiktus, susidaryti vokiškai-lietuvišką žodyną.

Rupelio mokyklinė tvarka

Žinom, kad Rupelis atėjo iš kariuomenės, tad stebimės, kad jo mokykloje tvarka niekuo nesiskyrė nuo bendrosios

tvarkos, kuri buvo 1921-1928 m. Tad reikia manyti, kad jis mokytojauti buvo kažkur paruoštas. Rytmetį, Rupeliui atvykus į klasę, moksleiviai atsistoję choru pasveikindavę "*Guten Morgen*". Rupelis linktelėdavęs galva, taip pat pasakydavęs "*Guten Morgen*", sukalbėdavęs maldą. Tada pasakydavęs, kurią giesmę giedosim. Visai mokyklai giesmę pagiedojus, Rupelis ranka parodydavęs sėsti. Prieš einant į namus pamokom pasibaigus, 15 valandą Rupelis sulig registracijos knyga patikrindavęs atsilankiusius, atsistodavęs, kartu atsistodavę ir moksleiviai. Rupelis vėl atlikdavęs tą pačią ceremoniją, kaip ir rytmetį. Maldos ir giesmės buvo lietuvių kalba.

Inspekcijos Stučių mokykloje

Visuotinai priimta, kad pirmosios mokyklos, kunigų įkurtos prie bažnyčių, buvo vadinamos parapijinėm. Visų manyta, kad kunigai labiausiai rūpinos mokyklom ir apie jas turėjo daugiausia patyrimo. Tad ir valdžia savo įkurtas mokyklas pavesdavo kunigų priežiūrai. 1827 m. įkurtoji Stučių mokykla buvo Dovilų parapijos kunigo Arnorio inspektuojama. Sulig mano senelio Jurgio Dėckio pasakojimais, Arnorius tiesiog bėgte atbėgdavęs 3-4 sykius metuose Stučių mokyklos aplankyti. Doviluose, parapijos mokykloje, kunigas Arnorius ėjęs ir mokytojo pareigas. Iki 1860 m. Doviluose tikros bažnyčios nebuvo. Bažnyčiai ir mokyklai viduryje bažnytkaimio buvo gana didelis pastatas, kurio vienas galas darbo dienom buvo mokykla, o sekmadieniais - bažnyčia. Kitame to pastato gale gyvenęs kunigas Arnorius, kuris mokėjęs lietuviškai, buvo kilęs iš Ragainės, kur jo tėvai vertės prekių transportavimu - *baidoku*. Mokytojai labai nemėgo kunigų inspekcijų, nes kunigų dėmesys buvo nukreiptas tik į tikybos dėstymą ir bažnytinių giesmių giedojimą. Per tą ypatingą dėmesį tikybai nukentėjo kiti dėstomi dalykai. Aš kartą

senelio paklausiau, ar kunigas Arnorius žinojo, kad Rupelis į klasę atsinešdavo kailius skusti. Senelis atsakė, kad ir kunigas šąla žiemą ir jam reikia kailinių važiuojant ligonių lankyti, tad kas nors turi tuos kailius vasarą parengti. Apie Gumbinės valdžios inspektorius senelis nieko nėra pasakojęs, matyt, ir jis vasarą mokyklos nelankė, kada tas inspektorius karietoje su kučeriu mokyklas inspektavo ir nakčiai apsistodavo karčemose prie vieškelių. Vėliau beveik visos apskritys jau turėjusios savus mokyklų inspektorius. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą (1914-1918) inspektorių titulas buvo pakeistas į mokyklų patarėjo titulą. Nors ir apskritys jau turėjo savus inspektorius-patarėjus, Priekulės parapijos kunigai (buvo 2) neatsisakė savo teisių: inspektavo mokyklas iki Pirmojo pasaulinio karo.

Stučių mokyklos žemės

Steigiant pirmąją mokyklą Stučiuose, nuperkant ūkelį iš Purvino, nupirktos ir visos tam ūkeliui priklausiusios žemės. Tad tų žemių ši mokykla turėjo daugiau nei visos kitos mokyklos. Kada Stučiuose buvo statoma nauja mokykla, kuri nuo senosios buvo nukelta apie 180 metrų į šiaurę, ji pastatyta aukštesnėje vietoje. Tada statant mokyklos ūkinį pastatą buvo atsižvelgta į mokyklai priklausančias žemes, ir tas ūkinis pastatas pastatytas daug didesnis nei kitų mokyklų. Būk apylinkės ūkininkai vis tikėjosi kada nors susilaukti mokytojo-ūkininko, kuris juos galėtų pamokyti planingo ūkininkavimo su mineralinėm trąšom.

Rūkalius mokykloje

Mano senelis, kuris pats nerūkė ir rūkalių nemėgo, mėgo pasakoti apie mokykloje pagautą rūkalių. Visi Stučių mokyklos moksleiviai buvo padorių ūkininkų vaikai. O tarp tų padorių atsiradęs vienas nedidelio ūgio, apie 12 metų am-

žiaus berniukas, kuris turėjęs didelę pypkę ir ją rūkęs. Tas gudruolis atsinešdavęs savo pypkę ir į mokyklą. Kada Rupelis atsistodavo prie savo kailių skutimo lentos, jis pasiprašydavęs, kaip buvo įprasta, "išeiti savu reikalu". Rupelis nepastebėjęs, kad šio išėjimai buvo pasidarę kasdieniniai. Vieną sykį Rupelio žmona iš klasės išsikvietė vyrą ir pasakė jam apie iš išvietės kylančius dūmus. Rupelis, nubėgęs ten, radęs berniuką, kuris savo smilkstančią pypkę jau buvo paslėpęs užantyje. Kada mokytojas paklausė berniuko, iš kur jis tą pypkę gavęs, tas atsakęs, kad nežinąs kas, tėvas ar motina, jam tą įkišo. Šis atsitikimas nuskambėjęs labai plačiai, nes rūkančių anoje apylinkėje nebuvę. Buvę ten tik keli sėniai, kurie vokiečių kariuomenėje tarnaudami buvo įpratę taboką kramtyti ar uostyti.

Pirmasis mokytojas Stučiuose

1925 m. iš savo mokytojo Sperberio sužinojęs, kad Stučiuose mokykla buvusi įsteigta 1827 m., kartą paklausiau senelio, ar Rupelis ten mokytojavęs nuo mokyklos įsteigimo. Senelis iš karto pasakė, kad nežinąs. Bet netrukus pasakė, kad ne, jog iš seno visiems žinomas pasakojimas apie vokietuką mokytoją, kuris, pabūgęs *pūcės* (pelėdos), bėgęs iš mokyklos. Man parūpo tas pasakojimas, tad klausiau senelį, ar jis negali papasakoti apie tą vokietuką. Senelis sakė, kad jis manąs, jog mes visi turim viską žinoti apie savo kraštą, o matąs, kad aš šito nežinąs. O buvo šitaip. Labai vėlyvo rudens vakarą Stučiuose jaunas vokietukas prie savo lempelės skaitęs. Lauke buvęs smarkus vėjas su lietum, traškėjęs senasis mokyklos namas. Pastogėje pradėjęs ūbauti kažkoks didelis gyvulys, kuris išvien garsinos. Mokytojas, paėmęs lempelę, mėginęs laiptais lipti į pastogę. Smarkus vėjas užpūtęs lempelę, o tas gyvulys ūbavęs dar smarkiau. Sugrįžęs į kambarį vokietukas iš naujo užsidegęs lempelę ir vėl mėginęs lipti. Vėl

vėjas užpūtė lempelę, o tas ten buvęs gyvulys nepaliovęs ūbauti. Mokytojas per lietų dūmęs pas artimiausią ūkininką Krežį patarimo gauti. Ten visi jau miegoję, ir ilgai trukę, kol jis prikėlė ūkininką. Krežys tam vokiškam liežuviui nebuvęs labai gudrus ir nesupratęs, kas ten tokio galėjo atsitikti. Abu sugrįžo į paliktą atdarą mokyklą. Dar neperžengus slenkstį, pūcė lyg tyčia vėl suūbavo. Krežys pagalvojęs, kad vokietukas, ko gero, tos pūcės nusigando. Mokytojas vėl uždegęs lempelę, abu stovėję priemenėje prie laiptų ir žiūrėję į pastogę. Krežys paėmęs čia priemenėje rastą klumpę ir metęs tą į pastogę. Pūcė virš jų galvų išskridusi pro atdaras duris. Krežys rankom rodęs, kad jau nebėra - išskrido. Mokytojas galvą kratydamas rankom rodęs į pastogę, kad ten yra kažkas didelis. Krežys paėmęs lempelę užlipęs laiptais į pastogę ir mojęs mokytojui užlipti. Apšvietę ir apžiūrėję, pastogėje nieko neradę, ji buvusi visiškai tuščia. Tik ant blendžių buvę pelėdos žymių.

Šis vokietuko įvykis Stučių mokykloje mano senelio jaunystės laikais (apie 1860 m.) anos apylinkės gyventojų lūpose dar buvęs labai gyvas. Jokio kito pasakojimo apie mokytojus prieš Rupelį nebuvę, tad senelis manė, kad šis vokietukas galėjęs būti pačiu pirmuoju mokytoju įsteigtoje Stučių mokykloje.

Mano senelis Jurgis Dėckys mirė 1943 metais, neišgyvenęs pilno šimto metų. Jį su vokiškom apeigom palaidojo Priekulės evangelikų liuteronų parapijos kunigas Gedminų kaimo kapinėse. Lietuvių kalbos apeigos nacių buvo uždraustos. Sava Dovilų parapija karo metu nebeturėjo kunigo.

APIE ATSIMINIMŲ AUTORIŲ

Jurgis Reisgys gimė 1914 m. Jurgių kaime, Klaipėdos apskrityje. 1921-1928 m. lankė Stučių pradžios mokyklą. Ją baigęs, 1928 m. tapo Spartesniosios gimnazijos lietuviškosios klasės laisvu klausytoju. 1932 m. įstojo į Tauragės mokytojų seminariją, ją baigė 1935 m. 1935-1936 m. mokytojavo Klaipėdos krašto valdiškose pradžios mokyklose Šakinių ir Dirvupių kaimuose. 1936 m. rudenį perėjo dirbti į Pedagoginio instituto pavyzdinę mokyklą Klaipėdoje. Mokytojaudamas 1937-1939 m. lankė Pedagoginį institutą. Po Klaipėdos netekimo 1939 m. J.Reisgys kartu su Pedagoginiu institutu persikėlė į Panevėžį, o tų pačių metų rudenį su Pedagoginiu institutu - į atgautą Vilnių. 1941 m. kovo mėn. persikėlė mokytojauti į Panevėžio vyrų gimnaziją. 1944 m. spalio mėnesį bėgdamas nuo grįžtančio komunizmo, Jurgis su žmona ir dukrele atsidūrė Vokietijoje - dirbo Bavarijos stiklo fabrike, kur jam teko gaminti buteliukus vaistams. Karui pasibaigus, J.Reisgio šeima gyveno pabėgėlių stovykloje Redorfe, prie Eichstaetto miestelio (Bavarijoje) ir dirbo ten įsisteigusioje lietuvių gimnazijoje. 1947-1949 m. Jurgis Erlangeno universitete studijavo geografiją ir geologiją, o 1949 m. gale laivu pasiekė Australiją.

Klaipėdoje 1929 - 1931 m. J.Reisgys priklausė "Aušros" moksleivių draugijai. 1932 m. įstojo į Dovilų "Liepos" jaunimo draugiją. 1936 m. buvo pakviestas į Santaros centro vadovybę, o 1938 m. rudenį tapo Santaros vadovu.

Lidija
Bajoraitė

BALANDŽIŲ KAIMAS

Balandžių *kiemas* buvo įsikūręs lygumose. Čia nebuvo nei girių, nei upelio, tik nedidelis pušynėlis vakarinėje pusėje ir apie 40 m aukščio kalva* pietinėje pusėje. Rytų pusėje, kiek atokiau nuo sodybų, stovėję du olandiško tipo (gręžiojami vėjo kryptimi) mediniai vėjo malūnai - gyvenvietės akcentai. Plytų mūru raudonavo pieninė, mokykla ir vienas antras *butas*. Palei kelius kūpsojo vis mediniai, kai kur nubalinti ("gal iš moli?"), dengti šiaudais arba skiedromis ir *Dachpfannen*. Lenkviečių ir Grühneide kryptimis kirto du nusausinimo grioviai, o Burkantų ir Keturakių linkui telkšojo lyg bala, daugiau durpynas, kuriame pavasario potvynių metu atsirasdavę net lydekų ir karosų. Lenkviečių kelio kairėje, už paskutiniojo Frydricho Bajoro ūkio, buvo dvi kūdros - ežerukai, kurių vienas gana gilus, nes niekada neišdžiūdavo. Grioviai pavasarį visur geltonavę *Sumpfdotterblume* - purienomis. Žardyje, kur būta Burkantų dvaro ganyklų, veisėsi daug pempių, o siaučiant vėtroms atklysdavę žuvėdrų.

Iš vakarų buvo įsiterpęs Burkantų dvaras ir kapinaitės. Pora kilometrų šiauriau - Palmonai, artimiausioji traukinio stotelė. Iš jos galėjai patekti į Ragainę ir Įsrutin. Pietų pusėje už 6 km driekėsi kitas, platusis geležinkelis Įsrutis-Tilžė.

Į valsčių ir į turgų - Žilius - ėjo vieškelis, į Kraupišką - plentas ir visai nekoks kelias į Lenkviečius - parapijos centrą. Plentai dažniausiai būdavo apsodinti beržais, kaštonais, o paprastieji keliai - gluosniais, kuriuos pavasarį kiekvienas

* *Nuo kalvos nusileisti su arkliais reikėjo mokėti. Istorikų spėjama buvus balų supamos skalvių pilies.*

ties savo lauku privalėjo *nušakuoti, apkirsti,* kad nekliudytų šieno ir javų vežimams. Medžiai *kaip galva* atrodę. Tokiu balandiškių keliu vienas atvykęs iš Silezijos svečias net sužavėtas buvęs.

Kapų būta net ketverių. Šalia mokyklos, stovėjusios centre Žilių kelio kairėje, - *Senieji,* arba *Lietuviški,* su gerokai sunykusia akmenų tvora. Paskutinįjį balandiškiai čia palaidojo savo stogdengį senuką Nuklį. Imta laidoti jau *Naujuosiuose,* arba *Vokiškuose,* priešais *Senuosius,* kelio kitoje pusėje.

Į rytus, Svirplių, Jetkantų link, jetkantiškio dvarininko Thieno žemėje buvę *Šeinių* kapai. Jie galėjo būti seni, nes augo didžiulių medžių. Čia laidojosi vien lietuviai: Bajorai, Būdžiai, Jaudačiai, Macaičiai, Naujokai, Simaičiai.

Pabalių link dar buvo keturis kumečius turėjusio Hoepfnerio šeimos kapai.

Centre, kelių sankryžoje, stovėjo gaisrinė, kurios gaisrininką su ūkininkais pasitaręs skyrė kiemo seniūnas balandiškis Tiedemannas. Tvarką, kuliamųjų mašinų techninę būklę prižiūrėjo *štandaras* Vouta, prancūzas. Kadangi niekas nesiskųsdavo, buvo iškeldintas. O iš tiesų vagių netrūkę, tik kiekvienas buvo linkęs patylėti, kad nepadegtų.

Kieme būta apie 60 ūkių. Pasak V. Vileišio*, šio amžiaus pradžioje gyventa 384 gyventojų, iš jų lietuvių - 70. L. Bajoraitė prisiminė šias dar lietuviškai tebekalbėjusias šeimas: Bajorai, Baužiai, Bonkai, Būdžiai, Jaudačiai, Kiškiai, Lokai, Macaičiai, Meškaičiai, Naujokai, Nukliai, Pukniai, viena Rudakių šeima, Simaičiai, Stancikai, Tėvelaičiai, Žemaičiai. Iš viso 17 šeimų. Venfangas ir Hoepfneris turėję dvarelius, bet dauguma - *butelninkai* su keletu margų, kurių būta kulmiškų ir kitokių (užmirštais vardais). Nors ūkiai nebuvę dideli, bet žmonės gyvenę tvarkingai.

---

* ***Vileišis V.*** *Tautiniai santykiai Mažojoje Lietuvoje. K., 1935. P. 271.*

Tikrųjų vokiečių, mokėjusių ne tik *Plattdeutch*, būta *karčeminko* (karčemos laikytojo), mokytojo ir vos vieno kito. Absoliuti dauguma - *ištautėjie lietuviai*, kaip antai mūrininkas Pasenau - buvęs Pazinas, Negražius, kurie nė nesuvokę, kad jų pavardės visai ne vokiškos. Visi *vare Plattdeutch*, net ir tikrieji, mat šitaip *linksmiau, gražiau.*

Kad ir visi *Plattdeutch varę,* bet toks pasakymas teturi apibendrinimo prasmę: lietuviškai kalbančių šeimų vadinamieji *omama, opapa* vokiškai dar daug kas nemokėjo, pvz., senieji Meškaičiai, giminės būblaukiškiai Kupriai. Sparčiau vokietėjusios paprastai kumečių šeimos. Ir tikra pragaištis - mišri šeima. Akivaizdžiausias pavyzdys - senoji Naujokienė, kuri, gavusi žentą vokietį, savanoriškai metėsi į vokiečius.

Vidurinioji karta kalbėjo ir lietuviškai, ir vokiškai, bet svetimąją dar gana nekaip temokėjo. Jaunoji - Lidijos karta - iš mažens kalbėjo lietuviškai, bet paaugus "širdys vokiškai išvirto". Joninių vakarą, degindami vadinamas *raganas*, rinkdami žoleles *tralduodavo* tik vokiškai. Šventadieniais ar švenčių dienomis, kur didesnis kiemas, su platesne vejele, susiėję, kur stuba didesnė, dainavo, žaidė visada vokiškai. Dainuoti lietuviškai, anot sakytojų, *griekas* buvęs. O tą patį daryti vokiškai - jokio(!). Todėl lietuviškai dainuojant išgirsti galėjai krikštynose, vestuvėse - užstalėse iš senųjų žmonių. "Ko niūniuojant vaikams - iš motinų, iš omama".

Žemaičių vokiečių šnektoje *Plattdeutsch* daugybė lietuviškų terminų buvę įprastas dalykas. Kas lietuviškai nemokėjo, tas nė nežinojo jų esant. "Gieb auf den Knies - duok į knysį", - raginęs Ambrasaitis skerdžiant kiaulę. "Visi žinoji: Fastnacht feiert Kats und Maus, Schupinis giebt im jeden Haus - Užgavėnes švenč katė ir pelė, šupinį verda kiekvienam name". Boružė vadinta *barbute, barbučke*: "Barbut, fliech of", krivulė - *Pulkaszettel* ir t.t.

Bet, nežiūrint vis stipriau ir stipriau paminamos tėvų kalbos, plačiai tebegyveno senosios lietuvių tradicijos: kaimynams, su kuriais bičiuliautasi artimiau, nunešdavo medaus, taip pat avižinio kisieliaus, kurį virdavo ne tik Užgavėnėms, bet ir šiaip; krekenos ir skerstuvių (be mėsos, dar kraujinės sriubos, kepeninės ir kraujinės dešros), karvei užtrūkus duodavo pieno, neturinčiam arklio kaimynui į turgų nugabendavo jo paršelį. Pardavę išgerdavo drauge magaryčias - *pyvo* ir pan.

Parapijos bažnyčioje Lenkviečiuose kartą per mėnesį buvusios dar laikomos ir lietuviškos pamaldos, bet paprastai jau teateidavo "kelis moterėlis". O į tolimesnius kiemus kunigas atvykęs laikydavo tik vokiškas. Lenkviečiuose tuo metu kunigavo kunigas Brunau, pakeitęs dėl "gyvenimiškos mišis" visų mėgtą Thielį, pakeltą į Pilkalnio vyskupus. Brunau mokėjęs ir lietuviškai. Aišku, "už tą jis gaudavo pašalpą" (priedą), bet šis kunigas, matyt, buvo iš tiesų šviesus to laiko žmogus. "Kai ėjim pri įžegnojima, užraši ne *Balandszen*, bet lietuviškai. Vietoj tuo metu oficialios formos *Lengwethen* rašęs *Lenkwethen,* o čion lyg žemau buvo teip, lyg lenki". Lietuviams dalydavo tikybinį laikraštį, rodos, "Pakajaus paslą". Buvo ligotas žmogus, vėliau išvyko gydytis. *Didį taktą* turėdavęs: bažnyčią retai lankančių nebardavęs. Nors surinkimininkų tebuvusi tik Stancikų šeima, bet žmonės *bažnytingi* visi buvę, tik kai kas iš jaunimo tikėjimą supratęs savaip. Jaunimas į surinkimus nėjęs. Užvis svarbiau žmonėms buvę *valgyt ir gert.* Visi čia auginę daug kiaulių, kurias gabendavo Žilių mėsininkams (pirkliams). Laikraščių gal nė dešimtis *nelaikę:* pakakę vokiškų giesmių knygų ir kalendorių.

Mokytojas čia buvo svarbiausias asmuo. Ne kunigas. Jis lygia greta ir mirusįjį palaidot galėjo. Ilgą laiką Balandžiuose mokytojavo Otto Brehmas. Tėvas jo buvęs "iš Mozūrijos

kilties", o patai Otto kartu su Vydūnu buvo mokęsis Pilkalnio preparandume.

Tai buvo nestandartinis ano meto mokytojas: visai neniekino lietuviškai kalbančių savo mokinių. Pravardžiavusius *Letsch* sudrausdavęs, pabrėždamas, kad tie *Letsch* esą tik gudresni, kadangi moka ne vieną kalbą, o dvi. Mokindamas Prūsijos istorijos vaikams buvo įkalęs prūsiškus upių vardus: *Pynis (Pėni), Svyni (Svėni), Dyvino*. Buvęs inteligentiškos išvaizdos, o žmona atrodžiusi *tikra Dame*. Turėjęs ir ydų. Vaikai sužino viską! "Kartais būdavo geros nuotaikos, o tai mes žinojom: jis buvo biškutį gėries. Vakarykščiai". Nors ne girtuoklis. Anaiptol! Labai mėgęs lazdą - *Rohrstock*, kuria skaudžiai bausdavęs. Kartą mokinys net po daugelio metų prisiminęs: "Man 80 smūgių iškart davei". Nusiskundęs po to mokinio tėvui...Tų lazdų tekdavę ieškotis ne vienos: vaikai įtrindavę svogūnu, ir ši suskildavusi. Antai kaimynų Jaudačių vaikai buvo įsigudrinę į kelnes kailį įsisiūti. Mergaitės gaudavo mušti *ant nugaros*.

Iš visų daugiausia nukentėdavęs toks Paulius Wikswatas iš kažkurio netolimo kaimo. Baptistų vaikas. Nors už kitus išdykesnis nebuvęs, tačiau jau tokią laimę šis vaikas turėjo. "Viksvas turėji mokytoju dirbt", nuolat visur jį siųsdavo. Kartą mokytojas daręs savo mėgstamą vyną - "Viksvas turėjo eit jam supilt". Aišku, paragavo pilstydamas. Pastebėjo - gavo ir šį kartą..."

Mėgo švęsti savo gimimo dieną. Tądien neklausinėdavęs, duodavęs iš mokyklos bibliotekėlės paskaityti knygą. Kasmet atšvęsdavę dvi gimimo dienas: kaizerio ir mokytojo. Kaizerio - su prakalba, himnu, žaidimais.

Mokėsi arti šimto vaikų iš Balandžių ir aplinkinių kaimų. Trūko antrojo mokytojo. Mokslas aštuonerių metų, privalomas, nemokamas. Rašydavo lentelėje grifeliu. Blogu oru visi

traukdavę *su šliurim* - medpadžiais, atėję persiaudavo *pantafliais.* Geru oru avėjo kurpėmis.

Balandžių mokykloje ugdėsi Mažosios Lietuvos poetas Frydrichas Bajoraitis-Paukštelis, vienas pažangiųjų ano meto pedagogų Otto Leipacheris, balandiškio Leipacherio sūnus. Šis vėliau Ragainės mokytojų seminarijos auklėtinis pedagoginėje spaudoje kėlė mintį iš liaudies mokyklų pašalinti tikybos mokymą. Dėl to *Rytuos* (Rytprūsiuose) niekur negalėjo darbo gauti. Išvyko į Vokietiją. Dar vienas - mažažemių Baužių sūnųs tapo *misionaru.* Į Balandžius pas tėvus atvykęs sakydavo vokiškai pamokslus.

Balandiškių, gyvenusių kitame kiemo gale, Bajorai beveik nepažinojo: buvę įprasta bendrauti tik su artimesniaisiais. Tokie buvę Būdžiai. Būdžiaus sesuo Enutė "vis turėji toki išdiduma: iš didili ūki". Kadangi ir V. Bajorienė iš tokio pat buvo, tai su jais ji kaimynavosi. Būdžių bute *po balke* vis kabėję visokiausių žolynų pundeliai: *mėtyliai, Pfeferkraut, Peletrun* ir kitokie - "vis senovis vaistai".

Nedidelį laukelį čia buvo įsigiję Jaudačiai, laikę vieną karvę, o arklio neturėjo. Jų *staldas* buvo po vienu stogu su *butu*, bet taip daug kur statydavo ir neturto požymiu tai nebuvę. Jaudatis eidavo uždarbiaudamas, vaikai vasaromis ganydavo. Tai buvusi dar lietuviška šeima. Jaudatienė - popiktė moteriškė, o vyras, tarsi tyčia, malonus, su humoru. Po darbo pavaišintas vienu antru *malkučiu* padainuodavęs, antai "Kad visa Prūsų žemė grius", *nekvailai* mokėjęs ir vokiškas, ir balsą turėjęs malonų. Vėliau ūkelį pardavęs išsikėlė į Tilžės Prūsus, kur įsitaisė darbininku. Iš seno draugiškumo Bajoras nuveždavo Jaudačiams tai miltų, tai bulvių. Jų duktė Anna pasirašė norinti lietuviškų pamaldų. "Tai sau mirties nuosprendį pasirašei", - perspėjęs lietuviškos kilties jos vyras.

Vienatyji šeima, su kuria bene bičiuliškiausiai bendrauta, buvo Kašėriai - vyras ir žmona, abu siuvėjai. Ji iš Balandžių, lietuvė, Kašėrius - mokytojo sūnus nuo Kraupiško. Lietuviškai supratęs. Ūkelį turėjo nedidelį, o vaikų 10. Šie lietuviškai nemokėjo nė vienas. Jiems neblogai sekęsi, visi gabūs amatams. Adolfas, Schleswig-Holšteino mokytojų seminarijos auklėtinis, labai gražias pirštines nusimegzdavęs... Kai kas ateidavo, mesdavo mezginį šalin. Užaugę beveik visi išsisklaidė po Vokietiją. Pradžia būdavo paprasta: viena iš dukterų - vyriausioji - per Berlyne gyvenusį dėdę įsikūrė mieste. Paskui prisitraukė seserį. Abi tapo Karališkosios siuvėjų firmos *vyrausis direktrysis.* Trečioji irgi Berlyne pradžioj "už virėji pri kuniga". Vėliau ištekėjo už krikštolo šlifavimo įmonės savininko sūnaus. Tik jauniausioji, ištekėjusi už vokiečio, likosi Balandžiuose.

Kašėriai itin "nuoširdi šeimyna buvo. Pamaldūs". Ubagai vis į jų kiemą sukdavę nakvynei... Su Bajorais pirkdavo pusiau statinę silkių, Velykų rytą vaikai vieni pas kitus su rykštele atbėgdavo, avižinio kisieliaus nunešdavo, dalyvaudavo vestuvėse.

...Stogai čia vis Nuklio rankų darbo. Savo amatą išmanęs puikiai, tad "bus buvies mokslą kur no ėjis". Išmintingas senelis. Gyvenę dviese, vaikų neturėjo. Kai mirė Nuklys, Lidija vaikas tebebuvo. Gerai mena, kad kunigui *laikant miši* gegutė užkukavusi, mat buvo pamiršę sustabdyti laikrodį...

Tėvas ir duktė Mina Pukniai buvo *vargingi durniai,* kilę iš turtingų ūkininkų. Labai vargingi, bet ubagauti nėję. Iš ko jie gyveno, nežinia. Kaimynai būdavo ir pasėja ko laukely, bet vis vien palikdavo nenuimta. Jų molinis namukas ėmė visai sulinkt. Mina ėjo tarnauti.

Kuliant javus Puknių prašydavo arklius varyti. Nors ir nepiktai, bet dėl juoko kaimynai neiškęsdavo: "Kodėl nieko nesėji?" "Kaip aš dirbsiu, kad neturiu traktoriaus?" Pirksiąs...

"Tai ir man išarsi..." Moterys nugirdusios sakydavo duoti ramybę vargšui.

...Toksai Lokaitis gyvenęs. Mažažemis. Eidavo uždarbiauti. Turėjęs arklelį. "Tikras Lõka" buvęs - gudrus. "Kai jis kur ateis, tai ėji žiūrėt į puodus: tai jau pavaišins. Kl'aus: "Ar buljona verdat?" Ir juokdarys. Sykį jie su Jaudačiu mokytoju pjovi mal'kas. Jie pavalgi, mokytojis jis saki: "Dabar mes norim melstis". Loka kumšterėji Jaudatį: "Ar jau iš bada?" - lietuviškai..."

...Karčeminkas Liedke buvo, ko gero, pats įžymiausias balandiškis: jo karčemon su parduotuve užsukdavo kiekvienas. Jei ne keleto butelių *pyvo* svečiui, tai ko kitko. Kol galėjęs, išgerti mėgęs ir pats karčeminkas. Buvęs vienas turtingiausių kieme: dar turėjęs malūną, sūnui Maksui buvo įtaisęs pieninę. Be sūnaus, turėjęs dar dukterį Marie, ne per labai dailią. Kartą atvažiavo vienas pasipiršti, tai Liedke pirmučiausia užklausė: "Ką jūs galit mano dukrai pasiūlyt?" Na, šis, deja,buvęs ne iš turtingųjų, tad *gavo kurbą*.

Gyveno čia tokia *Nestõnviečių tante* vadindavusis Žemaitienė (*Schamaitat*). Mėgdavusi eiti per žmones: "ji visur trauki". Kartą taip eidama "ji neši gėli", o atėjusi rodydama šitaip ja grožėjosi: "Ta Nestonviečių tante tur Siebengestern. Ant vieno stiebo septyni žiedai!" Žemaitienė mėgusi surinkimus. Kartą ji buvo pasikvietusi lenkvietišką kunigą Thielį. Po giedojimo vaišino ragindama: "Na, aš vaišinu su mėsa nu tų trijų iručiu [ėriukų]". O tik vieną pjovus buvo...Kai kunigas kilęs namo, tai šitaip bandžiusi sulaikyti: "Pasilik, nakvok čion. Aš ir l'ova pašildžiau: kepau duoną..."

...Su Tėvelaičiais Bajoro žemė ribojosi. Sykį Fr. Bajoras važiuodamas pasiveja einančią Tėvelaitienę. Pasiūlo pavėžėti. "Ji nelipo: ji pikta". Tuomet kaimynas sako: "Gal vokietė?" Vadinasi, lietuviškai gal nesuprantanti... "Ji vis pyko". Mat kartą nutrūkę Bajoro arkliai žolę graužė jau visai šalia

Tėvelaičių sklypo ribos. O! Ėmusi šaukti! Bajoras klausęs: "Ko šauki? Juk į tavo jie neįbėgę". "Na! Bet galėji!" Tik kai Bajoras mirė, tada: "Kaimynėli, kaimynėli", - raudojo.

...Šalia gyveno iš nežinia kur atsikėlę Simaičiai. Turėjo nedidelį pavyzdingai tvarkomą ūkelį, vieną arklį, porą karvių. Tačiau turėjo vieną ydą: savo 4 sūnus senasis Simaitis buvo įpratinęs vagiliauti. Žmonėms dingdavo tai grūdų maišas, tai šieno kupeta, tai iš daržo *plantai*. Visi žinojo, kieno čia darbas, bet vengė keršto ir tylėjo. Ne be Simaičių kaimynystės ir našlė Bajorienė ryžosi savo ūkį parduoti. Vagystės buvo visu griežtumu baudžiamos. Antai balandiškė Naujokienė, sučiupta turguje pardavinėjanti sviestą su druskos gabalu viduje, buvo Ragainėje nuteista ir atsėdėjo.

Mėgo sakyti balandiškiai: genys margas, sviets dar margesnis.

Lidijos Bajoraitės, g. 1890 m. Ragainės aps., Žilių vls., Lenkviečių par., gyvenusios Kaune, atsiminimus užrašė ***Marta Juškaitė*** *1982 m.*

Marta Juškaitė

KAUNIŠKĖ LIETUVININKĖ - ATSIMINIMŲ AUTORĖ IR TAUTOSAKOS PATEIKĖJA

Savąją misiją kartais žmogus atlieka vien tuomi, kad gyventi tegali savo krašte. Šita lemtis ištiko ir ragainiškę mažlietuvę Lidiją Bajoraitę. Kiek yra lankęsi žmonių kuklioje jos pastogėje! Nuo gausių Vydūno gerbėjų, Prūsų Lietuvos krašto istorijos darbininkų iki etnografų, Resp. literatūros muziejaus bendradarbių, dialektologų, kraštotyrininkų. Gy-

veno ji I.Simonaitytės išrūpintame butelyje viename Kauno daugiaaukščių. Gili senatvė, nusilpęs regėjimas, nė vieno iš savųjų. Viena, tačiau ne vieniša: "*Prastiems* vis sekas", - pajuokaudavo.

Gimė 1890 m. lapkričio 26 d. lietuviškoje ūkininkų šeimoje, Lenkviečių parapijos Balandžių kaime, priklausiusiame Ragainės apskrities Žilių valsčiui. Motina buvo iš gretimos Įsruties apskrities, Grünheide parapijos, Medukalnių, kur jos tėvų "rodos, didžiausis ūkis buvies kaime", ir, kaip nuo seno pasakota, į baudžiavą tėvai niekada nėję. Motinos motina Marė Raudžienė-Bajoraitė turėjusi "turtingos kilties" vyrą "nu Prūsų galo", nuo Grünheide, Raudžių Kristijoną, tačiau visą gyvenimą tekę "labai rūpintis": mėgęs išgerti. Net paveldėtąją žmonos žemę ėmęs pardavinėti. O tikėjosi įsigyti dvarelį... Bet, įgimto išdidumo prilaikoma, aplinkiniams nedejuodavo. Turėjusi ar savo motinos, ar *omama* dar prie balanos puošniai, dailiadarbiškai siuvinėtus lino *marškinius* (palaidinukę), *nuometą* (*drobulę*) su gražiais siuvinėjimais išilgai per vidurį. Jį buvę galima "kaip šaliką užsimest į bažnyči [einant] ir po graba pakl'ot". Ir lino *žiurštą*, taip pat nuo pusės ligi apačios išmargintą "lyg Hardanger ir su ištraukta gija". Marškiniai ir nuometas per Mažosios Lietuvos poetą Paukštelį buvo paduoti į 1-ąją lietuvių liaudies meno parodą Paryžiuje 1900 metais. Dingo Antrojo karo sumaišty Bitėnuose, kur apsaugai atgabenti pas M.Jankų.

Iš penketo Marės Raudžienės vaikų tik vienintelė Lidijos motina konfirmavosi lietuviškai. Tėvų apsiėjimą, žodį juk žmogui prigimta nuo mažystės gerbti, branginti. Ir sekti. Vilhelmina, vadinta *Mynute*, ir ištekėjo už lietuvio. Už pusbrolio. Sesuo ir du broliai šeimas sukūrė jau mišrias, su vokiečiais arba *pusvokiečiais* - ištautėliais. Vadinamą *pusvokietę* buvo vedęs vyriausiasis Frydrichas, kuris paveldėjo tėviškę. Lietu-

viškai ji mokėjusi, tačiau abudu sūnūs tėvų kalbos mokomi nebebuvo. Tokioje šeimoje, kurios galva tarytum "advokatas visam kraštui buvo"! Prireikus kam surašyt skundą ar pan., į Raudžių visi kreipdavęsi. Už savo paslaugą nieko neimdavęs, tad kaimynai pasiūlydavo: "Tu man gera darai, padėsiu pri ūki ką". Su jauniausiuoju Augustu jis kartais "visą naktį ginčijo: "Kas gražu, gražu visiems", o anas: "Ne! Man gražu, o kitam anaiptol", - išguldydavo. Ir abu likdavo pri savo". Daug ką, matyt, buvo apmąstęs Frydrichas Raudžius, bet tautiškumą iš tėvų pastogės pirmasis su ubago lazda išleido.

Vidurinysis, Kristijonas, "Zimmermann buvo". Amato išsimokė Karaliaučiuje. Tilžės Prūsuose turėjo namus. Žmona - vokietė Šarlotė Bierbauer. Tėvo kalbos vaikai augdami nebegirdėjo, užaugę visi įsikūrė Vokietijoje.

Lidijos tėvas Frydrichas Bajoras, Marės Raudžienės brolio Ensio sūnus, buvo gimęs Patilžiuose, "kur praded Tilželi grovis [tekėt]". Prieš karą, kai reikėję įrodyti ariškumą, jo brolio vaikai Kraupiškio dokumentuose radę įrašus: *Bajors, Bajoraitis* ir vokišką *Bajorat*. Dar vaikas neteko tėvų. Du našlaičius augino *Vormund* - globėjai. Motinos Balazytės giminės Stõnupėnuose, buv. Raudonačių parapijoje. "Jie valgi mėsos, mums: "Ėsk silki!" - prisimindavęs. Pats ir į kariuomenę norėjęs. Tarnavo lietuviškame Tilžės dragūnų pulke.

Gal nuo mažumės patirtos skriaudos ir išugdė šį žmogų į daugelį ūkininkų gerokai nepanašų. Tuo metu, kai socialdemokratinis judėjimas dar tik kūrėsi miestuose, Fr.Bajoras buvo pirmasis politiškai susipratęs ūkininkas savo apylinkėse. "Ant kryžkelis su kumečiais aiškindavo: "Pusdvarininkiai - žmonių tranai". Matyt, ne vien dėl pasiskolinto vežimo vietos kumečiai slapta nuo šeimininko našlei Bajorienei nakčia, net neprašant, ir javus nukirto. Vienintelis kaime

"laikė du laikraščius: "Naują lietuvišką ceitungą" ir socialdemokratų laikraštį, rodos, "Ostdeutsche Volkzeitung". Leido Įsrutiė". Liedke, turtingiausias balandiškis, mėgęs "pašaipyt visus, tėvą - ne". Labai mėgo bitininkauti. Ir trakėnus keisti... Apie 1884 metus iš vokiečio Hirscho nusipirko, rodos, 37 margų ūkį Balandžiuose; iki tol šeima laikėsi Medukalniuose.

Bažnyčią retai telankė. Kai vaikus įžegnodavo. Parapijos kunigas Brunau, pravažiuodamas balandiškiams laikyti pamaldų (Bajorų ūkis buvo prie Lenkviečių kelio), kartais stabteldavęs pakviesti ir Bajorą, bet šis: "Kaip aš ūkį paliksiu?" - atsakydavęs. Nors prieš Dievą nebuvęs. Kai įsisirgo, "jo brolis vis norėjo kuniga prigabet, bet tėvas: "Ka, tau reikia, eik ir imk kunigą". Nors, kad nebepagis, iš Tilžės gydytojo žinojo dar prieš pusmetį. Mirė vėžiu 52 metų.

O brolis buvęs visiška priešingybė: ir pamaldus, ir būdo staigaus, mėgėjas pašūkauti. Sakydavo: "Aš vargau - ir vaikai tevargsta". Buvo vedęs lietuvę iš Būblaukių Bertą Kuprat. Jo pirmieji du vaikai mokėjo ir lietuviškai, bet penketas jaunesniųjų tėvų kalba jau nebekalbėjo. Duktė viena, tiesa, atlietuvėjo: lietuviškai išmoko besimokydama Klaipėdoje. O jų *omama* Kuprienė vokiškai, beje, net nesupratusi.

Štai kokiu pragaištingu tempu XIX a. gale lietuviškumas iro jau ir kaime.

Pastebėtina, jog iš minėtų lietuviškai dar mokėjusių Bajorų - Lidijos pusbrolių - yra kilęs Heidelberge gyvenęs Fritz Bajorat, talkininkavęs H.Budenzigui verčiant K.Donelaičio "Metus".

Lidijos tėvų namuose kalbėtasi tik lietuviškai. Savo tris sūnus ir dvi dukteris Bajorai išmokė ne tik prigimtos kalbos, bet ir rašto. Kadangi patys mokęsi dar ir lietuviškai (tėvas gimė 1858 m., motina 1860 m.), tad jautė priedermę įdiegti tą ir atžaloms. (Iš tiesų tokioje šeimoje galėjo gimti poetas

Paukštelis!) Pradėjusi nuo gotiškų raidžių, Lidija namuose buvo parengta ne tik II *Volksschule* skyriui, bet čia pat iš brolio namų knygynėlio jau skaitė ir J.Basanavičiaus "Lietuviškas pasakas". Vėliau K.Donelaičio "Metus", P.Vaičaičio eiles. Šiandien nė neatmena, kas - tėvai ar penkeriais metais vyresnė sesuo Emilija - pravėrė šį langą į pasaulį. Rodosi, kad išmokusi *paprastai* - savaime. Tačiau vyresnieji juk turėjo būti išmokyti - be tėvų vis tiek neapsieita.

Praaugo ir Bajorų dukterys. Kadangi "visi čion *Platt-deutsch* varė", tai ir jos su Balandžių jaunimu, o kartais nė nejučia ir tarpusavyje tai šį, tai aną vis naujaip, miestietiškai. Jei ne brolis Frydrichas Paukštelis, tuomet Karalienės mokytojų seminarijos moksleivis, karštas Vydūno bendramintis... Namuose lankydamasis ėmė seseris nuolat akinti, nesikalbėti, pykti, po to įkalbinėti, kad dėtųsi prie lietuvių, jog reikią į Tilžę. Taip ir ėmė kartkartėmis važiuoti į Vydūno giedotojų suėjimus. Paauglę Lidiją pradžioje paglobodavusi Vydūno žmona, o Emilija - vyresnioji* - puikus sopranas, chorui buvo tikra paspirtis. Ji ėmė čia mokintis: lankė Tilžės *Haushaltungschule*. 1911-1912 m. apėjo Tilžės apylinkių kaimus, rinkdama parašus po peticija Karaliui dėl paminamų lietuvių teisių. Mirus Paukšteliui, tęsė jo veiklą su keliaujančiu knygynu ir Jaunimo susirašinėjimo judėjimu. Ją, kaip ir Paukštelį, pakirto jauną džiova.

Augo giedotojų dirvon brolio mestas namų grūdas, šildomas ir maitinamas, kaip pati sako, "didžiūnų" Vydūno ir jo žmonos, sesers artimos draugės Vydūno bendražygės M.Raišukytės, nuo Tilžės kilusios "puikaus žmogaus" Marės Brinkmonytės, vėliau Rentelienės - audėjos ir rankdarbių meistrės, kuriai Vydūnas užsakydavo išausti giedotojams ragainiškių tautinius kostiumus. *Šventėmis* vadinti draugijos pasirody-

---

* *Nuotrauka su parašu "Preußische Litauerin in Volkstracht (20. Jahrhundert)" yra Vydūno "Sieben Hundert Jahre". Tilsit. 1932. P. 377.*

mai suartino su birutininko Dovo Zauniaus vaikais, su Jagomastais, M. Jankaus šeima ir kitais to meto visuomenės veikėjais bei didžiuliu jaunimo būriu. Visų širdyse ruseno lietuviškumo ugnelė, viltis kada nors prie Lietuvos prigulėti... "Kaip mes gerbėm tus žemaičius, kaip sake! Skaitėm, kad jie tiek karavo dėl kryžeivių". Su liūdesiu šiandien Lidija nusistebi, kad daugelis apie jos Mažąją Lietuvą nieko nežino. Net tokią buvus negirdėję!

Neskirta buvo šioje šeimoje nutilti lietuviškai šnekai, kaip atsitiko su daugeliu bei su pačios Lidijos pusbroliais ir pusseserėmis. To pradžių pradžia būdavo panieką lietuviškumui kursčiusi vokiška mokykla. Ten dar į vaiko galvelę mokytojas įkaldavo gėdijimosi sava kalba jausmą, o paskui vaikai vieni kitus patys *Letsch* išjuokdavo.

Pabaigusi liaudies mokyklą ir Pilkalnyje mokytojų iniciatyva rengiamus privačius kursus mergaitėms *apšlifuot*, perkopusi vos per 20, Lidija atsidūrė Klaipėdoje. Mieste, apie kurį balandiškiai *Plattdeutsch* sakydavo šitaip: "Eck kenn die Welt, eck war auch in Memel" = "Aš pažįstu pasaulį, aš buvau Klaipėdo" (čia ir toliau vertimas - *L.Bajoraitės*). V.Bajorienė po vyro mirties ūkį Balandžiuose pardavė ir įsikūrė mieste. Ėjo 1913 metai. Giedotojai likosi anapus... Tačiau ir vokiškame mieste Bajorai netrukus susiranda lietuvių ir bendraminčių. Savas šeimoje Adomas Brakas (dailininkas ir visuomenės veikėjas, Emilijos sužadėtinis) į šio krašto lietuviškumo dirvą greit įdaigina ir abiejų seserų šaknis. V.Bajorienės bute, kur buvo muzikos instrumentas ir muzikuojantis jauniausiasis sūnus Vilius, mokęsis vietos mokytojų seminarijoje, kilo sumanymas rinktis padainuoti. Pirmutiniai entuziastai buvo A.Brako du giminaičiai, Lidija ir abu broliai, mieste laikiusių knygyną Kunkių trys vaikai ir Saugai (buvę Maskoliai). 1919 metai. Gimė pirmoji lietuviška dainininkų ir scenos mėgėjų

draugija Klaipėdoje. Po 1923-ųjų, deja, Lietuvos *kultūrininkai* savitos klaipėdiškių kultūros deramai nevertino. Ir nepuoselėjo. Antai atvykėlis Antanas Vaičiūnas įsteigė naują Šiaulių sąjungos chorą, kuris atliko anaiptol ne klaipėdiečių dainas. Kai šitai buvo suvokta, liūdna tapo. O kiek ūkininkų su dovanomis krašto išvaduotojams vykę! Štai bitėniškis M.Jankaus kaimynas Balnius, kuris atvažiavęs pas Bajorus tuokart ir apsistojęs buvo.

...Politinis gyvenimas prieš sukilimą Klaipėdoje kaiste kaito. Aktyvių vietos lietuvių nedaug tebuvo - jų stačiai trūko. Ištautėliai - gana dažnai mokytojai - turgavietėje kabindavo skelbimus ir paprastai turgaus dienomis ūkininkus kvietėsi į sales, įžūliausiai viliojo dėtis prie vokiečių. Lidija su Urte Brakaite iš Jankaičių (Kretingalės vls.) traukia į "ištautėlių susirinkimus trukdyt". Išlaukusios momentą, šoka agituojantįjį nutraukti: "Lietuviai su Lietuva! Ko vokiečiai geresni? Ar nutautino mus?!"

To meto judėjimo lyderių J.Stiklioriaus, E.Simonaičio ir kitų sumanyta politines vokiečių užmačias dėl Klaipėdos krašto demaskuoti spaudoje. Pačioje 1922 metų pabaigoje Klaipėdos "Ryto" spaustuvėje pasirodė pirmasis pamiršto* pavadinimo laikraštėlis. Atsakinguoju redaktoriumi pasirašė L.Bajoraitė. Kitame numeryje, straipsnyje be autoriaus parašo, "sudėtos vokiečių neteisybis ir kaip jie elgės" (straipsnį rašė E. Borchertas). Redaktorė už tai apkaltinama įžeidimu, už poros savaičių paskiriamas teismas. Užgriuvus sausio įvykiams, byla nutrūko. Tiktai Lidiją draugai dabar ima vadinti *politische Dame*...

15-ąją sausio Bajorų bute prie lango plaikstėsi lietuviška trispalvė. Kadangi butas buvo antrame aukšte, vėliavą nudaužti nebuvo visai lengva. Kelis sykius pabandę *išvokietėję*

---

* *Matyt, "Memeler Landeszeitung".*

vaikėzai davė ramybę. Bet tuomi nesibaigė. *Vaikėzams* puolant, vėliava buvo įtraukiama į vidų, dėl to šiek tiek nukentėjo pastato stogas. V.Bajorienę namo savininkė apskundė teismui, nors niekas neatsisakė žalos atlyginti. Tačiau bylą moraliai laimėjo Bajorai. Žydų tautybės advokatas apgynė: "Kelti vėliavą jūs galėjot. Tvarką miesto valdžia privalėjo palaikyti".

Po sukilimo visur stigo žmonių. Broliai pradėjo dirbti krašto administracijoje. Mokytojas Endrius Bajoras ėjo pašto cenzoriaus pareigas. Vilius buvo komendanto M.Lacyčio adjutantu. Susikūrė lietuviškos organizacijos, draugijos, laikraščiai ir t.t. Dabar Lidija "Prūsų lietuvių balso" administracijoje registruoja prenumeratorius ir tvarko sąskaitas, dirba su skaitytojais "Aukuro" draugijos knygyne (J.Stiklioriaus pravadinama *Reikalų vedėja*), talkina rengiant viešas draugijos paskaitas. Įsisteigus "Lietuvių pirklių draugijai", registruoja jos narius. Išrenkama Klaipėdos lietuvių moterų draugijos 1-osios valdybos kasininke. "Reikėjo ekskursijų, jie vis manies praši. Susitart reikėji vokiškai juk, o tai aš lyg *margas šuo*". Apie 1933 m. Uosto direkcijos narys E.Borchertas "šę bei tę bevãzeliojančią" Lidiją pasikvietė etatine mašininke.

...1939-ųjų kovas. Ir vėl Klaipėdoje svetimieji. Uosto valdybos tarnautojai visuotiniame susirinkime apklausiami, kas nori tapti Vokietijos piliečiais. Lidija atsisako ir tą pačią dieną palieka Klaipėdą: pasakius "Ne", likti buvo rizikinga. Atvyko į Kauną, kur buvo daug pažįstamų, nes Bajorų namuose svečių iš tiesų netrūkdavo. Jei lietuvis, tai apsistok, nakvok. Antai pajūrio žoleles savaitę rankiojęs prof. T.Ivanauskas irgi Bajorų pastogėje ilsėjosi. Nustebęs, kad išvykstant niekas pinigų neimąs. Manęs, kad čia kambarys nuomojamas...

...Frontui artėjant, 1944-ųjų vasarą, su broliu Endriumi, tuomet J.Damijonaičio pradžios mokyklos vedėju, - per Jurbar-

ką tolyn iki Būblaukių, Medukalnių. Po to iki Berlyno. Čia, pas būblaukiškę pusseserę, užklumpa siaubingas Berlyno bombardavimas.

Po karo ryžtasi grįžti. Pagaliau savuose namuose, Klaipėdoje. Savuose, nors ir su naujais gyventojais. Po poros naktų, deja, ir vėl su ryšuliais. Dabar į Rytų pusę, iki Krasnojarsko krašto. Aštuoneri metai tremties niekuo nenusikaltus Kansko Taisejevkos kaime. Grįžę senų pažįstamų sutikti ir priglausti įsikūrė Kaune.

"...Visa šita šeimyna / prieš vokiečius eina /, net senutė Bajorienė / kritikuoja seimą", - apdainavo anuomet Bajorus vilkolakininkė N.Jurašinaitė viename vakarėlių prie kavos. Išties visa! Be to, laiku, kai niekas lietuvio nuo vokiečio nebeskyrė.

* * *

Metai, laimė, neaptemdė Lidijos sąmonės blaivumo ir atminties. Stovėdama prie šimtmečio ribos, nebegalėdama skaityti, tebeseka pasaulio ir Lietuvos politinius įvykius klausydamasi radijo vokiškai ir lietuviškai. Ką įdomaus išgirdusi, mėgsta komentuoti, vertinti, o savo požiūrį atkakliai ginti. Kartu pasidžiaugti kad ir dėl "Žalgirio" krepšininkų sėkmės... Neprarasti optimizmo, nors ir kaip nelengva būtų: "Vis tiek, vis tiek Lietuva bus. Kas nieko nel'auk, tas nieko netur. Aš atsiminu Vidūno tas".

Senuosius kaimo žmonių tikėjimus, laumes, aitvarus paprastai nuneigia: ir Balandžiuose daug kas, net ir iš senesniųjų, tuo jau nebetikėję. Sakydavę: meluoja. Seserų abejones pelėdos pranašystėmis, aitvarais dar brolis Paukštelis išsklaidęs, iš knygų paaiškinęs ir ugnelių vaikščiojimą, ir daug kitokių neįprastų gamtos reiškinių. O jaunos Velykų rytą

prieš saulei patekant dar eita praustis tekančiu Palmonų griovio vandeniu (!). Tačiau "Iš gyvenimo lietuviškų vėlių bei velnių" paskaitytais regėjimais patikėti nelinko ne dėl to. Su mirusiaisiais susiję atsitikimai kaip tik labiausiai pripažįstami, bet tik tie, kurie girdėti iš pačios pažinotų "rimtų", nemelagių žmonių. (Ir pati mėgsta pareikšti: "Aš nemeluoju".) Apie tai daug ką giedotojams aiškindavęs Vydūnas, kurį ypač gerbia. Antai iš jo tikima, kad "miries jis tris dienas yra čia". Į dvasinius dalykus požiūrį yra paveikusios ir Rytų religijos knygos.

Lidija yra senojo, ikikrikščioniškojo tikėjimo šalininkė. Didžiai vertina senovės lietuvių tikėjimą į Saulę (suprantama, irgi ne be Vydūno įtakos): "Per tą jie tik nebuvo pagonys!" Aiškiai ne biblinis yra ir jos Dievas, bet šios sampratos kam nors aiškinti nenori ir atsikrato paprastai šitaip: "Mano Dievas yra dėl visų". Arba suprastinai: "Dievas yra vidinis dalykas". Nebūdama *pāmaldi* nuo jaunumės, savąjį Dievą gal pamodeliavo ir originalaus tėvo pavyzdžiu. O štai komentuoja sunkiai paaiškinamas Biblijos vietas: "Ji, saki, šiandien Marijis nekal'to prasidėjimo šventi. Na! Ims Dievas šposus krėst?! Žmonis visai negal'vo!" Arba: "Saki: be Dieva pl'aukas nuo gal'vos [nenukrenta]. Ką? Plaukus dabar skaitliuos? Dievas tur svarbesni ko, bet. Jie mani to", - šitaip paprasčiausiai tik alegorijos nesuprantą.

Pagal "akcentą" ragainiškė esanti, tad taip pavadinta ir jos tautosaka - daugiausia smulkioji. Lietuvininkų priežodžiai, frazeologizmai, palyginimai, pajuokavimai, patarlės, žilą senovę menantys liaudies tikėjimai ir kt. Šias "senas teisybis" tardavusi daugiausia vis motina, su kuria drauge gyventa 50 metų. Tėvai, giminės, *senos bobutės* iš tų keleto lietuviškai tebekalbėjusių artimesniųjų kaimynų. Kaip dabar atrodą, motina *iš senovis* daug ko prisiminusi. Pažinojusi nemažai

aplinkinių žmonių, netgi iš gana tolimų vietų. daug ko mokėjusi, tik nė į galvą neateidavę pasiklausti ko! Tačiau savo vaikų pasakėle ji jau neugdė: nebuvo ir pati taip pratinta. Jos motina nemėgusi šitokių. Bet pasakų žmogų Bajorų vaikams sutikti vis dėlto pasitaikė. Buvo tai iš netolimų Svirplių ar Vabalų (Didžiųjų ar Mažųjų) iš stambaus nusigyvenusio ūkio į Balandžius atsikėlusi *Būdžių tantė.* Su šia šeima kaimynautasi artimiau, tad, kai prisireikdavo kada išvažiuoti pas gimines, Būdžiuvienę kviesdavosi prižiūrėti ūkio. Ji mokėjusi "apie žỹnius, l'aumis. Visko, kaip jos vaikus įmainydavo, apkeisdavo. Kai brolis atgabeno Basanavičiaus knygų - vėlau tas jau - tai mės skaitėm ir tą patį. Vis norėjom, kad Būdžių tantė pri mūs ateitų. L'aukdavom..." Gaila, šiandien belikę mieli prisiminimai.

Iš V.Kalvaičio dainų beskaitant vėl atgimė - deja, tik nuotrupomis - gal Būblaukiuose krikštynose girdėtos "Tilžėj buvom, / Tilžėj gėrėm", "Jau ir vėl, / jau ir vėl / rytoj šventa bus", anuomet pačios dainuota daina - apie į Sibirą ištremtą lenką. Iš patarlių, priežodžių kai ką priminė "Lietuvių smulkioji tautosaka XVII-XVIII amžiuje". Tautosaka - vienas šio ilgo bendravimo, teisingiau gal bendradarbiavimo, vaisių. Lygia greta susikaupė ir pluoštai etnografinės medžiagos, atsiminimų, iš pasakojimų atkurta gimtoji sodyba (planai), užrašyta ragainiškių šnektos pavyzdžių leidžiamam "Lietuvių kalbos žodynui", vietų, upių, žmonių, gyvulių vardų.

Į šneką įpinti vaizdingieji posakiai, pajuokavimai. patarlės ar kitkas drauge yra ir kalbos puošmenos, beje, vienintelės. Šiaip kalbą vokiškumas yra paveikęs visapusiškai: *germanizuoti* ir sakiniai, ir žodžių formos. Akivaizdžiausia - *palatalizuoti* priebalsiai. Bekalbant pritrūkstama lietuviškų atitikmenų, o dėl to dažnai ne tiktai nutrūksta sakinys, bet pasimeta ir pati mintis. Žinoma, ir tautosaka nėra vienakalbė: retkar-

čiais įterpiami ir vokiški balandiškių *įsitarimai* arba *senas teisybis* iš Biblijos. Pasakoja ramiai, vienoda intonacija, visada atsakingai, neiškreipdama tiesos.

Tačiau kad ir neišsiskirdama meniniais pasakotojo sugebėjimais ar žinomos tautosakos gausumu, Lidija Bajoraitė nusipelno būti prilyginama liaudies talentams. Šioji tragiško likimo etninės grupės lietuvininkė, vaikystės prisiminimais liudydama net šimtametę Mažosios Lietuvos praeitį, dar anais amžiais užrašytus tradicinius dvasinius lietuvininkų kultūros faktus papildo ragainiškių medžiaga mūsų dienomis. Kiekvienas jos žodis - vertybė, o kartu ir paskutinioji šios šviesios tautiškos lietuviškos šeimos Atmintis. Jaunesniosios jos atžalos jau įaugo į svetimą žemę - Vokietiją, Daniją.

Senatvė išsivedė Lidiją sulaukus be keleto mėnesių šimto.

Jonas
Jurgis
Gocentas

LIETUVININKŲ ŠVENTĖS Žemaičių paprūsė, Gardamas (dab. Šilutės raj.) XX a. 1 dešimtmetis

---

Sekmadieniai ir kiti šventadieniai

Šventomis dienomis nebuvo dirbamas joks darbas, kuris galima atlikti kitomis dienomis. Sekmadienio išvakarėse apsišvarinama troboje ir kieme. Darbas buvo baigiamas anksčiau negu kitomis dienomis - visais atvejais iki saulėlydžių. Diena ir savaitė baigiama vakaro ir savaitės pabaigos giesmėmis ir malda.

Sekmadienio rytą nuodugniau prausiamasi, keičiami baltiniai ir rengiamasi šventadieniškai, išeiginiais drabužiais. Į stalą tiekiamas gardesnis, skanesnis maistas. Šventą dieną namuose neturėjo būti jokių ramybę ardančių triukšmų bei nesusipratimų.

Kadangi mūsų bažnyčia buvo tolokai - už 6 km Naumiesty (nuo XX a. 4 dešimtmečio - Žemaičių Naumiestis), tai ne kiekvieną šventą dieną buvo jon vykstama, ypač nepalankaus oro ir blogo kelio laiku. Tada knygos buvo imamos namuose - motina Marija Katrė Endrulikė-Gocentienė (1872-1942)*, kilusi iš Balsėnų k. (Veiviržėnų vls.), parenka giesmes ir gražiai skambančiu balsu veda giedojimą, skaito iš knygų tai dienai skirtą pamokslą ir atitinkamą maldą, o atmintinai buvo kalbama - "Tikiu", "Tėve mūsų". Iš atminties giedamos daugelis pradžios, tarpinių ir užbaigos giesmelių, kuriomis pamaldos buvo pradedamos, vedamos ir baigiamos.

Taip buvo švenčiami sekmadieniai ir paprasti šventadieniai.

Didžiosios šventės

Didžiosios šventės - Kalėdos, Velykos (prie jų priskiriant ir Didįjį, arba Tykųjį, penktadienį) ir Sekminės buvo švenčiamos kilmingai, su ypatingu atsidėjimu. Didžiųjų švenčių pirmosiom dienom - šventės švenčiamos po tris dienas - ir

---

* *Motina - dievobaiminga, sumani, darbšti, tvarkinga ir rūpestinga savo šeimai moteris. Dvasiniu vadovu mūsų šeimoje taipgi buvo motina. Ji buvo gerokai raštinga ir kaipo kaimo moteris gerai išmanė religijos dalykus. Turėjo klausą ir gražų stiproką balsą - buvo žinoma visoje apylinkėje ir parapijoje giedotoja. Budynėje, laidotuvėse ar surinkime ji turėdavo vesti giesmes ("Na, Gocentien, vesk giesmę".). Visų senųjų giedamųjų giesmių mokėjo balsus - melodijas, o ir naujai giesmei pasirodžius ir išgirdusi jos balsą, tuojau galėjo savarankiškai giedoti ir vesti. Pamokė ji mus visus vaikus skaitymo, giedojimo, katekizmo.*
Be viso ko, ir audėja buvo stropi ir naši.

Didžiajam penktadieniui maistas pasigaminamas išvakarėse, kad tomis dienomis nieko nereikėtų daryti, ir, jei būdavo kas atšildytino, visa kam, iš vakaro buvo plyta paruošta taip, kad tik degtuką tereikėtų prikišti ir degtų, kad ir jokio šipulėlio nereikėtų skelti ar virbelio laužti.

Didįjį penktadienį, taip pat Atgailos ir Maldų dieną - trečiadienį po pirmojo gavėnios sekmadienio - buvo pasninkaujama. Tomis dienomis suaugusieji nieko nei valgydavo, nei gerdavo - nuo viso ko susilaikydavo ir pikto žodžio neištardavo; mažamečiai vaikai pasninkaudavę tik iki pietų.

Didžiosios šventės - Kalėdos, Velykos ir Sekminės buvo visų laukiamos, bet ypač - vaikų, ir joms iš anksto buvo stropiai ruošiamasi. Paskutinė savaitė prieš šventes kupina švarinimosi, tvarkymosi ir švenčių valgių ruošimo. Joms visados buvo kepami pyragai, gaminama gira arba alus.

Kūčių vakaras ir Kalėdos

Prieš Kalėdas buvo skerdžiamas nupenėtas paršas arba kiaulė, kad būtų apsčiai ne tik šviežios, skanios mėsos, bet ir visų mėgstamų vėdarų. Mes, vaikai, pasirūpindavome Kalėdų eglute, rengdavomės, ką pasakysią Kalėdų seneliui, kai šis ateisiąs su dovanomis.

Kalėdų švenčių svarbiausioji dalis - Kūčių vakaras. Tą vakarą uždegamos Kalėdų eglutės žvakelės - vaikų džiaugsmas.

Pirmą Kalėdų dieną ateina Kalėdų senelis, skaitomos eilės, giedama giesmių posmeliai, o Senelis dalija Kalėdų dovanas. Kalėdų vakaras baigiamas prie Kalėdų stalo, padengto kvepiančiu šienu, namų darbo staltiese ir įvairiais skaniais Kalėdų valgiais apsčiai apkrauto.

Jei būdavo palankus ir nešaltas oras, Kūčių vakarą suaugusieji važiuodavo į bažnyčią. Drauge veždavosi ir vaikus - tai gimusio bernelio Jėzaus ir visų vaikų šventė.

Kelias savaites prieš Velykas į butelius sumerkdavome berželių šakeles, ir šiltoje troboje laikomi jų pumpurėliai išsprogdavo, sužaliuodavo lapeliai - taip virsdavo gyvomis, kvepiančiomis velykinėmis rykštelėmis mamai, tetoms bei kūmoms su Velykų šventėmis pasveikinti, pavelykauti. Didžiosios šventės šeštadienį visomis išmonėmis marginami velykaičiai.

Velykų švenčių svarbiausioji dalis - Velykų rytas - Prisikėlimas. Tą rytą tėveliai pakildavo prieš saulėtekį, o mus, įmigusius mažamečius vaikus, saulelei tekant meilingu balsu keldavo: "Vaikeliai, saulelė teka - kelkitės! Kristaus prisikėlimas - Velykos!" To ryto jau seniai būdavo laukta. Vos praplėšę mieguistas akis, vienas už kitą greičiau vaikai šoka iš lovų. Tėvelis jau būdavo begrįžtąs iš Tenenio upelio nešinas kibiru velykinio vandens praustis. Mūsų sodyboje buvo geras šulinys, o vėliau dar ir kitas iškastas - vandens netrūkdavo, bet Velykų rytui praustis visados parnešamas iš už ketvirčio kilometro, iš tekančios upės, pačiu saulėtekiu pasemtas.

Apie tą vandenį nebuvo kalbama, kaip ir apie visus šventus ir garbėje laikomus dalykus, tačiau visiems suprantama buvo, kad tai Dievo malone šventas kūno ir sielos atgaivos vanduo, teikiąs ir nuodėmių atleidimą, ir sveikatą, ir jėgų pakilimui, atnaujintam gyvenimui.

Nėra abejonės, kad šis senas, betgi gražus, dorinio turinio paprotys - Velykų rytą praustis tekančios upės, saulėtekyje pasemtu, tyru vandeniu, primenančiu nesibaigiančią ir vis naują ir skaisčią Dievo malonę žmogui pakilti iš nuodėmių, kaip iš tamsios nakties su tekančia pavasario saule Velykų ryte, šviesesniam, gražesniam, atnaujintam gyvenimui, yra senosios lietuvių religijos ligi mūsų dienų neišblėsęs likutis.

Jis gražiai derinasi ir su krikščioniška religija, yra palaikytinas.

Apsiprausus ir šventiškai apsirengus, visi susirenka maldai prie stalo, švarutėle namų darbo gražia, raštuota staltiese padengto ir knygomis apdėto. Paprastai visų pirma suskamba giesmė "Saulei užtekant anksti, miels mūsų Jėzus kėlėsi".

Pagiedojus ir pasimeldus, nuo stalo buvo paimamos knygos ir dedamas pusrytis. Tokią dieną ir valgyti buvo pradedama ir baigiama maldos žodžiais bei atitinkamų giesmių posmeliais, kurie buvo atmintinai mokami, ir be knygų meldžiama ir giedama.

Tada, kas tik galėjo atitrūkti nuo namų, visi vyko, važiavo bažnyčion.

Per didžiąsias šventes ir gyvuliai geresniu pašaru pašeriami, kad ir jie, gyvulėliai, pajustų švenčių džiaugsmą.

Sekminių šventės

Sekminės atsibūva gražiausiuoju metų laiku, kada pati gamta kaip jaunamartė išsipuošusi - žaliuoja, žydi ir kvepia, kada jau naujojo derliaus pirmieji vaisiai ragaujami. Bet ir to negana - Sekmines puošė žali, kvapnūs berželiai sodybos vartuose, namų duryse, jų šakelės trobos viduje.

Yra gražus paprotys Sekminėms iš pagrindų apsišvarinti bei išsipuošti. Moterys jau visą savaitę prieš šią šventę švarinasi - skalbia, apžiūri kiekvieną namų kampelį ir visa, kas nereikalinga, pašalina, kas tvarkytina - sutvarko. Vyrai tvarkosi sodyboje, kieme bei ūkiniuose pastatuose. Paskutinę savaitės dieną bei Sekminių išvakarėse moterys kepa pyragus bei ruošia valgius ir apsigerbia taip, kad Sekminių pirmąją dieną jokio darbo nereikėtų dirbti. Vyrai - apsišluoja kieme, sodybos takus išbarsto smėliu, namų duris ir kiemo vartus papuošia kvepiančiais berželiais, berželių šakelėmis pakvė-

pinama ir visa troba. Vaikai kiemą švariai nugrėbstinėja, nušluoja, atviras vietas - kiemą, takus bei takelius pabarsto gelsvu švariu smėliu.

Tėvas ir motina iš viso buvo dideli tvarkos ir švaros mėgėjai, o tėvas dar ir nepaprastas gėlių bei žalumynų mylėtojas. Prie trobos buvo ištisos lysvės gėlynų. Tėvas supildavo žemes, sudėliodavo akmenis, juos nukalkindavo, motina sodindavo, sėdavo, mes, vaikai, laistydavome, padėdavome motinai ravėti. Lysvėse krūmelių ir gėlių buvo didis įvairumas - iš šaknų auginamų ir sėjamų daugiamečių žieminių ir vienmečių vasarinių.

Per Sekmines, kaip ir per kitas didžiąsias šventes, atsilankydavo giminių bei genčių, o ir mums, vaikams, tekdavo pasisvečiuoti, bent į bažnyčią nuvykti, tuo tarpu žiemą, esant nepalankiam orui, nuo namų atitrūkti trukdė šilto apdaro stoka. Išsiskyrusios šeimos Sekminių stebuklu grįžta į draugystę. Brolis apkabina brolį. Susitaikydami atsiprašo ir atleidžia vienas antram. Per Sekmines paklojami taikos ir bičiulystės pamatai.

J o n i n ė s

Kalbėdamas apie šventes, negaliu užmiršti ir Joninių. Jos atsibūva birželio 24 dieną. Tą dieną motinos kilimo parapijoje - Švėkšnoje, kuri anuo metu buvo Kretingos evangelikų liuteronų parapijos filija, buvo švenčiama pakili evangelikų šventė. Tą dieną susirinkdavo bažnyčion mažne visi švėkšniškiai evangelikai, kas tik galėjo atitrūkti nuo namų; nestigo ir svečių - naumiestiškių, gargždiškių. Ką ir bekalbėti, ton šventėn visados važiuodavo ir mano tėvai, ir ne vieni patys - imdavo drauge ir vaikų. Kiek atsimenu, aš visados drauge važiuodavau. Motinai kone visi švėkšniškiai - evangelikai lietuvininkai - buvo giminės ir gentys. Tenai su visais būdavo

džiugių pasimatymų, sveikinimosi, vieni kitų vaikais džiaugimosi.

Pamaldas Švėkšnoje laikydavo iš Kretingos atvykęs kunigas Jozepis (*Josephi*). Tą dieną buvo konfirmuojami pirmkarčiai, o visi suaugusieji atlikdavo išpažintį su Šventąja Vakariene ("Eiti pi spaviedes" - sakydavo). Pirmkarčiai ir visi kiti, prie Dievo stalo einantieji, sausai pasninkaudavo iki bažnytines apeigas atlikdami, o po pamaldų vieni su kitais atvežtais pyragais ir kitais užkandžiais vaišindavosi.

Anų metų tauriai švenčiamos šventės auklėjo, dorino. Jos ir man visam gyvenimui paliko gilius pėdsakus ir neblėstančius malonius prisiminimus.

Jonas
Jurgis
Gocentas

SURINKIMININKAI
(Lietuvių pietistai)

Skiriu surinkimininkams ir jų žygdarbiams atminti Antrojo pasaulinio karo ir pokario metais Klaipėdos krašto Kristaus Bažnyčios kunigų ir jų vyskupų nusviestą vėliavą pakėlus, atkuriant iš griuvėsių ir purvo Krašto Evangelikų Bažnyčią ir patiems stojus prie apleistų jos altorių.

S u r i n k i m i n i n k a i,
s u r i n k i m o b r o l i ų s a n d r a u g a,
- senovės lietuvių tikybos krikščioniškoji atmaina, lietuvių pietistai Mažojoje Lietuvoje ir Didžiosios Lietuvos evangelikai pasienyje su Prūsija.

Surinkimai užsimezgė XVIII a. pradžioje ir išaugo iš senovės lietuvių religijos kulto, kai atslūgo viešosios Bažnyčios varžtai ir padvelkė iš Vakarų Europos pietizmas, kuris atitiko lietuvių dvasią ir kuriuo lietuviai užsikrėtė. Surinkimą, anot surinkimo brolių, surenka Dievo dvasia bet kurioje pamaldoms tinkamoje vietoje, ne bažnyčioje, Dievuje dvasioje atsinaujinti bei atsigaivinti. Brolių ir seserų sandraugos surinkime pranašesni broliai apsako, skelbia Dievo žodį, pakraupia, graudena, meldžiasi, kai kurie kiti iš eilės viešai meldžiasi, visi bendrai gieda.

Surinkimininkai bažnyčią garbėje laiko: bažnyčioje krikštija, jaunimą konfirmuoja (įžegnoja), tuokiasi, išpažinties ir šventosios Vakarienės eina - kas bažnyčiai priklauso. Tačiau bažnyčios pamaldos surinkimininkui - tik šventinis pyragas, o surinkimo - kasdieninė sava stambi ir juoda ruginė, tačiau skani, kvapi didvyriška senove, valgoma neatsivalgoma ir gerai virškinama soti duona. Senovės lietuvių religija sutapo ir laikui bėgant suaugo su naujosios gadynės krikščioniškąja religija. Sukrikščionėdami senovės lietuviai savo religijos, dorove pagrįstos, nepametė, neišsižadėjo nei iš esmės nepakeitė, o tiktai praturtino, išryškino bei išgiedrino Viešpaties Dievo sūnaus Jėzaus Kristaus gražiuoju mokslu, evangelija, linksmąja žinia, nukelta iš dangaus žemėn. Lietuviai su savo senosios tautinės religijos lobiais pasielgė nelyginant pirmieji krikščionys žydai, kurie, neatmesdami Viešpaties Dievo Senojo Įstatymo, papildė bei išbaigė savąją religiją Jėzaus Kristaus Naujuoju Įstatymu.

Lietuvių krikštytojai vokiečiai kardu ir ugnimi prislopino senovės lietuvių religiją ir amžiams uždelsė lietuvių sukrikščionėjimą, o ir pažangiųjų reformatorių žodis nelengvai pravėrė krikščionybei krikštytojų lietuvių širdies užtrenktas duris. Vydūnas rašo: "Sunaikinus religijos puoselėtojus, kad

aisčių religingumas smukti turėjo, yra labai natūralu. Jisai ilgą laiką buvo tartum kaip žarijos anglyse, kurioms liepsna atimta. <...> Nežiūrint to, ir sumenkintas religingumas galėjo dar senąją kultūrą atgaivinti. Šita atsitiko todėl, kad lietuviai mūsų tėvynėje turinčiųjų jiems valdančiųjų galią išskirtais laikomi buvo ir be religinio aprūpinimo palikti buvo. Gana keista gali tai atrodyti, kad jų religingumas naujai išsiskleidė, kai imta juo rūpintis. Tačiau įvyko tai nepaisant visų bažnyčių, kurios įkurtos buvo, lietuvių savomis pastangomis religingumui. Paskata tam atėjo gana vėlai, būtent per pietizmą XVIII amžiuje. Jo mistika buvo pagal lietuvybę. Todėl rado ji visai nepaprastą imlumą lietuviuose. Ir tai kilo iš šito pastebimas atgimimas tauraus lietuviškumo ir tuo pačiu išsirodymas savitumo. Vyrai iš liaudies stojo kaip religijos skelbėjai visai ypatingos jėgos ir įtaigos. Lietuvių kalbos dvasia būdingu savo balsu buvo gyva. Imta kaip tik lietuvių kalba savarankiškai religinius klausimus krikščioniškų būdu svarstyti bei juos suprasti" (*Vydūnas.* Sieben Hundert Jahre deutsch-litauischer Beziehungen. Tilsit, 1932. P. 250-251).

Kintų parapijos precentorius vokietis Albertas Füllhaase savo veikale "Geschichte Heimatkunde des Kreises Heydekrug", išleistame Šilutėje 1904 metais, skyriuje "Gebetsversammlungen", rašo:

"Nežiūrint to, kad mūsų sielų rūpintojai pagal savo tarnybos pašaukimą stropiai ne tiktai bažnyčioje veikia, bet taip pat dažnai ir blogų kelių sąlygomis, seniesiems ir silpniesiems parapijiečiams pasitarnaudami, pamaldas laiko mokyklose ir šiaip tam paskirtose patalpose, pastaruoju laiku surinkiminiankų surinkimai vis dėlto žymiai dar padidėjo". Füllhaase klausia, ką tas turėtų reikšti? Jis duoda šitokį atsakymą: "Tikrasis atsakymas į tai galėtų būti toks: germanizacijos

procesas daro tarpe lietuvių vis didesnę ir didesnę pažangą ir dirbtiniu lietuvybės slaugymu jis nebesulaikomas. Taip, peraugimas lietuviškojo būdo į vokiškąją rūšį gali numatytu laiku visiškai įvykti. Tą nujautimą turi ir lietuviai. Maldininkai, tikriaus pasakius jų žodžio sakytojai, būgštauja, kad kylant kultūrai religinis šiltumas iš lietuviškųjų širdžių dings. Todėl įkvėpimo kaitra lietuviškosioms pamaldoms, lietuviškam giedojimui, maldoms, pamokslams dar labiau skatinama. Bažnytinė sritis yra tautiškumo paskutinis likutis, prie kurio lietuviai atkakliai, tiesiog mėšlungiška meile, rišasi. Ir tas pasireiškimas yra paskutinis vakarinės žaros suliepsnojimas prieš saulės užsileidimą".

Mažosios Lietuvos lietuvių religingumas ir tautiškumas - dvi jų nedalomos ypatybės - viena antrą remia, viena be antros neįmanoma. Išplėšus lietuviams religingumą, seniai būtų išmiręs ir jų tautiškumas; užgesius tautiškumą, nebūtų likę ir savito lietuviško religingumo. Tų dviejų jėgų sandora sudarė stiprią užtvarą, neįveikiamą pylimą, į kurį germanizacijos bangos atsitrenkdamos dužo ir per septynis šimtus metų lietuvių nenušlavė nuo žemės.

Pradžioje, surinkimams ėmus veikti, kunigai su jais kariavo, valdžios priemonėmis surinkimus ardė, blaškė, įžiūrėdami juose senovės lietuvių tikybos atkutimą po krikščionybės priedanga, o valdžia surinkimininkus laikė maištininkais. Tačiau vėliau atsirado jų užtarėjų ir visų pirma kuniguose. Taip, sakysime, kai kurie surinkimininkai dar ir dabar prisimena atsitikimą su Ragainės vyskupu Malkvicu (1791-1850), kuris kartą su vyrais atvykęs į Paskalvius (prie Ragainės) suimti sakytojo, belaikant jam surinkimą. Palikęs ant kelio vyrus su vežimu ir virvėmis, nuėjęs vakaro tamsoje pirma pats slaptai pasiklausyti, ką tas kalbąs. Valandą pasiklausęs, sakytojo pamokslu nepaprastai susižavėjęs, pasakęs: "Aš atvykau

sakytojo virvėmis surišti, bet jis mane surišo savo pamokslu". Nuo to laiko vyskupas Malkvicas virto uoliausiu surinkimo judėjimo šalininku, užtarėju ir gynėju iki pat Prūsijos karaliaus, todėl surinkimininkams buvo atrištos rankos viešai veikti; liautasi juos smurtu persekioti, bausti ir kalinti, tačiau kunigai ne iš pašaukimo, amatininkai, visais laikais surinkimininkus, jų sakytojus laikė savo amato varžovais ir jais reikškė savo nepasitenkinimą.

Štai ir Tolminkiemio klebonas kunigas Kristijonas Donelaitis, pats to nenumatydamas ir nesiekdamas iš kuklumo, savo credo pasauliui išsakė, džiaugdamasis tokiais savitais lietuvininkais, kokie jau iš seno anuo metu buvo, o ir šiandien tebėra, tiktai surinkimininkai lietuviai:

Bet ir viežlybi krikščionys dar nepaliovė.
Dievui būk garbė! dar yr tokių gaspadorių;
Ir dar tėvų yr, kurie, mylėdami Dievą,
Patys ne tiktai, kaip reik, vertai pasielgia,
Bet ir savo namus kaip tėvai mandagiai valdo.
<...>

Selmo namus, kad kartais juos lankyt užsigeisi,
Lygei kaip bažnyčią kokią rasi rėdytus.
Stalas jo nei švents altorius tai pasirodys,
Ant kurio knygelės šventos guli padėtos:
Kad jis pats ar jo gražiai mokinti vaikeliai,
Daug prisidirbę bei visur viernai triūsinėję,
Tuo su giesmėmis saldžioms linksmai pasidžiaugtų
Ir vargus šio amžio sau lengvus padarytų

*(**K.Donelaitis**. Metai: Fragmentas. V., 1966. P. 123, 124)*

Ak! kiek sykių Krizas, į vyžas įsinėręs
Ir savo skrandą būrišką viešėt užsimovęs,
Po prastu savo stogu nei lakštingala čiauška,
Kad širdingai jis savo Dievą pradeda garbint.
*(**K.Donelaitis**. Metai: Pavasario*
linksmybės. V., 1966. P. 13)

Tiesa, Donelaitis žodžio "surinkimininkai" nevartojo, tačiau jis padoriaisiais ir dievobaimingaisiais lietuvininkais apibūdino tuos, kuriems vėliau surinkimininkų vardas prigijo.

Antrojo Didžiojo karo (1939-1945) metais visi Klaipėdos krašto kunigai pasitraukė į Vakarus ir nė vienas daugiau nebegrįžo. Beje, Smalininkų parapijos klebonas kunigas Wilhelmas Grodde buvo pasilikęs, tačiau prie altoriaus nebestojo ir 1957 metais išvyko Vokietijon. Dauguma krašto lietuvių liko savo vietose, o ir tie, kurie tremiami ar patys buvo nuo karo naikinamos ugnies pabėgę ir išsiblaškę, karui pasibaigus grįžo atkurti sugriautą ir suniokotą gyvenimą. Krašte keliolika evangelikų parapijų bažnyčių buvo sugriauta (Klaipėdos šv. Jono, Natkiškių, Paleičių, Piktupėnų, Smalininkų, Viešvilės), apgriautos ir po karo nugriautos (Karklės, Klaipėdos Anglų, Klaipėdos šv. Jokūbo, Priekulės), beveik pora dešimčių (Juodkrantės, Kairių, Kintų, Kretingalės, Pagėgių, Plaškių, Rukų, Rusnės, Šilutės Verdainės - vėliau suniokotos, Vilkyškių, Žukų, Dovilų, Nidos, Pašyšių) - paimtos kitai paskirčiai. Ir vis dėlto keliolika parapijų vien surinkimininkų pastangomis buvo vėl įsteigtos ir jų bažnyčios atkurtos. Kadangi nebeliko kunigų, surinkimininkai patys stojo prie altoriaus ir taip pakėlė Klaipėdos krašto kunigų ir jų vyskupų nusviestą Kristaus karalystės vėliavą. Jiems sėkmingai vadovavo krašto žymus surinkimininkas, Kretingos parapijos klebonas kunigas diakonas Ansas Baltris (1884-1954). Vėliau jis buvo visos Lietuvos evangelikų liuteronų Bažnyčios konsis-

torijos pirmininkas. A.Baltris sumaniai aprūpino visas atsikūrusias krašto evangelikų parapijas dvasininkais; iš karto tų pačių surinkimininkų sakytojus paskyrė parapijos kantoriais, vėliau, kai kantoriai Vyriausybės įgaliotinio kulto reikalams nebuvo pripažinti dvasininkais, vienus kantorius įšventino kunigais diakonais (Jurgį Sprogį, Martyną Klumbį), kitus - diakonais ir pats tikintiesiems tarnavo iki paskutinio atodūsio, nepailsdamas, rankų nenuleisdamas <...>.

Surinkimininkų sąžinė

Surinkimininkų sąžinei pažinti šičia pateikiu kelis pavyzdžius. Katyčių apylinkės Daubarų kaimo gyventojas surinkimininkas sakytojas Mikas Krenertas, 1869 metais gimęs ir augęs Vyžių parapijos Šilvių kaime, 88 metų senukas, Šilutėje 1957 m. liepos 9 d. man ir kunigui diakonui Martynui Klumbiui pasakojo iš savo gyvenimo patirties.

Kai jis dar jaunas vaikinas buvęs, eidavę būriais į bažnyčią Vyžiuosna. Jų takas iš Šilvių ėjęs per Okslindžių kaimo vieno gyventojo kiemą bei sodą. Sodas buvęs nemažas, matydavęsi nubirusių obuolių. Vienas kitas praeinančio jaunimo, ir jis pats, dar paauglys būdamas, kartais kokį obuolį, palei taką nusiritusį, paimdavę ir eidami suvalgydavę. Kartą, kai jis jau 19 metų jaunikaitis buvęs, vieno šeštadienio pavakarę, eidamas įprastuoju taku Vyžių bažnyčion išpažinties (Mažojoje Lietuvoje tada, kur apstu bažnyčių buvo, išpažinties eidavę šeštadienio pavakare, o prie Šventosios Vakarienės - sekmadienio dieną) ir sielos rūpestyje perkratinėdamas savo sąžinę, sukdamas per to paties Okslindžių kaimo gyventojo kiemą ir girdėdamas viduje giedant, nes tai irgi surinkimininko sodyba buvusi, atsiminęs, kaip jis, dar paauglys būdamas, kartą irgi panašiai šioje troboje giedant, ėjęs bažnyčion valgydamas savavališkai pasičiuptą iš to kaimyno sodo obuolį. Čia jis taip susigraudinęs ir norėjęs pirma, negu savo

nuodėmes Dievo akivaizdoje bažnyčioje išpažins, įeiti vidun ir šiem žmonėm girdint savo prasikaltimą išpažinti ir šeimininko prašyti atleidimo. Bet kartu buvę ir didi gėda prisipažinti taip padarius. Gėdos baimės apimtas, neįstengęs savo pasiryžimo įvykdyti. Prakaitu išmuštas nuėjęs ir galvojęs grįždamas iš bažnyčios tai padarysiąs.

Išpažintis tą kartą bažnyčioje buvusi sopulinga. Karštoje maldoje jis šaukęsis į Viešpatį stiprybės, idant grįždamas pajėgtų nugalėti gėdos baimę ir išdrįstų išsipažinti žmonių akivaizdoje; tuo būdu gauti atleidimą bei atgauti sielai ramybę. Tačiau ir grįžtant neužtekę jėgų įeiti vidun ir išsipažinti. Grįžęs namo sunkia, sudaužyta širdimi. Nei valgis, nei gėrimas neberūpėję. Visą naktį išbudėjęs maldoje. Ir taip sekmadienio ryto metą iškeliavęs bažnyčion. Kai jis priėjęs anos surinkimininko šeimos namą ir vėlei girdėjęs viduje giedant, tik šį kartą visą surinkimą. Viso pulko žmonių akivaizdoje išsipažinti gėda susmukdžiusi žemėn. Bet atidėti kitam kartui nebeįmanoma buvę, kadangi netrukus reikėjo stoti prie altoriaus ir duonos bei vyno pavidalu priimti Jėzaus Kristaus kūną ir kraują nuodėmių atleidimui. Ir čia ausyse skambėję Viešpaties Jėzaus Kristaus žodžiai: "Aukodamas savo dovaną altoriuje, jei čia atsimintum, savo brolį ką prieš tave turint, tai palikęs savo dovaną pas altorių, pirm eik ir susiderink su savo broliu, ir po to atėjęs aukok savo dovaną" (Mato 5,23-24). Ir apaštalo Povilo žodžiai korintiečiams: "Bet žmogus patsai tesimėgina ir taip tevalgo tos duonos, ir iš to kėliko tegerie. Nes kas nevertingai valgo ir geria, tas pats savęs pasmerkimą valgo ir geria, tuomi, kad neatskiria kūno Viešpaties" (1 Kor. 11,28-29).

Ir štai šis nuodėmininkas, sukaupęs visas dvasios jėgas, stovėjo prie durų ir laukė tinkamo laiko įeiti vidun atlikti sunkiai išpažinčiai. Kai troboje prieš maldą paskutinieji giesmės žodžiai nuskambėjo, nedrąsiai pasibeldė duryse, ir štai,

įžengęs vidun, surinkimo akivaizdoje stovėjo jaunikaitis ašarotu, išvargusiu nuo nemigo bei iškankintu dvasinės kovos veidu ir kalbėjo: "Atėjau su sunkia našta, didžios bėdos varomas. Aš, aš..." Iš susijaudinimo balsas virpėjo ir žodžiai sutriko. Kiekvienam buvo aišku, kad šį jaunikaitį ištiko didelė nelaimė.

Ir, užjaučiančiai ėmus jo klausti, kokia bėda ištiko, atsipeikėjęs papasakojo apie tai, kaip jis, dar paauglys būdamas, yra iš šio šeimininko sodo paėmęs bent kelis obuolius ir dabar negalįs ramybės besurasti savo sielai. Maldavo, kad jam dovanotų ir už padarytą skriaudą leistų keleriopai atsilyginti. Akivaizdoje viso to ir anas šeimininkas susigraudinęs kalbėjo: "Jaunikaiti, sūnau, jokio atlyginimo nereikia! To, ką Viešpats Dievas man yra davęs, aš tik užveizdas, bet tai ne man vienam priklauso". Ir taip ano jaunikaičio, tada jau buvusio surinkimininko, siela surado ramybę.

Tas pats surinkimininkas Mikas Krenertas pasakojo toliau. Kai jis jau 60 metų amžiaus buvęs, jam pasakojęsis kitas surinkimininkas Šiušelis, gyvenusis Klaipėdos Smeltėje, iš savo gyvenimo patirties.

Šiušelis su kitu parankiniu darbininku tarnavęs Klaipėdoje vienoje įmonėje pasisiuntinėjimams bei įmonės pridabojimui nedarbo metu ir gavę gerą atlyginimą. Šiušelis vieną kitą menkniekį parsinešdavęs iš įmonės sau namo. Bet vėliau, kai pabudęs dvasiškai, ėmusi sąžinė graužti, kad negerai daraš, nerimastavęs ir pagaliau pasiryžęs savo ponams prisipažinti ir prašyti kaltės atleidimo. Bet tuo laiku kaip tik įmonės reikalai buvo sušlubavę ir, mažinant įmonės išlaidas, vieną šitų parankinių darbininkų iš darbo buvę nusistatyta atleisti. Tačiau iš darbo nė vienas nenorėjęs būti atleidžiamas, nes darbas buvęs lengvas, o atlyginimas geras. Prisipažinusiam buvus nesąžiningu, aišku, teks įmonę apleisti. Buvę ir didi gėda prisipažinti, ir tuo labiau kad įmonės šeimininkai jį laikę sąžiningu.

Šiušelis pats su savimi ilgai kovojęs, bet pagaliau pasiryžęs, kad ir kaip būtų, išsipažinti ir prašyti dovanojimo, nes ilgiau apsunkinta sąžine nebeištvėręs. Taip jis, nuėjęs pas įmonės direktoriaus pavaduotoją, viską, kada ir ką paėmęs, išpasakojęs ir prašęs dovanoti. Šis atsakęs: "Gerai! Dabar kaip tik mums vieną judviejų reikėjo atleisti, bet kadangi abu laikėme vienodai geru ir sąžiningu darbininku, nežinojome katrą. Dabar, aišku, pačiam teks įmonę apleisti. Tokio nesąžiningo darbininko negalime įmonėje palikti. O dėl dovanojimo kreipkitės į direktorių - aš negaliu". Ir ką gi bedarysi, kreipęsis į direktorių. Šis rimtu veidu išklausęs ir paliepęs viską, ką paėmęs, atnešti - pažiūrėsiąs. Atnešęs pas įmonės direktorių apie pusmaišį prisirinktų įmonėje visokių trantelių. Čia buvę gelžgalių, aplankstytų senų vinių, faneros ir senos odos gabalų ir panašių kitų atgalių.

Direktorius paklausęs: "Ar tai jau viskas?" "Ne, atsakęs, ne viskas. Kai ką esu jau suvartojęs. Štai seno odinio rymo lopą, gėda sakyti, esu po batais pasikalęs". Direktorius atsakęs: "Gerai! Dabar kaip tik mums vieną judviejų reikėjo atleisti, bet kadangi abu laikėme vienodai geru ir sąžiningu darbininku, nežinojome katrą. Dabar, aišku, pačiam teks įmonėje pasilikti. Tokio sąžiningo darbininko negalime iš įmonės paleisti". Ir, išreikšdamas pasitenkinimą sąžiningumu, draugiškai padavęs ranką.

Priekulės parapijos Pangesų kaimo žymusis surinkiminin-kas bei stropusis pagonių pasiuntinystės rėmėjas sakytojas Mikelis Kibelka (1837-1906), apkeliaudamas surinkimus bei aptarnaudamas juos Dievo žodžiu, yra Mažojoje Lietuvoje evangelijos platinimui surinkęs daug tūkstančių markių. Kartais kokį pinigėlį surinkimų priėmėjai įduodavo ir jam pačiam asmeniškai kelionės išlaidoms. Tačiau jo sąžinė neleido ir taisiais pasinaudoti, ir dėjo juos taupomojon kason, kad

savo amžiaus bėgio ir Viešpaties vynyčioje darbo pabaigoje ir tuosius galėtų atiduoti Dievo karalystei.

Kibelka, mirties patale gulėdamas, pasiliekantiesiems padavė minėtąją taupomosios kasos knygelę, sakydamas: "Tai yra tie grašeliai, kuriuos pagonims taupiau, tuosius žmonės man pačiam į ranką įdėjo, šen ir ten kelionėn, bet dėl Viešpaties Dievo bijojaus juos sau suvartoti, kad nebūčiau evangelijos tarnas tik už algą tarnavęs. Juos visus turit atiduoti pagonims". O tų Kibelkos sudėliotųjų taupomojoje kasoje grašelių buvo 900 markių, kurie po jo mirties tuojau buvo pasakytajam tikslui išsiųsti į Berlyną.

Apie M. Kibelkos gyvenimą, veiklą ir mirtį rašė laiškeliai "Pasiuntinystės Laiškelis, arba Bitelė ant Pasiuntinystės Lauko" 1906 metų Nr. 1-2, "Nusidavimai apie Evangelijos Praplatinimą tarp Žydų ir Pagonių" 1908 metų Nr. 2 ir daugiau kas.

Vytautas Gocentas

KLAIPĖDOS KRAŠTO MYLĖTOJAS

Teisininkas, kraštotyrininkas, literatas, sakytojas, bibliofilas Jonas Jurgis Gocentas, tretysis Augusto ir Marijos Katrės Gocentų sūnus, išaugęs kevirtyje valako (apie 22 ha) žemės ūkyje tarp kitų 3 sūnų ir 5 dukterų.

Gimė 1897 12 23 (sen. st. - 12 11) Naumiesčio valsčiaus Gardamo bažnytkaimyje, mirė Klaipėdoje 1974 07 08, palaidotas Naumiestyje - antkapyje įrašytas žodis iš "Tėve mūsų": TENUSIDUODIE TAVO VALIA. Piemenavo, bernavo Klaipėdos apskrityje, 1914 m. baigė pradžios mokyklą. Tarnauda-

mas Lietuvos kariuomenėje dalyvavo 1920 m. Giedraičių mūšyje su gen. L.Želigovskio kariuomene. Atitarnavęs dirbo, vakarais mokėsi Kauno suaugusiųjų gimnazijoje (baigė 1928 m.) ir Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultete (baigė 1933 m.)

Dirbo teisininku Žemaičių Naumiestyje, Šiauliuose, Kaune, Vilniuje (1940-1941 m. prokuratūroje), Tauragėje, Klaipėdoje, Gargždуose, Šilutėje (šilutiškiams emigruojant į Vokietiją).

Dalyvavo visuomeniniame ir literatūriniame gyvenime: gimnazijoje ir universitete bendravo su įvairių pakraipų moksleiviais, studentais, profesoriais (daugiausia su varpininkais). Gimnazijoj redagavo ir leido mėnesinį šapirografu spausdintą laikraštį "Spindulėlis", skirtą savišvietai, auklėjimui ir dorovei - spausdinami moksleivių literatūriniai bandymai, pasisakymai, samprotavimai mokslo ir gyvenimo klausimais. Tuo pat metu su Jonu Montvila (poeto V.Montvilos broliu) leido Lietuvos geležinkelio valdybos šapirografu spausdintą satyros laikraštį "Kočėlas".

Per vasaros atostogas (pradedant 1923 m.) rinko liaudies dainas, pasakas, pasakojimus, smulkiąją tautosaką Gardame. Pirmi tautosakos pateikėjai - motina Marija Katrė Endrulikė-Gocentienė, sesuo Marta Gocentaitė-Juškienė, kaimynų senimas (pirmiausia - Marijona, Ona, Mikolienė, Apolionija Nausėdienės), o padėdavo brolis Albertas.

Studijų universitete metais buvo išrinktas į darbščią V (1929-1930 m.) fakultetininkų ir VII (1931-1932 m.) studentų atstovybę[1]. 1932 m. dirbo "Lietuvos studento" redkolegijoje.

Rašė, dalyvavo literatūriniuose vakaruose. Eiles spausdino "Lietuvos keleivyje" ir jo priede "Kaimynas", "Prūsų lietu-

[1] ***Būtėnas J.*** *Literato duona. V., 1975. P. 48-55.*

vių balse", "Sandaroje" (Bostone), jau minėtuose "Spindulėlyje", "Kočėle". "Trimite" skelbė karštus agitacinius rašinius, kviesdamas tvarkyti tėvų kapus kaip rūtų darželius, peikė dulkėse skendinčius vakarėlius, kuriuose nesigirdėjo liaudies dainų. "Klaipėdos žinių" sekmadienio priede aiškino, ką liaudies dainose lietuvis byloja apie žvejį.

Referatą "Dr. V.Kudirka ir jo eiliuotoji kūryba", skaitytą Kaune moksleivių varpininkų vakare, paskelbė ir žurnale "Moksleivių varpas" (1927 m.). Grįžęs iš kelionių po Vakarų Europos šalis, rašė (1932 m.) į "Lietuvos žinias".

Būdamas pensininku, atsidėjo kraštotyriniam darbui. Į ekspedicijas po Klaipėdos apylinkes tyrinėti Klaipėdos kanalo būklę ir aplinką (1963 m.?) bei kitur nuolat kvietė Kraštotyros muziejaus direktorė B.Elertienė. 1964 m. kalendoriuje (09 13, sekm.) užsirašyta: "Buvau Tolminkiemyje". Tais K.Donelaičio 250-ųjų gimimo metinių metais parsivežta ir jo bažnyčios plytų skeveldrų. Kraštotyra skatino užrašyti ir paskutiniųjų Klaipėdos krašto lietuvininkų tikėjimo apraiškas - surinkimus ir jų vadovus sakytojus, jų istoriją. Atkreiptas dėmesys ir į religinę poeziją - giesmes. Rado, kad jų kalba vietomis labai įdomi ir išlaikiusi senąsias kalbos formas, o tarpais beviltiškai pasenusi, apsunkusi svetimybėmis - mėgino galynėtis dalį jų redaguodamas.

Negalima nepaminėti amžinos meilės ir pagarbos knygai. Visą gyvenimą jas rinko, ieškojo retų laikraščių komplektų, spaudos smulkmenų. Knygų rūmams talkino aprašyti iš atminties dingusius spaudos leidinius bei kitaip bendradarbiavo su Privalomo egzemplioriaus skyriaus darbuotojais.

Vėl imdavosi rašyti ir eiles - išgyvenimams užrašyti, nudžiuginti šeimos narius... Rašė teisės klausimais: "Mirties bausmė Lietuvoje" (1932), "Žmogaus ir piliečio teisių raida" (Kaunas, 1933); iš kraštotyros: "Gardamiškių dainos" (1926), "Pasakos, pasakojimai, nutikimai" (1926), "Surinkiminin-

kai" (1959), "Sakytojiškos kalbos" (1964), "Rojaus darželis" (giesmės, 1967), "Ateik, ateik, pavasarėli" (eil., 1969), "Autobiografija" (giminės istorija, 1969), "Lietuvos evangeliškieji surinkimininkai" (1971).

Marinkė
Klingerytė-
Stankevičienė

AŠ - SENA KLAIPĖDIETĖ

Mes, Klingeriai, buvome tikri lietuvininkai. Mano *omama* (senelė) vokiškai nemokėjo nė žodžio. Tiesa, buvo kiti Klingeriai, tie tekalbėjo vokiškai, bet jie mums ne giminės.

Augome trys: aš (vyriausia), pamečiui Endrius ir Jonas. Užbėgdama įvykiams už akių, pasakysiu, kad jaunėlis Jonas vėliau baigė Lietuvos karo mokyklą, bet karininku neliko. Man atrodo, mama atkalbėjo: Lietuva - maža valstybė, su kuo ji kariaus ir ką nugalės? Išmušinės jus kaip varles visus, ir tiek... Tai anas paklausė ir nepasiliko.

Kai paaugau, lankiau Frydricho mokyklą (ji buvo dabartinės Baltijos laivų statyklos teritorijoje). Tuo metu vyko karas, mokė tik vokiškai. Kai 1923 m. atėjo lietuviai, ėmė mokyti ir lietuviškai. Baigiau, atrodo, 5 skyrius ir įstojau į lietuvių gimnazijos *sekstą* (pirmąją klasę). Mokykla buvo mokytojų seminarijos patalpose. Sulaukusi 14 metų, lankiau dar tikybos pamokas pas kunigą Redmerį. Kai įžegnojo, buvo labai miela šventė, suvažiavo visi gentainiai. Gimnazijoje pasimokiau gal iki 1927 m., po to pradėjau dirbti. Lankiau "Sandoros" draugijos įsteigtus evangelikių mergaičių medicinos seselių kursus. Juos baigusi, metus dirbau Plikių senelių prieglaudoje, bet kiekvieną dieną reikėjo ten važinėti, net

sekmadieniais. Be to, ir darbas sunkus. Vėliau dirbau "Ryto" spaustuvėje, knygyne "Spaudos fondas", buvusiame Liepojos gatvėje. Jau nuo mokyklos laikų buvau skautė, dalyvavau vaidinimuose, dainavau A.Vaičiūno vadovaujamame chore. Vokietininkai ėmė vis labiau siusti. Ypač jie nekentė skautų, galėjai bematant gauti akmeniu. Kai eidavau iš namų apsirengusi savo skautiškąja uniforma, pradžioje, duris pravėrusi, gerai apsižvalgydavau, ar nėra *hitlerjugendų*, ir maudavau savo siaura gatve. Kai įlėkdavau į Laukininkų gatvę, mažiau bijojau, nes čia visada buvo daug žmonių.

Nei mano tėvai, nei vėliau aš nebuvome surinkimininkai, į bažnyčią eidavome, kaip ir visi mūsų kaimynai bei giminės. Advento savaitėmis, susėdę apie stalą, dar pagiedodavome, pasimelsdavome namuose.

Vyras dirbo Gubernatūroje, jos organizaciniame skyriuje - priiminėjo svečius, atlikdavo kitus įpareigojimus. Jis anksčiau už kitus žinojo, kad į Klaipėdos kraštą vėl gali ateit vokiečiai. Kai iš tikrųjų taip atsitiko, vyras buvo komandiruotėje Kaune. Labai pasimečiau. Visame mieste kilo didžiausia sumaištis. Ypač blaškėsi žydai, jie skubėjo kuo greičiau iš Klaipėdos išvykti ar į Kretingą, ar į Gargždus. Tad bet kokia kaina samdė atvykusius turgun kaimiečius turtui išvežti. Jeigu kuris nors iš samdomųjų dar nebuvo spėjęs parduoti atvežtuosius produktus, ir už juos mokėjo pačią didžiausią kainą, nedelsiant krovė nupirktas prekes ant gatvės, suko arklius prie savo namų. Čia dėti šeimos jau supakuoti daiktai, ir po valandos vežimas dardėjo į Didžiosios Lietuvos pusę. Atvyko Hitleris, priplūdo visa aikštė žmonių. Bėgau ir aš pažiūrėti, bet artyn nėjau, nes žinojau, kad reikės kelti ranką ir šaukti *Heil*. O jeigu nekelsi, galėjai būti vokietininkų primušta. Tai pasižiūrėjau, pasižiūrėjau ir grįžau. Darbe irgi visi bėgiojo, dėjo daiktus. Prireikė ir mano rankų. Gavę

vagoną, pradėjome į jį krauti knygas, archyvo bylas, kai kuriuos daiktus.

Grįžti Klaipėdon vyras bijojo. Per gimines davė žinią pasiimti, ką pajėgiau, ir važiuoti Kaunan. O mes 1938 m. buvome pasistatę Giruliuose visai neblogą dviejų aukštų namuką. Skaudama širdimi viską palikau ir su "Ryto" spaustuvės žmonėmis išvažiavau iš gimtojo miesto. Gerai, kad vyro tėvai gyveno Kaune, ten ir prisiglaudėme. Tiek spauda, tiek atvykstą žmonės pasakojo, kad jau pirmosiomis dienomis buvo suiminėjami žinomesni lietuvių veikėjai, uždaryti kalėjime, bet po kurio laiko dauguma jų paleisti. Nedelsiant uždraustos visos lietuvių draugijos, mokyklos, organizacijos, užginta lietuviškai kalbėti. Manau, kad net mūsų pažįstami vokiečiai tuo džiaugtis tikrai negalėjo.

Po gerų metų atėjo rusai. Laukėm, kas dabar su mumis bus. Prasidėjo vežimai, bet mūsų nelietė. O jau kitą vasarą įžygiavo geri pažįstami - vokiečiai. Mūsų kieme pasirodė gal po savaitės, darė kratą. Surašė protokolą, bet vyro neišsivedė. Ant aukšto rastąją trispalvę vėliavą prisakė tuoj pat išmesti. Atrodo, kad mus išgelbėjo kaimynai vokiečiai, paliudiję, jog mes Klaipėdoje tik pelnėmės duoną, o į politiką nesikišome, t.y. prieš vokiečius visai nekovojome. Mane net kvietė eiti, kaip mokančią vokiškai, dirbti į jų knygyną. Gerai, kad nėjau, rusai vėliau būtų išvežę, nes jie ypač griebė ir trėmė lietuvininkus. Kai 1944 m. vasarą, artėjant frontui, daugelis kauniečių, susidėję daiktus, išvažiavo, mes ryžomės likti savame krašte. Vėl atsirado rusai. Labiausiai bijojo Jonas, Lietuvos Respublikos kariuomenės leitenantas. Jis sunaikino visus savo karišķus rūbus, suplėšė, sudegino nuotraukas, kur buvo uniformuotas. Tačiau šaukimą ateiti į saugumo komitetą gavo ne jis, o mano vyras. Visi apmirėme. Nuėjo. Ilgai tardė, įsakė iš miesto neišvykti. Dar ten kelis

kartus ėjo. Vis klausinėjo, ką veikė Klaipėdoje, su kuo draugavo, kur tie žmonės dabar, ką jie veikia. Tiesiog neaišku buvo, ko jie siekia, kas iš tikrųjų juos domina. Galiausiai liovėsi. Tada grįžome į Klaipėdą, pradėjome rūpintis atgauti namą. Vargais negalais pasisekė. Gyventi čia nebuvo lengva - į mane žiūrėjo iš padilbų, *okytka* vadino, nes aš niekaip neįstengiau nuslėpti savo klaipėdietiškos tarmės. Ir tik dabar liovėsi, nors aš vis vien jiems *okytka*.

Marinkės Klingerytės-Stankevičienės, g. 1911 m. Klaipėdoje, gyvenančios Giruliuose, atsiminimus 1992 m. užrašė ***Albertas Juška***

Marija Krukytė

RUPI GIMTINĖS DUONA

Krukių giminė plati, bet aš prisimenu tik senelį Ansą. Jis ilgus metus kantoriavo nedidelėje liuteronų bažnytėlėje Gargždуose.

Tėvas Martynas Krukis gimė praėjusio šimtmečio pabaigoje, 1884 m. Mokėsi Karaliaučiuje, kur įgijo mokytojo kvalifikaciją. Paskui tobulinosi Londone, čia išlaikė anglų kalbos dėstytojo egzaminus. Turėjo lingvistinių gebėjimų - be gimtosios lietuvių kalbos, skaitė ir rašė vokiškai, prancūziškai, rusiškai, angliškai. Iki Pirmojo pasaulinio karo mokytojavo Klaipėdoje, o karui prasidėjus mobilizuotas į kariuomenę. Gyvenimas toliau mėtė kaip šapelį - kovojo Rytų fronte, buvo sužeistas, pateko į rusų nelaisvę, atsidūrė Sibire. Paleistas tik 1920 m. Grįžęs vėl mokytojavo, paskui buvo paskirtas mokyklų inspektoriumi, uostamiesčio mokytojų seminarijos direktoriumi. Ją uždarius, dirbo Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazijos vicedirektoriumi. Vedė gražią aštuoniolikmetę

Madlynę Dovilaitę iš Galtų kaimo. Išaugino skambiais mažlietuviškais vardais pavadintus septynis vaikus - Ievą, Birutę, Rūtą, Mariją, Joną, Jurgį, Martyną. Už reikšmingą kultūrinę veiklą Lietuvos Respublikos Prezidentas 1935 m. jį apdovanojo Gedimino ordinu.

Mano tėvas galėtų būti dorumo, teisingumo, pareigingumo etalonas. Jis negalėjo ištarti netiesos, nesilaikyti duoto žodžio. Tokias savybes skiepijo ir savo vaikams, mokė mus būti tvarkingus, kantrius, laikytis evangeliško tikėjimo. O gyvenimas darėsi vis sudėtingesnis. Vokietijoje į valdžią atėjus Hitleriui, Klaipėdos naciai ėmė kelti galvas, buvo padegta Pedagoginio instituto biblioteka, į mūsų butą kažkas pro langą įmetė akmenį su nupiešta kaukole bei grasinimu. 1939 m. kovo 22 d. krašte jau šeimininkavo hitlerininkai. Nedelsdami palikome Klaipėdą ir apsigyvenome dar prieš keletą metų pirktame ūky Gindulių kaime. Ėmėme ūkininkauti. Naujoji valdžia žiūrėjo į mus labai įtariai, bet kurį laiką nelietė. Tačiau pasirūpino apdėti didžiuliais mokesčiais, mums sunkiau negu kitiems buvo apsirūpinti trąšomis. Prasidėjus karui su SSSR, tėvas privalėjo užpildyti įtariamojo piliečio anketą. Grafoje "tautybė" jis užrašė *Preussisch Litauer*. Valdininkas pirmąjį dėmenį nubraukė, paaiškinęs, kad prūsų jau keli šimtai metų kaip nebėra. Tat liko - *lietuvis*. To ir pakako - atėjo raštas, reikalaująs per 40 dienų palikti ūkį visam laikui. Rašte vokiškai buvo rašoma (čia pateikiamas vertimas): "Remdamasis 1937 03 09 d. Įstatymo dėl valstybinių sienų apsaugos bei kontrpriemonių I §, realizuojančio reicho valstybės saugumą, man suteikta teise visam laikui uždraudžiu Jums ir Jūsų šeimai būti ir gyventi nurodytose pasienio bei Pirmojo įsako, realizuojančio Pagrindinio valstybinių sienų saugumo 1937 08 17 d. Įstatymo II § (RGBI, IS 905), taip pat 1940 06 16 Pakeitime (RGBI, IS 881/82)

išskaičiuotose rytinėse teritorijose. Iš nurodytos zonos išvykti Jūs privalote iki 1941 m. gruodžio 15 d.

Jeigu Jūs šio nurodymo nevykdysite arba įvykdysite ne nurodytu laiku, galite būti nubaustas ir policijos pastangomis prievarta iškeldintas.

Prieš išvykdamas nurodytu laiku iš pasienio teritorijos, Jūs privalote raštu man pranešti savo naująją gyvenimo vietą".

Nepaklusti negalėjome - tuoj pat būtume atsidūrę koncentracijos lagery. Kur vykti? Berlyne gyveno dvi tėvo seserys, abi buvo ištekėjusios, turėjo savo šeimas. Ten ir išsiruošėme. Priglaudė, pamažėl apsipratome, aš ėjau į mokyklą, buvau konfirmuota. *Hitlerjugendo* trumpakelniai į mane mėtė akmenis, kai kurie kaimynai kažkodėl pravardžiavo lenke. Tačiau buvo ir šviesių žmonių. Tie užjautė, guodė. Itin mus globojo vietos parapijos kunigas. Dar prisimenu, jog daugelis berlyniškių piktinosi nacių politika, ypač baisėjosi koncentracijos stovyklomis, žmonių žudymu jose.

1943, o labiausiai 1944 metais vos ne kasdien bombardavo miestą. Vis reikėjo bėgti slėptuvėn, sėdėti ten ilgas valandas. Tėvas galiausiai atsisakė paklusti, prasidėjus antskrydžiui likdavo kambary. Sakydavo: "Tegu užmuša". Frontas nenumaldomai artėjo. Niekur nenubėgome, nepasislėpėme. Atėjo rusai. Ir prasidėjo košmaro dienos, dar baisesnės naktys. Kareiviai užėję viską grobė, plėšė, nešėsi. Pirmiausia surinko laikrodžius, žiedus, dviračius, iš spintos rūbus, nuo langų užuolaidas, prievartavo moteris. Aš tuo metu buvau jau septyniolikmetė. Mama apmūturiavo mane baisiausiais skarmalais, slėpė po lova, kai kur nors eidavau, visada lydėjo tėvas. Vieną kartą tik per plauką išvengėme mirties: netoliese rado negyvą rusų kareivį. Mūsų laimė, namo šeimininkė prisipažino, jog nušovė čia lankęsis ginkluotas vokietis. Ją

bematant pastatė prie sienos. Jau po kelių dienų nebeturėjome ko valgyti, maisto manėmės įvairiausiais būdais - rinkom laukuose javų varpas, jas malėm kavos mašinėle, kepėme varganus paplotėlius. Nepratę vogti, siūlėm visiems išsaugotus daiktus, rūbus, badavome. Pagaliau pasklido žinia, jog visi atvykėliai gali grįžti į namus. Prasidžiugę, laimingi susiruošėme ir mes. Kelionė... Važiavom daugiausia prekiniais traukiniais, užsiropštę ant atvirų platformų, nuo jų kareiviai mus mėtė žemėn. Kelis kartus sušaudyti norėjo. Nors ryšulių iš rankų neišleisdavom, apsikabinę juos miegojom, vis dėlto dalį iš rankų išplėšė. Brolis užmigo - atsibudo be batų, tad toliau ėjo basas. Ne kartą mane draskė kareiviai, apgynė tėvas. Būčiau neteisi, jeigu tvirtinčiau, kad tokie buvo visi. Kažkoks jaunas kareivėlis net užstojo mus, padėjo pagyvenęs žydas. Visko buvo, viską privalėjom iškęsti, todėl išgirstas geras žodis ilgiausiai širdy išlieka.

Sunykę, sumenkę pagaliau pasiekėme savo gimtinę Klaipėdos kraštą. Čia mus areštavo, uždarė Tauragės lagery. Iš manęs atėmė kelionėje išsaugotus auskarus. Daugiau atimti jau nebebuvo ką. Vis tardė, kas mes tokie, kodėl atsidūrėme Vokietijoje, kur dabar vykstame. Ryškėjo, jog būsime ištremti į Sibirą. Vienas kareivis mokė tėvą nesakyti visos tiesos, o tas nesutiko, kaip tai galima... Atrodo, kad ir tardytojui pagailo to "teisybę sakančiojo". Tačiau padėjo ne jis, o saugumiečio žmona, gavus iš mamos stebuklu išsaugotą kažkokį vertingą daiktą. Toji naktį ir išvedė mus iš lagerio, net ryšulį padėjo nešti. Liepė mažiausiai parą pratūnoti kur nors gerai pasislėpus ir tik tada eiti iš čia. Taip ir padarėme: išsėdėjome kiaurą dieną kažkokiame apleistame rūsy, visai netoli geležinkelio stoties. Naktį palikome įkalinimo vietą. Grįžti į savo ūkį bijojome, tad apsistojome Kisiniuose, pas mamos seserį. Aiškinomės situaciją. Niekas mūsų neieškojo, atrodė, niekam

nerūpime. Tėvas svajojo jau grįžti į ūkį Ginduliuose, bet pertarė geriau padėtį žinantieji: 50 ha žemės savininkas, buožė - pirmasis kandidatas kelionei į Sibirą. Todėl susilaikė ir išėjo ieškoti kokio darbo Klaipėdoje. Išėjo ir negrįžo tris dienas, užtarimo niekur nerado. Dar kartą užsukęs į Švietimo skyrių, čia nualpo. Mama, gavusi žinią, pripratė kaimyną, ir tas vežėčiomis jį pargabeno į Kisinius. Kiek vėliau įsidarbino Priekulės tarybinio ūkio kontoroje buhalteriu, po to dar gavo kelias pamokas Priekulės suaugusiųjų progimnazijoje. Daugel kartų mus tardė, klausinėjo apie gimines; sužinojome, kad esame įtraukti į deportuojamų Sibiran sąrašą. Tačiau išlikome. Atrodo, kažkas užtarė. Deja, niekas neužtarė mamos sesers, mus priglaudusios Kisiniuose: pradžioje ją išvarė iš ūkio iš Didžiosos Lietuvos atsikėlęs naujakurys, o paskui iš Rimkų stotelės iškeliavo už Uralo. Po Stalino mirties paleista, išvyko Vokietijon. Tėvas mirė 1948 m. Palaidojom Elniškės kapinaitėse.

Mano gyvenimas šviesėjo labai iš lėto. Ačiū Dievui, kad mokėjau melstis. Malda padėjo išlikti, iškęsti, ji teikė vilties. Gavau darbo taupomojoje kasoje, paskui mokiausi ir tapau sesele, dar vėliau dirbau buhaltere, revizore. Daug girdėjau žeidžiančių žodžių, buvau vadinama *vokiete, prūse, fašistų išpera,* nuolat raginta dingti, važiuoti į savo *faterlandą.* Ir šiandien vienas aprėkė, kokią turiu teisę po Lietuvos žemę vaikščioti. Kartais atsisėdusi mąstydavau, kodėl turiu važiuoti iš savo krašto: juk čia mūsų, Krukių, kartų kartos gyveno, sąžiningai dirbo, niekam blogo nedarė. Taigi kodėl?

Marijos Krukytės, g. 1928 m. Klaipėdoje, gyvenančios Priekulėje, atsiminimus 1991 m. užrašė ***Albertas Juška***

Jurgis
Plonaitis

LIETUVININKAI ESAME

Pirmojo pasaulinio karo (1914-1918) metais buvau vaikas. Esu kintiškis, pamariškis. Tėvas buvo ūkininkas ir žvejys. Buvau pripratęs prie vandens, prie buriavimo. Tėvų buvo įkalta, kad esame lietuvininkai, ne vokiečiai. Šeštų metų nemokėjau nė žodžio vokiškai. Tie, kurie nė vienos kalbos tikrai nemokėjo, buvo vadinami *katvokiečiais*. Gal 10% gyventojų nemokėjo vokiškai. Jei mergaitės eidavo į bažnyčią moderniom sukniom, tai *gaspadinės* pykdavo. Į bažnyčią padorios mergaitės ėjo tik *kvoltuotom* (klostytom - *I. S.*) sukniom. Lietuvininkų laikyseną lėmė bažnyčia. Visad ji būdavo traškanti - pilna žmonių. Kai užgiedodavo lietuvininkai, sienos virpėdavo.

Mokykloje mokytojas kalbėdavo vokiškai, o mes iš gestų turėjom suprasti. Pirmas mokytojas buvo Pūgelis, antras - Milkeraitis iš Ragainės, paskui Mačiulis nuo Šešupės. Mokytojai, matydami, kad vaikas nesupranta, aiškindavo ir lietuviškai. Mano tėvas vokiškai buvo kariuomenėje išmokęs, o motina (g. 1881 m.) ėjo į Vydūno pradžios mokyklą.

Tėvą į karą mobilizavo nuo pirmų dienų. 1915 m. mūšyje su Rusijos kariuomene čia pat ir žuvo - Žagatpurviuose. Mobilizacija buvo didelis išgąstis visiems žmonėms. Mobilizavo nuo 19 iki 45 metų visus sveikus vyrus. Karas užė ketverius metus. Per šimtą vyrų iš Kintų parapijos negrįžo.

Pirmojo pasaulinio karo metais ėmė busti tautinis susipratimas. Atsirado jaunimo draugijų. Buvo skleidžiamos patrauklios mintys: "Lietuvininkai esame, ne kokie bernai. Esam turėję savo valstybę, stipresnę nei Vokietija". Lietuvininkai

buvo ištikimi karaliaus valdiniai. Bet po 1918 m. lapkričio revoliucijos Vokietijoje į Kintus grįžo revoliucingai nusiteikusių jūreivių. Jie nepatiko seniesiems žmonėms, kurie manė, kad karalius išmintingiausiai valdė kraštą. Iš darbininkų valdžios nieko gero nebūsią. Ūkininkaičiai prie anų neprisidėjo. Bruzdėjo tik gaivalas. Menko išprusimo žmogeliui buvo patrauklūs socialdemokratų šūkiai: ryt galiu ir ponu būti!

Tautos dvasią žadino kultūros draugijos: Rukuose "Ąžuolas", Katyčiuose "Vainikas", Priekulėje "Viltis" (viena stipriausių), Kintuose "Rūta". Ir aš "Rūtoje" dalyvavau. Padėjo susipažinti su Lietuvos istorija. Skiepijo mintį, kad nesame tik darbo jaučiai. Vadovavo "Rūtai" Mikas Draižė. Buvo apsišvietęs žmogus, vadovavo bažnyčios orkestrui. Sekretorė buvo Matijošaitė, kasininkė - Ašmytė. Visi buvo ūkininkaičiai, laiko turėjom tik žiemą. Draugijos nariai rinkosi per savaitę vieną sykį. Krautuvininkai vokiečiai leisdavo į savo patalpas. Orkestras grodavo tik Naujųjų metų švenčių proga. Buvom išsimokinę veikaliuką - Vydūno "Numanė". Satyrinis toks, prieš suvokietėjusius lietuvininkus. Dainavom "Sužadinkim Lietuvą", "Užtrauksim naują giesmę", "Vėjelis kyla, bangelės ūžia", "Kur giria žaliuoja". Pasižiūrėti atvažiavo iš Šilutės. Paskui ten "gastroliavom". Aš dar vaidinau "Kuprotame oželyje" bernelio rolę. Buvau pagirtas Kymantaitės. Mane kvietė į kitas vietas tos rolės vaidinti.

Lietuvos laikais (1923-1939 m. Klaipėdos kraštui esant Lietuvos Respublikos sudėtyje) tautinis susipratimas vienų lietuvininkų padidėjo, o kitų - sumažėjo. Daug perėjo į vokiečių pusę - bendravo su vokiečiais, stojo į jų draugijas. Daug klaipėdiškių mokėsi lietuviškoje Tauragėje (gaudavo daug - nuo 60 iki 100 litų stipendiją).

1934-1935 m. vokiečiai, pronacistinių organizacijų nariai, organizavo sukilimą. Macikuose stovėjo lietuvių kuopa,

ją norėjo nuginkluoti. Sužinojom, kad į Lauksargius atvažiuoja jaunimas pagerbti Hitlerio. Sėdom ant arklių, pasiėmėm kančiukus gerus, vienas įsisuko net veržlę. Kai jie pradėjo Vokietijos nacistų himną traukti, mes, koks 30 žmonių būrys, pasileidom ant jų su kančiukais. Visi gavo į kuprą!

* * *

Per Antrąjį pasaulinį karą aš buvau vyr. buhalteris Šilutės banke. 1944 m. spalio mėnesį įsiveržė rusai. Banką su dokumentais evakavo. Į Dancigą anapus Vyslos nutarškėjom. Paskui buvom Jurgeno saloje. Gegužės 8 d. atsirado tenai rusai. Po paliaubų Vokietijoje buvo suirutė. Reikėjo apsispręsti: likti ar grįžti į Lietuvą. Tikėjom, kad komunizmas po karo bus žmogiškas. Nusprendėm grįžti. Vaikai maži, sūnus susirgo difteritu, išmetė iš traukinio, vėl grįžom į lagerį. Žmona susirgo šiltine, pakliuvo į karo ligoninę, likau su vaikais. Ruduo artėjo, kelias į Lietuvą tolimas. Nutarėm, kad aš grįšiu su vaikais, o žmona paskui. Ta kelionė buvo sunkiausia mano gyvenime. Važiavom atvirom mašinom 4 paras. Mergaitė buvo kiek prastypus - ketverių metų, o vaikas (sūnus - *I. S.*) - vienerių. Kelnaitės šlapios, susirgo. Lenkijos uoste Ščecine sustojom, turėjom trofėjinių drabužių, tas šiek tiek gelbėjo. Susitikau su rusais, išvežtais darbams. Jie turėjo iš Amerikos Raudonojo kryžiaus šokolado. Išmainiau keletą plytų. Išgelbėjo vaiką nuo viduriavimo.

Iš Gardino buvo specialus vagonas pabaltijiečiams. Išlipom Vilniuje. Viskas sugriauta. O vogimas! Naktį ne vienas kaimynas pamatė, kad maišai, pastatyti prie sienos, kyla į viršų. Lyg velnias dūšią neštų! Nebuvo tvarkos. Jau supratom, kad rusiška kultūra. Savaitę vargom Kaišiadoryse. Jau nesvarbu buvo, kur važiuoti. Pasiėmiau vaikus ant rankų,

nuėjau pas stoties viršininką. Čia gavau rusus iš geros pusės pažinti - įsodino mane į vagoną. Vakare buvom Šiauliuose, rytojaus dieną pasiekėm Šilutę. Kybrancas suorganizavo bankelį, pradėjom dirbti. Žmona parvažiavo po mėnesio.

Jurgio Plonaičio, g. 1902 m. Kintuose, gyvenančio Šilutėje, atsiminimus 1990 m. užrašė ***Irena Seliukaitė.***

TURINYS

PRATARMĖ
Norbertas Vėlius 5

DAINUOJAMOJI TAUTOSAKA

DAINOS 11

Įvadas
Zita Kelmickaitė 11

Martyno Jankaus dainos

1. Vai, kur nužėgliuos 17
1a. 18
2. Ei, liustas runda 19
3. Aš ne prastas tėvelio sūnelis 20
4. Ei, liūliuo liūliuo 20
5. Prieš kalną beržai 22
5a. 23
6. Sėdžiu už stalelio 24
7. Oi, šlaviau šlaviau 25
8. Kol aš dar augau 25
8a. 27
9. Anksti rytą rytužį 28
10. Pradės jau gaidžiai giedoti 29
11. Po ta liepa, po žaliąja 30
12. Už jūrelių, už marelių 31
13. Šiandien gersim, liustą kelsim 32
14. Šunys loja tribiliuoja 34
14a. 34

15. Negi rūstas augau 35
15a. 36
16. Kol augau pas močiužę 36
16a. 38
17. Gėriau dienužę 38
18. Po mano tėvo 39
19. Netankai jojau 41
19a. 42
20. Vaikščioj povas po dvarą 42
20a. 43
21. Du gaigalėliu plaukia 44
21a. 45
22. Per pušynėlį, per eglynėlį 45
23. Beaustančiai aušružėlei 47
24. Sutemo tamsiai, nudergė dargiai 49
25. Oi, kūliau kūliau 49
26. Mamuže mano 50
27. Palenkėj palenkėj saulė tekėjo 51
28. Vai, toli toli 53
29. Oi, eisim eisim 54
29a. 56
30. Oi, eisim namo 56
30a. 57
31. Devyni metai, ne viena diena 58
31a. Devyni metai, ne viena diena 59
32. Augin tėvas du sūneliu 61
33. Aš vis viens želnierukas 62
34. Aš pas tėvelį 63
35. Aš nusieičiau į aržuolyną 64
36. Meška šoko - kudlos dulkst 66
37. Kad aš numirsiu maru meteliu 67
37a. 67

Lietuvininkų dainos, užrašytos 1935 - 1980 m.

38. Mielai aš gerčiau 68
39. Į žvejus eisiu 69

40. Aug kieme mergelė 70
41. Augin mamužė 71
42. Išbėg išbėgo 73
43. Plauk laivelis Nemunu 74
44. Ant didžių dyvų 75
45. O kad aš ėjau 76
46. Ei žuvėdra žuvėdrėle 77
47. Aš vis viens keleivis 79
48. Sėjau kanapę 80
49. Pasėjau linelį, rūta 81
50. Krykštau rykštau paukštytiai 82
51. Už stalelio sėdau 83
52. Šerk šerk, tėveli 84
53. Pas mamužę augau 85
54. Oi rūtos rūtytės 86
55. Už jūrių marių 88
56. Kad veik išauštų aušružė 89
57. Oi mamuž mamuž 90
58. Oi, miega miega 91
59. An didžių dyvų 92
60. Ne tokios paikos žvejų mergytės 93
61. Kam nuliūdai, mergyte 94
62. Ui liūliū liūliū, šiaudai be grūdų 95
63. Aukšti kalnai, lygis lankos 96
64. Siejau kanapę 98
65. Įsisėčiau avižų 99
66. Trijų seselių jauns brolužėlis 100
67. Už jūrių marių 101
68. Siuntė mane mamužytė 102
69. Ko nuliūdai, mergyte 103
70. Oi, kad aš ėjau 104
71. Perlėkė žąsins per ežerėlį 105
72. Pajūrėliais pamarėliais 106
73. Ei tu kiški pamariški 107
74. Parvadykit skvirbą 108
75. Morčiau Perčiau 109

76. Biegau jūružėm 109
77. Žalioj lygioj lankužėj 110
78. Per pušynėlį, per eglynėlį 111
79. Pas mana tieva 114
80. Išeji Cebedinis 116
81. Išeja tetužis ant ūlyčiuos 117
82. Krita vuorelis iš ąžuola 119
83. Jei nori lengviai būt 120
84. Aš nusieisu 121
85. Oi, dyga auga 122
86. Po mano tėčio 123
87. Ir kad aš ėjau 125
88. Šiandien mes gersam 126
89. Aukštame kalnely 128
90. Oi, plaukė nardė 129
91. Už jūrėms marėms 130
92. Netankiai jojau 131
93. Linguoj svyruoj paukštelė 132

Marijos Klingerienės dainos

94. Auga kymi osėlis 133
95. Dirbysu laivą 134
96. Širdelė mano, paklaidūnė mano 135
97. Oi, mėga mėga 136
98. Netankiai jojau 137
99. Aš kėleivis kėleivėlis 138
100. Eit mergėli, eit jaunoji 140
101. Švogirėli mano 141
102. Pri Danskos mėstėlio 142
103. Per žalį girėlį 143
104. Šėriau žirgėlį 145
105. Oi, tamsi, oi, tamsi 147
106. Lieki voliungi 148
107. Aug an kalno beržėlis 149
108. Už jūroms marėms 150

109. Žiūrėk, mergėlė 151
110. Ei žirgė žirgėli 152
111. Patolei neisu 153
112. Išleidau dukrėlį 154
113. Ošvi ošvėli, senas tėvėli 156
114. Anyt Anėli, žabok žirgėlį 157
115. Aš toli išduota 159
116. Triskart gaideliai gėjdojo 160
117. Oi, eisu eisu 162
118. Aš vis vėns kareivukas 163
119. Samdė mane lenkų ponai 166
120. Staun ir žirgėliai 167
121. Ei, kur tu ten buvai 168
122. Ir įšoko ožėlis 170

GIESMĖS

Įvadas
Vilija Balčytytė, Zita Kelmickaitė 171

123. Visi žmonės tur numirti 178
124. Jog to svieto budavonė 181
125. Niekystės dėl didžiausios 184
126. Kaip niekingas, prapuolingas 186
127. Kur randa dūšelė 189
128. Kaip ger man, prieteliau dūšelės 190
128a. 193
129. Pakelkim aidą skambančį 194
130. Taigi imk mano ranką ir vesk mane 195
131. Jau grabas čia 196
132. Sarge tu viernasis 197
133. Aik, dūšel, an Golgota 200
134. Pilnos rankos 202
135. Kristus - mano linksmybė 203
136. Didelis Prarake, mano širdele 205
137. Dar ruimos Jėzaus est svetlyčioje 206
138. Senasis mets prašoko jau 208

139. Šventa Dvasia, mus aplankyk 209
140. Aš štai pas grabą Tavo 210
141. Iš dangaus ateimi aukštų 212
142. Dievs yra meilė, mane jis gano 213
143. Čia gul pulkelis kūdikių 216
144. Tykoj Tu, Švenčiamasis Dieve Siono 218

PASAKOJAMOJI TAUTOSAKA

Įvadas
Bronislava Kerbelytė 221

A[nso] Bruožio užrašytos sakmės

145. Dudutis, gegužė ir griežlė 229
146. Kunigs ir pinigai 230
147. Merga ir velnias 230
148. Senelis ir pinigai 231
149. Pinigai ir ubags 232
150. Senelis ir pinigai 233
151. [Peržegnoti pinigai] 233
152. Širšonai 234
153. Vėjo ryšys 234
154. Velnias - kūlis 235
155. Velnias - vokietukas 235
156. Žmogus ir velnias 235
157. [Keistas mynėjas] 236

Iš Viliaus Kalvaičio rankraščių

158. [Gudruolė] 237

Martyno Grošiaus užrašytos pasakos

159. [Išradingas meistras] 240
160. [Laumės verpėjos] 244
161. [Apie Antijokio sūnų ir dieduką su ilga barzda] 246
162. [Tinginė pati] 253
163. [Ciesorius Petras] 257

164. Apie gerąję soperšemą 258
165. [Kopininkai] 260
166. [Du vagiu] 264
167. [Dvylika žmogžudžių] 266
168. [Apie žmogų, kuris karvę apmainė į š<...>] 269
169. [Kumeliuko šermenys] 273
170. [Skambantis medis ir giedantis paukštis] 246
171. [Bėdos ieškotojas] 285

Drevernos sakmės ir anekdotai

172. [Milžinas Drevernoje] 290
173. [Skalsus šienas] 290
174. Velns bijo šermukšnio 291
175. [Laumių šluotos] 291
176. Laumės kerpa avis 292
177. [Grūdai - pelėms ir paukščiams] 292
178. [Kad sektųsi žvejoti] 293
179. Apie piršlybas 293
180. [Gavai ir tu] 293
181. Kopinyks užsodin žmoną kumelį perėt 293
182. [Išsigando žiogo] 294
183. [Sugautas "kaukas"] 294
184. [Veršis kaltas] 295
185. [Būtų arkliukas buvęs] 295

Ką dabar pasakoja

186. [Vario tiltas] 296
187. [Paskendęs dvaras] 296
188. [Krokų Lanka] 297
189. [Baltas arklys] 297
190. [Alkos kalnas] 297
191. [Velnio mįslė] 297
192. [Tabako vardas] 298
193. [Dvasregis] 298
194. [Regėjmas] 298

195. [Beldimas - prieš mirtį] 299
196. [Mirtis šaukia] 299
197. [Keistas giedojimas] 299
198. [Skenduolio dvasia] 299
199. [Apsėstas arklys] 300
200. [Sumušta kaimynė] 300
201. [Padaugina sviesto] 301
202. [Nutraukia pieną] 301
203. [Nužiūrėti paršai] 302
204. [Gydantis vanduo] 302
205. [Vandens nematęs] 303
206. [Pavadino] 303
207. [Tu geriau žinai] 303
208. [Labąryt, silke] 303

SMULKIOJI TAUTOSAKA

Įvadas
Kazys Grigas 305

PATARLĖS, PRIEŽODŽIAI, FRAZEOLOGIZMAI 312

Nuotraukų sąrašas 337

SVEIKINIMAI, LINKĖJIMAI, REPLIKOS 343
KEIKSMAI, PASIPIKTINIMO ŠŪKSNIAI 344
GARSŲ PAMĖGDŽIOJIMAI,
SKAIČIUOTĖS, GREITAKALBĖS 345
MĮSLĖS 352
BURTAI, PRIETARAI, MAGIJA 359
ORO SPĖJIMAI, LIAUDIES MEDICINA 368

PAAIŠKINIMAI 371

RODYKLĖS 394

Tautosakos kūrinių pateikėjų rodyklė 394
Tekstų užrašytojų ir šifruotojų rodyklė 395
Melodijų užrašytojų ir šifruotojų rodyklė 397

APIE TAUTOSAKĄ

Vanda Misevičienė
Žvejų daina byloja 399
Rimantas Sliužinskas
Mažosios Lietuvos krašto ir Veliuonos apylinkių liaudies dainų sąsajos 413
Bronislava Kerbelytė
Morė - deivė - laumė 419
Dalia Urbanavičienė
Lietuvininkų choreografijos pėdsakais 426
Virginija Stunžėnienė, Vytautas Rimša
Mažosios Lietuvos muzikos instrumentų tyrinėjimų apžvalga 448
Jonas Trinkūnas
Lietuvininkų senieji tikėjimai 455

KALBA

Vytautas Mažiulis
Dėl Prūsijos lietuvių kilmės 465
Audronė Kaukienė
Kaip kalbėjo kunigaikštienė Birutė 469
Zigmas Zinkevičius
Lietuvių kalba Rytprūsiuose 478
Vladas Grinaveckis
Mažosios Lietuvos tarmės 486
Aloyzas Vidugiris
Iš ragainėnų leksikos 500
Albina Auksoriūtė
Klaipėdos krašto paukščių pavadinimai 514
Dalia Kiseliūnaitė
Mažosios Lietuvos tarmių bruožai lietuvininkų giesmynuose .. 520
Marytė Razmukaitė
Mažosios Lietuvos oikonimija (gyvenamųjų vietų vardai) ... 528
Jurgis Mališauskas
Lietuviški tituliniai įrašai Šilutės rajono antkapiniuose paminkluose 547

Aloyzas Vidugiris
Kalbinė padėtis ir įspūdžiai pokario ekspedicijų bei išvykų duomenimis 559

ATSIMINIMAI

Emilijus Kraštinaitis
Mažoji Lietuva, kokia ji buvo paskutiniuoju laiku 573
Domas Kaunas
Paskutinis Mažųjų Šilelių liudytojas 611
Martynas Tydekas
Žvilgsnis atgal 620
Martynas Tydekas
Mano gyvenimas 666
Aloyzas Vidugiris
Redaktoriaus pastabos 667
Jurgis Reisgys
Stučių mokykla mano senelio Jurgio Dėckio laikais (1850 - 1860 m.) 671
Apie atsiminimų autorių 681
Lidija Bajoraitė
Balandžių kaimas 682
Marta Juškaitė
Kauniškė lietuvininkė - atsiminimų autorė ir tautosakos pateikėja 690
Jonas Jurgis Gocentas
Lietuvininkų šventės 701
Jonas Jurgis Gocentas
Surinkimininkai 707
Vytautas Gocentas
Klaipėdos krašto mylėtojas 717
Marinkė Klingerytė Stankevičienė
Aš - sena klaipėdietė 720
Marija Krukytė
Rupi gimtinės duona 723
Jurgis Plonaitis
Lietuvininkai esame 728

Li-172 **Lietuvininkų žodis**: Lietuvių etninės kultūros d-ja, Liet. kraštotyros d-ja; Red. komis.: N. Vėlius (pirm.) ir kt. - K.: Litterae universitatis, 1995. - 741 p., 16 p. iliustr.

ISBN 9986-475-04-X

Monografija, skirta Rytų Prūsijos ("Mažosios Lietuvos") ir Klaipėdos krašto žmonių, vadinusių save lietuvininkais, kalbai, tautosakai apibūdinti. Leidinyje pateikiami tautosakos, gyvosios kalbos pavyzdžiai, atsiminimai.

UDK 908(474.5)

Lietuvių etninės kultūros draugija
Lietuvos kraštotyros draugija
Lietuvininkų žodis
Red. komisija: Norbertas Vėlius (pirm.)
Dailininkė Rūta Paberžienė
46,4 sp.l. Tiražas 2000 egz. Užsakymas 1751
SL 1242 Leidykla "Litterae universitatis"
Vileikos 8, 3035 Kaunas
UAB "Litera"
Spaudė "Spindulio" spaustuvė,
Gedimino 10, 3000 Kaunas
ISBN 9986-475-04-X